મુક્તાનંદ કાવ્ય

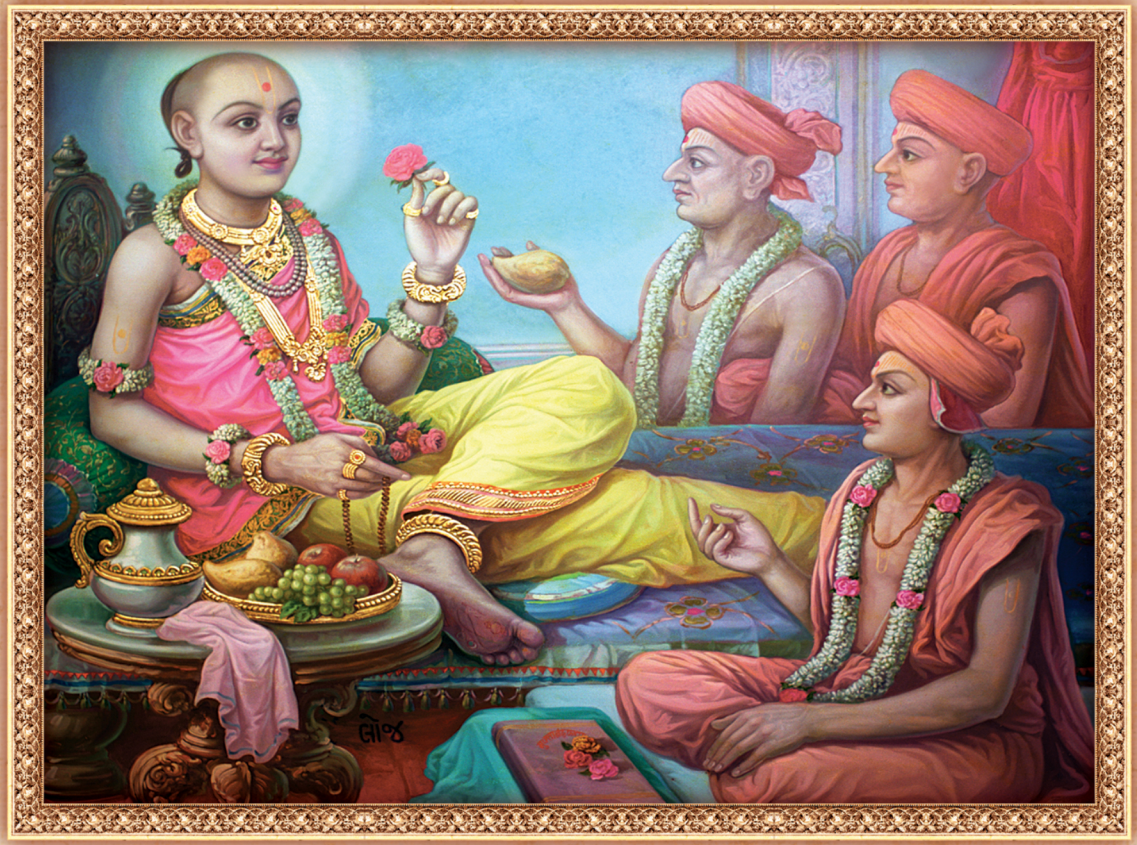
ભાગ-૨

-: પ્રકાશક :-

શ્રી સ્વામિનારાયણ મંદિર સંસ્થાન વડતાલ

સર્વાવતારી શ્રી સ્વામિનારાયણ ભગવાન

મુક્તાનંદ નિજચરણ ઢીગ ગુણ, ગાવત આહું જામ-પોઢે પ્રભુ સકળ મુનિકે શ્યામ

મુનિ મુક્તાનંદ ઝુલાવે હરિને હેતથી રે....

વડતાલ પીઠાધિપતી પ.પૂ.ધ.ધુ. ૧૦૦૮ આચાર્ય શ્રી રાકેશપ્રસાદજી મહારાજ

પ.પૂ. શ્રી લાલજી મહારાજ

કાવ્યાનુક્રમણિકા

મુક્તાનંદ કાવ્યમ્ ભાગ-૨

अवधूतगीतम्

કડવા / પદ	વિષય	પેજ નં.
૧.	ભગવાન દત્તાત્રેયના ચોવિશ ગુરૂનું વર્ણન	૧

गुरुचौविशी

૧.	ભગવાન દત્તાત્રેયના ચોવિશ ગુરૂનું વર્ણન	૫૩

कृष्णप्रसाद

વિષય		શ્લોક સંખ્યા	પેજ નં.
૧.	મંગલાચરણ	૧	૬૨
૨.	વાસુદેવ નારાયણના પાટોત્સવનો પ્રસંગ	૨ થી ૭	૬૨
૩.	તીર્થ મહિમા - દ્વારકા	૮ થી ૧૨	૬૫
૪.	અયોધ્યાવાસી સાથે સચ્ચિદાનંદ સ્વામીની દ્વારકાની યાત્રાનું વર્ણન	૧૩ થી ૯૫	૬૮
૫.	સચ્ચિદાનંદ સ્વામી દ્વારા દ્વારકાની યાત્રાનું વર્ણન	૯૬ થી ૧૦૦	૧૦૨
૬.	ગઢપૂરથી દ્વારકાધીશની પ્રતિષ્ઠા માટે વરતાલ આવી પ્રતિષ્ઠા કરિ, કહેલો મહિમા.	૧૦૧ થી ૧૧૧	૧૦૪

શ્રીનારાયણચરિત્રમ્

૧.	મંગલાચરણ	૧	૧૦૯
૨.	બાલ ઘનશ્યામ પ્રાગટ્યથી ગૃહત્યાગ સુધીની સંક્ષિપ્ત લીલા	૨-૩	૧૦૯
૩.	વનવિચરણ કરિ લોજ આગમન	૪ થી ૮	૧૧૧
૪.	લોજથી પિપલાણા જઈ દિક્ષા ગ્રહણ કરિ જેતપૂરમાં ગાદીએ બેઠા	૯ થી ૧૧	૧૧૨
૫.	સમાધિ પ્રકરણ	૧૨ થી ૧૪	૧૧૩
૬.	યજ્ઞ-મૂર્તિ સ્થાપના અને મહારાજના ગુણોનું વર્ણન	૧૫ થી ૧૭	૧૧૪
૭.	સંતના લક્ષણ અને મહિમા	૧૮ થી ૧૯	૧૧૬
૮.	ભૂજ જતા શ્રીહરિએ નિષ્કુળા-નંદ મુનિને માટે સમુદ્રનું પાણી મીઠું કરેલ તે	૨૦	૧૧૬
૯.	પ્રગટ સ્વરૂપ શ્રીહરિનું અવતાર કાર્યનું વર્ણન	૨૧ થી ૨૫	૧૧૭
૧૦.	ધર્મવંશીનું આગમન, તેમનો મહિમા, અને તેમની આચાર્ય પદે સ્થાપના	૨૬ થી ૩૩	૧૧૯
૧૧.	ગ્રન્થ મહિમા અને ઉપસંહાર	૩૪	૧૨૧

નારાયણકવચમ્

૧.	નારાયણકવચનો ગુજરાતી અનુવાદ	૧૨૨

વૈકુંઠધામદર્શનમ્

૧.	વૈકુંઠધામનું વર્ણન	૧૩૬

શ્રીમદ્ભાગવદ્ગીતાભાષાટીકા

અધ્યાયય	વિષય	પેજ નં.
૧.	અર્જુનવિષાદ યોગ	૧૪૨
૨.	સાંખ્ય યોગ	૧૫૨
૩.	કર્મયોગ	૧૬૮
૪.	જ્ઞાનકર્મ સંન્યાસ યોગ	૧૭૯
૫.	કર્મ સન્યાસ યોગ	૧૯૨
૬.	આત્મસંયમયોગ	૧૯૯
૭.	જ્ઞાનવિજ્ઞાન યોગ	૨૧૧
૮.	અક્ષર બ્રહ્મયોગ	૨૨૦
૯.	રાજવિદ્યા રાજગુહ્યયોગ	૨૨૯
૧૦.	વિભૂતિયોગ	૨૩૭
૧૧.	વિશ્વરૂપ દર્શન યોગ	૨૪૬
૧૨.	ભક્તિયોગ	૨૫૯
૧૩.	ક્ષેત્રક્ષેત્ર વિભાગ યોગ	૨૬૪
૧૪.	ગુણત્રય વિભાગ યોગ	૨૭૪
૧૫.	પુરૂષોત્તમ યોગ	૨૮૧
૧૬.	દૈવાસુર સમ્પદ્ વિભાગ યોગ	૨૮૭
૧૭.	શ્રદ્ધાત્રય વિભાગ યોગ	૨૯૪
૧૮.	મોક્ષ સન્યાસ યોગ	૩૦૨

કપિલગીતા

	મંગલાચરણ	૩૨૩
૧.	એકાંતિકભક્તિયોગ નિરૂપણ	૩૨૮

૨.	તત્ત્વલક્ષણ નિરૂપણ	૩૪૦
૩.	પ્રકૃત્તિ પુરૂષ વિવેક નિરૂપણ	૩૫૭
૪.	અષ્ટાંગ યોગ નિરૂપણ	૩૬૬
૫.	ભક્તિના ભેદ તથા કાલ સ્વરૂપ નિરૂપણ	૩૮૧
૬.	વૈરાગ્યના હેતુરૂપ સાંસારિક દુઃખ નિરૂપણ	૩૯૫
૭.	વૈરાગ્યના હેતુરૂપ કર્મસંસૃતિ નિરૂપણ	૪૦૨
૮.	સકામ-નિષ્કામ ભાગવત ધર્મફલ નિરૂપણ	૪૧૫
૯.	માતા દેવહૂતિની સિદ્ધદશાનું નિરૂપણ	૪૨૯

ગુણવિભાગ

૧.	સત્ત્વ-રજ-તમ; ત્રણ ગુણની વિસ્તૃત ચર્ચા	૪૪૦

શ્રીનારાયણગીતા

૧.	મુકુંદાનંદ બ્રહ્મચારીના પૂછવાથી શ્રીહરિ કહેલ ત્યાગી-ગૃહીની નિત્યવિધિ તથા સાધારણ ધર્મ	૪૫૨

રાસલીલા

૧.	રાસલીલાના ગરબી ઢાળના પદો	૪૬૭

રુક્મિણિવિવાહ

૧.	રુક્મિણિ વિવાહના પદો	૪૭૨

॥વૃત્તાલયે સ ભગવાન્ જયતીહ સાક્ષાત્ ॥

મુક્તાનંદમહામુનિકૃત-કાવ્યસંગ્રહે-

અવધૂતગીતમ્

દોહા - ધર્મ ભક્તિ દૃઢ સ્થાપનેં, અધર્મ કરન વિનાશ ।
પ્રગટ હોત શ્રીકૃષ્ણ પ્રભુ, સદા વંદુ પદ તાસ ॥૧॥
સો શ્રીકૃષ્ણ જુગજુગ વિષે, ધરત સબહી અવતાર ।
વિઘન હરન સબ સુખ કરન, મમ ઉર બસહું ઉદાર ॥૨॥
શ્રી ગુરુ સહજાનંદ સોઈ, મમ ગુરુ અકળ અનૂપ ।
તેહિ આજ્ઞાસેં ગ્રંથ યહ, રચિહું પરમ સુખરુપ ॥૩॥
શ્રી ઉદ્ધવ સંપ્રદાયકે, ત્યાગી વૈષ્ણવ વૃંદ ।
વિરતિ જ્ઞાન તેહી હોંન હીત, હરન મોહમય ફંદ ॥૪॥
સોરઠા - કહ્યો શ્રીકૃષ્ણ કરી પ્રીત, ઉદ્ધવ પ્રિતસેં સુખદ ।
શ્રીઅવધૂતકો ગીત, કરતહું તેહિ ભાષા પ્રબંધ ॥૫॥

ચોપાઇ

શ્રીશુક ઉવાચ ।

અબ શ્રી શુકમુનિ પરમ ઉદારા, અનંત જીવકો કરન ઉદ્ધારા ।
કૃષ્ણ રુ ઉદ્ધવ સંવાદા, તાહી કહન હીત અતિ આહ્લાદા ॥
તેહિ પ્રસ્તાવ કથા સુખદાની, નૃપ પ્રતિ કહત હે અતિ મુદ આની ।
સુનુ નૃપ જગકર્તા અજ જેહા, નિજસુત સનકાદિક જૂત તેહા ॥
ત્યું મરીચ્યાદિ પ્રજાપતિ જેહૂ, સબહી દેવકે ગણ જૂત તેહૂ ।
એ સબહી દ્વારામતિ આએ, પુરિ દેખત અતિશેં મુદ પાએ ॥
ત્યુંહિ ત્રિકાલદર્શી લય કારી, ભૂતકે ગણનિ જુક્ત ત્રિપુરારી ।
પ્રતિ આએ દ્વારામતિ દે સોઈ, કૃષ્ણકો દર્શ ચહત સબ કોઈ ॥
દોહા - ઓરહું સુરગણ અનંત વિધિ, તિનકે વૃંદ વિશાલ ।
દ્વારામતિ આવત ભયે, નિરખન કૃષ્ણ કૃપાલ ॥૧॥

ચોપાઇ

સબહી ભાતિ સમર્થ સુરરાજા, આએ વાયુગણ લિયે સમાજા ।
દ્વાદશ ભાનુ પ્રબલ તમહારી, અષ્ટ વસુ અતિશેં જયકારી ॥
ઉભય દેવ અશ્વિનિકુમારા, ઋભુનામ સુરગણ હે ઉદારા ।
ત્યુંહિ અંગિરસ નામ હે જેહુ, દેવકે ગણ અતિશેં બડ તેહુ ॥
ત્યું એકાદશ રુદ્ર અનુપા, શંભુ સમાન પ્રબલ તેહી રુપા ।
વિશ્વેદેવા સુરગણ જોઉ, સાધ્ય નામ સુરગણ હે સોઉ ॥
એ સબ અતિશેં તતપર હોઈ, દ્વારામતિ પ્રતિ આએ હે સોઈ ॥૨॥

ત્યું ગંધર્વ અપ્સરા રું નાગા, સિદ્ધ ચારણ ગુહ્યક બડભાગા ।
ઋષિ પિતર વિદ્યાધર વૃંદા, આયે સબહી અતિ પાય આનંદા ॥
દોહા - એ સબહી શ્રીકૃષ્ણકો, દરશન કરનકે કાજ ।
દ્વારામતી આવત ભયે, સુરગણ વિવિધ સમાજ ॥૩॥

ચોપાઇ

અતિ સમર્થ શ્રીકૃષ્ણ હે જોઈ, મનુષ્યકું અધિક મનોહર સોઈ ।
અપનિ મૂરતિસેં અજ અવિનાશી, સબહિકે પાપ હરન સુખરાશી ॥

એસો નિજ જશ અતિ સુખરુપા, વિશ્વમેં તેહી વિસ્તાર્યો અનૂપા ।
સો મૂરતિ નિરખન ચહે તબહી, એસે બ્રહ્માદિક સુર સબહી ।
શ્રીદ્વારામતી આયે ઉદારા, હરિ દરશન હિત પ્યાસ અપારા ॥૪॥

સુરપુરસેં સમૃદ્ધિ બડ જેહા, ઈનસે જુક્ત દ્વારામતી એહા ।
ત્યું અતિશે શોભાકો ધામા, એસિ દ્વારિકા અતિ અભિરામા ॥
સો પુરિમેં હે અજ અવતારી, જેહિ દરસન અદ્‌ભુત સુખકારી ॥
દોહા - એસે સુખદ શ્રીકૃષ્ણકું, બ્રહ્માદિક સુરવૃંદ ।
પ્રેમ સહિત નિરખત ભયે, પાએઉ અતિ આનંદ ॥
નયન તૃપત નહિ હોત ઈમિ, સુર નિરખત સુખધામ ।
દેખિ શ્રીકૃષ્ણકું દેવ સબ, ભએ અતિ પૂરનકામ ॥૫॥

ચોપાઇ

સુનુ નૃપ બ્રહ્માદિક સુરવૃંદા, હરિ દરશન ઈમિ પાય આનંદા ।
સ્વર્ગકે વનમેં ભયેઉ સુખરુપા, એસે પુષ્પ સુગંધી અનૂપા ॥
સો કુસમનિસેં મગન હોય દેવા, પ્રભુકું વધાવત ભએ તતખેવા ।
યદુકુલતિલક શ્રીકૃષ્ણ મુરારી, તેહિ વધાય આનંદ ભયો ભારી ।
વિવિધ ભાતિકે પદ હે જામે, અનંત પ્રકારકે અર્થ હે તામે ।
એસે બચનનીસેં મુદ આની, અખિલ ભુવન પ્રતિ અતિ સુખદાની ।
એસે કૃષ્ણદેવકું તબહી, સુરગણવૃંદ સ્તવત ભએ સબહી ॥૬॥

છંદ હરિગીત

દેવા ઉચુઃ -

જય જય હે નાથ પતિત પાવન તુમ હો સમર્થ શ્રીહરિ,
હમ સબહિ મન કર્મ વચનસેં તુમકું નમત ભુવિ શિર ધરી ।
મહાકર્મરુપી પાશસેં છુટનકું ચાહત જંત જૂ,
દઢ ભક્તિ જુત તબ પદસરોજકું ઉર ધરત બુદ્ધિવંત જૂ ॥૭॥

અનિરુદ્ધરુપ જો તુમ સોં તિહુ ગુણરુપ માયાસેં સદા,
અતિશેં અપાર જો વિશ્વ તીનકું સૃજતહી સમરથ તદા ।
દુસ્તર્ક જગ નિજરુપમેં તુમ સૃજત પાલત હરત હો,

માયા રું તિહુ ગુણકે નિયંતા તિનસેં રંચ ન ડરત હો ॥
દોહા - જગકે ઉદય સ્થિતિ પ્રલયસેં, તુમ નિર્લેપ ઉદાર ।
રાગાદિકસેં રહિત તુમ, કરુણાનિધિ કરતાર ॥
સોરઠા - તબ માયા તમરુપ, તિનકે આવરણસેં રહિત ।
નિજ સુખ પરમ અનુપ, તાહીમેં પ્રીતિ જુક્ત તુમ ॥૮॥

ચોપાઇ

તુમ અતિ સ્તવન જોગ્ય અઘહારી, સબમેં શ્રેષ્ઠ તુમ દેવ મુરારી ।
વિષયકી અભિલાષા અતિ ભારી, તિનસેં જુક્ત જેહી મન સવિકારી ॥
અન્ય દેવ ઉપાસક જેહા, એસે પુરુષ અનંતવિધિ એહા ।
સો બહુ શાસ્ત્ર પઠત કરી પ્યારા, જજ્ઞ દાન તપ કરત અપારા ॥
તિનસેં તાસ શુદ્ધિ નહિ એસિ, જ્યું તબ જશ સુનિ હોવત તેસિ ।
શુદ્ધ સત્વ ગુણ જુક્ત જો સંતા, તવ પદપંકજરત બુદ્ધિવંતા ॥
તેહિ મુખ તબ જશ સુનત હે જબહી, જન્મ કોટી અઘ મેટત તબહી ।
તબ જશ શ્રવણકી શ્રદ્ધા જોઈ, સદ્ય પુનિત કરત હે સોઈ ॥
દોહા - તવ જશ શ્રવણકે સ્વાદકું, જાનત હે જન જોઈ ।
તેહિ સમ ત્રિભુવનકે વિષે, અતિ પુનિત નહિ કોઈ ॥૯॥

ચોપાઇ

એહિ વિધ તવ જશ શ્રદ્ધા જેહુ, અતિ વિશુદ્ધિકો કારન એહુ ।
હમતો તવ પદ પંકજ જેહી, પ્રગટ પ્રમાણ વિલોકે તેહી ॥
તાતે તવ પદ પંકજ હોઈ, મહામુનિવૃંદ સુખદ કહે સોઈ ।
હમરે મનમહી અતિ વિકરાલા, વિષયવાસના દુઃખદ વિશાલા ॥
તેહી જારન હિત તવ પદ દોઉ, ધૂમકેતુ સમ હો બહુ સોઉ ।
પ્રભુ તવ પદ સરોજ સુખદાની, નિજ કલ્યાણકે હિત મુનિ જ્ઞાની ॥
પ્રેમસેં આર્દ્ર હૃદયમહિ ધારી, ચિંતન કરત પરમ સુવિચારી ।
દૃઢ તવ ભક્ત ત્યાગી જગલાજા, સમ ઐશ્વર્ય પ્રાપ્તિકે કાજા ॥
દોહા - સ્વર્ગ ઉલંઘિકે ધામ તવ, તિનકિ પ્રાપ્તિકે કાજ ।
ચુતવ્યૂહમહિ ચરણ તવ, નિત્ય અર્ચત કવિરાજ ॥

સોરઠા - વાસુદેવ પ્રભુ જોઈ, સંકર્ષણ પ્રદ્યુમન સુખદ ।
અનિરુદ્ધ રુપમેં સોઈ, તવ પદ પૂજત ભક્ત સબ ॥૧૦॥

ચોપાઇ

પ્રભુ જજમાન જોરી કર દોઈ, તિનસેં હુતદ્રવ્ય ગ્રહીકે સોઈ ।
યજ્ઞકે કરનહાર હે જેઉ, તિન તવ પદ સુખદાયક તેઉ ॥
વેદવિધિસેં તતપર હોઈ, યજ્ઞકે અનલમેં ચિતવત જોઈ ।
યજ્ઞપુરુષરુપી તુમજેહી, વેદકિ વિધિસેં પૂજત તેહી ॥
ત્યું તવ માયા અતિ જયકારી, અષ્ટ સિદ્ધિ અણિમાદિક ભારી ।
ઈનકું પાવને ઈચ્છત જેહા, એસે જોગી વિચક્ષણ એહા ॥
સો તવ પદસરોજ સુખદાની, નિજ આત્મામેં ભજત મુનિ જ્ઞાની ।
પ્રભુ તવ પરમ ભાગવત સંતા, ઉદ્ધવ આદિ ભક્ત બુદ્ધિવંતા ॥
દોહા - સો તવ ચરણસરોજકું, અનન્ય ભાવસેં દેવ ।
અધિક મગન હોય પ્રેમી જન, પૂજત ભયે તતખેવ ॥
સોરઠા - સો તવ પદ સુખકંદ, હમરી વાસના અશુભ તેહી ।
જારન કાજ સ્વચ્છંદા, પ્રબલ અનલ સમ હોઉ નિત ॥૧૧॥

ચોપાઇ

હે સમરથ અનન્ય તવ દાસા, તિન અર્પિ અતિ પાય હુલાસા ।
એસી અતિ સુગંધી વનમાલા, તેહિ તુમ નિજ ઉર ધરત કૃપાલા ॥
નિજજન અર્પિ યાતે અતિ પ્યારી, બહુત વાર લગિ રહત હો ધારી ।
અતિ કમલાતહે માલા જબહી, શ્રી સવતિ સમ માનત તબહી ॥
જેહિ ઉરમે દૃઢ મોર નિવાસા, તહાં વસિ શુષ્ક માલ તજિ ત્રાસા ।
યું કમલા ઈર્ષ્યાવશ હોઈ, વનમાલા પર જરત હે સોઈ ॥
તુમ કમલાકો અનાદર કરિકે, ભક્ત અર્પિ માલા ઉર ધરિકે ।
પ્રેમી ભક્તકી પૂજા જેહી, તુમ અતિ પ્રેમસેં ગ્રહત હો તેહી ॥
એસે તુમ હો ભક્ત અધીના, તાહીતેં તવ પદ સેવે પ્રવીના ॥
દોહા - પ્રભુ હમરે ઉરકે વિષે, અશુભ વાસના જોઉ ।
તેહિ જારન તવ પદ સુખદ, પ્રબલ અનલ સમ હોઉ ॥૧૨॥

ચોપાઇ

પ્રભુ તવ પદપંકજ સુખધાની, જાહી ભજત મહામુનિ વિજ્ઞાની ।
બલિકું છલમેં તવ પદ એહૂ, તિન પેંડ જુત હોયકે તેહૂ ॥
પ્રથમ પાઓ ભૂમિ ભર લીના, દ્વિતીય પાઓ સત્યલોકમેં કીના ।
એસો તવ પદપદ્મ હે જોઈ, તવ જનકું અતિ સુખપ્રદ સોઈ ॥
અતિ ઉંચો જ્યું વિજય ધ્વજ ભારી, ત્યું સોહત ભયો અતિ જયકારી ।
ગિરત ત્રિવિધ ગંગાકિ ધારા, સોઈ પતાક તિહૂ જુક્ત ઉદારા ॥
દેવકે સૈન્યવિષે નિત્ય જેહા, અભયકો કરનહાર હે એહા ।
અસુરકે સૈન્યમેં તવ પદ જોઉ, અતિ ભયકારી દુઃખદ હે સોઉ ॥
દોહા - સંત રું વિબુધકે મોક્ષ હિત, તવ પદપદ્મ હે જેઉ ।
અસુર અસાધુનકું સદા, અધોગતિ હિત હે તેઉ ॥
સો તવ ચરણ સરોજ ધ્વજ, ભજત હે હમ રતિ લાય ।
હમરે પાપકે પુંજ તેહી, સબવિધિ દેહુ મિટાય ॥૧૩॥

ચોપાઇ

હે પ્રભુ યુદ્ધાદિકસેં પ્રાની, પિડે પરસ્પર અતિ અભિમાની ।
એસે બ્રહ્માદિક તનુધારી, નિજ નિજ જોરસેં અતિ અહંકારી ॥
તદપિ કર્ષુકકે વૃષભકિ નાંઈ, તવ આધીન સો રહત ગુંસાઈ ।
કાલરુસેં તુમ અઘહારી, સબહિકે પ્રેરક દેવ મુરારી ॥
પ્રકૃતિ પુરુષસે પર તુમ સ્વામી, પુરુષોત્તમ જગ અંતરજામી ।
પ્રભુ તવ વચન સરોજ હે જોઈ, હમારો સુખ વિસ્તારો સોઈ ॥૧૪॥

જગકો ઉદય સ્થિતિ હોત સંહારા, તેહિ કારણ તુમ દેવ ઉદારા ।
પ્રકૃતિ પુરુષ મહતત્ત્વ હે જેહૂ, તિનકે નિયંતા તુમ કો તેહૂ ॥
દોહા - શીત ઉષ્ણ વર્ષા ઋતુ, એ તિહું નાભિ અનુપ ।
સબહિ વિશ્વકે નાશહીત, પ્રવર્ત્યો હે જેહી રુપ ॥
સોરઠા - એસો કાલ કરાલ, અતિ ગંભીર જેહી વેગ બડ ।
સોઉ તુમ જન પ્રતિપાલ, તાહીતે પુરુષોત્તમ તુમહી ॥૧૫॥

ચોપાઇ

હે પ્રભુ પ્રકૃતિકો પતિ જેહૂં, પ્રબલ પુરુષ તવ શક્તિ તેહૂ ।
તુમસેં સામર્થી પાવત જબહી, સફલ વીર્ય સો હોવત તબહી ॥
વિશ્વકો ઉત્પત્તિ કારણ એહી, મહતત્ત્વ બડ નામ હે જેહી ।
તાહી ગર્ભ જિમિ માયામાંઇ, ધરતહે ત્રિયમેં વીર્યકી નાંઇ ॥
સો મહત્તત્વ પ્રકૃતિ જૂત જેહા, આપસેં અંડકું સ્રજત હે તેહા ।
સો બ્રહ્માંડકો એસો રુપા, આપમેં પ્રબલ પ્રકાશ અનૂપા ॥
બાહીર આવરણ સપ્ત હે જોઇ, તિનસેં જુક્ત વર્તત હે સોઇ ॥૧૬॥

છંદ હરિગીત

સોઇ વિશ્વ સ્થિર ચર રુપકે તુમ નિયંતા સુખકંદ જુ,
માયા રું તિહૂ ગુણ જાલસેં તુમ રહત દેવ સ્વછંદ જૂ ।
સબ ઇન્દ્રિનકિ વૃત્તિસેં તુમ વિષયકું સેવન કરો,
તદપિ નિયંતા ઇન્દ્રિયકે નિરલેપ તિનસેં ના ડરો ॥
દોહા - તુમ બિન દુજે જોગી તીન, સબહી વિષય તજી દિન ।
તદપિ ઇન્દ્રિગણ વિષસેં, ડરત હે પરમ પ્રવીન ॥૧૭॥

ચોપાઇ

સોલ સહસ્ર અતિ સુંદર નારી, તિનકિ કામ કલા અતિ ભારી ।
તિનસેં તુમારે મનકું સોઇ, ક્ષોભ કરન સમર્થ નહિ કોઇ ॥
કામકી કલા કહાવત જેહૂ, કરી સંક્ષેપ કહત હે તેહૂ ।
મંદહાસ જૂત જોવત જેહા, પ્રબલ કટાક્ષ જુક્ત હે તેહા ॥
તિનસેં નિજ અભિપ્રાય જનાવે, તાતેં મનોહર કહ્યો ન જાવે ।
એસી ભ્રકુટિમંડલ છબિધામા, અનંગ પ્રદીપન અતિ અભિરામા ॥
કામ સંબંધી મંત્ર તિનમાંહી, એહી સમ નિપુન ઓર કોઉ નાંહી ।
દોહા - એસી ષોડસ સહસ્ર અરું, અષ્ટપત્ની હે જોઇ ॥
તદપિ તુમારો મન હરન, સમર્થ હોત ન કોઇ ।
સોરઠા - તુમ સમર્થ સુખધામ, તદપિ ભક્ત આધીન નિત ॥
નિગમહુ તવ ગુણગ્રામ, પ્રેમ મગન ગાવત રહત ॥૧૮॥

ચોપાઇ

સોલ સહસ્ર અતિ સુંદર નારી, તિનકિ કામ કલા અતિ ભારી ।
તિનસેં તુમારે મનકું સોઈ, ક્ષોભ કરન સમર્થ નહિ કોઈ ॥
કામકી કલા કહાવત જેહૂ, કરી સંક્ષેપ કહત હે તેહૂ ।
મંદહાસ જૂત જોવત જેહા, પ્રબલ કટાક્ષ જુક્ત હે તેહા ॥
તિનસેં નિજ અભિપ્રાય જનાવે, તાતેં મનોહર કહ્યો ન જાવે ।
એસી ભ્રકુટિમંડલ છબિધામા, અનંગ પ્રદીપન અતિ અભિરામા ॥
કામ સંબંધી મંત્ર તિનમાંહી, એહી સમ નિપુન ઓર કોઉ નાંહી ।
દોહા - એસી ષોડસ સહસ્ર અરું, અષ્ટપત્ની હે જોઈ ॥
તદપિ તુમારો મન હરન, સમર્થ હોત ન કોઈ ।
સોરઠા - તુમ સમર્થ સુખધામ, તદપિ ભક્ત આધીન નિત ॥
નિગમહુ તવ ગુણગ્રામ, પ્રેમ મગન ગાવત રહત ॥૧૯॥

ચોપાઇ

શ્રીશુક ઉવાચ

અબ યહ કથા અનુપમ જેહા, ।
શુક પરીક્ષિત પ્રતિ કહત હે તેહા ।
સુનુ નૃપ ઇંદ્રાદિક સુર જેઉ, શિવ સમેત કમલાસન તેઉ ॥
એહિ વિધ સ્તવન શ્રીકૃષ્ણકો કીના, પ્રેમસે વંદન કરીકે પ્રવીના ।
અજ અંતરિક્ષસેં અતિ મુદ આની, બોલત ભયેઉ શ્રીકૃષ્ણસોં બાની ॥૨૦॥

બ્રહ્મોવાચ

અજ શિર નાય કહત કર જોરી, સુનહું નાથ અબ વિનતિ મોરી ।
જીવમાત્રકે તુમ આધારા, તવ આશ્રિત વર્તત જગ સારા ॥
ભુવકો ભાર ઉતારન કાજા, પ્રગટ હોઉ સુર નર મુનિરાજા ।
હમ યું પ્રથમ પ્રારથના કીના, સો તુમ સબહિ હૃદે ધરિ લીના ॥
દોહા - જ્યું હમ પ્રાર્થના કરિ, ત્યું હિ હર્યો ભુવિ ભાર ।
નિજ જનકું સુખ દેન હિત, લિન મનુજ અવતાર ॥૨૧॥

ચોપાઇ

સત્ય પ્રતિજ્ઞાવાન જો સંતા, તવ પદ પંકજ રત બુદ્ધિવંતા ।
તિનકે વિષે તુમ પરમ પ્રવીના, અતિદૃઢ ધર્મકો સ્થાપન કીના ॥
સબહી લોકકે પાતક ભારી, તિનહીકું નાસકિ કરને હારી ।
એસિ સુખ નિજ કીર્તિ જોઈ, દશ દિશિમહી વિસ્તારી સોઈ ॥૨૨॥

યદુ રાજાકે વંશમેં આઈ, દિવ્ય રુપ ધાર્યો સુખદાઈ ।
એસે તુમ સબહીકે સ્વામી, નિર્ગુણ નિર્વિકાર બહુનામી ॥
અતિ અદ્‌ભુત પ્રાકૃત જિનમાંહી, એસે ચરિત્ર અનુપ કહાંહી ।
તેહિ તુમ વિશ્વકે અતિ હિત કાજા, કરત ભએઉ સચરાચર રાજા ॥૨૩॥

દોહા - હે પ્રભુ યા કલિજુગ વિષે, સાધુ મનુષ્ય હે જેઉ ।
તવ ચરિત્રકે શ્રવણસેં, ભવજલ તરિહે તેઉ ॥
સોરઠા - ત્યું તવ ચરિત ઉદાર, પ્રેમ સહિત કરે ગાન નિત ।
અતિ અગાધ સંસાર, બિન પ્રયાસ તેહિ તરિહે સબ ॥૨૪॥

ચોપાઇ

હે પુરુષોત્તમ સુનુ મમ બાતા, તુમ જદુવંશ વિષે સાક્ષાતા ।
અતિ કૃપાલુ લિનો અવતારા, અનંત પતિત કિયેઉ ભવપારા ॥
એસે તુમ જગ અંતરજામી, તુમરો જન્મ ભયે બહુનામી ।
ભયેહે વર્ષ એક શત પચિસા, સો તુમ જાનત હો જગદીશા ॥૨૫॥

હે પ્રભુ તુમ સબ જગ આધારા, સહિકે મનકી જાનનહારા ।
અબ તુમકું સુરકારજ જોઉ, કરનકું શેષ રહ્યો નહિ કોઉ ॥
કરન જોગ્ય તુમ કિનો સબહી, અધિક નિવૃત્તિજુક્ત હો અબહી ।
વિપ્રશાપ સેં યુદકુલ જેહુ, અતિશે નષ્ટ પ્રાય ભયો તેહૂ ॥૨૬॥

દોહા - હે શ્રીકૃષ્ણ તેહી કારને, જો તવ ઇચ્છા હોય ।
તો નિજ ધામમેં આઇયે, હમહીકું વલ્લભ સોય ॥
સોરઠા - હમ સબ તુમરે દાસ, લોકપાલ સુરવૃંદજુત ।
સબકું રહત એહી આશ, હમરે લોક કિજે પુનીત ॥૨૭॥

ચોપાઇ

શ્રીભગવાનુવાચ

વિધિકે વચન સબહી ઉર ધારી, અજ પ્રતિ કહત શ્રીકૃષ્ણ મુરારી ।
સુનહું સુરેશ્વર કહું સત્ય બાની, જ્યું તુમ મોય કહત મુદ આની ॥
ત્યું હમ કિન અચલ નિરધારા, તિનમહી તિલભર ફેર ન ફારા ।
કાજ તુમારા સબહી હમ કીના, ભુકો માર હર્યો હે પ્રવીના ॥૨૮॥

અતિ પ્રાક્રમ રું શૂરપન ભારી, તિન જુત સામર્થિ અતિ સુખકારી ।
ઈનમેં મદોન્મત્ત જદુકુલ એહા, લોકકું નાશ કરના ચહે તેહા ॥
સો જદુકુલ અતિ પ્રબલ હે અબહી, મેં નિજ તેજસેં રુંધ્યો સબહી ।
જ્યું જલધિકો નીર અપારા, રોકિકે રાખત અચલ કિનારા ॥
દોહા - સિંધુતુલ્ય અતિશે પ્રબલ, જદુકુલકો બલ જેહુ ।
મો બિન અધિક અધર્મકો, કારન ભાસત તેહૂ ॥૨૯॥

ચોપાઇ

અધિક મદોન્મત્ત જાદવ જેહા, તિનકો કુલ અતિશે બડ એહા ।
ઈનકર નાશ કિયે બિન રૈહુ, જો મેં અપને ધામપ્રતિ જૈહુ, ॥
સબ મરજાદ ઉલંઘત તબહી, જદુકુલ ધર્મકું તોરત અબહી ।
યાહીસેં સુર નર જુત સબ પ્રાની, નાશકું પૈંહે એહિ બહુ હાની ॥૩૦॥

સુનહુ અનઘ તોય કહું સત્ય બાતા, જદુકુલ સબહિઅધિક વિખ્યાતા ।
વિપ્રશાપસેં અતિ ભયકારી, જદુકુલ નાશ ઉદે ભયો ભારી ॥
હમહી અચલ આરંભ્યો એહી, સબવિધ જાનિ લેહૂ તુમ તેહી ।
જદુકુલનાશ ભયેકે અંતા, મેં અતિશે તબ હોય ન ચિંતા ॥
દોહા - અપને ધામમેં જાતહિ, તુમરે ભુવન પ્રતિ તાત ।
એહું અચલ સિદ્ધાંત યહ, માનિ લેહૂ સત્ય બાત ॥૩૧॥

ચોપાઇ

શ્રીશુક ઉવાચ

અબ યહ કથા અધિક સુખદાઇ,શુક પરીક્ષિતકું કહત મુદ પાઇ ।
સુનુ નૃપ સબહી લોકકે સ્વામી, એસે કૃષ્ણ દેવ બહુનામી ॥

તિન અજકું ઈમિ વચન સુનાએ, સુનત વિરંચિ પરમ મુદ પાએ ।
વિધિ શ્રીકૃષ્ણકું વંદન કરિકે, શ્રીહરિરુપ અચલ ઉર ધરિકે ॥
દેવકે ગણનિ સહિત અજ એહી, ગએ નિજ સત્યલોક પ્રતિ તેહી ॥૩૨॥

તા પીછે દ્વારામતિ માંહી, મહા ઉત્પાત ભએઉ સુખ નાંહી ।
તિનકું દેખિ શ્રીકૃષ્ણ મુરારી, કરત વિચાર અખિલ અઘહારી ॥
આપકે પાસ વૃદ્ધ મિલ આએ, સો સબ જાદવ નિકટ બોલાએ ।
તિન પ્રતિ પ્રભુ બોલત ભએ બાની, સુનત શ્રવણ મનકું સુખદાની ॥૩૩॥

શ્રીભગવાનુવાચ

દોહા - હે સબ જાદવ સુનહૂ અબ, એહિ દ્વારામતિ માંહી ।
ઉઠેઉ પ્રબલ ઉત્પાત બડ, ચહુ ઓર સુખ નાંહી ॥
અપને કુલકું વિપ્રસેં, શાપ ભયો હે જોઈ ।
અનંત કોટી ઉપાયસેં, ટાર્યો ટરત ન સોઈ ॥૩૪॥

ચોપાઇ

જદુકુલ વૃદ્ધ સુનો મમ બાતા, - જો આપુન જિવન ચહો ભ્રાતા ।
તો અબહી દ્વારામતિ માંહી, બાલ વૃદ્ધ કોઉ રહેનો નાંહી ॥
અતિશે બડ પવિત્ર અઘહારી, એસે પ્રભાસ ક્ષેત્ર સુખકારી ।
તિનપ્રતિ ચલિયે સબહી તતકાલા, વિલંબ તજી ભય જાની વિશાલા ॥૩૫॥
દક્ષકે શાપસેં ઉડુપતિ જેઉ, રાજયક્ષ્મ ગ્રહી લિનો તેઉ ।
એસો ચંદ્ર પ્રભાસમેં જાઈ, સ્નાનમાત્ર કિનો મુદ પાઈ ॥
તિનસેં ક્ષયકો રોગ ગયો તેહી, તીર્થ પ્રભાસકો મહાતમ એહી ।
સબહી કષ્ટસેં છુટો સોઈ, તાસ કથા જાનત સબકોઈ ॥
દોહા - સબ નિજ કલા જો નાશ ભઈ, પુનિ તેહી પાયો ચંદ ।
યું નિજ કલાકિ વૃદ્ધિ લખિ, ભયો અધિક આનંદ ॥૩૬॥

ચોપાઇ

તાહિતે આપુન સબહી સુજાના, તીર્થ પ્રભાસમેં કરીકે સ્નાના ।
પિતરું દેવકી તૃપ્તિ કરીકે, વિપ્રમેં ભાવ ભક્તિ ઉર ધરીકે ॥

બહુ પ્રકારકે ગુણ જિનમાંઈ, એસે અન્ન જો સુખદ કહાંઈ ।
તિનસેં સુશીલ વિપ્રવર જેહા, પ્રેમસેં સબહી જિમાયકે તેહા ॥૩૭॥

અતિ સુપાત્ર બ્રાહ્મણકું તબહી, પ્રેમસેં દાન દીજિએ સબહી ।
સોઈ દાનસેં મહાદુઃખ જેહૂ, અનાયાસ તરિહું સબ તેહૂ ॥
જ્યું નૌકાસેં ઉદધિ તરિ જાવે, ત્યું દ્વિજસેવા કષ્ટ મિટાવે ॥૩૮॥

શ્રીશુક ઉવાચ

અબ શ્રીશુકમુનિ અતિ મુદ પાઈ, કહત કથા સંત સુખદાઈ ।
હે કુરુકુલકું આનંદ દાતા, સુનહુ કથા અતિશે વિખ્યાતા ॥
યું શ્રીકૃષ્ણ તેહિ આજ્ઞા દીના, જાદવ સબહી હૃદે ધરિ લીના ।
દોહા - સો પ્રભાસ પ્રતિ જાન હિત, સબ મનસુબા કીન ।
નિજનિજ રથ જોતાયકે, તતપર ભએઉ પ્રવીના ॥૩૯॥

ચોપાઇ

સુનુ નૃપ અચલ શ્રીકૃષ્ણકે દાસા, નિજ અનુવૃતિ રહત પ્રભુપાસા ।
એસે ઉદ્ધવ પરમ પ્રવીના, રહત સદા પ્રભુપદ લયલીના ॥
ક્ષેત્ર પ્રભાસ જાન હિત જેઉ, અતિવૃદ્ધ ઉદ્યમ દેખિકે તેઉ ।
અરુ શ્રીકૃષ્ણ જાદવ પ્રતિ જેહા, વચન કહેઉ સુનિકે સબ તેહા ॥
અધિક ઘોર અસગુન દુઃખદાતા, તિનકું દેખિ જાનત ભએ બાતા ॥૪૦॥

ભવ બ્રહ્માદિક દેવ હે જેહુ, વિશ્વકે ઈશ્વર અતિબડ તેહુ ।
તિનહીકે ઈશ્વર ભવભયહારી, એસે કૃષ્ણ દેવ સુખકારી ॥
તિનકું એકાંતમેં મિલિકે જોઈ, ઉદ્ધવ અધિક દીન સમ હોઈ ।
દોહા - પુરુષોત્તમ શ્રીકૃષ્ણકે, પદ સરોજ સુખદાની ।
તેહી નિજશિરસેં વંદીકે, જોરત ભયે જુગ પાની ॥
સોરઠા - યું ઉદ્ધવ હોય દિન, પુલકિત તન દૃગ શ્રવત જલ ।
પ્રભુસંગ પરમ પ્રવીન, પ્રેમમગન બોલત ભયેઉ ॥૪૧॥

ચોપાઇ

ઉદ્ધવ ઉવાચ

હે દેવાધિદેવ બહુનામી, હે બ્રહ્માદિક દેવકે સ્વામી ।
હે જોગેશ્વર અજ અવતારી, હે સુખકંદ સદા અવિકારી ॥
તવ જશ શ્રવણ રુ કીર્તન જોઈ, પતિતકું પાવન કરત હે સોઈ ।
એસે તુમ હો સદા સુખદાની, તવ પદરત રહે મુનિ વિજ્ઞાની ॥
જદુકુલકો કરીકે સંહારા, મનુષ્ય લોક તુમ તજિહો ઉદારા ।
યહ નિશ્ચે ભાસત હે મોઈ, ઈનમે નાથ સંશય નહિ કોઈ ॥
તુમ અતિશે સમર્થ સુખરુપા, પુરુષોત્તમ પરબ્રહ્મ અનુપા ।
તદપિ વિપ્રકો શાપ હે જેઉ, પ્રભુ તુમ ના ટારત ભય તેઉ ॥૪૨॥

દોહા - હે કેશવ તવ પદકમલ, તાહી અર્ધ ક્ષણ નાથ ।
તજનકું મેં સમર્થ નહિ, સદા રખહું નિજ સાથ ॥
સોરઠા - તેહી કારણ સુખકંદ, મોહીકું અપને ધામ પ્રતિ ।
સંગ લેઉ જગવંદ, તુમ હો ભક્તપ્રતિપાલ નિત ॥૪૩॥

ચોપાઇ

હે શ્રીકૃષ્ણ તવ ચરિત અનૂપા, મનુષ્યકું અતિશે મંગલરુપા ।
સુનનહાર શ્રોતા જન જેહી, તિનકે શ્રવણકું અમૃત એહી ॥
એસો તુમાર ચરિત્ર એહા, તિનકું સુનત સુમતિ જન જેહા ।
સો જન અન્ય ઈચ્છા દુઃખદાઈ, તાહિ તજત તવપદ રતિ લાઈ ॥
તુમકું નિરંતર સેવત તેહા, તામે લેશ નહિ સંદેહા ॥૪૪॥

સજ્યા આસન અટન હે જેઉ, ક્રીડાસ્નાન રું ભોજન તેઉ ।
ઈત્યાદિક સબ ક્રિયામેં દેવા, કરત નિરંતર પ્રભુ તવ સેવા ।
એસે હમ સબ પ્રભુ તવ દાસા, તુમ સેવા બિન ઓર ન આશા ॥
દોહા - તુમ હો હમારે આતમા, તુમ પ્રિય પ્રાણ આધાર ।
તુમકું પલક ન તજિ શકે, એહિ મત અચલ હમાર ॥૪૫॥

ચોપાઇ

હે પ્રભુ તુમ ભુક્તે મુદ પાઈ, પુષ્પકે હાર પરમ સુખદાઈ ।
ચંદન ભૂષણ વસન હે જેહા, તવ પ્રસાદ ધારે હમ તેહા ॥
તિનસેં અલંકાર જુત હોઈ, મગન રહત પદ ચિત પ્રોઈ ।
તવ ઉચ્છિષ્ટકે જીમનહારે, એસે પ્રભુ હમ ભક્ત તુમારે ॥
તવ માયા બલવંત બહુનામી, હમ નિશ્ચે તેહી જિતિહું સ્વામી ॥૪૬॥

સબહિ પદારથકો કિયો ત્યાગા, એસે દિગંબર મુનિ બડભાગા ।
શાંત રુ નિર્મલ મન હે જેહી, નૈષ્ઠિક બ્રહ્મચર્ય જુત તેહી ॥
તપ વ્રત આદિક વિવિધ પ્રકારા, કરે પ્રયાસ સહે કષ્ટ અપારા ।
દોહા - એસે ઋષિ સબસેં અધિક, પ્રભુ તવ અક્ષર ધામ ।
તેહી પાવત નિર્મલ મતિ, બ્રહ્મ હે જાકો નામ ॥૪૭॥

ચોપાઇ

હે મહાયોગેશ્વર સુખરુપા, યહ સંસાર અધિક દુઃખકૂપા ।
કર્મકે માર્ગમેં ભ્રમત રહે જોઉ, એસે હમ સંસારી સોઉ ॥
તુમ જો કિયે શુભ ચરિત ઉદારા, તેહિ કીર્તન કરિ વારંવારા ।
ત્યું તુમ વચન કહેહે જેહી, વારંવાર સંભારીકે તેહી ॥
મનુષ્ય લોકકું મિલત હે જેહૂ, તબ ગતિ હાસ વિલોકન તેહૂ ।
ત્યું પરિહાસ જુક્ત તવ બાનિ, તેહી સંભારીકે શારંગપાનિ ॥
પ્રભુ તવ ભક્ત સંગ મુદ પાઈ, તવ ગુણ કથા કરનિ સુખદાઈ ।
તિનસેં હમ દુસ્તર સંસારા, તેહિ તરિહું તવ ભજન આધારા ॥
હે પ્રભુ પ્રથમ કહે ઋષી જેઉ, બ્રહ્મધામકું પાવત તેઉ ।
સોઈ ધામકું હમ અવિનાશી, તવ ભક્તિસેં પૈહું સુખરાશી ॥૪૮॥૪૯॥

શ્રીશુક ઉવાચ ।

દોહા - શુક પરીક્ષિત પ્રતિ કહત હે, અબ યહ કથા ઉદાર ।
જાહી સુનત શ્રીકૃષ્ણસંગ, બાઢત પ્રેમ અપાર ॥
સોરઠા - સુનુ નૃપ ઉદ્ધવ દાસ, તિન ઈમિ દિયો હે જનાય જેહિ ।
એસે કૃષ્ણ અવિનાશ, મુક્તાનંદકે પ્રભુ સુખદ ।

આપકું વલ્લભ એહી, નિજ એકાંતિક દાસ દૃઢ ।
એસે ઉદ્ધવ જેહી, તાહિ કહત ભયે પ્રેમજુત ॥૫૦॥

ઈતિ શ્રીમદ્ભાગવતે મહાપુરાણે પારમહંસ્યાં સંહિતાયાં એકાદશસ્કંધે
ભગવદુદ્ધવસંવાદે મુક્તાનંદમુનિવરકૃતટીકાયાં પ્રથમોઽધ્યાયઃ ॥૧॥

ચોપાઇ

શ્રીભગવાનુવાચ

અબ શ્રીકૃષ્ણ બોલેઉ અનુરાગી, સુનુ ઉદ્ધવ અતિશે બડભાગી ।
તુમ મોકું ઈમિ કહત ઉદારા, જદુકુલકો કરીકે સંહારા ॥
મનુષ્યલોક તજીહો તુમ દેવા, ત્યુંહિ મેં કરન ચહું તતખેવા ।
બ્રહ્મા ભવ ઈન્દ્રાદિક અબહી, લોકપાલ આએ રહે સબહી ॥
મમ નિવાસ વૈકુંઠમેં હોઈ, સુરગણ યું ઈચ્છત સબકોઈ ॥૧॥

અબ યહ મનુષ્ય લોકકે માંઈ, દેવનિકો કારજ જો કહાંઈ ।
સો સબ હમ નિકિવિધ કીના, નાંહિ કરન કછુ રહ્યો હે પ્રવીના ॥
દેવકે કારજ હિત અકુલાઈ, અજ મમ પ્રારથના કરી આઈ ।
દોહા - સંકર્ષણ નિજ અંશ જુત, એસો મેં કરી પ્યાર ।
જદુકુલ મહી પ્રગટત ભયો, હરન સબહી ભુવ ભાર ॥૨॥

ચોપાઇ

વિપ્રકે શાપસે જરી ગયો જેહૂ, એસો સબ એહ જદુકુલ તેહૂ ।
કરીકે પરસ્પર કલહકું તાતા, નાશકું પૈહે સબહી સાક્ષાતા ॥
પુનિ જો દ્વારિકા અતિપ્રિય મોઈ, આજશેં સાતમેં દિનમેં સોઈ ।
સબ વિધિ સિંધુ બોરી હે એહા, તામે લેશ નહિ સંદેહા ॥૩॥

હે ઉદ્ધવ સુનહુ મમ બાતા, મેં સુખકારી અખિલ જગત્રાતા ।
યહ નરલોકકું તજિહું જબહી, તાહી સમે નર નારી સબહી ॥
નાશ ભયે જેહિ પુણ્ય વિશાલા, એસે લોક હોઈ હે તતકાલા ।
કલિજુગ કૃષ્ણ લોકકો આઈ, કરીહે પરાભવ જોર જનાઈ ॥૪॥

દોહા - હે ઉદ્ધવ જેહિ મેં તજ્યો, એસે ભૂતલ માંહી ।

સબવિધિ સમઝી વિચારીકે, રહન જોગ્ય તુમ નાંહી ॥
સોરઠા - યા કલિજુગમહિ તાત, અધર્મમેં રુચિ જુત અચલ ।
એસે મનુષ્ય સાક્ષાત, હોઈ હે અપરિમિત અતિ દુઃખદ ॥૫॥

ચોપાઇ

તાહિતે હે ઉદ્ધવ બડભાગા, સબહી પદારથકો કરી ત્યાગા ।
તુમતો સ્વજનબંધુમહી તાતા, તજિકે સર્વ પ્રીતિ દુઃખદાતા ॥
મમ સ્વરુપમેં મનકું ધારી, સબવિધિ હોય શુદ્ધ અધિકારી ।
સુખ દુઃખમેં સમ દૃષ્ટિ હોઈ, ભૂપર ફિરહું જ્યું લખે ન કોઈ ॥૬॥

ચોપાઇ

॥ શ્રીશુક ઉવાચ ॥

અબ યહ કથા અનુપમ જોઉ, શુક પરીક્ષિત પ્રતિ કહત હે સોઉ ।
સુનુ નૃપ સુખદ શ્રીકૃષ્ણ કૃપાલ, તિન એહિ વિધિ પ્રેરેઉ તતકાલ ॥
એસે ઉદ્ધવ અતિ સુવિચારી, પરમ ભાગવત ભક્ત હે ભારી ।
તત્ત્વ જ્ઞાન વિજ્ઞાન ચહે જેહા, તેહી પ્રભુ પદસરોજ દૃઢ નેહા ॥
દોહા - પ્રભુ પદ વંદેઉ પ્રેમજુત, એસે ઉદ્ધવ જોઈ ।
વિનય સહિત શ્રીકૃષ્ણ પ્રતિ, પુનિ બોલત ભયે સોઈ ॥૭॥

ચોપાઇ

॥ ઉદ્ધવ ઉવાચ ॥

ઉદ્ધવ કહત હે જુગ કર જોરી, સુનહુ નાથ કછુ બિનતિ મોરી ।
હે જોગેશ જોગ ફલદાતા, તુમ પ્રભુ જોગેશ્વર વિખ્યાતા ॥
હે સબ જોગકે કરનેહારે, તવ પદ ભજત હે મુનિ મતવારે ।
ધ્યાન કરનકે જોગ્ય હો દેવા, સુર મુનિ સિદ્ધ કરત તવ સેવા ॥
મહાજોગીનકું તુમ બહુનામી, આત્મતુલ્ય પ્રિય અંતર્જામી ।
જોગ શાસ્ત્રકી ઉત્પત્તિ જેહુ, તુમહિસેં હોત નિરંતર તેહૂ ॥
એસે તુમહી શ્રીકૃષ્ણ મુરારી, મમ કલ્યાણકે હિત અઘહારી ।
દૃઢ સંન્યાસરૂપ જેહી, એસો ત્યાગ કહ્યો તુમ એહી ॥
દોહા - જેહિ ત્યાગસેં ટરત હે, સબહી વિષય સુખ આશ ।

તવ પદરત હોય પ્રાણી સબ, પાવત પદ અવિનાશ ॥૮॥

ચોપાઇ

હે સમર્થ સચરાચર સ્વામી, હે સબ જીવકે અંતરજામી ।
કામભોગ ઈચ્છા જેહી ભારી, વિષયનમેં તેહિ મન સવિકારી ॥
પ્રભુ તવ ભક્તિ રહિત જો પ્રાનિ, એસે પુરુષ જો તન અભિમાની ।
તિનકું સબ તજનો તતખેવા, અધિક કઠિન મોય ભાસત દેવા ॥
તદપિ મેં પ્રભુ ભક્ત તુમારા, જ્યું કહી હો ત્યું કરીહુ ઉદારા ॥૯॥
પ્રભુ મોય અતિ અહંકારા, પુત્રાદિકમહી મમત અપારા ।
તિનસેં અતિ દઢ બંધન મોઈ, ગૃહમધ્યે ફસ્યો મૂઢમતિ હોઈ ॥
દોહા - પ્રભુ તુમ કહ્યો જો ત્યાગ સો, અનાયાસ સિદ્ધ હોય ।
ત્યું નિજ સેવક જાનિકે, શિક્ષા કિજે મોય ।
સોરઠા - હે સમર્થ તુમ સત્ય સ્વરુપા, સ્વયંજ્યોતિ સબ ભાતિ અનૂપા ॥૧૦॥
સબહી જીવકે આત્મ ઉદારા, તુમ હો અખિલ જગકે આધારા ।
તુમ બિન અન્ય સુર નર મુનિ જોઈ, મોય જ્ઞાનદાતા નહિ કોઈ ॥
બ્રહ્માદિક સબહિ તનુધારી, તેહિ તુમ માયાસેં અતિ ભારી ।
મોહ ભયો બુદ્ધિમહી જેહુ, કાહુંસે ટાર્યો ટરત ન તેહુ ॥
વિષયમેં અર્થબુદ્ધિ હે જેહી, ભ્રમના ટારી ટરત ન તેહી ।
તવ માયાવશ વર્તત જેહા, ઓરકું કહા સમુઝાઈ હે એહા ॥
દોહા - તેહિ કારન તુમ બિન અપર, કહા સમુઝાઈ હે મોય ।
તબ માયાવશ વિશ્વ યહ, પરવશ સમ સબ કોય ॥૧૧॥

ચોપાઇ

તાહિતે સુનહુ દેવ મુનિ ત્રાતા, વિવિધ ભાતિકે દુઃખ વિખ્યાતા ।
તિનસેં અધિક તપ્યો મેં સ્વામી, વિરતિજુક્ત મમ મતિ બહુનામી ॥
એસો મેં તવ દાસ કહાયો, તુમરે શરણકું સબ વિધિ પાયો ।
તુમ રાગાદિક રહિત મુરારી, કાલકે કાલ દિવ્ય તનુધારી ।
તુમ જગ અંતરજામી ઉદારા, સબહિમેં વ્યાપક સબસેં ન્યારા ।
તુમ સર્વજ્ઞ સુખરુપા, પરમેશ્વર પરબ્રહ્મ અનૂપા ।

કાલસેં નાશ ન પાવત જેહા, એસો અક્ષર ધામ હે એહા ।
સો વૈકુંઠ સદા તવ સ્થાના, તેહિ પાવત તવ ભક્ત સુજાના ॥
દોહા - નર હે જાસ સતત સખા, એસે દેવ ઉદાર ।
તુમ હો નારાયણ ઋષિ, મેં ભયો શરણ તુમાર ॥૧૨॥

ચોપાઇ

॥ શ્રીભગવાનુવાચ ॥

અબ શ્રીકૃષ્ણ દેવ સાક્ષાતા, કહત હે ઉદ્ધવકું પ્રિય બાતા ।
હે ઉદ્ધવ યહ લોકકે માંઈ, પરમ વિચક્ષણ મનુષ્ય કહાઈ ॥
સો યહ લોકકો રુપ હે જેઉ, તાસ પરીક્ષા કહત હે તેઉ ।
સો બહુધા આપહીસેં તાતા, નિજ આત્મા જો અધિક વિખ્યાતા ॥
વિષય વાસનાસે બુદ્ધિવંતા, તાહિ ઉદ્ધારત શુભમતિ સંતા ॥૧૩॥

હે ઉદ્ધવ પશુતનમેં પ્રાની, રહ્યો જો જીવ સો અતિ અજ્ઞાની ।
સોઉ નિજ હિત અનહિતમેં તબહી, આપકે ગુરુ આપહિ બને સબહી ॥
તબ યહ મનુષ્યકું જ્ઞાન અપારા, નિજ હિત અનહિત જાનત સારા ।
તાહિતે નિજ સુખ દુઃખમેં સોઈ, આપકો ગુરુ સો આપહિ હોઈ ॥
દોહા - તેહિ કારન યહ મનુષ્ય સબ, ગ્રહત હે ઉભય પ્રમાન ।
પ્રગટ અરુ અનુમાનસેં, કહત હે નિજ કલ્યાન ॥૧૪॥

ચોપાઇ

મનુષ્ય દેહમેં રહેં જેહા, સાંખ્યશાસ્ત્રમહિ સમઝત એહા ।
તેહિ વિધિ જોગશાસ્ત્રમેં જાને, પરમ વિચક્ષણ મોય પિછાને ॥
સબહિ શક્તિસેં જુક્ત ઉદારા, એસો મે સબ જગ આધારા ।
અતિશે પ્રગટ રુપસેં પ્રાની, દેખત મોય પરમ સુખદાની ॥૧૫॥

હે ઉદ્ધવ કોઉ એક પગવાના, કોઉ દો પગ જુત દેહ સુજાના ।
કોઈકું તિ પગ કોઈકું ચારા, કોઈ કોઈ દેહનેં ચર અપારા ॥
કિતનેક બિન ચરનકે દેહા, સ્થિર ચર અનંત ભાતિ હે એહા ।
જિવકે હિત હમ સ્રજે હે સોઈ, તિન મધ્ય મનુષ્ય દેહ પ્રિય મોઈ ॥
દોહા - મનુષ્ય દેહકું પાય સબ, શુભ સાધન કરી તાત ।

મોહ રું મમતા તોરીકે, મોય મિલત સાક્ષાત ॥૧૬॥

ચોપાઇ

હે ઉદ્ધવ સુનહુ મમ બાતા, એહિ પ્રસંગમેં અતિ વિખ્યાતા ।
હે ઈતિહાસ પુરાતન એકા, તાહી કહત જેહિ પરમ વિવેકા ॥
તિનમેં શ્રી દત્ત રું જદુકો ભારી, દૃઢ સંવાદ પરમ સુખકારી ॥૧૭॥

ધર્મકે જાન એસે જદુરાજા, બનમેં ગયેઉ લિયે સેન સમાજા ।
તહાં અવધૂત વિપ્રવર કોઈ, તિનકું દેખી નૃપ તતપર હોઈ ॥
ચરણસરોજમેં શીશ નમાઈ, પુછન ચહત પરમ મુદ પાઈ ।
સો બ્રાહ્મણ અવધૂતકે વેશા, કાહુસે ત્રાસ ન પાવત લેશા ॥
અતિ સર્વજ્ઞ રું ફિરત અકેલા, તરુણરુપ સંગ કોઉ ન ચેલા ।
દોહા - એસે વિપ્ર અવધૂતકું, દેખિકે નૃપ હોય દીન ।
પ્રેમ સહિત કર જોરીકે, પુછત ભયો પ્રવીન ॥૧૮॥

ચોપાઇ

॥ યદુ ઉવાચ ॥

યદુ રાજા બોલેઉ હોય દીના, સુનહુ વિપ્રવર પરમ પ્રવીના ।
તુમ પ્રભુ ઉદ્યમ કરત ન કોઈ, તદપિ પરમ સુખી ભાસત મોઈ ॥
એસી તુમારી નિપુણ મતિ એહૂ, કહાંસે પ્રાપ્ત ભઈ હે તેહૂ ।
જો મતિ પાયકેં ત્યાગી અસારા, તુમ સબ જાન હોત દપિ ઉદારા ॥
બાલક જ્યું બિચરત જગમાંહી, કાહુંસે હર્ષ શોક ઉર નાહી ॥૧૯॥

યા સંસારમેં મનુષ્ય હે જેહા, નિજ સ્વારથ ઈચ્છત હે તેહા ।
ધર્મ અર્થ અપવર્ગ રું કામા, એ ચહુ પુરુષારથ અભિરામા ॥
તિનમેં પ્રવર્તત હે સબ પ્રાની, એ ચહુ ફલ અતિ સુખપ્રદ જાની ।
દોહા - તિનહુમેં બહુધા મનુષ્ય, આયુષ જશ શ્રી જોઈ ।
તેહી પાવન હિત જત્નકું, કરત રહે સબકોઈ ॥૨૦॥

ચોપાઇ

તુમ સમર્થ સર્વજ્ઞ સ્વચ્છંદા, ચતુર શિરોમણી તુમ જગવંદા ।

દેહસેં અતિ સુંદર તવ રુપા, બચનમેં ચાતુરી પરમ અનૂપા ॥
એસે હો તુમ તદપિ ગુંસાઈ, ઉન્મત્ત જડ પિશાચકી નાંઈ ।
યું જાનત કછું કરત ન કાજા, તુમ કછું નાઈ ચહત મુનિરાજા ॥૨૧॥

કામ ક્રોધ મદ લોભકો ભારી, દાવાનલ અતિશે દુઃખકારી ।
તિનકી ઝાલસેં યહ જગ જોઈ, નિશદિન જરત રહે સબકોઈ ॥
તુમ તિનકે સંગ જરત ન લેશા, એહિ તુમાર પ્રભુ અધિક વિશેષા ।
જ્યું દવસેં ભયો મુક્ત જો નાગા, ગંગા જલમેં ગિર્યો બડભાગા ॥
દોહા - એસો ગજ ગંગાવિષે, લહત જ્યું સુખ વિશ્રામ ।
ત્યું ન તપત તુમ તાપસેં, રહત સદા સુખધામ ॥૨૨॥

ચોપાઇ

સુનહું વિપ્રવર તુમ અતિ ધીરા, વિષય ભોગસેં રહિત ગંભીરા ।
તુમ એકાકી ફિરત જગમાંહિ, સુખ તુમાર સમ ઓરકું નાહિ ॥
મુનિ તવ મનમેં આનંદ ભારી, તેહી કારણ સો કવન અઘહારી ।
વિનય સહિત પુછત હું જેહા, કરુણા કરીકે કહો મોય તેહા ॥૨૩॥

॥ શ્રીભગવાનુવાચ ॥

અબ યહ કથા પરમ સુખદાની, કહત શ્રીકૃષ્ણ અધિક મુદ આની ।
સુનુ ઉદ્ધવ જદુરાજા જોઈ, વિપ્રકો દાસ વિમલમતિ સોઈ ॥
તિન એહિવિધિ પુછેહે જેહુ, અતિ સન્માન કિયે હે તેહુ ।
અતિ બડભાગી મનોહર રુપા, એસે વિપ્ર અવધૂત અનૂપા ॥
દોહા - વિપ્રકું વિનયસેં અતિ નમે, એસે જદુ ભૂપાલ ।
તિન પ્રતિ શ્રીઅવધૂત મુનિ, બોલત ભએ તતકાલ ॥૨૪॥

ચોપાઇ

॥ બ્રાહ્મણ ઉવાચ ॥

દ્વિજવર કહે સુનુ નૃપતિ ઉદારા, હેં હમારા ગુરુ વિવિધ પ્રકારા ।
સો ગુરુ હમ નિજ મતિસેં કીના, સબકો રહસ્ય હૃદે ધરિ લીના ॥
ઈન સબ ગુરુ મોય જ્ઞાન ન દીના, નિજ વિચાર ગુરુ માને પ્રવીના ।
જિન ગુરુસેં બુદ્ધિ ગ્રહી ભારી, મુક્ત હોય વિચરું અવિકારી ॥

બહુત ભાતિકે મમ ગુરુ જેહા, તિનકે નામ સુનો તુમ તેહા ॥૨૫॥

ભૂમિ [૧] વાયુ [૨] આકાશ [૩] રુ વારિ [૪],અગ્નિ [૫] ચંદ્રમા [૬] રવિ,
તમહારી [૭] અજગર [૮] સિંધુ [૯] કપોત [૧૦] પતંગા [૧૧], મધુમક્ષી [૧૨] મદઝર માતંગા [૧૩] ॥૨૬॥
મધુકો હનનહાર હે એહું [૧૪], મૃગ [૧૫] અરુ મીન [૧૬] પિંગલા [૧૭] તેહું ॥
દોહા - કુરરપક્ષિ [૧૮] અરુ બાલ [૧૯], કન્યા નિપુન કુમારી તેહું [૨૦] ।
શરકર [૨૧] મકરી [૨૨] વ્યાલ [૨૩], ભમરી [૨૪] એ ચોવીશ ગુરુ ॥૨૭॥

ચોપાઇ

હે જદુરાય અધિક વિખ્યાતા, એ ચોવીશ ગુરુ મમ તાતા ।
જયું હમ ગુરુકો આશ્રય લીના, સો સબ વરનિ સુનાઉં પ્રવીના ॥
હમકું ગ્રહણ જોગ્ય હે જેઉ, તજન જોગ્ય એસે અર્થ તેઉ ।
તેહિમેં ગુરુકી વૃત્તિસેં તબહી, સિખત ભયો વિચારીકે સબહી ॥૨૮॥

હે યયાતિ કે સુત મતિમાના, તુમહો પુરુષ મધ્ય શ્રેષ્ઠ સુજાના ।
જિન ગુરુસેં જેહિ વિધિ મેં ભારી, સિખત ભયો રહત ભયો રહસ્ય સુખકારી ॥
તેહિ પ્રકાર વરનિ કહું તોઈ, સુનહું કથા મોસેં અબ સોઈ ॥૨૯॥

ચોપાઇ

હે નૃપ દૈવકે વશ જો જંતા, એસે યા જગ મનુષ્ય અનંતા ।
તિન અતિ પીડ્યો તદપિ ઉદારા, દૈવાધીન જાની જગ સારા ॥
દોહા - એસો જોગી નિજ જોગ મગ, તિનસેં ચલત નહિ લેશ ।
એહિ નિયમ હમ ભૂમિસેં, લિયો અચલ ઉપદેશ ॥
જયું ભૂમિ સબ પ્રાણિકો, ખુંદ્યો ખમત અપાર ।
દોષ ન ધરિત ઉર વિષે, કરત અધિક ઉપકાર ॥
સોરઠા - ત્યું હમ અધિક વિચારી, દ્રોહ કરત જો મનુષ્ય સબ ।
તેહિ અપરાધ વિસારી, કરત હે હિત અતિ પ્રેમજુત ॥
ભુમિસેં શિક્ષા એહી, ગ્રહણ કિનિ હમ અતિ સુખદ ।
તુમહુ વિચારો તેહી, નૃપ અબ નિત્ય મમ પ્રથમ ગુરુ ॥૩૦॥

ચોપાઇ

અબ જો ભૂમિ શૈલ તરુ રુપા, તિનસેં શિક્ષા લિની અનૂપા ।
તેહિ અવધૂત કહત મુદ આની, સુનુ નૃપ કથા પરમ સુખદાની ॥
જિનકિ ક્રિયા અનંતવિધિ એહુ, પર હિત હોત નિરંતર તેહૂ ।
ત્યું જેહી જન્મ સોઉ પરકાજા, એસો સંત વિમલમતિ રાજા ॥
શૈલસેં શિક્ષા શિખત જોઈ, અબ મેં કહત હું સબવિધિ તોઈ ।
જ્યું ગિરિકે તરુ તૃણ જલ આદી, પર હિત હોત યું રીત અનાદી ॥
યાહીતે ગિરિકો જન્મ હે એહા, પરહિત હોત નિરંતર તેહા ।
ત્યું સાધુ ક્રિયા સબ જેઉ, પરમારથ હિત હોવત તેઉ ॥
દોહા - સબહિ મનુષ્ય કે મોક્ષ હિત, વિચરત સાચે સંત ।
નિજ સ્વારથ નહિ ચહત કછુ, જાનિ લેહુ બુદ્ધિવંત ॥
તેહિ વિધિ સાધુ વૃક્ષકો, હોવત શિષ્ય સુજાન ।
તરુ જિમિ પરમારથ કરત, ધરત સદા હરિધ્યાન ॥
સોરઠા - જ્યું પરમારથી વૃક્ષ, પત્ર પુષ્પ ફલ કાષ્ટ કરી ।
નિજ છાયાસેં દક્ષા, પર ઉપકારકું કરત નિત ॥
આપકું કાટત જોઈ, તદપિ કરત ઉપકાર તેહી ।
ત્યું સત્ય સાધુ સોઈ, સબવિધિસેં પર હિત કરત ॥
આપકો દ્રોહ અપાર, કરત કૃતઘ્નિ પુરુષ નિત ।
તદપિ તાસ ઉપકાર, કરત સંત શુભ ગુણસદન ॥
દોહા - એહિ વિધિ શિક્ષા અતિ સુખદ, ગિરિ તરુરુપી જેહૂ ।
સો ભૂમિસેં લિનિ હમ, પરમારથ હિત તેહૂ ॥૩૧॥

ચોપાઇ

અબ વાયુસેં લક્ષ લિયો જેઉ, મુનિ અવધૂત કહત હે તેઉ ।
સુનુ નૃપ પ્રાણ જો વાયુ કહાવે, ભોજન માત્રસેં શાન્તિ પાવે ॥
ઈન્દ્રિનકું પ્રિય વિષય હે જેહૂ, એસે રસાદિક ચહત ન તેહૂ ।
તેહી વિધિ આહાર માત્રસે સંતા, અતિ સંતોષ પાવે બુદ્ધિવંતા ॥
તેહું ઈન્દ્રિયનકું પ્રિયરુપા, રસ સ્પર્શાદિ વિષય દુઃખકૂપા ।
તિનકું ન ઈચ્છત હે મુનિ જ્ઞાની, જાસ વૃત્તિ પ્રભુ પદ લપટાનિ ॥

અરુ જો આહાર કરત નહિ લેશા, તબ મન વ્યાકુલ હોત વિશેષા ।
તાતેં જ્ઞાનવિચાર ન હોઈ, એહિ સમ હાનિ ઓર નહિ કોઈ ॥
દોહા - યાહિતેં તન નિરવાહ હિત, ભોજન કરનો વીર ।
વિષયકી તૃષા ન રાખનિ, એહિ મમ મત ગંભીર ॥
વિષયકી તૃષા કરત જો, તાસ બાની મમ દોઉ ।
અતિ વિક્ષેપકું પાવહી, શાંતિ લહત ન સોઉ ॥
સોરઠા - એહિ વિધિ શિક્ષા સાર, પ્રાણવાયુસેં લિનિ હમ ।
એહી મત મોર ઉદાર, વિષયકી તૃષ્ણા અતિદુઃખદ ॥૩૨॥

ચોપાઇ

સિત રું ઉષ્ણાદિક જો અપારા, એસે જાસ સ્વભાવ વિકારા ।
સો શબ્દાદિક વિષય હે જોઈ, તાહીકું પાવત જોગી સોઈ ।
વિષયકે ગુણ અરુ દોષ અંનતા, તિનસે રહિત હે મુનિ બુદ્ધિવંતા ।
એસો મુનિવર વિષયન માંહી, કબહુ પ્રીતિ જુત હોવત નાંહી ।
જ્યું વાયુ સબહિનમેં વહહિ, તદપિ અસંગિ સબહીમેં રહહિ ।
શુભ રું અશુભ મહિ વાયુ એહા, રહે નિર્લેપ ન કિતહુ સનેહા ।
એહિ વિધિ ઉત્તમ શિક્ષા જેહુ, વાયુસે લિનિ હમ તેહૂ ॥૩૩॥

અપને જીવાત્માકો રુપા, તેહિ દેખત જો જોગિ અનૂપા ।
ભૂમિ વિકાર રુપ જો દેહા, તિનમેં પ્રવેશ કિયો મુનિ તેહા ॥
સુખ દુઃખાદિ દેહ ગુણ જોઉ, તેહિ આશ્રિત તદપિ મુનિ સોઉ ।
તિનસેં લેશ ન બંધન પાવે, નિઃશંક હોય ગોવિંદ ગુણ ગાવે ॥
દોહા - ભુવ વિકાર પુષ્પાદિસેં, કરે પ્રવેશ સાક્ષાત ।
તદપિ તેહિ ગુણ દોષસેં, વાયુ લેશ ન બંધાત ॥
એહિ વિધિ શિક્ષા વાયુસેં, નિજમતિ કર હમ લિન ।
તનમેં અહં મમ ત્યાગિકે, રહુ નિરબંધ પ્રવીન ॥૩૪॥

ચોપાઇ

અબ આકાશસેં શિક્ષા લિના, સો તોય કહત હું નૃપતિ પ્રવીના ।
અપને દેહ વિષે મુનિ જ્ઞાની, રહત સ્વચ્છંદ સ્વરુપ પિછાની ॥

નિજ આતમકું બ્રહ્મ કે સંગા, એક ભાવ ભયો અચલ અભંગા ।
તાતે સ્થિર ચર વિશ્વકે માંઈ, વ્યાપી કે વર્તત બ્રહ્મકિ નાંઈ ॥
યું સર્વમેં નિજ આત્મ જેહા, અધિક અસંગી રહત તેહા ।
સબ વ્યવધાન રહિત નિજ રુપા, અતિ નિર્લેપ વિચારે અનુપા ॥
જ્યું નભ સબમેં વ્યાપક હોઈ, અતિ અસંગી વ્યવધાન ન કોઈ ।
એહિવિધિ શિક્ષા અતિ સુખદાની, ગગનસેં હમ લિનિ મુદ આની ॥૩૫॥

દોહા - વાયુકે પ્રેરે પ્રબલ, તેજ તોય એહી રુપ ।
એસે ઘનાદિક ભાવસેં, નભ નિર્લેપ અનૂપ ॥
સોરઠા - ત્યું જેહી સ્રજે હો કાલ, એસે દેહાદિક સબહી ।
તિનસેં જીવ વિશાલ, લિપ્ત ન હોવત અતિ અચલ ॥
યહ શિક્ષા હે તેહું, હમ નભસેં લિનિ વિમલ ।
અતિ સુખદાયક એહુ, જ્ઞાન ધ્યાન વિજ્ઞાન જુત ॥૩૬॥

ચોપાઇ

અબ જલસેં શિક્ષા લઈ જેઉ, મુનિ અવધૂત કહત હે તેઉ ।
સુનુ જદુરાય કહુ તોય બાતા, જલકિ નાંઈ નિર્મલ સાક્ષાતા ॥
જેહિ સ્વભાવ સુંદર સુખરુપા, મધુર વચન મુનિ કહત અનૂપા ।
મનુષ્ય કું પુનિત કરન કે કાજા, તીરથરુપ સદા મુનિરાજા ॥
એસે મુનિ વિજ્ઞાની જેહી, અતિ કલ્યાણકારી હે તેહી ।
દરશ સ્પરશ કીર્તનસે એહા, જગ પુનિત કરે નહિ સંદેહા ॥
જલમેં નિર્મલતાદિક ભારી, અપને ગુણ અતિશે સુખકારી ।
તિનસેં જયું સબ વિશ્વકું વારી, પુષ્ટ પવિત્ર કરત દુઃખહારી ॥
દોહા - એહિ વિધિ શિક્ષા અતિ સુખદ, જલસેં લઈ મેં તાત ।
યા કારન મમ ઉર વિષે, શાંતિ રહત સાક્ષાત ॥૩૭॥

ચોપાઇ

અબ પાવકસેં લક્ષ લિયો જેહા, દત્ત દિગંબર કહત હે તેહા ।
સુનુ નરેસ મહા મુનિવર જોઈ, જ્ઞાનસેં અતિ તેજસ્વી હોઈ ॥
તપસેં દીપ્તિમાન રહે ભારિ, ક્ષોભ રહિત અતિશે અવિકારી ।

ઉદર સોઈ એક પાત્ર હે જાકું, ત્રિભુવન સુખ તૃણતુલ્ય હે તાકું ॥
દઢ અષ્ટાંગ જોગ જુત ધીરા, એસો જોગી પરમ ગંભીરા ।
સાત્વિક રાજસ તામસ આહારા, તાહી જિમત મુનિ રહે અવિકારા ॥
આહારકે પ્રબલ સ્વભાવકે રુપા, એસે મલ અતિશે દુઃખકૂપા ।
સો મલકું મુનિ સ્પર્શત નાંહી, ભજનાનંદ મગન મનમાંહી ॥
દોહા - જ્યું પાવક સબ ગ્રસત હે, તદપિ રહત અવિકાર ।
ઈનકે મલકું ના ગ્રહે, જારિ કરત તેહી છાર ॥
સોરઠા - એસિ શિક્ષા જોઈ, સો પાવકસેં લિનિ હમ ।
અતિ સુખદાયક સોઈ, નિર્વિકાર નિત્ય રહન હિત ॥૩૮॥

ચોપાઇ

અરુ જો ચાહત નિજ કલ્યાના, એસે મનુષ્ય અધિક બુદ્ધિમાના ।
તિનકું સેવન જોગ્ય હે જોઈ, એસો જોગી અનુપમ કોઈ ॥
સો કોઉ સ્થલમેં ગુપ્ત રહે જ્ઞાની, કોઉ સ્થલ પ્રગટ હોત મુનિ ધ્યાની ।
સબહી ઠોર મુનિ ફેરત સ્વચ્છંદા, શરણાગતકે હરત ભવફંદા ॥
આપકું ભિક્ષા દેવનહારા, એસે મનુષ્ય જો પરમ ઉદારા ।
તાસ પાપ તિહુ કાલકે જેહું, જારિકે છાર કરત મુનિ તેહું ॥
યું ભિક્ષા મિષ હરત હે પાપા, એસો મુનિકો પ્રબલ પ્રતાપા ।
જ્યું પાવક કહું ગુપ્ત નિવાસા, કહું પ્રગટ હોય કર પ્રકાશા ॥
દોહા - આપમેં હોમનહાર તેહિ, જાર પાપ પ્રચંડ ।
યું હુતદ્રવ્ય ભક્ષણ કરે, રહે નિર્લેપ અખંડ ॥
સોરઠા - એહિવિધિ શિક્ષા સાર, અનલસેં લિનિ અતિ સુખદ ।
કરત પતિત ભવ પાર, મહીમંડલમેં ફિરહુ નિત ॥૩૯॥

ચોપાઇ

અબ જો ચંદ્રસે શિક્ષા ધારી, સો અવધૂત કહત વિસ્તારી ।
હે જદુરાય સુનો સજ્જ હોઈ, જાકો મગ નહિ જાનત કોઈ ॥
એસો કાલ કરાલ હે ભારી, તિનસેં ભએ જો ભાવ દુઃખકારી ।
જન્મ આદિ અવસાન પ્રજંતા, એ સબ ભાવ જાનો બુદ્ધિવંતા ॥

સો સબ દેહકું જિવકું નાંહિ, યહ સિદ્ધાન્ત સબહિ શ્રુતિમાંહિ ।
જ્યું શશિકલા કહાવત એહા, કાલસેં બઢત રુ ઘટત હે તેહા ॥
સંપૂરણ શશિમંડલ જોઈ, કાલસેં બઢત ઘટત નહિ સોઈ ।
દોહા - એહિવિધિ શિક્ષા ચંદ્રસેં, મેં શિખ્યો કરિ પ્યાર ।
તન અભિમાનકું ત્યાગિકેં, પાયો બ્રહ્મવિચાર ॥૪૦॥

ચોપાઇ

પુનિ પાવકસેં શિક્ષા પાઈ, સો અવધૂત કહત રતિ લાઈ ।
સુનુ નૃપ જલ પ્રવાહ સભારી, જિનકો વેગ શીઘ્ર લયકારી ॥
એસે કાલ કરાલસેં એહા, સ્થિર ચર સબહી જીવકે દેહા ।
તિનકર નિશદિન ઉદય વિનાશા, હોત નિરંતર અગમ તમાશા ॥
તદપિ તાહી ન દેખત કોઈ, સૂક્ષ્મ નાશ નિરંતર હોઈ ।
જ્યું પાવકકિ જોસ પ્રચંડા, ઉદય વિનાશકું પાવે અખંડા ॥
તદપિ તાહી નહિ દેખત પ્રાની, અતિ સૂક્ષ્મ ગતિ જાત ન જાની ।
દોહા - એહિ વિધિ શિક્ષા અનલસેં, પ્રાપ્ત ભઈ હે મોય ।
તન અભિમાનકું ત્યાગિકે રહ્યો બ્રહ્મમય હોય ॥૪૧॥

ચોપાઇ

અબ જિમિ રવિસેં શિક્ષા ધારી, સો મુનિ દત્ત કહત સુખકારી ।
જબ કોઈ જોગીકું હિત લાઈ, અન્ન વસ્ત્રાદિક દેવત આઈ ॥
તબ તેહી ગ્રહત કરત મુનિ ધીરા, રહત શ્રીહરિ પદરત ગંભીરા ।
જબહી સુપાત્ર મિલત હે કોઈ, તિનકું પદારથ દેવત સોઈ ॥
તદપિ લેનદેનમેં જ્ઞાની, નાંહિ પદારથરત મુનિ ધ્યાની ।
જ્યું રવિ નિજ કિરનનિસેં વારિ, ગ્રહણ કરત સબ જગ તમહારિ ॥
પુનિ વર્ષાઋતુ આવત જબહી, સો જલ વૃષ્ટિ કરત રવિ તબહી ।
દોહા - એહિવિધિ શિક્ષા ભાનુસેં, ગ્રહણ કિનિ હમ જોય ।
લેત દેત કોઉ વસ્તુમેં મોહ ન હોવત મોય ॥૪૨॥

ચોપાઇ

અબ કપોતસેં શિક્ષા ધારી, તાહી કહત અતિશે વિસ્તારી ।

સુનુ નૃપ કોઉ પદારથમાંહી, મુનિકું પ્રીતિ કછું કરનિ નાંહી ॥
ત્યું પ્રસંગ અતિશે કોઈ સંગા, કરન જોગ્ય નહિ મુનિ શુભ અંગા ।
કરત પ્રસંગ જો મનવશ હોઈ, અધિક દીનમતિ હોવત સોઈ ॥
સો કપોત જિમિ અતિ દુઃખ પાવે, જન્મ મરણકો અંત ન આવે ॥૪૩॥

સુનુ નૃપ કોઉ કપોત મતિહીના, તરુમધ્ય સદન પ્રેમજુત કીના ।
નિજત્રિયા તરુણ કપોતી સંગા, વસત ભયો વનમધ્ય અભંગા ॥
કિતનેક વર્ષ ગએઉ ઈમિ વીતિ, બાઢી પ્રબલ પરસ્પર પ્રીતિ ॥૪૪॥

દોહા - બાંધે પરસ્પર પ્રેમસેં, હૃદય બાનિ મન પ્રાન ।
ગ્રહધર્મિ ખગ દંપતી, કછુ ન સુઝત આન ॥
યું કપોત ખગ પરસ્પર, જોરે હે નેનસેં નેન ।
બુદ્ધિ સે બુદ્ધિ અંગ અંગમેં, જોરી રહત દિનરેન ॥૪૫॥

ચોપાઇ

સજયા આસન એકહિ સંગા, સ્થાન અટન એકસંગ અભંગા ।
વાર્તા ક્રીડા સંગહિ કરહી, ખાન પાન એક સંગ અનુસરહી ॥
એસે કપોત કપોતી દોઉ, શંકારહિત રહત નિત્ય સોઉ ।
વનકી પંક્તિ મહી વિચરત રહહી, ગૃહસ્થાશ્રમ સંબંધી સુખ લહહી ॥૪૬॥

સુનુ નૃપ સો કપોતી હરિમાયા, હાસ વિલાસ કરત મન ભાયા ।
તિનસેં કપોતકો મન હરિ લિના, નઈ નઈ પ્રીતિ બઢાવે પ્રવીના ॥
યા તો કપોત દયા કરે ભારી, કિનિ કપોતી પ્રાનસેં પ્યારી ।
જો જો વસ્તુ ચહત નિચ નારી, સો તેહિ દેત જાનિ સુખકારી ॥
દોહા - યું ઈન્દ્રિનકે વશ ભયો, એસો કપતો અજાન ।
કષ્ટસેં લાવત ભોગ સબ, લખિ ત્રિયા પ્રાણ સમાન ॥૪૭॥

ચોપાઇ

દઢ પતિવ્રતા કપોતિ એહા, પ્રથમહિ ગર્ભ ગ્રહણ કિયો તેહા ।
જબ તેહિ પ્રસવકો અવસર આયો, કિયો હે કપોત સદન મન ભાયો ।
પતિ ઢિગ નીડમેં ઈંડઉ પાયે, હરિમાયાસેં ઉભય મુદ છાયે ॥૪૮॥
નાંહિ વિચારમેં આવત લેશા, એસિ સ્વભાવ જો શક્તિ વિશેષા ।

ત્યું હિ કાલ કર્માદિકરુપા, પુરુષોત્તમકી શક્તિ અનૂપા ॥
તિનસેં રચે જેહી અંગ અવેવા, યું ખગબાલ બનેઉ તતખેવા ।
કોમલ અંગ ઉભય પર આયે, પંક્ષિરુપ ભયેઉ મન ભાયે ।
જલસેં ભરે ઈંડમેં એહી, કાલસેં ભયે ખગરુપિ તેહી ॥૪૯॥

દોહા - સો વચ્ચનિ પર ઉભયકું, ઉપજિ દયા અપાર ।
જયું જયું બાનિ સુને બાલકી, ત્યું ત્યું બાઢત પ્યાર ॥
બાલબચન સુનિ તાતરે, તિનસેં અતિ સુખ હોય ।
માયાવશ નિજ સુતનિમેં, રહે અધિક ચિત્ત પ્રોય ॥
સોરઠા - એસે કપોતિ કપોત, સદા મગન રહે મોહવશ ।
દ્રગ ભરી બાલકું જોત, તેહી પોષણ કરે પ્રેમજુત ॥૫૦॥

ચોપાઇ

અતિમુદ જુત બચ્ચે નિત્ય રહહી, ખગદંપતી દેખત મુદ લહહી ।
સુંદર સ્પર્શ જુક્ત હે જેહી, ઐસિ પંખ બનત ભઈ તેહી ।
સો બચ્ચનકિ સુંદર બાનિ, અતિ સુંદર ચેષ્ટા સુખદાની ।
પ્રેમસેં ઉઠિ ઉઠિ સન્મુખ આવે, તિનસેં ઉભય મન મોદ ન માવે ।
યું ખગ દંપતિ શિશુરત ભયેઉં, સ્નેહકે જાલ બંધાયકે રયેઉ ॥૫૧॥

સ્નેહસેં બંધેહે પરસ્પર જોઈ, ઐસે કપોત કપોતિ દોઈ ।
હરિમાયાસેં મોહકું પાયે, દીનબુદ્ધિ ગૃહપાશ બંધાયે ।
યું કુટુંબિ ખગ દંપતિ એહા, નિજ શિશુ પોષન કરત હે તેહા ॥૫૨॥

દોહા - એક સમે ખગ દંપતિ, ચુગા[1] લેંન શિશુ કાજ ।
ગયેઉ દૂર બનકે વિષે, પિછે ભયો અન્ય સાજ ॥
ચુગાકું ઈચ્છત ખગશિશુ, બનકે વિષે ચહુ ઓર ।
નીડ[2] નિકટ બડિ બેરલું, ચુગત હે ઠોરહી ઠોર ॥૫૩॥

ચોપાઇ

વનમેં ફિરનહાર મહાપાપી, ખગ મૃગ વૃંદકું અતિ પરિતાપી ।
હરિ ઈચ્છાસે તેહિ સ્થલ આયો, ખગ હનિ કરન ચહત મન ભાયો ॥
એસો કોઉ વ્યાધ વિકરાલા, દેખત તાઈ હત તતકાલા ।

અપને નીડ નિકટ તવ સોઈ, ક્રીડા કરત મગન મન હોઈ ॥
એસે ખગ શિશુપર કુવિચારી, દેખિકે તુરત જાલ વિસ્તારી ।
સોઈ જાલમેં ખગશિશુ સબહી, પકરત ભયો પાપરત તબહી ॥૫૪॥

નિજશિશુ પોષનમેં ખગ દોઉ, અતિ ઉત્સાહ જુક્ત રહે સોઉ ।
ચુગા લેંન હિત વનમેં ગયેઉ, તાહિતે શિશુ ઢિગ કોઉ ન રયેઉ ॥
દોહા - એસે કપોતી સો, ચુંગાકું લે તેહિ કાલ ।
નીડ નિકટ આવત ભએ, જહાં શિશુ બંધ હે જાલ ॥૫૫॥

ચોપાઇ

નિજ શિશુ બાંધ હે જાલમેં જેહી, કરત પોકાર કૃપણ સમ તેહી ।
દેખિકે તાહી કપોતિ એહા, અતિશેં દુઃખ પાવત ભઈ તેહા ॥
કરત રુદન અતિ દુઃખવશ હોઈ, શિશુ સન્મુખ દોરત ભઈ સોઈ ॥૫૬॥

જેહિ મન સ્નેહસેં અતિ બંધાના, દીન ચિત્ત ગતિ લખત ન આના ।
જાલસેં બંધે હે સબ નિજબાલા, તાહિ વિલોક્ત હે તેહિ કાલા ॥
તદપિ દેવમાયાસેં તબહી, સ્મૃતિ નાશ હોવત ભઈ સબહી ।
એસિ અતિ બેહાલ મનમાંઈ, જાલમેં પરિ પતંગકિ નાંઈ ॥૫૭॥

જાલમેં બંધ્યો જો નિજ પરિવારા, સો કપોતકું પ્રાનસેં પ્યારા ।
તિનકું દેખિકે અતિ અકુલાયો, કુમતિ કપોત અધિક દુઃખ પાયો ॥
દોહા - બંધીહે જાલમેં શિશુ સહિત, આપતુલ્ય નિજ નારી ।
તાહિ દેખિ અતિ દુઃખદ, કરત વિલાપ પોકારી ॥૫૮॥

ચોપાઇ

અહો મેં અધિક કષ્ટકું પાયો, અલ્પ પુણ્ય સો સબહી નસાયો ।
મેં દુરમતિ અતિશે ન્યાઈ, ભયો મમ નાશ સો દેખો આઈ ।
વિષયકે સુખમેં તૃપ્તિ ન મોઈ, રહ્યો અપુરન જન્મ વિગોઈ ।
ધર્મ રું અર્થ કામ જુત જેહા, એસો મમ ગૃહસ્થાશ્રમ એહા ।
સો ભયો નાશ સ્વપ્નકી નાંઈ, રહ્યો મેં પાપી સુને ગૃહ માંઈ ॥૫૯॥
મોંકુ જોગ્ય સદા સુખકારી, મમ અનુકૂલ એસિ યહ નારી ।

દૃઢ પતિવ્રતા રું શુભ ગુણધામા, એસિ કપોતિ અધિક અભિરામા ।
મોકું સુને સદનમેં ત્યાગી, નિજ સુત સંગ અધિક અનુરાગી ॥
દોહા - અતિ પવિત્ર નિજ સુતસહિત, ચલી સ્વર્ગમેં સોય ।
સુને ગૃહમેં દુઃખ સહન, રાખિ જાત હે મોય ॥૬૦॥

ચોપાઇ

અહો મમ નાશ ભઈ પ્રિય નારી, સુત હુ નાશ ભયે અતિ સુખકારી ।
દીન જ્યું કષ્ટસેં જીવન મોર, દુઃખકે દવસે જરુ ચહુ ઓર ।
એસો મેં સુત ત્રિયા બિન જેહું, અતિ સંતાપ સહત હું તેહુ ।
કેહિ કારન સુને ગૃહમાંઇ, જીવન ચહુ પ્રેતકિ નાંઇ ॥૬૧॥

એહિવિધિ કરત વિલાપ અપારા, કૃપન અજાન કપોત ગમારા ।
જાલસેં અતિ દૃઢ બાંધે જેહી, કાલવ્યાલ ગ્રસિ લિને તેહી ।
ચેષ્ટારહિત ન બોલત કોઉ, એસે નિજસુત નારી સોઉ ।
તિનકું દેખત તદપિ સોઇ, ગિર્યો હે જાલમેં તતપર હોઇ ॥૬૨॥

દોહા - એસો ગૃહસ્થ કપોત તેહિ, સુત ત્રિયાજુત તતકાલ ।
મારિકે ક્રૂર કિરાત તબ, પાયો પ્રમુદ વિશાલ ॥
સોરઠા - અર્થ સિદ્ધ ભયો જાસ, એસો વ્યાધ અતિ હર્ષ જુત ।
ઉર નહિ કાહુકિ ત્રાસ, જાત ભયો નિજ ભુવન પ્રતિ ॥૬૩॥

ચોપાઇ

સુનુ નરેશ ઇમિ કુમતિ ગમારા, હોત કુટુંબિ વહત દુઃખભારા ।
મનમેં અતિ અશાંત રહે એહા, દુઃખદવ જરત નિરંતર તેહા ।
શુભમતિહીન કૃપણ અરુ કામી, એસો ગૃહસ્થ હોત અઘગામી ।
નિજ કુટુંબ પોષન રત રહહિં, તેહિ હિત કષ્ટ અનંત વિધિ સહહિં ।
સો નિજ કુટુંબ સહિત દુઃખ પાવે, કુમતિ કપોત જ્યું અતિ વિલખાવે ॥૬૪॥

હે નૃપ ખુલ્યો મુક્તિકો દ્વારા, એસો મનુષ્ય તન પરમ ઉદારા ।
સો તન પાયકે પામર પ્રાની, જો ન ભજત શ્રીહરિ સુખદાની ।
ઇન કપોત જિમિ ગૃહકે માંહી, અતિ આસક્ત ઓર સુધ નાંહી ॥
દોહા - એસે મનુષ્યકું ઇશકો, ધામ જો અધિક સ્વચ્છંદ ।

તિનકું પાય પિછો ગિર્યો, યું માનત મુનિવૃંદ ॥
સોરઠા - એહિવિધિ શિક્ષા સાર, હમ કપોતસેં લિનિ દઢ ।
ગૃહરત કુમતિ ગમાર, સો સતત દુઃખ જરત ।
ગૃહાસક્તિ દુઃખધામ, તેહિ તજિ મમ પદરજ રહહું ।
મુક્તાનંદકે શ્યામ, ઉદ્ધવકું કહ્યો મર્મ યહ ॥૬૫॥

ઈતિ શ્રીમદ્ભાગવતે મહાપુરાણે પારમહંસ્યાં સંહિતાયાં એકાદશસ્કંધે ભગવદુદ્ધવસંવાદે અવધૂતગીતે મુક્તાનંદમુનિકૃતટીકાયાં દ્વિતીયોઅધ્યાયઃ॥૨॥

ચોપાઇ

॥ બ્રાહ્મણ ઉવાચ ॥

સો અવધૂત વિપ્ર સુવિચારી, અતિશે શાંત રહત અવિકારી ।
અજગરસેં શિક્ષા ગ્રહી જેહા, જદુરાજાકું કહત હે તેહા ।
સુનુ નૃપ ઈન્દ્રિયકે સુખ જોઈ, જીવકું મિલત નિરંતર સોઈ ।
સ્વર્ગમેં જ્યું સુખ પાવત પ્રાની, નરકમેં સો લહત અજ્ઞાની ।
જ્યું દુઃખ જતન કરે બિન આવે, સુખહી ત્યું જતન કરે બિન પાવે ।
વિષય સંબંધી સુખ હે જેહુ, દુઃખ જિમિ સહજસેં પાવત તેહુ ।
તેહિ કારન જો વિવેકી હોઈ, વિષયકે સુખ ઈચ્છઈ નહિ કોઈ ॥૧॥

અતિ સ્વાદુ કી અધિક રસ હીના, બોત કિ થોરા બાસિ નવીના ।
હરિ ઈચ્છાસેં મિલત હે જેહી, એસો આહાર સુખદ લખિ તેહી ॥
દોહા - અજગર સમ જેહી વૃત્તિ હેં, એસો જોગી ગંભીર ।
સ્વાદ રહિત હોય જિમત હે, અતિશે શાંત સુધીર ।
જ્યું અજગરકે મુખવિષે, હરિઈચ્છા પરે આઈ ।
સોઈ ભોજન અહિ ભખત હે, ત્યું હમ શિક્ષા પાઈ ॥૨॥

ચોપાઇ

આપકું અન્ન મિલત નહિ જોલું, નિરાહાર મુનિ રહત હે તોલું ।
તદપિ ઉદ્યમ કરત ન કોઈ, એસો જોગી અચલમતિ સોઈ ।
ભાગ્યમેં લિખ્યો સો મિલત હે આઈ, યું લખિ ધીરજ ધરી મન ભાઈ ।

બહુ દિવસલું સોવત રહહિ, ભોજન હિત કછું વચ ન કહતહિ ।
જ્યું અજગરકું મિલત ન આહારા, નિરાહાર રહે યું નિરધારા ।
ઉદ્યમ હિત સો અતિ ગંભીરા, બહુત દિવસલું સોવત ધીરા ॥૩॥

ત્યું મુનિકે ઇન્દ્રિ મન એહા, તિન સંબંધિ સામર્થિ જુત જેહા ।
એસો અપનો વપુ હે જોઉ, તિનકું ન કામ કરાવત કોઉ ।
યું જોગી સોવત હે જબહુ, નિદ્રા રહિત રહત નિત્ય સબહું ॥
દોહા - સબહી અંગ સમર્થ સદા, તદપિ ન ઉદ્યમ લેશ ।
અજગર ક્રિયા ન કરત કછું, ત્યું મુનિ શાંત વિશેષ ॥
સોરઠા - એહિવિધિ શિક્ષા જોય, અજગરસેં હમ લિનિ તેહું ।
હૂં રહું અકરતા હોય, તન હિત ઉદ્યમ ત્યાગી સબ ॥૪॥

ચોપાઇ

અબ સમુદ્રસેં શિખે જેઉ, મુનિ અવધૂત કહત હે તેઉ ।
હે નૃપ બાહીર નિર્મલ ધીરા, ઉરમહી સબસેં અતિ ગંભીરા ।
યહ એસો હોઇ હે મનમાંહી, યું વિચારમેં આવત નાંહી ।
જેહિ અભિપરાય ગૂઢ સમ હોઇ, યાતે ઉલંઘિ શકત નહિ કોઇ ।
અતિ અગાધ કોઉ પાર ન લહહિ, એસો જોગી ક્ષોભ વિન રહહિં ।
જિનમેં અતિ નિશ્ચલ રહે વારી,એસો સિંધુ વિમલ અવિકારી,
તિનકિ નાંઇ પ્રથમ કહે જેહા, એસે ગુણનિ જુક્ત મુનિ એહા ॥૫॥

શ્રીનારાયણપર દૃઢ ધ્યાની, એસો મુનિવર દૃઢ વિજ્ઞાની ।
સબહી ભોગસુખ મિલત વિશેષા, તદપિ ન હર્ષ પાવે મુનિ લેશા ।
સબહી ભોગ વિન રહત હે જબહી, તિલભર શોક ન પાવત તબહી ॥
દોહા - વર્ષાઋતુ મહી નદીનકે, નીરસે જલધિ ગંભીર ।
જ્યું ન બઢત હે લેશ ભર, ના બોરત નિજ તીર ।
ગ્રીષમ કાલમેં નદીનકો, કછુ ન આવત વારી ।
તદપિ ન સુકત વારિધિ, ત્યું મુનિવર અવિકારી ॥
સોરઠા - એહિ વિધિ સિક્ષા સાર, સિંધુસેં લિનિ સુખદ ।
ઉર ધરિ બ્રહ્મ વિચાર, ઉદધિ તુલ્ય રહું અચલ નિત ॥૬॥

ચોપાઇ

અબ જ્યું પતંગસેં શિક્ષા ધારી, સો અવધૂત કહત હે વિસ્તારી ।
સુનુ નૃપ દેવકી માયારુપા, એસિ નારી અધિક દુઃખકૂપા ।
જિન ઇન્દ્રિગણ જિત્યો નાંહી, એસો જોગી અપક્વ કહાંહી ।
સો વનિતાકું દેખત જબહી, તિનકે હાવભાવસેં તબહી ।
અતિ લલચાય રહત જડ હોઇ, રૌરવ નરકમેં પરત હે સોઇ ।
જ્યું પતંગ પાવકકું દેખિ, તાસ રુપ અતિ સુખપ્રદ લેખિ ।
અતિ લલચાય અગ્નિમેં પરહિં, સુખદ જાનિ જડમતિ જરી મરહિં ।
યું ત્રિયરુપમેં જોગી લોભાવે, સો હરિવિમુખ હોય દુઃખ પાવે ॥૭॥

હરિમાયા રુચિ રાખે જેહા, એસે અનંત પદારથ એહા ।
કનક કામિની આભરણ જેહુ, ત્યું વસ્ત્રાદિ પદારથ તેહુ ।
તિનમેં ભોગકિ મતિ ભઇ જેહી, અંતરમેં લલચાત હે તેહિ ॥
દોહા - એસો જોગી જડમતિ, અંધ પતંગ જ્યું હોઇ ।
ભ્રષ્ટ હોત નિજધર્મસેં, નાશકું પાવત સોઇ ।
તાતેં નારી ભૂષન કનક, વસ્ત્રાદિક હે જેઉ ।
ઇનમેં લોભ ન પાવનો, દેખન જોગ્ય ન તેઉ ॥
સોરઠા - યું શુભ શિક્ષા જેહુ, હમ પતંગસેં લિનિ જબ ।
ગુરુ કરી માન્યો તેહું, પ્રભુ વિન અન્ય સુખ અતિ દુઃખદ ॥૮॥

ચોપાઇ

ભ્રમરસેં શિક્ષા લિનિ જેહી, મુનિ અવધૂત કહતહે તેહી ।
સુનુ નૃપ જિતને અન્નસેં શાંતિ, તન નિર્વાહ હોત સબ ભાંતિ ।
તિતને અન્નકું મુનિ બડભાગી, બહુત ઘરનિસેં લેવત માગી ।
જેહી વિધિ ગૃહસ્થકું પીર ન હોઇ, ત્યું થોરો અન્ન લેવત સોઇ ।
અલ્પ અલ્પ બહુ ઘરસેં લાવે, ભ્રમર વૃત્તિસેં સો અન્ન પાવે ।
જ્યું અલિ અનંત ફુલસેં જાઇ, અલ્પ સુગંધ લેત સુખદાઇ ।
કાહું ફુલકું પિર ન કરહી, અધિક અસંગી સમ અનુસરહી ।

અતિ સુગંધસેં એકહી માંઈ, ના બંધાય રહે કિટકી નાંઈ ॥
દોહા - ત્યું મુનિ ભોજન સાર હિત, એકહી ગૃહસ્થકે દ્વાર ।
નિત્ય બંધાય રહેનો નહિ, એહિ શુભ વિમલ વિચાર ॥૯॥

ચોપાઇ

તેહી વિધિ અધિક કુશલ નર જોઈ, છોટે બડે સબ ગ્રંથસેં સોઈ ।
સારકો ગ્રહણ કરત બુદ્ધિવંતા, મધુકર વૃત્તિ રખત ઈમિ સંતા ।
જ્યું અલિ બહુત કુસુમસેં જાઈ, ગ્રહત સુગંધિ પરમ મુદ પાઈ ।
ત્યું વિવેકી જોગી વિજ્ઞાની, નિજ કલ્યાનકે કારન જાની ।
જો જો શાસ્ત્રકો ગ્રહણ ન કરહી, યું મુનિ મધુકર વ્રત અનુસરહી ।
ઉભય ભાતિ ઈમિ શિક્ષા જેહું, હમ મધુકરસેં લિનિ તેહું ॥૧૦॥

મધુમક્ષિસેં સિખે જેઉ, મુનિ અવધૂત કહત હે તેઉ ।
સાંઝકે આગલે દિનકે કાજા, ભીક્ષા અન્ન ન રખત મુનિરાજા ।
કર સોઈ પાત્ર ઉદર સોઈ ઝોરી, એસો હોય મમત સબ તોરી ॥
દોહા - તન સુખ તૃષ્ણા ત્યાગીકે, ધીરજ ધારી વિશેશ ।
મધુમક્ષિ જ્યું મહામુનિ, સંગ્રહ કરત ન લેશ ॥૧૧॥

ચોપાઇ

યહ સંધ્યા હિત અન્ન સુખદાઈ, યહ મેં કાલ જિમિ હું મુદ પાઈ ।
એહિ વિધિ ભિક્ષા અન્ન હે જોઈ, મુનિવર સંગ્રહ કરત ન સોઈ ।
જો કુછ સંગ્રહ કરતા જાવે, સો મુનિ અન્નસંગ નાશકું પાવે ।
જ્યું મધુમાંખિ લોભવશ હોઈ, મધુસંગ્રહ સો કરત સબ કોઈ ।
અતિ લોભિષ્ટ મક્ષિકા તબહી, મધુસંગ નાશ હોત હે સબહી ।
ત્યું મુનિ લોભ રખત કછુ જોઉ, સબ વિધિ નાશકું પાવત સોઉ ।
એહીવિધિ શિક્ષા અધિક વિચારી, હમ મધુમક્ષિસેં ઉર ધારી ॥૧૨॥

અબ હસ્તિસેં શિક્ષા લીના, સો તોય કહત હું નૃપતિ પ્રવીના ।
ભિક્ષુક એસો જોગી જેહા, કાષ્ઠહુંકિ નારીકું તેહા ।
પગહુંસે સ્પર્શત નહિ કબહી, જોગકો ક્ષેમ હોત હે તબહી ॥
દોહા - ચિત્રાદિક ત્રિયામાત્રકું, સ્પરશત જોગી હોય ।

મદઝર ગજ જયું મોહ વશ, નાશકું પાવત સોય ।
જયું કાગદકિ હાથની, દેખિકે ગજ મતિમંદ ।
કરન જાત અંગસંગ તબ, પડત ગરતકે ફંદ ॥
સોરઠા - ત્યું ત્રિય કાષ્ઠકિ જેહુ, જો તેહિ સ્પરશત જોગી હોય ।
બંધત પાવત તેહુ, અનંત કોટી જુગ ભવ ભ્રમત ॥૧૩॥

ચોપાઇ

અધિક વિવેકી જોગી અનુપા, નિજ આતમકું મૃત્યુરુપા ।
એસિ દુઃખદ નારી ઢિગ જ્ઞાની, કબહુ ન જાત મૃત્યુ પહિચાની ।
અરુ જો નારી ઢિગ જાવત કોઈ, અતિબલ જુત અન્ય નર બહુ હોઈ ।
સો તેહિ નાશ કરત તતકાલા, દુર્મતિ ગજ જિમિ મરત બેહાલા ।
જયું કરિનિ ઢિગ મત્તગજ જાવે, તેહી બલિષ્ઠ ગજ મારન ધાવે ।
અન્ય બલવાન્ હરત ગજ પ્રાના, ત્યું મુનિકિ ગતિ જાનો સુજાના ।
યું શિક્ષા કરિસેં હમ ધારી, જુવતિ પ્રસંગ સો અતિ દુઃખકારી ॥
દોહા - મોહ મૂલ ભવ શૂલપ્રદ, જુવતિ જાની દુઃખકૂપ ।
ત્રિય પ્રસંગ સબ વિધિ તજે, સો મુનિ પરમ અનૂપ ॥૧૪॥

ચોપાઇ

અબ મધુપોડે ગિરાવનહારા, તાસ લક્ષ સોઉ કહત ઉદારા ।
સુનુ નૃપ અતિલોભી નર જોઈ, ધન હિત કષ્ટ સહત રહે સોઈ ।
તિન દુઃખસેં સંચ્યો ધન જેહા, અતિશે પાપરુપ હે તેહા ।
દાન કરનકે જોગ્ય ન હોઈ, સો ધનસેં સુખ લહત ન કોઈ ।
આપકું ભોગ જોગ્ય નહિ હોવે, કૃપણ સંચિ ધન જન્મ વિગોવે ।
સો ધન કૃપણ પાસસેં સબહી, લુંટિકે ઓર હી ભુક્તત તબહી ।
પુનિ તેહી પાસસેં લુટીકે ઓરા, તિસરો ભુક્તત હે નિજ જોરા ।
જયું મધુહંતા અર્થકો જાના, નિજ સ્વાર્થરત ઓર ન જ્ઞાના ।
દોહા - સંચિ રાખ્યો સબ મક્ષિકા, સહત સુધા સમ જેહું ।
મધુહંતા સો પ્રયાસ વિન, સબવિધિ ભુક્તત તેહું ।
તાતેં પદાર્થ મિલત જે, તેહિ દેનો તતકાલ ।
કિ રવાનો કિ ખવાબનો, જાની દુઃખજાલ ॥

સોરઠા - યું મધુહાસેં તાત, લિનિ હમ શિક્ષા સુખદ ।
લોભાદિક ઉત્પાત, ત્યાગિકે રહું હરિ ભજનરત ॥૧૫॥

ચોપાઇ

પુનિ મધુહાંસે શિક્ષા લીના, સો અબ સુનહું નરેશ પ્રવીના ।
અધિક કષ્ટસેં ધન ઉપજાવે, તિનસેં ભોગ સાજ સબ લાવે ।
બડે ભોગ ભુક્તે ચહે જેહા, એસે ગૃહસ્થ પુરુષ હે એહા ।
તિનકે સદન મહી મુનિવર આઈ, પ્રથમહી જિમત પરમ મુદ પાઈ ।
જ્યું મધુમાખિનકું પ્રિય એહું, અતિદુઃખસેં સંચ્યો હે તેહું ।
સો મધુકું મધુહા રતિ લાઈ, ગ્રહન કરનકું આવત ધાઈ ।
મધુમાખિન ભુક્તો નહિ લેશા, પ્રથમસેં લેત હે તજિ અંદેશા ॥
દોહા - એહિવિધિ શિક્ષા સમુઝિકે, મધુહાસેં હમ લીન ।
ભૂમંડલમેં સબહીકે, સુખ હિત ફિરું પ્રવીન ॥૧૬॥

ચોપાઇ

અબ કુરંગસેં સિખે જેઉ, મુનિ અવધૂત કહત હે તેઉ ।
હે નૃપ વનમેં વિચરત જોઈ, એસો જોગી તપસ્વી કોઈ ।
ગ્રામ્ય ગીત નરત્રિય કે જેહી, મુનિવર કબહુ સુનત નહી તેહી ।
વધિકકે ગાનસેં મોહકું પાયો, નિકટ જાય નિજ પ્રાન ગમાયો ।
એસે મૃગસેં શિક્ષા એહા, અધિક વિચારી ધારી ઉર તેહા ॥૧૭॥
ત્રિયાકે ગ્રામ્ય ગીત હે જોઉ, નૃત્યુ રું વાદ્ય બજાવત સોઉ ।
મૃગિસુત તાહિ સુનત લલચાયે, ઋષ્યશૃંગ અતિ મોહકું પાયે ।
જુવતિનકે ક્રીડામૃગ હોઈ, વેશ્યાકે સમ વર્તે સોઈ ॥
દોહા - તાતેં ત્રિયકો નૃત્ય અરું, ગીત વાદ્ય ધ્વનિ જેહું ।
જોગી સુનહી ન દેખહી, ગ્રામ્ય દુઃખદ લખિ તેહું ॥
ચોપાઇ - એહિ વિધઈ સિક્ષા સાર, હમ મૃગસેં લિનિ સુખદ ।
ઉર ધરી વિમલ વિચાર, ગ્રામ્ય ગીત કિયો ત્યાગ સબ ॥૧૮॥

ચોપાઇ

મીનસેં શિક્ષા લિનિ જેહી, મુનિ અવધૂત કહત હે તેહિ ।
સુનુ નૃપ સબ ઇન્દ્રિનસેં ભારી, અતિશે ક્ષોભકિ કરનેહારી ।
દુઃખહીસે જિતન જોગ્ય હે જેહા, એસિ પ્રબલ રસના હે એહા ।
તિનસેં સ્વાદમેં મોહકું પાવે, એસો જન રસ હિત વિલખાવે ।
અતિશે ભ્રષ્ટબુદ્ધિ હે એહું, રસવશ નાશકુ પાવત તેહું ।
જ્યું રસસ્વાદમેં અતિ લલચાઇ, મીન મોહવશ જાત બંધાઇ ।
લોહકો બડીશ ચુન જુત જોુ, અતિ રસવશ હોય નિગલત સોઉ ।
તિનસેં મીન નાશ હોઇ જાવે, ત્યું રસવશ મુનિ જન્મ ગમાવે ॥૧૯॥

દોહા - નિરાહાર હોય નિપુન નર, ત્યાગત ભોગ વિશાલ ।
રસના બિન અન્ય ઇંદ્રિગણ, જિતત હે તતકાલ ॥
સોરઠા - નિરાહાર નર જોઇ, તિનકિ રસના ઇન્દ્રિ તબ ।
અતિ તૃષ્ણા જુત હોઇ, રસકે સ્વાદ હિત અતિ બઢત ॥૨૦॥

ચોપાઇ

અન્ય ઇન્દ્રિગણ જિતત જેઉ એસો પુરુષ વિચક્ષણ તેઉ ।
જોલું ન રસના જિતન પાવે, તોલું જિતેન્દ્રિય નાંહિ કહાવે ।
રસના ઇન્દ્રિજિત તબહી, સબહી ઇન્દ્રિગણ જિત્યો તબહી ।
તાહીતેં રસકે સ્વાદમેં સંતા, નહિ આસક્ત હોત બુદ્ધિવંતા ।
રસના ઇન્દ્રિ પ્રબલ અપારા, તેહિ જિતત કરી વિમલ વિચારા ।
એહિવિધિ શિક્ષા અતિ સુખદાઇ, મીનસેં હમ લિનિ મુદ પાઇ ॥૨૧॥

અબ જો પિંગલા વેશ્યા એકા, તિનસેં લિયેઉ જિમિ વિરતિ વિવેકા ।
એહિ આખ્યાન કહનકે કાજા, સો સંવાદ કહત મુનિરાજા ।
સુનુ જયાતિકે સુત જદુ ભૂપા, નૃપતિ જનક વિદેહી અનૂપા ॥
દોહા - સો વિદેહકે નગરમેં, પ્રથમ ભઈ હે જોઇ ।
નામ પિંગલા સ્વૈરિણી, તેહિ સમ ઓર ન કોઇ ॥
સોરઠા - તિનસેં શિક્ષા લિન, સો તોય કહત હું સબહિ વિધિ ।
સુનુ તેહિ નૃપતિ પ્રવીન, મોહજનિત સબ દુઃખ હરન ॥૨૨॥

ચોપાઇ

એસિ પિંગલા વેશ્યા જેહા, એક સમે તતપર હોય તેહા ।
અધિક ધનાઢ્ય રું રુપનિધાના, એસો પુરુષ જો પરમ સુજાના ।
તેહિ એકાંતમેં લેનકે કાજા, રચ્યો હે મનોહર સેજ સમાજા ।
યાહિતે ઉત્તમ રુપકું ધારી, સાયંકાલ વિષે સોઈ નારી ॥
અપને ભવનકે બાહીર દ્વારા, તિમેં ઠાઢિ ઉર લોભ અપારા ॥૨૩॥

સુનહું પુરુષ મધ્ય શ્રેષ્ઠ નરેશા, જેહિ ઉર ધનકિ આશ વિશેષા ।
એસિ પિંગલા વેશ્યા એહા, ધનવંત પુરુષમેં અધિક સનેહા ।
જબ એહિ મગ આવત ધનવાના, તબ તેહી દેખિ હોત એકતાના ॥
દોહા - યહ મેરે પતિ હોઈ હે, દેઈ હે મૂલ્ય અપાર ।
યું માનત નરનર પ્રતિ, સ્વૈરિણિ સજિ સિંગાર ॥૨૪॥

ચોપાઇ

પુરુષકું લે એકાંતમેં જાવે, યું નિત્ય મનવાંછિત ધન પાવે ।
તિનસેં જીવિકા કરત હે જેહા, એસિ પિંગલા વેશ્યા એહા ।
સો મગ જો ધનવંત આવે, તાહિ દેખે નિજપતિ ઠહિરાવે ।
સો નર ચલે જાત જબહી, ધનવંત ઓરકું ઈચ્છત તબહી ।
બહુ ધનદાતા પુરુષ હે જોઈ, મેરે ભવનમેં આઈ હે સોઈ ।
યું મનમેં માનત શઠ નારી, ધનહિત તેહિ ઉર તૃષ્ણા ભારી ॥૨૫॥

યું ધન આશાસે દુઃખ સહહિં, નિંદ ન આવત શાંતિ ન લહહિં ।
યુ નિજ દ્વારમેં ઠાઢ એહી, એસિ પિંગલા તલપત તેહી ॥
દોહા - ક્ષણ ભિંતર ક્ષણ દ્વારપર, આવત વિકલકિ નાંઈ ।
યુંહિ કરત ભઈ અર્ધ નિશિ, બઢ્યો હે શોક મનમાંઈ ॥૨૬॥

ચોપાઇ

ધનકિ આશાસેં તતકાલા, શુક્યુ મુખ ભઈ અધિક બેહાલા ।
જિનકો ચિત્ત ભયો અતિદીના, એસિ પિંગલા દુઃખિત મલીના ।
તિનકું ધનકિ ચિંતા જેહા, ભઈ વૈરાગ્યકો કારણ તેહા ।
મહા સુખદાનિ પરમ વૈરાગા, ઉપજ્યો તાસ ઉર ભઈ બડભાગા ॥૨૭॥

સુનુ નરેશ નિર્વેદ હે જોઈ, જાકે ચિત્તમેં વશ્યો દૃઢ હોઈ ।
એસિ પિંગલા ગનિકા જોઉ, તિનકો ગીત અનુપમ સોઉ ।
સોઈ ગીત મોસેં તુમ અબહી, સુનહું યથારથ કરીકે સબહી ॥
દોહા - આશારુપી પાશસેં, બંધ્યો સબ સંસાર ।
તેહિ છેદન વૈરાગ્ય સો, અતિ તિખિ તરવાર ॥
સોરઠા - જેહિ ઉર વિરતિ ન હોઈ, સો રહે વિષયમેં રાગિ નિત ।
આપકું બંધન સોઈ, ત્યાગ કરનકું ચહત નહિ ॥૨૮॥

ચોપાઇ

પિંગલોવાચ

અબ પિંગલા કહત હે બાની, સુનત સુધાસમ અતિ સુખદાની ।
અહો મેં નિજ મન જિત્યો નાંહી, ડુબ રહિ વિષય સુખ માંહી ।
મેરે મોહકો અતિ વિસ્તારા, તિનકું દેખો જેહી વાર ન પારા ।
નરકરુપ નર હૈ સબે ભાતિ, કામભોગ ઈચ્છુ દિન રાતિ ।
યાહિતેં મેં અવિવેકી અભાગી, ભ્રષ્ટ ભઈ શુભ ધર્મકું ત્યાગી ॥૨૯॥

અંતરજામિ રુપસેં એહી, મમ સમીપ નિત્ય રહતહે જેહી ।
સબહી કામ અરુ ધનકે દાતા, એસે શ્રીપતિ અતિ વિખ્યાતા ।
સો ભગવાનરુપ પતિ તજિકે, મેં ભઈ ભ્રષ્ટ તુચ્છ નર ભજિકે ॥
દોહા - દુઃખમય પીડા શોક અરુ, મોહકો દેવનહાર ।
સો તુચ્છ નરકું ભજ ભઈ, મેં મતિમંદ ગમાર ॥
સોરઠા - તાહિતેં મેં અજ્ઞાની, વિમલ વિવેક ન લેશ ઉર ।
અતિશે તન અભિમાનિ, પરિહું મોહકે સિંધુમધ્ય ॥૩૦॥

ચોપાઇ

અહો અતિનિંદા જોગ્ય હે જેહા, લોક પરલોકમેં દુઃખપ્રદ તેહા ।
એસો પરનર સંગ વ્યભિચારા, તિનસેં જીવિકા હોત હમારા ।
તાહીતે મેં નિજ આતમ જોઈ, વૃથા તાપ જુત કિનો સોઈ ।
પરત્રિયમેં લંપટ અતિપાપી, ધનતૃષ્ણા જુત જગ પરિતાપી ।
શોકકું નર જોગ્ય હે જેહી, એસો અતિ પામર નર એહી ।

તિનસેં કામભોગ ચહું ભારી, મેં અપનિ સબ બાત બીગારી ।
નિજતન વેચીકે ધન જો લીના, સો ધન સબસેં અધિક મલીના ॥
દોહા - સો ધનસેં આજીવિકા, કરન ચહુ મતિહિન ।
વિરતિ જ્ઞાન હરિભક્તિ બિન, ભઈ મેં અધિક મલિન ॥૩૧॥

ચોપાઇ

હાડહિસેં નિર્મ્યો હે જેઉ, પિઠકો અસ્થિ મોભસમ તેઉ ।
પાંસુરી સબહી બાંસ હે જામેં, હાથરુપા ઓસો સ્તંભ હે તામે ।
ત્વચા રોમ નખસેં ઢંકાના, દેહ સદન મલ મૂત્ર નિધાના ।
મલહિ ઝરત દુજો કુછ નાંહી, એસે નવ હે દ્વાર જિનમાંહી ।
વિષ્ઠા મૂત્રસેં પુરન જેહા, અતિ દુર્ગંધ જુક્ત નિત્ય તેહા ।
એસો પુરુષકેદેહ સ્વરુપા, બરન્યો સદન સબહી દુઃખકૂપા ।
તિનકું મો બિન અન્ય ત્રિયા જોઈ, નિજપતિ જાની ન સેવત કોઈ ।
તાકું મેં સેવું કરી પ્યારા, યાતે મોય અતિશે ધિક્કારા ॥૩૨॥

દોહા - જનક વિદેહકે નગરમેં, રહિ મેં એક મતિમંદ ।
પ્રભુ બિન ચહું અન્ય કામ, યાતે ફસિ ભવફંદ ॥૩૩॥

ચોપાઇ

અતિ સમર્થ સબકે હિતકારી, સબસેં અધિક પ્રિય દેવ મુરારી ।
સર્વાત્મ અરુ સબકે સ્વામી, અતિ કૃપાલુ જગ અંતરજામી ।
એસે શ્રીહરિ સબ સુખદાતા, કમલાકાન્ત અધિક વિખ્યાતા ।
તેહિ મેં નિજાત્મમેં તતખેવા, લૈહું મોલ કરીહુંનિત્ય સેવા ।
એહિવિધિ મેં શ્રીહરિકે સંગા, કરીહું રમણ કમલા જ્યું અભંગા ॥૩૪॥

અતિશે નાશવંત જેહી રુપા, એસે પંચ વિષય દુઃખકૂપા ।
ઈન વિષયનકે દાતા જોઉ, એસે પુરુષ નાશવંત સોઉ ।
કહા સો નિજત્રિયકો પ્રિય કરહી, જો પરતંત્ર હોય ભવ ફરહી ॥
દોહા - કાલકે વેગ સેં ચલત હે, ઈન્દ્રાદિક સુર જેહું ।
અતિ પરવશ નિજ નારિકો, કહા પ્રિય કરત હે તેહું ।
તાહીતેં લોકમેં, હરિ બિન અન્ય હે જોઈ ।

સબહિ વિચક્ષણ નારીકું, સેવન જોગ્ય ન કોઈ ॥૩૫॥

ચોપાઇ

કોઈ શુભ કર્મનિસેં એહી કાલા મોપર રિઝેઉ વિષ્ણુ કૃપાલા ।
તાહીતેં મેં મતિમંદ ગમારા, તેહી સુખદાયક પરમ ઉદારા ।
એસો દૃઢ વૈરાગ્ય હે જેઉ, મમ ઉર ઉદય હોત ભયો તેઉ ।
યાતે ભઈ મેં અધિક બડભાગી, કમલાકાન્ત સંગ અનુરાગી ॥૩૬॥

મેરો મંદ ભાગ્ય જો હોઈ, તબ વૈરાગ્યકો કારન જોઈ ।
એસો ક્લેશ હોય ક્યું મોઈ, જાસે પરમ પદ લહે સબકોઈ ।
જિન વૈરાગ્યસેં પુરુષ ઉદારા, અનાયાસ હોવત ભવપારા ।
બંધન તન ગેહાદિકરુપા, તિનકું ત્યાગી લહે શાંતિ અનૂપા ॥૩૭॥

દોહા - દૃઢ વૈરાગ્યકે રુપ યહ, કિયો હે ઈશ ઉપકાર ।
તાહીમેં શિરસેં ગ્રહણ કરી, ત્યાગેઉ સબહીવિકાર ।
ગ્રામ્ય પુરુષ અરુ વિષયમેં, રહત હે આશા જોય ।
તિનકું ત્યાગિ હરિભજન હિત, રહિ મેં તત્પર હોય ॥
સોરઠા - સબકે નિયંતા જોઈ, એસે શ્રીહરિ અતિસુખદ ।
તિનકો શરણ હે સોઈ, મેં પાવત ભઈ પ્રેમજુત ॥૩૮॥

ચોપાઇ

ઈન વૈરાગ્યકિ શ્રદ્ધા જેહા, અતિદૃઢ ધારિ રઈહું તેહા ।
અતિસંતોષ જુક્ત મતિ મોરી, આશાપાશ દિયેઉ સબ તોરી ।
મિલહી જો મોય ભાગ્ય અનુસારી, તાહીસેં જિવું હોય અવિકારી ।
એસિ મેં અતિ તત્પર હોઈ, નિજ આતમ હે અનન્યગતિ જોઈ ।
તિનસેં રમાકાંત કે સંગા, ક્રિડા કરિહું સુખ અભંગા ॥૩૯॥
પર્યો હે સંસાર કૂપમેં પ્રાની, વિષયનસેં જેહી બુદ્ધિ નસાની ।
વિરતિ વિવેક ગયેઉ દૃગ હોઈ, ભયો હે અંધ ત્રાતા નહિ કોઈ ।
ક્રોધસેં કાલવ્યાલ ગ્રસિ લીના, એસો જીવ દુઃખિત અરુ દીના ॥
દોહા - તિનકો રક્ષણ કરન હિત, હરિ બિન શક્ય ન કોઈ ।
અધમ ઉદ્ધારન શ્રીહરિ, સબવિધિ સુખપ્રદ સોઈ ॥૪૦॥

ચોપાઇ

કાલરુપી મહાવ્યાલ હે જેહા, વિશ્વકું નિગલ રહ્યો હે તેહા ।
એહિવિધિ જબ દેખત સંસારા, ઉરમહિ રાખત વિમલ વિચારા ।
લોક પરલોકકે ભોગસેં તબહી, દૃઢ વૈરાગ્યકું પાવત જબહી ।
શ્રીભગવાનકું ભજત અખંડા, જૂઠા જાનત પિંડ બ્રહ્મંડા ॥
તબ યહ જીવાત્મા હે જોઈ, આપકો રક્ષક આપહી હોઈ ॥૪૧॥

બ્રાહ્મણ ઉવાચ - જબ અવધૂત વિપ્ર મુદ પાઇ, નૃપસેં કહત કથા સુખદાઇ ।
સુનુ નૃપ યું નિશ્ચે જુત જેહી, એસિ પિંગલા દૃઢમતિ તેહી ।
પુરુષકિ તૃષ્ણાસેં ભઈ ભારી, એસિ મલિન આશા દુઃખકારી ।
તિનસેં છેદિ ભઈ શાંત સયાની, સજ્યાપર બેઠિ સુખ માની ॥૪૨॥

દોહા

સુનુ નરેશ તેહી કારનેં, આશા અતિ દુઃખરુપ ।
ત્યુંહિ નિરાશા ભાવ સો, સુખપ્રદ પરમ અનુપ ।
જેહી વિધિ વેશ્યા પિંગલા, કાંતકિ આશા ત્યાગી ।
સુખસે સોઈ નિજ સેજપર, ભઈ અતિશે બડભાગી ॥
સોરઠા - એહિવિધિ દૃઢ ઉપદેશ, લિયો હે પિંગલાસેં સુખદ ।
આશા તજત અશેષ, સો પ્રભુ પદપંકજ ભજત ।
કથા પરમ સુખધામ, મુનિ અવધૂતકો ગીત યહ ।
મુક્તાનંદકે શ્યામ, ઉદ્ધવકું કહ્યો પ્રેમજુત ॥૪૩॥

ઈતિ શ્રીમદ્ભાગવતે પારમહંસ્યાં સંહિતાયાં એકાદશસ્કંધે
ભગવદુદ્ધવસંવાદે અવધૂતગીતે મુક્તાનંદમુનિકૃતટીકાયાં તૃતીયોઽધ્યાયઃ ॥૩॥

ચોપાઇ

॥ બ્રાહ્મણ ઉવાચ ॥

અવધૂત વિપ્રવર તેઉ, કુરર પક્ષિસેં સિખે જેઉ ।
સો જદુ રાજાકું મુદ પાઈ, કહત કથા અતિશે સુખદાઈ ।
સુનુ નૃપ મનુષ્યકું સુખપ્રદ જોઈ, સો સો પદારથ અતિપ્રિય હોઈ ।
તિનકો સંગ્રહ કરત હે જેહી, નિશ્ચે દુઃખ હિત હોવત તેહી ।

સબહી પદારથ હે દુઃખરુપા, તિન કર સંગ્રહ અતિદુઃખકૂપા ।
એહિવિધિ જાહિ જથારથ જ્ઞાના, સો સબ સંગ્રહ તજત સુજાના ।
એહિ નર અતિ અપાર સુખ પાવે, પ્રેમ મગન ગોવિંદ ગુન ગાવ ॥૧॥

જ્યું કોઉ કુરર પક્ષી અહંકારી, માંસકો લોચા લે રહ્યો ભારિ ।
તાહિ નિરામિષ કુરર અપારા, અતિ બલવંત સો કરત પ્રહારા ॥
દોહા - જબ સો ગિધ આમિષકો, દુઃખદ જાની કિયો ત્યાગ ।
તબહી સો ખગ અતિ સુખ લહ્યો, તજ્યો માંસ અનુરાગ ।
ત્યું જોગી સંગ્રહ તજત, સુખિ હોત હે સોઈ ।
એહિ વિધિ શિક્ષા કુરરકિ, લિનિ મુદિત તન હોઈ ॥૨॥

ચોપાઇ

અબ બાલકસેં શિક્ષા ધારી, તેહી મુનિ દત્ત કહત વિસ્તારી ।
સુનુ નરેશ મેરે મનમાંહી, માન અરુ અપમાન સો નાંહિ ।
ગૃહ સુતવાનકું ચિંતા જેહા, મમ ઉર કબહુ ન વ્યાપત તેહા ।
ક્રીડા નિજ આત્મસેં હમારી, ત્યું આત્મામેં પ્રીતિ મોય ભારી ।
એસો મેં ઇન ભૂમિ માંઈ, ફિરુ નિઃશંક બાલકિ નાંઈ ॥૩॥

અજ્ઞાનિ અરુ ઉદ્યમ હીના, જો એસો બાલક પ્રવીના ।
તિહુ ગુનસેં પરબ્રહ્મ હે જેહું, તેહિ પ્રાપત ભયો જોગી તેહુ ।
ઉભયકે ઉર ચિંતા નહિ લેશા, પરમાનંદમેં મગ્ન વિશેષા ॥
દોહા - એહિ વિધિ શિક્ષા બાલસેં, હમ લિનિ કરી પ્યાર ।
સબહિ દ્વન્દ્વ દુઃખ રહિત નિત, શાંત રહૂ એકતાર ॥૪॥

ચોપાઇ

અબ કુમારી કન્યાસેં જોઉ, શિક્ષા લિનિ અનુપમ સોઉ ।
સો સબ કથા કહનકે કાજા, તેહિ આખ્યાન કહત મુનિરાજા ।
કાહુ ગ્રામમહી પરમ સુજાના, રહિ કુમારી કન્યા સયાના ।
તિનકે માત તાત રહે જેહુ, ઓરહિ ગામ જાત ભયે તેહુ ।
આપકો વિવાહ કરન હિત કોઈ નિજ ગૃહ આયેઉ તતપર હોઈ ।

સો પાહુંનકિ સેવા તબહી, કન્યા આપ કરત ભઈ સબહી ॥૫॥

સુનુ નૃપ તાહી જિમન હિત બાલા, ચાઉર કરન ચહત તતકાલા ।
શાલિકુ લે એકાંતમેં જાઈ, ખાંડત ભઈ મનમેં સકુચાઈ ॥
દોહા - તવ તિનકે કરમેં રહે, કંકન વિવિધ પ્રકાર ।
અતિ બડ શબ્દકું કરત હે, સબ ઝનકત એકતાર ॥૬॥

ચોપાઇ

તબ સો કુમારી અતિ બુદ્ધિવાના, મનમેં વિચારત પરમ સુજાના ।
નિજ કર શાલી ખાંડના જેઉ, નિજગૃહ લાજ ગમાવત તેઉ ।
એહિવિધિ માનિકે લજ્જા પાઈ, નિજ કર કંકનસેં સકુચાઈ ।
એક એક કરીકે તબ બાલા, ચુરિ ઉતારત ભઈ તતકાલા ।
એક એક હાથમેં ચુરિ દોઈ, મગન હોય રાખત ભઈ સોઈ ॥૭॥

પુનિ સોઈ શાલિકું ખાંડન લાગી, યું નિજ ઉદ્યમમેં અનુરાગી ।
કરમહી દો દો કંકન જેહું, અતિશે શબ્દ કરત ભએ તેહું ।
તિનહુંમેં એક એક ચુરિ ઉતારી એક એક હાથમેં એક એક ધારી ॥
દોહા - તબ સો એક એક ચુરીસેં, શબ્દ ન હોત લેશ ।
યું નિઃશંક હોય કન્યકા, ખાંડન લગિ નરેશચોપાઈ ॥૮॥

ચોપાઇ

હે શત્રુકે મારનહારા, સુનહું નૃપતિ શુભ બચન હમારા ।
લોકકે તત્વકું જાનન કાજા, ઈન લોકનમેં ફિરત રહું રાજા ।
સો કુમારી કિયા હે જેઉ, દેખિકે સુખપ્રદ જાની તેઉ ।
તિનસેં યહ ઉપદેશ હે જોઈ, સબવિધિ મેં શિખત ભયો સોઈ ॥૯॥

બહુતકો વાસ હોત એક સંગા, તિનમેં કહલ દુઃખ રહત અભંગા ।
દોઉ જન સંગ રહત હે જબહું, વાર્તા હોત પરસ્પર તબહું ।
જ્યું કુમારીકે કંકણ સોઉ, એક એક રહે ન બોલત કોઉ ।
તિનકિ નાંઈ જોગી ગંભીરા, એકહી ભુવિ ચરત મુનિ ધીરા ॥
દોહા - એહિવિધિ શિક્ષા અતિ સુખદ, હમ કુમારીસેં લીન ।
યાતે અકેલા । રહતહું કહલ સબહિ તજી દીન ॥૧૦॥

ચોપાઇ

અબ શરકરસેં શિક્ષા ધારી, સો ગુરુ દત્ત કહત સુખકારી ।
સુનુ નૃપ જિન જિત્યો નિજ શ્વાસા, જિત્યો હે આસન કરી અભ્યાસા ।
સો જોગી અતિ તતપર હોઇ, વિરતિ જોગ અભ્યાસસેં સોઇ ।
નિશ્ચલ કિયો હે નિજ મન જેહું, હરિકે રુપમહિ જોરત તેહું ।
યું હોય સાવધાન બુદ્ધિવંતા, પ્રભુ પદરત રહે દૃઢ મતિ સંતા ॥૧૧॥
સુખદાયક શ્રી હરિકો રુપા, તિનમેં સ્થાનક પાયો અનુપા ।
એસો અતિ નિર્મલ મન જેહા, કર્મવાસના ત્યાગત તેહા ।
ધિરેહિ ધિરે સબહી મલ ત્યાગી, હોત અચલ હરિપદ અનુરાગી ॥
દોહા - અતિશે બાટ્યો સત્ત્વ ગુન, તાહીસેં રજતમ ટારી ।
અતિ નિર્મલ મનમેં, મુનિ ધારત દેવ મુરારી ।
સોરઠા - વિષય વાસના જોઇ, તિનસેં રહિત મનસેં અતિ વિમલ ।
પાવે પરમ સુખ સોઇ, મગન રહત હરિરુપ મધ્ય ॥૧૨॥

ચોપાઇ

એહિ વિધિ ધ્યાનસેં શ્રીહરિમાંહિ, ધર્યો હે ચિત્ત કહું ડોલત નાંહી ।
તેહિ અવસર સો જોગી નરેશા, બાહીર ભિંતર લખત ન લેશા ।
જ્યું સર સુંધો કરન સુજાના, શરમેં ચિત્ત જોર્યો એકતાના ।
એસો શરકર પરમ પ્રવીના, શર સુધારવેમેં લયલિના ।
આપકે નિકટ હોય તેહિ કાલા, નિકશ્યો નૃપસંગ સેન વિશાલા ।
શરકર લેશ ન જાન્યો એહા, શરમેં ચિત્ત જોરિ રહ્યો તેહા ।
યું શરકરસેં શિક્ષા ધારી, પ્રભુ પદરત રહું ઓર વિસારી ॥૧૩॥

ચોપાઇ

અબ જ્યું સર્પસેં શિક્ષા લીના, સો તુમ સુનહું નરેશ પ્રવીના ।
મહા મુનિવર સોઉ સર્પકિ નાંઇ, લોકનિસેં ડરિકે મનમાંઇ ।
યાંતે અકેલા ફિરત ઉદારા, એક ઠોર ન રહત કરી પ્યારા ॥
દોહા - સાવધાન નિસરહત હે, અતિ એકાંતમેં બાસ ।
કોઉ ન જાનત ત્યું ચલે, રખત ન દુજો પાસ ॥

સોરઠા - થોરે બોલત બેંન, યું મિનિવર વર્તત અચલ ।
સો સબકું સુખદેંન, ભુમંડલમહી ફિરત નિત ॥૧૪॥

ચોપાઇ

નાશવંત એસો યહ દેહા, તેહિ હિત ગૃહ આરંભત જેહા ।
સો અતિશે દુઃખકે હિત હોઈ, તેહિ બિન અન્ય ફલ હોત ન કોઈ ।
યાતે ઓર કિયો ગૃહ તિનમાંઈ, કરિકે પ્રવેશ સર્પકિ નાંઈ ।
જોગી સુખસેં બઢત સુવિચારિ, યહ શિક્ષા હમ સર્પસેં ધારિ ॥૧૫॥

વિશ્વકે ઉદ્ભવ સ્થિતિ સંહારા, એક શ્રીહરિસેં હોવત સારા ।
મકરીકે દૃષ્ટાંતસેં રાજા, જગ ઉદયાદિક કહનકે કાજા ।
પ્રથમહિ જગ સંહારકિ રીતિ, સુનહું નરેશ રાખિ દૃઢ પ્રીતિ ।
અતિ સમર્થ અરુ દિવ્યસ્વરુપા, એસે એક શ્રીકાંત અનુપા ।
નિજ માયાસેં ઈશ અનંતા, પ્રથમહિ વિશ્વ સૃજ્યો ભગવંતા ॥
દોહા - પ્રભુ નિજશક્તિ કાલસેં, હરિકે સબ સંસાર ।
આપ અકેલે રહતહે, અક્ષરકે આધાર ।
આપતુલ્ય પ્રભુ આપહે, તેહિ સમ ઓર ન કોઈ ।
નિજ સ્વરુપસે શોભહી, સબકે આશ્રય સોઈ ॥૧૬॥

ચોપાઇ

પ્રકૃતિ પુરુષકે પ્રેરનહારા, આદિપુરુષ શ્રીકાંત ઉદાર ।
અપનિ સામર્થિરુપ જો કાલા, અધિક ભયંકર અતિવિકરાલા ।
સોઈ સબનસેં પ્રભુ સુખરુપા, સત્વાદિક સબ શક્તિ અનુપા ।
તિનકું પ્રકૃતિમહી કરત હે લીના, આપ એક રહે પરમ પ્રવીના ॥૧૭॥

પર અજ આદિક સુર હે જેહું, અવર જો મનુષ્યાદિક હે તેહું ।
ઈન સબકે અતિશે હિતકારી, સંબંધી સમર્થ દેવ મુરારી ।
જાકે સબવિધિ કૈવલ્ય નામા, પ્રકૃતિ પુરુષ પર સબ સુખધામા ।
દોહા - પરમાનંદ સ્વરુપ જેહી, મૂરતિ અધિક અભિરામ ।
સબહી ઉપાધિ રહિત નિત, રહત હે પૂરનકામ ॥૧૮॥
હે શત્રુકે દમનહારા, સુનુ જદુરાજા વચન હમારા ।

શ્રીનારાયણ જનપ્રતિપાલા, નિજ સામર્થ્યરુપી જો કાલા ।
તિનસેં ત્રિગુણ જુક્ત જો માયા, ક્ષોભ કરત તેહી સુર મુનિરાયા ।
સો માયાસેં મનોહર રુપા, પ્રથમ સ્રજત મહતત્વ અનુપા ॥૧૯॥
એસો મહત્તાત્વ હે જેઉ, તિહું ગુણકો કારજ કહે જેઉ ।
સોઈ સૂત્ર અહંકારકે દ્વારા, સ્રજત વિશ્વ સબ વિવિધ પ્રકારા ।
જો મહત્તત્વમેં સબ સારા, રહ્યો હે ગુંથાય સદા એકતારા ॥
દોહા - ઈન મહત્તાત્વકે જોગસેં, સંસૃતિ પાવત જંત ।
જન્મ રું મરણ પ્રવાહકો, કબહું ન આવત અંત ॥૨૦॥

ચોપાઇ

જેહિ વિધિ ઉર્ણનાભિ વિખ્યાતા, નિજ ઉરસેં ઉપજિ સાક્ષાતા ।
એસિ અપનિ ઉરણા જેહી, નિજમુખસેં વિસ્તારીકે તેહી ।
લારસેં ક્રીડા કરીકે સબહી, પુનિ સોઈ લારકું નિગલત તબહી ।
ત્યું નારાયણદેવ કૃપાલા, પ્રથમ સ્રજત માયા તતકાલા ।
સો શ્રીહરિ માયાકે દ્વારા, મહત્તાત્વકું સ્રજત ઉદારા ।
સોઈ મહત્તત્વકે દ્વારસેં દેવા, સ્થિરચર વિશ્વ સ્રજત તતખેવા ।
તવ સો વિશ્વમેં વિવિધ પ્રકારા, વારાહાદિક નિજ અવતારા ।
સો અવતારસેં ક્રિડા ભારી, કરતહે દેવ પરમ સુખકારી ।
પુનિ નિજ શક્તિ માયા જેહુ, આપમેં લિન કરતહે તેહુ ॥
દોહા - યું શુભ શિક્ષા અતિ સુખદ, હમ મકરીસેં લીન ।
પ્રભુ પ્રતાપ ઉર ધારિકે સબ ચિંતા તજિ દીન ॥૨૧॥

ચોપાઇ

જયું ભમરિસેં શિક્ષા ધારી, સો ગુરુ દત્ત કહત વિસ્તારી ।
સુનુ નૃપ યહ જિવાત્મા જોઈ, સ્નેહ દ્વેષ અરુ ભયસેં સોઈ ।
જો જો પદારથમેં યહ જંતા, નિજમન જોરત અચલ અનંતા ।
યું દઢ બુદ્ધિસેં મન ધારે, લક્ષસેં પલકમાત્ર નહિ ટારે ।
તબ યહ જિવકો અકલ અનુપા, હોત પદારથકે સમરુપા ।
આપ સો વસ્તુ તુલ્ય હોઈ જાવે, તિલભર ફેર રહતન નહિ પાવે ॥૨૨॥

જ્યું ભમરિ કોઉ ભિંતકે માંહી, રુધીકે કિટકું રાખત તાહી ।
સો લટ કરત હે ભ્રંગકો ધ્યાના, ભમરિ સંગ હોત એકતાના ॥
દોહા - અપને પુરવ રુપકો, કીટ કરત નહિ ત્યાગ ।
સો ભમરિ સમ રુપકું, પાવત હે બડભાગ ॥
સોરઠા - ત્યું યહ જીવ હે જોઈ, હરિકો ધ્યાન દૃઢ કરત જબ ।
તેહી સાધર્મ્યકું સોઈ, પાવત હે હરિભક્ત તવ ।
અન્ય પદારથ જેહું, તિનકો ધ્યાન દૃઢ કરત નિત ।
તેહી સમ હોવત તેહું, ફેરફાર કછુ રહત નહિ ।
એહિ વિધિ શિક્ષા સાર, હમ ભમરિસેં ધારિ દૃઢ ।
ઉર ધારિ જગ આધાર, તદાકાર રહુ તાહી સંગ ॥૨૩॥

ચોપાઇ

હે અતિશે સમર્થ જદુભૂપા, એહી મમ ગુરુ ચોવિશ અનુપા ।
તિનસેં અનુપમ બુદ્ધિ એહા, પ્રેમ સહિત શિખત ભયો તેહા ।
અબ નિજદેહસેં શિખ્યો જોઈ, એસિ બુદ્ધિ કહત હું તોઈ ।
સો સબ કથા પરમ સુખદાની, મોંસેં સુનહુ અધિક મુદ આની ॥૨૪॥
સુનહુ નરેશ મોર વપુ એહી, મમ ગુરુ બન્યો હે સબહિ વિધિ તેહી ।
અતિ સુખદાયક વિરતિ વિવેકા, તાહિકો કારન દેહ હે એકા ।
ઉદય વિનાશકું ધરી રહ્યો જેઉ, અશુચિ અસાર કાલવશ તેઉ ।
ઉત્તર ફલ સો સદા દુઃખરુપા, તેહિ ધરી રહત દેહ દુઃખકૂપા ।
યાતે વિરતિ વિવેકકો તાતા, દેહ સોઈ કારણ વિખ્યાતા ॥
દોહા - પુનિ યહ દેહસેં મેં સદા, તત્ત્વ જો આત્મ વિચાર ।
તાહી જથારથ ભાવસેં, ઉર ધાર્યો કરી પ્યાર ।
સોરઠા - તદપિ નિજવપુ જેહી, શ્વાન સિંગારકો ભક્ષ દૃઢ ।
યું નિશ્ચે કિયો એહી, રહું વિદેહ સમ દેહ મધ્ય ॥
દોહા - દેહમેં આતમ બુદ્ધિ સો, સબહી ભાતિ મોય નાંહી ।
યાહિતે ભયો હું અસંગિ મેં, ફિરત હું અવનિ માંહી ॥૨૫॥

ચોપાઇ

બહુત કષ્ટસેં ધન ઉપજાયો, સો ધન સંચિ અધિક મુદ પાયો ।

એસો પુરુષ અલ્પમતિ જેઉ, તન અભિમાની રહત હે તેઉ ।
નાશવંત એસો નિજદેહા, તિનકો કરન ચહત પ્રિય તેહા ।
ધન ત્રિય પુત્ર પશુ ગૃહ જોઉ, દાસી દાસ કુટુંબી સોઉ ।
કરત હે તેહી સમૂહ વિસ્તારા, ઈનકો પોષન કરત અપારા ।
એસો યહ જો દેહ દુઃખદાની, જીવકું સબવિધિ કરત હે હાની ।
અન્ય દેહકી ઉત્પત્તિ જેહી, તિનકે બીજરુપ હે તેહી ।
એસે કર્મ ઉપજાયકે દેહા, આપ નાશ હોય જાવત એહા ॥
દોહા - વૃક્ષ તુલ્ય જેહી ધર્મ હે, એસો વપુ વિખ્યાત ।
તરુ જયું બીજ ઉપજાયકે, આપ નાશ હોય જાત ॥૨૬॥

ચોપાઇ

યા તનકો અતિશે અભિમાના, તાહીકું ધરિ રહ્યો જીવ અજાના ।
તેહી એક ઓરસેં જિહ્વા જેહા, રસકે સ્વાદમેં ખેંચત જેહા ।
કબહુંક જલકિ પ્યાસ અતિભારી, જલપતિ ખેંચત હે દુઃખકારી ।
દુજિ ઓર ઉપસ્થ હે જેઉ, મૈથુન હિત ખેંચત હે તેઉ ।
તેહિ વિધિ ત્વચા ઈન્દ્રિય હે જોઈ, સ્પર્શકે સુખપ્રતિ ખેંચત સોઈ ।
ઉદર શાંતિ હિત અન્નકું ચહત હી, શ્રવણ શબ્દપ્રતિ ખેંચત રહહી ।
ઘ્રાણ ગંધ પ્રતિ ખેંચત જબહી, લેનકું ચહત સુગંધી સબહી ।
અતિચંચલ દેગ રુપ કિશોરા, ખેંચન રહત જનાકે જોરા ।
ઓર હૂં કર્મ ઈન્દ્રિગણ જેહી, નિજ નિજ વિષયમેં ખેંચત તેહી ॥
દોહા - જયું એક પુરુષકું વિરહ જુત, બહુત કામિની હોય ।
તેહી ખેંચત ચહું ઓરસેં, નિજ ગૃહ પ્રતિ સબ કોય ॥
સોરઠા - ત્યું યહ જીવકું તાત, પ્રબલ ઈન્દ્રિગણ વિષય પ્રતિ ।
ખેંચત હે સાક્ષાત, નિજ નિજ જોર જનાય બડ ॥૨૭॥

ચોપાઇ

મનુષ્ય દેહકિ દુર્લભતાઈ, તેહિ અવધૂત કહત મુદ પાઈ ।
સુનુ નરેશ પ્રભુ અજ અવતારી, એસે શ્રીપતિ અતિ સુખકારી ।
અપનિ શક્તિરુપ જો માયા, તિનસેં વિશ્વ કિયા મન ભાયા ।

તરુ બેલિ ખગ મૃગકે વૃંદા, મશક દંશ સરીસર્પ સ્વછંદા ।
ઈન આદિક તનુ વિવિધ પ્રકારા, સ્રજિકે તાહિ પ્રભુ પરમ ઉદારા ।
તિનસેં નાંહી સંતોષકું પાયે, સબકું દેખિ મનમેં સકુચાયે ।
જબ પ્રભુ મનુષ્ય દેહ સ્રજિ રયેઉ । તબ અતીશે મુદ પાવત ભયેઉ ॥

દોહા - પુરુષોત્તમ પરબ્રહ્મકું, પ્રગટ વિલોકન કાજ ।
નિરમિ બુદ્ધિ સબ મનુષ્યમેં, આપહી શ્રીમહારાજ ॥૨૮॥

દોહા - યાતે અતિ દુર્લભ તન એહા, અતિ અનિત્ય કછુ નહિ સંદેહા ।
તદપિ મોક્ષદાતા હે એહી, લગ્યો હે મૃત્યુ પિછે નિત્ય જેહી ।
જોલું ન મૃત્યુ ગ્રસત હે ધાઈ, તોલું દેહ લખી અતિ સુખદાઈ ।
નિજ કલ્યાણકે હિત તતકાલા, જતન કરત હરિજન મતવાલા ।
વિષયનકે સુખ હિત જો ધીરા, જતન કરત પરસંગ ભીરા ।
પશુ પંખિ આદિ જો ગભારા, સબમેં વિષય સુખ મિલત અપારા ॥૨૯॥

દોહા - એહિવિધિ વિમલ વિવેકસેં, ઉપજ્યો દઢ વૈરાગ્ય ।
જ્ઞાનસેં હરિ ઉર ધારીકે, કિયો હે ઓર સબ ત્યાગ ॥
સોરઠા - ત્યાગિકે તન અહંકાર બ્રહ્મસંગ ભયો એકરસ ।
તજિ કામાદિ વિકાર, ભુમિવિષે ફિરું અતિમગન ॥૩૦॥

ચોપાઇ

શ્રીભગવાનુવાચ

અબ સો કથા શ્રીકૃષ્ણ ઉદારા, કહત હે ઉદ્ધવકું કરી પ્યારા ।
સુનું ઉદ્ધવ સો વિપ્ર અવિકારી, અતિગંભીર બુદ્ધિ જેહિ ભારી ।
એસે મુનિ અવધૂત હે જેહા, નૃપ જદુકું યું કહીકે તેહા ।
જદુરાજા ઢિગ આજ્ઞા માગી, ચલનકું ત્યાર ભયેઉ મુનિ ત્યાગી ।
જદુરાજા તેહી વંદન કીના, અતિ પ્રારથના કિન પ્રવીના ।
તાતે પ્રસન્ન ભયેઉ તતકાલા, એસે મુનિ અવધૂત કૃપાલા ।
જેહિ વિધિ આવત ભયે મુનિ ધીરા, તેહિ વિધિ ગયેઉ પરમ ગંભીરા ॥૩૧॥
ઉદ્ધવ અપને પૂર્વજ જેહિ, ઈનહિકે પૂર્વજ હે તેહિ ।
એસે જદુરાજા હે જોઈ, અધિક સચેત રું તતપર હોઈ ।
મુનિ અવધૂતકે વચન અનુપા, તેહિ સબવિધિ સુનિકે જદુભુપા ॥

દોહા - સુખ દુઃખ મેં સમ ભાવ જુત, સબહી સંગ કિયો ત્યાગ ।
શ્રીહરિસોં મન જોરિકે, ભયો હે ભૂપ બડભાગ ।
યાતેં ઉદ્ધવ તુમ હી યું, સબહિ સંગ તજિ તાત ।
સુખ દુઃખમેં સમ હોયકે, મોય ભજો સાક્ષાત ।
યું અવધૂતકે વચનસેં, દીનબંધુ દેવેશ ।
મુક્તાનંદકે પ્રભુ કહ્યો, ઉદ્ધવકું ઉપદેશ ॥૩૨॥
જો યહ ગ્રંથકું પ્રેમ જુત, પઢત સુનત મતિ ધીર ।
તાકે સબ બંધન ટરે, ઉરમેં વસત બલવીર ॥
સોરઠા - મુનિ અવધૂતકો ગીત, સુનિ ઉર ધારત મતિ નર ।
સો અતિ હોત પુનિત, મોહજનિત સબ દુઃખ ટરત ॥
દોહા - સંવત અઠાર ચોરાસિયો, અતિ સુખપ્રદ મધુમાસ ।
રામનવમી રવિવાર દિન, પુરન ગ્રંથ પ્રકાશ ।
ગુણનિધિ ગુર્જરદેશ મધ્ય વૃત્તાલય હરિધામ ।
તિનમેં ગ્રંથ પુરન ભયો, અતિ સુખપ્રદ અભિરામ ॥

ઈતિ શ્રીમદ્ભાગવતે મહાપુરાણે પારમહંસ્યાં સંહિતાયાં એકાદશસ્કન્ધે ભગવદુદ્ધવસંવાદે અવધૂતગીતે મુક્તાનંદમુનિકૃતટીકાયાં ચતુર્થોઽધ્યાયઃ ॥૪॥ અવધૂતગીતં સંપૂર્ણમ્ ॥

॥ વૃત્તાલયે સ ભગવાન્ જયતીહ સાક્ષાત્ ॥

મુક્તાનંદમહામુનિકૃત-કાવ્યસંગ્રહે-

ગુરુચોવિશી

મંગલાચરણ છપ્પય

ૐ નમો બ્રહ્મ અનૂપ રુપ સચરાચરસ્વામી, નમો સદ્‌ગુરુ શ્યામ કામપૂરણ સુખધામી ।
નમો સંત સુજાન જ્ઞાન અન્ય ન જીન હોઈ, વંદનમેં ત્રય ભાવ એક વપુ જાનહુ સોઈ ॥
યહ ત્રય મંગલ રુપ હે વિઘ્ન અમંગલ સબ હરે, મૂલદાસ તિન પદકમલ વાર વાર વંદન કરે ॥૧॥

ગ્રંથમહિમા

ગુરુ ચોવીશ જયું લક્ષ પક્ષ સબ મતસેં ન્યારા,
જયામહિ અનુભવ જ્ઞાન ભક્તિ વૈરાગ્ય વિચારા ।
દત્ત મુનિ યદુ સંવાદ અનુપમ એકાદસ માંહી,
જેહી જાનન જીવ શોક કાલ ગુન કર્મ નસાહી ॥
એસી યહ અદભુત કથા જથામતિ નહી જાનહી,
શ્રી સહજાનંદ પ્રભુ ઉર વસે તબ યહ કથા લખાનહી ॥૨॥

ચોવીશ ગુરુનાં નામ

લક્ષ ગુરુ ચોવીશ દત્ત મન લીનો જાકો,
ભિન્ન ભિન્ન કરી નામ કહું અબહી મેં તાકો ।
મહી, ૧ જલ, ૨ અનલ, ૩ સમીર, ૪ વ્યોમ, ૫ રવિ,
૬ શશી, ૭ અહિ, ૮ અજગર, ૯ સિંધુ, ૧૦ પતંગ, ૧૧ કપોત,
૧૨ મીન, ૧૩ માખી, ૧૪ મૃગ, ૧૫ કુંજર, ૧૬ ભ્રમર,
૧૭ પીંગલા, ૧૮ વિહંગ, ૧૯ શિશુ, ૨૦ કન્યા, ૨૧ શરકર,
૨૨ જાનહી મકરી, ૨૩ ભૃંગી, ૨૪ મૂલદાસ કહે ગુરુ ચૌવીશ બખાનહી ॥૩॥

ગ્રંથપ્રયોજન

યહ સબ ગુરુકે નામ લક્ષાન અબ તિનકે ગાઉં,

દત્ત કહ્યો જયું હિત વિગત સો બરની સુનાઉં ।
જેહી સમઝત જદુ ભૂપ રુપ પરમાનંદ પાયો,
સોઈ સુભગ સંવાદ કૃષ્ણ ઉદ્ધવ પ્રતિ ગાયો ।
સોઈ ગુન ગાવન વિપુલ અબ મન મતિ સમ સબહી કહે,
ઈનમેં મર્મ અગાધહી સદ્‌ગુરુ બિન કોઈ ના લહે ॥૪॥

પૃથ્વી ૧

યાહી પ્રથમ લહી લક્ષ દક્ષ જન અચલ રહાવે,
ખને વાપી અરુ કૂપ કોટ કોઉ ભવન બનાવે ।
ગિરિવર ભાર અઢાર સહે અતિ તિન કર ભારા,
જડ ચૈતન્ય જીવ રહત સબહિ ભૂમિ આધારા ॥
આપ સહત દુઃખ અન્ય હિત પર ઉપકાર સદા કરે,
યાહી અનુપ ગુન અવનીકો સંત સુદૃઢ હૃદયે ધરે ॥૫॥

જલ ૨

આપહી શીતલ અમલ ઓરકો મલ સબ હરહી,
હરે તૃષા અરુ તાપ આપ સમ શીતલ કરહી ।
સબ રસમય સુખ શાંતિ પાનતેં પ્રાણ રહાવે,
ત્યું હરિજન સુખરુપ પાસ ગયે ત્રાસ નસાવે ॥
શીતલ અમલ સુખદ અતિ યહ જલ ગુન હરિજન ગ્રહે,
સદગુરુ બીન સમજત નહી પ્રગટ વેદ આગમ કહે ॥૬॥

અગ્નિ ૩

અનલ લક્ષ યહ સાર આહાર બીન સ્વાદ સો કરહી,
જારત હિ શુભ અશુભ આઈ જવાલા જો પરહી ।
સંચત ના કછુ વસ્તુ અસત પ્રગટ અન્ય આશા,
ત્યું સબ કરે વ્યવહાર દોષવર્જિત હરિ દાસા ।
કાષ્ઠ દેહમેં વિકત બહુ અગ્નિ આત્મા એકહી,
એસે સંત સુજાન સો જાનત તત્ત્વ વિવેકહી ॥૭॥

વાયુ ૪

ગગન લક્ષ યહ ગૂઢ મૂઢ નહી જાનત સોઈ, ।
સદા એક રસ અખંડ પ્રીત કબહુ નહી હોઈ ।
સબકે મધ્ય આકાશ લોક સબ હે નભ માંઈ,
ત્યું હરિમેં સબ જક્ત જક્તમેં હરિ દરસાઈ ।
વાય અભ્ર લિંગ આત્મા દૈવત ગયે નિર્મલ રહે,
યાહી લક્ષ આકાશકો સંત સુજાન સો દઢ ગ્રહે ॥૮॥

આકાશ ૫

ગગન લક્ષ યહ ગૂઢ મૂઢ નહી જાનત સોઈ,
સદા એક રસ અખંડ પ્રીત કબહુ નહી હોઈ ।
સબકે મધ્ય આકાશ લોક સબ હે નભ માંઈ,
ત્યું હરિમેં સબ જક્ત જક્તમેં હરિ દરસાઈ ॥
વાય અભ્ર લિંગ આત્મા દૈવત ગયે નિર્મલ રહે,
યાહી લક્ષ આકાશકો સંત સુજાન સો દઢ ગ્રહે ॥૯॥

સૂર્ય ૬

રવિ જલ શોષત કિરણ પાઈ અવસર પુની દેવે,
લીન દીનકો ભાર આપ શિર ભુલી ન લેવે ।
ભાસત ઘટ પ્રતિબિંબ આપ ઘટમેં નહી આવે,
ત્યું મુનિ યહ તનુ સંગ અસંગી કર્મ ઉભાવે ॥
જયું રવિ ત્યું નિર્બંધ યહ કરતા અકરતા સો રહે,
મૂલદાસ માહંત જન યહ શિક્ષા રવિતેં લહે ॥૧૦॥

ચંદ્રમા ૭

શુકલ પક્ષ સંયોગ કલા નિત્ય અધિક બઢાવે,
ઘટત શ્યામ પક્ષ સોઈ માસ ભયે સકલ નસાવે ।
કલા ઘટત અરુ બઢત ચંદ્ર એકરુપ સદાઈ,
ત્યું તન ઉત્પતિ નાશ આતમા અખંડ રહાઈ ॥
પરે દેહ તબ ના મરે ભયે ન હોય નવીનહી,
સુધા શ્રવત શીતલ સદા શશી ગુન સંત પ્રવીનહી ॥૧૧॥

સર્પ ૮

આશ્રમ કરત ન આપ સાપ રહે પર
ગૃહ માંહી, ત્યું યહ સંત મહંત રચત નહી આશ્રમ ક્યાંહી ।
ફિરત રહે સબ દેશ બેશ અવધૂત બનાઈ,
તન આદિ યહ જકત પ્રીત સબસેં છીટકાઈ ॥
ઉદાસીન અહો નિશ રહે ચહે ન સુખ અસ્થાનહી,
યહ શિક્ષા અહિતેં લહે મુનિવર પરમ સુજાનહી ॥૧૨॥

અજગર ૯

આસન અચલ સદાય વિકલ કબહુ નહિ હોઈ,
તૃષ્ણા નહી મનમાંહી લોભ કબહુ નહી કોઈ ।
કબહુ મીલત ન ભક્ષ ભોગ કબહુ બહુ પાવે,
પ્રારબ્ધ વશ દેહ જાની મન દૃઢ રહાવે ॥
નિઃસ્વાદી દૂષણ તજી સહજે આવહી સો ભખે,
યહ ગુન અજગરકો સુભગ મુનિ મનમેં નિશ્ચલ રખે ॥૧૩॥

સમુદ્ર ૧૦

અતિ અગાધ ગંભીર નીર પરિપૂરણતાઈ,
બઢત ઘટત નહી લેશ ગ્રીષ્મ વરષાઋતુ પાઈ ।
ત્યું કોઈ ડારત ધુર કોઉ ચંદન ચરચાવે,
કોઉ ભાખત કટુ વચન કોઈ બહુ વિનય સુનાવે ॥
રાગ દ્વેષ નહી કાહુસે પરિપૂરન શીતલ સહી,
ગુન ગંભીર યહ સિંધુકો સંત સુજાન રાખત ગ્રહી ॥૧૪॥

પતંગીયું ૧૧

તન ધન ભવન ભંડાર માત પિતુ ભ્રાત સનેહી,
સુત દારા પ્રિય આદી દૃષ્ટ પદારથ જેહી ।
તેહી સહ કરત ન પ્રીત રહત સબ સંગ અસંગા,
એક દીપકકે હિત તજત નિજ પ્રાણ પતંગા ॥

જો ઉપજત પુનીહી સો સત વસ્તુ નાં કહે,
મુનિવર પરમ પ્રવીન સો નિઃસ્પૃહી સબસેં રહે ॥૧૫॥

હોલો ૧૨

કપોત એક વનમાંહી કપોતનીસેં ગૃહ કીનો,
પ્રથમ ભયે દો પુત્ર તાહીસું અતિ રંગભીનો ।
એક દિન અબલા સહિત ભક્ષ કછુ લીન સીધાયે,
પીછે આય બધીક બાલ દોઉ પાશ બંધાયે ॥
તેહી હિત ખગ નારી સહિત દુઃખિત હોઈ ફંદમેં પર્યો,
યહ કપોતકો ગુન લઈ મુનિ ગૃહસ્થાશ્રમ પરહર્યો ॥૧૬॥

મીન ૧૩

જિહ્વા સ્વાદકે હિત લેત શિર સંકટ ભારી,
મરત જરત ત્રય તાપ ફીરત અતિ દિન દુઃખારી ।
કરતહી ભક્ષ અભક્ષ એક રસના સુખ કારન,
લવ સુખ હિત નર મૂઢ સહત દુઃખ કાલ અપારન ॥
સકલ ઈંદ્રિ તબ હોય વશ જબ રસનાકું વશ કરે,
એહિ મત્સ્ય ગુન ગ્રહિ સંત જન નિઃસ્વાદી વ્રત દ્રઢ ધરે ॥૧૭॥

માખી ૧૪

ધન હિત ઉદ્યમ કરત મરત પલ મૂઢ અપાના,
ખેતી ખ્યાલ મજુરી કરત કોઉ પઢત પુરાના ।
છલ બલ કરી બહુ શ્રમ જોરે ધન શકે ન ખાઈ,
દહે અગ્નિ લહે ચોર કટક ભૂપતિ લે જાઈ ॥
તેહી હિત હોઈ વિકલ અતિ જયું મધમાખી મધુ ગયે,
તાતેં મુનિ ઉદ્યમ ત્યજી નિર્લોભી વ્રત દ્રઢ કિયે ॥૧૮॥

મૃગ ૧૫

વિપુલ મનિ બહુ કાવ્ય તાહીકી જુક્તિ ઘનેરી,
કવિત ગીત પદ છંદ રસિક બહુ ભાંતિ અનેરી ।

તેહી સુનીકે નર મૂઢ મૃગસમ રહે લુભાઈ,
ગુરુ વેશ ધરી બધિક રમત મન બાન લગાઈ ॥
સો સંસૃતિ છુટત નહી વાક જાલમહી જો પરે,
તાતે સદ્‌ગુરુ બચન ગ્રહી અન્ય બચન સબ પરહરે ॥૧૯॥

હાથી ૧૬

ગયંધ એક વનમાંહી હસ્તીની ચિત્ર નિહારી,
ભયો કામવશ અંધ પર્યો મહા કઠીન અજારી ।
તજ્યો પ્રાન દુઃખ પાઇ કામ ઇંદ્રિન હિત સોઇ,
તાતે સંત સુજાન નારી અંગ રુપ ન જોઇ ॥
સુપચ સાપની સમ લખી અષ્ટ ભાતિ મૈથુન તજે,
યહ શિક્ષા ગજતેં લહી નિષ્કામી વ્રત દઢ ભજે ॥૨૦॥

ભમર ૧૭

મધુકર કમલ અનેક ફીરત સ્વઇચ્છા સોઇ,
લેત સુગંધ અપાર લુબ્ધ કોઉ ઠોર ન હોઇ ।
ત્યું મુનિ ફિરે બહુ દેશ કાહુ સંગ પ્રીત ન ઠાને,
સબ ગ્રંથનકો મર્મ વિભાગ સાર સબ જાને ॥
યહ ગુન મધુકરતેં ગ્રહે રસ વિભાગ તાતેં લહે,
મન ઇંદ્રિકૃત શુભ અશુભ સકલ દોષ વર્જિત રહે ॥૨૧॥

પિંગલા - ગનિકા ૧૮

જનક નગ્રકે માંહી પિંગલા નાર સુહાગી,
કીયો શુભ શણગાર દ્રવ્ય હિત પતિ અનુરાગી ।
નિશા આધ ગઇ બીત પુરુષ ધનવંત ન પાયો,
તબ ઉપજ્યો વૈરાગ્ય આપ ધિક્કાર જનાયો ।
વિરહ ઉપજ્યો હરિકે વિષે તબ મન ઇંદ્રિ સ્થિર ભયો,
પાય પિંગલા પરમ સુખ બૃહદ્‌ વૈરાગ્ય ગુન યહ કયો ॥૨૨॥

સમલા ૧૯

લેઈ આમિષ ખગ કુરર ગયો તે ગગન મોઝારી,
તબ તિન સજ્જન આઈ વિકલ કીયો ચંચ વિહારી ।
તબ તિન દીનો બીહાઈ તાહી પીછે સબ ધાયે,
પાયો ખગ સંતોષ જબહી આમિષ છીટકાયે ॥
યહ વિધ માની માયા તજત તબ અનૂપ સુખ પાવહી,
રહત પરમ આનંદમેં ત્રય ગુન તબ ન સતાવહી ॥૨૩॥

બાલક્ર ૨૦

કામ ક્રોધ મદ લોભ આદિ ગુન વ્યાપત નહી,
વૃદ્ધિ હાનિ સમ તુલ્ય તાપ ત્રય નહી ઉરમાંહી ।
પાણી અગ્નિ અહિ કનક શત્રુ મિત્રહી સમ જાને,
આનંદમયી ઉદાર જક્ત વ્યવહાર ન જાને ।
માન મોહ તૃષ્ણા રહિત રાગ કોઉ પર ના ધરે,
યાહી લક્ષ શિશુકો લહી મુનિ જગમહી વિચરત ફિરે ॥૨૪॥

ક્ન્યા ૨૧

કન્યા વિપ્રકી એક છનત ચાવલ કર ડોલે,
કંકન તા કરમાંહી છુવત પરસ્પર બોલે ।
કિયો એક તબ દૂર તોહું રવ મીટ્યો ન તાહી,
તબ ઉર કરી વિચાર એક રખ સબ છીટકાઈ ॥
રહ્યો એક તબ ચૂપ ભયો પીછે રવ કુંનસેં કરે,
યહ ગુન કુમારીસે લહી એકાકી મુનિવર ફીરે ॥૨૫॥

બાણ ક્રનાર ૨૨

શરકર તરુતલ એક કરત શર પુષ્પ અનૂપા,
તન મન ચિત્ત તિન માંહી નાહી દેખત અન્ય રુપા ।
તબ કોઉ ભૂપતિ સૈન ગયો આગે તિન હોઈ,
વાકો શબ્દ સ્વરુપ દિખ્યો કછુ સુન્યો ન સોઈ ॥

ત્યું મુનિજન હરિ ભજનમેં અચલવૃત્તિ રાખત સહી, ॥૨૬॥
મન ઇંદ્રિય ગુન મેટીકે શિક્ષા શરકરશેં લહી

ક્રોળીયો ૨૩

નિજ મુખતેં વિસ્તારી મકરી બહુ જાલ બનાવે,
સો બહુ દિવસ બનાવ લેઇ નિજ વદન સમાવે ।
ત્યું મુનિ યહ સબ જકત ભયો જાનત ભ્રમમાંહી,
અખિલ વિશ્વ અનાદિ સોઇ માયાકૃત નાંહિ ॥
આપ સમાવહી આપહી સ્વઇચ્છા પ્રગટત સહી,
મકરી લક્ષ મહંત જન યહ રાખત દ્રઢ ઉર ગ્રહી ॥૨૭॥

ભમરી ૨૪

ભૃંગી કીટકું કશત હોત તહી ભૃંગી અનૂપા,
સો બહુરી કોઉ કાલ હોય નહી કીટ સ્વરુપા ।
યું સદ્‌ગુરુકે બચન સુનત નર હરિસમ હોઇ,
રહ અખંડ અવિનાશ વાસ ગર્ભ ધરે ન સોઇ ॥
કૃપા સિંધુ કરુના કરી નિજ સમ નિજ જનકું કરે,
યાહી લક્ષ શુભ ભૃંગીકો મહંતસે દ્રઢ ઉર ધરે ॥૨૮॥

ગુરુમહિમા

યહ ચૌવીશ ગુરુ લક્ષ વિગત સહુ કહે વખાના,
યહ પરમારથ નાહી ઇનતે લહે ન જ્ઞાના ।
જબ મીલહી ગુરુ બ્રહ્મ સહજ તબ યહ ગુન ગાવે,
ગુરુ બિન કોટી ઉપાય કિયે ગુન એક ન પાવે ॥
તાતે તજ મન સકલ શ્રમ બ્રહ્મવેત્તા ગુરુ ખોજ અબ,
સબ જગ કરે ઉપદેશ તબ શ્રીસહજાનંદ પ્રભુ મિલહી જબ ॥૨૯॥

ગુરુમહિમા

એહી અવસર પરબ્રહ્મ પ્રગટ વિચરત જગમાંઇ,
કરત ચરિત અતિ સુભગ પ્રગટ કહે લક્ષ બુઝાઇ ।

પ્રગટ મીલવત રામ કામ મદ ક્રોધ નસાવત,
જ્ઞાન ભક્તિ વૈરાગ્ય પ્રગટ મુક્તિ દરસાવત ॥
એસે સમર્થ સદ્‌ગુરુ પ્રગટ પ્રમાણ જન કહતહી,
તાકે વચન જબ ધરહી ઉર તબ યહ ગુન સબ લહતહી ॥૩૦॥

દર્શન ખટ મત વિપુલ વરણ અરુ આશ્રમ ચારી,
ચતુર સંપ્રદાય આદી કહત સબ લક્ષ પોકારી ।
સુનત પઠત દિન રાત મોહ ભ્રાંતિ નવ માને,
જીવ ગુરુકે શિષ્ય કછુ યહ મરમ ન જાને ॥
બ્રહ્મ ગુરુકે શિષ્ય જીવ સમજત નહી યહ સાનકું,
તાતે સદ્‌ગુરુ પદ લહે તજી કપટ અભિમાનકું ॥૩૧॥

શ્રી ગુરુ સહજાનંદ દ્વન્દ્વ મેટન ભવ ભારી,
ધરત રુપ નિત્ય નિમિત્ત સદા નિજજન હિતકારી ।
રુપ ચરિત ગુન અમિત અમિત ઉપમા શ્રુતિ ગાવે,
હરિ હર બાલ સુની લીજીએ, ॥
મૂળદાસ તવ દાસ હે અભયદાન ગુરુ દીજીએ ॥૩૨॥

ગ્રંથોત્પત્તિ સમય દર્શક

સંવત અઢાર ત્રેસઠે જયેષ્ઠ પક્ષ શ્યામ સુહાયે,
તેરસ તિથિ ભૃગુવાર ગુરુ ચૌવીસ તબ ગાયે ।
વાજત શુભ વાજીંત્ર બજાવત ગુનિજન જૈંસે,
ત્યું પ્રેરક ગુરુ હોઈ કહાવત જનપેં ઐસે ॥
સો ગુરુ સહજાનંદ પ્રભુ પ્રગટ હે અબ અશરન શરન,
મૂળદાસકે ઉર સદા વસો યહ મૂરતિ મન હરન ॥૩૩॥

॥ ઈતિ શ્રીમૂલદાસ (મુક્તાનંદ) કૃત ગુરુચોવીશી સંપૂર્ણા ॥

॥વૃત્તાલયે સ ભગવાન્ જયતીહ સાક્ષાત્ ॥

મુક્તાનંદમહામુનિકૃત-કાવ્યસંગ્રહે-

કૃષ્ણપ્રસાદ

પદ ॥૧॥ (રાગ-ગરબી)

('ગોરસ લઈને ગોપિકા, ચાલી વેચવા કાજે' એ ઢાળ છે)

શ્રી દ્વારમતી શ્યામને, વન્દુ કર જોડી ।
ચરણે શિશ નમાવતાં, નાખે બંધન તોડી ॥૧॥
શ્રીગુરુ સહજાનન્દને, વન્દું કરી પ્રીતિ ।
હરિ ભજવાની જેથકી, જાણી સર્વ રીતિ ॥૨॥
કર જોડી મુનિ વૃન્દને, વન્દું શિર નામી ।
કીધી કૃપા જે ઉપરે, બલવન્ત બહુનામી ॥૩॥
દ્વારામતી થકી આવિયા, જેનિ ભક્તિને ભાળી ।
શ્રીવરતાલ બિરાજિયા, વિકલ વનમાળી ॥૪॥
શ્રીઉદ્ધવ સંપ્રદાયના, મહા મુનિવર જાણી ।
કરુણા કરી જેમ કૃષ્ણજી, કહુ સર્વે વખાણી ॥૫॥
ભક્તવત્સલ બિરુદ રાખવા, વેગે આવ્યા મુરારી ।
મુક્તાનંદ કહે તે કથા, હવે કહું વિસ્તારી ॥૬॥

પદ ॥૨॥

સોરઠ દેશ સોયામણો, તેને મધ્ય છે ભારી ।
દુર્ગનગર રળિયામણું, અતિશે સુખકારી ॥૧॥
રાજા ઉત્તમ તે શહેરનો, હરિભક્ત કહાવે ।
દેશ દેશ થકી મહામુનિ, તિયાં ચાલિને આવે ॥૨॥
ભક્ત અચલ ભગવાનનો, સાધુસેવામાં પ્રીતિ ।
સાર અસાર વિવેકની, જાણે સર્વ રીતિ ॥૩॥

રાજા અતિ પ્રેમશું, ચરણે શિર નામી ।
પોતાને ઘરે રાખિયા, સહજાનન્દ સ્વામી ॥૪॥
સ્વામી વશ્યા તે શહેરમાં, સંગે શિષ્ય હજારુ ।
આપે શુભ ઉપદેશને, હરે મોહ અંધારુ ॥૫॥
સદ્‌ગુરુ સ્વામી સ્વતંત્ર છે, રહ્યા ભક્તિને જોઈ ।
મુક્તાનન્દ કહે તે વિના, બીજો અર્થ ન કોઈ ॥૬॥

પદ ॥૩॥

શિષ્યસહિત શ્રીકૃષ્ણને, સેવે નિત્ય સ્વામી ।
ભજન કરે અતિ ભાવસું, રહે દૃઢ નિષ્કામી ॥૧॥
સ્વામીને વચને શ્રીકૃષ્ણની, મૂરતિ સુખકારી ।
નૃપ સ્થાપી દરબારમાં, મહિમા વધ્યો ભારી ॥૨॥
વર્ષના ઉત્સવ સર્વને, કરે અતિ વિસ્તારી ।
નૃપ મનમાં એમ ચિન્તવે, કેમ રીઝે મુરારી ॥૩॥
એક સમે તે શહેરમાં, ઉત્સવ તિથિ આવી ।
માઘ માસની પંચમી, સહુને મન ભાવી ॥૪॥
વાસુદેવને મંદિરે, સઉ વસંત વધાવા ।
તાલ મૃદંગ બજાવિને, લાગ્યા ગુણિજન ગાવા ॥૫॥
સંવત અઢાર એકાશિયો, એ વત્સર જાણો ।
મુક્તાનન્દ કહે તે સમે, આવો ખેલ મંડાણો ॥૬॥

પદ ॥૪॥

સ્વામિના શિષ્ય અનંત ત્યાં, આવ્યા ઉત્સવ જાણી ।
નર નારી અતિ પ્રેમશું, બોલે જય જય વાણી ॥૧॥
દેશદેશથકી આવિયા, યતિ મુનિ બ્રહ્મચારી ।
રથ વાહન ચઢી આવિયાં, અગણિત નરનારી ॥૨॥
શિષ્ય સહિત સ્વામી પંડ્યે, શુભ વિધિવંત રીતે ।
રુક્મિણી સહિત શ્રીકૃષ્ણને, પૂજ્યા ઘણી પ્રિતે ॥૩॥
થાલ ધરી મહા આરતી, અતિ પ્રેમે ઉતારી ।

પુષ્પની અઞ્જલિ આપિને, કરી જય ધુનિ ભારી ॥૪॥
નાનાવિધના રંગ લૈ, નિજ ભક્તને સંગે ।
અબીર ગુલાલ ઉડાડિને, રમ્યા સ્વામી ઉમંગે ॥૫॥
વિપ્ર આદિ મુનિવૃન્દને, ઘણિ જુગતે જમાડિ ।
મુક્તાનન્દ કહે રીઝિયા, સ્વામી રંગે રમાડી ॥૬॥

પદ ॥૫॥ (રાગ ગરબી)

('ઓરા આવો રે મારા લેરખડા વનમાળી' એ ઢાળ છે.)

એમ કરી ઉત્સવ રે, પછી જમિયા સદ્‌ગુરુ સ્વામી ।
જમતા જોઈને રે, હરખ્યા મુનિવર નિષ્કામી ॥૧॥
જુગતે જમીને રે, ગયા નિજ આસન સુખકારી ।
પોત પોતાને રે, ઉતારે ગયાં નરનારી ॥૨॥
પાછલે પહોર રે, સ્વામી મંડપ મધ્ય આવ્યા ।
વેગે આવ્યા રે, હરિજન સહુને મન ભાવ્યા ॥૩॥
મોટે આસને રે, બેઠા મુનિવરના રાજા ।
ગુણિજન ગાવે રે વાજે ત્યાં બહુવિધ વાજા ॥૪॥
બેઠા આગળ રે, ત્યાગી નિર્મલ મનવાળા ।
પંડિત પુરાણી રે, મુખ આગળ અતિ મરમાળા ॥૫॥
વિપ્ર વિવેકી રે, બહુ વેદના અર્થ પ્રકાશે ।
મુક્તાનન્દ કહે રે, તે બેઠા સ્વામી પાસે ॥૬॥

પદ ॥૬॥

સદ્‌ગુરુ સ્વામી રે, અતિ નૌતમ વાત ઉચ્ચારે ।
ચૌદ વિદ્યામાં રે, પ્રવીણ તે દ્વિજ ઉર ધારે ॥૧॥
સૌ સંન્યાસિ રે, બ્રહ્મચારી પ્રભુને પ્યારા ।
સનમુખ બેઠા રે, કરે ઉપનિષદ ઉચ્ચારા ॥૨॥
ગૃહ નરનારી રે, જ્યાં જોગ્ય ત્યાં બેઠા પાસે ।
હરિમુખ નિરખે રે, થઈ ગદગદ હર્ષ હુલ્લાસે ॥૩॥
સમીપ સંબંધિ રે, અજોધ્યા નગર નિવાસી ।

ભાઇ ભત્રિજા રે, આવ્યા ભજવા અવિનાશી ॥૪॥
સર્વે સંબંધિ રે, સ્વામીને સનમુખ શોભે ।
જોઇ સભાને રે, મહા મુનિવરનાં મન લોભે ॥૫॥
તારાગણમાં રે, જેમ પૂરણ શશી અતિ છાજે ।
મુક્તાનન્દ કહે રે, એમ સંતમાં સ્વામી બિરાજે ॥૬॥

પદ ॥૭॥

સંત સભામાં રે, અતિ શોભે સદ્‌ગુરુ સ્વામી ।
કરુણા દૃષ્ટે રે, સહુને નિરખે બહુનામી ॥૧॥
દાસ સહુને રે, ઉર આનંદ અધિક વધારી ।
બોલ્યા સ્વામી રે, સદ્‌ગ્રન્થનું તત્ત્વ વિચારી ॥૨॥
સુણજો સર્વે રે, વૈષ્ણવ જન મુનિ બ્રહ્મચારી ।
ગૃહી ત્યાગી સહુ રે, સુણો હિતની વાત તમારી ॥૩॥
ભૂમંડલમાં રે, જે ઉદ્ધવ આશ્રિત કાવ્યા ।
તે વૈષ્ણવ જન રે, શ્રીકૃષ્ણ તણે મન ભાવ્યા ॥૪॥
તેને કરવાં રે, શુભ તીરથ કરી બહુ પ્રીતિ ।
સહુ વૈષ્ણવની રે, એ આદિ અનાદિની રીતિ ॥૫॥
મુક્તાનન્દનો રે, વાલો સહુને સુખકારી ।
તીરથ માહાત્મ્ય રે, કે'વા માંડ્યું અઘહારી ॥૬॥

પદ ॥૮॥

તીરથ કરતાં રે, પાપિનું પાતક નાસે ।
દયા ધર્મની રે, સુખ દુઃખ આવે દ્રશ્ય ભાસે ॥૧॥
પુરા વૈષ્ણવ રે, મળે તીર્થમાં અવિકારી ।
તેહને મળતાં રે, વધે ઉર ભક્તિબલ ભારી ॥૨॥
રામ કૃષ્ણાદિક રે, જે હરિઅવતાર કેવાય ।
તે મૂર્તિનું રે, તીરથમાં દર્શન થાય ॥૩॥
ધૌમ્ય ને લોમશ રે, મુનિ માર્કંડ આદિ અનંતા ।
તીરથ સેવે રે, અતિ આદર કરી બુદ્ધિવંતા ॥૪॥
રાજા સર્વે રે, યુધિષ્ઠિર આદિ ઉદારા ।

કિધાં તીરથ રે, થાવા શ્રીહરિને પ્યારા ॥૫॥
કહે મુક્તાનન્દ રે, એમ બોલ્યા સદ્‌ગુરુ સ્વામી ।
તીરથ કરતાં રે, થાય નિર્મલ મન નિષ્કામી ॥૬॥

પદ ॥૯॥ (રાગ ગરબી)

('લટકાળા તારે લટકે રે, લેરખડાં હું લોભાણી' એ ઢાળ છે)

એમ બોલ્યા સદ્‌ગુરુ સ્વામી રે, સાંભળજો હરિજન વાણી ।
જેમ રીઝે હરિ બહુનામી રે, તેમ તમને કહુ હિત જાણી ॥૧॥
જે મારા શિષ્ય કહાવે રે, તે હરિજન મન વિચારી ।
ઉર વાત અચળ ઠેરાવો રે, કહું સહુને અતિ સુખકારી ॥૨॥
દૃઢ ભક્તિ મનમાં ધારી રે, તીરથ કરવાં અતિ પ્રીતે ।
જેમ રીઝે દેવ મુરારી રે, રહેવું અતિ ઉત્તમ રીતે ॥૩॥
કરે સ્નાન દાન હરિસેવા રે, તીરથમાં દૃઢ ભક્તિ કરી ।
આપે અમૃત ભોજન મેવા રે, વૈષ્ણવ વિપ્રને મોદ ભરી ॥૪॥
એવી રીતે તીરથ કરતાં રે, પાપ સર્વે પ્રલય થાશે ।
ચિત્ત શ્યામળીયામાં ધરતાં રે, મનના મળ સર્વે જાશે ॥૫॥
કહે મુક્તાનન્દ ઉમંગે રે, સહુ હરિજનને સુખ કરવા ।
સ્વામી બોલ્યા નિજજન સંગે રે, મોહનજીમાં મન ધરવા ॥૬॥

પદ ॥૧૦॥

વળી બોલ્યા સદ્‌ગુરુ વાણી રે, સહુ હરિજનસું હેત કરી ।
આજ સહુથી અધિક પ્રમાણી રે, દ્વારામતી જ્યાં આપ હરી ॥૧॥
જે જે તીરથ જગમાં કાવે રે, માહાત્મ્ય તેનું પ્રગટ ઘણું ।
તોય દ્વારકા તુલ્ય ન આવે રે, અતિ માહાત્મ્ય એ ધામતણું ॥૨॥
સહુ મનવાંછિત ફલ આપે રે, શ્રીદ્વારામતી ધામધણી ।
મહાકર્મનાં બન્ધન કાપે રે, જેહની કીરતિ પ્રગટ ઘણી ॥૩॥
જીયાં રુક્મિણીનાથ રંગિલો રે, નિત્ય રણછોડ બિરાજે છે ।
છોગાળો છેલ છબિલો રે, અતિ સુંદર છબી છાજે છે ॥૪॥
કર્યાં કનક ભુવન અતિ કોડે રે, વિશ્વકર્મા મન રાખિને ।
કરિ પોળ્ય કનકને ટોડેરે, જલમાં પાયા નાખીને ॥૫॥

ત્યાં શ્રીસોતા જગસ્વામી રે, અખંડ બિરાજે અવિનાશી ।
કહે મુક્તાનન્દ બહુનામી રે, નિત્ય દ્વારામતિના વાસી ॥૬॥

પદ ॥૧૧॥

વળી બોલ્યા સ્વામી વિચારી રે, સાંભળજો સહુ ચિત્ત રાખી ।
કહુ હિતની વાત તમારી રે, જદુપતિનો મહિમા દાખી ॥૧॥
શ્રીહરિ નિજકુલ સંહારી રે, અંતર્ધાન થયા જ્યારે ।
પ્રભુ લીધું મનમાં વિચારી રે, નિજમંદીર રાખ્યું ત્યારે ॥૨॥
સિન્ધુ પણ તેમજ કીધું રે, હરિમંદિર તજિ અન્ય બોળ્યું ।
સહુ હારદ જાણી લિધું રે, કનક કિચમાં રગદોળ્યું ॥૩॥
પ્રભાસમાં નિજકુલ મારી રે, અન્તર્ધ્યાન થયો રસિયો ।
સર્વ ભૂનો ભાર ઉતારી રે, નિજમંદિર આવી વસિયો ॥૪॥
નિત્ય કનક ભુવનમાં રાજે રે, આપણ સર્વને સુખ કરવા ।
એમ નિત્ય નૌતમ છબિ છાજે રે, નિજજનના મનડાં હરવા ॥૫॥
કહે મુક્તાનન્દ કહ્યું સ્વામી રે, એ તીરથ મુક્તિ આપે ।
જિયાં સદા બહુનામી રે, કર્મતણાં બંધન કાપે ॥૬॥

પદ ॥૧૨॥

કલિયુગમાં એ પુરી જેવું રે, તીરથ બીજું કોઈ નહી ।
નિત્ય શ્રીરણછોડને સેવું રે, દ્વારામતિમાં વાસ રહી ॥૧॥
તે માટે મુનિવર ત્યાગી રે, ગૃહી હરિજન એ ઉર ધરજો ।
તમે છો સર્વે બડભાગી રે, દ્વારામતિ તીરથ કરજો ॥૨॥
ત્યાં જૈ તીરથ વિધિ કરવો રે, શ્યામળિયામાં ચિત્ત ધારી ।
તીરથ જૈ લોભ પરહરવો રે, હરિ ભજવા આનંદકારી ॥૩॥
ગૃહસ્થને પુણ્ય વિશેષે રે, કરવું તીરથમાં જૈને ।
તે કોટિઘણું ફળ લેશે રે, આપે કૃષ્ણાર્પણ કહીને ॥૪॥
તીરથ જૈ મુનિવર જ્ઞાની રે, પૂજવા અતિશે પ્રેમ કરી ।
જે ધીરજવંત મહાધ્યાની રે, ઉરમાં રાખે અખંડ હરિ ॥૫॥
એમ સર્વેને સ્વામી રે, સંબંધી સામુ ભાળી ।
કહે મુક્તાનન્દ બહુનામી રે, વાત કહી અતિ મરમાળી ॥૬॥

પદ ॥૧૩॥ (રાગ ગરબી)

('ચાલ સખી જોવાનેરે જાઈયે' એ ઢાળ છે)

અવધપુરી થકી આવ્યા સંબંધી, સ્વામીને દર્શન કાજે રે ।
વિપ્ર વિવેકી પ્રભુસંગ પ્રીતિ, જોઈને રીઝ્યા મહારાજ રે ॥૧॥
મોટેરા બંધુ સ્વામીના, રામપ્રતાપ કે'વાય રે ।
તેહના પુત્ર તે નંદરામજી, વાલા સદા જદુરાય રે ॥૨॥
ઈચ્છારામજી ભાઈ નાનેરા, તેહના સુત ગોપાળ રે ।
મગન રહે હરિરુપમાં નિશદિન, ઉર ધરી દીનદયાલ રે ॥૩॥
મનછારામજી પુત્ર મામાના, એ ત્રણને કહ્યું સ્વામી રે ।
સંબંધી સર્વ જાઓ દ્વારિકાં, નિરખો હરિ બહુનામી રે ॥૪॥
ઉદ્ધવને આશ્રિત જે વૈષ્ણવ, તેને તો જાવું જરૂર રે ।
નિરખો જૈ રણછોડ છોગાળો, આંહિથી નહિ ઘણું દૂર રે ॥૫॥
ત્રિસ યોજન છે દ્વારિકા નગરી, માટે શીઘ્ર સધાવો રે ।
મુક્તાનન્દનો નાથ કે' તમને, ક્યાં મળે અવસર આવો રે ॥૬॥

પદ ॥૧૪॥

સ્વામી સંબંધિસું બોલિયા પ્રીતે, સાંભળજો એક ધ્યાન રે ।
ગોમતીજીમાં નાહીને પ્રેમે, દેજ્યો યથાવિધિ દાન રે ॥૧॥
શંખ ચક્ર ગદા પદ્મની છાપું, લેજો કરી બહુ ભાવ રે ।
દ્વારિકાનાથનું દર્શન કરવા, બસજો જઈ નાવ રે ॥૨॥
શંખોદ્ધારમાં જૈને આપજો, શક્તિ પ્રમાણે દાન રે ।
પ્રેમસહિત રણછોડ છોગાલો, નિરખજો કરુણાનિધાન રે ॥૩॥
બ્રહ્મભોજન કરી સંત જમાડી, આવજો ગોપી તલાવ રે ।
પિંડારે જૈ પિતૃ તારજો, રાખજો એજ ઠેરાવ રે ॥૪॥
સ્વામીનાં વચન સુણી કર જોડી, બોલિયા કોસલવાસી રે ।
વચન તમારે દ્વારિકા જાસું, કરુણા કરી અવિનાશી રે ॥૫॥
દ્વારામતી જઈ તીરથનો વિધિ, કરશું તે શક્તિ પ્રમાણે રે ।
મુક્તાનન્દ કે' એમ કહી દ્વિજ, તૈયાર થયા તે ટાણે રે ॥૬॥

પદ ॥૧૫॥

વિપ્ર વળી કર જોડી વિનય કરી, સ્વામીને કહ્યું એહ રે ।
મારગનાં પુરગામનો ભેદુ, વૈષ્ણવ મોકલો તેહ રે ॥૧॥
મારગના ભેદુને સંગે, દ્વારામતી અમે જાઈએ રે ।
વચન તમારા શિરપર ધરી, હમણાંજ તતપર થાઈએ રે ॥૨॥
વિપ્રનાં વચન સુણી શ્રીસ્વામી, લીધિ વાત વિચારી રે ।
દૂર દેશના વિપ્ર છે માટે, ભોમિયો કરવો ત્યારી રે ॥૩॥
સર્વ સભામાં તેવો હરિજન, ખોળિયો સદ્‌ગુરુ સ્વામી રે ।
સચ્ચિદાનન્દ નામે મહા મુનિવર દૃઢમતિ અતિ નિષ્કામી રે ॥૪॥
શુદ્ધ સમાધિનિષ્ઠ તે સાધુ, નિર્ભય જડભરત તેવા રે ।
કરુણાની દૃષ્ટે વિલોકીને સ્વામી, જાણ્યા તે મોકલ્યા જેવા રે ॥૫॥
હે મુનિવર તમે કૃષ્ણભક્ત છો, સંતમાં પૂજ્ય કહાવો રે ।
મુક્તાનન્દનો નાથ કે' દ્વિજને, દ્વારામતી પરસાવોરે ॥૬॥

પદ ॥૧૬॥

સચ્ચિદાનન્દને કરુણા કરીને, ફરી બોલ્યા ગુરુદેવ રે ।
મુનિ તમે એ મારગના ભેદુ, ત્યાર થાવો તતખેવ રે ॥૧॥
બિજાપણ બહુ સાધુના મનમાં, દ્વારિકાં જવાની આશ રે ।
શીતકાલ વીતે સૌ જાશે, નિરખવા શ્રીઅવિનાશ રે ॥૨॥
અવધપુરીવાસિને સંગે, જાવાને થાજો ત્યાર રે ।
જાવા જોગ્ય તમે છો મુનિવર, જાણો વિવેક વિચાર રે ॥૩॥
નિજનિજ ઘર પ્રત્યે આંહીથી, મોકલવા છે ઓંણ રે ।
તેમાટે એ હારદ તમ વિના, બિજો તે જાણે કોણ રે ॥૪॥
તે માટે તમે ચિવટ રાખી, જાત્રા કરાવી આવો રે ।
મારગમાં સુખી થાય તે કરજો, પરમ વિવેકી કહાવો રે ॥૫॥
વાસુદેવની ઇચ્છા હશે તો, હું પણ સંતને સંગે રે ।
મુક્તાનન્દનો નાથ કે' આવીશ, દ્વારિકા અતિ ઉમંગે રે ॥૬॥

પદ ॥૧૭॥ (રાગ ગરબી)

('સહજાનંદ સ્વામીરે કે, ભજ દૃઢ ભાવ ભરી' એ ઢાળ છે)

એવી સાંભળિ મુનિવરરે કે, મહાપ્રભુની વાણી ।
મન મગન થયા છે રે કે, સુખદાયક જાણી ॥૧॥
ગુરુ વચન ગ્રહીનેરે કે, ચરણમાં શિષ ધરી ।
કર જોડીને બોલ્યારે કે મુનિવર વિનતિ કરી ॥૨॥
પ્રભુવચન તમારાંરે કે, પાળિસ પ્રેમ ભરી ।
આવો અવસર દુર્લભરે કે, મુજને ન આવે ફરી ॥૩॥
તન મન ધન અર્પ્યુંરે કે, તમને જે દીનથી ।
વેચો તો વેચાયરે કે, શું ઘણું દાખું કથી ॥૪॥
તમને રીઝવવારે કે, જાઈસ વિપ્રસંગે ।
મને દ્વારિકા જાવારે કે, ઉમંગ વાધ્યો અંગે ॥૫॥
આપી ટીમણ વિપ્રનેરે કે, વેગે ત્યાર કરો ।
મુક્તાનન્દના સ્વામીનેરે કે, એ ચિન્તા પરહરો ॥૬॥

પદ ॥૧૮॥

મુનિવર વાણીરે કે, મનમાં ધારીને ।
બોલ્યા સદ્‌ગુરુ સ્વામીરે કે, વચન વિચારીને ॥૧॥
મયારામજી વિપ્રનેરે કે, પુછ્યું પ્રેમ ભરી ।
યાત્રાનું મુહૂર્તરે કે, જોજો શોધ કરી ॥૨॥
આ અમારા સગા સઉરે કે, જાશે દ્વારામતી ।
એનુ મુહૂર્ત જોતાંરે કે, ફેર ન રાખો રતી ॥૩॥
તેતો વિપ્ર વિવેકીરે કે, સ્વામીનો શિષ્ય ખરો ।
ખરચે ખરચાવેરે કે, સૌને ધર્મ વરો ॥૪॥
દ્વિજ ધર્મધુરંધર રે કે, સત્યથી નવ ડોલે ।
શિર જાય તો મુખથીરે કે, જુહું નવ બોલે ॥૫॥
એવા વિપ્રને પ્રેર્યો રે કે, સદ્‌ગુરુ સુખકારી ।
મુક્તાનન્દ કે' તે દ્વિજરે કે, મગન થયો ભારી ॥૬॥

પદ ॥૧૯॥

વૃદ્ધ વિપ્ર વિવેકીરે કે, સદ્‌ગુરુ વચન ગ્રહી ।
મોટી પાઘડીમાંથી રે કે, ટીપણું હાથ લહી ॥૧॥
જોષી મુહુર્ત જોયુંરે કે, યાત્રા યોગ્ય ઘણું ।
જોયું ચંદ્રતણું ફલરે કે, ફેર ન રાખ્યો અણું ॥૨॥
પછી સ્વામીને સનમુખરે કે, તે દ્વિજ વાત કહી ।
પ્રભુ નવમીનું મુહૂર્તરે કે, શોધીને કીધુ સહી ॥૩॥
પછી સ્વામીએ પ્રેર્યારે કે, દ્વારિકાં જાઓ તમે ।
અજવાળી નવમીનુંરે કે, મુહૂરત જોયું અમે ॥૪॥
પછી કોસલવાસીરે કે, ગુરુને પ્રણામ કરી ।
ચાલ્યા મુનિવર સંગેરે કે, ભજતા કૃષ્ણ હરી ॥૫॥
સૌ દ્વારકાંનાથનુંરે કે, ચાલતાં ભજન કરે ।
મુક્તાનંદ કે' તેમ તેમરે કે, વેગે પગલાં ભરે ॥૬॥

પદ ॥૨૦॥

મુનિસોત તે બ્રાહ્મણરે કે, ચોંપેથી ચાલે ઘણું ।
ઈચ્છે દર્શન વે'લુંરે, દ્વારિકાંનાથ તણું ॥૧॥
મહા વદ્ય પડવામાંરે કે, ગોમતી તીર ગયા ।
દેખી મૂળ દ્વારકાંરે કે, મન ઘણું મગન થયા ॥૨॥
આવ્યા ગુગળી બ્રાહ્મણ રે કે, ધાઈને તે ટાણે ।
પરધન હરવાનીરે કે, જુક્તિયો બહુ જાણે ॥૩॥
તેણએ ગોમતીજીમાંરે કે, નાહ્યાની ના પાડી ।
રંક યાત્રિને રોકીરે કે, ધન લુટે દાડી ॥૪॥
ધન આપશો ત્યારેરે કે, ગોમતી સ્નાન થશે ।
નહી તો લાંઘણ કરી કરીરે કે, સૌના પ્રાણ જશે ॥૫॥
ત્યાંના વિપ્રની વાણીરે કે, સાંભળી ભયકારી ।
મુક્તાનંદ કે' કોશલરે કે, દ્વિજ ધડક્યા ભારી ॥૬॥

પદ ॥૨૧॥ (રાગ ગરબી)

('સાંભળ વાત કહુ એક છાની' એ ઢાળ છે)

કોસલ વાસીએ લીધું વિચારી, ધન આપ્યા વિના થાશે ખુવારી ॥૧॥
જે માગ્યું તે તરત ધન આપ્યું, ગૃહી વિપ્રે કર બંધન કાપ્યું ॥૨॥
નન્દરામ આદિક શુભ રીતે, ગોમતીસ્નાન કર્યું અતિ પ્રીતે ॥૩॥
ત્યાગીને તીરથમાં સહુ જાણે, આડ્ય અટક નહી કોય ઠેકાણે ॥૪॥
પુછ્યા વિના નાહ્યા ગોમતી વારી, સચ્ચિદાનન્દ મુનિ મેલ્યા વિસારી ॥૫॥
મુક્તાનન્દ કહે મુનિવર જ્ઞાની, એકલા રહી ગયા દૃઢમતિ ધ્યાની ॥૬॥

પદ ॥૨૨॥

મંદમંદ ગતિ ચાલતા સ્વામી, ગોમતી તીર ગયા નિષ્કામી ॥૧॥
કૃષ્ણનાં ક્રીડા સ્થાનને જોઈ, મુનિ હરિરુપ રહ્યા મન મોઈ ॥૨॥
હરિમૂર્તિ મુનિવર ઉર ધારી, પુલકિત તન લોચન બહે બારી ॥૩॥
આતમનિષ્ઠ અધિક મુનિ ત્યાગી, જોગીરાજ પ્રભુપદ અનુરાગી ॥૪॥
દેહભાગ અંતરથી વિસારી, ગજની પેઠ્યે આવ્યા અવિકારી ॥૫॥
આતમારામ અકિંચન ધ્યાની, મુક્તાનંદ કહે મુનિ વિજ્ઞાની ॥૬॥

પદ ॥૨૩॥

એવા અકિઞ્ચન મુનિ નિરમોઈ, ગુગલી સર્વ રહ્યા તેને જોઈ ॥૧॥
પિંડ ધરે ભૂમિ પર જ્યારે, કાગડા વીંટિ વળે બહુ ત્યારે ॥૨॥
તેમ મુનિને વિટ્યા દ્વિજ ધાઈ, ધન અર્થી નહિ બીજી સગાઈ ॥૩॥
બાલક વૃદ્ધ જુવાન ત્યાં આવી, વળગી પાડ્યા યજમાન બનાવી ॥૪॥
ચારે કોરથી લુગડાં તાણે, મુનિવર મનમાં રોષ ન આણે ॥૫॥
મુક્તાનંદ કહે મુનિવર જ્ઞાની, ગુગળિયે ગણ્યા જડ અભિમાની ॥૬॥

પદ ॥૨૪॥

ગુગળી વિપ્રને લેશ ન જ્ઞાન, મુનિવરને ગણ્યા કપટિ સમાન ॥૧॥
કોઈ કહે આતો ઉન્મત્ત ભારી, કોઈ કહે આતો કેંફનો આરી ॥૨॥
કોઈ કહે ઠગ ધુતવા આવ્યો, ઉપર સાધુનો વેશ બનાવ્યો ॥૩॥
એવાં વચન કહિ પાછા ધકેલિ, ગોમતીમાં ગયા સંતને મેલી ॥૪॥

અવધપુરિવાસી જિહાં નાયા, ધન સારું તિહાં ગુગલી ધાયા ॥૫॥
મુક્તાનંદ કહે ધનસું સગાઈ, જોરે આયે તુલસી દલ ધાઈ ॥૬॥

પદ ॥૨૫॥ (રાગ ગરબી)

("ઓરા આવોરે અલબેલા' એ ઢાળ છે)

ચાલવે સમર્થ નહિ મુનિ જ્ઞાની, મારગમાં બેઠા દૃઢ ધ્યાની ॥૧॥
ત્રણે અવસ્થાથી પર જૈને, બેઠા સમાધિમાં સ્થિર થૈને ॥૨॥
બ્રહ્મસ્વરુપમાં વાસ કરીને, મુનિ બેઠા હરિ ધ્યાન ધરીને ॥૩॥
કોશલવિપ્ર શ્રીગોમતી નાઈ, વિપ્રને દાન દઈ સુખદાઈ ॥૪॥
વેગે સંત સમીપ તે આવ્યા, ધ્યાની મુનિ દ્વિજને મન ભાવ્યા ॥૫॥
મુક્તાનન્દ કહે મુનિને જોઈ, દેખી સમાધિ રહ્યા મન મોઈ ॥૬॥

પદ ॥૨૬॥

સંતની જોઈ સમાધિ ભારી, કૌશલ વિપ્ર રહ્યા છે વિચારી ॥૧॥
મારગમાંથી ઉપાડી લઈને, મુક્યા અન્ય ઠેકાણે જૈને ॥૨॥
પછી બોલ્યા ગોપાલ પ્રમાણી, સુંણો નન્દરામજી મારી વાણી ॥૩॥
આપણે શું કરવું હવે ભાઈ, જે કરે સૌની થાય ભલાઈ ॥૪॥
મનછારામજી મનમાં તપાસી, બોલ્યા ઉર ધરી શ્રીઅવિનાશી ॥૫॥
મુક્તાનન્દનો શ્યામ સંભારી, કહીશ હું વારતા અતિ સુખકારી ॥૬॥

પદ ॥૨૭॥

સંતને કેમ કરી સંગ લેવાશે, મુકી ગયે મહા અધર્મ થાશે ॥૧॥
તે માટે આપણે રહીએ આંહી, મુનિ તજી જાવું ઘટે નહિ ક્યાંહી ॥૨॥
તે પ્રત્યે બોલ્યા ગોપાલજી વાણી, સંતની રીત સરવ મેં જાણી ॥૩॥
એ મુનિવરની સમાધી ભારી, ઉતરે નહિ કોયની ઉતારી ॥૪॥
ક્યારેક ત્રણ દિવસ સ્થિતિ થાય, ક્યારેક પાંચ દિવસ વહી જાય ॥૫॥
મુક્તાનન્દ કે' કૈયે દશ દહાડે, મુનિવર ઉઠી નયણ ઉઘાડે ॥૬॥

પદ ॥૨૮॥

વળી બોલ્યા ગોપાલ વિચારી, મુનિ સચ્ચિદાનન્દની સ્થિતિ ભારી ॥૧॥
પંદર દિવસ પણ થાય સમાધિ, ભજનમાં ભાસે નહિ તનવ્યાધિ ॥૨॥

દીર્ઘ સમાધિ એહની જાણું, દિવસના નિયમનું નહિ ઠેકાણું ॥૩॥
એમ સુણી નંદરામ કહે ભાઈ, જાત્રા કીજે ઉતાવળા ધાઈ ॥૪॥
આઠ કે નવ દિવસને વાંસે, પાછા આવશું મુનિવર પાસે ॥૫॥
તીરથમાં નહિ સંતની ચિન્તા, મુક્તાનન્દ કહે દ્વિજ બુદ્ધિવંતા ॥૬॥

પદ ॥૨૯॥ (રાગ ગરબી)

('રંગીલા રંગડાને ચટકે રે' એ ઢાળ છે)

તીરથમાં પરમાર્થ જાણીરે, વળી નંદરામ કહે વાણીરે ॥૧॥
તીરથમાં સંત રહે સુખિયારે, ન થાય કોઈ કાળે દુખિયારે ॥૨॥
તીરથમાં ત્યાગી બહુ આવેરે, ભજન કરે નિર્ગુણ નિરદાવેરે ॥૩॥
તીરથ એ ઘર ત્યાગી કેરુરે, કહ્યું છે મુનિવર ઘણેરુરે ॥૪॥
એવાં એનાં વચન સુણિ કાનેરે, સાચાં ગણ્યા મતિને અનુમાને રે ॥૫॥
મુક્તાનન્દ તે દિન ત્યાં રહીનેરે, પ્રભાતે ચાલ્યા સજજ થઈનેરે ॥૬॥

પદ ॥૩૦॥

આરંભડે જૈ પૈસા દૈનેરે, તરત ચાલ્યા છાપો લૈનેરે ॥૧॥
નાવે ચઢી ખાડી પાર થયારે, પછી દ્વિજ શંખોદ્ધાર ગયારે ॥૨॥
પુરી તે પ્રભુને ઘણી પ્યારીરે, જોઈ દ્વિજ મગન થયા ભારીરે ॥૩॥
તીરથનો કર સર્વ આલીરે, ગયા દ્વિજ હરિમંદિર ચાલીરે ॥૪॥
નયણાં ભરી નિરખ્યા બહુનામીરે, છોગાળો દ્વારામતી સ્વામીરે ॥૫॥
કહે મુક્તાનન્દ અઘહારીરે, મોહનમુખ નિરખ્યું સુખકારીરે ॥૬॥

પદ ॥૩૧॥

પ્રેમે કરિ પૂજન કીધુંરે, પ્રસાદી ચરણામૃત લીધુંરે ॥૧॥
યથાશક્તિ સર્વ વિધિ કિધોરે, તીરથમાં લાવ ઘણો લિધોરે ॥૨॥
બ્રાહ્મણને મોદક જમાડીરે, કરે દ્વિજ હરિદર્શન દાડીરે ॥૩॥
વિવેકી સંત સર્વ લાવીરે, જમાડે પ્રેમે પધરાવીરે ॥૪॥
પુરીમાં પાંચ દિવસ રહીનેરે, વળ્યા પાછા તતપર થઈનેરે ॥૫॥
અહોનિશ મુનિને સંભારેરે, અર્ધ ક્ષણ કોઈ ન વિસારે રે ॥૬॥
કહે મુક્તાનંદ મુનિ સારુરે, આવ્યા દ્વિજ વેગે જેમ વારુ રે ॥૭॥

પદ ॥૩૨॥

વેગે દ્વિજ ગોમતીમાં જઈનેરે, ખોળ્યા મહામુનિને ચિત્ત દઈનેરે ॥૧॥
ન દીઠા ક્યાંઈ મુનિ જ્યારેરે, નાહ્યા ફરી ગોમતીમાં ત્યારેરે ॥૨॥
આવ્યા તજી ખોળ્યાની આશારે, મુકે દ્વિજ દુઃખિયા નિઃશ્વાસારે ॥૩॥
જે દિ દ્વિજ શંખોદ્ધાર ગયારે, તે દિ મુનિ જાગી ત્યાર થયા રે ॥૪॥
જાણ્યું દ્વિજ ગયા અંકિત થાવારે, ચાલ્યા મુનિ ગોમતીજી ના'વારે ॥૫॥
કહે મુક્તાનંદ મુનિ ત્યાગીરે, નાહ્યાની આજ્ઞા જઈ માગીરે ॥૬॥

પદ ॥૩૩॥ (રાગ ગરબી)

('સાંભળ્ય સજનીરે લાલતણી કહુ લીલા' એ ઢાળ છે -)

તીરથ કાંઠેરે, ધનલોભી દ્વિજ ભારી । હસી હસી બોલ્યારે, સંતનું વેણ સંભારી ॥૧॥
ગોમતી ના'વારે, સંતનો વેશ બનાવ્યો । શું મુખ લૈને રે, આજ્ઞા લેવા આવ્યા ॥૨॥
ધન જ્યારે આપીશરે, ત્યારે આજ્ઞા જડસે। નહીતો તુંજ પરરે, લાકડિયો, બહુ પડશે ॥૩॥
દ્વિજ આદિ મળીરે, તિરસ્કાર બહુ કીધા । ગોમતી ગંગારે, ના'વા પણ નવ દીધા ॥૪॥
ધન નારીનેરે, નથી અડતો એમ જાણી । શિષ્ય સ્વામીનોરે, પાખંડી પરમાણી ॥૫॥
કહે મુક્તાનન્દરે, મુનિને સૌ સંતાપે ॥ ઈર્ષ્યા રાખીરે, અન્નપણ કોઈ ન આપે ॥૬॥

પદ ॥૩૪॥

એમ અનાદરરે, પુરવાસીનો જાણી । મુનિ ધરી ધીરજરે, સમરે શારંગપાણી ॥૧॥
સહજ સ્વભાવેરે, નિજ તનશું નહિ પ્રીતિ । મન ધરી હરિમાંરે, ષટ ઉર્મીને જીતિ ॥૨॥
માટે મુનિવરરે, અન્ન કોઈ પાસ ન માગે । દિનદિન અધિકારે, હરિચરણે અનુરાગે ॥૩॥
ત્રણ દિવસ લગીરે, મુનિવર અન્ન જલ ત્યાગી। ગોમતી તીરેરે, ભજન કરે બડભાગી ॥૪॥
તોપણ નિર્દયરે, નાહ્યાની ના પાડી । કઠણ વચન કહીરે, સંતાપે ઘણું દાડી ॥૫॥
કહે મુક્તાનંદરે, સાંભળી સૌની વાણી । નહિ દીયે ના'વારે, લીધિ વાત પ્રમાણી ॥૬॥

પદ ॥૩૫॥

ત્યાં થકી ચાલ્યારે, હરિઈચ્છા એમ જાણી। હસિયા દુરિજનરે, અમરષ મનમાં આણી ॥૧॥
ક્રોધ તજીનેરે, ભુખ તરષપણ જીતિ । ગયા આરંભડેરે, ચોથો દિન ગયો વીતિ ॥૨॥
આરંભડા માંરે, છાપને લેવા સારુ । ભુખ્યા નિરધનરે, કલપે લોક હજારુ ॥૩॥
લાંઘણ ચોરેરે, રુદન કરે નરનારી । ભૂપર લોટેરે, ત્રાહિ ગોવિન્દ પોકારી ॥૪॥

જમપુર જેવુંરે, આરંભડાને જોઈ । તે સત્ય માન્યુંરે, કે'તાં લોક વગોઈ ॥૫॥
કહે મુક્તાનંદરે, આરંભડાનાં વાસી । જમના જેવું રે, બોલે રુપ પ્રકાસી ॥૬॥

પદ ॥૩૬॥

લાંઘણ ચોરેરે, કોઈ બે લાંઘણવાળા । કોઈ ત્રણ લાંઘણરે, કરીને થૈ ગયા કાળા ॥૧॥
પાંચ છો છોરે, દિનના ઉપવાસી । મરવા જેવા રે, થૈ સમરે અવિનાશી ॥૨॥
વૃદ્ધ ને બાલક રે, ભુખે ચીસો પાડે । પડયાં સરખાં રે, સૌને પેટ દેખાડે ॥૩॥
મુખ ભુખડિયેરે, મડદા સરખાં ભાસે । જીવન જેવુંરે, લાગે શ્વાસ ઉશ્વાસે ॥૪॥
પેટ ભુખડિયેરે, વળગ્યાં વાંસે જૈને, અબળાઓ એવીરે, કલપે દુઃખણી થૈને ॥૫॥
કહે મુક્તાનંદરે, ત્યાંના લોક હરામી । દુઃખિયા દેખીરે, કરે અપકીર્તિ સામી ॥૬॥

પદ ॥૩૭॥ (રાગ ગરબી)

('વાલા રમઝમ કરતા કાન, મારે ઘેર આવોરે' એ ઢાળ છે)

મારગડે વનમાં ચોર, ધન હરી લીધું રે ।
ભુખે ધ્રુજે થરથર દેહ, જલ નથી પીધું રે ॥૧॥
એવા વિપ્રને સાધુ અનેક, પૈસા સારુ ।
પીડે છાપુના દેનાર, રંક હજારુ રે ॥૨॥
એવું દેખીને દારુણ પાપ, મન દુખાણારે ।
સાધુ સહી ન શકે પરતાપ, અતિ અકળાણારે ॥૩॥
ભુખે મરીને સુકાણા કંઠ, લાંબી વાણીરે ।
કર જોડીને સમ બહુ ખાય, સ્વારથ જાણીરે ॥૪॥
તેને છાપોના દેનાર, નિરધન ભાળીરે ।
કરે રાંક ઉપર બહુ રીસ, આપે છે ગાળીરે ॥૫॥
તેવાં ગામનાં લોક ગમાર, અવળું બોલેરે ।
મુક્તાનન્દ માણસ સર્વ, ત્યાં જમ તોલેરે ॥૬॥

પદ ॥૩૮॥

મુનિ આરંભડાનાં લોક, નિરદય જોઈરે ।
જેમાં દાન દયાનું વેણ, ન બોલે કોઈરે ॥૧॥
કોઈ સાધુ નિરધન રંક, મરવા જેવાર ।

બળે જઠરાગ્નિમાં અંગ, નહિ ધન દેવારે ॥૨॥
એવું જાણી ધખાવી છાપ, કાષ્ઠ અંગારેરે ।
દાંત ભીંસીને દાબે છાપ, રીસને મારેરે ॥૩॥
મુનિ સહજ સ્વભાવે દયાલ, દયા ઘણી મનમાંરે ।
દેખી રાંક ઉપર અતિ રોષ, કંપ્યા તનમાંરે ॥૪॥
મુનિ છાપ દેનારા પાસ, ચાલીને આવ્યાર ।
તેને માન દઈ મુનિરાજ, હસી બોલાવ્યારે ॥૫॥
તમે કૃષ્ણના ભક્ત કૃપાલ, કરુણા કીજેરે ।
મુક્તાનંદ મુનિ કહી વાત, છાપો દીજેરે ॥૬॥

પદ ॥૩૯॥

તેતો સાંભળી સંતની વાત, હસિયા ભારીરે ।
તેમાં બોલ્યા ખલેશ્વર એક, અતિ અહંકારીરે ॥૧॥
આતો બલધિયા સરખો એક, આંકો તો સારુરે ।
છુટો ચરસે તજી મરજાદ, ધર્મ તમારુરે ॥૨॥
અન્ય બોલ્યો ધુતારા અપાર, આવે છે ક્યાંથી રે ।
આવા જ્યાંથકી ધારે ભેખ, ધુતે ત્યાંથીરે ॥૩॥
કોઈ બોલિયો પાધરી વાત, દ્રવ્યને આપીરે ।
સાધુ છાપ લિયો તતકાલ, બન્ધન કાપીરે ॥૪॥
તે શું બોલિયા સંત વચન, સત્ય કહી દાખુરે ।
અમે ધન નારીનો સંગ, લેશ ન રાખુરે ॥૫॥
તેણે મહા મુનિવરની વાત, સત્ય ન જાણીરે ।
મુક્તાનન્દ કહે મતિમંદ, બોલિયો વાણીરે ॥૬॥

પદ ॥૪૦॥

બોલ્યો ચારણ કરી ચતુરાઈ, કંથા તારીરે ।
તેમાં રુપિયા છે જરુર, લિધું વિચારીરે ॥૧॥
ત્યરે સચ્ચિદાનંદ સુજાણ, કંથા આપીરે ।
ખોલી હાર્યા તે ચારણ સોય, જન પરિતાપીરે ॥૨॥
જ્યારે ધનનો ન દીઠો લેશ, દુર ફગાવીરે ।

તેતો કંથા સંત સુજાણ, લીધિ આવીરે ॥૩॥
ત્યારે બોલિયો ચારણ કોય, લજજા ટાળીરે ।
એને ધન છે કોપીનમાંય, લેશું સંભાળીરે ॥૪॥
ધન રાખે કૌપીનમાં સંત, સીવિ કરીનેરે ।
કાંતો રાખે જટામધ્ય દામ, જુક્તે ધરીનેરે ॥૫॥
એમ ધન હરવા ચતુરાઇ, ચારણે કીધિરે ।
મુક્તાનંદ કે' મુનિ વાત, સાંભળી લીધિરે ॥૬॥

પદ ॥૪૧॥ (રાગ ગરબી)

('સખિ ધન્ય ધન્ય વ્રજનો વાસ, ધન્ય નંદરાણી રે' એ ઢાળ છે)

વળી બોલિયો ચારણ સોય, અતિ ઉલ્લાસેરે ।
મેં કાલ્ય કઢાવ્યું દ્રવ્ય, સંતની પાસેરે ॥૧॥
મેં કાલ્ય જોઈ કૌપિન, સંતની જ્યારે ।
મળ્યા રોકડા રુપિયા ચાર, મુજને ત્યારેરે ॥૨॥
એમ કહીને ચારણ સોય, નિર્લજજ વાણીરે ।
પછી કાઢવા માંડી કૌપીન, અન્ય સમ જાણીરે ॥૩॥
ત્યારે બોલિયા મુનિવર ધીર, હરિ ઉર ધારીરે ।
તમે લ્યો છો સૌની લાજ, એ અઘ ભારીરે ॥૪॥
તમે સંત અસંત વિવેક, લેશ ન જાણોરે ।
તમે ધન ધુત્યાને કાજ, અવળું તાણોરે ॥૫॥
અમે સ્વામિનારાયણના સંત, સત્ય કહી દાખુંરે ।
મુક્તાનંદ કહી મુનિ વાત, દામ ન રાખુંરે ॥૬॥

પદ ॥૪૨॥

તેણે સ્વામિનારાયણ નામ, સાંભળ્યું જ્યારેરે ।
ક્રોધે કરી રાતાં નેણ, બોલ્યો ત્યારેરે ॥૧॥
તારા ગુરુ પાસે છે રોક, રુપિયા લાખુંરે ।
તને મફત મળે નહિ છાપ, સત્ય કહિ દાખુંરે ॥૨॥
ગુરુ પાસે જૈ ધન લાવ્ય, તો મળે છાપુંરે ।
વણ લીધે પુરા દામ, છાપ ન આપુંરે ॥૩॥

જા જા તું આંહિથી દૂર, એમ કહી દીધુંરે ।
તે મુનિવરનું અપમાન, અતિશે કીધુંરે ॥૪॥
પછી લાંઘણ ચોરામાંઇ, મુનિવર આવ્યારે ।
તિયાં છાયાનો નહિ લેશ, તાપે તપાવ્યારે ॥૫॥
એતો આજ કે કાલ્ય જરુર, પુછી જોશેરે ।
મુક્તાનંદ કે' મુનિરાય, બેઠા ભરોંશેરે ॥૬॥

પદ ॥૪૩॥

તે લાંઘણ ચોરે શોક, વરતે ભારીરે ।
કરે ભુખ્યા આરત નાદ, અતિ પોકારીરે ॥૧॥
અતિ નિર્દય ગામ કઠોર, મુનિવર જોઇરે ।
આવું નિર્દય નરકપ્રજંત, ગામ ન કોઇરે ॥૨॥
જમપુરમાં પાપી જીવને, બહુ મારેરે ।
આતો પુણ્યવાનના પ્રાણ, લેવા ધારેરે ॥૩॥
કરે ધનવાળાશું હેત, છાપું આપેરે ।
બાંધે નિર્ધન સાથે વેર, બહુ સંતાપેરે ॥૪॥
એમ જોતાં કૌતક એક, ઉપજ્યું આવીરે ।
તિયાં આવ્યો ખાખી એક, રાખ લગાવીરે ॥૫॥
માથે ભુરી જટાનો ભાર, લોચન રાતાંરે ।
મુક્તાનંદ કે'ડરપે બાળ, પાસે જાતાંરે ॥૬॥

પદ ॥૪૪॥

ખાખીને ભાંગ્યનો કેફ, તનમાં ભાસેરે ।
લાંબો લોહતણો વિકરાળ, ચીપિયો પાસેરે ।
અંજનગિરિ સરખે અંગ, રાખ લગાવીરે ।
તે ચાલે છાતીને જોર, ભય ઉપજાવીરે ॥૨॥
એતો કાઢે ઘર ઘર કંઠ, સિદ્ધને તોલેરે ।
જય દ્વારિકાંનાથ એ બોલ, મુખથી બોલેરે ॥૩॥
તેણે લોહજંજિર લપેટ, કમરે કીધોરે ।
તેમાં મુંજતણોલંગોટ, પે'રી લીધોરે ॥૪॥

તે વાંકી નજરે જોઈ, બાલ ડરાવેરે ।
મુખ દાઢી મુંછ મદેલ, ધમક્યો આવેરે ॥૫॥
એમ આવી ઉતાવળો પાસ, છાપું માગીરે ।
મુક્તાનંદ કહે મસ્તાન, તે વૈરાગીરે ॥૬॥

પદ ॥૪૫॥ (રાગ ગરબી)

('અલબેલાજી પ્રાણ આધારરે, તમપર વારિ રે' એ ઢાળ છે)

એમ નિરભે બોલ્યો બોલરે, ખાખી બાવોરે ।
મને આ ઘડીયે તતકાલરે, છાપ લગાવોરે ॥૧॥
તેને રાજપુરુષ કહી વાતરે, છેટે રહેજેરે ।
વે'લી છાપ દીધાની વાતરે, મુખથી મ કહેજેરે ॥૨॥
એમ રાજપુરુષ બહુ વારરે, જાજા કિધોરે ।
તોય વાવલિયો જોરાણરે, માગ ન દિધોરે ॥૩॥
મંડ્યો છાપ લેનારા મધ્યરે, આવીને બાવોરે ।
પછી બોલ્યો ચારણ બોલરે, પાછો ધકાવોરે ॥૪॥
પછી રાજપુરુષ કરી રીસરે, પકડ્યો આવીરે ।
તેને બહુ મળી બળિયો તોયરે, હાર્ય મનાવીરે ॥૫॥
લીધો અતિ ઉતાવળો દૂરરે, ગડદે મારીરે ।
મુક્તાનંદ કોંણિ પ્રહારરે, કિધો ભારીરે ॥૬॥

પદ ॥૪૬॥

તો બળિયો પણ બહુ સંગરે, જોર ન ફાવ્યુંરે ।
કીધું સિદ્ધપણે જે જોરરે, કામ ન આવ્યુંરે ॥૧॥
પછી સર્વ સીપાયો સંગરે, બોલ્યો વાણીરે ।
અમે અતિશે ત્યગી સંતરે, લેજ્યો પિછાણીરે ॥૨॥
હુંતો આવેલ છાપું કાજેરે, કાઢી કા મેલોરે ।
મને જાણીને દુર્બલ સંતરે, સીદ ધક્કેલોરે ॥૩॥
પછી બોલ્યા સર્વે સીપાઈરે, જો ધન દેશોરે ।
તો આ ઘડિયે તમે છાપરે, સૌ મધ્ય લેશોરે ॥૪॥
પછી બોલિયો ખાખી બોલરે, ધન શીયું મારેરે ।

હુંતો ત્યાગી ધનનો સંગરે, ન કરું લગારેરે ॥૫॥
એને અન્તર કપટ અપારરે, ઉપર્યુ ત્યાગીરે ।
મુક્તાનંદ કહે ધનમાંયરે, મન અનુરાગીરે ॥૬॥

પદ ॥૪૭॥

વળી બોલિયો ખાખી સંતરે, ધન નવ રાખુંરે ।
હુંતો જન્મ ધરી કોય કાળરે, જુઠ ન ભાખુંરે ॥૧॥
મેતો લોહની સાંકળ એકરે, બાંધીને રાખીરે ।
બીજું ધન દોલત સુખ સાજરે, દીધું છે નાંખીરે ॥૨॥
એક લોહનો ચીપિયો હાથરે, રાખ્યો છે ધારીરે ।
બીજા ધન માતરનો સંગરે, નાંખ્યો નિવારીરે ॥૩॥
એમ કે'તાં ચારણ એકરે, પાસે આવ્યોરે ।
તેણે ખેંચી જટાનો જૂટરે, હળવે હલાવ્યોરે ॥૪॥
પડી એક સોનાની મોરરે, ભોંપર આવીરે ।
પછી આવી વળ્યા અનેકરે, નાંખ્યો ફગાવીરે ॥૫॥
બધા ચારણ આદિ સીપાઈરે, પકડી પછાડેરે ।
મુક્તાનંદ કહે તે રંકરે, રાડ્યો પાડેરે ॥૬॥

પદ ॥૪૮॥

નાંખ્યો ભોંપર ખાખી સંતરે, તાણી તાણીરે ।
તેની જટા વિખેરી ખુબરે, ધનવંત જાણીરે ॥૧॥
પછી નિકળી બીજી ચારરે, મોર સોનાનીરે ।
તેણે ઉપર જણવી ત્યાગરે, રાખીતી છાનીરે ॥૨॥
તે સંતની સર્વે મોરરે, સીપાયે લીધીરે ।
તેને મુકીને તતકાળરે, આજ્ઞા દીધિરે ॥૩॥
થયો અધમુવા સરખો સંતરે, અતિ રિસાણોરે ।
દેતાં નવ લીધિ છાપરે, ક્રોધે તણાણોરે ॥૪॥
તે તીરથવાસીને શાપરે, બહુવિધ દૈનેરે ।
ચાલ્યો મુકીને નિઃશ્વાસરે, નિરધન થૈનેરે ॥૫॥
જોયું સચ્ચિદાનંદ સુજાણરે, કૌતુક ભારીરે ।
મુક્તાનંદ કે' મુનિ વાતરે, લિધી વિચારીરે ॥૬॥

પદ ॥૪૯॥ (રાગ ગરબી)

('જનમ સુધાર્યો રે મારો' એ ઢાળ છે)

મુનિવર લિધુંરે વિચારી, આંયાં નિરધનિયાને ખ્વારી ॥૧॥
છાપો ધનવશરે જાણી, મુનિવર કાંઇ ન બોલ્યા વાણી ॥૨॥
હસતા ચારણરે આવ્યા, સચ્ચિદાનંદને હસી બોલાવ્યા ॥૩॥
ધનનો સંચો[1]રે ભારી, સંતમાં બહુ છે જોયું વિચારી ॥૪॥
તે પણ નજરેરે જોયું, ખાખિએ કપટ કરી ધન ખોયું ॥૫॥
કહે મુક્તાનંદરે પાપી, જીવે નિશદિન સંત સંતાપી ॥૬॥

પદ ॥૫૦॥

ચારણ મુનિનેરે કે'છે, તું પણ બગ ધ્યાની થૈ રે'છે ॥૧॥
મેં મન લીધુંરે વિચારી, તું પણ તે સરખો ઠગ ભારી ॥૨॥
જેમ ખાખીનેરે કીધું, જોરા મરદી ધન હરિ લીધું ॥૩॥
ચાકર કરડા[2]રે અમારા, કરશું તેવા હાલ તમારા ॥૪॥
મુનિવર બોલ્યારે ત્યારે, મોટી શિશ જટા નહિ મારે ॥૫॥
કહે મુક્તાનંદરે વાણી, મુનિવર બોલે સત્ય પ્રમાણી ॥૬॥

પદ ॥૫૧॥

વળી સચ્ચિદાનંદરે સ્વામી, બોલ્યા નિર્મલ મન નિષ્કામી ॥૧॥
કંથા જુનીરે મારે, તે પણ નાવે કામ તમારે ॥૨॥
એક લંગોટીરે પાસે, બાર આંગળની સારી ભાસે ॥૩॥
તે લૈ છાપોરે આપો, તો લિયો આ ઘડિયે દુઃખ કાપો ॥૪॥
એમ મુનિ બોલ્યારે જ્યારે, હસતા ચારણ ચાલ્યા ત્યારે ॥૫॥
મુનિવર અન્ન જળરે ત્યાગી, નિર્ભય ભજન કરે બડભાગી ॥૬॥
કહે મુક્તાનંદરે જ્ઞાની, સુખ દુઃખ સમ જાણે મુનિ ધ્યાની ॥૭॥

પદ ॥૫૨॥

મુનિ ત્રણ લાંઘણરે કીધિ, તોપણ દુષ્ટે છાપ ન દીધિ ॥૧॥
નિજ દુઃખ મનમાંરે ના'ણે, મુનિ પરદુઃખ ગિરિતુલ્ય પ્રમાણે ॥૨॥
પરદુઃખ દેખીરે ભારી, મુનિવર ન શક્યા ધિરજધારી ॥૩॥
વેગે ચાલ્યારે ધાઇ, પો'ત્યા શંખોદ્ધારમાં જાઇ ॥૪॥

હરિમંદિરનેરે પાસે, મુનિવર આવ્યા એકજ શ્વાસે ॥૫॥
કહે મુક્તાનંદરે મનમાં, લાગી પ્રીતિ હરિ દરશનમાં ॥૬॥

પદ ॥૫૩॥ (રાગ ગરબી)

('સખિ આજ મોહન દીઠારે કે શેરિયે આવતા રે' એ ઢાળ છે)

જ્યારે મુનિ દ્વારકાંનાથનેરે, પો'ત્યા જઈ બારણેરે ।
તે ટાણે ગોમતી પો'ત્યારે, બ્રાહ્મણ મુનિ કારણે રે ॥૧॥
અયોધ્યાવાસી દ્વિજનેરે, મુનિ સંગ હેત છેરે ।
બ્રાહ્મણ મહાભક્ત પ્રભુનારે, વિવેક સમેત છેરે ॥૨॥
સંતે હરિ દરશન સારુરે, જાવા માંડ્યું દ્વારમાંરે ।
પેઠા તિયાં પોળિયા બોલ્યારે, અતિ અહંકારમાંરે ॥૩॥
તું તે કોણ ક્યાંથી આવ્યોરે, ચાલ્યો કેમ જાયછે રે ।
આપ્યા વિના દ્રવ્ય અમારુંરે ઘેલો કેમ થાયછેરે ॥૪॥
છાપ વિના હુકમ વોંણોરે, આવ્યો કેમ ધાઈનેરે ।
વે'લો યાંથી વેગળો જા તુંરે, ઈચ્છે જો ભલાઈનેરે ॥૫॥
રાતાં રાતાં લોચન કાઢીરે, દરવાણી આવિયારે ।
કહે મુક્તાનંદ મુનિનેરે, પાછા ધકાવિયારે ॥૬॥

પદ ॥૫૪॥

અતિ અપમાન કીધુંરે, ધક્કા બહુ મારિયારે ।
દેખે સૌ લોક તમાસોરે, કોંણે નવ વારિયા રે ॥૧॥
એવી રીતે વેગળા રાખીરે, ડારા બહુ દિલધારે ।
પેઠો તો વાત છે તારીરે, ચોરસમ ક્રિધલા રે ॥૨॥
મુનિ સચ્ચિદાનંદ તારેરે, બેઠા જૈ હાટમાંરે ।
એકાએકી મંદિર સનમુખરે, બિરાજ્યા વાટમાંરે ॥૩॥
જાતા હરિમંદિર માંહિરે, ગુગલીને જોઈનેરે ।
મહામુનિ સાદ કીધોરે, રુડા જાણી કોઈનેરે ॥૪॥
આવો મોટા વિપ્ર વિવેકીરે, સુણો મારી વાતડીરે ।
આજ મને કૃષ્ણ દેખાડોરે, ઠરે મારી છાતડીરે ॥૫॥
દ્વારામતીનાથ સાથેરે, લાગી મને ધાંખડીરે ।
વા'લો મુક્તાનંદને નિર્ખિરે, ઠરે મારી આંખડીરે ॥૬॥

પદ ॥૫૫॥

વળી મુનિ વિપ્રને કે'છેરે, ચિત્ત દઈને સુણોરે ।
પુરાણમાં વિપ્રનો મહિમારે કહ્યો છે અતિ ઘણોરે ॥૧॥
વિપ્ર કેરુ અન્તર કોમળરે, કહ્યું છે સર્વ ગ્રન્થમાંરે ।
બ્રાહ્મણ સૌથી આગળ ચાલેરે, મોક્ષ કેરા પન્થમાંરે ॥૨॥
માટે મુજ ઉપર કરુણારે, કરો દ્વિજરાયજીરે ।
કરાવો શ્રીકૃષ્ણનું દરશનરે, લાગું છું પાયજીરે ॥૩॥
વિપ્ર કહે સાંભળો સાધુરે, વાત કહું એટલીરે ।
સાચું કેજે મોર સોનાનીરે, તું પાસે કેટલીરે ॥૪॥
કંથા કે કોપીનમાં સાંધેલરે, ધન હોય તું કનેરે ।
ઈચ્છા હોય દર્શન કેરીરે આપ્ય સર્વે મનેરે ॥૫॥
મુનિ કહે ત્યાગ અમારેરે, ધન નવ રાખિયેરે ।
વા'લો મુક્તાનંદનો રાખીરે, બીજું સૌ નાખિયે રે ॥૬॥

પદ ॥૫૬॥

વળી મુનિ કહે અમે ત્યાગીરે, ધાતુને અડું નહીરે ।
ધન ત્રિય ત્યાગ અમારેરે, માની લેજો સહીરે ॥૧॥
સહજાનંદ સ્વામિના સાધુરે, ધન ત્રિય ત્યાગિયેરે ।
કૃપાનિધિ કૃષ્ણ સાથેરે, દઢ અનુરાગિયેરે ॥૨॥
ત્યારે દ્વિજ બોલિયા કોપિરે, સુણો કહિયે વાતડીરે ।
તમે તો પાષંડ ચલાવીરે, કીધિ બહુ ઘાતડીરે ॥૩॥
હવે જો તું મરીશ આંહિરે, તોય તને જાણિયોરે ।
ન દેખિશ દ્વારકાંનાથનેરે, પાખંડી પ્રમાણિયોરે ॥૪॥
સહજાનંદના શિષ્યકેરારે, અમે ખરા કાળ છુંરે ।
ધુતારાની ઉપર અમેરે, અતિવિકરાળ છુંરે ॥૫॥
પુરીમધ્ય પેસવું દુર્લભરે, બિજુતો ક્યાં થકીર ।
મુક્તાનંદ કે' દરશનનીરે, ના પાડી કરી નકીરે ॥૬॥

પદ ॥૫૭॥ (રાગ ગરબી)

('મેં તો સગપણ કીધુંરે, શ્યામળિયા સાથે' એ ઢાળ છે)

વળી બોલ્યા બ્રાહ્મણરે કે, સંતશું કોપ કરી ।
તારા ગુરુને પાસેરે કે, જાતુ પાછો ફરી ॥૧॥
તારો સદ્‌ગુરુ પોતે રે કે, કૃષ્ણ કહાવે છે ।
ઠાલો તું ભમવારે કે, સીદને આવે છે ॥૨॥
અમે જ્યાં નથી ભેટ્યા રે કે, ત્યાં લગી ગાજે છે ।
અણસમજું આગળરે કે, અધિક વિરાજે છે ॥૩॥
એવાં કઠણ વચન કહીરે કે, ગુગલી ઘેર ગયા ।
ત્યાં સનમુખ આવીરે કે, બિજા ઉભા રહ્યા ॥૪॥
બોલ્યા મુનિ સાથેરે કે, ધનને આપીને ।
કરો કૃષ્ણનું દરશનરે કે, બંધન કાપીને ॥૫॥
ઠાલો શું લાંઘેરે કે, ધનને સંતાડીને ।
મુક્તાનંદ કે' બોલેરે કે, ગાલ વજાડીરે ॥૬॥

પદ ॥૫૮॥

કોઈ કઠણ વચન કહીરે કે, અતિ અપમાન કરે ।
મુનિ રોષ ન રાખેરે કે, હરિ ઉર ધ્યાન ધરે ॥૧॥
કોઈ કે' શઠ ક્યાંથીરે કે, બેઠો આવીને ।
કોઈ કે' ધુતારોરે કે, જાસે ફાવીને ॥૨॥
કોઈ ધુળ લઈનેરે કે, શિરપર નાખે છે ।
કોઈ ઠિકરાં શિરપરરે કે, મુકી રાખેછે ॥૩॥
કોઈ આંખ્ય દેખાડીરે કે, અધિક ડરાવેછે ।
કોઈ તાલી પાડીરે કે, ધ્યાન ચુકાવે છે ॥૪॥
કોઈ કાનમાં મુખ કરીરે કે, અધિક પોકારેછે ।
કોઈ ઉનમત્ત જાણીરે કે, મુખપર મારે છે ॥૫॥
કદરજની પેરેરે કે, અતિ અપમાન કર્યું ।
મુક્તાનંદ કે'મુનિવરરે કે, ચિત્ત હરિચરણ ધર્યું ॥૬॥

પદ ॥૫૯॥

પુરમાં મુનિવરની કે, ઘરઘર વાત કરે ।
એક આવ્યો છે સાધુરે કે, નિત્ય બગધ્યાન ધરે ॥૧॥
એતો સ્વામિનો સાધુરે કે, જાદું જાણે છે ।
વશ્ય કરી લોકનેરે કે, મોજું માણે છે ॥૨॥
એમ દોષ દેખાડેરે કે, બ્રાહ્મણ અતિ ભારી ।
નિર્મલ મનવાળારે કે, ડરપે નરનારી ॥૩॥
અભ્યાગત જાણીરેકે, સેવા દૂર રહી ।
કોણે શુભ વચને કરી રે કે, મુખ નવ વાત કહી ॥૪॥
ઈર્ષ્યાને વશ્ય થૈરે કે, અતિ અવળું તાણ્યું ।
મુનિવરનું માહાત્મ્યરે કે, દુરમતિ નવ જાણ્યું ॥૫॥
અન્ન જળની આશારે કે, તજી મુનિવર જ્ઞાની ।
મુક્તાનંદ કે' હરિપદરે કે, મન ધાર્યું ધ્યાની ॥૬॥

પદ ॥૬૦॥

શ્રીદ્વારિકાં નાથનુંરે કે, દ્વાર નિહાળીને ।
બેઠા મુનિ સનમુખરે કે, આસન વાળીને ॥૧॥
ધન દૈ મંદિરમાંરે કે, જે જાત્રિ જાય ।
ત્યાં નરનારીનીરે કે, અતિ ભીષણ થાય ॥૨॥
નરને નારીનાંરે કે, ઉરસંગ ઉર ઘાસે ।
એવી દેખી અનીતિરે કે, અતિ અધર્મ ભાસે ॥૩॥
મુનિ પાપ તીરથમાં રે કે, દેખી મન ડરિયા ।
આતે છુટશે ક્યાં જૈરે કે, બોલ્યા સઉ પરિયા ॥૪॥
ત્યાંના વાસીનુંરે કે, નિર્દયપણું ભાળી ।
આંહિ આરંભડાથીરે કે, અધકી હદ વાળી ॥૫॥
તેને આરંભડાથી રે કે, શ્રીમદ અતિ જાણી ।
મુક્તાનંદ કે' મુનિવરરે કે, કાંઈ ન કહે વાણી ॥૬॥

પદ ॥૬૧॥ (રાગ ગરબી)

('સખિ સાંભળ્યને કહું એક વારતારે' એ ઢાળ છે)

મુનિ બેઠા વિચારી એમ વારતારે, રવિ અસ્ત થયા તેજ સંઘારતારે ॥૧॥
ટળ્યું તેજ થઈ રજની અંધારીરે, મુનિ અન્તરમાં શોચ કરે ભારીરે ॥૨॥
અતિનિર્દય સ્થાનમાં હું આવ્યોરે, મને લોકે પાખંડી ઠેરાવ્યોરે ॥૩॥
આંહિ કરવા જોગ્ય શો ઉપાયરે, કેમ કૃષ્ણજીનું દર્શન થાયરે ॥૪॥
આંહિ આવે તેને કષ્ટ થાય ભારીરે, મુક્તાનંદ કહે લીધું વિચારીરે ॥૫॥

પદ ॥૬૨॥

આંહિ આવશે અમારા ગુરુભાઈરે, ત્યાગી મુનિવર મહા સુખદાઈરે ॥૧॥
ગુરુવચન તે કેમ લોપાશેરે, આંહિ આવે તેની શીગતિ થાશેરે ॥૨॥
કરી આવો હરિદર્શન પ્રીતેરે, મને આગન્યા ગુરુની એવી રીતેરે ॥૩॥
ગુરુપાસે હવે કેમ જવાયરે, આંહિ દર્શન પણ નવ થાયરે ॥૪॥
ભક્ત વત્સલ શ્રીકૃષ્ણ કે'વાયરે, જાણે અન્તરના સૌ અભિપ્રાયરે ॥૫॥
મુક્તાનંદ કહે મુનિવર ત્યાગી રે, રાખ્યો પ્રભુનો ભરોંસો બડભાગીરે ॥૬॥

પદ ॥૬૩॥

વા'લો દ્વારકાંનો નાથ છે દયાલરે, મને દર્શન દેશે તતકાલરે ॥૧॥
મુનિ મનમાં વિચારી એમ લીધુંરે, પછી ગુરુને તે વંદન કીધુંરે ॥૨॥
પ્રેમે કૃષ્ણજીનું ધ્યાન ધારીરે, બેઠા અન્ન જલ સર્વ વિસારીરે ॥૩॥
એમ બેઠાં બેઠાં દિન થયા ચારરે, મુનિ કરે ગુરુ વચન વિચારરે ॥૪॥
તજ્યું અન્ન ને ઉદક મુનિ ધીરરે, મુનિ દૃઢમતિ અતિ ગંભીરરે ॥૫॥
મુક્તાનંદ કે' સમાધિ દૃઢ લાગીરે, તેમાં કૃષ્ણને વિલોકે બડભાગીરે ॥૬॥

પદ ॥૬૪॥

મને ગુરુએ વચન કહ્યું જેમરે, મારે દર્શન કરવું તેમરે ॥૧॥
દૃઢ અંતરમાં આંટી એમ વાળીરે, જોવા પ્રગટ સ્વરુપ વનમાળીરે ॥૨॥
દિન પાંચમેં તે મુનિ બડભાગીરે, થયા અતિશે દર્શન અનુરાગીરે ॥૩॥
પછી સ્તવન કર્યાનું મન ધાર્યુંરે, હરિમાહાત્મ્ય અધિક વિચાર્યુંરે ॥૪॥
મુક્તાનંદ કે'સ્તવન સુખકારીરે, મુનિ ઉચર્યા દયાલુતા વિચારીરે ॥૫॥

પદ ॥૬૫॥ (રાગ ધોળ)

('શ્યામળિયા સનેહિ તારી પ્રીતડી બંધાણી વા'લા એ ઢાળ છે)

રુક્મિણી નાથ તારી, મૂર્તિ રુપાળી વાલા ।
શ્રીકૃષ્ણ સદા વિહારી, નિત્ય વનમાળી વાલા ॥૧॥
ભવ બ્રહ્મા ઈન્દ્ર આદિ, વંદે જેના પાય વાલા ।
ધર્મ ભક્તિને ધરી, રહ્યા છો સદાય વાલા ॥૨॥
પુણ્યરુપ કીર્તિનો કે'તાં, ના'વે પાર વાલા ।
દ્વારિકાં અધિશ તારી, મૂર્તિ ઉદાર વાલા ॥૩॥
મહાવરદાતા મને, રિઝજો મુરારી વાલા ।
દરશન દીજે જાઉ, તમ પર વારી વાલા ॥૪॥
અસુરના ભયથકી, ભક્તોને ઉગારો વાલા ।
શંખ ગદા ચક્રધારી, દુષ્ટને સંહારો વાલા ॥૫॥
સર્વે શક્તિના સ્વામી, અખંડ વિરાજો વાલા ।
મુક્તાનંદના સ્વામી સદા, અતિ છબિ છાજો વાલા ॥૬॥

પદ ॥૬૬॥

દ્વારકાંના નાથ મને, દરશન આપો વા'લા ।
દાસપર રીઝો વરદાતા, દુઃખ કાપો વા'લા ॥૧॥
વસ્ત્ર હર્યાને ટાણે, દ્રૌપદી સંભાર્યા વા'લા ।
શ્રીસહિત સજ્યા ત્યાગી, પ્રેમેશું પધાર્યા વા'લા ॥૨॥
ચીરના સમૂહ પુરિ, લજ્જા તેની રાખી વા'લા ।
ભક્તની ભીડે આવ્યા, સભા સઉ સાખી[1] વા'લા ॥૩॥
શ્રીપતિ દ્વારકાધીશ, વરના દેનારા વા'લા ।
મુજપર રીઝો કરો, કષ્ટનો સંહાર વા'લા ॥૪॥
અચળ તમારાં ભક્ત, દ્રૌપદીને જાણી વા'લા ।
દુઃશાસને કેશ ગ્રહી, ચીર લીધાં તાણી વા'લા ॥૫॥
ભક્તવત્સલ વિરદ[2], લીધું વિચારી વા'લા ।
મુક્તાનંદ કે' કૌરવ ઉપર, કોપ કર્યો ભારી વા'લા ॥૬॥

પદ ॥૬૭॥

દ્રૌપદીનું માનભંગ, જ્યારે એણે કિધું વા'લા ।
ત્યારે તમે કોપ કરી, સાચું પણ લીધું વા'લા ॥૧॥
કૌરવોની નારિયોને, કેશ વિના કીધિ વા'લા ।
રંડાપો આપીને ઘણું, રઝળાવિ દીધિ વા'લા ॥૨॥
દ્વારકાંના નાથ તમે, કમલાના સ્વામી વા'લા ।
મુજપર વરદાતા, રીજો બહુનામી વા'લા ॥૩॥
દુર્વાસા થકી દુઃખ, ઉપજ્યું અપાર વા'લા ।
દુઃખમાં ડુબતા દેખી, લીધિ તેની સાર વા'લા ॥૪॥
અડવાણે[૧] પગે વેગે, વનમધ્ય આવ્યા વા'લા ।
ભાજિનું પાનડું જમી, ભક્તને બચાવ્યા વા'લા ॥૫॥
ભક્તવત્સલ હું તો, દાસ તમારો વા'લા ।
મુક્તાનંદના નાથ મારો, વિનય ઉર ધારો વા'લા ॥૬॥

પદ ॥૬૮॥

દ્વારકાંના નાથ મને, દરશન આપો વાલા ।
દાસપર રીઝો વરદાતા, દુઃખ કાપો વાલા ॥૧॥
વસ્ત્ર હર્યાને ટાણે, દ્રૌપદી સંભાર્યા વાલા ।
શ્રીસહિત સજ્યા ત્યાગી, પ્રેમેશું પધાર્યા વાલા ॥૨॥
ચીરના સમૂહ પુરિ, લજ્જા તેની રાખી વાલા ।
ભક્તની ભીડે આવ્યા, સભા સઉ સાખી વાલા ॥૩॥
શ્રીપતિ દ્વારકાંધીશ, વરના દેનારા વાલા ।
મુજપર રીઝો કરો, કષ્ટનો સંહાર વાલા ॥૪॥
અચળ તમારાં ભક્ત, દૌપદીને જાણી વાલા ।
દુઃશાસને કેશ ગ્રહી, ચીર લીધાં તાણી વાલા ॥૫॥
ભક્તવત્સલ વિરદ, લીધું વિચારી વાલા ।
મુક્તાનંદ કે' કૌરવ ઉપર, કોપ કર્યો ભારી વાલા ॥૬॥

પદ ॥૬૯॥

દુષ્ટ દૈત્યોને આપો, વૈકુંઠનો વાસ વાલા ।
એવા તો દયાળું તમે, એક અવિનાશ વાલા ॥૧॥
તમારું દરશન તેતો, અમૃત કે'વાય વાલા ।
ધનવાળા પામે, નિર્ધન ઠાલા જાય વાલા ॥૨॥
એવું તમને કે'વું તેતો, અતિશે અસાર વાલા ।
દીનબંધું નામ તારું, અતિશે ઉદાર વાલા ॥૩॥
અકિંચન વાલા તમને, પ્રાણસમાન વાલા ।
ભક્તને આધીન તમે, કાવો ભગવાન વાલા ॥૪॥
દ્વારકાં અધીશ તમે, વરદાતા કાવો વાલા ।
મુજપર મહેર કરી, ચોંપે ચાલી આવો વાલા ॥૫॥
કરુણાનિધાન નામ તારું, અતિશે ઉદાર વાલા ।
મુક્તાનંદ નાથ કરો, કરુણા જાચું વાલા ॥૬॥

પદ ॥૭૦॥

જ્ઞાનાદિક રત્ન સમૂહ, અતિ સાર વાલા ।
ભૂમિવિષે જીવોકેરો, કરવા ઉદ્ધાર વાલા ॥૧॥
ઉદ્ધવને વિષે ધર્યું છે, નિર્મલ નિજજ્ઞાન વાલા ।
ઉદ્ધવદ્વારે અનંતને દેવા, અભય દાન વાલા ॥૨॥
ઉદ્ધવસ્વામિનો મારગ, ભજતો હું દાસ વાલા ।
મુજપર રીઝો વરદાતા, અવિનાશ વાલા ॥૩॥
દ્વારામતી રાય તમે, કૃપાળુ કેવાઓ વાલા ।
મુજપર મહેર કરી, વેગે રાજી થાઓ વાલા ॥૪॥
કલિમલ અંતરે સ્ફુરે, છે દુઃખકારી વાલા ।
સુર નર અસુરને, મોહે નાખ્યા મારી વાલા ॥૫॥
તે થકીતો છેટે તમે, સદા સુખધામ વાલા ।
તે માટે ત્રિયુગ એવુ, કે'છે મુનિ નામ વાલા ॥૬॥
સંસારથી તપિને શરણે, આવે કોય વાલા ।
દીનાનાથ પામે છે વાંછિત, વર સોય વાલા ॥૭॥

દ્વારામતીનાથ વરદાતા, છો દયાલુ વાલા ।
મુક્તાનંદના સ્વામી મને, રીઝો તતકાલ વાલા ॥૮॥

પદ ॥૭૧॥ (રાગ ધોળ)

('મારે પ્રીત બંધાણીરે કે, શ્યામળિયા સાથે' એ ઢાળ છે)

પ્રેમ કરી વિનતિ રે કે, મુનિવર વિજ્ઞાની ।
પ્રભુમાં ચિત્ત ચોર્યુંરે કે, બેઠા દૃઢ ધ્યાની ॥૧॥
તજિ ત્રણ અવસ્થારે કે, તુરિયા પદ પો'તા ।
ત્યાગ્યા ત્રણ ગુણનેરે કે, ષટ ઉર્મિ સોતા ॥૨॥
જગદીશ જદુપતિરે કે, દ્વારામતી સ્વામી ।
સદા ભક્તવત્સલ બિરુદરે કે, રાખે બહુનામી ॥૩॥
તેના ભાવને જાણેરે કે, હરિ અંતરયામી ।
દીધું દર્શન મુનિનેરે કે, જાણી નિષ્કામી ॥૪॥
માઘ કૃષ્ણ એકાદશીરે કે, વિજયા અતિ સારી ।
તેની રાત્રે આવ્યારે કે, જદુપતિ સુખકારી ॥૫॥
ચોથે પો'ર પધાર્યારે કે, મુનિપાસે હસતા ।
વાલો મુક્તાનંદનોરે કે, અંતર મસમસતા ॥૬॥

પદ ॥૭૨॥

જેવા શંખોદ્ધારમાંરે કે, પ્રગટ સ્વરુપે સદા ।
તેવા પ્રથમ તે મુનિનારે કે, ઉરમાં પ્રગટ તદા ॥૧॥
રુક્મિણી સત્યભામારે કે, ઉદ્ધવ સંગ લઈ ।
પ્રભુ સાત્ય કી સોતારે કે, પ્રગટયા ઉરમાં જઈ ॥૨॥
કોટી કોટી સૂર્ય સમરેકે, પ્રગટ્યું રુપ જૈયે ।
મુનિ અચરજ દેખીરે કે, પ્રેમમાં મગન તૈયે ॥૩॥
દર્શન દઈ તત્ક્ષણેરે કે, અંતર્ધાન થયા ।
મુનિવ્યાકુળ થૈનેરે કે, વેગે જાગી ગયા ॥૪॥
જોયું દૃષ્ટિ ઉઘાડીરે કે, માહ મુનિવર જ્યારે ।
દિઠા પ્રગટ સ્વરુપેરે કે, ત્રિભુવનપતિ ત્યારે ॥૫॥
જોઈ રુપ અલૌકિકરે કે, મુનિમન હરખ ઘણો ।
વાલો મુક્તાનંદનોરે કે, સુરતરુ ભક્તતણો ॥૬॥

પદ ॥૭૩॥

ઘનશ્યામ મનોહરરે કે, સુંદર વપુ છાજે ।
પીળાં વિજળી સરખાં રે કે, પીતાંબર રાજે ॥૧॥
પહેર્યાં અનંત આભૂષણરે કે, ઝળકે કાન્તિ ઘણી ।
માથે રવિસમ શોભેરે કે, કાન્તિ મુગટતણી ॥૨॥
કાજુ કમળ સરિખાંરે કે, સુંદર દ્રગ શોભે ।
ગળે મોતિની માળારે કે, જોઈ જોઈ મન લોભે ॥૩॥
શોભે હાર હૈયાપરરે કે, સુંદર અતિ સારા ।
મંદહાસ સહિત મુખરે કે, લાગે અતિ પ્યરા ॥૪॥
ભુજ ચાર ધર્યા છેરે કે, શંખાદિક ચારે ।
દ્વારામતી સ્વામીરે કે, શોભા બહુ ધારે ॥૫॥
કમળા શુભ આભરણરે કે, વસ્ત્ર ધરી તનમાં ।
સેવે મુક્તાનંદનો રે કે, પ્રભુ સુખ ભરિ મનમાં ॥૬॥

પદ ॥૭૪॥

કાજુ વીંજણો કરમાંરે કે, લૈ કમલા પ્યારી ।
બીજે હાથ કમળ લૈ રે કે, સેવે સુખકારી ॥૧॥
ઝળહળતી જ્યોતિરે કે, ધરી હરિમુખ નીરખે ।
કમળા પ્રેમે કરીરે કે, જોતાં મન હરખે ॥૨॥
લાવણ્ય રુપે કરીરે કે, અધિક બિરાજેછે ।
કર સુવર્ણ ઝારીરે કે, અતિ છબી છાજેછે ॥૩॥
એવાં સત્યભામા પણ રે કે, હરિમુખ જોઈ રહે ।
પ્રભુપાસે રહીનેરે કે, ગમતાં વચન કહે ॥૪॥
ઉદ્ધવ ચામર લૈ રે કે, જમણી કોર રહી ।
અતિ વિનયથી વિંજેરે કે, જય જય શબ્દ કહી ॥૫॥
સાત્યકી લઈ ચામરરે કે, ડાબી કોરે તદા ।
પ્રેમે મુક્તાનંદનારે કે, પ્રભુજીને સેવે સદા ॥૬॥

પદ ॥૭૫॥

વાંસે છત્ર લઈનેરે કે, અર્જુન શોભે છે ।
શ્રીપતિ મહારાજારે કે, જોઈ મન લોભે છે ॥૧॥
એવા શ્રીપતિ નિરખીરે કે, મુનિ મન મોદ ભર્યા ।
પ્રેમે દંડની પેરરે કે, પ્રભુને પ્રણામ કર્યા ॥૨॥
પ્રેમ આંસુએ રુંધેલરે કે, નયન મુનિ ત્યાગી ।
રોમાંચિત અંગેરે કે, પ્રભુપદ અનુરાગી ॥૩॥
એકાદશ દિન લગરે કે, અન્ન જલ ત્યાગ કર્યું ।
ચિત્ત શ્યામલિયામાંરે કે, મુનિવર અખંડ ધર્યું ॥૪॥
વિપ્રાદિક નિર્દયરે કે, જાત્રા વ્યર્થ કરી ।
એવા મુનિને નિર્ખીરે કે, પ્રેમે અધીર હરિ ॥૫॥
તજિ શંખ ચક્રને રે કે, હરખે કર ઝાલી ।
વાલો મુક્તાનંદનોરે કે, મળ્યા ઉરમાં ઘાલી ॥૬॥

પદ ॥૭૬॥

મુનિને હરિ હરખેરે કે, વેગે મળ્યા જ્યારે ।
મુનિ મનવિષે માન્યોરે કે, સુફળ જનમ ત્યારે ॥૧॥
મુનિના ભુજ ઉર પરરે કે, શ્રીહરિ હાથ ધર્યા ।
મુનિને શિર કર ધરીરે કે, અધિક સનાથ કર્યા ॥૨॥
ખંભાપર કર ધરીરે કે, અતિ પ્રેમી ભાળી ।
મુનિવર સંગ બોલ્યારે કે, વિકલ વનમાલી ॥૩॥
તમે ધન્યધન્ય મુનિવરરે કે, ધન્ય ભક્તિ તારી ।
હમણાં હું રિઝ્યોરે કે, તુંજપર અતિ ભારી ॥૪॥
તે માટે મુંજથકી રે કે, વાંછિત વર માગો ।
અતિશે કેમ માગુંરે કે, એવો ભય ત્યાગો ॥૫॥
જે જે તમે માગોરે કે, તે સર્વે આપું ।
પ્રેમે મુક્તાનંદનોરે કે, પ્રભુ કહે દુઃખ કાપું ॥૬॥

પદ ॥૭૭॥ (રાગ ધોળ)

('કુંદન પુર વિવાહ રચ્યો, સુણિ ભૂપતિ ભીમકરાય' એ ઢાળ છે)

પ્રેમે કરી પ્રભુ બોલિયા, સાંભળો સંત સુજાણ ।
ભક્તના કરી રાખિયા, મેતો મારા તન ધન પ્રાણ ॥૧॥
ચૌદ ભુવનમાં જે સુખ સંપત્ય, સારમાં અતિસાર ।
સાધુને ન દેવાય એવું, મેં નથી રાખ્યું લગાર ॥૨॥
તે માટે શંકા તજિ તમે, માગો મુનિ વરદાન ।
જે માગો તે આપશું, એમ બોલ્યા શ્રીભગવાન ॥૩॥
એવી રીતે વરદાન સારુ, પ્રેર્યા સુંદર શ્યામ ।
પ્રભુ વિના મુનિ અન્ય ન ઇચ્છે, એવા ભક્ત અકામ ॥૪॥
અન્ન ઉદક અગ્યાર દિન, લગી તજયું મુનિવર જેહ ।
શ્રીહરિના કર સ્પર્શ, સર્વ કષ્ટ ભાગ્યું તેહ ॥૫॥
પોતાપર પ્રેમ પ્રભુનો, દિઠો અનંત અપાર ।
મુક્તાનંદ કહે મહામુનિ, કીધો તે પરમ વિચાર ॥૬॥

પદ ॥૭૮॥

શરણાગત વત્સલપણું, વળી કૃપાના ભંડાર ।
એવા ગુણ જોઈ મુનિના, મનમાં વાધ્યો પ્રેમ અપાર ॥૧॥
પ્રેમ અતિશે પ્રગટ્યો, તેણે લોચન વહે જલધાર ।
ગદગદ સ્વર મુનિ બોલિયા, કરી વંદન વારમવાર ॥૨॥
નમો નમો શ્રીમંગલમૂર્તિ, નમો અખિલ આધાર ।
નમો નમો નરદેવ રુપે, જાદવના શણગાર ॥૩॥
નમો કરુણાસિંધુ તમને, શ્રીદ્વારામતી રાય ।
મેટણ અતિ અઘ ઓઘને, લળિ લળિને લાગું પાય ॥૪॥
ભક્તવત્સલ ભગવાન તમને, વંદુ વારમવાર ।
સર્વ કારણને નમું, જેથી પામિયે ભવપાર ॥૫॥
શ્રીસત્યભામા રમણ તમને, નમું‌ંછું જોડિ હાથ ।
નારાયણ તમને નમું, વાલા મુક્તાનંદના નાથ ॥૬॥

પદ ॥૭૯॥

અર્જુનનું પ્રિય કર્યાને કારણ, કૃષ્ણ સ્વરુપ કૃપાલ ।
વૃષ્ણિકુલ કેરા મુખિ તમને, નમું તતકાલ ॥૧॥
રાજકન્યા અનંતને, મનવાંછિત ફલ દેનાર ।
વરદાતા શ્રીવિષ્ણુ તમને, વંદુ વારમવાર ॥૨॥
ભૂના ભાર રુપ નૃપ તેના, દાવાનળ વિકરાલ ।
સાધુને સત્ય ધર્મના, તમે પ્રેમશું પ્રતિપાલ ॥૩॥
સુદામાનું દારિદ્રય, હરનારા સુખના ધામ ।
ઉદ્ધવને અતિવલ્લભ તમને, પ્રેમે કરું છું પ્રણામ ॥૪॥
શ્રીપતિ શોભાધામ છો, વૈકુંઠપતિ મહારાજ ।
દેવકીનંદન દયાળું, ગોવિન્દ ગરિબનિવાજ ॥૫॥
દ્વારિકાંપતિ ચક્રપાણી, રુક્મિણીના ઈશ ।
મુક્તાનંદમુનિ માગિયું, રહો રાજી શ્રીજગદીશ ॥૬॥

પદ ॥૮૦॥

દયાનિધિ નિજદાસ ઉપર, કૃપા આવિ જેહ ।
તે તમમાં શોભે સદા, અન્ય ઠોર ક્યાંઈ ન તેહ ॥૧॥
મનોરથ મારા તમે, કર્યા સુફળ શ્રીભગવાન ।
પૂરણકામ કર્યો મને તમે, આપ્યું દર્શનદાન ॥૨॥
પ્રભુ તમારા ચરણપંકજ, અખિલ આનંદરુપ ।
તે હમણાં હું પ્રગટ પામ્યો, આનંદકારી અનૂપ ॥૩॥
એ થકી વરદાન અન્ય, હવે શું માગું સુખકંદ ।
તોપણ છે એક જાચ્યા જેવું, જાણજો જગવંદ ॥૪॥
વચન સુણી વરદાન મુજને, આપો દીનદયાલ ।
અસમર્થ નહિ આપતાં, તમે કા'વો જનપ્રતિપાલ ॥૫॥
ભક્તવત્સલ બિરુદ તમારું, સત્ય સદા સુખધામ ।
મુક્તાનંદના નાથ તમને, વાલા જન નિષ્કામ ॥૬॥

પદ ॥૮૧॥ (રાગ ધોળ)

('સખિ સાંભળને કહું વાતડીરે, આનંદની એક આજ' એ ઢાળ છે)

સુણો શ્યામ સલુણા વાતડીરે, આનંદ કારી એક ।
એમાં થાશે ઉત્તમ ખ્યાતડીરે, જાણશે લોક વિવેક ॥૧॥
દીધિ ગુરુ અમારે આગન્યારે, ઉત્તમ એ ઉપાય ।
કરો ગૃહી ત્યાગી સહું જાતરારે, જોવા જાદવરાય ॥૨॥
અતિ ઉત્તમ શ્રીદ્વારામતીરે, તીરથ કરવા જોગ્ય ।
કરે જે કોય એની જાતરારે, પામે સુખ આરોગ્ય ॥૩॥
સ્વામી સદ્‌ગુરુની આગન્યારે, એમ થઈ છે દેવ ।
તેમાં ધનવાળાને ધામમાંરે, છાપ મળે તતખેવ ॥૪॥
તેને થાય સુખે આ જાતરારે, જે કોય આપે દામ ।
એને આડચ નહિ આ ધામમાં રે, નિરખે સુંદર શ્યામ ॥૫॥
આતો તીરથ ત્યાગી સંતનેરે, ધન બિના કેમ થાય ।
મુક્તાનંદના વાલા માવજીરે, એનો શો ઉપાય ॥૬॥

પદ ॥૮૨॥

સાધુ ઉદ્ધવના આ લોકમાંરે, તેને તો કરતાર ।
કરવી કઠણ છે આ જાતરારે, આપે દુઃખ અપાર ॥૧॥
મને ના'વા ન દીધિ ગોમતીરે, તેમ ન દીધિ છાપ ।
આજ તો લાંઘણ થઈ અગ્યારમીરે, તમે હર્યો સંતાપ ॥૨॥
તમે દર્શન આપ્યું દીનનેરે, સુંદર શ્યામ સુજાણ ।
મને આજ મળ્યા જીવાડવારે, જાતા રાખ્યા પ્રાણ ॥૩॥
અતિ કઠણ આવા દેશમાંરે, સંતે કેમ અવાય ।
એને જેમ કરી ગુરુ આગન્યારે, તે પણ કેમ લોપાય ॥૪॥
જેવી રીત્યે દર્શન તેહનેરે, થાય સદા સુખધામ ।
એવી મહેર કરો મુનિ ઉપરેરે, જાણિ દાસ અકામ ॥૫॥
મોહન મહેર કરી મુને ઉપરેરે, ચાલજો મારે સાથ ।
મુક્તાનંદના વાલા શ્રીહરિરે, એ વર માગ્યો નાથ ॥૬॥

પદ ॥૮૩॥

એવી પ્રાર્થના બહુ પ્રેમશુંરે, કીધિ સંત સુજાણ ।
અતિ માન દૈ મુનિ રાયને રે, બોલિયા શારંગપાણ ॥૧॥
થયા ભક્તવત્સલ ભૂધરોરે, સાધુને આધીન ।
સાચાં વચન બોલ્યા શ્રીહરિરે, દયાનિધિ થઇ દીન ॥૨॥
તમે જે માગ્યું જુગત્યે કરીરે, કરીશ તેમજ કામ ।
મારે સાચી દોલત સંત છેરે, નિષ્કામી ગુણધામ ॥૩॥
એવા સંતતો આંહિ આવતાંરે, પામે દુઃખ અપાર ।
મારું દર્શન દુર્લભ આંહિતોરે, એ નિશ્ચે નિરધાર ॥૪॥
આંહિ તીરથમાં જેજે રહેરે, દયા ન તેને લેશ ।
લોભે લાજ તજિ વલખાં કરેરે, જુઠા દૈ ઉપદેશ ॥૫॥
મારા સંત સકોમલ તેહનોરે, દ્રોહ કરે દિન રાત ।
મુક્તાનંદનો વાલો બોલિયારે, જાણું છું સૌ વાત ॥૬॥

પદ ॥૮૪॥

માટે આવીશ હું વરતાલમાંરે, સંતતણા સુખકાજ ।
એવું અતિ આનંદે બોલિયારે, શ્રીમુખ શ્રીમહારાજ ॥૧॥
ત્યાંતો શ્રી લક્ષ્મીનારાયણનીરે, મૂર્તિ આનંદરુપ ।
તેમાં આવીને સહુ સંતનેરે, આપીશ સુખ અનુપ ॥૨॥
આપિશ આંહિ એવું હું ત્યાંકણેરે, દર્શનકેરું દાન ।
કરીશ મતવાલા સૌ સંતનેરે, એમ બોલ્યા ભગવાન ॥૩॥
ત્યાંની મૂર્તિને રુપે કરીરે, દર્શન મારું જેહ ।
થાશે શ્રીવરતાલના ચોકમાંરે, સૌ સંતોને તેહ ॥૪॥
સૌને દ્વારિકાંનાથની જાતરારે, સિદ્ધ થાશે તે ઠામ ।
તેમાં સંશય લેશ માં રાખજોરે, એમ બોલ્યા સુખધામ ॥૫॥
જ્યાં હું વસુ ત્યાં દ્વારામતીરે, સંગ રહે સાક્ષાત ।
મુક્તાનંદ કે મોહન પ્રેમશુંરે, વરરુપે કહી વાત ॥૬॥

પદ ॥૮૫॥ (રાગ ગરબી)

('સાંભળ સૈયર કહું વાતડી, ઉત્તમ આસો માસ' એ ઢાળ છે)

ઉદ્ધવ મારો આતમા, એમાં ન સંશય લેશ ।
જેને મેં નિજ જ્ઞાનનો, આપ્યો છે ઉપદેશ ॥૧॥
આચાર્યપણું આપિયું, કિધા મોક્ષ દાતાર ।
ઉદ્ધવના ઉપદેશથી, પતિત થયા ભવપાર ॥૨॥
તે ઉદ્ધવસંપ્રદાયના, સંત સકોમલ જેહ ।
ધન નારી ત્યાગી મને, ભજે નિરંતર તેહ ॥૩॥
એ મારગને આશરે, ગૃહી નરનારી કોય ।
શુદ્ધ ધર્મમાં તે રહે, મુજને વાલા સોય ॥૪॥
ઉદ્ધવના સંપ્રદાયના, જે કોઈ ત્યાગી સંત ।
મુજને ઉદ્ધવતુલ્ય તે, અતિવાલા બુદ્ધિવંત ॥૫॥
સંત કહે તે હું કરું, એજ અનાદિ રીત ।
મુક્તાનંદનો નાથ કે', મુનિ સંગ મારે પ્રીત ॥૬॥

પદ ॥૮૬॥

તે માટે મુનિજાઓ ત્યાં, આજ તમે થઈ ત્યાર ।
હું પણ આવીશ ત્યાંકણે, તમ ભેળો કરી પ્યાર ॥૧॥
તે મુનિને પ્રભુ એમ કહી, થૈ ગયા અન્તર્ધ્યાન ।
મુનિવર અચરજ માનિયું, નિરખિ શ્રીભગવાન ॥૨॥
મુનિ મનમાં વિસ્મય થયા, લીધિ વિચારી વાત ।
સાચું કરશે શ્રીહરિ, જે બોલ્યા સાક્ષાત ॥૩॥
શ્રીગુરુ સહજાનન્દની, કરુણાનું એહ ફલ ।
ઉરમાં એમ વિચારિયું, તેમાં નહિ સંદેહ ॥૪॥
કેને ન કહી એ વારતા, મરમ ન જાણે કોય ।
સચ્ચિદાનન્દ મુનિ ચાલિયા, ગોમતીએ ગયા સોય ॥૫॥
વિપ્ર જુવેછે વાટડી, કોશલવાસી સુજાણ ।
મુક્તાનન્દ મુનિ કારણે વ્યાકુળ સૌના પ્રાણ ॥૬॥

પદ ॥૮૭॥

જ્યારે ગયા દ્વિજ ગોમતી, ખોલ્યા ઠામો ઠામ ।
કોશલવાસી વિપ્રને, મુનિ ન મળ્યા નિષ્કામ ॥૧॥
ન મળ્યા શહેર બજારમાં, ન મળ્યા ગોમતી તીર ।
શ્વાસ ભરે દુઃખિયા થઈ, નયણે વરષે નીર ॥૨॥
સૌનાં મુખ ગયાં ઉતરી, વિપ્ર કરેછે વિચાર ।
દૈવજોગે કરીને થયું, આપણે પાપ અપાર ॥૩॥
સ્વામિને વાલા ઘણા, સંત દયાલુ સોય ।
અંહિ થકી ક્યાં ગયા હશે, ખબર ન લાધિ કોય ॥૪॥
સંત વિના સ્વામી કને, કેમ જાશું કહો વાત ।
કેમ કરી મુખ દેખાડશું, થયો અધિક ઉતપાત ॥૫॥
દૈવે હણ્યા એવા આપણે, શું કે'શું જૈ વેંણ ।
મુક્તાનન્દના નાથનું, આવ્યું શિર પર કેંણ ॥૬॥

પદ ॥૮૮॥

કેમ કરી જાશું આપણે, દુર્ગનગરમાં વીર ।
કંકનાં વચન સ્વરુપ તે, કેમ સહેવાશે તીર ॥૧॥
ત્યારે તે પ્રત્યે બોલિયા, મનછારામજી વાત ।
સંતને મુંકી ન ચાલવું, પ્રથમ કહ્યું મે ભ્રાત ॥૨॥
તેતો તમે નવ સાંભળ્યું, હવે શ્યા ઘસવા હાથ ।
સારું કરશે સૌતણુ, સંભારો જદુનાથ ॥૩॥
ગમ ખાઈ ગોપાલજી, બોલ્યા વચન સુજાણ ।
મેં મોટેરા ભાઈનાં, કિધાં વચન પ્રમાણ ॥૪॥
તાતતુલ્ય બડા ભાઈનું, વચન તે કેમ લોપાય ।
એમ જાણી ગયા આપણે, હવે તે શો ઉપાય ॥૫॥
શોક સહિત એવી વારતા, બોલ્યા વિપ્ર ઉદાર ।
મુક્તાનન્દના નાથનો, ઉરમાં ત્રાસ અપાર ॥૬॥

પદ ॥૮૯॥ (રાગ ગરબી)

('વંદુ સહજાનંદ રસરૂપ, અનુપમ સારને રે લોલ' એ ઢાળ છે)

બોલ્યા નન્દરામજી બોલ સુણો ગોપાલજીરે લોલ ।
પ્રથમ કહી તમે સર્વે વાત હવે થયા બાળજીરે લોલ ॥૧॥
મુનિની સમાધિને મુજ પાસ પ્રથમ મોટી કહિરે લોલ,
હવે તમે વૃથા ધરો છો વાંક કે મારે શિર લહિરે લોલ ॥૨॥
એવું કે'તાં મનછારામ મધ્યેથી બોલિયારે લોલ,
બે ભાયોને વચન વિવાદ કે સર્વ ઉકેલિયા રે લોલ ॥૩॥
દૈવે જે નિરમ્યું તે થાય વૃથા ચિન્તા તજોરે લોલ,
દુઃખ હરતા દ્વારામતિ રાય અચળ ઉરમાં ભજોરે લોલ ॥૪॥
સ્વામિએ મોકલ્યા જેને પાસ કે તે સંભાળશેરે લોલ,
સમરથ છોગાળો રણછોડ કે સંકટ ટાળશેરે લોલ ॥૫॥
તે માટે તમે દૃઢ વિશ્વાસ રહો ઉરમાં ધરીરે લોલ,
સમરો મુક્તાનંદનો શ્યામ કે સુખ કરશે હરિરે લોલ ॥૬॥

પદ ॥૯૦॥

વળી કહે મનછારામજી વાત દયાળુ તે સંત છે રે લોલ,
સચ્ચિદાનન્દ મુનિ દૃઢ હરિભક્ત કે ઉર ભગવન્ત છે રે લોલ ॥૧॥
મુનિવર પ્રથમ દુરગપુર જાય એવું થાશે નહિ રે લોલ,
આપણને મુકીને આંહિ કે તે જાશે નહિ રે લોલ ॥૨॥
શંખોદ્ધાર ગયા મુનિ ધીર કે નિશ્ચે જાણજોરે લોલ,
મારા મનમાં ભાશ્યું એમ કે સત્ય પ્રમાણજોરે લોલ ॥૩॥
આવશે નિશ્ચે મુનિવર આંહિ અચલ એ વારતારે લોલ,
માટે આપણે રહેવું આંહિ કે હરિ સંભારતારે લોલ ॥૪॥
એવાં તેનાં વચન સુણિ બેઉ ભ્રાત કે માની વાતડીરે લોલ,
ભજવા લાગ્યા શ્રીભગવાન કે કરી સ્થિર છાતડીરે લોલ ॥૫॥
દ્વારકાંધીશને ગુરુનુ ધ્યાન ધરી દ્વિજ ત્યાં રહ્યારે લોલ,
મુક્તાનન્દ કહે સંતની વાટ્ય કે જોઈ દ્વિજ નવ ગયા રે લોલ ॥૬॥

પદ ॥૯૧॥

નિત્ય દ્વિજ ગોમતીજીમાં નાહ્ય કે વિધિવત રીતશુંરે લોલ,
નિરખે ત્યાં નિત્ય શ્રીરણછોડ કે પૂરણ પ્રીતશુરે લોલ ॥૧॥
ચિન્તા સહિત રહ્યા દિન ચાર આવિ એકાદશીરે લોલ,
આદર્યો દ્વાદશીને દિન પાક કે ગોમતીમાં વસીરે લોલ ॥૨॥
સંતની ચિન્તા વિપ્ર સુજાણ કરે મનમાં ઘણી રે લોલ,
વારમવાર જુવે દ્વિજ વાટ મુનિ આવ્યાતણી રે લોલ ॥૩॥
આપણું મન્દમતિનું ભાગ્ય કે એવું ક્યાં થકીરે લોલ,
આવે પારણાં વેળા એ સંત વેગે જ્યાં ત્યાં થકીરે લોલ ॥૪॥
મુનિવર દર્શનનું દઈ દાન આવિ કરે પારણાં રે લોલ,
તો એ મુનિવરનાં મહા પ્રેમશું લિજે વારણાંરે લોલ ॥૫॥
કોશલવાસી વિપ્ર વિચાર કરે મનમાં ઘણારે લોલ,
મુક્તાનન્દ મનોરથ થાય મુનિ મળવા તણારે લોલ ॥૬॥

પદ ॥૯૨॥

વાધ્યો હૈડે હરખ અપાર બોલ્યા નન્દરામજીરે લોલ,
મારો જમણો ફરક્યો હાથ શુકન સુખધામજીરે લોલ ॥૧॥
મનછારામ મગન કહે વાત શુકન મને થાયછેરે લોલ,
મારાં જમણાં ફરકે અંગ કે રુડું જણાયછેરે લોલ ॥૨॥
બોલ્યા અતિ હરખે ગોપાલ કહું સર્વે કથીરે લોલ,
જે મેં દીઠું સ્વપને આજ કે તે જુઠું નથીરે લોલ ॥૩॥
રહિ જૈયે પાછલી છો ઘડી રાત્ય સ્વપન મને આવિયુંરે લોલ,
દિઠા સચ્ચિદાનન્દ મુનિ સંત કાજ અતિશે થયુંરે લોલ ॥૪॥
આવેછે શ્રીદ્વારામતીરાયને મુનિ ઉરમાં ધરીરે લોલ,
એવું સ્વપનું દિઠું આજ કે લેજો દઢ કરીરે લોલ ॥૫॥
એમ સૌ કે'તાં પરસ્પર વાત દિઠા મુનિ દૂરથીરે લોલ,
મુક્તાનન્દ કે' મુનિ મન હરખ કે આવ્યા હજુરથીરે લોલ ॥૬॥

પદ ॥૯૩॥ (રાગ ગરબી)

('મારે મંદિર આવો માવજી હું વારી રે' એ ઢાળ છે)

મુનિવર મલપંતા આવિયા, આનંદ અતિ । કૌશલ દ્વિજને મન ભાવિયા; આનન્દ અતિ ॥૧॥
મતવાલા ગજની પેર મુનિ; આ૦ । કરતા આવ્યા નારાયણ ધુની; આ૦ ॥૨॥
જય સ્વામી કહિ સનમુખ ગયા; આ૦ । દ્વિજ મુનિવર ચરણે લપટી રહ્યા; આ૦ ॥૩॥
જેમ ઈન્દ્રિય સુખિ મળિ પ્રાણને; આ૦ । તેમ દ્વિજ મળિ સંત સુજાણને; આ૦ ॥૪॥
મુનિને હસતા દ્વિજ ભેટિયા; આ૦ । સંતાપ સર્વ મુનિ મેટિયા; આ૦ ॥૫॥
મુક્તાનંદ મુનિશું ભેટ્ય થઈ; આ૦ । કંકાશ કલ્પના દૂર ગઈ; આ૦ ॥૬॥

પદ ॥૯૪॥

ભુજ ભરિ ભેટ્યા મુનિરાયને, મન મોદ અતિ । પ્રેમે તન પુલકિત થાયને; મન૦ ॥૧॥
સૌ હસતા ઉતારે ગયા; મન૦ । કોશલવાસી દ્વિજ મગન થયા; મન૦ ॥૨॥
કહ્યું કુશલ પરસ્પર પ્રેમશુ; મન૦ । મુનિવર વર્તે દૃઢ નેમશું; મન૦ ॥૩॥
મુનિને નવરાવ્યા પ્રીતશું; મન૦ । અન્ન આપ્યું ઉત્તમ રીતશુ; મન૦ ॥૪॥
મુનિવરને પીરસિ વિપ્ર જમ્યા; મન૦ । એમ સહુંને સંતાપ શમ્યા; મન૦ ॥૫॥
દિન વીત્યો તીરથની વાતે; મન૦ । મુક્તાનન્દ તૈયાર થયા પ્રીતે; મન૦ ॥૬॥

પદ ॥૯૫॥

શ્રીગોમતીથી સધાવિયા, કોશલ વાસી । મુનિ સચ્ચિદાનંદ સંગ આવિયા; કો૦ ॥૧॥
ફાગણ શુદી છઠ્ઠે ચોંપ કરી; કો૦ । ગઢડે આવ્યા આનંદ ભરી; કો૦ ॥૨॥
મારગમાં રાત્ય રહ્યા જ્યાં જ્યાં; કો૦ । સ્વપનામાં નિત્ય દેખે ત્યાં ત્યાં; કો૦ ॥૩॥
રણછોડ છોગાળો સંગ આવે; કો૦ । શ્રીસહિત જોઈ આનંદ પાવે; કો૦ ॥૪॥
સ્વપનાનું રૂપ સંભારતા; કો૦ । કરે એક બીજાને વારતા; કો૦ ॥૫॥
રણછોડ રંગિલો મુનિ સંગે; કો૦ । મુક્તાનંદ નિરખે નવ રંગે; કો૦ ॥૬॥

પદ ॥૯૬॥

તે દુરગનગરમાં આવિયા, મુનિવર જ્ઞાની । સ્વામી સભા મધ્યે બોલાવિયા; મુનિ૦ ॥૧॥
દ્વિજ સોતા દંડ પ્રણામ કર્યા; મુનિ૦ । ગદગદ સ્વર નયણે નીર જર્યા; મુનિ૦ ॥૨॥
સચ્ચિદાનન્દ વાલા શ્યામને; મુનિ૦ । સ્વામી બોલાવ્યા નિષ્કામને; મુનિ૦ ॥૩॥
ગુરુ પુછી તે કહી વારતા; મુનિ૦ । સૌ તીરથને સંભારતા; મુનિ૦ ॥૪॥

જેમ પોતાને શિર કષ્ટ થયું; મુનિ૦ । હરિ દર્શન વોંણું સર્વ કહ્યું; મુનિ૦ ॥૫॥
જેમ એકાદશ લાંઘણ થઈ; મુનિ૦ । મુક્તાનન્દ ગુરુને વાત કઈ; મુનિ૦ ॥૬॥

પદ ॥૯૭॥ (રાગ ગરબી)

('ઓરા આવોને વારી જાઉ વાલમરે, નંદના નંદનજી' એ ઢાળ છે)

બોલ્યા સચ્ચિદાનન્દ મુનિ વાતરે; સાંભળો ચિત્ત ધરી । ત્યાંને લોકે કર્યો ઉતપાતરે; સાં૦ ॥૧॥
મને ગોમતી નાહ્યાની મના કીધિરે; સાં૦ । મને છાપુ પણ નવ દીધિરે; સાં૦ ॥૨॥
મને દર્શન કરવા ન દિધુંરે; સાં૦ । મારું અતિ અપમાન પણ કીધુંરે; સાં૦ ॥૩॥
મેં તો કીધા અગ્યાર ઉપવાસરે; સાં૦ । તોય લોકે કરી ઉપહાસરે; સાં૦ ॥૪॥
એને આપણ સંગાથે અતિવેરરે; સાં૦ । સૌના નેણુમાં વરસે ઝેરરે; સાં૦ ॥૫॥
એવિ દ્વારકાંના લોકની રીતરે; સાં૦ । મુક્તાનન્દ કહે ધનસંગ પ્રીતરે ; સાં૦ ॥૬॥

પદ ॥૯૮॥

સુણિ સચ્ચિદાનન્દની વાતરે, દ્વારિકાં નાથ જાતાં । સૌ ડર્યા સુણિ સંતાપરે; દ્વા૦ ॥૧॥
મુનિ પામ્યા છે મનમાં ખેદરે; દ્વા૦ । સૌ મુનિવરને મળ્યો ભેદરે; દ્વા૦ ॥૨॥
મુનિ માની છે જાતરા દૂરરે; દ્વા૦ । તેમાં ત્યાગીને કઠણ જરુરરે; દ્વા૦ ॥૩॥
એવું જાણિને ત્યાગી આશરે; દ્વા૦ । થયા સંત સૌ મનમાં નિરાશરે; દ્વા૦ ॥૪॥
એમ દિઠા દુખાતા સંતરે; દ્વા૦ । બોલ્યા સચ્ચિદાનન્દ બુદ્ધિવંતરે; ॥૫॥
દ્વા૦ મારી વાર્તા સુણો સર્વકોયરે; દ્વા૦ । મુક્તાનન્દ મુનિ બોલિયા સોયરે; દ્વા૦ ॥૬॥

પદ ॥૯૯॥

મને મળ્યાછે દ્વારિકાં નાથરે, અતિ આનન્દ થયું । મારે માથે મુક્યા છે હરિ હાથરે; અતિ૦ ॥૧॥
મને વર આપ્યો કરી પ્રીતરે; અતિ૦ । એમાં આપણિ થઈ ઘણી જીતરે; અતિ૦ ॥૨॥
મારે સંગ આવ્યા છે કરી વાલરે; અતિ૦ । વાલો રે'શે સદા વરતાલરે; અતિ૦ ॥૩॥
એવું સાંભળીને હરખ્યા અપારરે; અતિ૦ । સૌ મુનિને નમ્યા બહુવારરે; અતિ૦ ॥૪॥
કર્યા સચ્ચિદાનંદના વખાણરે; અતિ૦ । કિધો સૌ મળી પ્રેમ પ્રમાણરે; અતિ૦ ॥૫॥
બહુ શાન્તિ પામ્યા સંતરે; અતિ૦ । આવ્યા મુક્તાનંદ ભગવંતરે; અતિ૦ ॥૬॥

પદ ॥૧૦૦॥

સ્વામી સદ્‌ગુરુ સાંભળી વાતરે, હૈડે હરખ ઘણો । એને મળ્યા મોહન સાક્ષાતરે; હૈડે૦ ॥૧॥
દેતા નિજમનને આન્દરે; હૈડે૦ । બોલ્યા સ્વામી સહજાનન્દ રે; હૈડે૦ ॥૨॥

સ્વામી મુનિને વખાણી કહી વાતરે; હૈડે૦ । રુડા રણછોડરાયની ખ્યાતરે; હૈડે૦ ॥૩॥
સ્વામી સહજાનન્દ સુજાણરે; હૈડે૦ । કરે વારમવાર વખાણરે; હૈડે૦ ॥૪॥
મુનિ સચ્ચિદાનંદ તજી ગર્વરે; હૈડે૦ । ગુરુ પાસે તે વાત કરી સર્વરે; હૈડે૦ ॥૫॥
મુક્તાનંદ કહે મુનિ કહ્યું આપરે; હૈડે૦ । સૌ થયું તમારે પ્રતાપરે; હૈડે૦ ॥૬॥

પદ ॥૧૦૧॥ (રાગ ગરબી)

('તમે મીઠું બોલીને મન લીધુંરે મીઠડા બોલાજી' એ ઢાળ છે)

સ્વામી સહજાનંદ સુજાણરે, કૃષ્ણ પ્રસાદથકી । કર્યું ઉત્સવનું પરિયાણરે; કૃષ્ણ૦ ॥૧॥
આવ્યા દ્વારામતીનો રાયરે; કૃષ્ણ૦ । જેતો આનન્દ ઉર ન સમાયરે; કૃષ્ણ૦ ॥૨॥
માસ ફાગણમાં ફુલડોલ નામરે; કૃષ્ણ૦ । આવ્યો ઉત્સવ અતિ સુખધામરે; કૃષ્ણ૦ ॥૩॥
તે ઉત્સવ ઠેરાવ્યો વરતાલરે; કૃષ્ણ૦ । વધ્યો શ્રીરણછોડ સંગ વાલરે; કૃષ્ણ૦ ॥૪॥
ગૃહી ત્યાગી વનિતાનાં વૃન્દરે; કૃષ્ણ૦ । તે સોત સ્વામી સહજાનન્દરે; કૃષ્ણ૦ ॥૫॥
જાવા ધારે છે વરતાલ ગામરે; કૃષ્ણ૦ । વાલો મુક્તાનન્દનો શ્યામરે; કૃષ્ણ૦ ॥૬॥

પદ ॥૧૦૨॥

લખી પત્ર દીધા દ્વિજ હાથ રે, કૃષ્ણ પ્રસાદ થયો । મુક્યા બ્રાહ્મણને મુનિનાથ રે, કૃષ્ણ૦ ॥૧॥
સર્વ દેશથકી નિજદાસરે; કૃષ્ણ૦ । સ્વામી તેડ્યા છે પોતા પાસરે; કૃષ્ણ૦ ॥૨॥
તે રાત્યે સુતા સૌ સંતરે; કૃષ્ણ૦ । દિઠા સ્વપનામાં શ્રી ભગવંતરે; કૃષ્ણ૦ ॥૩॥
શ્રીસોતા તે દ્વારકાંરાયરે; કૃષ્ણ૦ । લાગ્યા સ્વપનામાં સૌ મુનિ પાયરે; કૃષ્ણ૦ ॥૪॥
વાલે કીધિ તે સંતપર વાલરે; કૃષ્ણ૦ । જાતા દિઠા તે ગામ વરતાલરે; કૃષ્ણ૦ ॥૫॥
રિઝ્યા મુક્તાનન્દનો શ્યામરે કૃષ્ણ૦ । કિધું વરતાલ ગામ નિજ ધામરે; કૃષ્ણ૦ ॥૬॥

પદ ॥૧૦૩॥

ઉઠ્યા પ્રાતસમે મુનિવૃન્દરે, કૃષ્ણ દીઠા સ્વપનામાં હરિ સાક્ષાત રે, કૃષ્ણ૦ ॥૧॥
જૈ વન્દ્યા શ્રીસહજાનન્દરે; કૃષ્ણકહિ ગુરુજીને સૌ મુનિ વાતરે; કૃષ્ણ૦ ॥૨॥
ત્યારે બોલ્યા શ્રીસ્વામી સુજાણરે; કૃષ્ણ૦ । મુનિ વચન તમારાં પ્રમાણરે; કૃષ્ણ૦ ॥૩॥
સૌને એક જેવું સ્વપન ન થાયરે; કૃષ્ણ૦ । એતો રિઝ્યા છે રણછોડરાયરે; કૃષ્ણ૦ ॥૪॥
થયો સ્વપનમાં પ્રભુનો પ્રવેશરે; કૃષ્ણ૦ । તેમાં સંશય નહિ લવ લેશરે; કૃષ્ણ૦ ॥૫॥
જાણ્યું મુક્તાનન્દ ગુરુદેવરે; કૃષ્ણ૦ । સ્વામી ત્યાર થયા તતખેવરે; કૃષ્ણ૦ ॥૬॥

પદ ॥૧૦૪॥

લૈ શિષ્ય હજારો સંગરે, સહજાનંદ સ્વામી । આવ્યો દાસને અધિક ઉમંગરે; સહ૦ ॥૧॥
જોયું સપ્તમીનું મુહૂર્ત સારરે; સહ૦ । થયા ગઢડેથી અસવારરે; સહ૦ ॥૨॥
તેજી અરુણ ઉતાવળે વિરાજેરે; સહ૦ । અશ્વ હાંકતાં અધિક છબિ છાજેરે; સહ૦ ॥૩॥
મૃદુ કમળ સરિખો કર વામરે; સહ૦ । તેમાં ઝાલી છે અશ્વ લગામરે; સહ૦ ॥૪॥
છડી જમણે કર ગ્રહી શ્યામરે; સહ૦ । ધોળાં વસ્ત્ર ધર્યાં અભિરામરે; સહ૦ ॥૫॥
સોમ આદિ ચોફેર અશવારરે; સહ૦ । મુક્તાનન્દ કહે અધિક ઉદારરે; સહ૦ ॥૬॥

પદ ॥૧૦૫॥ (રાગ ગરબી)

('ઓરા આવો અમ પાસે શ્યામળિયાજી' એ ઢાળ છે)

સ્વામી સહજાનન્દને, ઉર હરખ અતિ । વેગે કરી આવે છે વરતાલ; ઉર૦ ।
જોવા શ્રીજગવન્દને; ઉર૦ । છોગાલા રણછોડ સંગાથે વાલરે; ઉર૦ ॥૧॥
ફાગણ શુદી એકાદશી; ઉર૦ । આવ્યા વાલો વરતાલ ગામ; ઉર૦ ।
જ્યાં રણછોડ રહ્યા વશી; ઉર૦ । કૃપા કરિને કીધુ નિજધામ; ઉર૦ ॥૨॥
સ્વામી પણ સંધ્યા સમે; ઉર૦ । તેજ દિને આવ્યા પુરુષોત્તમ પાસ; ઉર૦ ।
નરનારી સૌને ગમે; ઉર૦ । દેશદેશથી દોડી આવ્યા દાસ; ઉર૦ ॥૩॥
શ્રીસોતા રણછોડજી; ઉર૦ । શોભે લક્ષ્મીનારાયણ રુપ; ઉર૦ ।
જાણ્યા બન્ધન તોડજી; ઉર૦ । સૌને મનમાન્યા શ્રીકૃષ્ણ અનુપ; ઉર૦ ॥૪॥
ત્યાં જે ગૃહસ્થ આવિયા; ઉર૦ । તેણે પણ દિંઠુ ત્યાગી પેર; ઉર૦ ।
સ્વપને દેખિ ભાવિયા; ઉર૦ । શ્રીરણછોડ પધાર્યા લીલાલેર; ઉર૦ ॥૫॥
જેણે સ્વપને ભાળિયા; ઉર૦ । તે બિજાને કહિ સમઝઆવે વાત; ઉર૦ ।
એમ સંશય સૌ ટાળિયા; ઉર૦ । મુક્તાનન્દનો નાથ પ્રગટ સાક્ષાત; ઉર૦ ॥૬॥

પદ ॥૧૦૬॥

લોક સૌ વિસ્મય થયાં, આનન્દ અતિ । પ્રેમે પૂજ્યા રાજા રણછોડ; આ૦ ।
નજરે નિરખી પાપ ગયાં; આ૦ । રુકિમણી કૃષ્ણની જોડ; આ૦ ॥૧॥
સ્વામી સહજાનન્દજી; આ૦ । શિષ્ય સહિત બાંધ્યો ફુલનો ડોલ; આ૦ ।
પ્રભુ પૂજ્યા જગવન્દજી; આ૦ । હરિ હરિજનને કિધા રંગ ચોલ; આ૦ ॥૨॥
અબીર ગુલાલ ઉડાડિયા; આ૦ । કૃષ્ણ રુક્મિણી કેરાં ગાયાં ગીત; આ૦ ।

રસિયો રંગ રમાડિયા; આ૦ । શ્રી રણછોડ રંગિલો પરમ પુનીત; આ૦ ॥૩॥
શ્રીદ્વારામતી રાયનો; આ૦ । ઉત્સવ કિધો ઉમંગે ગુરુદેવ; આ૦ ।
હરિભજન ઉપાયનો; આ૦ । રાહ બતાવ્યો તરવાને તતખેવ; આ૦ ॥૪॥
જ્યારે પ્રભુ ત્યાં આવિયા; આ૦ । ત્યારે આવ્યો સંગ સકલ પરિવાર; આ૦ ।
દ્વારકાં પુરરુપે થયાં; આ૦ । સરરુપે થયાં ગોમતી સાર; આ૦ ॥૫॥
જ્યાં ત્યાંથી તીરથ ઘણાં; આ૦ । આવ્યાં સર્વે પ્રભુજીને પાસ; આ૦ ।
મુક્તાનંદના નાથતણાં; આ૦ । ચરણકમળની સૌ તીરથને આસ; આ૦ ॥૬॥

પદ ॥૧૦૭॥

આનન્દે ઉત્સવ કરી, અતિ સુખકારી । તે રજનીમાં પોઢ્યા સદ્‌ગુરુ શ્યામ; અતિ૦ ।
સ્વપને દિઠા શ્રીહરિ; અતિ૦ । શ્રી દ્વારામતી નાથ કહ્યું સુખધામ; અતિ૦ ॥૧॥
આ સ્થાનક હું આવિયો; અતિ૦ । માટે મારા આયુધની દ્યો છાપ; અતિ૦ ।
એ મત મુજને ભાવિયો; અતિ૦ । છાપ દઈ તમે ટાળો સૌનાં પાપ; અતિ૦ ॥૨॥
એ રીતે હરિ હુકમ કર્યો; અતિ૦ । સ્વામી સહજાનન્દ સુજાણ; અતિ૦ ।
હુકમ લઈ શિર પર ધર્યો; અતિ૦ । કર જોડીને કિધાં વચન પ્રમાણ; અતિ૦ ॥૩॥
સદ્‌ગુરુ સ્વામી ઉઠિયા; અતિ૦ । પ્રાતસમે સૌ આગળ કીધિ વાત; અતિ૦ ।
નિજજન ઉપર ત્રુઠિયા; અતિ૦ । છાપ અપાવી તૃપ્ત કરી સાક્ષાત; અતિ૦ ॥૪॥
ત્યાગી જોઈ તે મૂરતિ; અતિ૦ । દિઠા સર્વે દ્વારામતી રાય; અતિ૦ ।
નિમેષ ન મેલે ઉરથી; અતિ૦ । લળિ લળિ લાગે પાય; અતિ૦ ॥૫॥
પ્રેમ ઘણે પૂજા કરી; અતિ૦ । મુનિવરનાં મન પામ્યાં પૂરણ શાન્ત; અતિ૦ ।
મુક્તાનન્દ મળિયા હરિ; અતિ૦ । છોગાળો નિરખતાં ભાગી ભ્રાન્ત; અતિ૦ ॥૬॥

પદ ॥૧૦૮॥

મુનિવર મનમાં મગન થયા, શ્રીહરિ મળતાં । દ્વારામતિ જાવાનું સિધુ કામ; શ્રી૦ ।
અન્તરથી સંશય ગયા; શ્રી૦ । પ્રેમી જનને તેજ જણાણું ધામ; શ્રી૦ ॥૧॥
સરરુપે શ્રીગોમતી; શ્રી૦ । તેમાં નાહી લિયે સૌ સુંદર છાપ; શ્રી૦ ।
હરિજનને મન હરખ અતિ; શ્રી૦ । તીરથ કરી સૌ અધિક થયાં નિષ્પાપ; શ્રી૦ ॥૨॥
સમ્પૂરણ દ્વારામતી; શ્રી૦ । માની લીધિ સૌ સત્સંગી સંત; શ્રી૦ ।
ગુરુ કરુણા ઉર હરખ અતિ; શ્રી૦ । સંશય શોક કુમતનો આવ્યો અન્ત; શ્રી૦ ॥૩॥

એમ અતિ આનન્દ થયો; શ્રી૦ । શિષ્ય સહિત સ્વામી વશિયા એક માસ; શ્રી૦ ।
નિત્ય દર્શન સંતાપ ગયો; શ્રી૦ । ભજન ભક્તિનો સૌને અધિક પ્રકાશ; શ્રી૦ ॥૪॥
નિત્ય નિત્ય સુંદર શ્યામશું; શ્રી૦ । વધવા લાગ્યો પૂરણ પ્રેમ; શ્રી૦ ।
મનમાન્યું સુખ ધામશું; શ્રી૦ । ધાર્યું પૂરણ પતિવ્રતાનું નિયમ; શ્રી૦ ॥૫॥
સત્યયુગ સૌમાં આવિયો; શ્રી૦ । સ્વામી સહજાનન્દતણે પ્રતાપ; શ્રી૦ ।
કલિયુગ દૂર નસાવિયો; શ્રી૦ । મુક્તાનન્દ કે' નાઠા સૌ સંતાપ; શ્રી૦ ॥૬॥

પદ ॥૧૦૯॥ (રાગ ગરબી)

('મને રસિયા સંગાથે રંગ લાગ્યોરે' એ ઢાળ છે)

વશ્યા રણછોડરાય વરતાલ્યેરે, આવે જાતરાયે લોક અતિ વાલ્યેર ॥૧॥
સૌ સંત સહિત જગસ્વામીરે, કરે હરિ દર્શન નિષ્કામીરે ॥૨॥
આવિ ચૈત્ર શુદી ત્રીજ સારીરે, એનો ઉત્સવ કરાવ્યો સ્વામી ભારીરે ॥૩॥
એનું મત્સ્યજયંતી શુભ નામરે, પૂજ્યા વાસુદેવ પ્રભુ સુખધામરે ॥૪॥
આવ્યો રામનવમી ઉત્સવ જેહરે, અતિ આદરે કરાવ્યો સ્વામી તેહરે ॥૫॥
પછી વિમલા એકાદશી આવીરે, સૌ સંતોને મન ભાવીરે ॥૬॥
વાસુદેવજીનો ઉત્સવ ભારીરે, અતિ આદરે કરાવ્યો સુખકારીરે ॥૭॥
કહે મુક્તાનન્દ ગુરુરાયરે, એમ ઉત્સવ કરાવી રાજી થાયરે ॥૮॥

પદ ॥૧૧૦॥

પછી સદ્‌ગુરુ સહજાનન્દરે, સૌને સિખ આપી જગવન્દરે ॥૧॥
જાઓ પોત પોતાને સૌ ઠામરે, ભજો રણછોડરાય સુખધામરે ॥૨॥
એમ સિખ દૈ સૌને દયાળરે, પોતે પારણાં કર્યાં તતકાલરે ॥૩॥
કરી રણછોડરાયને પ્રણામરે, સ્વામી સંગ લૈ સંત નિષ્કામરે ॥૪॥
ચાલ્યા દ્વાદશીને દિન સુખકારીરે, આવ્યા દુર્ગનગર ભયહારીરે ॥૫॥
દેશદેશથી આવ્યા'તા હરિજનરે, લીધિ છાપને પુનિત કર્યાં તનરે ॥૬॥
ગયા હરિજન નિજ નિજ ગામરે, લેતા રણછોડરાયનું નામરે ॥૭॥
કહે મુક્તાનન્દ મુનિકાજરે, રહ્યા વરતાલ શ્રીમહારાજરે ॥૮॥

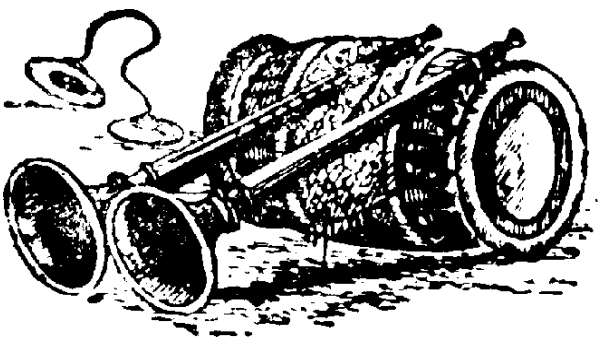
પદ ॥૧૧૧॥

એમ શ્રીદ્વારામતી રાયરે, સદા ભક્ત આધિન કે'વાયરે ॥૧॥
સ્વામિનારાયણના સંત અતિ ત્યાગીરે, સુધા હરિચરણે અનુરાગીરે ॥૨॥
તેને દર્શન દેવા કાજરે, વશ્યો વરતાલ સર્વ સમાજરે ॥૩॥
ફાગણ શુદી એકાદશીને દિનરે, આવ્યા વરતાલ જગજીવનરે ॥૪॥
જ્યારે વશ્યા વરતાલ જદુરાયરે, વધ્યો દ્વારકાં સમાન મહિમાયરે ॥૫॥
આવે જાતરાયે લોક અપારરે, વધ્યો અધિક પ્રતાપ ઉદારરે ॥૬॥
થયું દ્વારિકાં સમાન તે ગામરે, જેમાં રહ્યા રણછોડ સુખધામરે ॥૭॥
કહે મુક્તાનન્દ મુરારીરે, સદા સંતને આધિન સુખકારીરે ॥૮॥

પદ ॥૧૧૨॥

કીધો કૃષ્ણપ્રસાદ ગ્રન્થ સારરે, એ છે હરિજનનો શણગારરે ॥૧॥
નહિ સાંભળીને સિખિ આ વાતરે, જેમ દિઠું તેમ કહ્યું સાક્ષાતરે ॥૨॥
આ ગ્રન્થને કર્યાથી સુખકંદરે, મને રીઝો સ્વામી સહજાનન્દરે ॥૩॥
વળી રીઝજો વિશેષે કરી સંતરે, રીઝો દ્વારકાંના નાથ ભગવન્તરે ॥૪॥
જદુનાથનો આ ગ્રન્થ ઉદારરે, પ્રેમે ભણશે તે પામશે પારરે ॥૫॥
સિખે સાંભળે ને પ્રેમે કરી ગાયરે, તેને રીઝશે અખંડ જદુરાયરે ॥૬॥
થાશે લોકમાં સુખી ને જશ માનરે, અંત્યે ભેટશે તે શ્રીભગવાનરે ॥૭॥
કહે મુક્તાનન્દ પ્રભુ પાસરે, સુણી રીઝે તેનો વૈકુંઠવાસરે ॥૮॥

ઇતિ શ્રીમત્સકલધર્મમર્યાદાપાલનધુરંધરશ્રીમદુદ્ધવસંપ્રદાયપ્રવર્તકાચાર્ય શ્રીસહજાનંદસ્વામિશિષ્ય-મુક્તાનંદમુનિવિરચિતે શ્રીકૃષ્ણપ્રસાદે ભગવતો વૃત્તાલયાગમનોત્સવનિરુપણનામા ગ્રન્થઃ સમ્પૂર્ણઃ ॥

॥વૃત્તાલયે સ ભગવાન્ જયતીહ સાક્ષાત્ ॥

મુક્તાનંદમહામુનિકૃત-કાવ્યસંગ્રહે-

શ્રીનારાયણચરિત્રમ્

પદ ॥૧॥ (પદ રાગ મંગલ)

વંદું પ્રગટ શ્રીસહજાનન્દ, સો વર્ણિરુપ હે ।
જાકો મહિમા અગમ અગાધ, સો પરમ અનૂપ હે ॥૧॥
સોતો પ્રકૃતિ પુરુષ પર, ધામમહીં નિત્ય રાજહિ ।
એસે અતિ તેજોમય દેવ, અધિક છબી છાજહિ ॥૨॥
તહાં વૈષ્ણવ વૃંદ અપાર, ચરન સેવા કરે ।
સદા ગુણ અભિમાની દેવ, હુકમ ત્યુંહિ અનુસરે ॥૩॥
સો તો જયું ભએ વર્ણિરુપ, ભૂમિપર આયકે ।
વાકિ કહું સંક્ષેપસેં, બાત અધિક મુદ પાયકે ॥૪॥
ભયો દુર્વાસાકો શાપ, ભક્તિ અરું ધર્મકું ।
ધરે દ્વિજકુલ માનુષ દેહ, જાનિ શુભ મર્મકું ॥૫॥
તાકે પુત્ર ભએ શ્રીકૃષ્ણ, દયાનિધિ દેવ જુ ।
જાકે દરશ સ્પરશ જનવૃંદ, તરે તતખેવ જુ ॥૬॥
જાકો નિગમ ન પામે પાર, નેતિ કહિ ગાવહિં ।
એસે હરિ દેવનકે દેવ, અખંડ કહાવહિં ॥૭॥
નિકે જન્મ કર્મ ગુન તાસ, કહું અતિપ્રેમસેં ।
કહે મુક્તાનન્દ તેહિ સંત, સુનત નિત્ય નેમસેં ॥૮॥

પદ ॥૨॥

નિકો સુભગ દેશ સરવાર, પુનિત જેહિ નામ જુ ।
સોતો ઉત્તર કોસલ મધ્ય, અવધપુર ધામ જુ ॥૧॥
આછો અવધસેં ઉત્તર, આઠ કોશ એક ગ્રામ હે ।
તાકો છપિયા નામ તેહિ, મધ્ય ધર્મકો ધામ હે ॥૨॥

જાકિ સરવરિયા દ્વિજ, જ્ઞાતિ સાવર્ણિ ગોત્ર હે ।
જાકે કુલમેં પઢત બહુ, વેદ રું અગ્નિહોત્ર હે ॥૩॥
જાકે પ્રવર હે તિન પુનિત, વેદ જેહિ સામ હે ।
વાકિ કૌથુમી શાખા પુનિત, અધિક અભિરામ હે ॥૪॥
પાંડે હરિપ્રસાદ જેહિ નામ, સો ધર્મકો રુપ હે ।
સતી પ્રેમવતી તેહિ નારી, સો ભક્તિ અનુપ હે ॥૫॥
મધુ માસમેં નૌમી શુક્લકી, દશ ઘટિ નિશિ ભઈ ।
તબ પ્રગટ ભએ શ્રીકૃષ્ણ, સબહિ ચિંતા ગઈ ॥૬॥
ભયો ત્રિભુવન જય જય કાર, કુસુમ સુર વર્ષહિં ।
કરે નૃત્ય અપસરા અનેક, અધિક મન હર્ષહિં ॥૭॥
આયે માર્કંડ મુનિ, ધર્યો હે નીલકંઠ નામ જુ ।
કહે મુક્તાનન્દ હરિકૃષ્ણ, સોઈ સુખધામ જુ ॥૮॥

પદ ॥૩॥

ભએ વિપ્ર રુપ ઘનશ્યામ, જગદ્ગુરુ આપ જુ ।
ભયો સંતકું સુખ સબ, દુષ્ટ પાએ સંતાપ જુ ॥૧॥
પ્રભુ બાલચન્દ્ર જિમિ બઢત, શિશુ ખેલ જુ ।
ફિરે સબ હરિમન્દિરમાંહિ, સો આપ અકેલજુ ॥૨॥
રહે અવધમેં તવ નિત્ય, પરિકું પ્રકમા દેવહિ ।
નિત્ય સબ તીરથમહિ જાત, કથારસ સેવહિ ॥૩॥
ભએ આઠ વર્ષકે લાલ, દિયો ઉપવીત જુ ।
જાકિ પ્રાકૃત બાલસેં સબહિ, અલૌકિક રીત જુ ॥૪॥
ભએ તિરોભાવ પિતુ, માત પાએ વૈરાગ્ય જુ ।
કિયો બાલરૂપ તતકાલ, તાત ગૃહ ત્યાગ જુ ॥૫॥
રોવે પુરજન મિત્રકે વૃન્દ, ભ્રાત સબ રોવહિં ।
ખોજે અવધમેં તિરથ સબહિ, જહાં તહાં જોવહિં ॥૬॥
ચલે વર્ણિવેશ ઘનશ્યામ, ઉદાસી હોય કે ।
વાકું વન મૃગ ખગવૃન્દ, ચકિત ભએ જોયકે ॥૭॥
યું વનમેં ગએ શ્રીકૃષ્ણ, તાતગૃહ ત્યાગિકે ।
કહે મુક્તાનંદ હઠ જોગ, કરત અનુરાગિકે ॥૮॥

પદ ॥૪॥

ગએ ઉત્તર દિશમહિ, હિમગિરિકી તરાઈમેં ।
ફિરે વિકટ ગહન વન મધ્ય, ત્યાગ મસ્તાઈમેં ॥૧॥
ઠાઢે એક પાઉં તપ કરત, ઉર્ધ્વ ભુજ હોય જુ ।
કરે કન્દ મૂલ ફલ આહાર, તપસ્વી સોય જુ ॥૨॥
સહે ગ્રીષ્મ કાલમેં પંચ, અગ્નિકી ઝાલ જુ ।
કરે તાપસ જયું તપ સોઈ, ભક્ત પ્રતિપાલ જુ ॥૩॥
સહે બરષા ઋતુમહિં સદા, શિશ જલધાર જુ ।
એસે પરમ મગન હોય, રહત બાલ સકુમાર જુ ॥૪॥
સો તો શીત કાલમેં કરત હે, જલમધ્ય વાસ જુ ।
નહિ સર્પ સિંહ ગજ પ્રેતકી, ઉરમહિંત્રાસ જુ ॥૫॥
રહે બનમેં ત્યાગી સબ સંગ, અકેલા અવિનાશ જુ ।
એક મૃગ છાલા કૌપીન, વૃક્ષતલ વાસ જુ ॥૬॥
એસો અધિક કઠિન તપ કરત, રું સાધત જોગકું ।
કહે મુક્તાનન્દ ઘનશ્યામ, તજે સબ ભોગકું ॥૭॥

પદ ॥૫॥

પ્રભુ રાજજોગ કિયો સિદ્ધ, સો અલપહિ કાલસેં ।
એક વનમહિ જોગી ગોપાલ, સો મિલેઉ દયાલસેં ॥૧॥
નિત્ય સેવત ચરનસરોજ, સો જોગી ગોપાલ જુ ।
તાકું સિદ્ધ કિએ તતકાલ, ભક્તપ્રતિપાલ જુ ॥૨॥
ગએ પુરુષોત્તમ પુરિ આપ, સોઈ ઘનશ્યામ જુ ।
ધારે પવન પાન કરી દેહ, ધામ કિયો ધામ જુ ॥૩॥
આયો બ્રહ્મરાક્ષસ અતિઘોર, યુદ્ધ તાસેં ભયો ।
વાકો ચેટક ન ચલ્યો કોઉ, શિષ્ય હોયકે ગયો ॥૪॥
સહે શિરપર સિત રું ઘામ, ગ્રામમેં ન આવહિં ।
બિન જાચે શુચિ અન્ન દેત, સો રુચિકર પાવહિં ॥૫॥
તહાંસે રામનાથ ગએ સોઈ, ભક્ત જિમિ હોયકે ।
નિત્ય પૂજત શાલગ્રામ, અધિક ચિત્ત પ્રોયકે ॥૬॥

ચલે એક દિન વનમધ્ય, પ્યાસ અતિશે લગી ।
તપે શિરપર ધૂપ અપાર, ક્ષુધા અતિશે જગી ॥૭॥
આયો વનમહિં કૂપ અનુપ, તાસ ઢિગ જાયકે ।
કહે મુક્તાનન્દ હરિસેવ, કરત હિત લાયકે ॥૮॥

પદ ॥૬॥ (પદરાગ ખટ)

શ્રીઘનશ્યામ ભક્તભયહારી, ભક્ત જું ભક્તિ કરત સુખકારી; શ્રી૦ ॥૧॥
કૂપસેં જલકો પાત્ર ભર લીના, શાલગ્રામકું અર્પણ કીના; શ્રી૦ ॥૨॥
અર્ધા ભર ડારત જલ જબહિ, શાલગ્રામ સો પિબત તબહિ; શ્રી૦ ॥૩॥
એક પાત્ર જલ પિયો જબ સોઈ, ભર્યો અન્ય પાત્ર પ્રેમવશ હોઈ; શ્રી૦ ॥૪॥
તૃપ્ત ભએ તબલું જલ લાએ, શાલગ્રામકું પુજિ સુખ પાએ; શ્રી૦ ॥૫॥
યું બન બિચરત અજ અવતારી, મુક્તાનન્દ છબીપર બલહારી; શ્રી૦ ॥૬॥

પદ ॥૭॥

યું ઘનશ્યામ વીર વ્રતધારી, કરત કઠિન તપ અજ અવિકારી; યું૦ ॥૧॥
શ્વેત વૃષભપર બેઠિ સોહાએ, તેહિ સ્થલ ગૌરી શંભુ ચલી આએ; યું૦ ॥૨॥
પસ દોય સાથુ શંભુ જબ દીના, પ્રભુકું ભોગ ધરી ભોજન કીના; યું૦ ॥૩॥
તહાંસે ભૂતપુરિ ગએ એહા, રામાનુજકો જન્મસ્થલ તેહા; યું૦ ॥૪॥
રામાનુજકી મૂર્તિ વિશાલા, દેખિકે મગન ભએઉ તતકાલા; યું૦ ॥૫॥
તહાંસે હરિ પશ્ચિમ દિશિ આએ, મુક્તાનન્દકે પ્રભુ મન ભાએ; યું૦ ॥૬॥

પદ ॥૮॥

સોઈ ઘનશ્યામ મુમુક્ષુ કાજા, સંત જ્યું વર્તત સુરમુનિરાજા; સો૦ ॥૧॥
ધર્મ જ્ઞાન વિરતિ જુત જેહા, કરે શ્રીકૃષ્ણભક્તિ મુનિ તેહા; સો૦ ॥૨॥
અધર્મમૂલ ઉખારન ભારી, સબ તીરથમેં જાત સુખકારી; સો૦ ॥૩॥
તીર્થનિમેંજો મુમુક્ષુવૃન્દા, તાહિ દે દર્શ હરત ભવફન્દા; સો૦ ॥૪॥
ત્યાગી તપસ્વિનકે મદહારી, અતિત્યાગી શ્રીહરિ બ્રહ્મચારી; સો૦ ॥૫॥
એહિ વિધ ચરિત્ર કરત સુખકંદા, મુક્તાનન્દ કે નાથ સ્વચ્છંદા; સો૦ ॥૬॥

પદ ॥૯॥

એહિ ઘનશ્યામ અકળ અવતારી, તીર્થહું તીર્થ કરત સુખકારી; એહિ૦ ॥૧॥
નરનારાયણ મુનિસમ રુપા, ગુણ પ્રાકમ તેહિ તુલ્ય અનૂપા; એહિ૦ ॥૨॥

પશ્ચિમકે સબ તીરથ કીના, લોજમેં આયકે દર્સન દીના; એહિ૦ ॥૩॥
ઉદ્ધવ સોઈ રામાનન્દસ્વામી, તહાંરહે તિનકે શિષ્ય નિષ્કામી; એહિ૦ ॥૪॥
તેહિ સંગ ભેટ ભઈ હે જબહિ, મુનિ ઘનશ્યામ મગન ભએ તબહિ; એહિ૦ ॥૫॥
સોઈ સંતન મધ્ય રહે ઘનશ્યામા, મુક્તાનન્દકે પ્રભુ ધામા; એહિ૦ ॥૬॥

પદ ॥૧૦॥ (પદરાગ-રવેણી)

ગિરિ રૈવત ઢિગ પિપર ગ્રામા, તહાં ગુરુ આએ પરમ અભિરામા ॥૧॥
ગુરુ રામાનન્દ ઠિગ જબ ગએઉ, દર્શન પાય મગન હોય રએઉ ॥૨॥
પ્રેમસેં દંડ જ્યું કિન પ્રણામા, રહે કર જોરિ ધર્મતપધામા ॥૩॥
ગુરુ રામાનંદ ઢિગ બૈઠાએ, કુશલ પ્રશ્ન પુછે મન ભાએ ॥૪॥
કાર્તિક શુદી એકાદશી જેહા, નામ પ્રબોધિની અતિબડ તેહા ॥૫॥
તેહિ દિન શ્રીરામાનંદસ્વામી, દીક્ષા દિન જાનિ બહુનામી ॥૬॥
અક્ષર અષ્ટકો મંત્ર ઉદારા, ગુરુ ઉપદેશ કિયો શ્રુતિસારા ॥૭॥
મુક્તાનન્દકે પ્રભુ સુખકારી, લિયો ઉપદેશ ઈશ અવતારી ॥૮॥

પદ ॥૧૧॥

સંપ્રદાય ઉદ્ધવકો જેહુ, તિનકે રહસ્ય પ્રાપ્ત ભએ તેહુ ॥૧॥
દીક્ષા જન્મ ભયો હે જબહી, અતિબડ ઉત્સવ કિનો તબહી ॥૨॥
એહિવિધિ શિષ્ય ભએઉ ઘનશ્યામા, સહજાનંદ ધર્યો ગુરુનામા ॥૩॥
નારાયણ મુનિ નામ હે જેહા, પ્રેમસેં ધરત ભએઉ ગુરુ તેહા ॥૪॥
તેહી પ્રતાપ ગુરુ જાન્યો અપારા, દિયો ઉપદેશ કરત અધિકારા ॥૫॥
ઉદ્ધવ મતમેં મુખ્ય તેહિ કીના, ગુરુ નિજ ગાદી તુરત હિ દીના ॥૬॥
ઉદ્ધવ સ્વામી મનુષ્યતન ત્યાગી, દિવ્યસ્વરુપ ભએઉ બડભાગી ॥૭॥
કહે મુક્તાનન્દ હરિ બહુનામી, પ્રગટ ભએઉ સહજાનન્દ સ્વામી ॥૮॥

પદ ॥૧૨॥

સોઈ સહજાનંદ પ્રભુ સુખકારી, અતિ પ્રતાપ જુત ભએ અઘહારી ॥૧॥
કલિમહિ સતજુગ કરનકે કાજા, લિનિહે પ્રથમ કામકી લાજા ॥૨॥
લોભ મોહ મદ મત્સર ટારે, માન રું ક્રોધકે મૂલ ઉખારે ॥૩॥
ધર્મ ભક્તિ વૈરાગ્ય રું જ્ઞાના । નિજભક્તન ઉર ધરેઉ સુજાના ॥૪॥

હિંસા યજ્ઞ રું પાષંડ જેહા । અધિક ઉચ્છેદ ભએ હે તેહા ॥૫॥
અસુરકું અધિક મોહ ઉપજાઇ । નાશ કરાએ જાની અન્યાઇ ॥૬॥
અનંત પતિત કરન ભવપારા । યમ રું નિમ કિયો સેતુ ઉદારા ॥૭॥
મુક્તાનંદકો નાથ પ્રવીના, યું કલિજુગમહિ સતજુગ કીના ॥૮॥

પદ ॥૧૩॥

તાપિછે સહજાનંદસ્વામી, દેશ દેશ પ્રતિ ગએ બહુનામી ॥૧॥
અપનો પ્રતાપ અલૌકિક જોઉ, સબ મનુષ્યકું જનાયો હે સોઉ ॥૨॥
અધિકારી અરું અનઅધિકારી, એસે અસંખ્ય પુરુષ અરુ નારી ॥૩॥
જો જો આપકે શરણમેં આવે, તાહિકું ભજનકી જુક્તિ બતાવે ॥૪॥
બિન અષ્ટાંગ યોગ અભ્યાસા, નિજ આશ્રિતકે ઈન્દ્રિ મન શ્વાસા ॥૫॥
તિનકો નિરોધ જ્યું આપમેં હોઈ, એસિ સમાધિ કરાવત સોઈ ॥૬॥
વાસુદેવકે ધામ હે જેહુ, ગોલોકાદિ અલૌકિક તેહુ ॥૭॥
દેખે સમાધિમહિ હરિવાસા, વૈભવ પાર્ષદ પરમ પ્રકાશા ॥૮॥
કહે મુક્તાનંદ શ્રીભગવંતા, યું ઐશ્વર્ય દેખાએ અનંતા ॥૯॥

પદ ॥૧૪॥ (પદરાગ-બિહાગ)

શ્રીગુરુ સહજાનંદ ઉદારા, તારેહે પતિત અપારા શ્રીગુરૂ ।
આપકે આશ્રિત મનુષ્ય સબહિકું, અંત સમો જબ હોય ।
આપકો દર્શન કિ નિજ સંતનકો, દરશન પાવત સોય; શ્રીગુરૂ૦ ॥૧॥
કિ વૈકુંઠ લોકકે વાસિ, પાર્ષદ દર્શન દેત ।
બેઠિ વિમાનમેં પહુંચત, પ્રભુકે ધામમેં પ્રેમસમેત; શ્રીગુરૂ૦ ॥૨॥
એસે અગણિત દિવ્ય અલૌકિક, દેખિ પ્રતાપ વિશાલ ।
અનંત મનુષ્ય અપનો મત તજિકે, આએ શરણ તતકાલ; શ્રીગુરૂ૦ ॥૩॥
અનન્ય ભક્ત હોય ભજત હે હરિ, જન પ્રભુકો પ્રગટસ્વરુપ ।
મુક્તાનંદ કે નાથજીકો મહિમા, જાનિકે પરમ અનૂપ; શ્રીગુરૂ૦ ॥૪॥

પદ ॥૧૫॥

સોઈ ગુરુ સહજાનન્દ પ્રવીન, ધર્મભક્તિ દૃઢ કિનઉં; સોઈ૦ ।

એકાદશી જનમાષ્ટમી આદિ, પ્રભુકે જન્મદિન જેહુ ।
તિનમહિ પ્રભુકે બડે બડે, ઉત્સવ અધિક કરાએહે તેહું; સોઈ૦ ॥૧॥
ત્યું વિષ્ણુકી પ્રીતિ હિત કિને, વિષ્ણુજાગ અપાર ।
વેદકી વિધી જુત વિપ્રકું, દિને દાન સો વિવિધ પ્રકાર; સોઈ૦ ॥૨॥
ત્યુંહિ કરાએ બડે બડે મંદિર, કૃષ્ણદેવકે કાજ ।
પ્રેમસહિત શ્રીકૃષ્ણ રાધિકા, પધરાએ મહારાજ; સોઈ૦ ॥૩॥
ધર્મ ભક્તિ લક્ષ્મીનારાયણ, નરનારાયણ જેહી ।
વેદકે વિધિ જુત ઈષ્ટકી, મૂર્તિ પધરાઈ હે તેહી; સોઈ૦ ॥૪॥
સો સબ મૂર્તિનમેં નિજ દૈવત, ધારત ભએ મુનિભૂપ ।
મુક્તાનન્દકે પ્રભુ તેહિ અવસર, ઉત્સવ કિએહે અનૂપ; સોઈ૦ ॥૫॥

પદ ॥૧૬॥

ધર્મ ભક્તિ સુત પ્રબલ પ્રતાપ, ભક્ત જ્યું વર્તત આપ, ધર્મ૦ ।
સતી ચકોર ચાતક અરુ ચકવા, ચકવી પતંગ રુ મીન ।
જ્યું નિજ ઈષ્ટમેં મગન હે એ સબ, ત્યું પ્રભુ મેં લેલિન; ધર્મ૦ ॥૧॥
નેહસેં આતુર ભયસેં આતુર, રોગિ ક્ષુધાસેં દીન ।
ત્યું હરિજનસું દીનતા રાખત, સમર્થ પરમ પ્રવીન; ધર્મ૦ ॥૨॥
સદ્ગ્રન્થનકો પઠન શ્રવણાદિક, તિનમહિ પ્રીતિ અપાર ।
સંત સભામધ્ય કહત નિરંતર, બ્રહ્મવિદ્યા શ્રુતિસાર; ધર્મ૦ ॥૩॥
પરે સંસારજાલ મહિ પ્રાની, તાહિ છોડાવનહાર ।
મુક્તાનન્દ કે નાથ જગદ્ગુરુ, કરુણાનિધિ કરતાર; ધર્મ૦ ॥૪॥

પદ ॥૧૭॥

ધર્મ ભક્તિ સુત પ્રબલ પ્રતાપ, ભક્ત જ્યું વર્તત આપ, ધર્મ૦ ।
સતી ચકોર ચાતક અરુ ચકવા, ચકવી પતંગ રું મીન ।
જ્યું નિજ ઈષ્ટમેં મગન હે એ સબ, ત્યું પ્રભુ મેં લેલિન; ધર્મ૦ ॥૧॥
સ્નેહસેં આતુર ભયસેં આતુર, રોગિ ક્ષુધાસેં દીન ।
ત્યું હરિજનસું દીનતા રાખત, સમર્થ પરમ પ્રવીન; ધર્મ૦ ॥૨॥
સદ્ગ્રંથનકો પઠન શ્રવણાદિક, તિનમહિ પ્રીતિ અપાર ।
સંત સભામધ્ય કહત નિરંતર, બ્રહ્મવિદ્યા શ્રુતિસાર; ધર્મ૦ ॥૩॥

પરે સંસારજાલ મહિ પ્રાની, તાહિ છોડાવનહાર ।
મુક્તાનંદ કે નાથ જગદ્‌ગુરુ, કરુણાનિધિ કરતાર; ધર્મ૦ ॥૪॥

પદ ॥૧૮॥ (રાગ-રવેણી)

સાચે સંતકી રીત હે જેહા, નારાયણમુનિ કહત હે તેહા ॥૧॥
બ્રહ્મસ્વરુપમેં એકતા હોઈ, તદપિ રહત નિજધર્મમેં સોઈ ॥૨॥
બ્રહ્મસ્વરુપ હોઈ ભજે ભગવંતા, પંચ વિષય ત્યાગત સોઈ સંતા ॥૩॥
યું નિજ મત સબ સંતકું કહહીં, હરિજન મધ્ય નિરંતર રહહીં ॥૪॥
ભક્તિધર્મ સુત પરમ પ્રવીના, યું નિજમત દૃઢ સ્થાપન કીના ॥૫॥
ધર્મજુક્ત ભક્તિ વિખ્યાતા, ધરી નિજ ભક્તનમેં સુખદાતા ॥૬॥
એકાંતિકકે ધર્મ સબ જેહુ, કલિમધ્ય અધિક પ્રગટ કિએ તેહુ ॥૭॥
મુક્તાનંદકો નાથ ઉદારા, યું કલિજુગ મત કિન સંહારા ॥૮॥

પદ ॥૧૯॥

નારાયણમુનિ અજ અવતારી, નિજમત સબકું કહત સુખકારી ॥૧॥
નિજ નિજ ધર્મ નિગમ કહે જેહા, મનુષ્યકું તજન જોગ્ય નહિ તેહા ॥૨॥
પ્રભુકો મહિમા જાનત કાજા, સેવત જોગ્ય હે સંતસમાજા ॥૩॥
જીવકું બ્રહ્મસંગ એક કરના, પ્રભુ વિન ઓર આશા પરહરના ॥૪॥
તેજઃ પુંજમહિ દિવ્યસ્વરુપા, વાસુદેવ પ્રભુ પરમ અનૂપા ॥૫॥
તિનકિ ભક્તિ પ્રેમજુત જોઈ, મનુષ્યમાત્રકું કરનિ સોઈ ॥૬॥
સુખદ ભાગવત ધર્મ હે એહુ, પ્રભુ નિજજનકું કહેઉ સબ તેહુ ॥૭॥
મુક્તાનન્દકો નાથ પ્રવીના, યું કલિયુગ મત ખંડન કીના ॥૮॥

પદ ॥૨૦॥

એકસમે કચ્છ ભુજ ગએ સ્વામી, સિન્ધુકે જલમેં ચલેઉ બહુનામી ॥૧॥
આપકે પાસ શેર જલ જેહુ, દીયો કોઉ અભ્યાગતકું તેહુ ॥૨॥
ચાર કોસલું ખારું વારી, તેહિ મધ્ય પ્યાસ લગિ અતિભારી ॥૩॥
ચલિન શક્ત લગિ પ્યાસ અપારા, ચહું દિશ ભર્યો હે સિંધુ જલ ખારા ॥૪॥
સંગ નિષ્કુલાનંદ જો સંતા, પ્યાસકે દુઃખસેં ભજત ભગવંતા ॥૫॥
ભર અંજલિ જલ ચાખ્યો જબહી, મિષ્ટ ભયો ગંગાસમ તબહી ॥૬॥

તબ અતિશે જલપાનહું કીના, સંગ જલપાત્ર સોઉ ભરલીના ॥૭॥
મુક્તાનન્દકો નાથ પિછાની, સિંધુ કિનિ સેવા મનમાની ॥૮॥

પદ ॥૨૧॥

યું નિત્ય નૌતમ લીલા કરહિં, કહત સુનત કલિમલ સબ જરહિં ॥૧॥
માયિક મત સબ ખંડન કીના, જ્ઞાન વૈરાગ્ય તરુણ કર લીના ॥૨॥
અતિશે સુખદ ભક્તિ અરું ધર્મા, નિજજન ઉર સ્થાપેઉ લખિ મર્મા ॥૩॥
ષાષંડિ ગુરુ ગજ મતવારે, સિંહ જ્યું તોરી કુંભસ્થલ મારે ॥૪॥
સ્રબાહ્ય મત ખંડેઉ સબહિ, ઉદ્ધવ મતકું પુષ્ટ કિયો અબહી ॥૫॥
પ્રશ્નસેં પંડિતકો મદ ટારે, અઘ ઓગુનકે મૂલ ઉખારે ॥૬॥
બ્રહ્મભોજ લક્ષાવધિ કીને, વિપ્રકું દાન બહુત વિધિ દીને ॥૭॥
સોઈ સહજાનન્દ સ્વામી ઉદારા, મુક્તાનંદકે પ્રાણ આધારા ॥૮॥

પદ ॥૨૨॥ (રાગ-મંગલ)

એસે નિજગુરુકે ગુન સોઈ, કછુક પુનિ કહત હું ।
જાકો મહિમા અગમ અગાધ, પાર નહિ લહત હું ॥૧॥
જાકું સદગ્રન્થકો, રહસ્ય તાહિ પ્રીત હે ।
સોતો કામાદિકસેં દેવ, અખંડ અજિત હે ॥૨॥
નહિ આપકું હરિજન સંગ, માન લવલેશ હે ।
જાકે વચન રસાયનરુપ, સત્ય ઉપદેશ હે ॥૩॥
મેરુસમ હરિભક્તકે દોષ, સો રજસમ જાનહિં ।
વાકો રજસમ ગુન હે, તાહિ મેરુસમ માનહિં ॥૪॥
જાકે હરિભક્તનસું હેત, સૌ અગમ અપાર હે ।
જાકિ સબ ક્રિયા સંતન કાજ, એહિ નિરધારહે ॥૫॥
જાકું નિષ્કામી હરિભક્તકિ, સેવા ભાવહિં ।
કહે મુક્તાનંદ તેહિ નિગમ, નેતિ કહિ ગાવહિં ॥૬॥

પદ ॥૨૩॥

એસે સદ્‌ગુરુ સહજાનન્દ, ફંદ સબ ટારહિં, ।
વાકે જૌ કોય આવત શરણ, તાહિ ઉદ્ધારહિં ॥૧॥

વાકો પ્રેમમગન હોય ભક્ત, જો દર્શન કરત હે, ।
તાકે કાલ કર્મ ગુન પાસ, સો સબહિ ટરત હે ॥૨॥
જાકું અધિક કુકર્મી જીવ, મિલત જબ આયકે ।
સો તો હોવત સંત સમાન, ગોવિંદ ગુન ગાયકે ॥૩॥
શુક સનકાદિકસેં સંત, સો જેહિ ગુન ગાત હે ।
એસે પ્રગટ શ્રીકૃષ્ણ દિનેશ, અધિક વિખ્યાત હે ॥૪॥
બાકો જો જો કરત અપમાન, સો મહાદુઃખ પાવહિં ।
સો તો મરિકે મૂઢમતિ મંદ, નરકમેં જાવહિં ॥૫॥
કહે મુક્તાનંદ ગુરુદેવ, કલ્પતરુ રુપ હે, ।
હોવે ફલ નિજભાવ પ્રમાન, સો આપ અનુપ હે ॥૬॥

પદ ॥૨૪॥

સ્વામી સહજાનન્દ સુખધામ, પ્રગટ જબસેં ભએ ।
ગએ તબસેં સબ પાષંડ, ભાવ ઉપજે નએ ॥૧॥
ભયો સબકે ઉર વૈરાગ્ય, ભોગ નહિ ભાવહિં ।
ભએ નિષ્કામી નરનારી, ગોવિંદ ગુન ગાવહિં ॥૨॥
બઢે જપ તપ તીરથ, જોગ જજ્ઞ વ્રત જ્ઞાન જુ ।
ઈન સાધનસેં સબ લોક, ભજત ભગવાન જુ ॥૩॥
કિએ ગોકુલ સમ બહુ ગામ, ધામસમ પુર કિએ ।
તામેં મરત સો પાવત મોક્ષ, યું વર શ્રીમુખ દિએ ॥૪॥
હરિમંદિર ઘર ઘર કિને, સત્ય ઉપદેશસેં ।
એસે સ્વામિનારાયણ, ફિરત મનોહર વેશસેં ॥૫॥
નિજ આશ્રિત નરત્રિય વૃંદકું, યું સુખ દેત હે ।
કહે મુક્તાનન્દ મમ નાથ, સો કરુણાનિકેત હે ॥૬॥

પદ ॥૨૫॥

સ્વામી ઉદ્ધવકો સંપ્રદાય, સામાન્ય આગે રહ્યો ।
તાકું શ્રીગુરુ સહજાનન્દ, પ્રબલ કિનો નયો ॥૧॥
દારુ માંસ ચોરી પરનારી, સબહિ હરિજન તજે ।
હિંસા આત્મઘાત વિટાળ, ત્યાગિકે હરિ ભજે ॥૨॥

પૂજે હરિમૂર્તિ નરનારી, એકાદશી વ્રત કરે ।
કરે પુરુષ સોઈ ચહું તિલક, મધ્ય ચન્દ્રક ધરે ॥૩॥
ત્યાગી સંતકું અષ્ટ પ્રકારસેં, ધનત્રિયા ત્યાગ હે ।
સબ હરિજન સમ અન્ય નેમ, ભજન અનુરાગ હે ॥૪॥
નિકિ શાસ્ત્ર જુક્ત સબ રીતિ, દેખી મન ભાવહિં ।
તાતે અન્ય મત જાનિ અસાર, શરણ સબ આવહિં ॥૫॥
કિયો ઉદ્ધવ મત યું પુષ્ટ, અલૌકિક રીતસેં ।
કહે મુક્તાનંદ તેહિ ચરિત્ર, ગાન કરું પ્રીતસેં ॥૬॥

પદ ॥૨૬॥ (રાગ-ખટ)

શ્રીગુરુ સહજાનન્દ પ્રવીના, યું અધર્મ મત ખંડન કીના; શ્રી૦ ॥૧॥
દુર્ગ નગ્રમહિ કિન નિવાસા, નિજજશ સબ જગ ભયો હે પ્રકાશા; શ્રી૦ ॥૨॥
એક સમે બન્ધુ મન ભાએ, કૌસલ પુરુસેં દોઉ ચલિ આએ; શ્રી૦ ॥૩॥
રામપ્રતાપ રું ઈચ્છારામ, આએ કુટુંબ જુક્ત ગુનધામા; શ્રી૦ ॥૪॥
ઉભયકે પુત્ર મુખ્ય કિએ દોઉ, ગાદી અપનિ દિનિ પ્રભુ સોઈ; શ્રી૦ ॥૫॥
મુક્તાનન્દકે નાથ ઉદારા, ધર્મવંશ કિયો પુષ્ટ અપારા; શ્રી૦ ॥૬॥

પદ ॥૨૭॥

ધર્મવંશ જશ અતિ સુખકારી, સુનત પુનિત હોત નરનારી; ધર્મ૦ ॥૧॥
ધર્મવંશિકે શરણ જો આવે, સો નિજ કુટુંબ સહિત તરિ જાવે; ધર્મ૦ ॥૨॥
પુરુષોત્તમ શ્રીકૃષ્ણ મુરારી, તેહિ રિઝત પ્રભુ ભવભયહારી; ધર્મ૦ ॥૩॥
ધર્મ વંશકે વિપ્ર હે જોઈ, પ્રાકૃત મનુષ્યકે સમ નહિ સોઈ; ધર્મ૦ ॥૪॥
ધર્મ વૃદ્ધિ હિત દ્વિજ ભએ દેવા, કરન શ્રીકૃષ્ણ દેવકી સેવા; ધર્મ૦ ॥૫॥
મુક્તાનન્દ કે પ્રભુ સુખદાતા, ધર્મવંશ કિયો અતિ વિખ્યાતા; ધર્મ૦ ॥૬॥

પદ ॥૨૮॥

ધર્મવંશિ નરનારી ઉદારા, સબહિકું પ્રભુપદ પ્રેમ અપારા; ધર્મ૦ ॥૧॥
ધર્મવંશિકી રીત હે સોઈ, અધર્મ મગ પગ ધરત ન કોઈ; ધર્મ૦ ॥૨॥
સબ મંદિર સતસંગમેં જેહા, ધર્મવંશિકું દિનેઉ તેહા; ધર્મ૦ ॥૩॥
ધર્મવંશકે વિપ્ર હે જોઉ, કરે ઉપદેશ પુરુષકું સોઉ; ધર્મ૦ ॥૪॥

અપને કુટુંબિ બિના અન્ય દારા, તેહિ સંગ વચન ન કરત ઉચ્ચારા; ધર્મ૦ ॥૫॥
મુક્તાનન્દકે પ્રભુ અઘહારી, યું શુભ રીતિ કિનિ સુખકારી; ધર્મ૦ ॥૬॥

પદ ॥૨૯॥

ધર્મવંશિકે શરણ જો આવે, પાપી જીવ પુનિત હોઈ જાવે; ધર્મ૦ ॥૧॥
શિષ્ય હોવત આવત નર જોઉ, તિનકી રીતિ કહત હું સોઉ; ધર્મ૦ ॥૨॥
પ્રાત સમે શુચિ જલમહિ નાવે, લે કર પૂજા ગુરુ ઢિગ આવે; ધર્મ૦ ॥૩॥
સબહિ નેમ સતસંગ કે જેહા, ગુરુ સમઝાય ધરાવત તેહા; ધર્મ૦ ॥૪॥
શિષ્ય ગુરુ આગે પૂજા ધરહિં, ગુરુ ઉપદેશ મંત્રકો કરહિં; ધર્મ૦ ॥૫॥
મુક્તાનંદ કહે યું શિષ્ય હોઈ, સતસંગિ વૈષ્ણવ ભયો સોઈ; ધર્મ૦ ॥૬॥

પદ ॥૩૦॥ (રાગ રવેણી)

ધર્મવંશિકો પ્રબલ પ્રતાપા, દે ઉપદેશ મિટાવત પાપા ॥૧॥
જબ શરણાગત હોવત જંતા, તાહિ મિલાવત શ્રી ભગવંત ॥૨॥
ધર્મવંશિ દ્વિજપત્ની જેહા, બાઈમાત્રકું શિષ્ય કરે તેહા ॥૩॥
પુરુષકું સો ઉપદેશ ન કરહિં, જ્યું હરિ આજ્ઞા ત્યું અનુસરહિં ॥૪॥
નિજ કુટુંબિ બિન નરસેં સોઈ, સ્પરશ કિ ભાષણ કરત ન કોઈ ॥૫॥
મુક્તાનન્દકે નાથ પ્રવીના, યું ઉપદેશકિ આજ્ઞા કિના ॥૬॥

પદ ॥૩૧॥

શિષ્ય હોવત જબ આવત બાઈ, તિનકિ રીતિ સબ દેહું બતાઈ ॥૧॥
ભોરમેં ના'યકે અતિ શુદ્ધ હોઈ, ગુરુપત્ની ઢિગ આવત સોઈ ॥૨॥
પ્રેમસેં પૂજા આગે ધરહિં, દોઉ કર જોરિકે વંદન કરિહિં ॥૩॥
જબ ગુરુ પત્ની કરત ઉપદેશા, તેહિ ઉર સંશય રહત ન લેશા ॥૪॥
વાસુદેવ બિન અન્ય સુખ જેહું, અતિ દુઃખરુપ જનાવત તેહુ ॥૫॥
મુક્તાનન્દ કહે સો સબ નારી, હોત રમાસમ પ્રભુકું પ્યારી ॥૬॥

પદ ॥૩૨॥

સતસંગિ વૈષ્ણવ નરનારી, તિનકિ રીતિ સબ કહું સુખકારી ॥૧॥
મદિરા માંસ ચોરી અરુ જારી, એ તજત રહત અવિકારી ॥૨॥
જીવ ન હનત ન વિટલત જેહા, આતમઘાત કરત નહિ એહા ॥૩॥

સબહિ નેમ સતસંગકે જેહિ, હરિજન રખત અચલ કરી તેહિ ॥૪॥
સતીકે ધર્મ કહે હે જેહુ, વનિતામાત્ર રખહિ દૃઢ તેહુ ॥૫॥
મુક્તાનન્દ કહે હરિજન સોઈ, પ્રભુ વિન ઓરસેં પ્રીત ન હોઈ ॥૬॥

પદ ॥૩૩॥

એહિવિધિ શ્રી ગુરુદેવ પ્રવીના, ધર્મવંશકું ગુરુપદ દીના ॥૧॥
જેહિ વિધિ શિષ્ય હોત નરનારી, સો સબ વિધિ બરન્યો સુખકારી ॥૨॥
ધર્મશાસ્ત્રમહિ ધર્મ હે જેહા, ત્યાગી સંત રખહિ સબ તેહા ॥૩॥
ભવજલપાર કરનકે કાજા, કિનોહે ધર્મસેતુ મુનિરાજા ॥૪॥
શ્રી ગુરુ સહજાનન્દ ઉદારા, એહિવિધિ તારે હે પતિત અપારા ॥૫॥
મુક્તાનન્દ કહે સોઈ મમ સ્વામી, પૂરણ બ્રહ્મ પ્રગટ બહુનામી ॥૬॥

પદ ॥૩૪॥ (રાગ મનોહર)

શ્રી ઘનશ્યામ કે ચરિત્ર મનોહર, પ્રેમસેં ગાવત જોઈ હો ।
નરનારી સબ પાપસેં છુટે, પાવે પરમ પદ સોઈ હો ॥૧॥
જુગજુગ જન્મ ધરત સંતન હિત, સોઈ પ્રગટ મહારાજ હો ।
ભક્તિ ધર્મ સુત હોયકે વિચારત, નિજ સંતનકે કાજ હો ॥૨॥
ધર્મ સહિત શ્રી કૃષ્ણકી ભક્તિ, પ્રબલ કિનિ જગવંદ હો ।
કલિમલ ગ્રસિત અનંત જન તારે, શ્રી ગુરુ સહજાનંદ હો ॥૩॥
સતસંગિનકું જીવન જૈસે, ચરિત કિએ સુખધામ હો ।
કલિજુગ મધ્ય અનંત નરનારી, કિને હે પૂરનકામ હો ॥૪॥
એસે ચરિત્ર કિયે નારાયણ, અતિપાવન જેહિ નામ હો ।
જો યહ પ્રેમસેં સુનત રું ગાવત, પાવત પ્રભુકો ધામ હો ॥૫॥
નારાયણ ચરિત્રનકે સુંદર, પદ હે તિસ અરું ચાર હો ।
જો નિત્ય યાકો પાઠ કરત સો પાવત ભવજલ પારહો ॥૬॥
સંવત અઢાર બ્યાસિકે જયેષ્ઠે, વદ્ય દશમી ગુરુવાર હો ।
ભયો હે ગ્રન્થ સંપૂરણ તેહિ દિન, શ્રી ગઢ નગ્ર ઉદાર હો ॥૭॥
નારાયણ કે ચરિત્ર મનોહર, સુનત કુમતિ જરિજાત હો ।
મુક્તાનન્દકો નાથ તુરત તેહિ, રિઝત પ્રભુ સાક્ષાત હો ॥૮॥

ઈતિ શ્રીમુક્તાનંદ મુનિવિરચિતં શ્રીનારાયણચરિત્રં સંપૂર્ણમ્

॥વૃત્તાલયે સ ભગવાન્ જયતીહ સાક્ષાત્ ॥

મુક્તાનંદમહામુનિકૃત-કાવ્યસંગ્રહે-

નારાયણકવચમ્

દોહા - વિઘ્ન વિનાશન દુઃખહરન, નારાયણ ભગવંત ।
સોઈ સદા મમ ઉર વસો, સુખનિધિ અકલ અનંત ॥૧॥
શ્રીહરિ કૃષ્ણ દિનેશકી, કીર્તિરુપ ત્રિય જેહુ ।
તાસ ભાલમધ્ય ગગન સબ. તિલક જયું સોહત તેહુ ॥૨॥
દૈત્ય દનુજકી બુદ્ધિકું, અધિક મોહ કરી જોય ।
હરત સબહિ પાષંડ તમ, વંદુ સદા પ્રભુ સોય ॥૩॥

ચોપાઇ

યહ નારાયણકવચ હે જેહા, સબકું અતિસુખદાયક તેહા ।
શ્રીપતિ વાસુદેવ ભગવાના, તેહિ પતિવ્રતા જયું ભજત સુજાના ॥૪॥
એક હિ નિષ્ઠા કરિહે ઉદારા, પ્રભુકું ભજત ઉર પ્રીત અપારા ।
તિનકું ધર્મ રું અર્થ હે જેઉ, કામ રું મોક્ષ પ્રાપ્તિ ચહે તેઉ ॥૫॥
સબહિ મનોરથ સત્ય હોય જાવે, જબ હરિમેં દૃઢ ચિત્ત લગાવે ।
અધ્યાતમ અધિભૂત હે જોઉ, અધિદૈવત તિહું તાપ હે સોઉ ॥૬॥
તાહિ મિટાવન ઈચ્છત જેહિ, તેહિ હિત પ્રબલ ઉપાય હે એહિ ।
વાસુદેવ વિષ્ણુ જગસ્વામી, સંકટહર જોગ બહુનામી ॥૭॥
દોહા - પ્રાર્થનાકે જોગ્ય એક, વાસુદેવ પ્રભુ સોઈ ।
તેહિ બિન પ્રાર્થના અપાર, કરન જોગ્ય નહિ કોઈ ॥૮॥
એસો નારાયણકવચ, શાસ્ત્ર સુખદ હે જેહુ ।
તેહિ ટીકા ગુરુવચનસે, કરત હું ભાષા તેહુ ॥૯॥
સોરઠા - નીલકંઠ જેહિ નામ, સોઈ મમ ગુરુ સબ સુખસદન ।
તેહિ આજ્ઞા અભિરામ, તેહિ પ્રતાપ ટીકા બન ॥૧૦॥

ચોપાઇ

"રાજોવાચ "

નૃપતિ પરીક્ષિત અતિવિખ્યાતા, શ્રીશુકદેવકું પુછત બાતા ।
હે મુનિ વૈષ્ણવી વિદ્યા જેહા, તિનહિસેં વિશ્વરુપ દઢ એહા ॥
તિન રક્ષણ કિયો શચીપતિ તેહુ, વાહન જુત નિજશત્રુ જેહુ ।
સો દૈન્યનકું ખેલકિ નાંઇ, જિતિકે મુદ ન માત મનમાંઇ ॥
ત્રિભુવનકી સંપત્તિ સબ જેહી, ભુક્ત ભયો મુદિત મન તેહી ॥૧॥
હે સમર્થ શુકમુનિ ધીરા, વૈષ્ણવ વિદ્યા પરમ ગંભીરા ।
નારાયણકી મૂરતિરુપા, કવચ મોય કહો પરમ અનુપા ॥
સો નારાયણ કવચનેં જેઉ, રક્ષા કિયો પાકરિપુ તેઉ ।
અપને આતતાયી રિપુ જોઇ, કોઇ વિધિ જિતે જાત ન સોઇ ॥
દોહા - અગ્નિ ગરલ આદિક અનંત, વિવિધ ઉપાયસેં જોય ।
આપકું સબ મારન ચહે, એસે અસુર હે સોય ॥
સોરઠા - પ્રબલ જો દૈત્ય અપાર, તેહિ જિત્યો સંગ્રામમહિ ।
શચીપતિ પરમ ઉદાર, નારાયણકે વર્મબલ ॥૨॥

ચોપાઇ

"શ્રી શુક ઉવાચ "

એહિવિધિ પુછે શુકમુનિ જેઉ, નૃપ પરીક્ષિત પ્રતિ કહત હે તેઉ ।
હે નરેશ સુરપતિ હે જેહા, તિન વરે પુરોહિત ભાવસેં તેહા ॥
એસે ત્વષ્ટાકે સુત હે જેહુ, વિશ્વરુપ અતિસમર્થ તેહુ ।
આપકું પુછત ભયો લઘુ હોઇ, એસો સુરપતિ ઇન્દ્ર હે જાઇ ।
તેહિ નારાયણરુપ જો વર્મા, કહત ભએઉ જનાયકે મર્મા ।
સો નારાયણકવચ હે જોઉ, મેં તોય કહત હું સબવિધ સોઉ ।
તુમ એકાગ્ર મન કરી ધીરા, મોસેં સુનહું પરમ ગંભીરા ॥૩॥

વિશ્વરુપ ઉવાચ

વિશ્વરુપ પુરોહિત જ્ઞાની, મઘવા પ્રતિ અબ કહત હે બાની ।
સુનુ સુરપતિ જબ કોઉ પ્રકારા, ભય પ્રાપત ભયો અધિક અપારા ।

તબ નારાયણરુપ જો ભારી, નિજ અંગ કવચ પહિરે ભયહારી ।
સો બતાત પહિરેકી રીતિ, ધોય ચરણ કર ભજનમેં પ્રીતિ ॥
કુશકે પવિત્રા કરમહિ ધારી, ઉત્તરમુખ બેઠત સુવિચારી ॥
દોહા - એસો પુરુષ કરી આચમન, અષ્ટાક્ષર હે જેહુ ।
દ્વાદશ અક્ષર મંત્ર દોઉ, ઉરમેં સંભારત એહ ॥
ઈન દોઉ મંત્રનિસેં કરે, અપને અંગ કરન્યાસ ।
નિયમમેં રાખત બાનિકું, અતિ પવિત્ર હરિદાસ ॥
સોરઠા - એસો હરિજન જોય, નારાયણરુપી કવચ ।
અપને અંગમહિ સોય, દઢ કરિ બાંધત પ્રેમજુત ॥૪॥

ચોપાઇ

અબ અષ્ટાક્ષર મંત્રસેં જેહુ, અંગન્યાસ સબ કહત હે તેહુ ।
સુનુ સુરપતિ પગ જાનુ જેહા, ઉરુ ઉદર નિજહૃદય હે તેહા ॥
છાતિ મુખ મસ્તક નિજ અંગા, ઈન આઠનિમહિ ભક્ત અભંગા ॥
ૐ નમો નારાયણ હે જેઉ, અષ્ટાક્ષરકો મંત્ર શુભ તેઉ ॥
ૐકારાદિ આઠ જો વરના, અનુક્રમસેં તેહિ ન્યાસ સો કરના ॥
અથવા મસ્તકસેં જો કહાહિ, પગ પ્રજંત આઠ અંગ માંહિ ।
ૐ નમો નારાયણાય હે જેહિ, અષ્ટઅક્ષર વિદ્યા કહાય તેહિ ॥
ૐકારાદિક અક્ષાર જોઉ, ન્યાસ કરે અનુક્રમસેં સોઉ ।
દ્વાદશ અક્ષર વિદ્યા કહાય, ૐ નમો ભગવતે વાસુદેવાય ॥
દોહા - દ્વાદશ અક્ષર મંત્ર સો, હરત સબહિ દુઃખ ત્રાસ ।
પ્રભુકે ભક્ત એહિ મંત્રસેં, કરહિં સુખદ કરન્યાસ ॥૬॥

ચોપાઇ

યાકો ન્યાસ જેહિ વિધિ હોઈ, સબહિ ભાતિ અબ કહત હું તોઈ ।
ૐકારસેં લેકેં ઉદારા, મંત્ર યકાર પ્રજંત જો સારા ॥
ૐ નમો ભગવતે વાસુદેવાય, એહિ જો દ્વાદસ વરન કહાય ।
ઈન વરન નિકો ઉભય કર જોઈ, અંગુરિ તાસ અષ્ટ હે સોઈ ।
ઉભય અંગુષ્ઠકે ચાર જો પર્વા, તિનમહિ ન્યાસ કરત તજિ ગર્વા ।

અબ ૐ વિષ્ણવે નમઃ અતિભારી, યહ ષટ્ વરન મંત્ર ભયહારી ॥
તિનસે ષડંગ ન્યાસ વિધિ જેહુ, કરનકિ રીતિ કહત હે તેહુ ।
હે સુરપતિ ૐકાર જો વરના, તાકો ન્યાસ હૃદય મહિ કરના ॥
દોહા - વિ એસે શુભ વરનકો, મસ્તકમહિ કરે ન્યાસ ।
એહિ વિધિ અક્ષર ન્યાસસેં, નાશ હોત દુઃખ ત્રાસ ॥૭॥

ચોપાઇ

અબ ષકાર અક્ષર હે જેહુ, ભ્રકુટિ મધ્ય ન્યાસ કરે તેહુ ।
ત્યુંહિ ણકાર વરન હે જેહા, શિખાકે મધ્ય ન્યાસ કરે તેહા ॥
વે એસો શુભ વરન હે જેહિ, નેત્રકે વિષે ન્યાસ કરે તેહિ ।
તૈસેં નકાર જો વરન કહાંહિ, ન્યાસ કરહિ તનસંધિન માંહિ ॥૮॥

એહિ વિધિ વરન મકાર હે જોઉ, અસ્ત્ર રુપ દૃઢ ધારિકે સોઉ ।
પરમ વિવેકી પુરુષ હે જોઈ, મંત્રકી મૂરતિ હોત હે સોઈ ॥
વિસર્ગ જુત ફટ અંત હે જાકું, એસો મકાર અસ્ત્ર હે તાકું ।
સબહિ દિશામહિ નર બુદ્ધિમાના, કરે નિર્દેશ સો પરમ સુજાના ॥
દોહા - મઃ અસ્ત્રાય ફટ યુંહિ, કહિકે પરમ સુજાન ।
એહિવિધિ દિગ્બંધન કરે, ભજત સદા ભગવાન ॥૯॥

ચોપાઇ

યું અષ્ટાક્ષર મંત્ર હે તેઉ, ત્યું દ્વાદશ અક્ષર મંત્ર હે જેઉ ।
ત્યું ષટ્ અક્ષર મંત્ર હે જેહા, એ તિહુ મંત્રનિસેં નર તેહા ॥
અંગન્યાસ કરન્યાસ સો કરહિં, ત્યું ષટ અંગન્યાસ અનુસરહિં ।
ત્રિવિધ ન્યાસ વરને હે તેહી, અબ હરિધ્યાન કરત હે તેહી ॥
સુનહું સુરેશ રહસ્ય કહું તોઈ, ધ્યાન કરનકે યોગ્ય હે જોઈ ।
એશ્વર્ય જ્ઞાન રુ યશ શ્રી ભારી, દૃઢ વૈરાગ્ય ધર્મ સુખકારી ॥
ઈન ષટ શક્તિ જુત ભગવંતા, એસે શ્રીપતિ અકલ અનંતા ।
વિદ્યા તેજ અરુ તપરુપા, મૂરતિ જાસ અતિ સુખદ અનૂપા ॥
એસે વાસુદેવ ભગવાના, તાહિકો કરત નિરંતર ધ્યાના ॥
દોહા - શ્રીનારાયણ કવચ જો, આગે કહીહું ઉદાર ।
એસે સુખદ યહ મંત્રકો, હરિજન કરત ઉચ્ચાર ॥૧૦॥

ચોપાઇ

શ્રીહરિ સબહિ ભાતિ હમારી, રક્ષા કીજિએ દેવ મુરારી ।
અપને ચરણસરોજ હે જેહિ, ધરેહેં ખગેન્દ્ર પીઠપર તેહિ ॥
અષ્ટ સિદ્ધિ અણિમાદિક જેહું, જાકે વશ વર્તત હે તેહું ।
જાકું અષ્ટભુજા ભયહારી, એસે શ્રીપતિ અજ અવતારી ॥
શંખ ચક્ર અસિ ચર્મ હે જેહા, ગદા ચાપ શર પાશ હે તેહા ।
અપને અષ્ટ આયુધ હે જોઈ, અષ્ટ ભુજનિસેં ધારે હે સોઈ ॥૧૧॥

મત્સ્યમૂર્તિ પ્રભુ અકળ અનંતા, એસે વાસુદેવ ભગવંતા ।
જલમહિ જલજંતુકે વૃંદા, એહિ હે વરણપાશ મહાફંદા ।
તિનસેં રક્ષા કરહું ગોવિંદા, કૃપાસિંધુ સરવજ્ઞ સ્વચ્છંદા ।
અપનિ યોગમાયાસેં અનૂપા, ભએહે દેવ બ્રહ્મચારિરુપા ॥
દોહા - એસે વામનરુપ સો, વાસુદેવ ભગવંત ।
સ્થલમહિ સો સબ કષ્ટસેં, રાખહું મોય અનંત ॥
વિશ્વરુપ ભએ શ્રીહરિ, ત્રિવિકમ તેહિ નામ ।
ગગનમેં મમ રક્ષણ કરો, સોઈ સદા સુખધામ ॥૧૨॥

ચોપાઇ

અસુરસમૂહકો અધિપતિ જેહું, હિરણ્યકશિપુ મહાદૈત્ય હે તેહું ।
તિનકે શત્રુ સમર્થ સબ જાના, એસે નૃસિંહ રુપ ભગવાના ॥
વિકટ ઠેકાને ગહન વનમાંહિ, રણ સંગ્રામ આદિ હે તાંહિ ।
યું સબ સંકટ સ્થલમહિ મોઈ, રક્ષણ કરહું સદા પ્રભુ સોઈ ।
સો નૃસિંહકો અતિબડ ભારી, ભયો હે અટાટ્ય હાસ ભયકારી ।
તબ દશ દિક્ષા કહાવત જેહું, પ્રભુકે શબ્દ ગાજત ભઈ તેહું ॥
દૈત્યકી જુવતિનકે ગર્ભ જેહા, શબ્દસે સદ્ય ગિરત ભએ તેહા ॥૧૩॥

યજ્ઞકી સામગ્રી જો અનુપા, તિનસે નિરુપણ જોગ્ય સ્વરુપા ।
અપનિ દાઢ કરી જલસેં ઉધારી, પૃથિવી લાએ પ્રભુ ભવભયહારી ॥
એસે વરાહરુપ ભગવંતા, મગમહિ હોત જો કષ્ટ અનંતા ।
ઈનસેં મોર રક્ષણ કરો એહિ, યજ્ઞમૂરતિ પ્રભુ સુખપ્રદ તેહિ ॥

દોહા - જમદગ્નિકે સુત ભએ, પરશુરામ પ્રભુ જેહુ ।
નગકે શિખરમહિ કષ્ટસેં, મમ રક્ષણ કરો તેહુ ॥
ભરતકે અગ્રજ લછમન જુત, રામચન્દ્ર ભગવાન ।
ફિરત સબ પ્રદેશસેં, રક્ષણ કરહું સુજાન ॥૧૪॥

ચોપાઇ

ધર્મકે શુત નારાયણ જેહિ, ઋષિરુપ ભગવાન હે તેહિ ।
જબ કોઈ મૂઠ ચલાવત આઈ, ભૈરવાદિ પ્રેરત દુઃખદાઈ ॥
વીર કિ કૃત્યાનલ હે જેહા, અતિ દુઃખદાયક પ્રેરત એહા ।
ઈન આદિક સબ કષ્ટ હે જોઈ, ઈનસેં મોર રક્ષણ કરો સોઈ ॥
ત્યું ગાફલતાસેં નરવીરા, મમ રક્ષણ કરો પરમ સુધીરા ।
નારાયણકે બન્ધુ નર જેઉ, ગરવસેં મમ રક્ષણ કરો તેઉ ॥
યોગકે સ્વામી દત્ત ભગવાના, યોગમેં વિઘ્ન હોત વિધિ નાના ।
તિનસેં મોર રક્ષણ કરો દેવા, યોગનાથ પ્રભુ અલખ અભેવા ॥
દોહા - સત્ત્વાદિક તિહું ગુનનિકે, ઈશ કપિલ ભગવંત ।
સો મોય કર્મકે બન્ધસેં, રક્ષણ કરહું અનંત ॥૧૫॥

ચોપાઇ

સનત્કુમારરુપ ભગવાના, કામસેં મોય રાખહું સબ જાના ।
હયગ્રીવ ભગવાન હે જોઈ, જગમહિ ચલત દેવાલય કોઈ ॥
ભુલ્યમેં તાસ ન વંદન હોઈ, યહ અપરાધસેં રાખ હું મોઈ ।
દેવઋષિન મહિ શ્રેષ્ઠ અનંતા, મુનિ નારદકે રુપ ભગવંતા ॥
શ્રીહરિકી સેવાકે માંહિ, કોઉ અપરાધ હોત હે તાંહિ ।
તિનસેં મોર રક્ષણ કરો આઈ, નારદરુપ દેવ સુખદાઈ ॥
દોષ હોત સેવા મધ્ય જોઉ, કરી સંક્ષેપ સુનાઉં સોઉ ।
પ્રભુકી પ્રતિમા પૂજત જબહિ, જુંઠે હાથસેં છુવત તબહિ ॥
અથવા પ્રભુકી પ્રતિમા જેહું, સૂતકમેં છુવત હે તેહુ ।
પૂજા કરન સમે કોઈ વારા, અતિ અપશબ્દ કો કરત ઉચ્ચારા ॥

છંદ હરિગીત

તેહિ ભાતિ પ્રભુ પૂજા કરત જુવતિકું કામસે જોવહીં,
ત્યુંહિ કામિનિકું કામભાવ બોલાય સુકૃત ખોવહીં ।
ત્યુંહિ પ્રભુકી પૂજા કરતમેં કોઉ સંગ અતિશે લરત હે,
તૈસે હિ પ્રભુ સેવાવિષે તાંબૂલ ભક્ષણ કરત હે ॥
દોહા - બિન ધોયો પહેરત બસન, અધોવાયુ સંચાર ।
ઇત્યાદિક હરિસેવમેં, બડ અપરાધ અપાર ।
કૂર્મ મૂરતિ ભગવાન સો, તામિસ્ત્રાદિક જોઈ ।
મોકું ઇન સબ નરકસેં, રાખિ લેહું પ્રભુ સોઈ ॥૧૬॥

ચોપાઇ

ધન્વંતરીરુપ ભગવાના, આયુર્વેદમેં પરમ સુજાના ।
જીવકું જિનસેં મહાદુઃખ હોઈ, એસો પદારથ ખાયો સોઈ ॥
તિનસેં મમ રક્ષણ કરો એહી, ધન્વંતરિરુપ પ્રભુ જેહી ।
જિતે હે મન ઇન્દ્રિય એહા, એસે ઋષભદેવ પ્રભુ જેહા ॥
શિતોષ્ણાદિ ઉર્મિ ષટ જેહું, તિનસેં મોર રક્ષણ કરો તેહું ।
યજ્ઞરુપ ભગવાન હે જોઈ, જગઅપવાદસેં રાખો મોઈ ॥
શ્રીબલભદ્રરુપ પ્રભુ જેઉ, અતિ સમર્થ કરુણાનિધિ તેઉ ।
મનુષ્ય સંબન્ધિ કષ્ટ હે જોઉ, તિનસેં મમ રક્ષણ કરો સોઉ ॥
દોહા - અહિકે ઇન્દ્ર શ્રીશેષ પ્રભુ, ભૂમિકે ધારણહાર ।
સાપકે ભયસેં મોય સદા, રાખહું જગ આધાર ॥૧૭॥

ચોપાઇ

વ્યાસરુપ ભગવાન હે જોઈ, મોય અજ્ઞાનસેં રાખહું સોઈ ।
બુદ્ધરુપ ભગવાન હે જેહા, અતિ કૃપાલુ અતિ સમર્થ તેહા ॥
પૃથુકો યજ્ઞ ખંડનકું પ્રચંડા, ઇન્દ્ર રચે બહુવિધ પાષંડા ।
તિનસેં મોર રક્ષણ કરો ભારી, બુદ્ધરુપ પ્રભુ જનસુખકારી ॥
ત્યું અતિ આળસસેં બુદ્ધ દેવા, રક્ષણ મોર કરહું તતખેવા ।
ધર્મકી રક્ષાકાજ ઉદારા, અધિક બડો ધાર્યો અવતારા ॥

એસે કલ્કિરુપ ભગવંતા, વાસુદેવ પ્રભુ અકળ અનંતા ॥
દોહા - કાલહિકો મલરુપ હે, એસો કલિયુગ જેહુ ।
તિનસેં મમ રક્ષણ કરો, કલ્કિરુપ પ્રભુ તેહું ॥૧૮॥

ચોપાઇ

ગદા યુક્ત કેશવ ભગવાના, પ્રાતસમયમહિ પરમ સુજાના ।
અતિશે દુઃખદ કષ્ટસેં મોઈ, રક્ષણ કરહું દયાનિધિ સોઈ ॥
ગ્રહણ કિયો જિન વેણુ રસાલા, એસે શ્રીગોવિન્દ ગોપાલા ।
એક પ્રહર દિન ચઢત હે જોલુ, ઈતનો કાલ વિતત હે તોલુ ।
જો કછુ કષ્ટ હોત મોય ભારી, તિનસેં રાખહું દેવ મુરારી ।
ગ્રહણ કિનિહે શક્તિ અનંતા, એસે નારાયણ ભગવંતા ॥
દિન મધ્યાહ્નકે આગે એહા, એતને કાલમહિ કષ્ટ હે જેહા ।
તિનસેં મોર રક્ષણ કરો સ્વામી, શ્રીનારાયણ અન્તરજામી ॥
દોહા - ચક્રપાણિ એસે સદા, વિષ્ણુ નામ ભગવાન ।
મોય મધ્યાહ્નકે કષ્ટસેં, રક્ષણ કરહું સુજાન ॥૧૯॥

ચોપાઇ

મધુદૈત્યકું મારણહારા, વાસુદેવ પ્રભુ પરમ ઉદારા ।
દિન મધ્યાહ્નકે પીછે જેઉ, રવિકે અત્સ ભએ પહિલે તેઉ ॥
ઈતને કાલમહિ કષ્ટ હે જેહા, તિનસેં મોર રક્ષણ કરો તેહા ।
અતિ પ્રતાપજુત ધનુષકે ધારી, એસે દેવ ભક્તભયહારી ॥
સાયંકાલકે કષ્ટસેં સોઈ, રક્ષણ કરહુ રમાપતિ સોઈ ।
બ્રહ્મા વિષ્ણુ સદા શિવ એહુ, એ તિહુ મૂરતિ ધરત હે જેહુ ॥
એસે માધવ નામ મુરારી, નિજ ભક્તનકું સદા સુખકારી ।
દિન મુંદેકે પાછે જોલુ, એક પ્રહર નિશિ વિતત તોલુ ॥
એતને કાલમહિ કષ્ટ હે જોઉ, તિનસેં મોર રક્ષણ કરો સોઉ ॥
દોહા - અરધ રાત્રિ આગે પ્રબલ, હૃષીકેશ ભગવાન ।
ઈતને કાલકે કષ્ટસેં, રાખહું મોય સુજાન ॥
પદ્મનાભ ભગવાન સો, એકહિ જગ આધાર ।
મધ્યરાત્રિકે કષ્ટસેં, રાખહું મોય ઉદાર ॥૨૦॥

ચોપાઇ

સમર્થ એસે શ્રી વત્સધામા, સોઈ શ્રીપતિ પૂરનકામા ।
પિછલી રાત્યમહિ કષ્ટ હે જેહિ, ઈનસે મોર રક્ષણ કરો એહિ ॥
સમર્થ અસિકે ધારણહારા, એસે જનાર્દન દેવ ઉદારા ।
પિછલિ ચાર ઘટિકા નિશિ એહા, તિનમહિ કષ્ટ હોત હે જેહા ॥
તિનસે મોર રક્ષણ કરો એહુ, દેવ જનાર્દન પ્રભુ હે જેહુ ।
દામોદર ભગવાન હે જોઈ, ભોરકે કષ્ટસેં રાખહું સોઈ ।
કાલરુપ જેહિ મૂરતિ અનંતા, એસે વિશ્વેશ્વર ભગવંતા ॥
દોહા - તિહું કાલકિ સંધિમેં, કષ્ટ હોત હે જોઉ ।
તિનસેં મોર રક્ષણ કરો, અતિસમર્થ પ્રભુ સોઉ ॥૨૧॥

ચોપાઇ

સુનુ સુરપતિ યહ વચન હમારા, પ્રભુકો સુદર્શન ચક્ર ઉદારા ।
તિનકું યું કહેના કર જોરી, સુનહું સુદર્શન વિનતિ મોરી ॥
પ્રલયકો અનલ પ્રબલ ભયકારી, તૈસી તીક્ષણ ધાર તુમારી ।
વાસુદેવ ભગવાન હે જેહા, નિજ કર ચહું દિશ ફેરિકે તેહા ॥
મમ રિપુદલ મહિ ડાર્યો જેહુ, એસે તુમ પ્રતાપ જુત તેહું ।
ચહું દિશ ભ્રમત ભ્રમત વિકરાલા, મમ રિપુસૈન્ય સબહિ તતકાલા ॥
અતિશે જરાઓ જરાઓ અઘારી, અપનો તેજ અધિક વિસ્તારી ।
મારુત જાકો મિત્ર અખંડા, એસો પાવક પ્રબલ પ્રચંડા ॥
દોહા - સોહ અનલ સુકે તરણ, જારિ કરત જિમિ છાર ।
ત્યુંહિ ચક્ર મમ શત્રુકો, સબવિધિ કરહું સંહાર ॥૨૨॥

ચોપાઇ

સુનહુ સુરેશ શ્રીહરિકી ભારી, કૌમોદકી ગદા ભયહારી ।
તાકું એહિ વિધિ કહના બાતા, તુમ શ્રીહરિકી ગદા સાક્ષાતા ।
વિદ્યુત પાતકે સ્પરશ ત્યું ઘોરા, અગ્નિકણ ઉડત ચહું ઓરા ।
એસિ ગદા સોઈ અતિ જયકારી, વાસુદેવ પ્રભુકું અતિપ્યારી ॥
મેંહુ શ્રીભગવાનકો દાસા, તાતે હરકું મોર દુઃખત્રાસા ।

મમ શત્રુ કૂષ્માંડ હે જેહુ, વિઘ્નરાજ વૈનાયક તેહુ ॥
રાક્ષસ યક્ષ ભૂતગણ જેહા, તેહિ દુઃખ દેહું ખલ એહા ।
હનકું ચૂર્ણ કરહું બહુ બારા, યું કહેના કરી વિનય અપારા ॥૨૩॥
સુનહું ઈન્દ્ર પ્રભુ પૂરનકામા, પાંચજન્ય તેહિ શંખકો નામા ।
તિનકું યું કહના કર જોરી, સુનહું પાંચજન્ય બિનતિ મોરી ॥
વાસુદેવ શ્રીકૃષ્ણ મુરારી, તિન બજાયો ખલકું ભયકારી ।
દુષ્ટકું ભયપ્રદ શબ્દ હે જાકો, એસો પ્રબલ પ્રતાપ હે તાકો ॥
દોહા - એસે શંખ તુમ અતિ પ્રબલ, મમ શત્રુગણ જેહુ ।
તિનકે હૃદય કંપાયકે, શબ્દ કરહું બડ તેહું ॥
પ્રેત પ્રમથ અરુ માતૃગણ, યાતુધાન હે જેહિ ।
બ્રહ્મરાક્ષસ રું પિશાચગણ, અપર ઘોરદંગ તેહિ ॥
સોરઠા - એ સબ દુષ્ટકો વૃન્દ, શંખ ભગાઓ ભગાઓ તુમ ।
હરિ આશ્રિત હો સ્વચ્છંદ, યું કહેના કર જોરી તેહિ ॥૨૪॥

ચોપાઇ

સુનહું ઈન્દ્ર પ્રભુકો અતિભારી, નંદન નામ ખડગ જયકારી ।
તિનકું યું કહના કરી પ્યારા, અતિશે તીક્ષણ ધાર તુમારા ॥
એસે હે અસિવર સુનુ બાતા, અતિ સમર્થ શ્રીપતિ સાક્ષાતા ।
એસે વાસુદેવ ભગવાના, તિન પ્રેરિહું, પરમ સુજાના ॥
મમ શત્રુકે સૈન્ય હે જેહુ, કાટિ કાટિ ડારહું સબ તેહુ ।
સુનહું ઈન્દ્ર શ્રીપતિકી બહોરી, ઢાલકું યું કહના કર જોરી ॥
જિનહિ ચન્દ્રતુલ્ય શતફુલા, હે હરિઢાલ સુમંગલ મૂલા ।
અતિ પાપી મમ શત્રુ જોઈ, તિનકે નેત્ર ટાકહું તુમ સોઈ ॥
દોહા - પાપરુપ જેહિ દૃષ્ટિ હે, એસે મમ રિપુ જેહી ।
તિનકે નેત્ર હરિ લેહુ તુમ, યું નિત્ય કહના તેહી ॥૨૫॥

ચોપાઇ

ગ્રહકેતુ અરુ મનુષ્ય કઠોરા, દાઢવંત જંતુ અતિ ઘોરા ।
સરીસૃપ ભૂત પ્રેત અરુ પાપી, એ સબ દુષ્ટ વિશ્વપરિતાપી ॥

એનસે જો હમકું ભય હોઈ, સો સબ ભય મેટત પ્રભુ જોઈ ।
એસે વાસુદેવ ભગવાના, તિનકે નામ રુપ વિધિ નાના ॥
તેહિ વિધિ પ્રભુકે શસ્ત્ર સબ જેહુ, તિનકે કીર્તનસેં ખલ તેહુ
નાશ હોહુ સબ હિ તતકાલા, પ્રથમ જો કહે વિઘન વિકરાલા ॥
પુનિ મોય મનવાંછિત સુખ જેહા, તિનમહિ વિઘનકે કર્તા તેહા ।
વાસુદેવ ભગવાનકે ભારી, નામ રું રુપ શસ્ત્ર સુખકારી ॥
ઈનકે કીર્તનસેં સદ્ય તેહિ, નાશ હોહું મમ શત્રુ એહિ ॥૨૬-૨૭॥
સામવેદકો ગાન હે જેઉ, ઉડન સમયપર નિકસેં તેઉ ।
ઉચ્ચારણ હોવત સુખરુપા, સુનનમેં આવત પરમ અનૂપા ॥
દોહા - વેદમૂરતિ ખગપતિ પ્રબલ, પ્રભુકે પાર્ષદ જોય ।
હમકું સબહિ કષ્ટસેં, રક્ષા કરહું સોય ॥
વિષ્વક્સેન હે નામ જેહિ, પ્રભુકે પાર્ષદ એહુ ।
હમકું સદા નિજનામસેં, કષ્ટસેં રાખહું તેહુ ॥૨૮॥

ચોપાઇ

અપને ભક્તકે કષ્ટ અપારા, સો સબ સંકટ મેટનહારા ।
એસે વાસુદેવ ભગવાના, અતિ સમર્થ પ્રભુ પરમ સુજાના ॥
તિનકે નામ રુપ હે જેહિ, વાહન આયુધ પાર્ષદ તેહિ ।
એ સબહિ સમર્થ વિધિ નાના, હરમે બુદ્ધિ ઈન્દ્રિ મન પ્રાના ।
તિનકી સબ આપદસેં એહા, રક્ષા કરહું નિરંતર તેહા ॥૨૯॥
જબહિ જથારથ કિજે વિચારા, પ્રકૃતિ રુ પુરુષાત્મક જગસારા ।
તેહિ કારણ એક શ્રીભગવંતા, વાસુદેવ પ્રભુ અકળ અનંતા ।
એહિ બિન કારણ ઓર ન કોઈ, વાસુદેવહિસેં સબ હોઈ ॥
દોહા - એહિ વિધિ સત્ય પ્રમાણસેં, વિઘન હમારે અપાર ।
સબહિ ઉપદ્રવ મૂળજુત, મિટહું જો દુઃખ દાતાર ॥૩૦॥

ચોપાઇ

વાસુદેવકી મૂરતિ સંગા, જિનકો ચિતવન હોત અભંગા ।
એસે આભૂષણ આયુધ જેહા, તેહિ વિધિ પ્રભુકે પાર્ષદ તેહા ।

આભૂષણ આદિકસેં મેરી, સબ વિધિ શોભા હોત ઘનેરી ।
એસે સંકલ્પ રહિત ઉદારા, સબ શોભાકે એહિ આધારા ॥
સ્વાભાવિક નિજ અંગકિ ભારી, શોભાસેં સોહત સુખકારી ।
અપનિ અંગ શોભાસે એહિ, ભૂષણાદિ શોભાવત તેહિ ॥
એસે વાસુદેવ ભગવાના, ભક્તકે સુખહિત પરમ સુજાના ।
ત્યું નિજ ભક્તકે રક્ષણ કાજા, ભૂષણાદિ સબ રખત સમાજા ।
કૌસ્તુભ મણિ આદિક હે જેહુ, આભૂષણ પહિરત પ્રભુ તેહુ ।
ચક્ર સુદર્શન આદિક જેઉ, આયુધ સબહિ ધરત પ્રભુ તેઉ ॥
ગરુડ રુ વિષ્વક્સેન સુનંદા, ઈન આદિક પાર્ષદકે વૃંદા ॥
છંદ હરિગીત - એહિ ભાતિ જિનકે નામ એસિ પ્રબલ શક્તિ અપાર જુ,
નિજ યોગમાયાસેં નિરંતર ધરત તાહિ ઉદાર જુ ।
એહિ સત્યરુપ પ્રમાણ તિનસેં હમારે દુઃખ દહે જેહિ જુ,
સો સબહિ ઉપદ્રવ મૂલજુત અતિ નાશ પાવહું તેહિ જુ ॥
દોહા - નિજ ભક્તનકે કષ્ટહર, સમર્થ સબહિ જાન ।
અન્તર્યામિ રુપસેં, સબમેં રહત ભગવાન ॥
અપને સબહિ સ્વરુપસેં, સબહિ કાલમહિ મોય ।
સબહિ ઠોર રક્ષા કરો, વાસુદેવ પ્રભુ સોય ॥૩૧॥

ચોપાઇ

અપને તેજ પ્રતાપસે એહિ, કિએ હે પરાભવ સુરરિપુ તેહિ ।
દૈત્યકે સબહિ તેજ બલ તેહુ, શ્રીનૃસિંહ હરલિને તેહુ ॥
અપને પ્રચંડ શબ્દસેં એહા, લોકકો ત્રાસ મિટાયકે તેહા ।
ચહુ દિશમહિ મમ રક્ષણ કરહુ, મમ સબ કષ્ટ કૃપા કરી હરહ ॥૩૨॥
ચહુ દિશકે ચહુ કોંને જેઉ, તિનમહિ મમ રક્ષણ કરો તેઉ ।
ત્યું ઉંચે આકાશમેં દેવા, મમ રક્ષણ કરહું તતખેવા ॥
ત્યુંહિ નીચે પાતાલકે માંહિ, મમ રક્ષણ કરહું પ્રભુ તાંહિ ।
ચહુફેર મમ રક્ષણ કરના, નિજજન જાનિ દયા વિસ્તરના ॥
દોહા - ભિતર બાહિર સબવિધ, ભય ટારન સમરથ ।
યું કહના શ્રીનૃસિંહકું, સદા જોરિ દોઉ હાથ ॥૩૩॥

ચોપાઇ

સુનુ સુરેશ હરિ મૂરતિરુપા, યહ નારાયણકવચ અનૂપા ।
મેં તોય કહ્યો કવચ શુભ જોઈ, તુમ નિકિવિધ ધારિકેં સોઈ ॥
અસુર જૂથપતિ તવ રિપુ જેહિ, બિન પ્રયાસ તુમ જિતિ હો તેહિ ॥૩૪॥
યહ નારાયણ કવચ હે જેહા, તેહિ ધારત એસો નર એહા ।
નેત્રસેં જેહિ જેહિ દેખત એઉ, અથવા પગસેં સ્પર્શત તેઉ ।
સોઉ પુરુષ ભયસેં તતકાલા, મુક્ત હોહિં સુખ પાવે વિશાલા ॥૩૫॥
યહ નારાયણ - કવચ હે જેહુ, ધરત અનુપમ વિદ્યા એહુ ।
એસો પુરુષ તાહિ નૃપ ચોરા, ગ્રહ વ્યાઘ્રાદિક દુઃખપ્રદ ઘોરા ॥
દોહા - ભયપ્રદ યહ જો ગ્રહાદિ સબ, અધિક ક્રૂર હે જોય ।
તિનસેં કબહુ હરિભક્તકું, ભયકો લેશ નહિ હોય ॥૩૬॥

ચોપાઇ

પૂર્વ વૃત્તાન્ત ઈન્દ્ર સુનુ સોઈ, કૌશિક નામ વિપ્ર ભયો કોઈ ।
શ્રીનારાયણ કવચકે રુપા, તિન યહ વિદ્યા ધારી અનૂપા ।
યોગધારણસેં નિજદેહા, મરુ દેશમહિ ત્યાગ્યો તેહા ॥૩૭॥
સુનહુ ઈન્દ્ર એક સમયકે માંહિ, સબ ગંધર્વકો પતિ જો કહાંહિ ।
નામ ચિત્રરથ અધિક સ્વચ્છંદા, તેહિ સંગ અપસરા વૃંદા ।
જેહિ સ્થલમહિજ તજ્યો શરીરા, તાપર ચલ્યો વિમાનજુત ધીરા ॥૩૮॥
તાપિછે સો ચિત્રરથ જેઉ, ગન્ધર્વ પતિ અતિ સમર્થ તેઉ ।
ઉંધે શિર ભયો તબહિ બેહાલા, નિજવિમાનજુત સો તતકાલા ।
ગગનસેં નિશ્ચે ગિરભયો જબહિ, અતિ વિસ્મય પાવત ભયો તબહિ ।
પીછે ચિત્રરથ ગધર્વ જોઉ, બાલખિલ્ય ઋષિ વચનસેં સોઉ ॥
દોહા - સો બ્રાહ્મણકે અસ્થિ લે, પૂર્વવાહિની જેહી ।
સો સરસ્વતી સરિતા મહિ, અસ્થિ ડારિકે તેહિ ॥
સરસ્વતી નદીમહિ ના'યકે, અતિશે વિસ્મય પાય ।
ગંધર્વપતિ સ્વર્ગમહિ, જાનિ કવચ મહિમાય ॥
સોરઠા - યું નારયણવર્મ, તાકો મહિમા અતિ પ્રબલ ।
એહિ અલૌકિક વર્મ, જો જાનત સોઈ ભવ તરત ॥૩૯॥

ચોપાઇ

સુનહુ ઇન્દ્ર ધર્મ મર્મકિ બાતા, આપકું ભય આયો સાક્ષાતા ।
જેહિ સુનત ધારત વિદ્યાસારા, તાહિકું નમત હે સબ સંસારા ।
સબહિ કષ્ટ બહુવિધ ભય જેહુ, તિનસેં મુક્ત હોવત હે તેહુ ॥૪૦॥

શ્રીશુક ઉવાચ

અબ શ્રીશુક મુનિ અતિ વિખ્યાતા, નૃપ પરીક્ષિત પ્રતિ કહતહે બાતા ।
સુનુ નરેશ શતક્રતુ હે ઝેહા, મઘવા પરમ વિચક્ષણ તેહા ॥
યહ નારાયણ કવચકે રુપા, સુખપ્રદ વિદ્યા પરમ અનૂપા ।
વિશ્વરુપસેં પાયકે એહા, ગયો સંગ્રામમેં તજિ સંદેહા ॥
દોહા - નિજરિપુ દૈત્યકું જિતિકે, ત્રિભુવન રાજ્ય હે જોઇ ।
સબ સમૃદ્ધિકું સુરપતિ, ભુક્તત ભયો હે સોઇ ॥
યું શુકમુનિ નૃપાલકું, કહ્યો નારાયણ વર્મ ।
તાહિ ધારત સબ ભય ટરત, લહત ભક્તિકો મર્મ ॥
યહ નારાયણ કવચકું, ઉર ધારત બુદ્ધિમાન ।
મુક્તાનન્દકો નાથ તેહિ, રિઝત શ્રીભગવાન ॥
યહ નારાયણ કવચકો, પાઠ કરન નિત્ય ભોર ।
સબ સંકટસેં છુટહિ, મિટત મોહતમ ઘોર ॥
ભૂત રું ભૈરવ ડાકિની, વિકટ વીર વેતાલ ।
સબહિ ઉપદ્રવ મિટત હે, કવચ પઢત તતકાલ ॥
એહિ નારાયણ - કવચકો, મહિમા અનંત અપાર ।
રક્ષક લોક પરલોકમેં, એહિ જપ પરમ ઉદાર ॥
સોરઠા - યહ નારાયણ વર્મ, પઠન સુનત સોઇ સુખી રહત ।
તાહિકો રહત હે ધર્મ, મુક્ત સોઇ પ્રભુ પદ લહત ॥૪૧॥

ઇતિ શ્રીમદ્ભાગવતે મહાપુરાણે પારમહંસ્યાં સંહિતાયાં ષષ્ઠસ્કન્ધે
શુકપરીક્ષિત્સંવાદે મુક્તાનંદમુનિવિરચિતા નારાયણકવચટીકા સંપૂર્ણા ॥

॥વૃત્તાલયે સ ભગવાન્ જયતીહ સાક્ષાત્ ॥

મુક્તાનંદમહામુનિકૃત-કાવ્યસંગ્રહે-

વૈકુંઠધામદર્શનમ્

દોહા - અધિક પ્રબલ પાષંડ મત, કલિમહિ ભએહે અપાર ।
તેહિ ખંડન શ્રીકૃષ્ણ ભએ, એહિ મમ ઈષ્ટ ઉદાર ॥૧॥
શ્રીહરિ દેવ દયાનિધિ, સોઈ સદા સુખદાની ।
તેહી પદપંકજ પ્રેમ જુત, વંદુ જોરિ જુગ પાની ॥૨॥
સબવિધ મંગલ મૂરતિ ધર્મતનય ભગવાન ।
વિઘ્ન વિનાશન ઉર વસો, કરહુ પરમ કલ્યાન ॥૩॥
સોરઠા - શોભાનિધિ ઘનશ્યામ, તિનકે એકાન્તિક ભક્ત સબ ।
ઈચ્છત હરિધામ, દિવ્ય નયન દેખત રહત ॥૪॥
દોહા - વાસુદેવ ભગવાનકે, દિવ્ય અલૌકિક જોઈ ।
સો એશ્વર્યકું ભક્તજન, સબ વિધ જાનત સોઈ ।૫॥
વૈકુણ્ઠદર્શન નામ યહ, સુખપ્રદ ગ્રન્થ હે જેહુ ।
શ્રીઘનશ્યામ કે વચનસેં, કરતહું ભાષા તેહુ ॥૬॥

ચોપાઇ

"શ્રીશુક ઉવાચ "

શ્રીશુકદેવ વ્યાસસુત જેહા, નૃપ પરીક્ષિત પ્રતિ કહતહે તેહા ।
એકાદશીકે દિવસ પ્રવીના, નંદજી નિરાહાર વ્રત કીના ।
પ્રભુ શ્રીજનાર્દન વિષ્ણુ જોઈ, બહુવિધ સામગ્રીસેં સોઈ ।
પ્રમસેં પૂજિકે પરમ સુજાના, કરીકે કથા કીર્તન વિધિ નાના ।
યું હરિભજનસેં મગન ઉદારા, નંદ કિયો જાગરણ નિશિ સારા ।
પ્રાતઃ કાલમેં દ્વાદશી જેહુ, કલામાત્ર વર્તત હે તેહુ ।
તાતેં સ્નાનવિધિ વેગેહી કીજે, નિત્યકર્મ સબહી કરી લીજે ।

તબ દ્વાદશીમહિ પારણાં હોઈ, યહ સબ મર્મકી ખબર હે સોઈ ॥
દોહા - નંદજી યુંહી વિચારિકે, પિછુલિ પ્રહર નિશિ શેષ ।
સ્નાનકે હિત યમુનાવિષે, જલમહિ કિન પ્રવેશ ॥૧॥

ચોપાઇ

કરના પારણાં દ્વાદશી મહિ, યહ આગ્રહસેં ઓર શુધ નાંહિ ।
આસુરી સમય ન જાન્યો લેશા, યમુના જલમહિ કિન પ્રવેશા ।
એસે નન્દકું વરુણકા દાસા, અસુર નિશાચર આયકે પાસા ।
પકરિકે વરુણકે ઢિગ લે ગએઉ, વરુણકું જાય સમર્પત ભયેઉ ।
નંદકું કિતઉ ન દેખે જબહી, ગોપવૃંદ વ્યાકુલ ભએ તબહી ।
હે શ્રીકૃષ્ણ હે રામ ઉદારા, એહિવિધ કરત પોકાર અપારા ॥૨॥
સુનુ નૃપ વરુણ હરે નિજતાતા, સો સુનિકે શ્રીકૃષ્ણ સાક્ષાતા ।
અપને અનન્ય ભક્ત વ્રજવાસી, મત ડરપો યું કહ્યો અવિનાશી ।
દોહા - યું સબ ત્રાસ નિવારીકે, સમર્થ શ્રીભગવાન ।
વરુણકે ઢિગ પહુંચત ભએ, કૃષ્ણ જુ કૃપાનિધાન ॥૩॥

ચોપાઇ

લોકપાલ જો વરુણ કહાંહિ, નિજ સમીપ પ્રાપત ભએ તાંહિ ।
એસે પ્રભુ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાના, તાહિ વિલોકિકે પરમ સુજાના ।
કૃષ્ણકે દર્શસેં આનંદ પાયો, ભયો અતિ બડ ઉત્સવ મનભાયો ।
યું અતિ મુદજુત વરુણ હે જેહા, અતિ બડ સામગ્રી લે તેહા ।
તિનસેં શ્રીકૃષ્ણકો પૂજન કીના, એહિ વિધ બોલત ભએઉ પ્રવીના ॥૪॥

"વરુણ ઉવાચ"

હોય વિનીત વરુણ બુદ્ધિમાના, કહત શ્રીકૃષ્ણકો પરમ સુજાના ।
પ્રભુ તવ દર્શ પાયો મેં જબહી, દેહ ધર્યાકો ફલ મીલ્યો તબહી ।
નાનાવિધ કરે રત્ન જિનમાંહી, એસો યહ જો સમુદ્ર કહાંહી ।
તિનકો અધીશ તદપિ પ્રભુ મોઈ, આજસેં પ્રથમ દિવસ ગએ જોઈ ।
તિનમહિ પ્રભુ તવ દર્શનરુપા, અતિબડ નિધિ નહિ પાયો અનુપા ।
તુમહી અનુગ્રહ કીનો ભારી, તબ તવ દર્શ ભયો સુખકારી ।

તાતે કૃતાર્થ ભયો હું અનંતા, દેગ ભરી તુમકું દેખે ભગવન્તા ॥
દોહા - પ્રભુ તવ પદપઙ્કજ સુખદ, સેવે ભક્તિ જુત જોઈ ।
યહ ભવ મગકો શ્રમહી બિન, પાર પ્રાપ્ત ભએ સોઈ ॥
સોરઠા - જન્મ મૃત્યુ દુઃખ એહી, તિનસેં છુટિકે દાસ તવ ।
પ્રભુ તવ ધામ હે તેહી, પ્રાપ્ત ભએઉ તવ ભજન બલ ॥૫॥

ચોપાઇ

પરમાત્મા પરબ્રહ્મ પુરાના, એસે તુમ એક શ્રીભગવાના ।
તવ મહિમા પ્રભુ અનન્ત અપારા, તુમહિકો નમત હું વારંવારા ।
વિશ્વકું સૃજનહારી જો માયા, સો તુમમેં નહિ સુર મુનિ રાયા ।
તુમ માયાસેં પર હો મુરારી, માયાકે પ્રેરક અઘહારી ॥૬॥
હે ભગવન વૃત્તાંત હે એહા, એહિ વિધિ મર્મ ન જાનત તેહા ।
યહ કરનો યહ કરનો નાંહી, મૂઢકું યહ ન સમઝ ઉરમાંહી ।
એસો મોર અનુચર જેહી, તવ પિતુ નન્દરાયકું તેહી ।
મમ સમીપ લ્યાયો હે જેહુ, મમ અપરાધ ક્ષમા કરો તેહુ ॥
દોહા - હે ગોવિંદ નિજતાત પર, તુમકું દયા અપાર ।
તુમ પિતૃકું લે જાઓ પ્રભુ, તુમ હો અખિલ આધાર ॥૭॥

ચોપાઇ

"શ્રીશુક ઉવાચ"

અબ યહ કથા સકલ શ્રુતિસારા, શુક પરીક્ષિત પ્રતિ કહત ઉદારા ।
હે નૃપ એહિવિધિ વરુણ પ્રવીના, પ્રભુકું રિઝાયે હોય અતિ દીના ।
બ્રહ્માદિકકે નિયંતા જેઉ, પ્રગટ શ્રીકૃષ્ણરુપ હે તેઉ ।
અપને તાત નંદરાય હે જેહી, ગોકુલમાંહે લાવન ભએ તેહિ ।
અપને બન્ધુ સબ ગોપકે વૃન્દા, તિનકું પ્રાપ્ત કિયો અતિ આનન્દા ॥૮॥
હે નૃપ નન્દરાય ભુવિમાંહી, પ્રથમ કબહું યહ દેખ્યો નાંહી ।
એસો વરુણકો વૈભવ જેહુ, અતિબડ સમૃદ્ધિ દેખિકે તેહુ ।
લોકપાલ વરુણાદિક જેહા, સબહી શ્રીકૃષ્ણકું મિલકે તેહા ।
વરુણાદિકનિ પૂજે ભગવંતા, સ્તુતિ પ્રાર્થના કિનિ અનન્તા ॥
દોહા - તિન શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનકું, નમસ્કાર કિયો જોય ।

દેખિકે અતિ વિસ્મય ભએ, કહન ચહત અબ સોય ।
નિજજ્ઞાતિકે ગોપ સબ, તિન આગે નંદરાય ।
વરુણકે લોકકિ બાત સબ, કહત ભએઉ મુદ પાય ॥૯॥

ચોપાઇ

સુનહું નરેશ કથા વિખ્યાતા, નન્દકે મુખ સુનિકે સબ બાતા ।
એહિ વિધિ ચમતકારકું તબહી, દેખતકું ઈછત ભએ સબહી ॥
એસે ગોપ પરમ બુદ્ધિમાના, લખિ શ્રીકૃષ્ણકું શ્રીભગવાના ।
યું સંકલ્પ કરન લગે એહુ, લોકપાલ વરુણાદિક જેહુ ॥
તિનહીકે ઈશ્વર કૃષ્ણ મુરારી, આપકી સૂક્ષ્મ ગતિ સુખકારી ।
બ્રહ્મરુપ જો અપનો ધામા, હમકું દેખાઈ હે શ્રીઘનશ્યામા ॥
યું સબ કહનકું સંકલ્પ કીના, પ્રભુ સબ જાનત પરમ પ્રવીના ॥૧૦॥
સબહિ જાન શ્રીકૃષ્ણ હે જેહા, અપને અનન્ય ભક્ત લખિ તેહા ।
ગોપકો એહિવિધિ સંકપ જોઈ, બિન કહે આપહી જાનિકે સોઈ ॥
દોહા - સંકલ્પ સબહી ગોપકો, સત્ય કરનકે કાજ ।
અતિ કરુણાસેં એહિવિધિ, કિયો વિચાર મહારાજ ॥૧૧॥

ચોપાઇ

જોયા લોકમેં જીવ સંસારી, તેહિ દેહાત્મબુદ્ધિ દુઃખકારી ।
યુવતિ આદિ ભોગસુખ જોઉ, ઈચ્છા તાસ પ્રબલ હે સોઉ ॥
શુભ રુ અશુભ કર્મનિસેં પ્રાની, ઉચ્ચ નીચ ગતિ અતિ દુઃખદાની ।
દેવ મનુષ્ય પશુ આદિક જેહી, અનન્ત યોનિમહિ ભ્રમત હે તેહી ॥
અપને મોક્ષકો સાધન જેઉ, અજ્ઞ જીવ નહિ જાનત તેઉ ।
તાતે યહ વ્રજવાસી જેહા, ગોપવૃંદ મમ આશ્રિત તેહા ।
નિજ કલ્યાણકે સાધન સબહી, જ્યું જાને જ્યું કરુ મેં અબહી ॥૧૨॥
સુનુ નૃપ અધિક કૃપાલુ મુરારી, નિજ ભક્તનકે સંકટહારી ।
એસે પ્રગટ કૃષ્ણ ભગવાના, યું વિચારીકે કૃપાનિધાના ।
અપને અનન્ય ભક્ત વ્રજવાસી, ગોપ સબહીકું શ્રી અવિનાશી ॥
દોહા - માયાતમસેં અધિક પર, અપનો લોક હે જેઉ ।
બ્રહ્મરુપ વૈકુંઠ પુર, દેખાવત ભએ તેહુ ॥૧૩॥

ચોપાઇ

ધ્યાનસેં પ્રભુકી મુરતિમહિ ભારી, અચલ ભએ એહી મન અવિકારી ।
અપને જીવાત્માસેં ગુણ તિના, પ્રથમહી નાશ જો કરત પ્રવીના ॥
એસે એકાન્તિક મુનિવર જેહા, વૈકુણ્ઠ લોકકું દેખત તેહા ।
સત્ય રુ જ્ઞાન અનન્ત હે જોઈ, જ્યોતિ બ્રહ્મ સનાતન સોઈ ॥
સો વૈકુણ્ઠ લોક નિજધામા, કૃષ્ણ કૃપા કરીકે અભિરામા ।
વ્રજવાસી સબ ગોપ હે જેહુ, તાહિ દેખાવત ભએ પ્રભુ એહુ ॥૧૪॥
હે રાજન્ શ્રીકૃષ્ણ ભગવંતા, પ્રથમહિ વ્રજવાસિનકી અનન્તા ।
સચ્ચિદાનન્દ બ્રહ્મકે રુપા, મહાહ્રદ-માહે પહુચાએ અનૂપા ॥
સો બ્રહ્મરુપ મહાહ્રદ માંહી, ગોપ લીન ભએ કુછ સુધ નાંહિ ।
છંદ હરિગીત - સો લીનતા ભએસે જીવાત્મા અધિક શુદ્ધ હોવત ભએ,
એસે સો ગોપકું જાનિકે શ્રીકૃષ્ણ પ્રભુ દેખત રએ ।
સો ગોપકું બ્રહ્મરુપ હ્રદસે નિકાસે બાહીર જેહી જૂ,
બ્રહ્મજ્યોતિમહી વૈકુણ્ઠ સો પીછે દેખાયો તેહી જૂ ॥
દોહા - જાહી પ્રથમ અક્રૂરજી, યમુનાકે જલમાંહી ।
સ્નાન કરત દેખત ભએ, કૃષ્ણ કૃપાસેં તાંહી ॥
સોરઠા - સોઈ શ્રીકૃષ્ણકો ધામ, વૈકુણ્ઠ લોક હે નામ તેહી ।
નિરખે ભક્ત નિષ્કામ, જો શ્રીકૃષ્ણ આશ્રિત અચલ ॥૧૫॥

ચોપાઇ

સુનુ નરેશ નન્દ આદિક જેઉ, વ્રજવાસી સબ ગોપ હે તેઉ ।
વૈકુણ્ઠ લોકકું દેખિકે એહા, પરમાનન્દ પ્રાપ્ત ભએ તેહા ॥
સો વૈકુન્ઠમહિ મૂરતિમાના, વેદ ચહું નિરખત ભગવાના ।
કૃષ્ણકો સ્તવન કરત અતિભારી, વિવિધ ભાતિકે મંત્ર ઉચ્ચારી ॥
એસે કૃષ્ણરુપ ભગવન્તા, તિનકું દેખિકે ગોપ અનન્તા ।
અતિ વિસ્મય પાએઉ સબહી, કૃષ્ણકું પરબ્રહ્મ જાનેઉ તબહી ॥
એહિ વિધિ શુકમુનિ અતિ મુદ આની, નૃપ પ્રતિ વરની કથા સુખદાની ।
યું શ્રીકૃષ્ણ નિજ વૈકુન્ઠ ધામા, વ્રજજનકું દેખાયો અભિરામા ।

યહ શ્રીકૃષ્ણકો ચરિત્ર ઉદારા, કહત સુનત મિટત ભયસારા ॥
દોહા - યહ ચરિત્રકો સુમતિ નર, પ્રેમસહિત કરે ગાન ।
મુક્તાનન્દકો નાથ તેહી, રિઝત શ્રીભગવાન ॥
વૈકુન્ઠદર્શન નામ યહ, સુખદ શાસ્ત્ર હે જેહુ ।
શ્રોતા વક્તાકે સબે, પાપ મિટાવત તેહુ ॥
જેહિ યાકો નિત્ય નિયમ જુત, પઠન શ્રવન અધ્યાસ ।
સો જબહી તનુ તજત તબ, હોવત વૈકુણ્ઠ વાસ ॥૧૬॥

ઈતિ શ્રીમદ્ભાગવતે મહાપુરાણે પારમહંસ્યાં સંહિતાયાં દશમસ્કન્ધે
શુકપરીક્ષિત્સંવાદે મુક્તાનંદમુનિવિરચિતા વૈકુંઠધામદર્શનટીકા સમ્પૂર્ણા ॥
॥વૃત્તાલયે સ ભગવાન્ જયતીહ સાક્ષાત્ ॥

મુક્તાનંદમહામુનિકૃત-કાવ્યસંગ્રહે-

શ્રીમદ્ભાગવદ્ગીતાભાષાટીકા

શ્રીકૃષ્ણં પુરુષોત્તમં ભુજયુગં દિવ્યસ્વરુપં સદા,
લીલાનન્દિતસર્વગોકુલજનં કંસાદિદૈત્યાંતકમ્ ।
શ્યામં પાર્થસખં ધરાભરહરં સર્ગાદિલીલાશ્રયં,
વન્દે શ્રીરમણં મુદાઽઽહિતનિજજ્ઞાનં ગુણાઢ્યોદ્ધવે ॥૧॥
વન્દે શ્રીસહજાનન્દસ્વામિનં જગતાં ગુરુમ્ ।
ધર્મજ્ઞાનવિરાગાઢ્ય કૃષ્ણભક્તિપ્રવર્તકમ્ ॥૨॥
મુક્તાનન્દાભિધઃ શિષ્યસ્તસ્યાહં તદનુજ્ઞયા ।
લિખામિ ભગવદ્ગીતાટીકાં તદ્ભક્તતુષ્ટયે ॥૩॥

દોહા - પુરુષોત્તમ શ્રીકૃષ્ણ પ્રભુ, દ્વિભુજ દિવ્યસ્વરુપ ।
વિઘ્નવિનાશન દુઃખહરન, લીલા કરત અનૂપ ॥૧॥
સો લીલામેં અતિ મગન, કિયે હે વ્રજજનવૃંદ ।
કંસાદિક સબ દૈત્યકે, કાલરુપ સુખકંદ ॥૨॥
સોરઠા - શ્રીઘનશ્યામ ઉદાર, પાર્થસખા અતિશે સુખદ ।
હરત સદા ભુવભાર, તેહિ પદપંકજ વન્દુ નિત ॥૩॥
સર્ગાદિક હે જેહૂં, નવ લક્ષણ લીલા અનંત ।
તિનકર આશ્રય એહૂ, સો શ્રીકૃષ્ણ પ્રભુ વસહુ ઉર ॥૪॥

ચોપાઇ

કમલાકાંત અખિલ અઘહારી, અતિસ્વચ્છન્દ શ્રીકૃષ્ણ મુરારી ।
અપનો જ્ઞાન જો અતિ સુખદાની, અતિસ્વચ્છન્દ શ્રીકૃષ્ણ મુરારી ॥૫॥
અપનો જ્ઞાન જો અતિ સુખદાની, તેહિ મુદજુત હોય શારંગપાની ।
અતિગુણાઢ્ય ઉદ્ધવ નિજદાસા, તિનમેં ધરત ભયે રમાનિવાસા ॥૬॥
એસે કૃષ્ણ સબ વિઘન હમારા, હરહું કરહું મંગલ વિસ્તારા ।
જગગુરુ સહજાનંદસ્વામી, તેહી પદ વંદુ જાની બહુનામી ॥૭॥

ધર્મ જ્ઞાન વિરતિ જુત જેહા, કૃષ્ણભક્તિ અતિ સુખપ્રદ એહા ।
તેહી પ્રવર્તક અગાધમતિ એહૂ, ધર્મભક્તિસુત મમ ગુરુ તેહુ ॥૮॥
ઈનકિ આજ્ઞાસેં મુદ પાઈ, રચિહું ગ્રંથ સુંદર સુખદાઈ ।
દોહા - શ્રીમુખબાની અતિસુખદ, ભગવદ્ગીતા એહી ॥૯॥
તિનકે ભક્તકી તુષ્ટિહિત, ટીકા કરતહું તેહી ।

ચોપાઇ

પ્રગટ શ્રીકૃષ્ણકે વચનહે જોઈ, ભાષા કરિકે લિખતહું સોઈ ।
શ્રુતિ સ્મૃતિ ઉપનિષદ જેહા, સબહીકો સાર હે ગીતા એહા ॥૧૦॥
પરમ ભાગવત ભક્ત કહાંઈ, તિનકે ધર્મહે ગીતામાંઈ ।
સબહી દેવમહી વિષ્ણુ જૈસે, સબહી શાસ્ત્રમહી ગીતા તૈસે ॥૧૧॥
તાપર શ્રીરામાનુજભાષ્યા, સહસ્રવદન પ્રભુ કીન પ્રકાશા ।
એસી અનુપમ ટીકા જેહી, તિનકો અર્થ લિખતહુ તેહી ॥૧૨॥
આગે નિજ નિજ અંશસેં ભારી, રાજવંશમહી ભયે દુઃખકારી ।
એસે દૈત્યકે સૈન્ય અપારા, પાપરુપ ભૂમિકો ભારા ॥૧૩॥
શ્રુતિસ્મૃતિ મગ હરત હરામી, મત્સ્ય માંસરત પરત્રિયગામી ।
અતિ અધર્મરચિ અતિ અન્યાયી, એસે દુષ્ટ અધિક દુઃખદાયી ॥૧૪॥
દોહા - તિનકો ભાર ન સહી શકી, ભૂમિ ધેનુ તનુધારી ।
બ્રહ્માકે શરણે ગઈ, દીન ખિન્ન દગ વારી ॥૧૫॥
સોરઠા - ધ્રુજત હે મન પ્રાન, રોમાંચિત તન હોત તેહી ।
અજ પ્રિત ભૂમિ સુજાન, કહન લગિ નિજદુઃખ અનંત ॥૧૬॥

ચોપાઇ

ભૂમિ અરુ ભૂમિપર સંતા, તેહી દુઃખ દીયો દૈત્ય અનંતા ।
સો સબ દુઃખકિ બાત વિસ્તારી, બ્રહ્માકું કહી ભૂમિ પોકારી ॥૧૭॥
ઈન્દ્રાદિક સુરજુત અજ તબહી, ક્ષીર સમુદ્ર તીર ગયે સબહી ।
સો સમુદ્રતટ બેઠકે દેવા, ચિત્ત એકાગ્ર કીન તતખેવા ॥૧૮॥
શ્વેતદ્વીપમહી રહત મુરારિ, વાસુદેવ પ્રભુ ભવભયહારી ।
ભૂકો ભાર ઉતારન કાજા, તાસ ધ્યાન કિયો દેવસમાજા ॥૧૯॥
દૈત્ય સંહારન હિત સબકોઈ, અતિપ્રારથના કિની સોઈ ।

તબ સો વાસુદેવ ભગવાના, રહે અદૃશ્ય પ્રભુ પરમ સુજાના ॥૨૦॥
દોહા - બ્રહ્મા સો પ્રભુ કહત ભયે, દ્વાપર કલિજુગ જોય ।
તિનકી સંધિકે અંતમહી, ધરીહું રુપ મેં દોય ॥૨૧॥
નર નારાયણ રુપ કરી, જદુ કુરુ કુલ ધરી દેહ ।
હનિહું દૈત્ય સુર સંત હિત, તામેં નહી સંદેહ ॥૨૨॥
સોરઠા - સંતનકે સુખકાજ, ધર્મકો અતિ સ્થાપન કરન ।
પ્રગટિહું સહિત સમાજ, અબ સબ સુર સંશય તજહું ॥૨૩॥

ચોપાઇ

સબ સુરગણ સબ ઋષિગણ જેહૂં, નિજનિજ પત્નીસહિત સબ તેહૂં ।
નિજનિજ અંશસેં કરી બહુ હેતા, મમ સેવાહિત કુટુંબ સમેતા ॥૨૪॥
મનુષ્ય લોકમહીં ઉપજઉ જાઈ, મેં સંગ રહીહું પરમ સુખદાઈ ।
યું કહ્યો વાસુદેવ ભગવંતા, તાપિછે સુરવૃંદ અનંતા ॥૨૫॥
તાંહાંસે નિજ સ્થાનક આયે, ભૂપર દેહ ધરેઉ મનભાયે ।
શ્વેતદ્વીપવાસી પ્રભુ જોઈ, વાસુદેવ ભગવાનહે સોઈ ॥૨૬॥
નારાયણ ઋષિરુપસેં એહી, પુરી મથુરાંમહી આયકે તેહી ।
વસુદેવસેં પ્રભુ સુખરાશી, દેવકીમહીં ઉપજે અવિનાશી ॥૨૭॥
દોહા - નરઋષિરુપસેં સો પ્રભુ, વાસુદેવ જગવંદ ।
ઇન્દ્રસેં કુંતિકે વિષે, ઉદય ભયેઉ જિમિ ચંદ ॥૨૮॥

ચોપાઇ

સોઈ શ્રીકૃષ્ણ અરુ અર્જુન દોઈ, ઇન નામનિસે વિદિત ભયે સોઈ ।
સો શ્રીકૃષ્ણ ભયે પરમ ઉદારા, જિનકો મહિમા અનંત અપારા ॥૨૯॥
દુષ્ટ બકી કંસાદિક પાપી, હનિકે દૈત્ય સબ જગપરિતાપી ।
આપશ્રી દ્વારામતિકે માંહી, રુક્મિણી આદિ નારી બહુ તાંહી ॥૩૦॥
ઉદ્ધવાદિ બહુ પાર્ષદવૃંદા, તિન જૂત રાજત ભયે સુખકંદા ।
સો શ્રીકૃષ્ણ સમર્થ ભગવાના, પૂજે યુધિષ્ઠિર નૃપતિ સુજાના ॥૩૧॥
સો શ્રીકૃષ્ણકો જશ અઘહારી, તેહી વિસ્તાર કરન હિત ભારી ।
રાજસુજજ્ઞમેં પૂજા કીના, જરે વિમુખ નૃપ અતિ મતિહીના ॥૩૨॥
દોહા - સબહી નૃપતિ શિર પાવ ધરી, નૃપતિ યુધિષ્ઠિર જેહૂ, ।
તિનકી પૂજા પ્રેમજુત, ગ્રહણ કિની પ્રભુ તેહૂ ॥૩૩॥

ચોપાઇ

સોઈ રાજસૂય જજ્ઞમેં જબહી, નૃપસમૂહ આયે જો સબહી ।
દિયો યુધિષ્ઠિરકું દ્રવ્ય તેહી, અતુલ સમૃદ્ધિ ગનિ જાત ન એહી ॥૩૪॥
સો દેખત દુર્યોધન પાપી, અધિક તપત ભયો જનપરિતાપી ।
સો સબ સમૃદ્ધિ લેનકે કાજા, નિજ માતુલ સો કહત ભયો રાજા ॥૩૫॥
મામા શકુનિ કપટકો રૂપા, દ્યૂત ક્રિયામાંહી ખલકો ભૂપા ।
સો શકુનિ કિયો કપટકો ખેલા, તિનસે યુધિષ્ઠિ ખેલે અકેલા ॥૩૬॥
રાજસમૃદ્ધિ પાંડવકી જોઈ, છલ કરી શકુનિ જિતિકે સોઈ ।
લે સબ દુર્યોધનકું દીના, બાર વરસ બન રહનકું કીના ॥૩૭॥
દોહા - તવ પાંડવ પત્ની સહિત, બાર વરસ પરજંત ।
ધર્મસેં બાંધે બન રહે, જયું ગુરુમુખિ સબ સંત ॥૩૮॥
સોરઠા - એક વર્ષ લગિ સોય, નૃપ વૈરાટકે ઘર રહેઉ ।
જયું ન પિછાને કોય, તેહી વિધિ પલટે નામ સબ ॥૩૯॥

ચોપાઇ

વર્ષ સબહી પુરે ભયે જબહી, તબ નિજ રાજ્ય ભાગ હિત સબહી ।
પાંડવ ઉદ્યમ કીનો ભારી, ભાગકું લેનકિ જુક્તિ વિચારી ॥૪૦॥
નિજસંબંધી અરુ મિત્ર જો રાજા, સો સહાય હિત કિયો સમાજા ।
એસે યુધિષ્ઠિર નૃપતિ ઉદારા, રાજ્યભાગ હિત કીન વિચારા ॥૪૧॥
પઠએ શ્રીકૃષ્ણકું વિનય દેખાઈ, રખન સુહૃદતા બંધુ સગાઈ ।
હસ્તિનપુર પ્રતિ પ્રભુ જબ આયે, નૃપ ધૃતરાષ્ટ્રકું અતિ સમુઝાયે ॥૪૨॥
અનંત ન્યાયકી જુક્તિ દેખાઈ, દુર્યોધનકું કહ્યો સમુઝાઈ ।
રાજ્યભાગ પાંડવકા જેહા, નીતિ વિચારી દેહુ તુમ તેહા ॥૪૩॥
દોહા - તબ શ્રીકૃષ્ણ સો યું કહ્યો, દુર્યોધન સબ લેહું ।
સુઈકે અગ્ર જેતિ જમી, પાંડવકું નહી દેહું ॥૪૪॥

ચોપાઇ

તબ શ્રીકૃષ્ણ પાંડવ પહી ગયેઉ, અંધકે પુત્રકું બરનત ભયેઉ ।
દુર્યોધન આદિક હે જોઈ, ન્યાય નીતિ નહી માનત કોઈ ॥૪૫॥

પિછે યુધિષ્ઠિર નૃપતિ પ્રવીના, યુદ્ધ કરનકું નિશ્ચે કીના ।
દ્રુપદ સાત્યકી આદિક જેહું, નિજસંબંધિ રાજા હે તેહું ॥૪૬॥
તિનકે સેન સંગ સબ લીના, કુરુક્ષેત્રમહી ડેરા દીના ।
દુર્યોધન હું જાન્યો યહ જબહિ, ભીષ્મ દ્રોણ કર્ણાદિક સબહિ ॥૪૭॥
નિજસહાય જૂત તતપર હોઈ, કુરુક્ષેત્ર પ્રતિ આયો સોઈ ।
એહિ વિધિ અક્ષોહિણી પ્રબલ અગ્યારા, કૌરવ દલ બલ વાર ન પારા ॥૪૮॥

દોહા - પાંડવકી સૈન્યા પ્રબલ, સાત અક્ષૌહિણી જોય ।
લડનકે હિત તતપર ભયે, સેન પરસ્પર હોય ॥૪૯॥
સો જુદ્ધમેં શ્રીકૃષ્ણ પ્રભુ, ભક્ત એકાંતિક જાની ।
પાંડવકો જય કરન હિત, મંત્રી ભયેઉ સુખદાની ॥૫૦॥

સોરઠા - અર્જુનમહી અતિ હેત, પ્રેમસેં પરવશ હોય પ્રભુ ।
સારથી ભયેઉ સચેત, નીતિ વિચારકું કહત નિત ॥૫૧॥

દોહા - સબહી વિશ્વ ઉપકાર હિત, મનુષ્યરુપ કર્તાર ।
દર્શ સ્પરસ વંદન કિયે, પતિત લહહિ ભવપાર ॥૫૨॥
જનમેજય સો વિપ્રવર, વૈશંપાયન જોય ।
કુરુ પાંડવકે યુદ્ધકી, કથા કહત ભયે સોય ॥૫૩॥

ચોપાઇ

શરણાગતવત્સલ સુખકારી, ભક્તાધીન ભક્ત ભયહારી ।
સબહી લોકસાક્ષી પ્રભુ જોઈ, પાર્થકે સારથિ ભયે સોઈ ॥૫૪॥
એહિવિધિ અર્જુનકો જય જાની, નૃપ ધૃતરાષ્ટ્ર અંધ અભિમાની ।
તાહિ અધિક નિજ સુતસો નેહા, દુર્યોધન જયકો સંદેહા ॥૫૫॥
સબહિ ભાતિ લોચન બિન જેહૂં, નિજસુત જય ઈચ્છત નૃપ તેહૂ ।
એહિવિધ નૃપતિ વિશ્વ વિખ્યાતા, સંજય સોં પુછન ચહે વાતા ॥૫૬॥

દોહા - જેહિવિધ નૃપ ધૃતરાષ્ટ્ર તબ, મોહવિવશ અતિ હોઈ ।
કહેઉ વચન અજ્ઞાનસેં, વરનિ સુનાઉ તોઈ ॥૫૭॥

સોરઠા - નૃપ મન મોહ અપાર, નિજસુત જયકું અતિ ચહતમૂઢ ।
જયું બિનહિ વિચાર, સંજય સોં પુછત ભયેઉ ॥૫૮॥

ચોપાઇ

ધૃતરાષ્ટ્ર ઉવાચ ।

ધર્મક્ષેત્ર કુરુક્ષેત્રમેં જોઉ, મિલે જુદ્ધ ઇચ્છાહિત સોઉ ।
મોર તનય અરુ પાંડુકુમારા, કહો સંજય કહા કરત ઉદારા ।
એહિવિધિ નૃપકે વચન સુનિ કાના, મોહ વિવશ તેહી જાનિ સુજાના ।
તબ સંજય વિચાર કરી ઝીના, નૃપસંગ બોલેઉ પરમ પ્રવીના ॥૧॥

સંજય ઉવાચ -

દેખિ પાંડુ દલ વ્યૂહ વિવેકા, દુર્યોધન ભયો ભયજુત એકા ।
દ્રોણાચારજ ઢીગ તબ જાઈ, નૃપ કહે વચન વૈર દર્શાઈ ॥૨॥

સુનુ આચારજ શિષ્ય તુમારા, દ્રુપદ પુત્ર બુદ્ધિમંત ઉદારા ।
ધૃષ્ટદ્યુમ્ન રચિ વ્યૂહ બનાઈ, બડી સબહિ વિધિ બરનિ ન જાઈ ।
પાંડુપુત્ર સંન્યા અતિ ભારી, ગુરુ દેખહું તુંમ નેન પસારી ।
અધિક ઉપેક્ષા જોગ્ય ન એહા, પ્રબલ શત્રુ કછુ નહી સંદેહા ॥૩॥

યહ સંન્યા મધ્ય જુદ્ધા જેહું, અતિબડ ધનુષધારી સબ તેહૂં ।
ભીમ રું અર્જુનસમ રણધીરા, યુદ્ધ સમે અતિ પ્રબલ પ્રવીરા ॥
દોહા - ઇન સબહીનકે નામસો, બરનિ સુનાઉ તોય ।
સાત્યકિ અરુ વિરાટ નૃપ, દ્રુપદ મહારથિ સોય ॥૪॥

ચોપાઇ

ધૃષ્ટકેતુ ચેકિતાન નરેશા, કાશિરાજ અતિ પ્રબલ નરેશા ।
કુંતિભોજ બહું જિતનહારા, શૈબ્ય નરમેં શ્રેષ્ઠ ઉદારા ॥૫॥
યુધામન્યુ ઉત્તમ બલવાના, અતિબલજૂત વિક્રાંત સુજાના ।
અભિમન્યુ સૌભદ્ર કહાવે, પિતુસમ વર બરન્યો નહી જાવે ।
દ્રુપદીપુત્ર બલ અનંત અપારા, પ્રતિવિંધ્યાદિક પંચ ઉદારા ।
યહ સબ પ્રબલ મહારથિ જાનો, ઓરહું અહિસમ પ્રબલ પ્રમાનો ॥૬॥
ભયશંકા નિવારન કાજા, નિજ બલ ગુરુસો કહત જબ રાજા ।
સુનહુ દ્વિજોત્તમ કહુ સબ બાતા, જો મમ સંન્યામહિ વિખ્યાતા ॥
દોહા - મમ સંન્યાપતિ નામ સો, બરનિ સુનાઉ ઉદાર ।
જિનકે પ્રબલ પ્રતાપસેં, મમ ઉર હરષ અપાર ॥૭॥

ચોપાઇ

ગુરુ તુમ પ્રથમ રું ભીષ્મ સુધીરા, કરણ કૃપાચારજ સુપ્રવીરા ।
એ ચહુ મમ દલમેં મુખ્ય જોઈ, દૃઢ રણજિત કહાવત સોઈ ।
ગુરુસુત અશ્વત્થામા જેહૂં, ત્યુંહિ વિકરણ અનુજ તેહું ।
સૌમદત્તિ અરુ જયદ્રથ જાનો, એ સબ અતિ બલવંત પ્રમાનો ॥૮॥
ઓરહૂં અનંત શૂર હે જેતા, મમ હિત પ્રાન તજે અબ તેતા ।
બહુવિધ શસ્ત્ર ગ્રહે કર જેહા, સબવિધિ કુશલ જુદ્ધમહી તેહા ॥૯॥
ભીષ્મ પિતા રક્ષક જિનમાંહી, અપની ફોજ સમ અન્ય કોહું નાંહી ।
તદપિ તેહી દલ જિતન કાજા, નિજબલ ન્યૂન લગત મુનિરાજા ॥

દોહા - ભીમસેન રક્ષક પ્રબલ, રિપુદલ દર્શત જોય ।
અપને સેંનકું જિતમેં, સમર્થ ભાસત મોય ॥૧૦॥

ચોપાઇ

નિજગુરુ સો કહિકે ઈમિ બાની, નિજપુરુષનકું કહત હિત આની ।
જેહિ જેહિ સ્થલ જો જોધ પ્રવીરા, તેહિ તેહિ સ્થલ રે'ના રણધીરા ।
ભીષ્મકી રક્ષા હોય સો કરહું, ઓર સકલ ઉદ્યમ પરહરહું ।
ઈમિ દુર્યોધન વચન ઉચારી, ચિંતા શોક જુક્ત ભયો ભારી ॥૧૧॥
કહે સંજય સુનુ નૃપતિ ઉદારા, ભીષ્મપિતા મન કીના વિચારા ।
દુર્યોધનકું હરષ ઉપજાઈ, કુરુ કુલવૃદ્ધ પરમ સુખદાઈ ।
સિંહ જ્યું નાદ કિન અતિ ભારી, અતિ પ્રતાપ જુત અતિ જયકારી ।
પુનિ અતિ શંખનાદ તેહિ કિના, અધિક પ્રતાપિ પરમ પ્રવીના ॥૧૨॥

દોહા - તાપિછે બહુ શંખ ધુનિ, ભેરિ ઢોલ અપાર ।
નોબત રણસિંગા બજે, ભયો શબ્દ ભયંકાર ॥

સોરઠા - બજે સબહિ એકકાલ, જુદ્ધ કારણ વાજિંત્ર બહુ ।
ભયો શબ્દ વિકરાલ, કાયર અતિ કંપત ભયે ॥૧૩॥

ચોપાઇ

સુનિ સો નાદ ઉર શંક ન લેશા, પાંડુતનય મન હરષ વિશેષા ।
તવ શ્રીકૃષ્ણ સચરાચર સ્વામી, પારથકે સારથિ બહુનામી ।
પાંડુતનય રથી પરમ સુજાના, ધનુર્વેદ જાનત વિધ નાના ।
ત્રિભુવન જયસાધન રથ જેહૂં, શ્વેત અશ્વ જુત અતિબડ તેહૂં ।

સો રથપર બેઠે દોઉ વીરા, માધવ પાંડવ પરમ સુધીરા ।
દિવ્ય શંખ લીને દોઉ હાથા, લગેઉ બજાવન ત્રિભુવન નાથા ॥૧૪॥
પાંચજન્ય નિજશંખ કહાયો, સો શ્રીકૃષ્ણ લે અધિક બજાયો ।
દેવદત્ત જેહિ કર્મ સબ, પ્રબલ વૃકોદર વીર ।
દોહા - ભયકારી જેહિ કર્મ સબ, પ્રબલ વૃકોદર વીર ।
પૌંડ્રનામ મહાશંખ લે, કીનો શબ્દ ગંભીર ॥૧૫॥

ચોપાઇ

અનંતવિજય જેહિ નામ કહાયો, સો તો યુધિષ્ઠિર શંખ બજાયો ।
શંખ સુઘોષ નકુલ ધુનિ કીના, મણિપુષ્પક સહદેવ પ્રવીના ॥૧૬॥
કાશ્ય નૃપતિ અતિબડ ધનુધારી, મહારથી પ્રબલ શિખંડી ભારી ।
ત્યું ધૃષ્ટદ્યુમ્ન વિરાટ હે જેહું, સાત્યકિ અતિ અપરાજિત તેહૂ ॥૧૭॥
દ્રુપદ નૃપતિ અરુ દ્રુપદિકુમારા, ત્યું મહાભુજ અભિમન્યુ ઉદારા ।
નિજનિજ શંખ પૃથક લે સોઈ, લગેઉ બજાવન નૃપતિ સબ કોઈ ॥૧૮॥
શંખઘોષ બડ સુનહું નરેશા, કૌરવ ઉર ભયો અધિક પ્રવેશા ।
નૃપ ધૃતરાષ્ટ્રતનય ઉર જેહા, અધિક વિદારણ કિનેઉ તેહા ॥
દોહા - નભ ભૂમિ સબ દિશ વિષે, દારુણ શબ્દ પ્રકાશ ।
કૌરવ સબ માનત ભયે, સબ નિજ દલકો નાશ ॥૧૯॥

ચોપાઇ

અબ કૌરવ દલ ઠાઢો જેહી, દ્રગ ભરી દેખિ કપિધ્વજ તેહી ।
શાસ્ત્રનિપાત પ્રવૃત્તિ લખિ સોઈ, ધનુષ્ય ગ્રહ્યો અર્જુન સજ્જ હોઈ ॥૨૦॥
સુનુ નૃપ જુધ હિત ઉદ્યમ ઠાની, તબ શ્રીકૃષ્ણ સો બોલેઉ ।
બાનીઅચ્યુત મમ રથ અતિદૃઢ જેહૂ, ઉભય સેન મધ્ય સ્થાપહું તેહુ ॥૨૧॥
જુદ્ધકરન ઠાઢે જો આઈ, જેહિવિધ મેં નિરખું તેહિ જાઈ ।
ત્યું મમ રથ રાખહું જગવંદા, હરન સકલ કલિમલ ભવફંદા ।
યહ રણમેં મોય પરમ વિચારા, કેહિ સંગ જોગ્ય હે જુદ્ધ હમારા ।
જુદ્ધકે જોગ્યમેં દેખું જબહી, રણ ઉત્સાહ બઢે મોય તબહી ॥૨૨॥
દોહા - દુષ્ટબુદ્ધિ કૌરવ સબેં, તેહિ હિત ઈચ્છત જેહિ ।
આયે ઈહાં જો જુદ્ધ હિત, અબહિ વિલોકું તેહિ ॥૨૩॥

ચોપાઇ

સંજય ઉવાચ

યું અર્જુન, પ્રેરત ભયે જબહિ, તેહિવિધ કૃષ્ણ કરત ભયે તબહી ।
જયકારી ઉત્તમ રથ જેહા, ઉભય સેન મધ્ય લાયેઉ તેહા ॥૨૪॥
ભીષ્મ દ્રોણ મુખ્ય મહીપતિ જોઈ, સબ દેખત બોલેઉ પ્રભુ સોઈ ।
અર્જુન કરુદલ સઘન અપારા, વાર વાર કહે દેખ ઉદારા ॥૨૫॥
પારથ તેહિ સ્થલ દેખે જેહું, પિતા પિતામહ ઠાઢે તેહું ।
આચારજ માતુલ અરુ ભ્રાતા, પુત્ર પૌત્ર મિત્ર સાક્ષાતા ॥૨૬॥
શ્વસુર સંબંધિ સુહૃદ સબ જોઉ, ઉભય સેન મધ્ય દેખે સોઉ ।
પરમ કૃપા કરી ભઈ ઉર ગ્લાની, ખેદજુક્ત બોલેઉ તબ બાની ॥૨૭॥

અર્જુન ઉવાચ

દોહા - સુનહુ કૃષ્ણ મમ સ્વજન સબ, જુદ્ધ હિત આયેઉ જોય ।
દેખિ દેખિ અંતર વિષે, કષ્ટ હોતહે મોય ॥૨૮॥
ખેદજુક્ત મમ ગાત્ર અભંગા, મુખ સુકત કંપત સબ અંગા ।
રોમાંચિત તન હોત હમારા, શોકસિંધુકો વાર ન પારા ॥૨૯॥
કરસેં ગિરત ગાંડીવ ઉદારા, ત્વચા જરત દાઝત તન સારા ।
રથપર બેઠન સમર્થ નાંહી, મો મન ભ્રમત અધિક મુઝાંહી ॥૩૦॥
અસદ ગુન અનંત અધિક દુઃખકારી, મેં દેખતહું દેવ મુરારી ।
જુદ્ધમહીં સ્વજન વૃંદ વધ જેહૂ, નિજકલ્યાન ન ભાસત તેહૂ ॥૩૧॥
સુનહું કૃષ્ણ મેં જય નહી ચાઉં, રાજ્ય કે સુખમેં નહી લલચાઉં ।
રાજ્યસેં હમકું કહા ગોવિંદા, ભોગ રુ જીવિત કહા સુખકંદા ॥૩૨॥
દોહા - જિનકે કાજ હમ ચહતહે, રાજ્ય ભોગ સુખ સાજ ।
સો ઠાઢે રણભૂમિમેં, પ્રાણ તજન ધનકાજ ॥૩૩॥
ચોપાઇ - આચારજ પિતુપુત્ર હે જેહા, ત્યુંહિ પિતામહ આયેઉ ।
તેહામાતુલ શ્વશુર પૌત્ર અરુ સાલા, ત્યુંહિ સંબંધિ ભયેઉ વિકરાલા ॥૩૪॥
મોય મારત આયેઉ સબ એહી, તબપિ ન મેં મારું પ્રભુ તેહિ ।
બંધુ મારી ત્રિભુવન નહી ચાહું, સો મેં ભૂમિ હિત ક્યું લલચાહું ॥૩૫॥
હનિ ધૃતરાષ્ટ્રતનય બહુનામી, કહા આનંદ હમહિ જગસ્વામી ।
શસ્ત્રપાણિ તેહિ હનિ અઘહારી, હમહીકું પાપ લગત અતિભારી ॥૩૬॥

તાતેં બંધુજુત કૌરવ જેહૂ, હમકું હનન જોગ્ય નહી તેહૂ ।
બંધુ મારી અતિ જન્મ વિગોવે, હે માધવ હમ ક્યું સુખી હોવે ॥૩૭॥
દોહા - જદ્યપિ સો નહી દેખહીં, કુલક્ષયકો મહાપાપ ।
લોભ વિવશ નહી દેખહીં, મિત્રદ્રોહ અઘતાપ ॥૩૮॥

ચોપાઇ

કુલક્ષય દોષ વિલોકનહારે, હમ સબ બંધુ ધર્મરુચિવારે ।
યહ પાતકસેં નિવર્તિ જોઈ, હમ ક્યું ન જાને જનાર્દન સોઈ ॥૩૯॥
કુલકે ધર્મ સનાતન જેહા, કુલક્ષય નાશ હોહિ સબ તેહા ।
ધર્મનાશ ભયે કુલ સબમાંહી, અધર્મ વાસ કરત જહાંતાંહીં ॥૪૦॥
અધર્મકો અતિશે બલ હોઈ, કુલત્રિયા દુષ્ટ હોહિ સબકોઈ ।
દૂષણ જુક્ત હોહિ જબ નારી, વર્ણસંકર ઉપજત દુઃખકારી ॥૪૧॥

કુલહંતાકો કુલ હે જોઉ, સંકર ડારત નરકમેં સોઉ ।
પિત્રિ પિંડ ઉદક નહી પાવે, ક્રિયાહીન જમપૂર જાવે ॥
દોહા - તાકે પિત્રિ સ્વર્ગમેં, પિંડરહિત જબ હોય ।
સંકરસુત કુલમેં ભયે ગિરત સ્વર્ગસેં સોય ॥૪૨॥

ચોપાઇ

વર્ણસંકર સો દોષ કરે જેતા, કુલહંતાકુ નરક હિત તેતા જિનકે ।
જાતિધર્મ હે જેહા, પ્રથમકે કુલધર્મ નાશ હિ તેહા ॥૪૩॥
અતિ ઉચ્છેદ ભયો કુલધર્મ જાકો, નિશ્ચે વાસ નરકમહિં તાકો ।
સુનેહેં જનાર્દન સબ શ્રુતિમાંહી, મનુષ્ય અધર્મી અધોગતિ જાંહી ॥૪૪॥
અહો કરન મહાપાપ અપારા, હમ ભયે તતપર ત્યાગી વિચારા ।
રાજયકે સુખહિત હમહું લોક માને, સ્વજન હનન અતિ ઉદ્યમ ઠાને ॥૪૫॥
અબ ઈનકું નહી કરું પ્રહારા, શસ્ત્ર ન કર ગ્રહું રાખિ વિચારા ।
શસ્ત્રપાણિ સો મારહિ મોઈ, તબ મમ ક્ષેમ અધિકતા હોઈ ।
દોહા - નૃપ ધૃતરાષ્ટ્રકે પુત્ર સબ, એહિ વિધિ મારહિ મોય ।
તબ મેરો જય સબહિ વિધિ, મોર પરમ હિત સોય ॥૪૬॥

"સંજય ઉવાચ"

દોહા - યું કહી અર્જુન યુદ્ધ વિષે, રથપર બેઠે આય ।
ધનુષ્ય બાન કરસેં તજે, શોક ન બરન્યો જાય ॥૪૭॥
એહિવિધ કરુણા ધર્મસેં, ધ્રુજત તન અરુ પ્રાન ।
મુક્તાનંદ કહે મનહિ મન, કરતહે શોક સુજાન ॥૪૮॥

ઈતિ શ્રીમદ્‌ભગવદ્‌ગીતાસૂપનિષત્સુ બ્રહ્મવિદ્યાયાં યોગશાસ્ત્રે
શ્રીકૃષ્ણાર્જુનસંવાદે મુક્તાનંદમુનિવિરચિત -
ભગવદ્‌ગીતાટીકાયામર્જુનવિષાદયોગો નામ પ્રથમોઽધ્યાયઃ ॥૧॥

અધ્યાય-૨

ચોપાઇ

"સંજય ઉવાચ"

કહે સંજય તુમ સુનહું નરેશા, અર્જુન ઉર ભઈ કૃપા પ્રવેશા ।
તેહિ વિધિ કૃપાજુક્ત ભયો ભારી, અતિ વ્યાકુલ લોચન વહે વારી ।
ખેદયુક્ત અર્જુનકું જાની, મધુસૂદન યું બોલેઉ બાનિ ।
જેહિ વિધ કહિ પારથ સોં બાતા, સો નૃપ તોહિ કહું સાક્ષાતા ॥૧॥

"શ્રીભગવાનુવાચ"

સુનુ અર્જુન અયોગ્ય સ્થલમાંહી, કહાંસે શોક પ્રાપ્ત ભયો તાંહિ ।
તુચ્છ નર સેવિત શોક જેહા, સ્વર્ગવિઘન અપજશપ્રદ એહા ॥૨॥
યહ કાયરતા જોગ્ય ન તોઈ, પૃથાપૂત્ર જાનત સબકોઈ ।
તુચ્છ હૃદય દુર્બલપન જોઈ, ત્યજ રિપુ જિતન ઠાઢો હોઈ ॥૩॥
દોહા - પુનિ સો સ્નેહ કરુણા વિવશ, ધર્મસેં વ્યાકુલ હોય ।
કૃષ્ણ કહે હિતકે વચન, તાહિ ન જાને સોય ॥

"અર્જુન ઉવાચ"

સો અર્જુન કહે કૃષ્ણસો, સુનિયો શ્યામ સુજાન ।
ભીષ્મ દ્રોણકું રણવિષે, કયું કર મારું બાન ।
પૂજન જોગ્ય હે દોય, સો કિમિ મારું બાન કરિ ।
મોય પરમ દુઃખ સોય, તાહિતે મમ ઉર જરત હરિ ॥૪॥

ચોપાઇ

અતિ સનમાન જોગ્ય હે જેહૂ, ભીષ્મ દ્રોણ આદિક ગુરુ તેહૂ ।
તિનકું હને બિન યહ જગ મોઈ, ભિક્ષા ભોજન શ્રેષ્ઠ હે સોઈ ।
એહિ કારન તેહિ કેહિ વિધિ મારું, ભોગાસક્ત ક્યું રણસેં ટારું ।
ભીષ્માદિકહી મારું મે જબહિ, તેહિ ભુક્ત સો ભોગ અબ સબહિ ।
તિનકે રુધિર જક્ત હોઈ જાવે, તેહિ આસક્ત હોય ક્યું ભાવે ।
પાપ પ્રચંડ જાન્યો હમ જામેં, અતિ આસક્ત હોઉ કિમિ તામે ॥૫॥
પ્રભુ તુમ મોય કહોગે તેહા, જુધ આરંભ કિયો ક્યું એહા ।
આરંભ કરિકેં ન લરિહો જબહૂં, કૌરવ તુમકું ન છોડે તબહૂં ॥
દોહા - કિ હમ ઈનહિકું જિતીહે, જિતે કિ હમકું એહ ।
ઈનમેં શ્રેષ્ઠ ઉપાય કો, હમકું અતિ સંદેહ ॥

ચોપાઇ

જિનહી મારી હમ જિવે નાંહી, સોઈ લરન ઠાઢે રણમાંહી ।
ધર્મ અધર્મ ન જાનત એહી, હમહિકું મારે શ્રેષ્ઠ હે તેહી ॥૬॥
પ્રભુ કાયરપન દોષ અપારા, તેહિ કિયો નાશ સ્વભાવ હમારા ।
ધર્મમેં મૂઢ ચિત્ત ભયો ભારી, તુમહિકું પુછુ દેવ મુરારી ।
જ્યું મમ શ્રેષ્ઠ અચલ કરી હોઈ, કહહું જથારથ મહાપ્રભુ સોઈ ।
મેં તવ શરણાગત સુખકંદા, શિષ્યકું બોધ દેહૂં જગવંદા ॥૭॥
મમ ઉપર પ્રબલ શોક હે જેહૂં, ઇંદ્રિયનકું અતિ શોષત તેહૂં ।
પાય અકંટક ભુવકો રાજા, પાય ઈંદ્રપદ સહિત સમાજા ॥
દોહા - તદપિ મમ ઉર શોક સો, મીટત નહી લવલેશ ।
યું મોય ભાસત યાહિતે, દીજે મોય ઉપદેશ ॥૮॥

ચોપાઇ

સંજય ઉવાચ

નૃપ ઈમિ અર્જુન પરમ પ્રવીના, ।
કૃષ્ણ સો વચન કહેઉ હોય દીના ॥૯॥
જુદ્ધ ન કરિહું કૃષ્ણ સુખકારી, યું કહિ લિય મુનિવ્રત ભારી ।
એહિવિધ દેહ આતમા જોઉ, નહિ તેહિ જ્ઞાન જથારથ સોઉ ।

તેહિ કારન ઉર શોક અપારા, આતમ તત્વકો કરત વિચારા ।
દેહસેં પૃથક આતમા જોઈ, તાકો જ્ઞાન હોન હિત સોઈ ।
ધર્મ અધર્મકો કરત ઉચ્ચારા, તદપિ ન જાનત સાર અસારા ।
જુદ્ધહિત ઉભય સેનહેં જેહા, તેહિ મધ્ય સદ્ય ઉદ્યમ બિન તેહા ॥
અર્જુનકું ઈમિ દેખિ મુરારી, બોલેઉ કૃષ્ણ દેવ સુખકારી ।
દોહા - હે પારથ યું વચન કહી, પ્રથમ કીન કછુ હાસ ॥
આતમા અરુ પરમાતમા, કહત પૃથક અવિનાશ
છંદ હરિગીત - અવિનાશ આતમ પરમાત્મકિ પ્રાપતિ હિત જોય જૂ,
શુભ કર્મજોગ રું જ્ઞાનજોગ રું ભક્તિ જોગ હે સોય જૂ ।
યહ તીન જોગસેં જુક્ત આતમ પરમાતમકો જ્ઞાન જૂ,
સબ આદ્ય મધ્ય અરું અંત ગીતા કહત શ્રીભગવાન જૂ ॥
દોહા - એહિવિધિ સબ સંશય હરન, વચન કહત ભગવાન ।
મુક્તાનંદકે શ્યામ તબ, બોલેઉ પરમ સુજાન ॥૧૦॥

ચોપાઇ

શ્રીભગવાનુવાચ

શોક કરનકે જોગ ન જોઈ, હે અર્જુન તુમ શોચત સોઈ ।
લોપ ભયે પિંડોદક જેહા, પરહિ નરકમહીં પિત્રી તેહા ।
સો સબ કુલહંતા શિર પાપા, તુંમ એહિ કરત સંતાપા ।
દેહમેં આતમ બુદ્ધિ તુમારા, કહતહો તુંમ સબ બિનહિ વિચારા ।
દેહાતમ સ્વભાવ હે જેહૂ, પારથ તુમ નહી જાનત તેહૂ ।
પ્રાણરહિત જડ પિંડ હે જેહિ, પંડિત રંચ ન શોચત તેહિ ।
પ્રાણજુક્ત જો જીવ કહાંહી, પંડિત તેહિત શોચત નાંહી ।
દેહકું જનમ મરણ નિત્ય હોઈ, ચૈતન્યકું દોમેં નહી કોઈ ॥
દોહા - દેહકે જન્મે જન્મ નહી, દેહ મરે નહી નાશ ।
તાતે પંડિત જીવકો, કબહુ ન માને વિનાશ ॥
સોરઠા - તાહિતેં પંડિત જાન, જડ ચૈતન્ય ચિંતા તજત ।
શોચત ઉભય અજાન, તેહિ જ્ઞાની મૂરખ ગિનત ॥૧૧॥

ચોપાઇ

કહે શ્રીકૃષ્ણ સુનો અર્જુન એહૂં, આત્મા અનંત ભાતિ હે જેહૂં ।
તિનકો સહજ સ્વભાવ હે જેહા, બરનિ સુનાવું તોય અબ તેહા ।
જયું મેં વસુદેવસુત સોઇ, આગે નહિ થા યું નહિ હોઇ ।
તુમ હું નહિ આગેં યું નાંહી, હમ તુમ રહેઉ પૂર્વ ભવમાંહી ।
યહ ભીષ્માદિક નૃપતિ અપારા, આગે નહીં યું નાંહી ઉદારા ।
સબહી સત્ય આગેંકે એહા, જીવરુપ કરી સત્ય હે તેહા ।
પુની મેં અરું યહ નૃપતિ અનંતા, ના હોઇ હૈ યું નહિ બુદ્ધિવંતા ।
સબહિ કાલ સત્ય હે જોઇ, તાકિ વિગત સુનાઉ તોઇ ॥

છંદ હરિગીત - કહું વિગતિ જયું મેં સકલકારન સબનિયંતા રાજ હું,
પરમાતમા સર્વેશ સંશય રહિત નિત્ય છબિ કાજ હું ।
તેહિવિધિ અનાદિ ભક્ત મેરે તુમ સદા સત્યરુપ જયું,
તેહિ ભાતિ એ સબ નૃપતિ સત્ય હે વિમુખ જીવસ્વરુપ ત્યું ॥

દોહા - અજર અમર ઈમિ આતમા, શોક ન કરનો લેશ ।
દેહાતમ મતિકું તજો, એહિ ઉત્તમ ઉપદેશ ॥૧૨॥

ચોપાઇ

જયું યા તનમહીં વર્તત જંતા, હોત અવસ્થા વૃદ્ધ પ્રજંતા ।
પલટત બાલ તરુન વૃદ્ધ જોઇ, તબ તેહી જીવકો નાશ ન હોઇ ।
ત્યું અન્ય દેહમેં જાવે જબહી, જીવકો નાશ ન હોવત તબહી ।
એહિવિધિ ધીર સમજી મનમાંહી, તેહિ હિત સો નર નાંહી મુંઝાહી ॥૧૩॥
શબ્દ સ્પર્શ રુપ રસ ગંધા, અર્જુન વિષયજાલ જગ બંધા ।
શ્રોત્રાદિકસેં ગ્રહત નર એહા, સુખદુઃખદાયક હોત હે તેહા ।
આય કે નાશ હોતહે જેહા, અતિ નિત્ય કુછ નહીં સંદેશા ।
તાતેં પંચ વિષય હે જેહૂં, સહન કરો અર્જુન તુમ તેહૂ ॥૧૪॥

દોહા - અર્જુન જો તુમ યું કહો, સહે કવન ગુન હોય ।
ગુન સુખ દુઃખકે સહનકો, સબહિ સુનાઉં તાઉ તોય ॥

ચોપાઇ

જો ધીરજ જુત દૃઢમતિ વીરા, તજન જોગ્ય મહાદુઃખ ગંભીરા ।
સુખ જિમિ માનિ મગન રહે જોઈ, તેહિ સમ દૃઢમતિ ઓર ન કોઈ ।
નિજ વરણાશ્રમકે ધર્મ જેહા, મોક્ષકે સાધન જોગ્ય હે તેહા ।
ફલ ઈચ્છા બિન તતપર તેહૂ, જુદ્ધ આદિક આરભત જેહૂં ।
જુદ્ધાદિક કર્મનિમહિં જોઉ, કોમલ કઠિન સ્પરસ સહે સોઉ ।
શસ્ત્રપાત આદિક સહે જેહી, અવિચલ પદ પાવતહે તેહી ।
તુમ સમ દુઃખ સહત નહી જેઉ, કબહું પરમ પદ લહત ન તેઉં ।
તાતે જુદ્ધ કરહું તુંમ બીરા, શોક સબહિ ત્યાગહું રણધીરા ॥૧૫॥
દોહા - અસત દેહ સો સત નહી, આત્મા અસત ન હોઈ ।
દેહ રું આત્મા સબહિ વિધિ, દેખી કહત મુનિ સોઈ ॥
સોરઠા - સોઉકો નિર્ણય જેહૂં, તત્વદર્શી સબવિધિ કરત ।
અસત અનામત તેહૂં, તજત સત્યકું અનુસરત ॥૧૬॥

ચોપાઇ

અર્જુન સોઈ અવિનાશી જાનો,જો યહ તનમેં વ્યાપિ લપટાનો ।
અવિનાશી યહ જીવહે જોઈ, નાશ કરન સમર્થ નહી કોઈ ॥૧૭॥
અજ અવિનાશી આત્મા જેહૂં, દેહકું જાનનહાર હે તેહૂં ।
નિજ નિજ પાપ પુણ્ય કરી એહા, ચૈતનકું પ્રાપત ભયે દેહા ।
કર્મકે અંત નાશ હોઈ જાવે, તાતે બુધ તેહિ શોક ન લાવે ।
અર્જુન લખી આત્મ અવિનાશી, જશપ્રદ જુદ્ધ કરહું ગુનરાશી ॥૧૮॥
હે અર્જુન અજ આતમ જોઉ, તાહિકું હનનહાર કહે કોઉ ।
તેહિ વિધિ હનન હેતુ ઉર લાહી, નાશ ભયો જાનત હે તાહી ॥
દોહા - ઉભય ભાતિકે પુરુષકું, ઉર નહી આતમજ્ઞાન ।
ચૈતન્ય ના મારે મરે, યહ શ્રુતિસિદ્ધ પ્રમાન ॥૧૯॥

ચોપાઇ

અવિનાશી જીવાત્મ જોઈ, દેહકે સંગ ન જનમત સોઈ ।
દેહકે નાશસેં નાશ ન જાકો, અજ અવિનાશી નામ હે તાકો ।

કલ્પકી આદ્ય ન ઉપજત જંતા, વિશ્વકે નાશ ન પાવત અંતા ।
દેહકું નાશ કરત હે જબહી, જીવકો નાશ ન હોવત તબહી ॥૨૦॥
એહિવિધ નિત્ય અરુ અજ અવિનાશી, જીવકું જાને અચલ ગુનરાશી ।
સો બુદ્ધિમંત ચરાચરમાંહી, પારથ જંતુ મરાવત નાંહી ।
કરત સો કેહિવિધિ જીવકિ ઘાતા, જિન જાન્યો આત્મ સાક્ષાતા ।
તાતેં હનાયો જીવકું જાનો, તેહિ હિત શોક અજ્ઞાન પ્રમાનો ॥૨૧॥
દોહા - અર્જુન તુમ યું જાની હો, સુંદર તન કિયે નાશ ।
શોકનિમિત્ત યહ પ્રગટ હે, સો કયું મિટત અવિનાશ ॥
સોરઠા - યાકો ઉત્તર તોય, કહું અબહિ સિદ્ધાંત કરી ।
તુમ અતિ વલ્લભ મોય, ભિન્ન ભિન્ન બરનુ સબહિ વિધ ॥

ચોપાઇ

જીરણ વસ્ત્ર તજત જબ કોઉ, નવીન વસ્ત્ર ધરી રીઝત સોઉત્યું યહ ।
ધર્મ જુદ્ધમહીં ધીરા, અતિ જીરણ સબ ત્યાગી શરીરા ।
દેવાદિક સુંદર તન જેહૂં, સો તન પાયકે રિઝી હે તેહૂં ।
તેહિ કારન બડ શોક હે જેહા, તજન જોગ્ય સબહિ વિધિ તેહા ॥૨૨॥
જીવકું શસ્ત્ર ન છેદત કોઈ, જીવ અગ્નિ કરી દહન ન હોઈ ।
જલસેં સડત ન ચેતન એહિ, મારુત શોષિ શકત નહી તેહી ।
શસ્ત્ર અગ્નિ જલ મારુત જોઈ, અતિશેં સ્થૂલરુપ હે સોઈ ।
આત્મા અતિ સૂક્ષ્મ હે એહૂં, શસ્ત્રાદિક નહિ છેદત તેહૂં ॥
દોહા - અતિ સૂક્ષ્મ આતમ વિષે, છેદનાદિ નહી હોય ।
શસ્ત્રાદિક નિજશક્તિકું, કરન ન સમર્થ કોય ॥૨૩॥

ચોપાઇ

છેદન જોગ્ય ન ચેતન હોઈ, પાવકસેં દાઝત નહી સોઈ ।
જલ કરી સડન જોગ્ય નહિ જેહૂં, પવનસેં સુકન જોગ્ય ન તેહૂં ।
દેહ ઇંદ્રિ અન્તઃકરણ માંહી, વ્યાપી રહત અરું નિત્ય કહાંહી ।
સ્થિર અરુ અચલ સનાતન સોઉ, અસતકે ગુન તેહિ લગત ન કોઉ ॥૨૪॥
આત્મા અધિક અવ્યક્ત કહાવે, દેહાદિક જિમિ નજર ન આવે ।
દેહાદિકસેં વિજાતિ વિશેષા, ચિંતનમેં નહિ આવત લેશા ।

અતિ અવિકારી આતમ એહા, કબહું વિકારકે જોગ્ય ન તેહા ।
તાતેં એહિવિધિ આતમરુપા, સબહિ ભાતિ તેહિ જાનિ અનૂપા ।
દોહા - અર્જુન એહિવિધિ આતમા, સમઝી અચલ મનમાંહી ।
વૃથા શોક તેહી કારને, કરન જોગ્ય તુમ નાંહી ॥૨૫॥

ચોપાઇ

હે અર્જુન તુમ યુંહિ પ્રમાનો, દેહરુપ નિત્ય આતમ જાનો ।
જન્મ મરણ નિત્ય પાવત એહૂં, તદપિ શોકકે જોગ્ય ન તેહૂં ।
દેહ સદા પરિણામ સ્વભાવા, તેહિ શિર જન્મ મરણકો દાવા ।
જાકો અચલ સ્વભાવ હે જોઉ, શોકકે જોગ્ય ન હોવત સોઉ ॥૨૬॥
જો જનમ તેહી મરણ અભંગા, મરત તાહિ દૃઢ જન્મ પ્રસંગા ।
તાહિતે ઉદય અસ્ત જો હોઈ, નિત્ય પરિણામકું પાવત જોઈ ।
નિત્ય પરિણામી રહત બેહાલા, નહિ પરિહાર હોત કોઉ કાલા ।
અર્જુન તાસ શોક મા મનમાંહી, સબવિધિ કરન જોગ્ય તુમ નાંહી ॥
દોહા - ભાસમાન સબ વસ્તુકિ, પ્રથમ અવસ્થા ત્યાગ ।
અન્ય અવસ્થા પ્રાપતિ, તેહિ ન શોક બડભાગ ॥
સોરઠા - મનુષ્યાદિક સબ કોય, અલ્પહું શોકકે જોગ્ય નહી ।
મર્મ અલૌકિક સોય, તોય બતાઉ અબ સબહિ ॥૨૭॥

ચોપાઇ

સુનહું ભરતકુલ શ્રેષ્ઠ ઉદારા, મનુષ્ય આદિ યહ પ્રાણિ અપારા ।
તિનકી આદ્ય અવસ્થા જેહૂં, અતિ અવ્યક્ત નહિ ભાસત તેહૂં ।
પાયે હે મનુષ્ય આદિ તન જોઈ, મધ્ય અવસ્થા ભાસત સોઈ ।
અંત અવસ્થા કહત હે જોઉ, અતિ અવ્યક્ત નહી ભાસત સોઉ ।
ઈનકો એહિ સ્વભાવ કહાવે, ઉપજત સ્થિત હોય લયકું પાવે ।
યામેં પીડા નિમિત્ત ન કોઈ, સહજ સ્વભાવ પ્રવર્તન હોઈ ॥૨૮॥
એહિ વિધ દેહકું આતમ કહહિં, શોક નિમિત્ત નહી તેહિ મત રહહિં ।
યું કહિ દેહસે પૃથક અનૂપા, અતિ અદ્ભુત આતમકો રુપા ॥
દોહા - દેખનહાર જો તાહિકો, કહનહાર જો કોઈ ।
સુનનહાર જો તાહિકો, અતિ દુર્લભ હે સોઈ ॥

ચોપાઇ

દેહસેં પૃથક વિજાતિ જેહા, જીવરુપ આતમ હે તેહા ।
સબહિ પ્રાણિમધ્ય પુણ્યવંત જેહૂં, તપ કરિ ન પાય હે તેહૂં ॥
અતિબડ પુણ્ય ઉદે ભયો જાહી, એસો કોહું પુરુષ હે તાહી ।
આશ્ચર્યમય આતમકો રુપા, દિવ્ય દૃષ્ટિ કરી ભાસે અનૂપા ॥
એહિવિધ અધિક પુણ્ય જૂત જોઈ, આશ્ચર્યમય આતમ કહે સોઈ ।
તેહિ વિધ અધિક પુણ્યજુત પ્રાની, સુનત તાહિ આશ્ચર્યમય જાની ॥
જીવાતમ સુનિ દેખિ ઉદારા, અન્ય આગે કહે વારમવારા ।
તદપિ જથારથ દર્શન જાકો, કહન સુનન અતિ દુર્લભ તાકા ॥૨૯॥

દોહા - સબકે દેહકું વધ કિયે, ચૈતન્યકો વધ નાંહી ।
હે અર્જુન ઈમિ આતમા, સમઝી લેહું મનમાંહી ॥

સોરઠા - સબ પ્રાણિકો શોક, કરન જોગ્ય નહી ધીર તુમ ।
ઉરમેં રહો અશોક, ભીષ્માદિક ગિનતિ કબન ॥૩૦॥

ચોપાઇ

નિજ કુલધર્મ દેખિકે ધીરા, નહી તુમ કંપન જોગ્ય પ્રવીરા ।
ધર્મરુપ એહિ જુદ્ધસેં ઓરા, ક્ષત્રિકું ન પરમ પદ ઠોરા ॥૩૧॥
જતન બિના પ્રાપત ભયો જેહા, ખુલે હે સ્વર્ગકે દ્વાર સો એહા ।
પારથ ક્ષત્રિ પરમ સુખી સોઉ, એહિ વિધ જુદ્ધકું પાવત જોઉ ॥૩૨॥
અબ ક્ષત્રિયકું ધર્મમય જેહૂં, તુંમ સંગ્રામ ન કરીહો તેહૂં ।
તાતેં નિજધર્મ કીરતિ ગમાઈ, પૈહો પાપ અપજશ કદરાઈ ॥૩૩॥
અખંડ તોર અપજશ દુઃખદાઈ, કહિહે લોક સબ ગાલ બજાઈ ।
સંભાવિતકી અકીર્તિ જેહી, મરણસેં અતિ દુઃખદાયક તેહી ॥૩૪॥

દોહા - ભયો અધિક ભયભીત જબ, તબહિ તજ્યો સંગ્રામ ।
યું માનેગે મહારથી, સો તોય સબ દુઃખધામ ॥
દુર્યોધન આદિક રિપુ, અતિબડ જાનત તોય ।
જુદ્ધ ત્યાગે લઘુ હોઈ હો, કાયર સબ કહે કોય ॥૩૫॥

ચોપાઇ

હમ સબ અતિ શૂરે રણમાંહી, એહિ સ્થલ પાર્થકો બલ નાંહી ।
હમરે સંગ મિલ્યો રહે જબહિ, અર્જુન ઓરસેં શૂર હે તબહિ ॥
યું તબ સામર્થી નિંદેહે એહી, કહીહે શૂર આગે સબ તેહી ।
તવ શત્રુ કૌરવ હે જેહા, અતિ અવાચ્ય કહી હે સબ તેહા ॥
અતિ અવાચ્ય નિંદા સુનિ વીરા, યાતેં કવન અધિક દુઃખ ધીરા ।
નિજ નિંદાસેં મરણ સુખદાઈ, યું તુમ માનોગે મુરઝાઈ ॥૩૬॥
હે અર્જુન મરી હો તુમ જબહું, સ્વર્ગ લોક પૈહો તુમ તબહું ।
જો રણમહી જિતોગે ધીરા, ભુક્તોગે મહીરાજ પ્રવીરા ॥
દોહા - તેહિ કારન તુમ કુંતીસુત, જુદ્ધ હિત ઠાઢે હોહુ ।
અવશ્ય જુદ્ધ આરંભ જો, અતિ સુખદાયક સોહ ॥૩૭॥

ચોપાઇ

હે અર્જુન સુખદુઃખ સમ જાનો, લાભ અલાભ સમાન પ્રમાનો ।
યું યુદ્ધ કરહું મોર ઉપદેશા, તબ તોય પાપ ન લાગી હે લેશા ॥૩૮॥
એહિ વિધ જીવાતમકો જ્ઞાના, કહ્યો જથારથ તોય સુજાના ।
જ્ઞાનજોગ જુત મોક્ષ સહાઈ, કર્મજોગ બરનું સુખદાઈ ॥
અર્જુન સાંખ્યબુદ્ધિ કહી તોઈ, સાંખ્યવિષે વરતત નિત્ય જોઈ ।
સાંખ્યસેં જાનન જોગ્ય હે જેહૂં, જીવકો રુપ જથારથ તેહૂં ॥
સો તોય સબવિધિ કહ્યો ઉદારા, કર્મજોગ અબ કરીહું ઉચારા ।
જીવકે જ્ઞાનજુક્ત શ્રુતિસારા, મોક્ષકો સાધન સુખદ અપારા ॥
દોહા - કર્મવિષે જો બુદ્ધિ હે, સો તોય કહું સુજાન ।
કર્મજોગસેં સબ વિધિ, પાવત પદ નિરવાન ॥
સોરઠા - કર્મજોગ સુખરુપ, તુમ અર્જુન તેહિ જુક્ત દઢ ।
હોઈહે શાંતિ અનૂપ, કર્મબંધ ભવદુઃખ ટરત ॥૩૯॥

ચોપાઇ

કૈહું કર્મજોગ શુભ જોઈ, તાકો મહાતમ કહું અબ તોઈ ।
કર્મજોગમહી કારજ કોઈ, આરંભે અતિ તતપર હોઈ ॥

નાંહિ સમાપ્તિ હોવત જોઉ, સાધન નિષ્ફલ હોત ન સોઉ ।
કારજ પ્રારંભ નાશહિ જેહા, નહિ પ્રત્યવાયકો હેતુ તેહા ॥
કર્મજોગરુપી ધર્મ જેહૂં, તાકો અલપ અંશ હે તેહૂં ।
દારુણ ભય ભવત્રાસ નિવારે, ઓર ન એહિ વિધિ મહાદુઃખ ટારે ॥
લૌકિક વૈદિક સાધન જેહિ, સંપૂર્ણ ભયે ફલ પ્રદ તેહી ।
તેહિ વિન પ્રત્યવાયકે હેતુ, તાતે કર્મજોગ શુભ સેતુ ॥૪૦॥

દોહા - કામ્ય કર્મમહી બુદ્ધિ સો, તુચ્છ કહી ભગવાન ।
કર્મજોગમય બુદ્ધિકે, પ્રભુ અબ કરત બખાન ॥

ચોપાઇ

યા જગ જીવ મુમુક્ષુ જેહા, કરને જોગ્ય કર્મ કરે તેહા ।
મોક્ષકે હિત સાધન કરે જબહિ, અચલ બુદ્ધિ યહ જાનહું તબહિ ॥
અર્જુન અચલ બુદ્ધિ જોઈ, રહત અનંત શાખા જુત સોઈ ।
સ્વર્ગ પશુ આદિક અનંતા, સાધનકે ફલ ચાહત જંતા ॥
તાતેં અનંતા બુદ્ધિ સો જાનો, નઈ નઈ ચાહ ન કછુ ઠેકાનો ।

સુનુ અર્જુન યહ પુષ્પતિ બાની, તાહિ કહત અતિશેં અજ્ઞાની ॥૪૧॥

દોહા - પુષ્પમાત્ર ફલ જાહિમેં, ઓર નહી કછુ સાર ।
તાહિ સ્વર્ગપ્રદ ભોગપ્રદ, સુખપ્રદ કહત ગમાર ॥

સોરઠા - કહત અજ્ઞ ઈમિ વાત, સ્વર્ગસેં નહી કછું અધિક સુખ ।
એહિ મોક્ષ સાક્ષાત, સુરવનિતા સંગ રમણ નિત ॥૪૨॥

ચોપાઇ

અજ્ઞ ભોગ હિત રહત હે દીના, કામમેં તેહિ મન અધિક પ્રવીના ।
સ્વર્ગ સો પરમ પ્રાપ્ય કરી જાને, ઈનસેં અધિક કછુ નહી માને ॥
અજ્ઞાનિ ઈમિ બોલત બાતા, જજ્ઞાદિક કીજે સાક્ષાતા ।
કામ્યકર્મસેં સ્વર્ગ નિવાસા, સ્વર્ગભોગ સુખ પરમ પ્રકાશા ॥
સ્વર્ગસેં પતન હોત હે જબહિ, શુચિકુલ જન્મ હોત હે તબહિ ।
ફિર શુભ કર્મ કરે હિત લાઇ, સ્વર્ગવાસ ફિર હોત બડાઇ ॥
એહિવિધ અનંત ક્રિયા જામાંઇ, જન્મ કર્મ ફલપ્રદ દુઃખદાઇ ।
ભોગ બડાઇ દાતા એહૂં, એસિ બાની કહત શઠ તેહૂં ॥૪૩॥

દોહા - ભોગ અરુ એશ્વર્યમેં, અતિ આસક્ત જેહી ।
પુષ્પિત બાની ચિત્ત હર્યો, કિતહું ન શાંતિ તેહી ॥
તાહિ સમાધિકે વિષે, નિશ્ચલ બુદ્ધિ ન હોય ।
કામ્યકર્મ રત મલિન મન, શાંતિ ન પાવત સોય ॥
સોરઠા - કર્મજોગ શુભ જોય, તાસ બુદ્ધિ તહાં નહી ઠરત ।
તાતેં મુમુક્ષુ સોય, કામ્ય કર્મ સંગતિ તજત ॥૪૪॥

ચોપાઇ

કામ્ય કર્મ અતિ તુચ્છ ફલરુપા, જન્મ મરણપ્રદ અતિ દુઃખરુપા ।
વેદ કોટિ પિતુ માતસેં ભારી, જીવકો હિત કરને ઉપકારી ॥
જીવનકું જાનત લઘુ બાલા, સો અજોગ્ય કિમિ કહત દયાલા ।
જો વેદોક્ત કર્મ સુખકારી, તજન કહત કિમિ દેવ મુરારી ॥
અર્જુન યું કહીહો તુમ બાતા, તેહિ ઉત્તર બરનું સાક્ષાતા ।
સત્વ રુ રજ તમ જૂત નર જેહા, નિજનિજ ગુણ અનુવર્તી તેહા ॥
તેહિ હિત વેદ કહે જબહિ, તેહિ અનુસારિ કહત સો તબહિ ।
તાતે ત્રિગુણ જુત વેદ કહાએ, ત્રિગુણી પુરુષ ઈમિ રાહ લગાએ ॥
દોહા - જો તેહિ રુચિ અનુસારસેં, વેદ ન કહે તેહિ બાત ।
ભ્રષ્ટ હોય શુભ કર્મસેં, કરહિ અધિક ઉતપાત ॥

ચોપાઇ

તાતે મલિન ગુન તીન હે જેહૂં, અર્જુન ત્યાગ કરહું તુમ તેહૂં ।
ગુણાતીત સુખ દુઃખસેં ન્યારા, શુદ્ધ સત્વમહી રહહું ઉદારા ॥
આત્મપ્રાપ્તિ હિત બિન હે જેહા, સબહિ પદારથ ત્યાગહું તેહા ।
આત્મ સ્વરુપકું ખોજહું વીરા, તેહિ હિત તતપર હોઉ સુધીરા ॥૪૫॥
હે અર્જુન શ્રુતિ ભાષત જેતા, ગ્રહણ કરનકે જોગ્ય ન તેતા ।
જ્યું જલ ભર્યો સબહિ સ્થલ જોઉ, કૂપ વાપી સરકો જલ સોઉ ।
તિનમહી તૃષાવંત નર જેહી, જલ નિજ અરથ જોગ્ય ગ્રહે તેહી ।
ત્યું દ્વિજ વેદ અર્થવિત્ જોઈ, અથવા પરમ મુમુક્ષુ હોઈ ॥
દોહા - સાધકકું સબ વેદમેં, મોક્ષકો સાધન જોઈ ।
ઓર સબહિકું ત્યાગિકે, ગ્રહણ જોગ્ય હે સોઈ ॥૪૬॥

ચોપાઇ

શુદ્ધ સત્વ જુત સાધક જોઈ, તાહિ કરન જોગ્ય કહું તોઈ ।
તુમ શુદ્ધ સાધક પરમ ઉદારા, કર્મહિમેં અધિકાર તુમારા ॥
તુમ ન કર્મફલકે અધિકારી, જિનસેં હોત હે બંધન ભારી ।
કર્મકો માન રું ફલ કરી ત્યાગા, કર્મસેં મોય ભજહું બડભાગા ।
જુદ્ધાદિકસેં નિવર્તિ જેહા, અર્જુન અકર્મ જાનહું તેહા ।
અકર્મસંગ તોય મત હોઉ, મોક્ષવિરોધી દુઃખપ્રદ સોઉ ॥૪૭॥
સુનહું ધનંજય કહું તોય બાતા, રાજ્ય કુટુંબ પ્રીતિ તજ તાતા ।
જય રું પરાજયમેં સમ જેહું, જોગમધ્ય સ્થિરતા દઢ તેહૂં ॥
દોહા - સમ હોય સિદ્ધિ અસિદ્ધિમેં, કર્મ કરહું બડભાગ ।
સમતા સો દઢ જોગ હે, રખહું તહાં અનુરાગ ॥૪૮॥

ચોપાઇ

અર્જુન સબહિ કર્મફલ તજના, સિદ્ધિ અસિદ્ધિ વિષે સમ સજના ।
બુદ્ધિજોગ સમતા સોઈ વીરા, તેહિ જુત કર્મ સુખદ મતિધીરા ॥
તિનસેં અપર કર્મ હે જેહા, બુદ્ધિજોગ બિન તુચ્છ હે તેહા ॥
બુદ્ધિજોગ જુત કર્મ હે જેહૂં, સંસૃતિ ભ્રમણ મિટાવત તેહૂં ॥
બુદ્ધિજોગ બિન કર્મ હે જોઈ, અતિ દુઃખદાયક જાનહું સોઈ ।
બુદ્ધિ વિષે ઈચ્છહું તુમ શરના, ઓર સકલ ઉદ્યમ પરહરના ॥
કર્મ કરત ફલ ઈચ્છત જેહી, કૃપણ સકામ કહાવત તેહી ।
સો સંસૃતિ ભુક્તત ભવમાંહી, બુદ્ધિજોગ બિન શાંતિ નાંહી ॥૪૯॥
દોહા - બુદ્ધિજુક્ત જો પુરુષ સો, સુકૃત દુષ્કૃત સોઉ ।
સબ વિધિ સમઝી વિચારીકે, ત્યાગ કરત હે દોઉ ॥
બુદ્ધિજોગકે કારનેં, પ્રવૃત્તિ કરહું તુમ તાત ।
કર્મવિષે અતિ કુશલતા, જોગ સોઈ સાક્ષાત ॥૫૦॥

ચોપાઇ

જુક્ત વિવેકી પંડિત જોઈ, કર્મજનિત ફલ ત્યાગત સોઈ ।
જન્મબંધ નિર્મુક્ત હે જેહૂં, અચલ અમલ પદ પાવત તેહૂં ॥૫૧॥
અર્જુન જબ તવ મતિ હે જેહા, મોહરૂપી અઘ તરિહહિં તેહા ।

સુન્યો રું સુનન જોગ્ય કછુ હોઈ, તહાં વૈરાગ્ય હોઈ હે તબ તોઈ ॥૫૨॥
કહે શ્રીકૃષ્ણ સુનુ પરમ સુજાના, મોસેં સુન્યો બહુત વિધિ જ્ઞાના ।
તાહિતે તવ મતિ સૂક્ષ્મ જોઉ, હોઈ હે જબ અતિ નિશ્ચલ સોઉ ॥
જબ સમાધિમહી સ્થિરતા પાવે, ઈત ઉત ભ્રમણ સબહિ મિટ જાવે ।
તબ તુમ પૈહો જોગ અઘહારી, સોઈ આત્મદર્શન સુખકારી ॥૫૩॥
દોહા - એહિવિધિ કહ્યો શ્રીકૃષ્ણ જબ, તબ પારથ બુદ્ધિમાન ।
સ્થિરમતિ જુકતકે સબહિ ગુન, પુછત પરમ સુજાન ॥

ચોપાઇ

"અર્જુન ઉવાચ "

જોરિ પાનિ પુછત ભયે બાતા, સુનહુ શ્રીકૃષ્ણદેવ સુરત્રાતા ।
જો સમાધિ જુત પુરુષ અનૂપા, પ્રભુ તાકો કહો કવન સ્વરુપા ॥
જો સમાધિમહી સ્થિત હો રહહિં, સો નર વચન કવન વિધિ કહહિં ।
સો નર ક્યું બેઠત બહુનામી, કેહિ વિધિ ચલત કહહુ જગસ્વામી ॥૫૪॥

"શ્રીભગવાનુવાચ"

કહે શ્રીકૃષ્ણ સુનુ અર્જુન સોઈ, જ્યુ સ્થિતપ્રજ્ઞ રહત સ્થિર હોઈ ।
આત્મસ્વરુપ વિષે સો જ્ઞાની, મન કરી રહત તોષ જુત ધ્યાની ॥
આત્મસ્વરુપસેં ન્યારે જેહા, મનકે વિષે વર્તત નિત્ય તેહા ।
તજહિ સો કામ સબહિ વિધિ જબહિ, તેહિ સમાધિ જુત કહે મુનિ તબહિ ॥૫૫॥
દોહા - દુઃખ આએ મન ખેદ નહી, સુખમહી લેશ ન રાગ ।
ગએ હે રાગ ભય ક્રોધ સો, સ્થિરમતિ મુનિ બડભાગ ॥૫૬॥

ચોપાઇ

નામ રુપ સે માયિક જેહા, તિનસેં અધિક ઉદાસી તેહા ।
શુભ અરુ અશુભ પદારથ જેહું, પ્રગટ હે સુખ દુઃખદાયક તેહું ॥
પાયકે તેહિ તેહીકું મુનિ જોઈ, નહિ નિંદે ન પ્રશંસત સોઈ ।
એહિવિધ સમમતિ વર્તત જેહિ, સ્થિરમતિ જુક્ત કહાવત તેહી ॥૫૭॥
જબ તેહિ ઈંદ્રિવિષે લું જાવે, તબ સો વિષયમેં ખેંચિકે લાવે ।
કૂર્મકે અંગ જ્યું પિછે લ્યાઈ, આત્મસ્વરુપમેં દેત ઠેરાઈ ।
એહિવિધ વર્તત દેહ પ્રજંતા, સો સ્થિતપ્રજ્ઞ કહાવત સંતા ।
કએ હે ચતુર્ધા સ્થિરમતિ જોઉ, પ્રથમસેં ઉત્તર કછુ લઘુ સોઉ ॥૫૮॥

દોહા - દુર્લભ નિષ્ઠા જ્ઞાનકી, પાવત વિરલા કોય ।
આત્મનિષ્ઠ જિમિ હોત હે, કહુ ઉપાય અબ સોય ॥
ચોપાઇ - વિષય સે ઈન્દ્રિ ફેરત જબહિ, વિષય નિવર્તિ પાવત તબહિ ।
તદપિ રાગ વિષયનમેં જેહું, ઈન્દ્રિ અચલ કિયે મિટત ન તેહું ॥
વિષયમેં પ્રીતિ મિટત હે સોઈ, આત્મસ્વરૂપ દર્શ જબ હોઈ ।
તેહિ બિન વિષયરાગ નહી જાવે, શ્રુતિ પુરાણ સદ્‌ગ્રંથ યું ગાવે ॥૫૯॥

આત્મદર્શ બિન સુનહુ ઉદારા, વિષયમેં પ્રીતિ રહત અપારા ।
વિષયમેં રાગ જુક્ત નર જેહૂં, અધિક જતન જુત પંડિત તેહૂં ॥
પ્રબલ ઈન્દ્રિગણ ગ્રહણ ન પાવે, મન ઇંદ્રિનકું ખેંચિ લે જાવે ।
સબ ઈન્દ્રિનકો વિજય અબ જેહા, આતમ દર્શનકે વશ્ય એહા ॥
દોહા - ઈન્દ્રિયજય આધીન નિત, આતમદર્શન સોઈ ।
જ્ઞાનકી નિષ્ઠા અતિ કઠીન, કેહિ વિધિ પ્રાપત હોઈ ॥૬૦॥

ચોપાઇ

ભયો પરસ્પર દોષ પ્રચંડા, અર્જુન તાસ કરું અબ ખંડા ।
વિષયરાગજુત ઇંદ્રિ જેહા, અતિ દુર્જય વશ્ય લાંયકે તેહા ॥
મમ સ્વરુપ ઉર ધારત જેહિ, અધિક જિતેંદ્રિય હોવત તેહિ ।
જાસ ઇંદ્રિ વશ્ય હોવત જબહિ, આતમ દર્શન હોવત તબહિ ॥૬૧॥

એહિવિધ મમ સ્વરુપ ઉર નાંહી, નિજ બડાઇ ધરિકે મનમાંહી ।
જો ઇંદ્રિગણ જિતન જાવે, પચિ પચિ મૂઢ નાશકું પાવે ।
વિષયમેં જાહિ પ્રીતિ નહી લેશા, મમ સ્વરુપ મનકો ન પ્રવેશા ।
સબ ઇંદ્રિ વશ્ય કિને જબહું, પાપવાસના મિટત ન તબહું ॥
દોહા - લગી અનાદિ કાલકી, પાપવાસના જેહૂં ।
વિષયધ્યાન સોઈ વાસના, ટારી ટરત નહી તેહું ॥

ચોપાઇ

ધ્યાન કરત વિષયનકો જેહી, પ્રબલ સંગ ઉર બાઢત તેહી ।
સંગસેં પ્રબલ કામ જબ હોઈ, વિષય ગ્રહણ બિન રહત ન સોઈ ॥
જબ કોઈ કામમેં વિઘન લગાવે, કામસેં પ્રબલ ક્રોધ હોઈ આવે ॥૬૨॥
ક્રોધસેં હોવત મોહ અપારા, કૃત્ય અકૃત્ય ન રહત સંભારા ।

મોહસેં સ્મૃતિભ્રંશ હોય જાવે, મોક્ષકે સાધન સબહિ ગમાવે ॥
સ્મૃતિનાશ ભયે બુદ્ધિ ન રહહિ, જ્ઞાનકો નાશ તાહી બુધ કહહિ ।
બુદ્ધિનાશ ભયે તેં પુનિ પ્રાની, ભવસાગરમેં ગિરત અભિમાની ॥૬૩॥
દોહા - જો મોમેં મન ધારહિ, તાસ જરહિ સબ પાપ ।
સર્વેશ્વર મેં ઉર વસું, મેટું સબ સંતાપ ॥

ચોપાઇ

રાગદ્વેષ બિન ઇંદ્રિય જેહા, નિત્ય જાકે વશ્ય વર્તત તેહા ।
સો ઇંદ્રિન કરી જોગ્ય હે જોઉ, વિષય ભોગ ભુક્તત હે સોઉ ॥
સબ વિષયનકું તુચ્છ ગનિ જોઈ, મમ મૂરતિમેં ધરત મન સોઈ ।
તાકો મન અતિ નિર્મલ હોઈ, મો બિન પ્રિય લાગત નહી કોઈ ॥૬૪॥
જાકો મન નિર્મલ ભયો જબહિ, સબ દુઃખહાનિ હોત હે તબહિ ।
આતમ દર્શનસેં ગયે દોષા, તબહિ હોત સબ વિધિ સંતોષા ॥
નિજ આતમમેં અચલ મતિ જેહૂ, મમ મૂરતિમેં રહત દૃઢ તેહૂ ।
યાતેં મન નિર્મલ ભયો જાહી, સબ દુઃખહાનિ હોતહે તાહી ॥૬૫॥
દોહા - મમ મૂરતિમેં મન નહી, ઇંદ્રિયજયપર જેહૂ ।
નિત આતમકે દરશ જુત, બુદ્ધિ ન હોવત તેહૂ ॥

ચોપાઇ

તાતેં ઇંદ્રિયજય સાધન જેહા, મોસેં વિમુખકું ઘટત ન તેહા ।
નિજ આતમકું ન પાવત જોલું, વિષયસ્પૃહા શાંતિ ન તોલું ॥
વિષયમેં ચપલ અશાંત અપારા, કહાંસેં અચલ સુખ પાવે ગમારા ।
એહિ વિધ ઇંદ્રિ વિજયપર જેતા, અતિ સંતાપકું ભુક્તહી તેતા ॥૬૬॥
અર્જુન સબહિ ઇંદ્રિગણ જબહિ, વિષયમેં જાયકે વર્તત તબહિ ।
તાપિછે તેહિ મન જબ જાવે, સો મન પુરુષકી બુદ્ધિ હરાવે ॥
આતમનિષ્ઠ બુદ્ધિકું ટારે, વિષયમેં સજ્જ કરી અધિક બિગારે ।
જ્યું મહાજલમેં નાવ હે જેહૂં કઠીન કુવાયુ હરત હે તેહૂં ॥૬૭॥
દોહા - તાતેં પ્રથમ કહી રીત જો, તિન કરી સાધક સોય ।
મમ મૂરતિમેં મન ધરે, તબહી કૃતારથ હોય ॥
યાકે ઇંદ્રિય વિષયસેં, ગ્રહણ હોત તતકાલ ।
આતમનિષ્ઠ હો સ્થિરમતિ, પાવત શાંતિ વિશાલ ॥૬૮॥

ચોપાઇ

એહિ વિધ નિયત ઇંદ્રિ નર જોઈ, નિર્મલ મનકી સિદ્ધિ કહું તોઈ ।
યું આતમપર બુદ્ધિ જેહા, સબહું નિશા તુલ્ય હે તેહા ॥
આત્મનિષ્ઠ બુદ્ધિમહી જ્ઞાની, સંયમી જાગત દૃઢમતિ ધ્યાની ।
અંતર દૃષ્ટિ રખત મુનિ સોઈ, આતમદર્શી રહત સ્થિર હોઈ ॥
પંચ વિષય જુત બિદ્ધિ કહાંહી, સબ જગ જાગ્રત રહે તિનમાંહી ।
સો બુદ્ધિ આત્મદરશ જુત જોઉ, મુનિ રજનીસમ દેખત સોઉ ॥૬૯॥
જો નિજજલ પૂરન એકરુપા, નદ નદીજલ બહુ આવે અનૂપા ।
સો જલ આયકેં કરહિ પ્રવેશા, તિન કરી સિંધુ બઢત નહી લેશા ॥
દોહા - સિંધુતુલ્ય જો સંયમી, નિજસુખ પૂરન ધીર ।
શબ્દાદિક આએ ગએ, બઢત ન ઘટત ગંભીર ॥
શુદ્ધ આતમ અવલોકસેં, ત્રપત રહત અવિકાર ।
સો નર શાંતિ પાવહિ, નાંહી જો કામી ગમાર ॥૭૦॥

ચોપાઇ

જો શબ્દાદિક વિષય વીહાઈ, નિઃસ્પૃહ હોય ફિરત સુખદાઈ ।
દેહ અનાતમકો તજી માના, અતિ નિર્માન રહત ગુનજાના ॥
નિઃસ્પૃહા મમતા ત્યાગત તેહૂં, મનનશીલ મુનિ વિચરત એહૂં ।
આતમદર્શન પાયકે ધ્યાની, પરમ શાંતિ પાવત મુનિ જ્ઞાની ॥૭૧॥
આતમજ્ઞાન જુત અતિ સુખદાઈ, અસંગ કર્મમહિ સ્થિતિ દર્શાઈ ।
બ્રહ્મકી પ્રાપ્તિરુપ સ્થિતિ એહા, ભવદુઃખ હરત ન કછું સંદેહા ॥
અંતકાલમેંહું સ્થિતિ એકબારા, જો પાવત બુદ્ધિમાન ઉદારા ।
સો નિર્વાણ બ્રહ્મસુખ જેહૂં, અનાયાસ પાવત બુધ તેહૂં ॥૭૨॥
દોહા - કારન આતમ જ્ઞાનકો, જુદ્ધ જુત કર્મ હે જોય ।
અર્જુન એહિવિધિ ના લખ્યો, શોક જુક્ત ભયો સોય ॥
દેહકું આતમ જાનિકે, મોહ વિવશ ભયો જેહૂ ।
એહિવિધ અતિ મુરઝાયકે, હટ્યો જુદ્ધસેં તેહૂ ॥
પ્રભુ તેહિ શાંતિ કારને, સાંખ્યવિષે બુદ્ધિ સાર ।
કર્મજોગમેં બુદ્ધિ સો, બરનિ પરમ ઉદાર ॥

સોરઠા - અતિ સ્થિર બુદ્ધિ જોય, જોગકિ સાધનરુપ સોઈ ।
બરનિ સબવિધિ સોય, મુક્તાનંદકે પ્રભુ સુખદ ॥૭૩॥

ઈતિ શ્રીભગવદ્‌ગીતાસૂપનિષત્સુ બ્રહ્મવિદ્યાયાં યોગશાસ્ત્રે
શ્રીકૃષ્ણાર્જુનસંવાદે મુક્તાનંદમુનિવિરચિત - ભગવદ્‌ગીતાટીકાયાં
સાંખ્યયોગો નામ દ્વિતીયોઅધ્યાયઃ ॥૨॥

અધ્યાય-3

ચોપાઇ

"અર્જુન ઉવાચ"

સુનહુ જનાર્દન પ્રભુ સુખકારી, કર્મસેં જ્ઞાનકી નિષ્ઠા ભારી ।
જો તુમ યું માનો જગવંદા, કેશવ મોય ક્યું ડારત ફંદા ॥
જ્ઞાનકી નિષ્ઠા બરનિ જોઈ, આતમ દર્શન સાધન જોઈ ।
તબ તુમ ઘોર કર્મ જુદ્ધ જેહું, ક્યું મોય કરન કહત હો તેહૂં ॥૧॥
આતમ દર્શન સાધનરુપા, જ્ઞાનકી નિષ્ઠા બરનિ અનૂપા ।
તિનસે વિરુદ્ધ કર્મ હે જેહા, પ્રભુ તુમ કરન કહત હો તેહા ॥
અતિ વિરોધ તુમ વચન સુનાઈ, મનહું મોર મતિ દેત ભ્રમાઈ ।
યું મોય ભાસત જન સુખદાઈ, તાતેં દેહું એક અચલ બતાઈ ॥
દોહા - જિન કરી કરનેં જોગ્ય સો, કર્મકો નિશ્ચ ધારી ।
જેહિ કરી પાઉ મોક્ષકું, સોઈ કરુ દેવ મુરારી ॥૨॥

ચોપાઇ

"શ્રીભગવાનુવાચ"

કહે શ્રીકૃષ્ણ સુનુ અનઘ ઉદારા, કહીહે પ્રથમ હમ કરી વિસ્તારા ।
દ્વિતીય અધ્યાયમેં બરનિ જેહું, તુમ નિકિવિધ ધારી ન તેહૂં ॥
પ્રથમહિ લોકમેં બરનિ જેહા, ઉભય ભાતિકી નિષ્ઠા તેહા ।
પ્રથમહિ જ્ઞાનકી નિષ્ઠા જાનો, કર્મકી નિષ્ઠા દ્વિતીય પ્રમાનો ।
ઉભય ભાતિ નિષ્ઠા સુખદાઈ, સો મેં ભિન્નભિન્ન બરનિ સુનાઈ ।
જ્ઞાનજોગ કરી બરનિ જોઉ, સાંખ્યજોગકી સ્થિતિ કહી તેહી ॥
ઈનમેં નહી વિરુદ્ધ લવલેશા, નહી વ્યામિશ્ર ન કછુ અંદેશા ।

દોહા - કહેઉ શાસ્ત્રમેં કર્મ જો, તેહિ ત્યાગત જન કોઉ ॥૩॥
કર્મ રહિત શુભ જ્ઞાનકું, કબહું ન પાવત સોઉ ।
પ્રથમ આરંભે કર્મકો, ત્યાગ કરત હે જેહું ॥
આતમનિષ્ઠા સિદ્ધિકું, નહિ પાવત નર તેહૂં ।
સોરઠા - તાતે હોય નિષ્કામ, નિજ વર્ણાશ્રમ જોગ્ય સોઈ ॥
જાની સદા સુખધામ, કર્મ સો કરને જોગ્ય નિત્ય ॥૪॥

ચોપાઇ

હે અર્જુન યા લોકમેં જોઈ, પ્રાનસહિત વર્તત નર સોઈ ।
કાહું સમે ક્ષણમાત્રહું સોઉ, કર્મ કરે બિન રહત ન કોઉકછું ॥
ન કરું યું જાનત જેહિ, એહિવિધિ નિશ્ચે વર્તત તેહિ ।
તદપિ પ્રકૃતિ કારજ ગુન જેહા, સબહિ પુરુષકું પ્રેરત તેહા ॥
જૈસી પૂર્વ વાસના જાહી, તેહી કર્મનિમહી જોડત તાહી ।
તાતેં કર્મજોગ કરી ધીરા, પૂર્વવાસના ટારી ગંભીરા ॥
સત્વાદિક ગણકું વશ કરહિં, ઉરસેં સકલ દોષ પરહરહિં ।
જ્ઞાનજોગકો તેહિ અધિકારા, એહિ અનુક્રમસેં લહત ભવપારા ॥૫॥
દોહા - જો નહી ટારત પૂર્વકી, વિષય વાસના ઝાલ ।
વ્યર્થ સો સાધન વિકલકે, સબવિધિ રહત બેહાલ ॥

ચોપાઇ

હે અર્જુન એસે નર જોઈ, બાહ્ય ઇંદ્રિગણ જિતત સોઈ ।
મનમહીં પંચ વિષય સુખ જેહા, પ્રેમસહિત સંભારત તેહા ॥
અતિશે મૂઢ મલિન મન જોઈ, મિથ્યાચાર કહાવત સોઈ ।
આતમ જ્ઞાનમેં તતપર એહું, તદપિ નાશ પાવત નર તેહૂં ॥૬॥
પ્રથમ અભ્યાસ કિયો હે જાકો, સોઈ વિષય સમરુપહે તાકો ।
એસે શાસ્ત્ર કથિત કર્મ જેહી, તિનમેં લગાય ઇંદ્રિગણ તેહી ॥
આતમ અવલોકનરત જોઉ, તેહિ મન કરી તતપર નર સોઉ ।
ઇંદ્રિનકો ગણ નિમમેં લાવે, કર્મજોગમહિ તાહિ લગાવે ॥
દોહા - અર્જુન યું નિષ્કામ હો, કર્મ કરત હે જોય ।
જ્ઞાનનિષ્ઠ હુંસેં અધિક, ધર્મનિષ્ઠ હે સોય ॥૭॥

ચોપાઇ

સદા સ્વભાવમેં વ્યાપક જેહું, તાતેં કર્મ કરો તુમ તેહું ।
કર્મ હે જ્ઞાનસેં શ્રેષ્ઠ અપારા, જ્ઞાનકું અધિક બઢાવનહારા ।
જ્ઞાનનિષ્ઠ અર્જુન તુમ જેહા, જ્ઞાનકું પુષ્ટ કરન હિત તેહા ।
એસો તન નિરવાહ હે જોઈ, સો અકર્મકું સિદ્ધત હોઈ ॥૮॥
અર્જુન તુમ યું કહી હો બાતા, કર્મમેં ધન ચૈયે સાક્ષાતા ।
ધન સંચે બાઢત અહંકારા, તિન કરી હોઈ હે કર્મ અપારા ॥
અર્જુન યાકો ઉત્તર જોઈ, સબહિ ભાતિ સમઝાઉ તોઈ ।
જજ્ઞ અર્થ કર્મનિસે ન્યારા, અપને કાજ કરે કર્મ પ્રસારા ॥
દોહા - કર્મકે બંધનમે પરે, તેહિ કારન સબ લોક ।
તુમ કુંતીસુત જજ્ઞ હિત, કર્મ કરહું તજિ શોક ॥
સોરઠા : નિજતન કારન કર્મ, તિનસેં અધિક અકામ હોય ।
જાનિ અલૌકિક મર્મ, જજ્ઞકાજ કરો કર્મ નિત્ય ॥૯॥

ચોપાઇ

તાતેં જજ્ઞશેષ અન્ન જોઈ, તેહિ કરનો તનધારણ સોઈ ।
જજ્ઞશેષ અન્ન બિન તન ધરહિ, તેહિ અઘ લગત અધોગતિ પરહિ ॥
પ્રથમહિ સૃષ્ટિ સમે અઘહારી, જજ્ઞ સહિત સૃજિ પ્રજા મુરારી ।
નારાયણ તેહિ કહી શુભ બાની, સુનહું પ્રજા કહું અતિ સુખદાની ॥
તુમ નિજવૃદ્ધિ જજ્ઞ કરી કરહું, ઓર સકલ ઉદ્યમ પરહરહું ।
જજ્ઞ મોક્ષપ્રદ સુખપ્રદ જેહું, કામધેનું સમ ફલપ્રદ તેહું ॥૧૦॥
જજ્ઞસેં મમ શરીર સુર જેહા, સુખપ્રદ જાનિ જજહું તુમ તેહા ।
જજ્ઞસેં જજે મદાત્મક દેવા, તુમકું દેત અન્નાદિક મેવા ॥
દોહા - કર પરસ્પર સેવ યું, હોવત વૃદ્ધિ અપાર ।
એહિવિધિ પૈહો પરમ પદ, એહિ કલ્યાણ તુમાર ॥૧૧॥

ચોપાઇ

જજ્ઞસે આરાધે સુર જેહૂં,મમ શરીર રુપી સબ તેહૂં ।
તુમકું ઈષ્ટ ભોગ હે જેહા, મનવાંછિત દેવહિ સુર તેહા ॥
જો સુર દિનેભોગ અપારા, નિજ આરાધન કરન ઉદારા ।

સો સુરગણ તજિ ભોગ જો ખાવે, સો નર નિશ્ચે ચોર કહાવે ॥૧૨॥
જજ્ઞસેં જો પ્રભુ પૂજા સાધે, તેહિ વિધિ ઇંદ્રાદિકનિ આરાધે ।
જજ્ઞશેષ અન્ન ખાવત જોઈ, સબહિ પાપસેં છુટત સોઈ ॥
નિજ હિત રાંધી જિમત હે જેહું, પૂરન પાપ જિમત હે તેહૂં ।
સોઈ નર પૂરન પાપી કહાવે, પાપસેં પતિત નરકમહિ જાવે ॥૧૩॥
દોહા - અન્નસેં જંતુ સબ હોત હે, અન્ન પર્જન્યસેં હોય ।
જજ્ઞસેં વૃષ્ટિ હોત હે, કર્મસેં જજ્ઞ હે સોય ॥૧૪॥

ચોપાઇ

બ્રહ્મશબ્દ કરી બરન્યો જોઈ, મૂલપ્રકૃતિ કારજ તન સોઈ ।
તાતેં તન યહ બ્રહ્મ કહાવે, તન બહુવિધિ કર્મનિ ઉપજાવે ॥
બ્રહ્મરુપ તન બરન્યો જેહા, અક્ષરરુપ જીવવશ્ય તેહા ।
તનમહિં જીવ રહત કરી વાસા, તનસેં હોત તબ કર્મ પ્રકાશા ॥
તાતેં સબ અધિકારકે માંહી, બ્રહ્મરુપ તનસેં અન્ય નાંહી ।
તાતે જજ્ઞકો કારન દેહા, તામહી રંચ નહી સંદેહા ॥૧૫॥
એહિવિધિ શ્રીનારાયણ સ્વામી, ચક્ર જ્યું પ્રવૃત્તિ કીનિ બહુનામી ।
અન્નસેં જીવ સહિત તન હોઈ, વૃષ્ટિસેં ઉપજત અન્ન સોઈ ॥
છંદ હરિગીત - જિમિ વૃષ્ટિસેં અન્ન હોત તેહિ વિધિ જજ્ઞસેં વર્ષાત હે,
ત્યું પુરુષકે શુભ કર્મસેં સબ જજ્ઞકો સાક્ષાત હે ।
સબ કર્મ હોત હે જીવ જુત તનસેં અનેક પ્રકાર જુ,
ફિર દેહ અન્નસેં હોત એહિવિધ ચક્રસમ નિરધારજુ ॥
દોહા - કારજ કારણ ભાવસેં, ચક્ર ત્યું વર્તત જેહું ।
જો તિનમેં વર્તત નહી, પાપરુપ નર તેહું ॥
જ્ઞાનજોગી કર્મજોગી જો, સાધન કાલમેં હોય ।
એહિ ચક્ર પ્રતિ નો રહે, અઘમય આયુષ સોય ॥
સોરઠા - અધિક ઇંદ્રિયારામ, આત્મારામ ન હોય શકત ।
લહત ન સુખ વિશ્રામ પારથ જિવત વ્યરથ સોઈ ॥૧૬॥

ચોપાઇ

જેહિ આતમમહિ પ્રેમ અપારા, આત્મસ્વરુપસેં તૃપત ઉદારા ।

અન્નાદિક કરી તૃપત ન હોઈ, આત્મતૃપ્ત મહામુનિવર સોઈ ।
ત્યુંહી સંતોષ આત્મસુખમાંહી, ગીત નૃત્યાદિકમેં સુખ નાંહી ।
એહિવિધિ આતમરત નર જેહી, આત્મદર્શ હિત કૃત્ય ન તેહી ॥૧૭॥
તાહિતે આત્મદર્શ હિત જાકું, સાધનકો ન પ્રયોજન તાકું ।
જેહી સાધન બિન કિયે પ્રચંડા, આત્મદર્શન રહત અખંડા ॥
તાકું સબહિ પ્રાણી સંગ લેશા, સ્વાર્થ સિદ્ધ હિત નહિ ઉપદેશા ।
કાહુકો આશ્રય કરિકે જોઉ, અરથકું સાધન જોગ્ય ન સોઉ ॥૧૮॥

દોહા - જેહિ સાધન બિન આતમા, ભાસત સુખપ્રદ વેશ ।
તાકિ સાધનકે વિષે, પ્રવૃત્તિ નાંહી લવલેશ ॥

ચોપાઇ

જાકિ પ્રવૃત્તિ સાધનમહિ હોઈ, આતમ દર્શન ઈચ્છત સોઈ કર્મજોગ ।
તેહિ શ્રેષ્ઠ કહાવે, જાકું કરત પરમ સુખ પાવે ॥
હે અર્જુન તુમ હોય અકામા, ફલઈચ્છા જાનહુ દુઃખધામા ।
કરને જોગ્ય કર્મ સુખદાઈ, શાસ્ત્રપ્રમાન કરહુ હિત લાઈ ॥
કરને જોગ્ય કર્મ હે જેહા, હોય નિષ્કામ કરત નર તેહા ।
સબસેં પર આત્મા હે જેહૂં, તાહિકો દર્શન પાવત એહૂં ॥૧૯॥
જ્ઞાનવૈરાગ્ય જુત જો બુદ્ધિવંતા, ઈચ્છત આતમદર્શ પ્રજંતા ।
કર્મજોગ તેહી શ્રેષ્ઠ અપારા, જનકાદિક જેહિ કરત ઉદારા ॥

દોહા - જનકાદિક નૃપ જ્ઞાનીમેં, શ્રેષ્ઠ કહાવત જેહૂ ।
કર્મજોગસેં આતમા, પાય સિદ્ધ ભયે તેહૂ ॥
તાતેં તુમ અતિ શ્રેષ્ઠ હો, લોકનકો હિત જાન ।
અધર્મ તજી નિજધર્મકે, ગ્રહણમેં તુમહી પ્રમાન ॥

સોરઠા - લોકનકો હિત ધારી, જનકાદિક આચરણ લખી ।
મનમેં અધિક વિચારી, કર્મકું કરને જોગ્ય તુમ ॥૨૦॥

ચોપાઇ

અર્જુન શ્રેષ્ઠ પુરુષ જગ જેહૂ, સબહિ શાસ્ત્રવેત્તા હે તેહૂ ।
શાસ્ત્ર પ્રમાણસેં વર્તત જેહા, કરત પ્રસિદ્ધ કર્મ શુભ તેહા ॥
તેહિ કર્મનિકું ઈતન નર જોઈ, પ્રાકૃત કરત પ્રેમ જુત સોઈ ।

શ્રેષ્ઠ પ્રમાણ કરત કર્મ જેતા, અવર લોક સત્ય જાનત તેતા ॥
તાતે જો જગશ્રેષ્ઠ કહાંહી, લોકકી રક્ષા ધરી મનમાંહી ।
વરણાશ્રમકે જોગ્ય કર્મ જોઉ, સબહી કાલમહી કરને સોઉ ॥
સો શુભ કર્મ શ્રેષ્ઠ નહી કરહી, તેહી મગ ઇતર લોક અનુસરહી ।
ધર્મસેંભ્રષ્ટ હોત જન જબહી, શ્રેષ્ઠકું પાપ લગત સો તબહી ॥૨૧॥

દોહા - હે પારથ સબ વિશ્વકો, ઈશ્વર પૂરનકામ ।
સત્યસંકલ્પ સર્વજ્ઞ મેં, પરમાનંદ સુખધામ ॥

ચોપાઇ

તેહિ કારન ત્રિભુવનકે માંહી, કરને જોગ્ય મોયે કછુ નાંહી ।
યા જગમેં ન મિલ્યો ફલ જોઈ, કર્મસેં મિલને જોગ ન મોઈ ॥
લોકનકી રક્ષાકે કાજા, તદપિ કર્મ હિત સબહી સમાજા ।
કર્મ વિષે વર્તુ તજિ માના, જેહિવિધિ સબકો હોત કલ્યાના ॥૨૨॥
હે અર્જુનમેં સ્થિરચર રાજા, સબકે પરમ મોક્ષકે કાજા ।
શ્રીવાસુદેવકે ઘર સુખદાઇ, નિજઇચ્છાસેં અવતર્યો જોઇ ॥
જદુકુલ ઉચિત કર્મ હે જેહૂ, સાવધાન હોય ના કરું તેહૂ ।
તો મમ રાહ ધર્મ દૃઢ જાની, મમ અનુવર્તી હોહિ સબ પ્રાની ॥

દોહા - સો નિજ નિજ સુખ કરન હિત, કર્મ કરે નહી કોઇ ।
આતમ દર્શન પ્રાપ્તિ બિન, પરત નરકમહી સોઇ ॥૨૩॥

ચોપાઇ

નિજકુલ જોગ્ય કર્મ હે જેહા, ઈશ્વરતા લખી કરું ન તેહા ।
જ્યું મેં કરું ધર્મ ત્યું જાને, સો પુનિ ઉદ્યમ તેહિવિધિ ઠાને ॥
અપને કરન જોગ્ય કર્મ જોઉ, સબહિ લોક ત્યાગહી તબ સોઉ ।
તાતે નાશ હોહિ એ સબહી, વર્ણસંકરકો હેતુ મેં તબહિ ॥
પ્રજા ધર્મ બિન જેહિ છિન હોઈ, સબહિકો તેહિ છિન નાશ હે સોઇ ।
મેં તબ તિનકો મારનહારા, એહિ વિધ હમ દૃઢ કિન વિચારા ॥
તાતે કર્મ જથાવિધિ જેહિ, ઈશ્વર તદપિ કરું મેં તેહિ ।
ત્યું અર્જુન તુમ પરમ ઉદારા, પાંડુતનય જાનત જગસારા ॥

દોહા - અનુજ યુધિષ્ઠિર નૃપતિકે, નિજકુલ ઉચિત હે જેહૂં ।
કર્મ કરો તુમ પ્રેમજુત, ત્યાગન જોગ્ય ન તેહૂં ॥૨૪॥

ચોપાઇ

હે અર્જુન અજ્ઞાનિ જેહી, કર્મમેં પ્રેમ સહિત હે તેહી ।
આત્મપ્રાપ્તિ હિત તતપર હોઈ, કરત હે કર્મ જોગકું સોઈ ॥
તેહિ વિધ જ્ઞાની લોકહિત જાની, કર્મજોગ કરે મુનિ વિજ્ઞાની ।
નિજ આચરન દેખાયકે એહી, લોકકું ધર્મ દઢાવત તેહી ॥૨૫॥
યા જગમેં અવિવેકી જેતા, કર્મવાસના જુક્ત હે તેતા ।
કર્મહિમેં દઢ સંગતિ જાકું, કર્મજોગ અધિકાર હે તાકું ॥
એસે મુમુક્ષુકી મતિ જેહા, ભેદજુક્ત ન કરહિ મુનિ તેહા ।
આપ હે આતમદર્શી તેહૂં, કર્મજોગ કરી સાધત એહૂં ॥
દોહા - કર્મજોગ કિયે હોત હે, નિજ આતમકો જ્ઞાન ।
યું દેખાય મુનિ કર્મકું, કરત હે અજ્ઞ સમાન ॥
યું અજ્ઞાની જીવકું, મુનિવર પરમ ઉદાર ।
પ્રીતિ બઢાવત કર્મમેં, કરત અધિક ઉપકાર ॥૨૬॥

ચોપાઇ

કર્મજોગ આરભત જોઉ, અજ્ઞ રું તજ્ઞ કરત સો દોઉ ।
તિનમહિ ભેદ અપાર દેખાઈ, કર્મકિ રીતિ કૃષ્ણ દર્શાઈ ॥
હે અર્જુન પ્રકૃતિગુન જેહૂ, સત્વ રુ રજ તમ સબ વિધિ તેહૂં ।
ગુન કરી કર્મ હોત હે જેતા, અજ્ઞ આપ કિયે માનત તેતા ॥૨૭॥
સુનહું મહાભુજ અર્જુન બાતા, સત્વ રુ રજ તમ ગુન સાક્ષાતા ।
ગુન અરુ કર્મ વિભાગ હે દોઈ, જ્ઞાની જથારથ જાનત સોઈ ॥
સો સત્વાદિક ગુન હે જેહા, નિજ નિજ કર્મમેં વર્તત તેહા ।
તિહું ગુન કર્મ કરાવત જેહિ, મુનિવર આપ ન માનત તેહી ॥૨૮॥
દોહા - અવિવેકી સાધન કરે, આત્મદર્શન કાજ ।
મલિન વાસના ઉર વિષે, વર્તત લિયેં સમાજ ॥

ચોપાઇ

તાતેં પ્રકૃતિકે ગુન હે જેહૂં, સત્વાદિક કરીકે નર તેહૂં ।
આત્મદર્શમહિં મૂઢ સો રહહિ, ગુણકે કર્મ સબ નિજ શિર વહહિ ॥
ગુનકે સંગ લગ્યો દઢ જોઈ, આત્મસ્વરુપમેં લગત ન સોઈ ।

તાહિતે તુચ્છમતિ કહાવત તેહી, મંદ અલપમતિ અજ્ઞ હે એહિ ॥
શ્રેષ્ઠ પુરુષકે આચરણ જેહા, તેહી અનુસારી વર્તત એહા ।
આપકે પીછે ચલત તેહી જાની, તાહિકો હિત કરને મુનિ જ્ઞાની ॥
છંદ હરિગીત - મુનિ જ્ઞાનિ યું ગુન તિન સબવિધિ કર્મ કરતા જાનહી, ।
અતિ અકરતા નિજ આતમા લખિ કર્મ ઉદ્યમ ઠાનહી ॥૨૯॥
અવિવેકી ગુણ કરતા ન જાનત આપ કરતા હોવહી, ।
એહિ ભાતિ જ્ઞાની અલિપ્ત મૂરખ લિપ્ત જનમ વિગોવહી ॥
દોહા - અજ્ઞ તજ્ઞકી કર્મમેં, કરન રીતિ જેહૂં ।
અર્જુનકું અબ સબહિ વિધિ, કહત શ્રીકૃષ્ણજી તેહૂં ॥

ચોપાઇ

હે અર્જુન તુમ પરમ સુજાના, ઉરમેં રાખી દૃઢ આતમ જ્ઞાના ।
મોય સર્વોત્તમ પ્રગટ પ્રમાની, સર્વેશ્વર સબ સુખપ્રદ જાની ॥
મોમહી સબહી કર્મ કરી ત્યાગા, આશા તૃષ્ણા બિન બડભાગા ।
ઉરસેં તાપ તજહું સબ વીરા, એહિવિધિ જુદ્ધ કરો રણધીરા ॥૩૦॥
મેં સર્વેશ સબહી પર જોઈ, સબહિ નિયંતા જાનહું મોઈ ।
સબહીનકો પતિ મોકું જાની, મોમહી કર્મ ત્યાગી સુખદાની ॥
યું મોય ભજહી સો મમ મત જાનો, સોઈ મનુષ્ય મમ મત ઠેરાનો ।
એહિ મમ મતમેં રહત ન જેહા, તદપિ શ્રદ્ધાજુક્ત હે તેહા ॥
દોહા - શ્રદ્ધાવંતહું નાંઈ હે, તદપિ મમ મત જોઉ ।
તિનમેં દોષ ન સ્થાપહી, શ્રેષ્ઠ કહાવત સોઉ ॥
એ તિનુવિધ પુરુષકે, બંધહેતુ અઘ જેહિ ।
કર્મ અનાદિ કાલકે, તિનસેં છુટત તેહિ ॥૩૧॥

ચોપાઇ

પ્રભુકું ગમત એસો મત જેહૂં, તિનમહી પ્રેમસેં રહત ન તેહૂં ।
શ્રદ્ધાહું ન કરત તિનમાંહી, કરત અસૂયા દોષ દેખાંહી ॥
એસે અસુરનકિ ગતિ જોઈ, કહત શ્રીકૃષ્ણ સબહી વિધિ સોઈ ।
હે અર્જુન મમ મત જેહૂં, કરત અસૂયા નિંદત તેહૂ ॥
શ્રદ્ધા ન લેશા મોર મતમાંહી, જો મમ મતમહી રહતઉ નાંહી ।

અર્જુન સો સબ જ્ઞાનમેં પ્રાની, અધિક મૂઢ અતિશે અજ્ઞાની ॥
કરને જોગ્ય જથારથ જોઉં, જોગ્ય અજોગ્ય ન જાનત સોઉ ।
મૃતક તુલ્ય જડ જાનહુ એહા, તિનમહી લેશ નહી સંદેહા ॥૩૨॥
દોહા - કર્મજોગકે જોગ્ય જો, જ્ઞાનજોગકે જોગ્ય ।
કર્મજોગ શુભ ઉભયકું, દેવત સુખ આરોગ્ય ॥

ચોપાઇ

કર્મજોગ સબસેં બની આવે, વિઘન રહિત સબ કષ્ટ નસાવે ।
આતમજ્ઞાન સો કર્મ અધીના, કર્મ સ્વચ્છંદ મર્મ અતિ ઝીના ॥
જ્ઞાનજોગમહી વિઘન અપારા, તન નિરવાહકું નહી આધારા ।
જાસેં તનનિરવાહસો હોઈ, તાતેં કર્મજોગ શુભ સોઈ ॥
અતિપ્રતાપિ નર શ્રેષ્ઠ હે જેહૂં, કર્મજોગકે જોગ્ય હે તેહૂં ।
યાંસે શેષ અધ્યાય હે જેહા, જ્ઞાનકું દુષ્કર કૈહહિ તેહા ॥
હે અર્જુન આતમકો રુપા, શુદ્ધ નિર્લેપ હે પરમ અનૂપા ।
સો આતમરુપી રહે જબહી, પૂર્વવાસના મિટત ન તબહી ॥
દોહા - પ્રકૃતિ વિવશ સબ ભોગમેં, દોરત અધિક અપાર ।
આત્મસ્વરુપ ન રહ સકે, એહિ નિશ્ચે નિરધાર ॥
પૂર્વવાસના વશ પરે, પ્રાનિમાત્ર હે જોય ।
શાસ્ત્ર કિયો નિગ્રહ તેહી, કહ કરી હે અબ સોય ॥૩૩॥

ચોપાઇ

પૂર્વવાસના વશ્ય યહ પ્રાની, જેહિ વિધિ ફિરત કહત સો બાની ।
ક્ષોત્રાદિક જ્ઞાનેંદ્રિય જેહા, શબ્દાદિક તેહી વિષય હે તેહા ॥
વાગાદિક કર્મેંદ્રિય જેહૂં, વચનાદિક તેહી વિષય હે તેહૂં ।
પૂર્વવાસના વશ્ય બલવાના, વિષયમેં પ્રીતિ રહત વિધિ નાના ॥
વિષયકો ભંગ કરત કોઉ જબહી, તાપર દ્વેષ બઢત હે તબહી ।
તાતે રાગ દ્વેષ રિપુ ભારી, જ્ઞાનનિષ્ઠકું અતિ દુઃખકારી ॥
કર્મ ઇંદ્રિ વશ્ય કરીકેં કોઈ, આતમજ્ઞાનકું સાધત જોઈ ।
સો જોગી ઢિગ રિપુ દુઃખદાઈ, રાગ રુ દ્વેષ વસત ઉર આઈ ॥
દોહા - નિજ વશ્ય કરત હે જોગિકું, રાગ દ્વેષ બલવાન ।

અપને કાજમેં જોરિકેં, ટારત મુનિકો ધ્યાન ॥
યા કારન અતિ દુષ્ટ લખી, તાકે વશ નહી હોત ।
શત્રુ જાનિ મુનિ સબહી વિધિ, સાવધાન રહે બોત ॥૩૪॥

ચોપાઇ

તાતે વાસનાજુત નર જેહા, સુખસેં હોત તેહી સુખપ્રદ એહા ।
કર્મજોગ સોઈ સ્વધર્મરુપા, ગુણસેં રહિત હું પરમ અનૂપા ॥
માન રહિત હોય સાધત હોઈ, તાતે પરમ સુખદાયક હોઈ ।
જ્ઞાનજોગ પરધર્મ હે જેહૂં, કછુક કાલ આરંભ્યો તેહૂં ॥
તદપિ માન બાઢત ઉરમાંહી, તાતે જ્ઞાનજોગ શુભ નાંહી ।
કર્મજોગ મહી રહે નર જેહી, એક જન્મ ફલ લહ્યો ન તેહી ॥
તનહુ તજે તેહિ અતિ આનંદા, લગત ન કોઉ વિઘનકો ફંદા ।
જ્ઞાનજોગ પરધર્મ હે જોઉ, માન બઢાવત ભયપ્રદ સોઉ ॥૩૫॥

"અર્જુન ઉવાચ"

દોહા - સુનહું શ્રીકૃષ્ણ કૃપાનિધિ, મો મન સંશય એહૂં ।
જ્ઞાનજોગ હિત જતનમહી, વિઘન હેતુ કહો તેહૂં ॥
આપ ઇચ્છત વિષયકું, તદપિ પ્રેરત જોય ।
વિષય ભોગ અતિ પાપમય, જાનિ કયું ભુલત સોય ॥
બલસેં જોડત એહિ વિધ, પરત વિષયકે ફંદ ।
યાકો પ્રેરક કોન હે, કહો પ્રભુ આનંદકંદ ॥૩૬॥

ચોપાઇ

"શ્રીભગવાનુવાચ"

કહે શ્રીકૃષ્ણ સુનુ અર્જુન બાતા, યાકો ઉત્તર કહહું સાક્ષાતા ।
જ્ઞાનજોગ આરંભત જેહા, તદપિ સવાસનિક જોગી તેહા ॥
તિનકું રજોગુણકો સુત ભારી, કામશત્રુ અતિશેં દુઃખકારી ।
પંચ વિષય શબ્દાદિક જોઈ, તિનકે અશનસેં ત્રપત ન હોઈ ॥
પૂર્વ વાસનાસેં ભયો એહું, જ્ઞાનજોગીકું પિડત તેહૂં ।
બલસેં વિષયનમેં તેહિ જોડે, વિષયવિકારકો રાહ ન છોડે ॥
અપનો ધાર્યો હોન ન પાવે, તબહિ સો કામ ક્રોધ હોય જાવે ।

કામ સો ક્રોધરુપ ભયો જબહિ, મહાપાપરત હોવત તબહિ ॥
દોહા - જ્ઞાન જોગીકું ક્રોધ સો, હિંસાદિક અઘબાહિ ।
નહિ કરનેકે કર્મ સો, સબહિ કરાવત તાહિ ॥
સોરઠા - એહિ વિધ રજસુત કામ, તુમ જાનો તેહિ પરમ રિપુ ।
અતિબડ પાપકો ધામ, મદન મહાદુઃખમૂલ નિત ॥૩૭॥

ચોપાઇ

ધૂમસેં અનલ જ્યું આવૃત હોઈ, મુકુરકું મલ દઢ આવરણ સોઈ ।
ગરભકું ઉલ્બકો આવરણ જૈસા, જ્ઞાનકો આવરણ કામ હે તૈસા ॥૩૮॥
જેહિ વિધ જ્ઞાનકું આવૃત એહા, અર્જુન તોય કહું અબ તેહા ।
આત્મસંબંધી જ્ઞાન હે જોઈ, જ્ઞાનજોગીકું સુખપ્રદ સોઈ ॥
તૃપ્ત ન હોત અનલસમ ભારી, મુનિકું કામરિપુ અતિ દુઃખકારી ।
વિષયમેં મુનિકું મોહ બઢાવે, જ્ઞાનકું ઢાંકિ રહ્યો દુઃખદાઈ ॥૩૯॥
દશ ઇંદ્રિય મન બુદ્ધિ જેહૂં, કામકે સદન કહાવત તેહૂં ।
ઈન કરી કામ કઠીન રિપુ જોઉ, વસત સવાસનિક મુનિ ઉર સોઉ ॥
દોહા - જ્ઞાનકું ઢાંકત કામરિપુ, મુનિ મન મોહ બઢાય ।
આત્મસ્વરુપસેં વિમુખ કર, વિષયમેં દેત લગાય ॥૪૦॥

ચોપાઇ

સુનહુ ભરત કુલ શ્રેષ્ઠ ઉદારા, જિનમહી ઇંદ્રિ વિષય સંઘારા ।
એસે જ્ઞાનજોગમહી જેહું, વર્તત તિનકું કામરિપુ તેહૂં ॥
વિષયમેં પ્રીતિ જુક્ત કરે તેહી, જ્ઞાનસેં વિમુખ કરતહે તેહી ।
તાતે ઇંદ્રિવિષય જિનમાંહી સબહી પ્રવર્તત ચિંતા નાંહી ॥
એહિ વિધ કર્મજોગ સુખકારી, તામેં ઇંદ્રિગણ ધરી અવિકારી ।
જ્ઞાન વિજ્ઞાન નાશ કર જેહા, પાપી કામરિપુ મારહું તેહા ॥૪૧॥
જ્ઞાનવિરોધિ કહાવત જોઈ, તિનમેં પ્રધાન ઇંદ્રિગણ સોઈ
ઇંદ્રિ વિષયમહિ વર્તત જબહું, આત્મજ્ઞાન નહી હોવત તેહું ॥
દોહા - ઇંદ્રિનસું પર મન કહ્યો, જ્ઞાનવિરોધિ સોય ।
ઇંદ્રિય જિતે મન બિના, આત્મજ્ઞાન નહી હોય ॥

ચોપાઇ

મનહુંસે પર બુદ્ધિ હિ જાનો, જ્ઞાનવિરોધિ પ્રબલ પ્રમાનો ।
મનમેં વિષયસુખ આશ ન હોઈ, બુદ્ધિ વિષે વર્તત હે સોઈ ॥
આત્મસ્વરુપ વિષે દૃઢ જ્ઞાના, તબ લગિ હોવત નાંહી સુજાના ।
બુદ્ધિ પ્રજંત કહાવત જેહું, વિષયસે અતિ વિરક્ત ભયે તેહું ॥
ઇચ્છામય રજકો સુત જેહા, ઐસો કામ કહાવત તેહા ।
જબ લગિ ઉરમહિ તાસ નિવાસા, કરત ઇંદ્રિગણ સબહિ પ્રકાશા ॥
ઇંદ્રિ વિષય મહી અતિ પ્રવર્તાઇ, આત્મજ્ઞાનકું રોકત જાઇ ।
તાતેં કામ કુમતિ પ્રદ જેહિ, બુદ્ધિહુંસેં પર વર્તત તેહિ ॥૪૨॥

દોહા - યું બુદ્ધિસેં અધિક પર, જ્ઞાનવિરોધી કામ ।
સબહી ભાતિ તેહી શત્રુ લખી, દૂર કરો દુઃખ ધામ ।
કર્મજોગમહી રાખિકેં, મનકું બુદ્ધિ કરી ધીર ।
કુટિલ પ્રબલ રિપુ કામકું, નાશ કરહું રણધીર ॥૪૩॥

સોરઠા - જોલું રહત ઉર કામ, તોલું એકાંતિક ભક્ત નાંહિ ।
મુક્તાનંદકો શ્યામ, તાતેં કામ જિતન કહત ॥૪૪॥

ઇતિ શ્રીભગવદ્‌ગીતાસૂપનિષત્સુ બ્રહ્મવિદ્યાયાં યોગશાસ્ત્રે
શ્રીકૃષ્ણાર્જુનસંવાદે મુક્તાનંદમુનિવિરચિત - ભગવદ્‌ગીતાટીકાયાં
કર્મયોગો નામ તૃતીયોઅધ્યાયઃ ॥૩॥

અધ્યાય-૪

ચોપાઇ

તૃતીય અધ્યાયમેં બરને એહા, વાસના જુક્ત મુમુક્ષુ જેહા ।
જ્ઞાનજોગમહી તેહી તતકાલા, હોવત નહિ અધિકાર વિશાલા ॥
તાતેં કર્મજોગ શુભ જેહૂં, શ્રદ્ધાજુક્ત હોય કરના તેહૂં ।
જ્ઞાનજોગ અધિકારી જોઈ, તિનહિકું કર્મજોગ શુભ સોઈ ॥
શ્રેષ્ઠ પુરુષ હોવત હે જેહિ, અતિ વિશેષ અધિકારી તેહી ।
તિનકું કર્મજોગ સુખરુપા, એહિવિધ બરન્યો પરમ અનૂપા ॥
અબ ચોથે અધ્યાયમેં તાતા, કર્મજોગ બરનું સાક્ષાતા ।

સબહી લોક ઉદ્ધારણ કાજા, મનુ આદિકકો બરનું સમાજા ॥
દોહા - મનુ આદિક મહાનૃપતિકું, કર્મજોગ અધિકાર ।
કર્મજોગ સો હોત હે, જ્ઞાનજોગ આકાર ॥

ચોપાઇ

કર્મજોગકો રુપ હે એકા, કર્મજોગકે ભેદ અનેકા ।
કર્મજોગમહિ જ્ઞાન પ્રધાના, સો અબ બરનું પરમ સુજાના ॥
સો પ્રસંગસેં પ્રભુ અવતારા, કહી હું જથારથ પરમ ઉદારા ।
એહિ વિધિ ગ્રંથ અનુક્રમ જોઈ, પ્રભુ પારથ સો બરનત સોઈ ॥

"શ્રીભગવાનુવાચ"

કહે શ્રીકૃષ્ણ સુનુ અર્જુન બાતા, યહ જો જોગ બરન્યો સાક્ષાતા ।
કેવલ જુદ્ધમહી કરન ઉત્સાહા, અબહી કહત યું નહી નિરવાહા ॥
સબહી લોક ઉદ્ધારન એહા, જુદ્ધ હિત જુક્તિ ન જાનહું તેહા ।
મનવંતર આદિ મહી એહૂં, સબ ક્ષત્રિનકો બીજસમ જેહૂં ॥
દોહા - એસે આદિત્યકું કહ્યો, જોગ પ્રથમ હમ એહૂં ।
સૂરજ નિજસુતકો કહ્યો, કર્મજોગ શુભ તેહૂં ॥
રવિસુત વૈવસ્વત મનુ, નિજસુત પાત્ર પ્રમાની ।
ઇક્ષ્વાકું નૃપકું કહ્યો, કર્મજોગ સુખદાની ॥૧॥

ચોપાઇ

એહિવિધ સંપ્રદાય કરી એહા, પરંપરા પ્રાપત ભયો જેહા ।
એસો જોગ અલૌકિક જેહૂં, પ્રથમ નૃપતિ તિન જાન્યો તેહૂં ॥
હે અર્જુન બહુ કાલસેં એહી, શ્રોતાકિ બુદ્ધિમંદસેં તેહી ।
નષ્ટપ્રાય ભયો જોગ અનૂપા, કોહુ ન જાનત તાકો રુપા ॥૨॥
સો યહ જોગ પુરાતન જોઉ, જ્યુંહિ ત્યુંહિ જથારથ સોઉ ।
તુમ દૃઢ ભક્ત સખા મોય પ્યારા, તાતે કહ્યો યહ જોગ ઉદારા ॥
મો વિન અન્ય જાનત નહિ કોઈ, કહનહુ સમર્થ ઓર ન હોઈ ।
તાહિતે ઉપનિષદ કહ્યો જોઈ, ઉત્તમ રહસ્ય જોગ હે સોઈ ॥૩॥

"અર્જુન ઉવાચ"

દોહા - અબહિ એહિ પ્રસંગમેં, જો હરિકે અવતાર ।
તાસ જથારથ જ્ઞાન હિત, પુછત ભયેઉ ઉદાર ॥

ચોપાઇ

કાલ સંખ્યા કરીકે બહુનામી, જનમ તુમાર અબહિ ભયો સ્વામી ।
મોર જનમ સમ તવ અવતારા, વરષ ગિનત સમ હોત ઉદારા ॥
વિવસ્વત સૂરજ હે જેહા, કાલ સંખ્યા તેહિ જન્મકિ એહા ।
અઠાઇસ ચોકડી કાલા, તાસ જન્મ ભયે ગએઉ વિશાલા ॥
તુમહિ કહ્યો સૂરજકું જોઇ, એહિવિધિ અબહિ કહત હો મોઇ ।
સો મેં જથારથ એહિવિધિ જાનું, કેહિવિધિ તાકો હોત પ્રમાનું ॥
સમર્થ પૂર્વ જન્મ જેહૂં, ઓર જન્મમહી જાનત તેહૂં ।
એહિવિધિ કહે લેસ ભ્રમ નાંહી, કહત હો તુમ યહ જન્મકે માંહી ॥
છંદ હરિગીત - એહિ જન્મ કરિ કહ્યો જોગ રવિકું કહત પ્રભુ તુમ બાત જૂં,
યહ પૂર્વ ભવકિ બાત સો મેં સમઝુ કિમું સાક્ષાત જૂં ।
અર્જુન ન જાનત કૃષ્ણકું ભગવાન યું નહી બાત હે,
જાનત હે પૂરનબ્રહ્મ પુરુષોત્તમ સોઇ સાક્ષાત હે ॥
સબ જાન સોઇ અજાન સમ પૂછત સો કારણ એહ જૂં,
સર્વજ્ઞ સત્યસંકલ્પ પૂરનકામ કયું તવ દેહ જૂં ।
સર્વેશ યું તુમ સબકે કારન તવ જનમ જબ હોય જૂ,
કિધુ સુર મનુષ્યસમ કર્મ કરીકે પ્રગટ હોત હે સોય જૂં ॥
કિધું ઇંદ્રજાલ જ્યું અધિક મિથ્યા સત્યસમ સોઇ ભાસહી,
કિધું સત્ય હે તવ જનમ તબ કેહિભાતિ રુપ પ્રકાશહી ।
સો દેહ હોત હે કાયકો કે હેતુ દેહ સો ધરત હો,
કહો કોન કાલમેં જનમ હોત હે કવન કારજ કરત હો ॥
દોહા - કોનકે અર્થે જનમ સો, હોત હે સબ સુખધામ ।
એહિવિધિ પુછો પ્રશ્ન જબ, બોલેઉ સુંદર શ્યામ ॥૪॥

ચોપાઇ

"શ્રીભગવાનુવાચ"

કહે શ્રીકૃષ્ણ સુનુ અનઘ ઉદારા, મોર જનમ ભયે અનંત અપારા ।
ત્યું તવ જન્મ અનંત ભયે જેહૂ, તવ મમ જન્મ જાનું મેં તેહું ॥
અર્જુન તુમ નહી જાનત તેહા, તાતે તોય રહત સંદેહા ।
એહિ શ્લોક કરી કૃષ્ણ મુરારી, કહી નિજ જન્મ સત્યતા ભારી ॥૫॥
દ્વિતીય શ્લોક કરી પ્રભુ સુખદાઇ, નિજ અવતારકે ભેદ બતાઇ ।
ત્યું નિજ દેહ જથારથ રુપા, જન્મહેતુ તિમિ કહત અનૂપા ॥
અવ્યક્ત સર્વેશ્વર જોઉ, ઇન આદિક નિજ સામર્થ્ય સોઉ ।
તિનકો ત્યાગ લેશ નહી કીના, નિજસ્વભાવ કરી તન ધરી લિના ॥
દોહા - યું નિજરુપ સમેત મેં, નિજઇચ્છા કરી તાત ।
પ્રગટ હોતહું સુખસદન, જાની લેહુ તુમ બાત ॥૬॥

ચોપાઇ

અબ એહિ શ્લોકસેં જન્મકો કાલા, કહત કૃપા કરી દીન દયાલા ।
સુનુ અર્જુન મમ જન્મ હે જોઇ, કાલકો નેમ તાહિ નહી કોઇ ॥
વરણ રું આશ્રમકે ધર્મ જેહા, શ્રુતિપ્રતિપાદિત સુખપ્રદ તેહા ।
ધર્મ ગ્લાનિ પાવત હે જબહિ, અધર્મ ઉદય હોત હે સબહિ ॥
તબ તબ નિજ ઇચ્છા ઉર ધારી, જન્મ ગ્રહણ કરું જનસુખકારી ।
જબ જબ જન્મ ધરું જગમાંહી, કૃત ત્રેતાદિ નિયમ કછું નાંહી ॥૭॥
અબ નિજ જન્મ પ્રયોજન જેહી, કૃષ્ણ કૃપાનિધિ બરનત તેહી ।
અતિ કૃપાલુ દ્રોહાદિક ત્યાગા, ઇન લક્ષણસેં જુક્ત બડભાગા ॥
છંદ હરિગીત- બડભાગી મુનિ દૃઢ ધર્મજુત મમ દર્શ બિન દુઃખ પાવહી,
ક્ષણમાત્ર કાલ સો સહસ્ર જુગ સમ દર્શ બિન બઢી જાવહી ।
સો સંતકો રક્ષણ દર્શ કરી કરું તેહી હિત ધારીકે,
ભયો ક્ષીણ દેવકો ધર્મ તેહી સ્થાપનકો અર્થ વિચારિકે ॥
દોહા - દેવ મનુષ્ય આદિકમહી, જુગ જુગ ધરું અવતાર ।
સત્ય જુગ ત્રેતા આદિકો, નાંહી રખું નિરધાર ॥
એહિ વિધિ રક્ષા સંતકિ, કરું દુષ્ટકો નાશ ।
ધર્મકો સ્થાપન કરન હિત,મમ તનુ હોત પ્રકાશ ॥૮॥

ચોપાઇ

એહિ વિધિ શુભ ગુણ ભંડારા, સો ગુણ કબહુ ન મિટત હમારા ।
સર્વેશ્વર સર્વજ્ઞ ઉદારા, સત્યસંકલ્પ આદિ નહી પારા ॥
સબ કલ્યાણકારી ગુણ જેહૂં, મમ સ્વરુપમહી રહે નિત્ય તેહૂ ।
મમ સંતનકે રક્ષણ કાજા, જન્મ ધરું સબ લિયે સમાજા ॥
સંતકું ગાન કરત હિત એહા, દિવ્ય કર્મ કરું જુગ જુગ જેહા ।
સો મમ જન્મ કર્મ હે જોઈ, અધિક અમાયિક જાનત સોઈ ॥
જન્મ કર્મ મમ જેહિ તન જાને, સો તન ત્યાગીકે પરમ સયાને ।
હે અર્જુન ફિર જનમ ન પાવે, મોહિ મિલે મમ ધામમેં આવે ॥૯॥

દોહા - ગયે હે રાગ ભય ક્રોધ જેહી, મોમહી ચિત્ત અખંડ ।
મમ આશ્રિત મુનિ ધીર ઉર, રહત ન પિંડ બ્રહ્મંડ ॥

ચોપાઇ

જન્માદિક મમ દિવ્ય અનંતા, જાનિ પવિત્ર ભયેઉ બુદ્ધિવંતા ।
ભયે હે પુનિત જ્ઞાન તપ જોઉ, પ્રેમભક્તિ મમ પાવત સોઉ ॥૧૦॥
હે કુંતીસુત સુનુ મમ બાતા, જો મમ શરણ આયે સાક્ષાતા ।
જેહિ વિધિ મનુષ્ય ભજત મોય એહી, તેહિ વિધિ સદા ભજું મેં તેહિ ॥
શરણાગત ઉર ઇચ્છા જેહા, તેહિ વિધિ દર્શ દેહુ કરી નેહા ।
અબ ઇહા બોતકે કહા હોઈ, મમ સ્વભાવ અનુભવ ચહે સોઈ ॥
એસે સબહિ મનુષ્ય હે જેહૂં, સબ પર નારાયણ મેં તેહૂં ।
સો મેં મમ સ્વભાવહે જેતા, મન બાનિકું અગોચર તેતા ॥

દોહા - યું મમ મૂરતિ સ્વભાવજુત, ભક્તકું અગમ ન હોય ।
ચક્ષુ આદિક સબ ઇંદ્રિકું, સબવિધિ પ્રગટ હે સોય ॥૧૧॥

ચોપાઇ

અબ પ્રસંગ પ્રાપત ભઈ જેહું, બાત સમાપત કિનિ તેહૂં ।
કર્મ જોગ બરન્યો હે જેહા, જ્ઞાનાકાર કહન હિત તેહા ॥
એસો કર્મજોગ અધિકારી, અતિ દુર્લભ લિયો હે વિચારી ।
કર્મનિકે ફલ ઇચ્છત જોઈ, ઇંદ્રાદિકહી આરાધત સોઈ ॥
ઇંદ્રાદિકકો આતમ જોઉ, મેં સબ જજ્ઞકો ભુક્તા સોઉ ।

ફલ ઈચ્છા બિન જજત ન સોઈ, કરત સકામ કર્મ દુઃખિ હોઈ ॥
મનુષ્ય સબહિ યહ લોકમેં જેઉ, અન્ન પશુ પુત્રાદિક ચહે તેઉ ।
ઇંદ્રાદિકહી સેવે સો જબહિ, પુત્રાદિક સદ્ય ફલ લતહ હે તબહિ ॥
દોહા - તાતે ફલ હિત જજત હે, ઇંદ્રાદિક સુરવૃંદ ।
અધિક સકામી અલ્પમતિ, મોહિ ન માનત મંદ ॥૧૨॥

ચોપાઇ

અબ હરિ ભજનરુપ કર્મ જોઈ, તાસ વિરોધિ પાતક સોઈ ।
પાપકે નાશ કરન હિત જેહા, કહત હે કૃષ્ણ કૃપાનિધિ તેહા ॥
હે અર્જુન વર્ણ હે જેહૂં, જગમહી મુખ્ય કહાવત તેહૂં ।
બ્રહ્મા આદિક કીટપ્રજંતા, સબ જગ ગનત ન આવત અંતા ॥
સત્વાદિક વિભાગ કરી જેહી, ગુણ અનુસાર ભયેહે તેહિ ।
બ્રાહ્મણાદિક ચહુ વર્ણ ઉદારા, શમ દમાદિ તેહિ કર્મપ્રકારા ॥
ગુણ અરું કર્મ વિભાગસેં જેઉ, અતિ વિભાગ જુત વર્તત તેઉં ।
મેં જગ ઉત્પત્તિ સ્થિતિલયકારી, તદપિ અકર્તા મેં અવિકારી ॥
દોહા - મેં સબ કારન સબહિ પર, સબ જગ મમ આધાર ।
મહિમા ક્ષીણ ન હોત મમ, મોય જાનો કરતાર ॥૧૩॥

ચોપાઇ

તાતેં વિચિત્ર જગત રચું જેહા, મોકું બંધન કરત ન તેહા ।
દેવ મનુષ્યાદિક જગ જેહૂં, વિવિધ ભાતિ કર્તા કર્મ તેહૂં ॥
જેસે કર્મ કિયે જેહી જેહા, તેસેં દેહ દિયે તેહી તેહા ।
કરત હે કર્મ જીવ જોઈ, તાકો ફલ પાવત હે સોઈ ॥
મોય કર્મફલ ઈચ્છા નાંહી, નિજાનંદ પૂરણ મનમાંહીએહિવિધિ ।
જગ કરતા મેં તેહા, અધિક અકર્તા જાનત જેહા ॥
કર્મકે આરંભમેં સોઈ પ્રાનિ, રહે નિર્લેપ મોય પહિચાનિ ।
કર્મસેં બંધન હોત ન લેશા, મુક્ત હોત મેરે ઉપદેશઆ ॥૧૪॥
દોહા - એહિવિધિ મોકું જાનિકે, પાપ ભયે સબ નાશ ।
પૂર્વ મુમુક્ષુ સબહી યું, કિને કર્મ પ્રકાશ ॥

ચોપાઇ

જાનિ અલિપ્ત કરતા સોઈ, કર્મ કરો તુમ તતપર હોઈ ।
જ્ઞાનસેં પાપ રહિત તુમ જેહુ, મનુ આદિક કિયે કર્મ હે તેહૂં ॥
વિવસ્વત મનુ આદિ ઉદારા, કિયે હે પુરાતન કર્મ અપારા ।
તાતેં પુરાતન કર્મ હે જેહી, તુમ તતપર હોય કરના તેહી ॥૧૫॥
અબ બરનેંગે કર્મ વિચારી, તાસ સ્વરુપ અગમ અતિ ભારી ।
કરને જોગ્ય કર્મ હે જેહા, કવન રુપ તેહિ યહ સંદેહા ॥
કર્મમેં જ્ઞાન સો અકર્મરુપા, તાકો રુપ સો કવન અનૂપા ।
કર્મ અકર્મ જ્ઞાન હે જોઉ, કવિ ગુન પંડિત લખત ન કોઉ ॥
દોહા - અંતરગત જેહિ જ્ઞાન હે, એસો કર્મ હે જોય ।
સો કર્મનિકે રુપકું, બરનિ સોઉ તોય ॥
જેહિ કર્મનિકું જાનિકે, ટરત જગત જંજાલ ।
અશુભરુપ સંસારસેં, હોઈ હો મુક્ત તતકાલ ॥૧૬॥

ચોપાઇ

મોક્ષકે સાધનરુપ જો કર્મા, તિનહિમેં જાનન જોગ્ય હે મર્મા ।
વિકર્મ દ્રવ્ય સામગ્રી જેહૂં, નિત્ય નૈમિત્તિક કર્મનિ હિત તેહૂં ॥
સો વિકર્મ હે વિવિધ પ્રકારા, તિનમહી જાનન જોગ્ય અપારા ।
જ્ઞાન સોઈ અકર્મકો રુપા, તિનમહી જાનન જોગ્ય અનૂપા ॥
એહિવિધિ પરમ મુમુક્ષુ તેહી, કરને જોગ્ય કર્મ હે જેહી ।
યું કર્મનકી ગહન ગતિ જેહા, દુઃખ કરી જાનન જોગ્ય હે તેહા ॥૧૭॥
કર્મમેં અકર્મ દેખત જોઈ, તાકો ભેદ બતાઉ તોઈ ।
હરિ આરાધન કર્મ હે જેઉ, તિનમહી જ્ઞાનકું દેખત તેઉં ॥
છંદ હરિગીત - દેખત સોઈ કર્મમેં જ્ઞાનકું અકર્મ જ્ઞાન કહાવહીં,
અકર્મ આત્મજ્ઞાન તિનમહી કર્મજોગ લગાવહીં ।
સાક્ષાત આતમ રુપકો ભયો તદપિ હરિગુન ગાત હે,
હરિભજન સુમરન અવશ્ય કરનો એહિ કર્મ સાક્ષાત હે ॥
તેહિ બિન ન શોભત જ્ઞાન યું દેખત સોઈ બુદ્ધિવંત હે,
સબ મનુષ્યમહી સો મોક્ષ સાધન જોગ્ય શુભમતિ સંત હે ।

સબ શુભ કર્મકો સોઈ કરતા સુજ્ઞ વિકર્મમેં સહી,
સબ ફલકી ઈચ્છા ત્યાગીકે એક મોક્ષ ઈચ્છા દૃઢ રહી ॥
દોહા - ફલ ઈચ્છા બિન કર્મમેં, અચલ બુદ્ધિ ભઈ જાસ ।
સો સાધકકે ઉર વિષે, હોત હે જ્ઞાન પ્રકાશ ॥૧૮॥

ચોપાઇ

અર્જુન તુમ યું કહી હો વાતા, કર્મમેં જ્ઞાન કહા સાક્ષાતા ।
યાકો ઉત્તર તોય સુનાઉં, તવ મન સબ સંદેહ મિટાઉં ॥
જો મુમુક્ષુકે આરંભ એહું, દ્રવ્યસંચય આદિક સબ તેહૂં ।
લૌકિક વૈદિક કર્મ અપારા, ફલ ઈચ્છા બિન કરહિ સો સારા ।
એહિ વિધિ કર્મ કરત હે જેહા, આતમદર્શી કહાવત તેહા ।
આતમજ્ઞાન અનલ અઘ જારે, તેહિ પંડિત કહે મુનિ મતવારે ॥૧૯॥
કર્મ રુ કર્મકે ફલ હે જેહી, કરનેકો અભિમાન હે તેહી ।
કર્મકી અભિલાષા હે જોઈ, સબ તજિ નિત્ય ત્રપત મુનિ સોઈ ॥
દોહા - આત્મસ્વરુપમેં તૃપ્ત નિત, દેહાદિકસેં ઉદાસ ।
એહિવિધિ કરત હે કર્મકું, સો તેહી જ્ઞાન અભ્યાસ ॥
સોરઠા - એહિવિધિ કરત હે કર્મ, સો કરતા કછું નહી કરત ।
એહિ અલૌકિક મર્મ, કર્મ સો જ્ઞાન અભ્યાસ સમ ॥૨૦॥

ચોપાઇ

કર્મકો રુપ જ્ઞાનસમ જેહું, ફિર ઈહાં બરનિ સુનાઉ તેહૂં ।
ફલ ઈચ્છા તજિ વર્તત જેહા, નિમજુક્ત મન કીનો તેહા ॥
સબહી વસ્તુમહી મમતા જેતી, સમઝી વિચારી તજી હે તેતી ।
તનનિર્વાહ માત્ર જ્યું હોઈ, તિતનો કર્મ કરત હે સોઈ ॥
તિન કરી નહી પાવત સંસારા, જ્ઞાનનિષ્ઠ કર્મ ઉદારા ।
કર્મજોગ કરીકે શુભ અંગા, આતમદર્શન કરત અભંગા ॥૨૧॥
હરિ ઈચ્છા પ્રાપત ભયો જેતા, અન્ન વસ્ત્રાદિક પાયકે તેતા ।
તેહી સંતુષ્ટ રહત મનમાંહી, શીત ઉષ્ણ સુખ દુઃખ ભય નાંહી ॥
દોહા - સુખ દુઃખકે કારન સદા, નિજ કર્મનકું જાની ।

મત્સર તેહી કારન તજ્યો, તાતેં રહત નિર્માની ॥
જુદ્ધાદિક કર્મનિ વિષે, જય રુ પરાજય જેહૂ ।
તિનમહી સમ વર્તત સદા, કર્મસેં લિપ્ત ન તેહૂં ॥૨૨॥

ચોપાઇ

આત્મજ્ઞાનમેં મન રહ્યો જબહી, તાતે અનાતમ ત્યાગ્યો સબહિ ।
ત્યાગી સબહિ સુખસાજકો સંગા, જજત હે જજ્ઞસેં વિષ્ણુ અભંગા ॥
અથવા પંચજજ્ઞ હિત જોઉ, કર્મ કરત નિત્ય તતપર સોઉ ।
તાહિકે બંધનહેતુ જેહા, પૂર્વકર્મ સબ નાશત તેહા ॥૨૩॥
અબ સમ કર્મ કહાવત જેહૂં, બ્રહ્મરુપ કરી કહત હે તેહૂં ।
ઘૃત જવાદિ જેહિ અરપણ હોઈ, સ્રુક સ્રુવાદિક અર્પણ સોઈ ॥
પ્રકૃતિ બ્રહ્મકો કારજ એહું, તાતેં બ્રહ્મ રુપ હે તેહુ
ઘૃત જવાદિ હવિ બ્રહ્મહિ જાનો, અનલ હું સબવિધિ બ્રહ્મ પ્રમાનો ॥
દોહા - હોમનહાર સો બ્રહ્મ હે, યું બ્રહ્મમય સબ સાજ ।
બ્રહ્મ અનલમહી બ્રહ્મહવિ, અરપે બ્રહ્મ નિજ કાજ ॥
એહિવિધ કર્મમેં બ્રહ્મ સબ, ધરત હે તતપર હોય ।
બ્રહ્મરુપ શુભ કર્મકો, કરનહાર હે સોય ॥
સોરઠા - બ્રહ્મસમાધિ સોય, બ્રહ્મરુપ કર્મનિ કરત ।
એસો સાધક જોય, બ્રહ્મ પ્રાપ્તિકે જોગ્ય નિત ॥૨૪॥

ચોપાઇ

યું કર્મનકો જ્ઞાનસ્વરુપા, પ્રતિપાદન કિયો પરમ અનૂપા ।
કર્મજોગકે ભેદ હે જેહૂં, અબ અનુક્રમસેં બરનત તેહૂં ॥
અવર કર્મજોગી જગ જેહા, દેવકો અરચન કરત હે તેહા ।
કોહું કર્મજોગી જગ જેહી, બ્રહ્મરુપ અગ્નિમેં તેહી ॥
ઘૃત આદિક સામગ્રી જોઉ, શર્વાદિકસેં હોમત સોઉ ।
હોમહિમેં નિષ્ઠા દૃઢ ધારે, એહિવિધિ જ્ઞાનસેં કારજ સાર ॥૨૫॥
અવર કર્મજોગી હે જેહૂં, જ્ઞાનઈંદ્રિ શ્રોત્રાદિક તેહૂં ।
શબ્દાદિક સોં ફેરિકે લાવે, સંયમ અનલમેં ધરિ સુખ પાવે ॥
દોહા - અપર કર્મજોગી સબે, શબ્દાદિક હે જેહૂં ।

ઇંદ્રિયરુપી અગ્નિમેં, હોમ કરત હે તેહૂં ॥
સોરઠા - સબ ઇંદ્રિગણ જેહૂં, નિજનિજ વિષયમેં અતિ ચતુર ।
કરત નિવારણ તેહૂ, તિનકિ જતનમેં નિત્ય રહત ॥૨૬॥

ચોપાઇ

કોહું કર્મજોગી સુવિચારી, જ્ઞાનહિસેં પ્રજ્વલિત ભયો ભારી ।
આતમસંયમ અનલ હે જેહું, ધ્યાન ધારણરુપી તેહું ॥
તિનમેં ઇંદ્રિકે કર્મ હે જેહા, શબ્દાદિકકું હોમત તેહા ।
તેહિ વિધિ પ્રાણકે કર્મ જોઇ, શ્વાસ ઉચ્છવાસ હે આદિક સોઇ ॥
આતમસંયમ અગ્નિમેં સોઉ, ભસ્મ કરત નહી રાખત કોઉ ।
પ્રાણ ઇંદ્રિકે કર્મ હે જેહી, વિષયસેં જતનસેં ટારત તેહિ ॥૨૭॥
કાહું કર્મજોગી બુદ્ધિવંતા, દ્રવ્યજજ્ઞ કરી જજત અનંતા ।
ન્યાયસેં દ્રવ્ય ઉપાર્જત જેતા, દેવ જજ્ઞમહીં કરી જજત અનંતા ॥
ન્યાયસેં દ્રવ્ય ઉપાર્જત જેતા, દેવ જજ્ઞમહીં ખરચત તેતા ।
દોહા - કોહું કર્મજોગી સદા, તપજજ્ઞહી કરે ધીર ॥
ચાંદ્રાયણ આદિક વિષે, શ્રદ્ધાજુકત ગંભીર ।

ચોપાઇ

કોહું કર્મજોગી અતિ ધીરા, જોગજજ્ઞ રત વિમલશરીરા ।
પુણ્યરુપ તીરથ જગ જેહા, તિનમહી રાખત પરમ સનેહા ॥
કોહુ કર્મજોગી ગુનરાશી, વેદ પઢત ઉર ધરી અવિનાશી ।
કોહું કર્મજોગી બુદ્ધિવાના, વેદકે અર્થ પઢત સુજાના ।
કોહું કર્મજોગી અશક્ત હોઇ, જત્નસેં નિજવ્રત રાખત સોઇ ।
જો મુનિવર અતિ દેઢવ્રત રહહિ, સો શ્રુતિસિદ્ધ પરમ પદ લહહિ ॥૨૮॥
કોહું કર્મજોગી અતિ જ્ઞાની, પ્રાણાયામપરાયણ ધ્યાની ।
સો અપાનમહીંહોમત પ્રાના, પુરક રાખત પરમ સુજાના ॥
દોહા - કોહું અપાનકું પ્રાણમેં, હોમત ધીરજ ધારી ।
યું રેચકકું કરત હે, જોગકી જુગત વિચારી ॥

ચોપાઇ

પ્રાણ અપાન કહાવત જેહા, કોઉ જોગી રંધત હે તેહા ।
પ્રાણમેં પ્રાણકું હોમત ધીરા, કુભક કરત હે પરમ ગંભીરા ॥
તીન પ્રકારકે જોગી જેહૂં, આહારકો નિયમ રખતહે તેહૂં ।
અલ્પ આહાર સબહિકો ધર્મા, તેહિ બિન જોગકો લહત ન મર્મા ॥૨૯॥
આધે શ્લોકકો અર્થ હે જોઉ, પ્રથમ શ્લોક સંગ કિનો સોઉ ।
દ્રવ્યજજ્ઞ સો લેકર જેહી, પ્રાણાયામ પ્રજંત હે તેહી ॥
કર્મજોગકે ભેદ હે જોઈ, ભિન્ન ભિન્ન બરનિ સુનાએ સોઈ ।
તિનમહીં પ્રવર્તે જાનિ હિત જેઉ, સબવિધિ કર્મજોગી હે તેઉ ॥
દોહા - પંચ મહા જજ્ઞાદિક સો, નિત્ય નિમિત્ત શુભ કર્મ ।
તિન કરી જજ્ઞ જો હોત હે, તેહિ જાનત સબ મર્મ ॥
પ્રથમ કહે શુભ જજ્ઞસેં, જેહિ પાતક ભયો નાશ ।
સો સાધકકે ઉરવિષે, હોત હે પરમ પ્રકાશ ॥૩૦॥

ચોપાઇ

જજ્ઞશેષ અમૃત અન્ન જેહા, સોઈ અન્ન કરી જો ધારત દેહા ।
બ્રહ્મ સનાતનકું સોઈ પાવે, કાલકી ઝાલમેં સો નહી આવે ॥
પ્રથમ કહે સબ જજ્ઞ હે જેઉ, તામધ્ય એકહુ કરત ન તેઉ ।
સો અજજ્ઞ અતિ નીચ હે પ્રાની, તાહિ વિલોકત હોવત હાની ॥
નાશવંત તુચ્છ સુખ જામાંહી, એસો મનુષ્યલોક તેહિ નાંહી ।
હે અર્જુન પરલોક હે જોઈ, ઐસે દુષ્ટકું કહીસે સોઈ ॥૩૧॥
એહિવિધ જજ્ઞ અનેક પ્રકારા, ભયો હે બ્રહ્મમુખસેં વિસ્તારા ।
બ્રહ્મકું મિલનકો સાધન એહા, તામહિં લેશ નહી સંદેહા ॥
દોહા - કર્મજોગકે ભેદ સબ, કર્મસેં ઉપજે જાની ।
નિત્ય નિમિત્ત શુભ કર્મસેં, હોત સકલ દુઃખહાની ॥
એહિવિધિ જાન તુમ, જયું કહે કરો કર્મ ।
છુટી હોય યહ સંસારમેં, એહિ અલૌકિક કર્મ ॥૩૨॥

ચોપાઇ

જ્ઞાન કર્મ મહી રહત હે જબહિ, કર્મકું જ્ઞાનાકાર હે તબહિ ।
ભિંતર રહત જ્ઞાન નિત્ય જામે, એસો કર્મ કહાવત તામેં ।
જ્ઞાનકો અંશ હે અધિક પ્રાધાના, સો બરનત પ્રભુ પરમ સુજાના ।
જ્ઞાનકો આશ્રય કર્મ હે જેહા, તિનમહી દ્રવ્યમય જજ્ઞ હે તેહા ॥
દ્રવ્યજજ્ઞસેં શ્રેષ્ઠ અપારા, જ્ઞાનજજ્ઞ સો સબ શ્રુતિસારા ।
સુનહું કુંતીસુત પરમ પ્રવીના, વૈદિક કર્મ સબહિ અતિ ઝીના ॥
તિનસેં અપર સ્મૃતિ કહે જેહિ, સ્માર્ત કર્મ કહાવત તેહી ।
શ્રુતિ સ્મૃતિ ભાષિત કર્મ જોઈ, જ્ઞાનમેં સબહિ સમાપ્તિ હોઈ ॥
દોહા - સબ સાધન કરીકે વિમલ, પાવને જોગ્ય હે જ્ઞાન ।
જ્ઞાન રહત હે કર્મમેં, જાનહું પરમ સુજાન ॥
તાતે કરત અભ્યાસ જો, જ્ઞાનકું પાવત મોય ।
અનઅભ્યાસી જ્ઞાનકું, કબહું ન પાવત કોય ॥૩૩॥

ચોપાઇ

અર્જુન તોય કહ્યો મે જ્ઞાના, કર્મમેં રહિકે પરમ સુજાના ।
જિન આતમ જાન્યો સાક્ષાતા, સો જ્ઞાનિસેં જ્ઞાન ગ્રહો તાતા ।
નમસ્કાર કરી પ્રશ્ન ઉચ્ચારો, સેવા કરી સબ અંતર ટારો ।
સો જ્ઞાની તબ પ્રશ્ન વિચારી, કહી હે જ્ઞાન મુનિ અતિ હિતકારી ॥૩૪॥
હે પાંડુનંદન સુનુ બાતા, જાનિકે તત્ત્વ જ્ઞાન વિખ્યાતા ।
એહિવિધિ દેહાતમ મતિ જેહા, સોઈ મહામોહ ન પૈહો તેહા ॥
જેહિ જ્ઞાન કરી સબ જગ જોઉ, નિજ આતમમહી દેખિહો સોઉ ।
નિજ આતમ પર જોઈ, જ્ઞાનદૃષ્ટિ કરી ભેદ ન કોઈ ॥
દોહા - નિજઆતમ દર્શન ભયો, તે સોઈ સબકો રુપ ।
પ્રાણિમાત્રકે આતમા, દેખિહો પરમ અનૂપ ॥
અધિક શુદ્ધ નિજ આતમા, સબહીકે આતમ જેહૂં ।
સબહિકું મોમહી દેખિ હો, મમ આશ્રિત હે તેહૂં ॥૩૫॥

ચોપાઇ

હે અર્જુન અતિ પાપી જેહા, તિનહિસેં અતિપાપી તુમ તેહા ।

તદપિ પ્રથમ કહ્યો જ્ઞાન હે જોઈ, પાપ ઉદધિકી નૌકા સોઈ ॥
જ્ઞાનરુપ નૌકાસેં વીરા, પાપ ઉદધિ તરિહો તુમ ધીરા ।
જ્ઞાન નાવકો રાખી આધારા, બિન પ્રયાસ પૈહો ભવપારા ॥૩૬॥
અધિક પ્રબલ અગ્નિ ભયો જેહૂં, કાષ્ટ સમૂહકું જારત તેહૂં ।
આતમજ્ઞાન અનલ ઈમિ ભારી, અર્જુન દેત કર્મ સબ જારી ॥૩૭॥
તાતે જ્ઞાનતુલ્ય જગમાંહી, શુદ્ધ કરન અન્ય સાધન નાંહી ।
આતમજ્ઞાન પાપ કરે નાશા, સો જિમિ હોય સો કહું અભ્યાસા ॥
દોહા - કર્મજોગ નિત્ય કરત જો, જ્ઞાનજોગ્ય જો હોય ।
નિજ આતમમહી કાલ કરી, જ્ઞાનકું પાવત સોય ॥૩૮॥

ચોપાઇ

દે ઉપદેશ બતાયો જ્ઞાના, તિનકિ વૃદ્ધિમહી શ્રદ્ધાવાના ।
સોઈ જ્ઞાનમહી મનકું ધારે, આત્માસેં અન્ય વિષય નિવારે ॥
વિષયસેં ઇંદ્રિ ફેરીકે લાવે, એસો પુરુષ સો જ્ઞાનકું પાવે ।
યું શુભ જ્ઞાન પાય બુદ્ધિવંતા, સદ્ય સો પાવત શાંતિ અનંતા ॥૩૯॥
એહિવિધ જન બતાયો જેહુ, તિન કરી રહિત અજ્ઞ હે તેહૂ ।
કહ્યો જો જ્ઞાન જિમિ બઢત અપારા, સો ઉપાય નહી કરત ગમારા ॥
કહ્યો જો જ્ઞાન તેહિ સંશય ભારી, નાશકું પાવત સોકું વિચારી ।
આત્મજ્ઞાન જથારથ જેહા, તિનમહીં સંશય જુક્ત હે તેહા ॥
દોહા - ધર્મ અર્થ અરુ કામસુખ, તાહી ઈહાં નહી હોય ।
તો અતિ દુર્લભ મોક્ષસુખ, કયું કર પાવત સોય ॥
જેહિ ઉર સંશય જ્ઞાનકો, તાકું નહી સુખલેશ ।
તાતેં ભટકત ભવવિષે, વ્યરથ ભયો ઉપદેશ ॥૪૦॥

ચોપાઇ

કિયો ઉપદેશ જોગ કરી એહી, જ્ઞાનાકાર ભયે કર્મ જેહી ।
આત્મજ્ઞાન પ્રબલ ભયો જબહી, સંશયછેદ ભયે સબ તબહિ ॥
આત્મવંત મનસ્વી જેહુ, સાવધાન વર્તત નર તેહૂ ।
પૂર્વ કર્મ હે દુઃખપ્રદ જોઈ, બંધકેહેતુ ન બાંધત સોઈ ॥૪૧॥
તાતે અનાદિ અવિદ્યા જેહા, તિન કરી સંશય ઉપજત એહા ।

આત્મસંબંધિ સંશય જેઉ, હૃદય કમલમહીં રહત હે તેઉ ॥
જ્ઞાનખડ્ગ હમ કહ્યો ઉદારા, સો સબ સંશય છેદનહારા ।
જ્ઞાનસેં સંશય છેદિકે સબહી, કર્મજોગ આરંભો અબહી ॥
દોહા - હે ભારત હીંમત સહિત, જુદ્ધ કરન હિત તાત ।
વેગસેં ઠાઢે હોહું તુમ, માની લેહું સત્ય વાત ॥૪૨॥
કરત ક્રિયા ઈમિ જ્ઞાનજુત, તાહી ન લાગત કર્મ ।
મુક્તાનંદ કે નાથ યું, સબહિ બતાયો મર્મ ॥

ઈતિ શ્રીભગવદ્‌ગીતાસૂપનિષત્સુ બ્રહ્મવિદ્યાયાં યોગશાસ્ત્રે શ્રીકૃષ્ણાર્જુનસંવાદે મુક્તાનંદમુનિવિરચિતભગવદ્‌ગીતાટીકાયાં કર્મ સન્યાસયોગો નામ ચતુર્થો અધ્યાયઃ ॥૪॥

અધ્યાય-૫

ચોપાઇ

ચઉથે અધ્યાયમહી બહુ વારા, કર્મજોગ કહ્યો જ્ઞાનઆકારા ।
કર્મજોગકે ભેદ હે જેહૂ, વિવિધ ભાતિ બરને હે તેહૂ ॥
જ્ઞાનકો અંશ કહાવત જોઈ, અતિ પ્રધાન કરી બરન્યો સોઈ ।
અબ પંચમ અધ્યાયમેં એહા, કર્મજોગ અતિ ઉત્તમ તેહા ॥
આત્મપ્રાપ્તિકે સાધનમાંહી, કર્મજોગ અતિ શ્રેષ્ઠ કહાંહી ।
ઉભય ભાતિ સુનિકે યુ બાતા, અર્જુન પુછત ભયે સાક્ષાતા ॥

અર્જુન ઉવાચ ।

કહે અર્જુન સુનુ કૃષ્ણ ગોસાંઈ, કર્મકો ત્યાગ કહત જિનમાંઈ ।
એસો જ્ઞાનજોગ હે જેહી, પ્રભુ તુમ શ્રેષ્ઠ કહત હો તેહી ॥
દોહા - દ્વિતીય અધ્યાયમેં યું કહ્યો, શુદ્ધ મુમુક્ષુ જોય ।
કર્મજોગ કરે પ્રથમ જબ, તબ અંતર શુદ્ધ હોય ॥

ચોપાઇ

અન્તઃકરણ શુદ્ધ હોવત જબહી, જ્ઞાનજોગકું સાધિકે તબહી ।
આતમદર્શન એહિવિધ હોઈ, યું તુમ કહ્યો સુન્યો હમ સોઈ ॥
તિસરો ચોથો અધ્યાય જેહૂં, પુનિ તુમ તિનમહી બરન્યો એહું ।
જ્ઞાનજોગ અધિકારી જેહી, કર્મજોગ અતિ શ્રેષ્ઠ હે તેહી ॥

તાતેં જ્ઞાનજોગહે જેહા, કર્મજોગ તુમ બરન્યો તેહા ।
પ્રભુ તુમ ઉભયમેં શ્રેષ્ઠ જો માનો, સો નિશ્ચે કરી કહો ભ્રમ માનો ॥૧॥

શ્રી ભગવાનુવાચ -

કહે શ્રીકૃષ્ણ સુનુ અર્જુન બાની, જ્ઞાનજોગ બરન્યો સુખદાની ।
કર્મજોગ બરન્યો હે જોઈ, દૃઢ કલ્યાન કરત હે દોઈ ॥
દોહા - તદપિ ઉભયમેં જ્ઞાનસૌ, કર્મજોગ બલવાન ।
કર્મજોગ સબ જીવકો, કરત પરમ કલ્યાન ॥૨॥

ચોપાઇ

જ્ઞાનજોગસેં કર્મ ક્યું સારા, યાકો ઉત્તર કહું તોય પ્યારા ।
જો નર કર્મ કરત હે તોઉ, નિત્યસંન્યાસી તુલ્ય હે સોઉ ॥
તૃપ્ત જો આતમ અનુભવમાંહી, તેહિ બિન અન્ય ઈચ્છા ઉર નાંહી ।
આતમ બિન અન્ય વસ્તુ જેહા, રાગ દ્વેષ તેહી કરત ન તેહા ॥
રાગ દ્વેષ આદિક હે જોઈ, સહન કરત અતિ તતપર હોઈ ।
મહાભુજ કર્મજોગ કરી ધીરા, સુખહિસેં બંધન રહિત ગંભીરા ॥૩॥
સાંખ્ય જો જ્ઞાનજોગ સુખકારી, જોગ સો કર્મજોગ અઘહારી ।
ઉભયકું ફલ કરી ન્યારે બખાને, બાલબુદ્ધિ બુધ તાહિ પ્રમાને ॥
દોહા - સાંખ્ય રું જોગકે પૃથક ફલ, કહત જ્યું બાલ અજાન ।
પંડિત પૃથક ન કહત હે, જાહિ જથારથ જ્ઞાન ॥
સોરઠા - જ્ઞાનજોગ શુભ જોય, કર્મજોગ એ ઉભય મધ્ય ।
એકહુંમેં સ્થિત હોય, ઉભયકો ફલ આતમ લહત ॥૪॥

ચોપાઇ

સાંખ્ય જો જ્ઞાનકિ નિષ્ઠાવાના, આત્મદર્શરુપી લહત હે સ્થાના ॥
કર્મજોગનિષ્ઠા જુત જેહા, સોઈ સ્થાનક પાવત તેહા ॥
સાંખ્ય રું જોગ કહાવત દોઈ, યું ફલ કરી સમ દેખત જોઈ ।
સોઈ દેખત સોઈ પંડિત જાનો, ઓર સબહિ જડ અંધ પ્રમાનો ॥૫॥
હે અર્જુન સુનુ ઉભયકી બાતા, ઈનમહી યહ વિશેષ સાક્ષાતા ।
જ્ઞાનજોગ સુખકારી જોઉ, કર્મજોગ બિન લહત ન સોઉ ॥
અરું જો જોગ જુક્ત મુનિ ધીરા, આત્મ મનન રત અતિ ગંભીરા ।

સુખહિ સેં કર્મજોગ કરી તેહી, અલ્પ કાલ આતમ લહે તેહી ॥
દોહા - જ્ઞાન જોગજુત કષ્ટ કરી, સાધત આતમ જ્ઞાન ।
બહુત કાલ કરી પાવહિ, આતમદર્શ સુજાન ॥૬॥

ચોપાઇ

જોગ જુક્ત જગમેં નર જોઈ, હરિઆરાધનરુપ હે સોઈ ।
શુદ્ધ કર્મનિમહી વર્તત તેહા, તાતેં અતિ વિશુદ્ધ મન એહા ॥
અધિક પ્રબલ ઇંદ્રિયગણ જેહી, અતિ વિશેષ કરી જિત્યો તેહી ।
સબહિ ભૂતકો આતમ જેહૂ, સો નિજ આતમ જાનિકે તેહૂ ॥
સો કર્મનકું કરત હે જબહી, દેહમેં આતમભાવ ન તબહી ।
તાતેં અલ્પ કાલ કરી જંતા, આતમદર્શન પાવે અનંતા ॥
તાંતે કર્મજોગ હે જેઉ, સબ સાધનમેં શ્રેષ્ઠ હે તેઉ ।
કર્મજોગ સોઈ જ્ઞાનઉ પાવે, સો મનકે મલ સબહી નસાવે ॥૭॥

દોહા - એહિવિધિ આતમ તત્વકો, જાનનહાર હે જોય ।
ઇંદ્રિ પ્રાણ મન આદિસેં, ભિન્ન રહત હે સોય ॥

ચોપાઇ

જ્ઞાનઇંદ્રિ શ્રોત્રાદિક જેહિ, કર્મઇંદ્રિ વાગાદિક તેહી ।
અન્તઃકરણ રું પ્રાણ હે જેહા, ઈનહિસેં તાસ ક્રિયા કરી તેહા ॥
ઇંદ્રિય આદિક માયિક જેહૂ, નિજનિજ વિષયમેં વર્તત તેહૂ ।
યું નિજ આતમ પૃથક પિછાને, મેં ન કરું કછું મુનિ યું માને ॥૮॥
બ્રહ્મશબ્દ કહ્યો શ્લોકમેં જોઈ, મૂલ પ્રકૃતિપર જાનહું સોઈ ।
મહદ બ્રહ્મ મમ જોનિ જેઉ, કહિ હે શ્રીકૃષ્ણજી આગે તેઉ ॥
એહિ વિધિ મૂલપ્રકૃતિ હે જોઉ, દેહ ઇંદ્રિ આદિક ભઈ સોઉ ।
સો દેહાદિક બ્રહ્મમેં સંતા, સબહી કર્મ અર્પત બુદ્ધિવંતા ॥૯॥
દોહા - ફલકી ઇચ્છા ત્યાગીકે, અધિક અકરતા હોય ।
મેં ન કરું કછું યાહિ વિધિ, કર્મ કરત હે જોય ॥
બંધન હેતુ પાપ કરી, લિપ્ત ન હોવત તેહૂં ।
પદ્મપત્ર જયું જલવિષે, ત્યું મુનિ જગમહિ એહું ॥૧૦॥

ચોપાઇ

દેહ રુંપમ મન બુદ્ધિ હે જેહુ, કેવલ ઇંદ્રિનકો ગણ તેહૂ ।
ઇન સબ કરીકેજોગ હે જેહા, ફલ તજિ કર્મ કરત હે તેહા ॥
કર્મજોગી યું વર્તત જેહી, આત્મશુદ્ધિ હિત કરતહે તેહિ ।
ઉરમેં રહત પૂર્વ અઘ જોઇ, તિનકે નાશ હિત કર્મ હે સોઇ ॥૧૧॥
જુક્ત સો આત્મ બિન અન્ય જોઉ, સો ફલ દેખિ ચલત નહી સોઉ ।
કર્મકે ફલ તજિ કરત હે જેઉ, કેવલ અંતર શુદ્ધિ હિત તેઉ ॥
સો આતમકે અનુભવરુપા, પરમ શાંતિ ફલ પાવે અનૂપા ।
અતિ અજુક્ત નર હોવહી જેતા, આત્મ બિના અન્ય ફલ ચહે તેતા ॥
દોહા - કરત સકામી કર્મકું, ફલ આસક્તિ જાહી ।
તાહિતે કર્મનિસેં સદા, હોત હે બંધન તાહી ॥૧૨॥

ચોપાઇ

અપને પૂર્વ કર્મ હે જેહા, સો હે મૂલ એસો નિજ દેહા ।
સો તનકો સંબંધ હે એહી, તાતેં કર્મકો કરતા હેહી ॥
તન બિન કર્મ કરત નહીં જંતા, યહ વિવેક જુત સો બુદ્ધિવંતા ।
યું વિવેક જુત મન કરી સોઇ, અપને સબહી કર્મ હે જોઇ ॥
નવદ્વાર પુર દેહ હે એહા, તિનમહી કર્મ ત્યાગીકે તેહા ।
નિજવશ ઇંદ્રિનકો ગણ કીના, તન અભિમાન ન કરત પ્રવીના ॥
સો નિજ તનકું કર્મ કરાવે, આપ અકર્તા દુઃખ નહી પાવે ।
સો સુખમેં રહે કર્મ ન કરહી, નાંહી કરાવત યું ઉદ્ધરહી ॥૧૩॥
દોહા - અબ આતમકો રુપ હે, સહજ સ્વભાવિક જોય ।
સો સબવિધિ સાક્ષાત કરી, બરનિ સુનાઉ તોય ॥

ચોપાઇ

દેવ નરાદિક વપુ કરી જેહી, પ્રકૃતિ સંબંધસેં વર્તત તેહી ।
એસો સબહી લોક કે જેહા, નિજ નિજ જોગ્ય કે કરતા તેહા ॥
નિજ નિજ જોગ્ય કર્મ હે જાકું, કર્મસેં દેવાદિક ફલ તાકું ।
સમર્થ કર્મકે વશ નહી જોઇ, જીવ નહી ઉપજાવત સોઇ ॥
તાતેં સ્વભાવહી કરતા જાનો, ઓર ન કરતા કોહૂ પ્રમાનો ।

વાસના પૂર્વ કર્મકિ જેહૂ, દેવાદિકકી કરતા તેહૂ ॥
કરતા કર્મકો માન રહે જોઉ, તેહિ વિધિ કર્મકે ફલ હે સોઉ ।
યહ તિનુકો જોગ મિલાવે, વાસના સોઈ સ્વભાવ કહાવે ॥૧૪॥
દોહા - નિજસંબંધિ પુત્રાદિકો, પાપ ન ટારત જંત ।
ત્યું શત્રુ કે સુકૃત સુખ, ટારત નાંહી અનંત ॥

ચોપાઇ

તાતે યહ જીવાતમ જેહા, દેવાદિક તનસમ નહી તેહા ।
કાહુકો મિત્ર શત્રુ નહી એહિ, એ સબ કરત વાસના તેહી ॥
એસો શુદ્ધ જીવાતમ જોઈ, તેહી વિપરીત સ્વભાવ ક્યું હોઈ ।
અર્જુન યું તુમ પુછિ હો બાતા, યાકો ઉત્તરદેહું મેં તાતા ।
જ્ઞાનકું આવરણ કરતા જેહું, પૂર્વ કર્મ અજ્ઞાન હે તેહું ।
તિન કરી જ્ઞાન સંકોચકું પાવે, તાહિતે યહ સબ જીવ મુઝાવે ॥૧૫॥
એહિ વિધિ વર્તત જીવ અપારા, તિનમેં પાયે જો વિમલ વિચારા ।
જ્ઞાનકું આવરણ કરત હે જોઉ, કર્મરુપ અજ્ઞાન હે સોઉ ॥
દોહા - જાહિ જથારથ જ્ઞાનસેં, ભયો અજ્ઞાનકો નાશ ।
તાકે ઉર આદિત્ય સમ, હોત હે જ્ઞાન પ્રકાશ ॥૧૬॥

ચોપાઇ

સો આતમદર્શન હેજેહી, તિનમહી અચલ બુદ્ધિ હે તેહી ।
સો આત્મમહી મન હે જાહી, આતમમહી નિષ્ઠા દૃઢ તાહી ।
આત્મા પરમ અયન હે જાકું, તેહી બિન ઓર ઠોર નહી તાકું ।
એહિવિધિ જ્ઞાન અભ્યાસ વિચારી, ધોઈ ગયે જેહી પાતક ભારી ॥
યું નિષ્પાપ ભયે નર જેહા, આત્મ સ્વરુપ રહત હે તેહા ।
જન્મમૃત્યુસેં રહિત હે જોઈ, શુદ્ધ આત્મકું પાવત સોઈ ॥૧૭॥
વિદ્યા સો બ્રહ્મવિદ્યા જાનો, વિનય સો અતિ નિર્માન પ્રમાનો ।
સો દોઉ જુક્ત વિપ્ર હે જેહુ, ગૌ ગજ શ્વાન શ્વપચ હે તેહુ ॥
દોહા - ઈન સબમેં સમ દેખહી, પંડિત પરમ સુજાન ।
નિજ આતમકો જાહીકું, ભયો જથારથ જ્ઞાન ॥
સોરઠા - જીવ આત્મા જોય, સત્તારુપી અધિક સમ ।
બ્રાહ્મણદિમહી સોય, આત્મદર્શિ સમ લખત ॥૧૮॥

ચોપાઇ

સાધન દશા મધ્ય મુનિ જેહુ, જગકું જિતિ રહ્યો હે તેહુ ।
જિનકું સમદૃષ્ટિ સબમાંહી, ભેદબુદ્ધિ ઉર ઉપજત નાંહી ॥
જો માયાપર શુદ્ધ સ્વરુપા, દોષરહિત સમ આતમ અનૂપા ।
સો સમ ભાવમેં વર્તત જોઈ, બ્રહ્મણેં અખંડ રહત નર સોઈ ॥૧૯॥
કર્મજોગી એહિવિધ રહે જોઈ, તેહિ સમદર્શ જ્ઞાન જ્યું હોઈ ।
તેહિ વિધ દેત હે શુભ ઉપદેશા, જેહિ સુનિ સંશય રહત ન લેશા ॥
અર્જુન કર્મજોગી હે જેહિ, પૂર્વ કર્મ વાસના કરી તેહિ ।
પ્રિય વસ્તુ પ્રાપત ભઈ જોઉ, તિનમેં હરખ ન પાવત સોઉ ॥
દોહા - અપ્રિય વસ્તુ પાયકે, જેહી ઉદ્વેગ ન હોય ।
સ્થિર આતમમહી બુદ્ધિ જેહી, સાવધાન હે સોય ॥
અસ્થિર દેહ સ્થિર આતમા, એક ન જાનત જેહૂ ।
દેહ રુ આતમ એક કરી, મોહ ન પાવત તેહૂ ॥
સોરઠા - યું ઉપદેશસેં એહુ, બ્રહ્મહિમેં સ્થિર બ્રહ્મવિદ ।
હોત કૃતારથ તેહૂ, જો એહિવિધ અભ્યાસ જુત ॥૨૦॥

ચોપાઇ

આત્મસ્વરુપ વિના અન્ય જેહૂ, પંચ વિષય શબ્દાદિક તેહૂ ।
તહાં નહી પ્રીતિ જુક્ત મન જાહી, આત્મવિષે સુખ ઉપજત તાહી ॥
સો માયિક અભ્યાસકું ત્યાગી, બ્રહ્મ અભ્યાસ કરત બડભાગી ।
બ્રહ્મકે અનુભવ જુત સુખ જેહા, સોઈ અચલ સુખ પાવત તેહા ॥૨૧॥
વિષય ઇંદ્રિકો હોત સંજોગા, તિનસેં ઉપજત બહુવિધ ભોગા ।
સોઈ ભોગ દુઃખકારણ જાનો, નાશવંત અતિ તુચ્છ પ્રમાનો ॥
તાતે સુનુ કુંતીસુત વીરા, ભોગવિષે સુખ ગિનત ન ધીરા ।
નાશવંત તન જાનત જોઈ, ભોગવિષે બુધ રમત ન સોઈ ॥૨૨॥
છંદ હરિગીત - સોઈ બુધ શરીરકું તજે પહિલે કરત સાધન ધીર જુ,
સાધન દશામહી આતમા અનુભવમેં પ્રીતિ ગંભીર જુ ।
સો પુરુષ કામ રુ ક્રોધસેં ઉપજ્યો સો વેગકું સહત હે,
કામાદિ વેગકું સહન સમર્થ જુક્ત તેહી બુધ કહત હે ॥

દોહા - આતમ અનુભવ જોગ્ય સો, સુખી કહાવત સોય ।
આતમ અનુભવ અતુલ સુખ, દેહ તજે તેહી હોય ॥૨૩॥

ચોપાઈ

જો નર બાહ્ય વિષયસુખ ત્યાગી, આતમ અનુભવ સુખ અનુરાગી ।
આતમમહી આરામ હે જાહી, આત્મજ્ઞાન અધિક હે તાહી ॥
એહિવિધિ જોગી વર્તત જેહા, બ્રહ્મસ્વરુપ કહાવત તેહા ।
બ્રહ્મકે અનુભવ રુપ હે જોઈ, સો સુખકું પાવત મુનિ સોઈ ॥૨૪॥
શીત રુ ઉષ્ણાદિક દુઃખ એહુ, તિન કરી મુક્ત ભયે નર જેહૂ ।
આત્મસ્વરુપમેં મન વશ્ય આની, અચલ નિયમ જુત મહામુનિ જ્ઞાની ॥
સબહી પ્રાણિકો અતિ હિત જેહિ, તિનમહી અધિક પ્રીતિ જુત તેહી ।
આત્મસ્વરુપકો દર્શન જોઉ, તિનમહી તતપર વર્તત સોઉ ॥
દોહા - આત્માપ્રાપ્તિ વિરોધી સબ, પાપ ભયે જેહી નાશ ।
બ્રહ્મનિર્વાણ જો આત્મસુખ, સો તેહી હોત પ્રકાશ ॥૨૫॥

ચોપાઇ

જિનકે લક્ષણ કહે હે બખાની, એસો જોગી પરમ વિજ્ઞાની ।
તિનકું બ્રહ્મ સુલભ સુખકારી, સો અબ કહત હે અતિ વિસ્તારી ॥
કામ ક્રોધસેં રહિત ઉદારા, કરત સ્વભાવસેં જત્ન અપારા ।
જિતિ લિયે મન ઇંદ્રિ જેહી, આત્મસ્વરુપકું જાન્યા તેહી ॥
એસે જોગી જગમહી જેહુ, બ્રહ્મકો અનુભવ સુખ લહે તેહુ ।
તિનકું રહત સો સુખમહી વાસા, સો મુનિવર ઉર બ્રહ્મ પ્રકાશા ॥૨૬॥
આત્મસ્વરુપસેં બાહિર જેહા, પંચ વિષય શબ્દાદિક તેહા ।
બાહ્ય ઇંદ્રિગણકી ગતિ જોઈ, વિષયસેં પિછે ફેરત સોઈ ॥
દોહા - જોગ જોગ્ય આસનવિષે, મુનિ બેઠત સમકાય ।
ભ્રકુટી મધ્ય નિજનાસિકા, તહાં સો દૃગ ઠેરાય ।
નાસા ભિંતર ચલત હે, પ્રાન અપાન જો વાય ।
શ્વાસ ઉશ્વાસકું સમ કરત, એહિ વિધિ ધ્યાન લગાય ॥૨૭॥

ચોપાઇ

આત્મદર્શન વિન અન્યસેં જેહા, મન ઇંદ્રિ વૃદ્ધિ રોકત તેહા ।
ગયે હે જાસ ભય ઇચ્છા ક્રોધા, એસો જેહી ઉર અચલ પ્રબોધા ॥
મોક્ષકો અચલ પ્રયોજન જાહી, તેહી બિન ઓર ન ઇચ્છા તાહી ।
એહિવિધિ રહત હે મુનિવર જોઇ, સબહી કાલમેં મુક્ત હે સોઇ ॥૨૮॥
જજ્ઞ રું તપકો ભુક્તા જેહૂ, સબહી લોકપતિકો પતિ તેહૂ ।
સબહી લોકકે ઇશ્વર જોઉ, તિનકો અધિક મહેશ્વર સોઉ ॥
યા જગ સબહી પ્રાણીકે વૃંદા, સબકો સુહૃદ હરત ભવફંદા ।
એસો મોય જાનિ સુખકારી, પરમ શાંતિ સોઇ પાવત ભારી ॥૨૯॥
દોહા - યું મેરે દૃઢ જ્ઞાનસેં, હોત સબહી અઘ નાશ ।
પરમ શાંતિકું પાવહી, સોઇ અનન્ય મમ દાસ ॥
મમ સ્વરુપકો જ્ઞાન જેહી, તાહિ ન બંધન લેશ ।
મુક્તાનંદકે નાથ ઇમિ, દિયો સત્ય ઉપદેશ ॥

ઇતિ શ્રીભગવદ્‌ગીતાસૂપનિષત્સુ બ્રહ્મવિદ્યાયાં યોગશાસ્ત્રે
શ્રીકૃષ્ણાર્જુનસંવાદે મુક્તાનંદમુનિવિરચિત ભગવદ્‌ગીતાટીકાયાં
સંન્યાસયોગો નામ પંચમો અધ્યાયઃ ॥૫॥

અધ્યાય - ૬

ચોપાઇ

સાધન સામગ્રી જુત જેહા, કર્મજોગ સબ વિધિ કહ્યો તેહા ।
જ્ઞાન રુ કર્મજોગ કરી જેહી, સિદ્ધ હોત સુખદાયક તેહી ॥
આતમકું અવલોકન રુપા, કહું અબ જોગ અભ્યાસ અનૂપા ।
જેહી સુનિ જોગકો વિધિ હે જેહુ, સાધક જાનિ લેત સબ તેહુ ।

શ્રીભગવાનુવાચ ।

કહે શ્રીકૃષ્ણ સુનુ અર્જુન બાતા, કર્મકે ફલ સ્વર્ગાદિક તાતા ।
તિનકિ ઇચ્છા ત્યાગીકે જોઇ, કરને જોગ્ય કર્મ કરે સોઇ ॥
સો સંન્યાસી જોગી જાનો, જ્ઞાનજોગ જુત તાહી પ્રમાનો ।
કર્મજોગ નિષ્ઠાજુત જોઉ, આતમ અવલોકન રત સોઉ ॥
દોહા - સાધન આતમદર્શકે, જ્ઞાનજોગ અરુ કર્મ ।

ઉભયમેં નિષ્ઠાવાન હે, જાનિ અલૌકિક મર્મ ॥
જજ્ઞાદિક શુભ કર્મ સબ, કરને જોગ્ય હે જોઈ ।
શુભ કર્મનકું ભ્રાંતિસેં, કબહુ ન ત્યાગત સોઈ ॥
સોરઠા - જ્ઞાનકિ નિષ્ઠા જેહુ, કેવલ તાકો બલ ન જેહી ।
કર્મજોગરત તેહુ, ઉભયકે બલ ઉરમેં રખત ॥૧॥

ચોપાઇ

હે પાંડુસુત જો મુનિ જ્ઞાની, લિયો હે જથારથ આતમ જાની ।
સો જેહી જ્ઞાનજોગ કહે ધીરા, કર્મજોગ સોઈ જાનુ પ્રવીરા ॥
આત્મ અનુસંધાનસેં જેહી, તન અભિમાન તજ્યો સબ તેહી ।
તન અભિમાન તજિ સો સંન્યાસી, તેહિ બિન અન્ય સબ તન અભ્યાસી ॥
તાતેં પ્રથમ કહે હે જેહા, કર્મજોગી જાનો સબ તેહા ।
તિનમહી તન અભિમાની જોઈ, જોગી હોન ન પાવત સોઈ ॥૨॥
જોગી આત્મદર્શ ચહે જબહુ, કર્મજોગ તેહી કારન તબહુ ।
કર્મજોગકું સાધત જેઉ, આતમ દર્શન પાવત તેઉ ॥
દોહા - જોગારુઢ જો હોત હે, અચલ સમાધિ પાય ।
સમ તેહિ કારન તાહિતે, ત્યાગત અન્ય ઉપાય ॥
સોરઠા - જીવાતમકો જોય, જબ લગિ દર્શન હોત નહી ।
તોલુ કર્મ કરે સોય, તા પિછે સમતા ગ્રહત ॥૩॥

ચોપાઇ

તુમ યું કહો સમાધિ કબ હોઈ, યાકો મર્મ બતાઉ તોઈ ।
જબ યહ કર્મજોગિ હે જેહા, આતમ અનુભવ કરીકે તેહા ॥
પ્રાકૃત પંચ વિષય હે જેહી, પંચ ઇંદ્રિકે કર્મ હે તેહી ।
વિષય ઇંદ્રિસેં અધિક અસંગા, દોઉકે સંગકો ત્યાગ અભંગા ॥
સબહી મનોરથ કિનેઉ ત્યાગા, એસો જોગી અધિક બડભાગા ।
જોગારૂઢ કહત હે જાહી, અચલ સમાધિ પ્રાપ્ત ભઈ તાહી ॥૪॥
વિષયકિ આસક્તિ બિન જેહુ, એસે મન કરીકે નર તેહુ ।
નિજ આતમકો કરત ઉદ્ધારા, જેહિવિધિ છુટત કષ્ટ અપારા ॥
દોહા - વિષયમેં પ્રીતિ બાંધિકે, નિજ જિવાતમ જેહુ ।

તાહિ સંસાર સમુદ્રમેં, બોરીન ડારત તેહું ॥
તાતેં નિજમન મિત્ર હે, મહારિપુ નિજમન સોય ।
મિત્ર શત્રુ સંસારમેં, ઓર ન દુજા કોય ॥૫॥

ચોપાઇ

નિજપ્રતાપ કરી નિજમન જેહા, વિષયસેં ફેરિકે જિતત તેહા ।
સો મન તાહિકો બંધુ હોઈ, વિન જિતે શત્રુ હે સોઈ ॥૬॥
શીત ઉષ્ણ સુખ દુઃખ હે જેહી, માન અરુ અપપાન હે તેહી ।
ઈનમહી નિર્વિકાર મન જેહું, પરમ પ્રશાંત કહાવત તેહુ ॥
તાહિકે મનમહી હોત પ્રકાશા, પરમાતમ તહાં કરત નિવાસા ।
પરમાતમ સો જીવકો રુપા, નિજસ્વરુપ કરી રહત અનૂપા ॥
ઈહાં પરમાતમ શબ્દ હે જોઉ, જીવકો રુપ કહ્યો હે સોઉ ।
જીવહિકોએહિ જાની પ્રસંગા, પરમાતમ સો જીવ શુદ્ધ અંગા ॥૭॥
દોહા - જ્ઞાન જો આત્મસ્વરુપકો, અનુભવ સો વિજ્ઞાન ।
તિન કરી તૃપ્ત હે જાસ મન, સો મુનિ પરમ સુજાન ॥

ચોપાઇ

દેહાદિકકી અવસ્થા જેહી, તિનમહી કબહું ન વર્તત તેહી ।
આત્મસ્વરુપ રહત નિત્ય એહા, જિત્યો અધિક ઈંદ્રિગણ તેહા ॥
કંચન કીચ પાષાન સમાના, એસો જોગી જુક્ત સુજાના ।
આતમદર્શન જોગ્ય હે સોઈ, તેહી સમ સાધક ઓર ન કોઈ ॥૮॥
સુહૃદ સો સગે સંબંધી જેહુ, અપનિ બરોબર મિત્ર હે તેહુ ।
કોહુ નિમિત્ત કરી અનરથ ચાવે, એસો સોઈ નિજ શત્રુ કહાવે ।
ઉદાસીન શુભ અશુભ ન કરહી, ઉભયકે બાદ બિચ નહી પરહી ।
મધ્ય સો ઉભય વિવાદત જબહિ, ઉભયકો હિત ઈચ્છત સો તબહિ ॥
દોહા - જન્મસેં નિજહિત વાંછહિ, બંધુ કહાવત તેહુ ।
ધર્મવાન સોઈ સાધુ હે, અઘજુત પાપી એહુ ॥
ઈન સબહીનમેં સમ મતિ, રહત નિરંતર જોઉ ।
આત્મદર્શ અભ્યાસસેં, અતિ વિશેષ હે સોઉ ॥૯॥

ચોપાઇ

સદા રહત એકાકી જેહી, જિત લિયો ચિત્ત અરુ મન તેહી ।
આત્મ અભ્યાસ બિના અન્ય જેહુ, તિનમેં અપેક્ષા રહિત હે તેહુ ॥
આત્મ અભ્યાસ બિના અન્ય જોઉ, તિનમેં મમતા કરત ન સોઉ ।
કહે જો કર્મ તહાં નિષ્ઠા ભારી, એસો જોગી અધિક સુવિચારી ॥
દિવસ દિવસ પ્રતિ કરત અભ્યાસા, રાખત અતિ એકાંતમેં વાસા ।
જેહિ વિધિ આતમદર્શન હોઈ, ત્યું અતિ જુક્ત કરત હે સોઈ ॥૧૦॥
અધિક પવિત્ર દેશમહી એહા, નિજ આસન સ્થિર કરત હે તેહા ।
અતિ ઉંચા અતિ નીચા નાંહી, દર્ભ મૃગચર્મ રુ વસ્ત્ર બિછાહી ॥
દોહા - અન્તઃકરણકી શુદ્ધિકું, કરત હે આસન જેહુ ।
તેહી પ્રકાર સબ વિધિ સહિત, કરીકે આસન તેહુ ॥૧૧॥

ચોપાઇ

સો આસન પર બેઠીકે જેહુ, મન એકાગ્ર કરત હે તેહૂ ।
ચિત્ત ઇંદ્રિનકિ ક્રિયા સબ જેહી, જિતિકે વિષયસેં ફેરત તેહી ॥
એસો જોગી કહાવત જોઈ, નિજબંધન મેટન હિત સોઈ ।
જોગ આતમ દર્શનરુપા, કરત હે સબ વિધિ પરમ અનૂપા ॥૧૨॥
દેહ રું શિશ કંધરા જોઉ, તિનકું સમાન અચલ કરી સોઉ ।
સ્થિર હોય દશ દિશિ દેખત નાંહી, નિજ નાસાગ્ર દૃષ્ટિ ઠહરાંહી ॥૧૩॥
પરમ પ્રશાંત સદા મન જાહી, રાગાદિક દૂષણ નહી તાંહી ।
ભય શંકા વિન વર્તત જેહા, બ્રહ્મચર્ય વ્રત રાખત તેહા ॥
દોહા - મનકું નિમમેં રાખિકે, ચિત્ત અરપત મોમાંહી ।
સાવધાન મમ જન સદા, મોવિન અન્ય પ્રિય નાંહી ॥
સોરઠા - તાકું મો વિન કોઉ, પરમ પ્રાપ્તિકો ઠામ નહિ ।
મોય ભજત નિત્ય સોઉ, યું જોગી આનંદ જુત ॥૧૪॥

ચોપાઇ

મેં પુરુષોત્તમ પરબ્રહ્મ જેહુ, આશ્રય કરન જોગ્ય નિત્ય તેહુ ।
સો મોંમેં મન જોડત જેહી, અતિ નિશ્ચલ મન જુત પુનિ તેહી ॥
એસો મહામુનિ જોગી જેહા, મોંમેં રહત નિરંતર તેહા ।

પરમ શાંતિકું પાવત સોઈ, તેહિ સમ સાધક ઓર ન કોઈ ॥૧૫॥
આત્મજોગ યું કરત હે જોઉ, મન નિશ્ચલકે હેતુ સોઉ ।
સો પ્રભુમેં મન સ્થિર રહે જેસે, જોગકે સાધન કહત હે તેસે ।
અધિક જિમત અતિ ન જિમત જબહુ, જોગવિરોધી ઉભય વિધિ તબહુ ।
અધિક અહાર કરત નર જોઈ, તિનસેં જોગ સિદ્ધ નહી હોઈ ।
દોહા - અતિશેં અન્ન નહી ખાત જો, તિનસેં જોગ ન હોય ।
અધિક અહાર વિહાર જુત, જોગકે જોગ્ય ન સોય ॥

ચોપાઇ

અતિ નિદ્રા અતિ જાગત જેહી, અતિ પ્રયાસ અતિ ન કરત તેહી ।
એ સબ જોગવિરોધિ જાની, અર્જુન જુક્ત કરહિ મુનિ જ્ઞાની ॥
અતિ સોવત સ્વભાવવશ જેહા, જોગકું સાધન જોગ્ય ન તેહા ।
અતિશે જાગત રહે નિત્ય જોઉ, જોગકું સાધન જોગ્ય ન સોઉ ॥૧૬॥
જુક્ત અહાર વિહાર હે જાકું, જુક્ત પ્રયાસ કર્મમહી તાકું ।
જુક્ત હે શયન જાગરણ જાહી,એસો જોગી અચલમતિ તાહી ॥
સબહી દુઃખ હરતા હે જેહૂ, એસો જોગ કહાવત તેહૂ ।
સિદ્ધ હોત મુનિવરકું સોઈ, જોગમેં વિઘન ન વ્યાપત કોઈ ॥૧૭॥
દોહા - અન્ય પ્રયોજન ત્યાગીકે, ચિત્ત અતિ નિરમલ જેહૂ ।
સો આત્મામેં સ્થિર રહે, ચંચલ હોત ન તેહૂ ॥
સબહિ કામમેં નિઃસ્પૃહી, એસો જોગી જોય ।
અધિક સમાધિનિષ્ઠ જો, જુક્ત કહાવત સોય ॥૧૮॥

ચોપાઇ

વાયુ રહિત સ્થલ હોવહી જેહુ, તિનમહી દીપ ધરત હે તેહુ ।
અધિક અચલ રહે દીપક તેહા, અધિક કાંતિજુત વર્તત એહા ॥
મનકિ અન્ય વાસના જેતા, નાશ ભઈ સબહી વિધ તેતા ।
આત્મજોગ જુત જોગી જેહી, તાસ આત્મ ઉપમા કહી એહી ॥૧૯॥
જોગકિ સેવા કરત હે જોઉ, તાતે નિરોધ ભયો ચિત્ત સોઉ ।
જોગહિમે એસો સુખ જાની, એહિ વિધિ જોગજુક્ત જો પ્રાની ॥
જોગ વિષે મન રાખત જોઈ, તાકો મન અતિ નિશ્ચલ હોઈ ।

જીવાતમકું દેખત જેહા, તેહિ ઉર રહત ન કછુ સંદેહા ॥
દોહા - અન્ય ઇચ્છાસેં રહિત હે, જોગી પરમ સુજાન ।
આત્મવિષે સંતોષ સો, પાવત પદ નિર્વાણ ॥૨૦॥

ચોપાઇ

અધિક અગોચર સુખ હે જોઈ, સો ઇંદ્રિનસેં ગ્રહણ ન હોઈ ।
આતમબુદ્ધિ કહાવત જેહા, તિન કરી ગ્રહણ હોત હે તેહા ॥
એસો સબસે અધિક સુખ જેહુ, જોગવિષે મુનિ પાવત તેહુ ।
જોગકે સુખમેં રહત હે જેહિ, અન્ય પદારથ કરીકે તેહિ ॥
તત્વસેં ચલત ન મુનિવર સોઉ, તાકું વિઘન ન વ્યાપત કોઉ ।
સો મહા સુખમેં ડગત ન એહા, તિનમેં લેશ નહી સંદેહા ॥૨૧॥
જેહિ જોગકું પાયકે સોઈ, જોગહીકું ઇચ્છત નિરમોઈ ।
જોગસેં ઓર લાભ હે જેઉ, મુનિવર અધિક ગિનત નહિ તેઉ ॥
દોહા - જેહિ જોગમેં સ્થિત ભયો, સદ્‌ગુરુકે ઉપદેશ ।
મહા દુઃખહુકે જોગસેં, ચલત નહી લવલેશ ॥૨૨॥

ચોપાઇ

જિનમેં દુઃખકો લેશ ન કોઈ, જોગ શબ્દ કરી કહત હે જોઈ ।
ઐસેં જ્ઞાનકું જાનત જેહા, એહિવિધિ જોગી કહાવત તેહા ॥
જોગકે સાધન કરત હે જબહી, મનમેં ઉદાસી રખત ન તબહી ।
જોગકું સાધન જોગ યું જોઉ તાકું સંશય રહત ન કોઉ ॥૨૩॥
સ્પર્શસેં જો ઉદય ભયે કામા, શીત ઉષ્ણ આદિક દુઃખધામા ।
ત્યું સંકલ્પસેં કામ હે જેહુ, પુત્ર પૌત્ર ક્ષેત્રાદિક તેહુ ॥
એ સબ કહાવત જેતા, સબ વિધિ મન કરી ત્યાગિકે તેતા ।
વિષયમાત્ર ઇંદ્રિગણ જેહી, નિમમેં કરીકે સબહી વિધિ તેહી ॥૨૪॥
દોહા - ધીરજ કરીકે જો ગ્રહી, બુદ્ધિ વિવેક જુત સોય ।
તિનકરી વિષયસેં ફેરિકે, મનકું જિતત જોય ॥
સો મનકું આતમવિષે, રહત યું કરત પ્રવીન ।
પિછે કાહું પદાર્થકું, ભજત નહી હોય દીન ॥૨૫॥

ચોપાઇ

ચપલ સ્વભાવસેં અસ્થિર એહા, વિષયમેં દોરત કરી બહુ નેહા ।
સો મન વિષયસેં ફેરિકે જ્ઞાની, આત્મવિષે વશ રાખત દયાની ॥૨૬॥
આત્મસ્વરુપ કહાવત જેહી, તિનમહી અતિ પ્રશાંત મન તેહી ।
અતિશે શાંત રજોગુણ જાકે, સબહી પાપ ભસ્મ ભયે તાકે ।
બ્રહ્મરુપ વર્તત મુનિ જોઈ, આત્મ સ્વરુપ ભયો દૃઢ સોઈ ।
એહિવિધિ આત્મસ્વરુપ ભયો જેહૂ,અતિ ઉત્તમ સુખ પાવત તેહુ ॥૨૭॥

એહિવિધિ આતમ જોડત જબહી, પૂર્વજન્મ અઘ નાશત સબહી ।
બ્રહ્મ પ્રાપ્તિમય અતિ સુખ જોઉ, સુખ કરી પાવત જોગી સોઉ ॥૨૮॥

દોહા - અબ યહ જોગકી ચતુર્વિધ, પક્વ દશા હે જેહુ ।
સબહી ભાતિ સંક્ષેપસેં, બરનિ કરત હે તેહુ ॥

ચોપાઇ

માયાકે સંબંધ બિન એહી, સબહી આત્મા વર્તત જેહી ।
તિનમેં સત્તારુપસેં જ્ઞાની, સમદર્શી વર્તત મુનિ ધ્યાની ॥
જીવરુપ નિજ આત્મા જેહા, સબહીકે જીવાત્મા હે તેહા ।
સત્તારુપસેં સમ લખિ એહુ, સમદર્શન સો જોગ જુત જેહુ ॥
અતિ નિર્મલ નિજ આતમ જેઉ, સબહિમેં વ્યાપક દેખત તેઉ ।
જગમહી પ્રાણિમાત્ર હે જેતા, નિજ આત્મમહી દેખત તેતા ।
સત્તારુપમેં દેખત જબહી, સબ પ્રાણી સમ તુલ્ય હે તબહી ।
તાહિતે જીવાતમ હે જોઈ, એકકું દેખિ લખત સબ સોઈ ॥
દોહા - સબહી પ્રાણિકે આતમા, મમ આતમ એહું ।
સબહી ભૂતપ્રાણિવિષે, યું સમ દેખત તેહું ॥૨૯॥

ચોપાઇ

તિનહિસેં પક્વ દશા હે એહા, પ્રાપ્ત ભયો સોઈ જોગી જેહા ।
સો મમ સમતા પાયો જબહી, પાપ રુ પુણ્ય ગયે સબ તબહી ॥
સબહી આત્મ નિજરુપ હે જેહુ, મો સમ સબહીકું દેખત તેહુ ।
સબહી આત્મવસ્તુ હે જોઈ, તિનમહી મોકું દેખત સોઈ ॥

સબહિ આત્મવસ્તુ હે જેહી, મમ સ્વરુપ મહી દેખત તેહી ।
નિજ આતમકું દેખત જોઉ, સમદર્શી જોગી હે સોઉ ॥
તેહી સમસેં મેં અતિ સુખકારી, નાંહી અદર્શન હોહું વિચારી ।
જોગી મોય વિલોકત જેઉ, મો સમ આતમ દેખત તેઉ ॥
દોહા - મોકું મમ સમ જીવકું, જોગી નિરખત જેહૂ ।
નાંહી અદર્શન હોત હે, નાશ ન પાવત તેહૂ ॥૩૦॥

ચોપાઇ

અબ ઈનસેં અતિ પક્વ હે જેહા, ઉત્તમ દશા કહત હે તેહા ।
સબહી ભૂતપ્રાણિ હે એહું, તિનમેં વ્યાપી રહ્યો મેં જેહુ ॥
પ્રાકૃત ભેદકો કરી પરિત્યાગા, એકહી ભાવમેં સ્થિત બડભાગા ।
એહિ વિધિ મોય ભજત હે જેહી, ધ્યાન જોગ જુત જોગી તેહી ॥
ધ્યાનમેં નિજ આત્માકું દેખે, અથવા સબહી પ્રાણિકું પેખે ।
એહિવિધિ જ્યું ત્યું વર્તત જોઉ, તદપિ મોમહી વર્તત સોઉ ॥
યું જોગી નિજ આતમામાંહી, મૌ બિન દુજા દેખત નાંહી ।
ત્યું સબ પ્રાણિમાત્ર હે જેઉ, સબમહી મોહીકું દેખત તેઉ ॥
દોહા - નિજ આતમ સબ પ્રાણિકે, ભિન્ન ભિન્ન આતમ જોઉ ।
મેરેહી આકાર સમ, સદા વિલોકત સોઉ ॥૩૧॥

ચોપાઇ

અબ ઈનહુંસે પક્વ હે જોઈ, જોગદશા વર્તત હે સોઈ ।
નિર્મલ નિજ આતમ હે જેહી, સબહી પ્રાણિકે ચૈતન તેહી ॥
સત્તારુપસેં સમ કરી દેખે, ભિન્નભાવ કબહું નહી પેખે ।
તાહીતે આપસેં વર્તત જેહા, સબ પ્રાણિ મહી વર્તત તેહા ॥
પુત્રકે જન્માદિક સુખ જેહૂ, પુત્રકે મરણાદિક દુઃખ તેહૂ ।
સબહી સંબંધકું સમતા જાની, સમ દેખત જોગી વિજ્ઞાની ॥
હે અર્જુન તુમ યું દૃઢ જાનો, ઐસે જોગી અધિક પ્રમાનો ।
જોગકિ પક્વ દશા હે જોઉ, પ્રાપ્ત ભયો માન્યો હમ સોઉ ॥૩૨॥

અર્જુન ઉવાચ ।

દોહા - અર્જુન પુછત જોરી કર, સુનુ મધુસુદન બાત ।
જીવન ઈશ સુર નર અસુર, ભેદ પ્રબલ સાક્ષાત ॥

ચોપાઇ

સબ ભિન્ન ભિન્ન વર્તત જોઈ, બહુત કાલસેં જાને સોઈ ।
ઐસે સબ જીવાતમ જેહા, સત્તા રુપસેં વર્તત તેહા ॥
સો અકર્મવશ્ય કેહિ વિધિ જાનુ, જીવ ઈસ કિમિ એક પ્રમાનુ ।
સમદર્શનરુપી હે જેહુ, પ્રભુ તુમ જોગ કહ્યો મોય તેહુ ॥
જ્યું સ્થિર જોગ રહે ઉરમાંહી, સો મોકું દૃઢ ભાસત નાંહી ।
મનકિ ચંચલતા અતિ ભારી, તાતેં ડરપું દેવ મોરારી ॥૩૩॥
સુનહુ શ્રીકૃષ્ણ વિષય સુખ જેહી, બહુત કાલ અભ્યાસે તેહી ।
સહજ સ્વભાવિક મનકી રીતિ, અતિ ચંચલ વિષયનમેં પ્રીતિ ॥
દોહા - ક્ષોભ કરત હે ઇંદ્રિકું, મનકો એહિ સ્વભાવ ।
અતિ બલજુત એક ઠોર તેહી, રાખનકો નહી દાવ ॥
સોરઠા - સહજ સ્વભાવિક જોય, વિકલ કરત સબ ઇંદ્રિગણ ।
પુરુષસેં વશ નહી હોય, અધિક ચપલ બલવંત મન ॥

ચોપાઇ

વિષયકે ઘાટ હજારું જેહી, અતિદૃઢ ભેદન જોગ્ય ન તેહી ।
એસો અધિક પ્રબલ મન જેહા, ભુક્તે ભોગમેં ચંચલ તેહા ॥
સો મન વિષયસેં ફેરિકે લાવે, આત્મસ્વરુપમેં તાહી લગાવે ।
એહિવિધ મનકો નિગ્રહ હોઈ, અતિ દુષ્કર અતિ દુર્લભ સોઈ ॥
અધિક પ્રબલ વાયુ જ્યું હોવે, પંખા કરતેહિ પિછા ટોવે ।
ત્યું મન વિષયસેં રોકત જેહુ, અતિ દુષ્કર માનુ મેં તેહું ॥
તાતેં પ્રભુ તુમ જન સુખદાની, મોય સદા નિજ સેવક જાની ।
મન વશ કરન ઉપાય હે જોઉ, કૃપાસિંધુ સબવિધિ કહો સોઉ ॥૩૪॥

શ્રીભગવાનુવાચ ।

દોહા - કહે શ્રીકૃષ્ણ સુનુ કુંતીસુત, સહજ ચપલ મન જોઉ ।
તાતે નિગ્રહ અતિ કઠીન, તહાં ન સંશય કોઉ ॥

ચોપાઇ

તદપિ આત્મા નિર્ગુણ જાની, તેહી અભ્યાસ કરત મુનિ જ્ઞાની ।
આતમ બિન અન્ય વિષય હે જેહુ, દોષદૃષ્ટિ કરી દેખત તેહૂ ॥
યું વૈરાગ્યસેં રોકત જોઈ, કછુક ગ્રહણ હિત સમર્થ સોઈ ।
એહિ બિન અન્ય ઉપાય નહી કોઉ, સબવિધિ જાની લેહું તુમ સોઉ ॥૩૫॥
જિન અપના મન જિત્યા નાંહી, એસે પુરુષ અનંત જગમાંહી ।
અતિબલ કરીકે જોગ હે જેહુ, દુઃખહીસેં પાવે મોર મતિ એહુ ॥
પ્રથમહી બરનિ કહ્યો મેં જેહા, મમ આરાધનરુપ હે તેહા ।
સો ઉપાયસેં મન વશ લાવે, સો સમદર્શન જોગકું પાવે ॥
દોહા - મમ ચિંતન મન જિતિકે, જોગી તતપર હોય ।
સમદર્શન યહ જોગકું, પાવન જોગ્ય હે સોય ॥૩૬॥

ચોપાઇ

અર્જુન ઉવાચ ।

કહે અર્જુન સુનુ કૃષ્ણ મુરારી, જો નર શ્રદ્ધા જુત હે ભારી ।
સો શ્રદ્ધા કરી જોગમેં પ્રાની, કરત પ્રવેશ સો સુખપ્રદ જાની ॥
અતિદૃઢ જોગ અભ્યાસ હે જેહી, તાહિ કરન અતિ શિથિલ તેહી ।
જોગકિ સિદ્ધિ ન પાવત જબહી, જોગસેં ચલત તાસ મન તબહી ॥
એસો પુરુષ જોગરત જોઈ, કવન ગતિ પાવત પ્રભુ સોઈ ।
મો મન યહ સંશય દુઃખદાઈ, તાહિતે પુછું ચરન શિર નાઈ ॥૩૭॥
સુનહું શ્રીકૃષ્ણ મહાભુજ એહા, ઉભય વિભ્રષ્ટ ભયો નર જેહા ।
મહાઘટાસેં બિછડ્યો જેહું, વાદર અલ્પ ભિન્ન રહ્યો તેહું ॥
છંદ હરિગીત - બાદર અલપ રહ્યો ભિન્ન સો મહાઘટાકું પાવત નહીં,
સો નાશ પાવત બિચમેં ત્યુંસોઉ કયા નાશત તહીં ।
સો ઉભય ભ્રષ્ટ હે યાહિતે સ્વર્ગાદિ સાધન જોય જુ,
કિયો શુભ કર્મકો ત્યાગ તાતેં ભ્રષ્ટ કહાવત સોય જુ ॥
દોહા - ફલ સ્વર્ગાદિક રુપકુ,નહિ પાવત નર સોય ।
યાતેં તાકિ સ્વર્ગમેં, નાંહી પ્રતિષ્ઠા હોય ॥
બ્રહ્મકે મારગમેં ભયો, અતિ વિમૂઢ નર જેહૂં ।

તાતેં લેશ ન પાવહી, નિજ આતમ સુખ તેહું ॥૩૮॥

ચોપાઇ

ઉભય વિભ્રષ્ટ ભયો હે જેહું નાશહિકું પાવત કહા તેહું ।
કિ નહિ નાશકું પાવત એહા, યાકો મોય પરમ સંદેહા ॥
સબહી ભાતિ તુમ દેવ મુરારી, સંશય છેદન જોગ્ય હો ભારી ।
એકહી કાલ સબહી જગ જેહી, પ્રભુ પ્રત્યક્ષ તુમ દેખત તેહી ॥
એસે તુમ બિન દુજો સોઉ, યહ સંશય છેદત નહી કોઉ ।
તાતે મોય કહો જગસ્વામી, સંશય છેદ કરો બહુનામી ॥૩૯॥

શ્રી ભગવાનુવાચ -

કહે શ્રીકૃષ્ણ સુનુ પારથ બાતા, જોગાભ્યાસ કરત જો તાતા ।
જોગસેં ગિર્યો વિષય હિત જેહુ, એસો કોઉ પુરુષ હે તેઉ ॥
દોહા - સ્વર્ગાદિકે ભોગમેં, બ્રહ્મકે સુખમહિ એહું ।
ઉભય ઠોર અભિલાષ સત્ય, નાશ ન પાવત તેહુ ॥
જાનિ અતિ કલ્યાણમય, જોગકું સાધત જોઈ ।
એસે નર તિહુ કાલમેં, દુર્ગતિ લહત ન કોઈ ॥૪૦॥

ચોપાઇ

તુમ યું કહો સો નર સાક્ષાતા, ક્યું હોવત તેહી કહું તોય બાતા ।
જેહિ ભોગ ઇચ્છાસેં એહી, જોગસેં ગિર્યો તુચ્છ હો તેહી ॥
તબ અતિ પુણ્યવાન હે જોઈ, તિનકે લોકકું પાવત સોઈ ।
મનવાંછિત સુખ ભોગ હે જેહા, જોગકે બલસેં ભુક્ત તેહા ॥
જબ લગિ તૃષ્ણા પુરન હોઈ, તોલું બહુત બરષ ચિત્ત પ્રોઈ
દેવાદિકકે લોકમેં રહહી, વિષય સંબન્ધી ભોગસુખ લહહી ॥
ભોગકી તૃષ્ણા પૂરણ જબહી, શૂચિ શ્રીમંત ગૃહ આવત તબહી ।
જોગાભ્યાસ જોગ્ય હે જેઉ, તિનકે ઘરમહિ જનમત તેઉ ॥
દોહા - જોગ ભ્રષ્ટ ઇમિ જોગકે, મહાતમસેં બલવાન ।
જોગ અભ્યાસકે જોગ્યસેં, પ્રગટત પરમ સુજાન ॥૪૧॥

ચોપાઇ

પક્વ જોગસેં ગિરત હે જેહા, અતિ ઉત્તમ કુલ પ્રગટત તેહા ।
જોગી જોગ કરત હે જેહું, બુદ્ધિવંત જોગ બતાવત તેહું ॥
તિનકે કુલમહિ જન્મકું પાવે, એ દોઉ જન્મ સો શ્રેષ્ઠ કહાવે ।
યા જગ પ્રાકૃત મનુષ્ય હે જેહી, ઉભય જન્મ અતિ દુર્લભ તેહી ॥૪૨॥
હે કુરુનંદન જોગી સોઈ, તેહિ જન્મમેં તતપર હોઈ ।
પૂરવ દેહમેં કિનો જોઉ, જોગાભ્યાસ બુદ્ધિ લઈ હે સોઉ ॥
જ્યું કોઈ સોય કે જાગત જબહિ, નિજ અભ્યાસ કરતે સો તબહી ।
ત્યું જોગી અન્ય દેહમેં જાવે, જોગાભ્યાસન ભૂલ ન પાવે ॥
દોહા - જોગ ભ્રષ્ટકે ઉરવિષે, અખંડ રહત વૈરાગ્ય ।
જ્યું કોઉ વિઘન ન હોય ત્યું, જતન કરત બડભાગ ॥૪૩॥

ચોપાઇ

જોગાભ્યાસ પુરવકો જોઈ, જોગભ્રષ્ટકું ખેંચત સોઈ ।
અતિ પરવશ હોયકે એહી, જોગહિમેં જોડાત હે તેહી ॥
જાનનકિ ઈચ્છા હે જોઉં, શબ્દ બ્રહ્મ ઉલંઘત સોઉં ।
દેવ મનુષ્યાદિક હે જેહું, શબ્દસેં કહનકે જોગ્ય હે તેહું ॥
માયાકો કારજ હે જેહિ, તાહિ ઉલંઘીકે વર્તત તેહી ।
તાતે જોગભ્રષ્ટ બડભાગી, અતિ બલવંત જોગ અનુરાગી ॥૪૪॥
યાંહિતેં જોગકો મહાતમ ભારી, તાંહિતે સબ કોય કરત વિચારી ।
અનંત જન્મહી કિને જેહા, પુણ્યપુંજ કરી સિદ્ધ ભયો તેહા ॥
દોહા - સબહિ ભાતિ ગયે પાપ જેહી, અતિ પ્રયત્નસેં સોય ।
જત્ન કરત હે જોગકી, જ્યું કોઉ વિઘન ન હોય ॥
સોરઠા - ભયો જોગસેં ભ્રષ્ટ, તદપિ અન્ય સમ હોત નહિ ।
લહત દશા ઉત્કૃષ્ટ, પરમ ગતિ પાવત અચલ ॥૪૫॥

ચોપાઇ

મોક્ષમેં નિષ્ઠા અતિશે જેહી, અધિક સબહીસેં જોગી તેહી ।
જો કેવલ તપ જોર વિચારિ, પુરુષારથ સાધત હે ભારી ॥

કેવલ બચનસેં જ્ઞાની જેહું, કેવલ જજ્ઞાદિ કરત તેહું ।
સબહિસેં અધિક હેજોગી સોઉ, તાહીતે અર્જુન જોગી હોઉ ॥૪૬॥
મોમેં અનન્ય ભાવ દૃઢ જોઈ, એસે નિર્મલ મન કરી સોઈ ।
ભજત મોય નારાયણ જાની, પૂર્ણ પુરુષોત્તમ પહિચાની ॥
પિંડ બ્રહ્માંડસેં મમતા ત્યાગી, યું મોય ભજત પરમ બડભાગી ।
સબહિ જોગીસેં મુનિવર એહા, અધિક શ્રેષ્ઠ માનુ મેં તેહા ॥
દોહા - તપસ્વિ આદિક જોગી સબ, ઈનસેં આગે કછું નાંહી ।
ઓરહું એહિ સમ કોઉ નહિ, યું જાનુ મનમાંહી ॥૪૭॥
મમ સ્વરુપમેં મન સદા, પ્રેમ મગન મુનિ જોઈ ।
મુક્તાનંદકો નાથ કહે મોય અધિક પ્રિય સોઈ ॥

ઈતિ શ્રીભગવદ્‌ગીતાસૂપનિષત્સુ બ્રહ્મવિદ્યાયાં યોગશાસ્ત્રે
શ્રીકૃષ્ણાર્જુનસંવાદે મુક્તાનંદમુનિવિરચિત - ભગવદ્‌ગીતાટીકાયાં
આત્મસંયમયોગો નામ ષષ્ઠો અધ્યાયઃ ॥૬॥

અધ્યાય-૭

ચોપાઇ

પ્રથમકે છ અધ્યાય હે જેહા, તિન કરિ કહ્યો વરનું અબ તેહા ।
મિલન જોગ્ય પરબ્રહ્મ હે જોઈ, અતિ શુદ્ધ સબ જગકારન સોઈ ॥
સબહિ જાન સત્યસંકલ્પ સ્વામી, શ્રીનારાયણ અંતરજામી ।
તિનકું મિલન ઉપાય હે જેહી, ઈષ્ટ ઉપાસન જાનહું તેહી ॥
તાહી કહન હિત પરમ અનૂપા, તેહિ ઉપાસના અંગ સ્વરુપા ।
આત્મજ્ઞાન સહિત અઘહારી, કરતા કર્મ પરમ સુખકારી ॥
કર્મ કિયેસેં શુદ્ધ મન સોઉ, પાવનહાર જિવાત્મ જોઉ ।
તાસ જથારથ દર્શન જેહું, પ્રથમ ષટ્‌કમહિ બરણ્યો તેહૂં ॥
દોહા - અબ મધ્યમ ષટ અધ્યાયસેં, પરમેશ્વર પરબ્રહ્મ ।
તાસ રુપ તેહિ ભક્તિકો, બરનુ જથાર્થ મર્મ ॥
સોરઠા - શ્રીનારાયણ દેવ, તાસ ઉપાસન ભક્તિ સોઈ ।
મેટત ભવ તતખેવ, સો બરનું અબ સબહી વિધિ ।

ચોપાઇ

મધ્યમ ષટ્ક કહાવત એહી, તિનમહિં સપ્તમ અધ્યાય જેહી ।
તિમેં ઉપાસન જોગ્ય હે જેહા, પરમ પુરુષ નારાયણ તેહા ॥
તાસ સ્વરુપ જથાર્થ જોઈ, માયા કરી ભાષત નહી સોઈ ।
સો માયા મેટન હિત જંતા, હરિ શરણાગત હોત અનંતા ॥
ત્યુંહિ ઉપાસકકે બહુ ભેદા, જ્ઞાની શ્રેષ્ઠ તેહિ ભક્તિ અભેદા ।
યહ સબ બાત બરનિ સુનાઈ, તાસ વ્યક્તિ સબ દેહું બતાઈ ॥

શ્રીભગવાનુવાચ -

હે પારથ તુમ નિજ મન જેહું, મમ સ્વરુપમહિ બાંધ્યો તેહું ।
એકહી મમ આધાર હે ભારી, જોરત હો મમ જોગ વિચારી ॥
દોહા - સો તુમ યહ મમ જોગ કરી, ધ્યાનજોગ્ય મેં જોય ।
સબ વિધિ સંશય રહિત જેહી, જ્ઞાનસેં જાનિહો મોય ॥
સોરઠા - સોઈ જ્ઞાન સુખરુપ, સાવધાન મન સુનહુ અબ ।
બરનુ પરમ અનૂપ, મોહ જનિત સંશય હરન ॥૧॥

ચોપાઇ

મમ સ્વરુપકો જ્ઞાન હે જેતા, કહીહું તોય વિજ્ઞાન સમેતા ।
અબ કહા બોત કહેસેં હોઈ, પરમ રહસ્ય સમજાઉં તોઈ ॥
જેહી જ્ઞાનકું જાનિ પ્રવીના, પુનિ કછુ જ્ઞાન ન રહત અચિના ।
મોમહિ જાનન જોગ્ય અશેષા, તિનમહી સંશય રહત ન લેશા ॥૨॥
અબ કહિહેં જો જ્ઞાન અનૂપા, તાકો દુર્લભ કહત સ્વરુપા ।
શાસ્ત્રનકે અધિકારી જોઈ, એસે મનુષ્ય હજારું સોઈ ॥
તિનમહિ કોઉ સિદ્ધિ હિત પ્રાનિ, જત્ન કરત હે સુખપ્રદ જાનિ ।
સિદ્ધિલું જત્ન કરત હે જોઉ, તિનકે હજારુંકે મધ્ય કોઉ ॥
દોહા - મોંય જાનિકે સિદ્ધિ હિત, જત્ન કરત હે જોઈ ।
એસે હજારુમેં મોઈ, જાને જથારથ કોઈ ॥૩॥

ચોપાઇ

નાનાવિધ એહ ભોગ હે જેહા, ભોગ જોગ્ય ઉપકરણ હે તેહા ।
ભોગકે સ્થાનક બહુવિધિ જેહી, તિન કરી જુક્ત જગત સબ એહિ ॥

તેહિ કારણ માયા હે જેહૂં, ગંધાદિક ગુણ જિનમહી તેહૂં ।
ભૂ જલ-અનલ-વાયુ-આકાશા, મન બુદ્ધિ આદિક ઈન્દ્રિય પ્રકાશા ॥
ત્યું મહત્તત્વ અહંકાર હે જોઈ, અષ્ટ પ્રકાર પ્રકૃતિ ભઈ સોઈ ।
સો યહ માયા મેરિ ભ્રાતા, સબ વિધિ જાનિ લેઉ સાક્ષાતા ॥૪॥
યહ મમ અપરા પ્રકૃતિ પ્રમાનો, ઈનસેં ભિન્ન ઓરહું જાનો ।
અધિક વિજાતિ જેહી અકારા, પરા પ્રકૃતિ મમ અધિક ઉદારા ॥
દોહા - જીવરુપ કરિકે કહી, પરા પ્રકૃતિ તેહી નામ ।
હે મહાભુજ સોઉ મેરી હે, જાનિ લેહૂ ગુણધામ ॥
સોરઠા - અધિક અચેતન રુપ, સ્થિર ચર યહ સંસાર સબ ।
ચેતન પ્રકૃતિ અનુપ, તિન કરિ ધાર્યો જગત સબ ॥૫॥

ચોપાઇ

જડ ચેતન પ્રકૃતિ મમ દોઈ, ઉદયકો કારણ સબકું સોઈ ।
એહિ વિધિ પ્રાણિમાત્ર જગ જેહા, મમ દોઉ માયાસેં ભયે તેહા ॥
તાતે પ્રાણિમાત્ર મમ જાનો, ત્યું દોઉ પ્રકૃતિ હેતુ મોય માનો ।
તાતે સબ જગ મમ આધારા, મેંહિ ઝગત ઉપજાવનહારા ॥
પ્રલયકો કારણ હું અઘહારી, શેષ રહુ મેં અજ અવિકારી ।
એહિવિધિ તુમ જાનહૂ બુદ્ધિવંતા, મમ સ્વરુપકો આદિ ન અંતા ॥૬॥
જ્યું જગહેતુ પ્રકૃતિ દોઉ ભારી, મેં દોઉ પ્રકૃતિ હેતુ અવિકારી ।
સબહિ અચેતન પર ચિદરુપા, મેં ચેતન પર હેતુ અનૂપા ॥
દોહા - જ્ઞાન શક્તિ બલ આદિ ગુન, તિન કરી અતિ પર જોય ।
તાતેં અર્જુન મોય વિના, પર વસ્તુ નહી કોય ॥
જડ અરુ ચૈતન રુપ યહ, જગ સબ મોર શરીર ।
મેહૂં આતમ સબહીકો, જાનિ લેહુ મતિ ધીર ॥
સોરઠા - જ્યું એક સૂત્ર મોઝાર, મણિગણ પ્રોયે વિવિધ વિધિ ।
ત્યું મોંમહી સંસાર, જડ ચૈતન પ્રોયો સકલ ॥૭॥

ચોપાઇ

હે કુંતીસુત જલકે માંહી, રસ સોઈ મેં દુજો કોઉ નાંહી ।
ત્યું શિશ સૂરજમેં સુખદાની, કાંતિરુપ મેં લેહુ પિછાની ।

સબહી વેદમહી પ્રણવસ્વરુપા, મેં ઓંકારકે રુપ અનૂપા ॥
ગગનમેં શબ્દરુપ મોય માનો, પુરુષમેં પુરષાતન મોય જાનો ॥૮॥
ભૂમિવિષે શુભ ગંધ હે જોઈ, મમ મૂરતિ જાનો તુમ સોઈ ।
અનલમેં તેજ પ્રકાશક જેહુ, તમહરતા પારથ મેં તેહૂ ॥
સબહિ પ્રાણિમાત્રમહિ જેહા, પ્રાણકું ધરત આયુ મેં તેહા ।
મેહૂં જીવકો જીવન ભારી, તદપિ રહું નભસમ અવિકારી ॥
દોહા - ક્ષુધા પિપાસા આદિ દુઃખ, સહનરુપ તપ જોય ।
સો તપસિકે ઉરવિષે, મો બિન ઓર ન કોય ॥૯॥

ચોપાઇ

પારથ પ્રાણિમાત્ર જગ જેહી, તિનકો બીજ સનાતન તેહી ।
સો મો બિન દુજો કોઉ નાંહી, દઢ કરી જાનિ લેઉ મનમાંહી ॥
જો બુદ્ધિવંતમેં બુદ્ધિ અનુપા, સો તુમ જાનિ લેઉ મમ રુપા ।
તેજસ્વીનકો તેજ હે જેહુ, મો બિન દુજો ઓર ન તેહૂ ॥૧૦॥
સુનહુ ભરત કુલશ્રેષ્ઠ ઉદારા, જો બલવંતમહી જોર અપારા ।
કામરાગ વર્જિત બલ જેહા, મેરો રુપ જાનો તુમ તેહા ॥
સબહિ પ્રાણિમાત્રમહી જોઉ, ધર્મસેં અતિ અવિરોધિ સોઉ ।
એસો કામ કહાવત જોઈ, મેરો રુપ જાનો તુમ સોઈ ॥૧૧॥
દોહા - સત્વ રજ તમમય સબ, જગત કહાવત જેહૂ ।
દેહ ઈન્દ્રિ અરું ભોગ સબ, મોહિસેં ઉપજે તેહૂ ॥
મે વર્તુ સબ ભાવમહી, મોમહિ ભાવ ન કોઉ ।
યું મેં સબમહિ સબહિ પર, મર્મ જાનો તુમ સોઉ ॥૧૨॥

ચોપાઇ

ચૈતન્યાત્મક જગ સબ એહા, મોઈસેં ઉપજત મેરો તેહા ।
મોમહિ લીન હોત હે સબહિ, મમ શરીર મોંમેં રહે અબહી ॥
મેહૂ સબકો આત્માસ્વરુપા, મેં જગકારન પરમ અનૂપા ।
તાતેં શેષ સબહી પર જેહૂ, એસો મોહી ન જાનત તેહૂ ॥
સત્વ રજ તમમય ભાવ અપારા, તિન કરિ મોહ જુક્ત જગ સારા ।

સત્વરજ તમમય ભાવ હે જેહિ, મેં સબ પર મોમેં નહિ તેહિ ॥
એકરુપ મેં સદા અખંડા, મમ પ્રતાપ અતિ પ્રબલ પ્રચંડા ।
તાકું જીવ ન જાનત કોઈ, તાતેંમોય વશ જગ હોઈ ॥૧૩॥
દોહા - તુમ કહીહો સુખરાશી તુંમ, તુમમહી યહ સબ લોક ।
તિનકિ પ્રીત ન હોત કયું, જાસેં મિટે ભવ શોક ॥
સોરઠા - ગુણકો કારજ ભોગ, તિનમહી પ્રીતિ હોત અતિ ।
ટરત નહિ ભવરોગ, યાકો ઉત્તર તોય કહૂ ॥

ચોપાઇ

ગુણમયી સત્વરજ તમરુપા, દૈવી માયા પરમ અનૂપા ।
દેવ જો મેં તેહિ હૃદે વિચારી, જેહી કરાઈ ક્રીડા અતિ ભારી ॥
એસી મમ માયા હે જેહા, સબહી મનુષ્યહું દુસ્તર તેહા ।
તાતેં પરમ કૃપાલુ અઘહારી, મેં સત્યસંકલ્પ જનસુખકારી ॥
મેરેહિ શરણ આવે જન જોઈ, ગુણમયી માયા તરત હે સોઈ ।
સો માયિક સુખ મિથ્યા જાની, મોમહિ પ્રીત કરત દૃઢ જ્ઞાની ॥૧૪॥
યું તુમ કહીહો સબહી નરનારી, ક્યું ન હોત તવ શરણ મુરારી ।
યાકો ઉત્તર તોય સુનાઉં, ચાર પ્રકારકે દુષ્ટ બતાઉં ॥
દોહા - પાપી મનુષ્યકે પાપમેં, ન્યૂન અધિક કછુ હોય ।
તાતે પાપી ચતુર વિધ, મોય ભજત નહિ સોય ॥

ચોપાઇ

પ્રથમહિ મૂઢ પાપી કહે જેહા, અતિ વિપરીત જ્ઞાન જુત તેહા ।
દુજે નરમેં અધમ કહે જેહી, મોસમ આપકું માનત તેહી ॥
તાતે મેરો ધરત ન ધ્યાના, દુષ્ટભાવ જુત અધિક અજાના ।
તિસરે માયાસેં ગતજ્ઞાના, મમ સંબન્ધી સામર્થિ વિધિ નાના ॥
ત્યું મમ જ્ઞાન સબહી વિધિ જાને, તદપિ કપટ જુક્તિ ઉર ઠાને ।
તાતેં જ્ઞાનકો હોત વિનાશા, કપટ જુક્તિ ઉર કરત નિવાસા ॥
અસુર ભાવ આશ્રિત ભએ જોઈ, સબહિ દુષ્ટકે રાજા સોઈ ।
મમ સામર્થી મમ જ્ઞાન હે જેહૂ, સબહી ભાતિ દૃઢ જાન્યો તેહૂ ॥
દોહા - તદપિ તિનકે દ્વેષ હિત, મમ સામર્થી મમ જ્ઞાન ।

યાતે મનુષ્ય સ્વરુપ હે, તોહૂ અસુર સમાન ॥
સોરઠા - એહિ વિધિ ચાર પ્રકાર, એક એકસે પાપી અધિક ।
લખત ન મમ ઉપકાર, મમ શરણાગત હોત નહિ ॥૧૫॥

ચોપાઇ

પારથ પુણ્યજુક્ત નર જોઈ, મોય ભજત શરણાગત હોઈ ।
સોઉ ન્યૂનાધિક પુણ્યસેં વીરા, ચાર પ્રકારકે ભક્ત સુધીરા ॥
આર્ત પ્રતિષ્ઠાહીન હે તેહી, ભ્રષ્ટ ભયો વૈભવસેં જેહી ।
પુનિ વૈભવકું ઇચ્છત જેહૂ, આર્ત ભક્ત કહાવત તેહૂ ॥
દુસરો અર્થઅર્થી જોઉ, અતિ ઐશ્વર્ય પ્રાપ્ત ભયો સોઉ ।
સો ઐશ્વર્ય બઢાવન કાજા, મોય ભજે લખિ ત્રિભુવન રાજા ॥
તિસરો જિજ્ઞાસુ હે જેહા, શુદ્ધ નિજરુપ મિલન ચહે તેહા ।
આતમ દર્શકી ઇચ્છા ભારી, મોય ભજત જાનિ સુખકારી ॥
દોહા - સુનહુ ભરત કુલશ્રેષ્ઠ અબ, ચતુર્થ જ્ઞાની જેહૂ ।
જીવ રુપ મમ પ્રકૃતિ કહી, નિજ સ્વરુપ લખી તેહૂ ॥
દોહા - યુંહોય બ્રહ્મસ્વરુપ, મોય ભજત પરબ્રહ્મ લખી ।
સોઈ મમ ભક્ત અનૂપ, જ્ઞાની સબસેં અતિ અધિક ॥૧૬॥

ચોપાઇ

ચહુવિધ ભક્ત જો કહે વષાની, તિન મધ્ય અતિ વિશેષ હે જ્ઞાની ।
નિત્ય મમ જોગ જ્ઞાનીકું જાનો, તાતે જ્ઞાની જુક્ત પ્રમાનો ॥
ઓરકું જહાં લગી નિજ અભિલાષા, પ્રાપ્ત હોય તોલું મમ દાસા ।
ત્યું જ્ઞાની મમ ભક્ત હે જેહી, એક મોમહિ દૃઢ ભક્તિ તેહી ॥
ઓરકું નિજ વાંછિત હે જોઈ, તેહિ સાધન લખી ભજત હે સોઈ ।
તાતે અતિ વિશેષ હે જ્ઞાની, જેહિ ઉર મોર ભક્તિ ઠહરાની ॥
જ્ઞાનિકુ મેં અધિક પ્રિય જૈસા, મૈં સર્વજ્ઞ ન કહે શકું તૈસા ।
મોસંગ પ્રેમ જ્ઞાનિકુ જેતા, કોઉવિધિ બરણ્યો જાત ન તેતા ॥
દોહા - તેહિ વિધિ પાની ભક્ત સો, પ્રિય સો અધિક પ્રિય મોય ।
પ્રીતિ અલૌકિક પરસ્પર, બરણિ સકે નહિ કોય ॥૧૭॥

ચોપાઇ

સબહી ઉપાસન કરત હમારા, તાતેં એ સબ ભક્ત ઉદારા ।
મોસેં અન્ય વસ્તુ ગ્રહે જોઈ, મોહીકું દાન કરત સબ સોઈ ॥
જ્ઞાની સોઈ મમ આત્મરુપા, યું મેં માનુ પરમ અનૂપા ।
જુક્ત આતમા જ્ઞાનિ જેહા, યાહીતેં અતિ ઉત્તમ હે તેહા ॥
અતિ ઉત્તમ ગતિ મોકું જાની, મેરોહિ આશ્રિત રહત હે જ્ઞાની ।
એહિ કારણ જ્ઞાની નિજજન જોઈ, સબ વિધિ મમ આતમ હે સોઈ ॥૧૮॥
હે અર્જુન લઘુ સંખ્યા એહૂ, તિન કરિ પુણ્ય જન્મ ગિને જેહૂ ।
તિનકો ફલ યહ નહિ સુખદાની, યહ અતિ સુકૃત લેહુ પિછાની ॥
દોહા - બ્રહ્મરુપ નિજ આતમા, માનત જ્ઞાની જેહૂ ।
મમ શરણાગત અચલ મતિ, રહત નિરંતર તેહૂ ॥

ચોપાઇ

અગણિત પુણ્ય જન્મકે અંતા, વાસુદેવ પ્રભુ શ્રીભગવંતા ।
સો જિનસેં પર એસો અનૂપા, સોઈ બ્રહ્મસમ રસ મમ રુપા ॥
એહિ વિધ જ્ઞાનવાન નર હોઈ, વાસુદેવ નારાયણ જોઈ ।
પરમ પ્રાપ્ય સુખદાયક એહી, જો જો અન્ય ઈચ્છુ સો તેહી ॥
ઓર હૂં મનમેં મનોરથ જોઉ, વાસુદેવ મમ સરવસ સોઉ ।
એહિવિધિ મોય ઉપાસત જેહૂ, અતિ મહામતિ અતિ દુર્લભ તેહૂ ॥૧૯॥
અબ જ્ઞાનિકી દુર્લભતાઈ, સો સબહિ વિધિ દેત બતાઈ ।
સબ લૌકિક પુરુષ હે જેહા, નિજ પ્રકૃતિ વર્તત જુત તેહા ॥
દોહા - પૂર્વ વાસના જુક્ત યું, રહત હે જંતુ જેહૂ ।
નિજ સ્વભાવ અનુસારસેં, રહત નિરંતર તેહૂ ॥

ચોપાઇ

મમ સ્વરુપકો જ્ઞાન હે જોઈ, તેહિતેહી કામ હર્યો હે સોઈ ।
તેહિતેહી કામ સિદ્ધિ હિત જાની, કરત ઉપાય બહુત વિધિ પ્રાની ॥
મો વિન અન્ય ઈન્દ્રાદિક દેવા, તેહિતેહી નિયમ રું તેહિતેહિ સેવા ।
તિન કરી દેવ રિઝાવન કાજા, શરણ હોત લિયે સેવ સમાજા ॥૨૦॥
સો ઈન્દ્રાદિક દેવ હે જેહૂ, મમ શરીર જાનો તુમ તેહૂ ।

મેં સબ સુરકો આતમરુપા, સો ન જાને યહ મર્મ અનૂપા ॥
જો જો ભક્ત શ્રદ્ધા જુત હોઈ, ઈન્દ્રાદિક સુરવૃંદકું કોઈ ।
ભાવસે અર્ચન ઈચ્છત જેહા, તેહિતેહિ દેવકી શ્રદ્ધા તેહા ॥
દોહા - અચલ કરુ મેં તાહિકી, શ્રદ્ધા મેરુસમાન ।
સબહિ ભાતિ રક્ષણ કરું, વિઘ્ન ન વ્યાપે આન ॥૨૧॥

ચોપાઇ

સો નિર્વિઘન શ્રદ્ધા હે જેહૂ, તિન કરી જુક્ત ભક્ત હે તેહૂ ।
સો ઈન્દ્રાદિક દેવનકેરા, કરત આરાધન ભાવ ઘનેરા ॥
મમ શરીર ઈન્દ્રાદિક જેહા, તેહિ આરાધનસેં સુખ તેહા ।
મેંહિ દિએ તેહિ વાંછિતકામા, સો પાવત સુખપ્રદ અભિરામા ॥૨૨॥
અતિશેં અલ્પબુદ્ધિ નર જોઈ, ઈન્દ્રાદિક આરાધત સોઈ ।
સુર આરાધિ અલ્પ ફલ પાવે, સોઈ સુખ અંત નાશ હોઈ જાવે ॥
ઈન્દ્રાદિક યજત નર જોઈ, ઈન્દ્રાદિકહી પાવે નર સોઈ ।
જો મમ ભક્ત જજત હે મોઈ, મોહિકું પાવત નિર્ગુણ હોઈ ॥૨૩॥
દોહા - સબહી પ્રાણિકે મોક્ષ હિત, મનુષ્યાદિકમહિ જોય ।
મમ અવતાર હે તાહિકું, નિંદુ અપર ખલ સોય ॥

ચોપાઇ

સબ શુભ કર્મ કહાવત જોઈ, તેહિ કરી જેહિ આરાધન હોઈ ।
એસો મેં સર્વેશ્વર જેહૂ, પરમ કૃપાકે વશ હોઈ તેહૂ ॥
ભક્ત વત્સલતાસેં સુખકારી, સબહિ પ્રાણિકો હિત ઉર ધારી ।
અતિ કલ્યાણ કરને કાજા, દિવ્યરુપ સંગ લે સબ સાજા ।
શ્રી વાસુદેવકે ઘરમહિ આઈ, જન્મ લિયો સબ જન સુખદાઈ ।
એહિ વિધિ મેરો પરમ સ્વરુપા, અચલ અનુત્તમ ભાવ અનૂપા ॥
તેહિ બિન જાને અબુધ જન જેહા, પ્રાકૃત રાજકુંવર સમ તેહા ।
અબ લુ અતિ અવ્યક્ત રહે એહિ, કર્મસેં જન્મ પ્રાપ્ત ભએ તેહિ ॥
દોહા - યું મોય માનત યાહિતે, મમ આશ્રિત નહિ હોત ।
મોય કર્મ કરી ના ભજે, વૃથા મનુષ્યતન ખોત ॥૨૪॥

ચોપાઇ

કાયકું યું નહિ જાનત પ્રાની, યાકો ઉત્તર કહૂ સુખદાની ।
મનુષ્ય તુલ્ય મમ વર્તન જોઈ, માયાસેં આવરિત મેં સોઈ ॥
મનુષ્યભાવ કરી આવરિત જેહા, સબહીનકું ન ભાસુ મેં તેહા ।
મોમહિ મનુષ્યતુલ્યતા જોઉ, દેખિકે મૂઢ ભ્રમત સબ કોઉ ॥
તાતેં મૂઢ લોક યહ જેહૂ, જન્મરહિત અવિનાશી તેહૂ ।
એસો મોય ન જાનત કોઈ, તાતે ભવજલપાર ન હોઈ ॥૨૫॥
હે અર્જુન હો ગયેહે જેહી, વર્તમાનમહિ વર્તત તેહી ।
અરુ આગે હોઈહે જગ જેતા, પ્રાણિમાત્ર જાનુ મેં તેતા ॥
દોહા - તિહુકાલકે પ્રાણિ સબ, મોય ન જાનત કોઈ ।
તાતેં જ્ઞાની ભક્ત જો, અતિ દુર્લભ હે સોઈ ॥૨૬॥

ચોપાઇ

પ્રબલ મોહકો કારન જોઈ, હે ભારત બરનું અબ સોઈ ।
ઈચ્છા દ્વેષસેં ઉપજ્યો જેહા, મોહ શીત ઉષ્ણાદિક તેહા ।
દ્વન્દ્વસેં પ્રાણિમાત્ર જગ જેતે, જન્મસેં મોહકું પાવત તેતે ।
સુનહૂં પરંતપ કહૂં તોય બાતા, પુરવ જન્મવિષે સાક્ષાતા ॥
સુખ દુઃખ આદિ દ્વન્દ્વમહી જેહૂ, ઈચ્છા દ્વેષુ અભ્યાસેં તેહૂ ।
ઈચ્છા દ્વેષ સોઈ બલવાના, પૂર્વ વાસનાસેં વિધિ નાના ॥
જન્મ સમે પુનિ જોર જનાઈ, સબકું મોહ પ્રાપ્ત કરે આઈ ।
સોઈ સંમોહ પ્રાપ્ત જબ હોઈ, મોર ભજન કર સકત ન કોઈ ॥૨૭॥
દોહા - અનંત જન્મમહી જો મનુષ્ય, પુણ્ય કર્મ બહુ કીન ।
પ્રબલ પુણ્યકે જોરસેં, શુભ મતિ હોત પ્રવીન ॥

ચોપાઇ

અનંત જન્મમહી કિને જેહા, પ્રબલ પુણ્ય સુખદાયક તેહા ।
તિન કરી ગુણમય દ્વન્દ્વ હે જેહૂ, ઈચ્છા દ્વેષકો હેતુ તેહૂ ॥
મમ ભક્તિ વિરોધિ અઘ જેતા, અગણિત ભવકે નાશ ભએ તેતા ।
દ્વન્દ્વ મોહસેં મુક્ત હે જેહી, દૃઢવ્રત મોય ભજત હે તેહી ॥૨૮॥
મેરો ભજન કરત હે જેઉ, તિન પ્રકારકે નર હે તેઉ ।

એક પ્રકૃતિ પર આતમ જોઈ, તેહિ દર્શન હિત ભજત હે મોઈ ।
દુજો બડ વૈભવકે કાજા, ભજત મોય લખી ઋદ્ધિ સિદ્ધિ રાજા ।
તિજો મોય મિલન હીત પ્રાની, મોય ભજત સુખદાયક જાની ॥
દોહા - તિન પ્રકારકે ભક્ત મમ, તિનમેં પ્રકૃતિ પર જોય ।
સો આતમકે દર્શ હિત, ભજે શરણ હો મોય ॥
સોરઠા - સો જાનત હે બ્રહ્મ, અધ્યાતમ જાનત સબહી ।
સોઈ જાનત સબ કર્મ, તાકે સબ સંશય ટરત ॥૨૯॥

ચોપાઇ

અતિ ઐશ્વર્યકે અર્થી જેહી, સાધિભૂત મોય જાનત તેહી ।
ત્યું મોય સાધિદૈવ સો જાને, એહિ વિધિ જાનિ ભક્તિ મમ ઠાને ॥
અરું જ્ઞાની મમ જન હે જેહા, સાધિજજ્ઞ મોય જાનત તેહા ।
સબહિકાલ મન મોંમહિ ધારે, મો બિન ઓર મનોરથ ટારે ॥
પ્રાણ પ્રયાણ કાલમહી સોઈ, તિન પ્રકારકે ભક્ત હે જોઈ ।
નિજ નિજ સંકલ્પકે અનુસારા, મોંય જાનત સબ ભક્ત ઉદારા ॥૩૦॥
દોહા - મમ સ્વરુપમેં ભેદ નહિ, ભાવમેં ભેદ હે એહૂ ।
તાહિતે મોકુ ભક્ત સબ, ભિન્ન ભિન્ન જાનત તેહૂ ॥
અનન્ય ભાવસેં પ્રેમ જુત, મોય ભજત બુદ્ધિવંત ।
મુક્તાનંદકો નાથ કહે, સોઈ વિમલમતિ સંત ॥

ઈતિ શ્રીભગવદ્‌ગીતાસૂપનિષત્સુ બ્રહ્મવિદ્યાયાં યોગશાસ્ત્રે
શ્રીકૃષ્ણાર્જુનસંવાદે મુક્તાનંદમુનિવિરચિત - ભગવદ્‌ગીતાટીકાયાં
જ્ઞાનયોગો નામ સપ્તમોઅધ્યાયઃ ॥૭॥

અધ્યાય - ૮

ચોપાઇ

સાતમેં અધ્યાયકે મહી એહા, શ્રીનારાયણ પરબ્રહ્મ જેહા ।
જડ ચૈતન વસ્તુ સબ જોઈ, તિનસેં શેષ રહત પ્રભુ સોઈ ॥
પ્રભુ સબ કારન જગ આધારા, તેહિ શરીર જડ ચિદ આકારા ।
જડ ચૈતન યહ વિશ્વ હે જેહૂ, તાસ નિયંતા હે પ્રભુ તેહૂ ॥

સબ કલ્યાણકારી ગુણ જેહી, તેહી આધારા નિરંતર એહિ ।
સત્વ રું રજ તમ ભાવ હે જેઉ, તિન કરિ પ્રભુ ભાષત નહિ તેઉ ॥
સુખપ્રદ હરિસ્વરુપ હે જોઉ, ગુણ કરિ ઢાંક્યો રહત હે સોઉ ।
અધિક સુકૃતિ હરિ ભક્તિ કરહિ, ભજનસેં માયિક ગુણ સબ હરહિ ॥
દોહા - સુકૃત ન્યૂન રું અધિકસેં, હરિકે શરણમહિ ભેદ ।
ભજન ભક્તિ સબ ભેદ જુત, ભેદસહિત નિરવેદ ॥

ચોપાઇ

અધિક શ્રેષ્ઠ જ્ઞાનિ જન જોઈ, અતિદુર્લભ ત્રિભુવનમહિ સોઈ ।
તિન પ્રકારકે ભક્ત હે જેહા, તિનકુ જાનન જોગ્ય હે તેહા ।
અબ અષ્ટમ અધ્યાય હે જોઉ, તિનમહિ કથા કહત હે સોઉ ।
સાતમેં અધ્યાયમેં કહે જેહી, જાનન જોગ્ય ભેદ હે તેહી ॥
ગ્રહણ કરનકે જોગ્ય હે જેઉ, સબહિ ભેદ દેખાવત તેઉ ।

અર્જુન ઉવાચ -

હે પુરુષોત્તમ જનસુખકારી, જરા મરણક ભય અતિ ભારી ।
તિનસેં છુટન હિત નરનારી, તવ આશ્રિત હોઈ દેવ મુરારી ।
દોહા- ભવ સંકટમેં છુટને, જતન કરત હે જેઉ ।
તિનકું જાનન જોગ્ય સો, બ્રહ્મ કહહૂ કહા તેહૂ ।
કહો અધ્યાતમ કવન હે, કર્મ કવન કહો સોઈ ।
યહ સંશય છેદન પ્રભુ, તુમ બિન ઓર ન કોઈ ॥
સોરઠા - અતિ વૈભવ ચહે જોય, તિનકું જાનન જોગ્ય સોઈ ।
અધિભૂત કહા હોય, અધિદૈવ કહા કહહૂ સબ ॥૧॥

ચોપાઇ

હે મધુસૂદન કહો મોય એહી, અતિ ઐશ્વર્યકું ઈચ્છત જેહી ।
કૈવલ્ય પદ પાવન ચહે જોઈ, જ્ઞાની ભક્ત કહાવત સોઈ ॥
જાનન જોગ્ય તિહુકું જેહા, તિનમહિ અધિયજ્ઞ કહા તેહા ।
કેહિ વિધિ જાનન જોગ્ય હે એહૂ, સબ વિધિ વર્ણિ કહો મોય તેહૂ ॥
નિમજુક્ત જિનકે મન રહહી, એસે ત્રિવિધ ભક્ત શ્રુતિ કહહી ।
તેહિ તન તજન સમે સુખકારી, જાનન જોગ્ય સો કહહૂ મુરારી ॥૨॥

શ્રીભગવાનુવાચ -

એહિ વિધિ સાત પ્રશ્ન કિયે જેઉ, ઉત્તર તાસ જથાર્થ તેઉ ।
તિન શ્લોકસેં શ્રીભગવાના, કહત હે સબવિધિ પરમ સુજાના ॥
દોહા - હે અર્જુન જો નહિ ક્ષરત, અક્ષર કહત હે એહિ ।
પર અક્ષર યું શ્રુતિ કહત, બ્રહ્મ કહત હમ તેહી ॥

ચોપાઇ

અરુ સ્વભાવ પ્રકૃતિ હે જેહી, અધ્યાતમ હમ કહત હે તેહી ।
બ્રહ્મ રુ અધ્યાતમ એ દોઉ, શુદ્ધ મુમુક્ષુ નરકું સોઉ ॥
પ્રાપ્ય રું તજન જોગ્ય હે તેહૂ, એહિ વિધિ જાનન જોગ્ય હે એહૂ ।
મનુષ્યાદિક આકાર હે એહા, તેહિ ઉત્પતિકો કરતા જેહા ॥
સો વિસર્ગ સોઈ કર્મ હે નામા, અતિ ઉપાધિ અતિ દુઃખકો ધામા ।
સબહિ મુમુક્ષુ જન હે જોઈ, તેહિ ઉદ્વેગકારી હે સોઈ ॥
જો વિસર્ગ બહુવિધ વિસ્તારા, ત્યાગ કરનકે જોગ્ય હે સારા ।
તાતે જાનન જોગ્ય હે તેહા, તામેં લેશ નહિ સંદેહા ॥૩॥
દોહા - જો અતિશેં વૈભવ ચહે, જાનન જોગ્ય હે તેહી ।
અધિભૂત ક્ષરભાવ સબ, કાલ ગ્રસત હે જેહી ॥

ચોપાઇ

પંચ ભૂત ગગનાદિક જેહા, તિન મંહિ વર્તત હે નિત્ય એહા ।
પંચ ભૂત પરિણામ હે જોઈ, પંચ વિષય શબ્દાદિક સોઈ ॥
અતિ ઐશ્વર્યકે અર્થી જેહી, તિનકું પ્રાપ્તિ જોગ્ય હે તેહી ।
અધિદૈવ કરીકે કહે જેહૂ, ઈન્દ્રાદિક સુરસેં પર તેહૂ ॥
પંચ વિષય શબ્દાદિક જોઉ, તેહિ ભુક્તા જો પુરુષ કહે સોઉ ।
સો ઐશ્વર્યકે અર્થીતાઈ, પાવને જોગ્ય પરમ સુખદાઈ ॥
હે તનુધારિ મધ્ય અનુપા, અધિયજ્ઞ સો મેં સુખરુપા ।
ઈન્દ્રાદિક સુરવૃન્દ હે જેઉ, મમ શરીર જાનો તુમ તેઉ ॥
દોહા - ઈન્દ્રાદિક સબ દેવમેં, આત્મરુપ રહ્યો જેહૂ ।
સો મેં સબહિ જજ્ઞ કરી, યજન યોગ્ય નિત્ય તેહૂ ॥
સોરઠા - એહિ વિધિ પરમ ઉદારા, તિન પ્રકારકે પુરુષ તેહિ ।
કરનો પરમ વિચાર, યહ સબ જાનનો મર્મ દૃઢ ॥૪॥

ચોપાઇ

અરુ એહૂ તિન પુરુષ હે જેહા, સબહિકું સાધારણ હે એહા ।
અંતકાલ આવત હે જબહિ, મોહિમેં મનકું રાખિકે તબહિ ॥
દેહ ત્યાગ કરી જાત હે જેહી, મેરે ભાવકું પાવત તેહી ।
જ્યું નૃપ ભરત તપસ્વિ રએઉ, મૃગ સંભારિ તનુ તજિ મૃગ ભએઉ ॥
ત્યું અંતકાલ સમે નર નારી, મોમહિ ભાવ જ્યું ધરત વિચારી ।
તનુ તજિ તૈસો હોવત તદેહા, તામેં લેશ નહિ સંદેહા ॥૫॥
સુનહૂ કુંતીસુત કહુ તોય બાતા, અંત સમે જો નર સાક્ષાતા ।
જો જો વસ્તુ સંભારત જોઈ, તેહિ વિધિ તજત કલેવર સોઈ ॥
દોહા - સબહિ કાલમેં જેહિવિષે, અચલ ભાવ હે જાહી ।
અંત સમે તાકુ ભજે, તનુ તજિ પાવે તાહિ ॥૬॥

ચોપાઇ

પ્રથમહીસેં અભ્યાસે જેહૂ, અંત સમે ઉર આવત તેહૂ ।
તાતે સબહિ કાલમહિ વીરા, ભજહૂ મોય તુમ દૃઢ મતિ ધીરા ॥
નિજ વર્ણાશ્રમ જોગ્ય હે જેહા, કર્મ કરહૂ યુદ્ધાદિક તેહા ।
યહ ઉપાય કરિ મોમહિ તાતા, મન બુદ્ધિ અર્પે સાક્ષાતા ॥
અંત સમે એસે તુમ જોઉ, મોય સંભારિકે દૃઢમતિ સોઉ ।
પૈહો મોય યહ દૃઢ ઉપદેશા, યામેં સંશયકો નહિ લેશા ॥૭॥
યું સામાન્યસેં સબમહિ ભારી, નિજ વાંછિતકી પ્રાપ્તિ સુખકારી ।
સો કહી અંતસ્મૃતિ આધીના, તેહિ હિત મર્મ કહત અતિ ઝીના ॥
દોહા - તિન પ્રકારકે પુરુષકી, રુચિ ભિન્ન ભિન્ન અભિરામ ।
સો ઉપાસના ભેદકું, કહત કૃષ્ણ સુખધામ ।

ચોપાઇ

તિનમહિ વૈભવ અર્થી જેહા, તેહિ ઉપાસના ભેદ હે તેહા ।
ત્યું ઉપાસનાકે અનુસારા, અંત્ય સ્મૃતિકું કહત ઉદારા ॥
મન કરિ ઈષ્ટકો રુપ હે જોઈ, સો ચિતવન અભ્યાસ હે સોઈ ।
જોગ સમાધિ જુક્ત હે જેહૂ, આત્મસ્વરુપમેં રહત હે તેહૂ ॥
એસે ચિત્તસેં સો અંતકાલા, પરમ દિવ્ય જો પુરુષ વિશાલા ।

તેહિ ચિંતવન જુત રહત હે જે હી, પાર્થ તાહિકુ પાવત તેહી ॥૮॥
સોઈ પુરુષ સર્વજ્ઞ પુરાના, શિક્ષક બોધ દેત વિધિ નાના ।
જીવહુ સે સૂક્ષ્મ જેહી રુપા, સબ કરતા સુખધામ અનુપા ॥
દોહા - સબસેં ન્યારા રુપ જેહિ, ભાનુતુલ્ય જેહિ વર્ણ ।
માયામય તમ તાહિ પર, સબ વિધિ અશરશર્ણ ॥
સોરઠા- એહિ વિધિ પુરુષ હે જોય, તાહિ ભજત નર પ્રેમજુત ।
મિલત તાહિકું સોય, તેહિ દર્શનસેં અતિ મનન ॥૯॥

ચોપાઇ

યું દિન દિન પ્રતિ કરી અભ્યાસા, એહિ વિધિ ભક્તિ જુક્ત સો દાસા ।
જોગકલાસેં અચલ મન કીના, તેહિ કરિ અંત સમે સો પ્રવીના ॥
ભૃકુટી મધ્ય નિજ પ્રાણકું ધારે, દિવ્ય પુરુષકું અધિક સંભારે ।
દિવ્ય પુરુષકું પાવત સોઈ, તેહિ સમાન ઐશ્વર્યહુ હોઈ ॥૧૦॥
અબ કૈવલ્ય પદ અર્થી જેહા, તેહિ સ્મરણ વિધિ કહત હે તેહા ।
જેહિ અક્ષર કહે વેદકે જાના, સમઝી સમઝી તેહી કરત બખાના ॥
નિઃસ્પૃહ જતિ જેહી અક્ષર જાની, કરત પ્રવેશ સુખદ તેહિ માની ।
સો અક્ષરકું મિલન ચહે જેહી, દૃઢ બ્રહ્મચર્યકું રાખત તેહી ॥
દોહા - સો પદ સબ વેદાંત કરી, જાનન જોગ્ય અનંત ।
મમ સ્વરુપ અક્ષર એહિ, જાનિ લેહુ બુદ્ધિવંત ॥
સોઈ ઉપાસન જોગ્ય જ્યું, અક્ષર ધામ અનુપ ।
ત્યું સંક્ષેપસેં સબહી વિધિ, કહીહૂં તાસ સ્વરુપ ॥૧૧॥

ચોપાઇ

શ્રોત્રાદિક ઈન્દ્રિ સબ જેહા, તનકે દ્વારરુપ હે તેહા ।
તિનકું નિજનિજ વિષયસેં ધીરા, પીછે ફેરિકે પરમ પ્રવીરા ॥
હૃદે કમલમહિ રહત હે જેહી, અક્ષરરુપ મોહીમે તેહી ।
મનકું રુંધત હે સોઈ દાસા, સાવધાન હોકે ચહૂ પાસા ॥
મસ્તકમેં ધરિકે નિજ પ્રાના, જોગધારણા કરત સુજાના ।
એહિ વિધિ જોગ ધારણા જોઈ, તાકે આશ્રિત હોયકે સોઈ ॥૧૨॥
ઓંકાર એક અક્ષર જેહૂ, સોઈ બ્રહ્મ મુખ ઉચરત તેહૂ ।

ઓંકાર કરિ કહત હે જેઉ, એસો મોય સંભારિકે સોઉ ॥
દોહા - એહિ વિધિ જો નર તન તજે, પરમ ગતિ હે જેઉ ।
અક્ષર બ્રહ્મ અનુપકું, પાવત શુભમતિ તેઉ ॥૧૩॥

ચોપાઇ

યુ ઐશ્વર્યકો અર્થી જેહા, ત્યું કૈવલ્ય અર્થી હે તેહા ।
આપકું પ્રાપ્તિ જોગ્ય હે જેહી, તેહિ અનુસારસેં સુખપ્રદ એહી ॥
હરિઉપાસનકે અઘહારી, સબ પ્રકાર કહે ભેદ મુરારી ।
અબ જ્યું ઉપાસત પ્રભુકું જ્ઞાની, તેહિ પ્રકાર સબ કહત બખાની ॥
હે પારથ મો બિન અન્ય જેઉ, તિનમેં ચિત્ત ન રાખત તેઉ ।
સબહિ કાલ મોય સુમરત જોઉ, સદા જુક્ત જોગી હે સોઉ ॥
તિનકું મેં અતિ સુલભ તાતા, મેંહૂ મિલન જોગ્ય વિખ્યાતા ।
ઐશ્વર્યાદિ ભાવ મમ જોઈ, તાકું પ્રાપ્તિ જોગ્ય નહિ સોઈ ॥૧૪॥
દોહા - અબ આગે અધ્યાય રહ્યો, તિન કરી કહત હે જોય ।
જ્ઞાની કૈવલ્ય અર્થીકું, પુનરાવૃતિ ન હોય ॥

ચોપાઇ

અતિ ઐશ્વર્યકે અર્થી જોઈ, પુનરાવર્તિ લહત હે સોઈ ।
અધિક બડે મન જુત નર જેહા, પરમ સિદ્ધિ મોય પાયકે તેહા ॥
યું મોય મિલકે જ્ઞાનિ જન જેહી, સબ દુઃખસદન અસ્થિર ભવ તેહી ।
ફિર ન પાવે છુટે ભવપાસા, જન્મ મરણ ભય બિન મમ દાસા ॥૧૫॥
અબ ઐશ્વર્ય પ્રાપ્ત ભયે જંતા, ઓર પ્રાપ્ત ભયે શ્રીભગવંતા ।
ઐસે ઉભય ભાતિ નર જેહૂ, લહત ન લહત પુનર્ભવ તેહૂ ॥
બ્રહ્મ ભુવન લગી હે જગ જેતા, નાશવંત ભવ ભટકત તેતા ।
તાતે અતિ વૈભવ જો પાવે, તિનકે સ્થાન નાશ હોય જાવે ॥
દોહા - હે અર્જુન તીહૂ કાલમહિ, મેં કૃપાલુ એકરુપ ।
મોય મિલત તેહી પુનર્ભવ, હોત નહિ દુઃખરુપ ॥૧૬॥

ચોપાઇ

બ્રહ્મલોક પર્યંત જો લોકા, તેહિ મધ્ય વરતત લોક અશોકા ।
પરમપુરુષ મેં અજ અવતારી, નારાયણ સબ જન સુખકારી ॥

લોકકો ઉદય અસ્ત વ્યવહારા, મમ સંકલ્પ વશ જાનત સારા ।
અરુ જો મનુષ્યાદિક સંસારા, બ્રહ્મભુવન લગિ સકલ પસારા ॥
સબકી અહર્નિશ સંસ્થા એહા, મમ સંકલ્પ વશ જાનત જેહા ।
સો નર ચોકડી સહસ્ર પ્રજંતા, અજ અહનિશિ જાનત બુદ્ધિવંતા ॥૧૭॥
બ્રહ્માકો દિન આવત જબહિ, સહસ્ર ચોકડી લગ રહે તબહિ ।
તબ ત્રિભુવનમહી જો તનુધારી, પ્રગટ હોત નિજ ગુણ વિસ્તારી ॥
દોહા - દેહ ઈન્દ્રિ અરુ ભોગ સબ, નામ રૂપ આકાર ।
અજ અવ્યકત તનુ ત્રિતયસેં, સબહી હોત વિસ્તાર ।
બ્રહ્મ નિશા જબ હોત હે, તબ સ્થિર ચર આકાર ।
અજ અવ્યકત તનુ સુષુપતિ, તિનમેં હોત સંહાર ॥૧૮॥

ચોપાઇ

હે પારથ કર્મન વશ એહા, પ્રાણિ સમૂહ કહાવત તેહા ।
બ્રહ્માકો દિન આવત જબહિ, સબવિધિ ઉદય હોત હે તબહિ ॥
રાત્રિ સમે આવત લયકારી, લિન હોત સ્થિર ચર નરનારી ।
પુનિ દિન ભએ પ્રગટ હોય આવે, કાલવ્યાલ પુનિ પુનિ તેહિ ખાવે ॥
એહિવિધિ દિન અરુ નિશિ કરિ તાતા, અજ શત વર્ષ હોત વિખ્યાતા ।
તબ બ્રહ્મ લોક પ્રજંત જો લોકા, બ્રહ્માદિક સુર અધિક વિશોકા ॥
સબહિ લિન માયામે હોઇ, સ્થિર ચર રહન ન પાવત કોઇ ।
માયા હોત પુરુષમેં લિના, પુરુષ હોત મમ રુપમેં લીના ॥
દોહા - તાતે જો ઐશ્વર્ય ગતિ, પાયે જાનિ સુખરુપ ।
તાહિ પુનર્ભવ ના મટે, ભ્રમત રહત ભવકૂપ ॥૧૯॥

ચોપાઇ

અબ કૈવલ્ય પદ પાએ જેતા, પુનરાવૃત્તિ લહત નહિ તેતા ।
જો અતિવ્યક્ત રું અતિ જડરુપા, તિનસેં પર અવ્યક્ત અનુપા ॥
કાહૂ પ્રમાણસેં જાને ન તાહી, ઉદય અસ્ત બિન કહ્યો જાહી ।
ગગનાદિક સબ ભૂત હે જેહા, કાલસેં નાશ હોત હે તેહા ॥
સબહિમેં રહત અવ્યક્ત ઉદારા, જગવ્યાપક સબ જગઆધારા ।
જગકે સંગ નાશ નહિ પાવે, સર્વાતમ સબ પર શ્રુતિ ગાવે ॥૨૦॥

જો અવ્યક્ત સોઈ અક્ષર નામા, વૈદિક તાહિ કહત અભિરામા ।
સો અક્ષરકું પ્રાપ્ત ભયે જેહા, જન્મ મૃત્યુ ભય છુટત તેહા ॥
દોહા - સો અક્ષર મમ ધામ હે, ગુણપર અકલ અનંત ।
એહિ બ્રહ્મ નિર્વાણ પદ, જાનિ લેહૂ બુદ્ધિવંત ॥૨૧॥

ચોપાઇ

જ્ઞાની ભગવદ્‌ભક્ત હે જેહા, તિનકું પ્રાપ્તિ જોગ્ય હે તેહા ।
સો અક્ષરસેં ન્યારા જાનો, અધિક વિલક્ષણ તાહી પ્રમાનો ॥
પારથ કછુ મોસેં પર નાંહિ, મેં વ્યાપક સબહિ જગમાંહિ ।
ઈન આદિક શ્લોકનિ કહે જોઉ, પરમપુરુષ નારાયણ સોઉ ॥
જિનમહિ વિશ્વ રહત સુખ પાઈ, મણિમધ્ય સૂત્ર જ્યું પ્રભુ સુખદાઈ ।
અનન્ય ભક્તિ કરી પાવત તેહી, ભક્તાધીન સદા પ્રભુ એહી ॥૨૨॥
સુનહૂ ભરતકુલશ્રેષ્ઠ પ્રવીના, કાલકી ગતિ સબસેં અતિ ઝીના ।
દિન આદિ સબ વર્ષલું કાલા, તેહિ અભિમાની દેવ વિશાલા ॥
દોહા - તિનહિ દેખાયે ડિગરમેં, દેહ ત્યાગી ગયે જેહૂ ।
પુનિ યહ ભવમેં ના ભ્રમે, જોગી મહામતિ તેહૂ ॥
સોઈ મારગમેં તન તજે, પુણ્ય કર્મ જુત જોય ।
તાહિ પુનર્ભવ હોત હે, સો મગ કહૂ અબ તોય ॥૨૩॥

ચોપાઇ

અગ્નિ અરુ જ્યોતિ હે જેહા, તેહિ અભિમાની દેવ હે તેહા ।
અહ અરુ શુક્લ પક્ષ કહે જોઈ, તેહિ અભિમાની દેવ હે સોઈ ॥
ઉત્તરાયણ ષટ માસ હે એહિ, તેહિ અભિમાનિ દેવ હે જેહી ।
તેહિ વિધિ વર્ષકે દેવહિ જાનો, એહિ વિધિ એ સબ દેવ પ્રમાનો ॥
દેવયાન મગમેં સો રહહિ, તાતે દેવયાન મગ કહહિ ।
બ્રહ્મવેત્તા નર જેહી મગ જાવે, દેવયાન ગએ બ્રહ્મહિ પાવે ॥૨૪॥
ધુમ રું રાત્રિ કહે હે જેઉ, તેહિ અભિમાની દેવ હે તેઉ ।
કૃષ્ણ પક્ષ બરન્યો હે જોઉ, તેહિ અભિમાની દેવ હે સોઉ ॥
દોહા - દક્ષિણાયનષટ માસકે, અભિમાનિ હે દેવ ।
પિતૃયાન મગ સબ રહે, જાનિ લેહૂ યહ ભેવ ॥

પિતૃયાન મગ ચલત હે, પુણ્યકર્મ જુત જોય ।
ચંદ્રરુપ તહાં દેવતા, સબ વિધિ નિરખત સોય ॥
સોરઠા - સુરવૈભવ ફલ પાય, ગિરત હે તહાંસેં અલપમતિ ।
કિન અપકવ ઉપાય, જન્મ ધરત તાતે અમિત ॥૨૫॥

ચોપાઇ

શુકલ સો અર્ચિ આદિ ગતિ જાનો, કૃષ્ણ સો ધૂમ આદિ ગતિ માનો ।
એહિ વિધિ કહે ઉભય મગ જેહા, જગમહિ અધિક સનાતન તેહા ॥
જ્ઞાની પુણ્ય કર્મજુત જોઈ, ઉભય સનાતન માનત સોઈ ।
શુકલ ગતિ જ્ઞાનીકી જેહિ, પુનરાવૃતિ લહત નહિ તેહી ॥
કૃષ્ણ ગતિ કર્મઠકી જેહૂ, જન્મ મરણ પુનિ પાવત તેહૂ ।
કૃષ્ણ ગતિસેં જડ અજ્ઞાનિ, ભવ ભટકત હોવત સુખહાનિ ॥૨૬॥
હે પારથ એ ઉભય મગ ધીરા, જાનત જોગી પરમ ગંભીરા ।
અંતસમે આયે સોઈ પ્રાની, નહિ મુરઝાત ગતિ પહિચાની ॥
દોહા - દેવયાન કરિ જાત હે, આપસેં જોગી સોઉ ।
તાતે અર્જુન તુમ સદા, જોગ જુક્ત દૃઢ હોઉ ॥૨૭॥
ચહૂં વેદ અભ્યાસકો, પુણ્યરુપ ફલ જોય ।
સબહિ જજ્ઞ સબ દાનકો, પુણ્ય જહાંલુ હોય ॥
ઈન દો અધ્યાયમેં કહ્યો, પ્રભુકો મહાતમ જેહુ ।
તાહિ જાની સબ પુણ્ય ફલ, જોગી પાવત તેહૂ ॥
સોરઠા - જોગી જ્ઞાની હોય, તિનકું પ્રાપ્તિ જોગ્ય સોઈ ।
આદિ સ્થાન મમ જોય, સો મુનિ પાવત પરમ પદ ॥૨૮॥
દોહા - મમ માહાત્મ્યકે જાન સો, જોગી અતિ બુદ્ધિવંત ।
મુક્તાનંદકો નાથ કરે, ચલત અર્ચિમગ સંત ॥

ઈતિ શ્રીમદ્‌ભગવદ્‌ગીતાસૂપનિષત્સુ બ્રહ્મવિદ્યાયાં યોગશાસ્ત્રે
શ્રીકૃષ્ણાર્જુનસંવાદે મુક્તાનંદમુનિવિરચિત-ભગવદ્‌ગીતાટીકાયાં
અક્ષરબ્રહ્મયોગો (મહાપુરુષયોગા) નામાષ્ટમોઅધ્યાયઃ ॥૮॥

અધ્યાય-૯

ચોપાઇ

આઠમે અધ્યાયકેમહિ એહા, ઉપાસકકે ભેદ કહે તેહા ।
અબ નવમે અધ્યાયમેં એહી, કરને જોગ્ય ઉપાસન જેહી ॥
એસે પરમ પુરુષ સુખકારી, નારાયણ નિજજન અઘહારી ।
સો પ્રભુકો માહાત્મ્ય સાક્ષાતા, જ્ઞાનિનકે વિશેષ વિખ્યાતા ॥
તિનકું શોધિકે અતિ સુખદાની, ભક્તિરુપ ઉપાસન જાની ।
તાસ સ્વરુપ જથારથ જેહૂ, અતિ વિખ્યાત કહત હે તેહૂ ॥

શ્રીભગવાનુવાચ -

હે અર્જુન મમ મહાતમ જેહા, સુનિ તવ ઉર નહિ હોત સંદેહા ।
અતિ માહાત્મ્યકી અસૂયા નાંહી, તુમ સબ સત્ય માનત મનમાંહિ ॥
દોહા - તાતે ભક્તિરુપ યહ, અધિક ગુહ્ય મમ જ્ઞાન ।
કહીહું તોય વિજ્ઞાન જુત, સબવિધિ પરમ સુજાન ॥
સોરઠા - સો તુમ જાનિકે જ્ઞાન, મમ પ્રાપ્તિકે વિરોધિ સબ ।
અશુભસેં મુક્ત સુજાન, હોઈ હો સાધન શ્રમહી બિન ॥૧॥

ચોપાઇ

ભક્તિરુપ યહ જ્ઞાન હે જેહૂ, સબ વિદ્યાકો રાજા તેહૂ ।
સબહી ગુહ્યકો રાજા સોઈ, અતિ પવિત્ર એહિ સમ નહિ કોઈ ॥
મમ પ્રાપ્તિ વિરોધિ અઘ જેહા, સબકો નાશ કરત હે તેહા ।
ભક્તિરુપ યહ જ્ઞાનસેં ભ્રાતા, ભજત મોય જાનિ જન ત્રાતા ॥
તબ સો ઉપાસકકૂં તતકાલા, પ્રગટ દરશ મેં દેઉ વિશાલા ।
ધર્મસેં ગિરત નહિ યહ જ્ઞાના, સુખસેં ગ્રહણકે જોગ્ય સુજાના ॥
મમ પ્રાપ્તિ કરાય શ્રુતિસારા, નાશ ન પાવત જ્ઞાન ઉદારા ।
એહિવિધિ પરમ ઉપાસન એહી, ભક્તિરુપ નિત્ય કરત હે જેહી ॥
દોહા - ઐસે પુરુષકું પ્રેમજુત, દેહૂં મેં મેરો દાન ।
તોહૂં ન મેં તેહિ કછુ દીયો, યું મોય ભાસે સુજાન ॥૨॥

ચોપાઇ

સુનહૂ પરંતપ કહૂ તોય બાતા, મમ પ્રાપ્તિ સાધન વિખ્યાતા ।
એસો ઉપાસન જોગ્ય જો ધર્મા, તાકું ગ્રહણકે જોગ્ય સમર્મા ॥
એસી દશા પાય સુખરુપા, નહિ વિશ્વાસ ન શ્રદ્ધા અનુપા ।
એસે મોય ન પાય અપારા, મૃત્યુરુપા, નહિ વિશ્વાસ ન શ્રદ્ધા અનુપા ।
ઐસે મોય ન પાય અપારા, મૃત્યુરુપ ભવમગ અંધિયારા ।
તિનકે વિષે નિરંતર જંતા, ભ્રમત રહત દુઃખકો નહિ અંતા ।
યહ અતિશેં બડ આશ્ચર્ય મોઈ, ભવજલ ચરન ચહત નહિ કોઈ ॥૩॥
હે અર્જુન તુમ પ્રથમહી વીરા, સુનુ મમ અતિ મહાતમ ગંભીરા ।
યહ જડ ચૈતન સબ સંસારા, મમ અવ્યકતનુકે આધારા ॥
દોહા - મેં વ્યાપક સબ વિશ્વમેં, અંતરજામિ જોય ।
પ્રાણિમાત્ર મોંમે રહે, મોંસે ભિન્ન ન કોય ॥
મેં નાંહિ સબ પ્રાણિમેં, પ્રાણિ મોર શરીર ।
મેરે વશ્ય તિનકી સ્થિતિ, મેં નહિ તેહિ વશ્ય વીર ॥૪॥

ચોપાઇ

જેસે ઘટાદિક પાત્ર હે જોઈ, જલ આદિકકું ધારત સોઈ ।
સ્થિર ચર પ્રાણિમાત્ર જગ જેહા, એહિ વિધિ મેં નહિ ધારું તેહા ॥
મેં નિજ સંકલ્પ ધરું સંસારા, અધિક જોગ બલ દેખો હમારા ।
સબહિ પ્રાણિકો પોષક જેહૂ, સબસેં ભિન્ન રહૂં મેં તેહૂ ॥
મેરે મનકો સંકલ્પ જેહી, પ્રાણિમાત્રકું પાલત તેહી ।
તૈસે મોર મનોરથ જોઉ, નિમમેં રખત સકલ જગ સોઉ ॥૫॥
જ્યું આકાશમેં બાયુ અપારા, વિન આલંબન રહત ઉદારા ।
સબહિમેં ગતિ કરત હે ભારી, સો મેં ધારુ વાયુ અવિકારી ॥
દોહા - ત્યું સબ પ્રાણિમાત્ર સો, સ્પરશી શકત નહિ મોય ।
મોમહિ રહે મેં ધારુ સબ, જાનિ લેહૂ તુમ સોય ॥૬॥

ચોપાઇ

સ્થિર ચર પ્રાણિમાત્ર જગ જેહા, અજકો વાયુ અંત ભયે તેહા ।
હે કુંતીસુત મોર શરીરા, પ્રકૃતિ પ્રધાનરુપ ગંભીરા ॥

તિનમેં વિશ્વ લીન હોય જાવે, મમ સંકલ્પ વશ્ય રહત ન પાવે ।
સો યહ પ્રાણિમાત્ર હે જેહી, કલ્પકે આદિ સર્જું મેં તેહી ॥૭॥
બહુ પ્રકાર પરિણામિ જેહૂ, પ્રકૃતિ નામ મમ માયા તેહૂ ।
અષ્ટ વિભાગ જુક્ત કરી એહા, મેં જગ સર્જું વિગત સંદેહા ॥
દેવ મનુષ્યાદિક સંસાર, મોર પ્રકૃતિ વશ્ય પ્રાણિ અપારા ।
સમય સમયમહિ વારંવારા, સર્જું વિશ્વ મેં વિવિધ પ્રકારા ॥૮॥
દોહા - અર્જુન તુમ યું પછી હો, સ્રજો વિશ્વ બહુવાર ।
સર્ગાદિક સમ વિષમમેં, ઉપજત કર્મ અપાર ॥
સો નિર્દયતા દોષસેં, બંધન કયું નહિ હોય ।
યાકો ઉત્તર સબહી વિધિ, પારથ કહૂ અબ તોય ॥

ચોપાઇ

સુનહૂ ધનંજય કહૂં તોય બાતા, વિષમ સૃષ્ટિ આદિ કર્મ તાતા ।
મોકું બંધન કરત ન એહા, નિજનિજ કર્મ વિષમ ભયે તેહા ॥
પૂર્વ કર્મ જીવનકે જોઈ, દેવાદિક ભવહેતુ સોઈ ।
વિષમ કર્મમહિ સક્ત મેં નાંહિ, ઉદાસીન વર્તુ ઈનમાંહિ ॥૯॥
સુનુ પાર્થ મમ માયા ભારી, સબ જીવનકે કર્મ અનુસારી ।
સત્યસંકલ્પ મેં દેખું જબહી, માયા સ્રજત સકલ જગ તબહી ॥
સબ જીવનકે કર્મ અનુસારા, મમ ઈક્ષણકો હોત પ્રસારા ।
સોઈ હેતુ કરિ જગ વિસ્તરહી, કર્મનિ કરી બહુ વિધિ ભવ ફરહી ॥
દોહા - જન્મ મરણ પ્રાણિ અનંત, પાવત વિવિધ વિકાર ।
મમ શરણાગત હોત નહી, લહત ન ભવ જલપાર ॥૧૦॥

ચોપાઇ

સબકો અતિબડ ઈશ્વર જેહૂ, સબહીજાન સત્યસંકલ્પ તેહૂ ।
સબ જગકારણ મેં સુખકારી, પરમ કૃપાલુ ભક્તભયહારી ।
સબહીકું આશ્રય કરનેકે કાજા, મનુષ્યરુપ ભયો સહિત સમાજા ।
એસો મમ મહિમા હે જેહી, મૂઢ મનુષ્ય નહિ જાનત તેહિ ॥
અતિ વિપરીત જ્ઞાન જુત જોઈ, ઓર મનુષ્ય સમ માનત મોઈ ।
તાતે મોર કરત અપમાના, તિરસ્કાર બહુ કરત અજાના ॥૧૧॥

મેરે મનુષ્યતનમેં સુખદાઈ, પરમ કૃપા આદિક પ્રભુતાઈ ।
તિનકું ઢાંકનહારી જેહા, આસુરી મોહિની માયા તેહા ॥
દોહા - અસુર પ્રકૃતિકું અનુસરે, મૂઢ મનુષ્ય હે જોઈ ।
નિષ્ફલ વાંછિત કર્મ સબ, નિષ્ફલ કરત હે સોઈ ॥
વ્યર્થ જ્ઞાન અજ્ઞાન જુત, સર્વેશ્વર મેં બાહી ।
અન્ય મનુષ્ય સમ માનિકે, નાશ કરન ચહે તાહી ।
સોરઠા - એસે મનુષ્ય હે જેહૂ, જો જો ફલ હિત કરત કછુ ।
વ્યર્થ હોત સબ તેહૂ, મૂઢ સદા યું પચિ મરત ॥૧૨॥

ચોપાઇ

હે પારથ જો મહામતિ ધીરા, સુકૃત સમૂહસેં અતિ ગંભીરા ।
સો સુકૃતસેં શરણ મમ પાવે, સબહિ પાપ બંધન મિટ જાવે ॥
દૈવિ પ્રકૃતિ આશ્રિત જગ જેહા, સબ જગહેતુ જાનિ મોય તેહા ।
અવિનાશિ કરુણા અતિભારી, સંતનકો રક્ષણ ઉર ધારી ॥
મનુષ્ય ભાવ કરિ મમ અવતારા, સો યહ મર્મ જાનિકે સારા ।
અન્ય ભાવ ઉરમેં દૃઢ લાઈ, ભજત મોય લખિ જન સુખદાઈ ॥૧૩॥
શ્રીનારાયણ કૃષ્ણ મુરારી, વાસુદેવ આદિક અઘહારી ।
યું મમ નામકો કિરતન જેહી, કરત નિરંતર મમ જન તેહી ॥
દોહા - મમ અર્ચાદિક કરમમેં, જતન કરત બડભાગ ।
મમ વંદન સ્તવનાદિમેં, જાહિ અધિક અનુરાગ ॥
સોરઠા - દંડ જ્યું કરત પ્રણામ, મેરે જોગકું ચહત નિત ।
સો કરિ ભક્તિ અકામ, મોહિકું પાવત વિમલ મન ॥૧૪॥

ચોપાઇ

ઓરહૂં અતિબડ આતમવાના, કીરતનાદિ ભક્તિસેં સુજાના ।
જ્ઞાનયજ્ઞ કરિ યજત હે જેહા, મમ ઉપાસન કરત હે તેહા ॥
જગ આકાર રહ્યો મેં જેહૂં, સર્વપ્રકાર વર્તુ મેં તેહૂં ।
એક ભાવ કરી મોય ઉપાસેં, તાકું મો બિન ઓર ન ભાસે ॥
જડ ચૈતન સબ જાકો દેહા, નારાયણ સર્વાતમ તેહા ।
તાતેં ઉપાસન જોગ્ય હે સોઈ, યું લખિ એક ઉપાસત મોઈ ॥૧૫॥

સો અબ કહત કતુ હે જોઉ, અગ્નિષ્ટોમ આદિક મેં સોઉ ।
મેંહૂં મહાજજ્ઞ અઘહારી, મેં હૂં સ્વધા પિત્રિગણ પ્યારી ॥
દોહા - હવિ આદિક અન્ન સોઉ મેં, મેંહિ મંત્રકે રુપ ।
દેવનકું હવિ દાનકો, સાધન પરમ અનુપ ॥
ઘૃત સો મેં અરુ અગ્નિ મેં, આહવની યાદિક જેહ ।
હોમ સોઈ મમ રુપ હે, જાનિ લેહૂ તુમ તેહૂ ॥૧૬॥

ચોપાઇ

સ્થિર ચર જગકો મેં પિતુ માતા, મેં ધાતા પોષક વિખ્યાતા ।
મેંહિ પિતામહ સબ જગકેરા, મો વિન કારણ નાંહી અનેરા ॥
જાનન જોગ્ય વેદ કરી જેહૂ, પારથ પરમ તત્વ મેં તેહૂ ।
મેં પવિત્ર કરતા અતિપ્યારા, મેંહૂં વેદ બીજ ઓંકારા ।
ઋગ અરુ સામ યજુરકે આદિ, વેદરુપ મેં બ્રહ્મ અનાદી ।
શબ્દબ્રહ્મ મમ રુપ કહાવે, જિન કરિ જીવ પરમ પદ પાવે ॥૧૭॥
ગતિ જો ઈન્દ્રલોકાદિક સ્થાના, પાવન જોગ્ય સો મેંહિ સુજાના ।
મેં ભર્તા સબ ધારનહારા, મેં પ્રભુ શિક્ષક પરમ ઉદારા ॥
દોહા - મેં સાક્ષી સબ જગતકો, પ્રગટ વિલોકનહાર ।
મેં નિવાસ સ્થલ સબહિકો, અડગ સદા આધાર ॥

ચોપાઇ

આશ્રય જોગ્ય શરણ મેં ભારી, હિતવાંછુ મેં સુહૃદ સુખકારી ।
પ્રભવ જો ઉદય સ્થાન મેં સોઈ, પ્રલય સ્થાન મો વિન નહિ કોઈ ॥
વસ્તુ ઉપાય ધરનકો સ્થાના, ધરને જોગ્ય સો મેંહિ નિધાના ।
તિનમેં નાશ રહિત હે જેહૂ, બીજ રુપ મેંઈહૂ તેહૂ ॥૧૮॥
સુરજ રુપ સો મેં તમહારિ, ગ્રીષમ ઋતુ મેં તાપ કરું ભારિ ।
મેં જલ ગ્રહણ કરું ફિર તાઈ, વર્ષાઋતુમેં વર્ષુ જલ આઈ ॥
હે અર્જુન અમૃત હે ઝેહા, જિન કરી લોક જિવે મેં તેહા ।
મૃત્યુ જિન કરી મરત હે પ્રાનિ, મેંહૂં સોઉ લેહૂ પહીચાની ॥
દોહા - બહુત કહે ક્યા હોત હે, જડ ચૈતન જગ જોઉ ।
સબહિ રુપમહિ મેં રહૂ, મોંસે ભિન્ન ન કોઉ ॥

યું ભિન્ન ભિન્ન આકારસેં, નામરુપ જગ જેહૂ ।
અનંતરુપ સંસાર સબ, મમ શરીર હે તેહૂ ॥
તાતે તિન રુપ કરી, રહ્યો મેં જગ આધાર ।
ઉપાસત એકરુપ કરી, મહામતિ અધિક ઉદાર ॥૧૯॥

ચોપાઇ

ઋગ યજુ સામ રુપ હે જેહૂ, વિદ્યા તિન કહાવત તેહૂ ।
કેવલ તિનમહી નિષ્ઠા ઝાહી, એસેં પુરુષ જગતમેં તાહી ॥
વેદ તિન કરી સ્થાપેઉ જેહા, ઈન્દ્રાદિક સુરગણ સબ તેહા ।
તિનકે જજ્ઞસેં શેષ હે જેહી, સોમકો પાન કરતહે તેહી ॥
સ્વર્ગકી પ્રાપ્તિ વિરોધિ જેતા, ભયે સો પવિત્ર પાપ ગયે તેતા ।
જજ્ઞસેં ઈન્દ્રાદિક જજિ જોઈ, સ્વર્ગપ્રાપ્તિ જાચત હે સોઈ ॥
દુઃખકે અંશ રહિત સુરલોકા, તિનકું પાયકે રહત અશોકા ।
સ્વર્ગમેં દિવ્ય દેવકે ભોગા, સો ભુક્તે સુરત્રિય સંજોગા ॥૨૦॥
દોહા - અતિ વિશાલ સુરલોક સુખ, ભુક્ત હે નર જોય ।
સ્વર્ગપ્રાપ્તિ હેતુ સુકૃત, ક્ષયસેં ગિરત હે સોય ॥
ફેર આવત મૃત લોકમેં, સ્વર્ગ ચહત ઈમિ જેહૂ ।
કેવલ ઋગ જજુ સામકે, ધર્મ અનુસરે તેહૂ ॥
સોરઠા - એસે પુરુષ હે જોઉ, અનંત વાર જનમત મરત ।
શાંતિ ન પાવત સોઉ, ભજન ભક્તિ બિન ભવ ભ્રમત ॥૨૧॥

ચોપાઇ

મેરે ભજન બિના અન્ય જેહા, જિનકું નાંહી પ્રયોજન તેહા ।
એસે અધિક વિમલમતિ જોઈ, મેરોહ ધ્યાન ઉપાસત મોઈ ॥
ચહત નિરંતર મેરો સંગા, એસે જનકું લગ્યો દૃઢ રંગા ।
મેરી પ્રાપ્તિ જોગ્ય હે જોઉ, વિઘન રહિત અક્ષય કરુ સોઉ ॥૨૨॥
અન્ય દેવ ઈન્દ્રાદિક જેહી, તિનકે ભક્ત કહાવત તેહી ।
અતિ શ્રદ્ધાજુત હોયકે જેહૂ, ઈન્દ્રાદિક સુર જજત હે તેહૂ ॥
હે પારથ સો નર મતિ ધીરા, ઈન્દ્રાદિક સુર મોર શરીરા ।

સબહિકો આતમ મેં સુખકારી, જજત હે મોય તદપિ વ્યભિચારી ॥
દોહા - વિધિહીન યહ જજત હે, જોગ્ય તું જજત ન મોઈ ।
ભ્રમત ભ્રમત ભવસિંધુકો, પાર ન પાવત કોઈ ॥૨૩॥

ચોપાઇ

સબહિ જજ્ઞ ભુક્તા મેં જેહુ, ફલદાતા જોઈ મેહૂં તેહૂ ।
ઐસે જથારથ મોય ન જાની, ગિરત સ્વર્ગસેં તનઅભિમાની ॥૨૪॥
ઈન્દ્રાદિક સુરગણ હે એહી, તિનકું જજ્યાકો સંકલ્પ જેહી ।
ઐસે મનુષ્ય અપરિમિત જેહા, ઈન્દ્રાદિકકું પાવત તેહા ।
પિતૃકું જજત પ્રેમજુત જોઈ, પિત્રિનકું પાવત હે સોઈ ।
ભૂતકું જજનકો સંકલ્પ જાહી, ભૂતનકી પ્રાપ્તિ હે તાહી ॥
મોય જજ્ઞસેં જજત હે સોઉ, અનન્ય ભાવ ઉર લાયકે કોઉ ।
સો મોય પાવત મેરો દાસા, તાકું નાંહી કાલકી ત્રાસા ॥૨૫॥
દોહા - મોય જજત હે તાહિકું, એક હે એહી વિશેષ ।
જેહિ વિધિ સુગમ ઉપાય સો, કહૂ સરલ ઉપદેશ ॥

ચોપાઇ

પત્ર પુષ્પ ફલ તોય હે જેહા, ભક્તિ જુત અરપત મોય તેહા ।
મોમેં હેત જાહિ અતિ ભારી, મોય અરપે બિન ફલ દલ વારી ॥
જિમત ન કછુ પ્રસાદ બિન જેહૂ, એહિ વિધિ ભક્તિ જુક્ત હે તેહૂ ।
ઐસિ ભક્તિસેં અર્પત જેહી, પત્રાદીક પ્રેમિકે તેહી ॥
પૂરનકામ સદા મે જોઈ, મગન હોય જિમતહું સોઈ ।
પ્રેમીભક્ત સમર્પત જેતા, અતિ સુખધામ લગત મોયતેતા ॥૨૬॥
હે કુંતીસુત સુનુ મમ બાતા, નિજતનધારણ હિત વિખ્યાતા ।
જો જો કર્મ કરત તુમ વીરા, જો જો જિમત સદા મતિધીરા ॥
દોહા - જો કછુ હોમત દેત કછુ, તપહૂ કરત કછુ જોય ।
મન કર્મ વચને પ્રેમજુત, સબહી સમરપો મોય ॥૨૭॥

ચોપાઇ

યું સંન્યાસ જોગ સુખરુપા, તિનસેં જુક્ત જેહિ આત્મ અનુપા ।

ઐસે તુમ અતિ તતપર જેહૂ, લૌકિક વૈદિક કર્મહે તેહૂ ॥
મમ આરાધનમય કરી એહા, શુભ રું અશુભ ફલરુપ તેહા ।
પૂર્વ કર્મકે બંધ અપારા, તિનકરિ મુક્ત હોઈ હો પ્યારા ॥
એહિવિધિ કર્મકે બંધન જોઈ, તિનસેં મુક્ત સબહિ વિધિ હોઈ ।
મોહીકું પૈહો મમ ઉપદેશા, યામહિ સંશયકો નહિ લેશા ॥૨૮॥
સબહિ પ્રાણિમાત્ર નરનારી, સબમેં મોય સમદૃષ્ટિ ભારી ।
તાતે દ્વેષ જોગ્ય કોઉ નાંહિ, નહિ કોઉ અધિક હેતુ જગમાંહી ॥
દોહા - જો મોય ભજત હે ભક્તિસેં, મોહિમેં વરતત તેહૂ ।
મેં વરતુ સો ભકતમેં અતિવલ્લભ મોય એહૂ ॥૨૯॥

ચોપાઇ

ઉત્તમ કુલ આચાર હે જેહી, તિન કરિ રહિત રહત હે તેહિ ।
અનન્ય ભાવ મોય ભજત હે જેહા, સાધુહિ માનને જોગ્ય હે તેહા ॥
યાકે ઉર મમ નિશ્ચે જોઈ, અતિ ઉત્તમ વરતત હે સોઈ ।
સબહિ વિશ્વકે જો આધારા, નારાયણ પરબ્રહ્મ ઉદારા ॥
સોઈ ભગવાન સદા મમ સ્વામી, સોઈ મમ ગુરુ સંબન્ધી બહુનામી ।
એહિવિધિ યાકો નિશ્ચે જેહૂ, સાધુહિ માનને જોગ્ય હે તેહૂ ॥૩૦॥
અનન્યભાવ મોય ભજત હે જબહી, ભજનસેં પાપ મિટત સબહી ।
એસો પુરુષ ભજનરત જોઉ, સદ્ય હોત ધર્માત્મા સોઉ ॥
દોહા - પુનરાવૃતિ રહિત સો, શાંતિ હિ પાવત સંત ।
હે કુંતીસુત દાસ મમ, ગિરત નહિ બુદ્ધિવંત ॥
અર્જુન તુમ યહ અર્થમેં, કરહૂં અચલ વિશ્વાસ ।
યદપિ અશુદ્ધ આચરણ જુત, મમ જનકો નહિ નાશ ॥
સોરઠા - મમ ભક્તિ ઉર તાસ, ભક્તિકે મહાતમસેં સકલ ।
પાપપુંજ કરી નાશ, પરિપૂરણ સો હોત જન ॥૩૧॥

ચોપાઇ

હે પારથ ત્રિય વૈશ્ય રું શૂદ્રા, પાપજોની પ્રાણિ અતિક્ષુદ્રા ।
એસેહૂ જબ મમ આશ્રિત હોઈ, પરમ ગતિ પાવત હે સોઈ ॥૩૨॥
તબ જિન ધરિ પવિત્ર કુલ દેહા, બ્રાહ્મણ ક્ષત્રિ ભયેહે જેહા ।

સો મમ ભક્ત હોયમોય પાવે, તિનકિ બાત કહા બરનિ સુનાવે ॥
તાતે તુમ અનિત્ય સબ જાની, અસુખરુપ યહ લોક પ્રમાની ।
દૃઢ નિજધર્મમેં રહિકે વીરા, પ્રેમસેં મોય ભજો રણધીરા ॥૩૩॥
અબ જો ભક્તિકો રુપ હે તાતા, સબવિધિ તોય કહૂ સાક્ષાતા ।
હે અર્જુન સર્વજ્ઞ મેં જેહા, સત્યસંકલ્પ જગકર્તા તેહા ॥
દોહા - પુરુષોત્તમ પરબ્રહ્મ મેં, મોહીમેં મન ધરિ તાત ।
મોર ભક્ત હોઈ મોહિ જજ, મોહિ નમો સાક્ષાત ॥
મેંહિ પરમ આધાર એક, સબવિધિ યું તુમ હોય ।
યું મોમેં મન જોરિકે, પૈહો અચલ મતિ મોય ॥
પરમ સુખદ મોય જાનિકે, ભયે અનન્ય મમ દાસ ।
મુક્તાનંદકો નાથ કહે, મમ પદ તાસ નિવાસ ॥૩૪॥

ઈતિ શ્રીમદ્‌ભગવદ્‌ગીતાસૂપનિષત્સુ બ્રહ્મવિદ્યાયાં યોગશાસ્ત્રેઈતિ
શ્રીકૃષ્ણાર્જુનસંવાદે મુક્તાનંદમુનિવિરચિત-ભગવદ્‌ગીતાટીકાયાં
રાજગુહ્યયોગો નામ નવમો અધ્યાયઃ ॥૯॥

અધ્યાય-૧૦

ચોપાઇ

ભક્તિજોગ કહાવત જેહૂ, સામગ્રી જુત બરન્યો તેહૂ ।
અબ દશમેં અધ્યાયમેં તાતા, ભક્તિકી ઉતપત્તિ હિત સાક્ષાતા ॥
સો ભક્તિકી વૃદ્ધિ હિત ભારી, પ્રભુકે નિરંકુશ અઘહારી ।
એશ્વર્યાદિક ગુણગણ જેહૂ, અતિ કલ્યાણરુપ બહુ તેહૂ ॥
સ્થિર ચર સબહિ જક્ત હે જેહી, પ્રભુકે શરીરરુપ હે તેહી ।
પ્રભુ સર્વાતમ સબ જગત્રાતા, જક્ત પ્રવર્તક કહત હે બાતા ॥

શ્રીભગવાનુવાચ-

હે મહાભુજ મમ માહાત્મ્ય જેહા, સુનિકે મગન તુમ હોત હો તેહા ।
મોર ભક્તિ ઉતપત્તિ વૃદ્ધિ જેઉ, સો હિતકી ઈચ્છા કરી તેઉ ॥
દોહા - ફિર મમ મહાતમ જુક્ત શુભ, વચન કહિહૂ તોય વીર ।
સાવધાન તુમ હોયકે, સુનહૂ પરમ ગંભીર ॥૧॥

ચોપાઇ

હે અર્જુન સુરગણ સબ જેહા, ઈન્દ્રાદિક બુદ્ધિવંત હે તેહા ।
ભૃગુ આદિક મહાઋષિ બુદ્ધિવાના, અધિક જ્ઞાનજુત પરમ સુજાના ॥
મમ પ્રભાવ જાનત નહિ તેહૂ, અગમ અગાધ જાને મોય એહૂ ।
દેવ મહર્ષિગણ બ્રહ્મવાદી, સબહિકો કારણ મેંહિ અનાદી ॥
તાતે મમ મહિમા હે જોઈ, સુર મુનિ સિદ્ધ ન જાનત કોઈ ।
નેતિ નેતિ કહી નિગમ બખાને, મમ મહાતમ સબકોઉ ન જાને ॥૨॥
સબ કારણ અનાદિ હે જેહુ, લોકકો અતિબડ ઈશ્વર તેહૂ ।
જન્મ રું મરણ રહિત અવિકારી, જાનત મોય પરમ સુખકારી ॥
દોહા - મોહરહિત સો મનુષ્ય મધ્ય, યું જાનત મોય જેહૂ ।
સબહિ પાપકે પુંજસેં, મુક્ત હોત હે તેહૂ ॥૩॥

ચોપાઇ

જડ ચિદ્ વસ્તુ નિરુપણ જેહા, મન કરી કરત બુદ્ધિ હે તેહા ।
જડ ચિદ વસ્તુ ભેદ હે જોઈ, જિન કરિ જાને જ્ઞાન હે સોઈ ॥
સોઈ અમોહ કહૂ મોહ ન પાવે, અતિ અવિકારિ ક્ષમા સો કહાવે ।
કહત જથારથ સત્ય હે તેહી, બાહ્ય ઈન્દ્રિય વશ્ય દમ હે એહી ॥
શમ અંતઃકરણ નિમમેં રહહી, સુખ આત્મા અનુભવ શ્રુતિ કહ હી ।
દુઃખ જો વિષયકો અનુભવ સોઉ, ભવ જો ઉતપતિ ઓર ન કોઉ ॥
મનકો વિષાદ અભાવ હે એહૂ, દુઃખ હેતુ દર્શન ભય તેહૂ ।
ભયકે હેતુ મિલત હે જબહી, તહાં ભયરહિત અભય દૃઢ તબહી ॥૪॥
દોહા - કરત ન પીડા કોહિકું, એહિ અહિંસા ધર્મ ।
શત્રુમિત્રમેં સમ સદા, સોઈ સમતાકો મર્મ ॥

ચોપાઇ

લાભ અલાભ સંતોષ હે જાહિ, મુનિવર તુષ્ટિ કહત હે તાહી ।
શાસ્ત્રમેં કહે ભોગ સુખ જેહા, સો તજિ દેહ દમન તપ તેહા ॥
આપકું ભોગજોગ્ય હે જેહી, ઓરકું દેત દાન હે તેહી ।
જશ જો અતિકીર્તિ જગ છાઈ, અજશ જો અપકીર્તિ દુઃખદાઈ ॥
એહિ વિધિ પ્રાણિમાત્ર હે જોઉ, ભિન્ન ભિન્ન ભાવજુક્ત હે સોઉ ।

મનકી વૃત્તિ બહુ ભાસત તેહૂ, મમ સંકલ્પ વશ વર્તત તેહૂ ॥૫॥
અરુ પૂર્વ મન્વંતર માંહી, ભૃગુ આદિક મુનિ સપ્ત કહાંહી ।
સદા સો સૃષ્ટિ પ્રવર્તન કાજા, વિધિકે મનસેં ભએ મુનિરાજા ॥
દોહા - સાવરણી આદિક મનુ, સ્થિતિ હિત પ્રવર્તત ચાર ।
જેહિ મનુકે સંતાનમય, લોકમેં પ્રજા અપાર ॥
પ્રજા અપત્ય ઉપજાયકે, પાલત પ્રલય પ્રજંત ।
મમ સંકલ્પ વશ વિશ્વ સબ, જાનિ લેહૂ બુદ્ધિવંત ॥
સોરઠા - ભૃગુ આદિક મુનિ જેહૂ, સાવરણિ મનુ આદિ ચહૂ ।
મમ સંકલ્પ વશ તેહૂ, મમ અનુવર્તિ રહત નિત ॥૬॥

ચોપાઇ

મમ એશ્વર્ય વિભૂતિરુપા, સબ કલ્યાણ સ્વરુપ અનુપા ।
મમ ભક્તિકો જોગ હે જેહા, અચલ અખંડ કહાવત તેહા ॥
અતિશુભ ભક્તિજોગ હે એહૂ, જાનત તાહી જથારથ જેહૂ ।
સો જોડાત મમ જોગકે માંહી, યામહી તિલભર સંશય નાંહી ॥૭॥
જડ અરુ ચૈતન સબ સંસારા, મેં તેહિ ઉતપત્તિ હેતુ ઉદારા ।
મોહિસેં હોત હે સબ જગ એહા, મોર સ્વાભાવિક સામર્થિ તેહા ॥
તાકું સબવિધિ જાનત જોઈ, જ્ઞાની પુરુષ કહાવત સોઈ ।
ભાવ જુક્ત અતિ તતપર હોઈ, પ્રેમ મગન અતિ ભજત હે મોઈ ॥૮॥
દોહા - મોહીમેં બાંધત ચિત્તકું, મોહિમેં રાખત પ્રાન ।
સંત સભામેં પ્રેમ જુત, કરત મોર ગુણગાન ॥
મમ ચરિત્ર અતિ દિવ્યકું, કહત પરસ્પર જોય ।
કહત સુનત મમ ગુણ સુખદ, આનંદ પાવત સોય ॥૯॥

ચોપાઇ

યું મમ જોગકું ઇચ્છત જોઈ, મોહિકું ભજત પ્રેમ જુત સોઈ ।
ઐસે પુરુષ વિમલ મતિ ધીરા, બુદ્ધિજોગ તેહી દેહૂ ગંભીરા ॥
જેહિ બુદ્ધિજોગસેં નર બુદ્ધિવંતા, મોહિકું પાવે વિમલમતિ સંતા ।
સો બુદ્ધિજોગકું પાવત જોઉ, મેરોહી ભક્ત હોત દૃઢ સોઉ ॥૧૦॥
મેં તબ તીનકે અનુગ્રહ કાજા, તેહી ઉર વસુ ચરાચર રાજા ।

અંતઃકરણકી વૃત્તિ કહાંહી, રહૂ પ્રકાશક હો તીનમાંહી ॥
તિનકી મનવૃત્તિમહી તાતા, રહિકે સબહી ભાતિ સાક્ષાતા ।
મમ કલ્યાણકારી ગુણ જેહૂ, ભક્તકે ઉરમેં પ્રગટ કરી તેહૂ ॥
દોહા - અતિ પ્રકાશ જુત જ્ઞાન મમ, સોઈ હે દીપ અનુપ ।
તિનકરિ અતિ અજ્ઞાન તમ, નાશ કરું દુઃખરુપ ॥૧૧॥

ચોપાઇ

અર્જુન ઉવાચ ।

યું શ્રોતાકું આનંદકારી, શુભ ગુણકો જોગ અઘહારિ ।
ત્યું હિ વિભૂતિકો સુનિ સાજા, તેહિ વિસ્તારકું જાનન કાજા ॥
સો ઇચ્છા જુત અર્જુન જેહા, બોલત ભયેઉ જોરિ કર તેહા ।
પરમ ધામ પરબ્રહ્મ પુરાના, અતિ પવિત્ર સર્વજ્ઞ સુજાના ॥
એહિવિધિ કહત સકલ શ્રુતિ જોઈ, તુમ હો શ્રીપુરુષોત્તમ સોઈ ।
ત્યુંહિ પુરુષ પરમાતમરુપા, સબહિ કાલ એકરુપ અનુપા ॥
સબ પ્રપંચ પર દિવ્યશરીરા, સબ કારણ ગુણનિધિ ગંભીરા ।
અતિ પ્રકાશ જુત દેવ મુરારી, જન્મરહિત નિજજન ભયહારી ॥
દોહા - અતિ સમર્થ જેહી વેદ કહે, સોઈ તુમ દેવકે દેવ ।
યા કારણ મુનિ સિદ્ધ સબ, કરત તુમારિ સેવ ॥૧૨॥

ચોપાઇ

આતમ તત્વ જથાર્થ જેહૂ, તિનકે જાન સબહિ મુનિ તેહૂ ।
તુમકું પુરુષ પુરાન બતાવે, દેવ ઋષિ નારદ તિમિ ગાવે ॥
અસિત રું દેવલઋષિ યું બખાને, વ્યાસહું યું બતાય ભ્રમ ભાને ।
તુમહુ કહત મોકું સુરત્રાતા, મોસે સબ પ્રવર્તિ સાક્ષાતા ॥૧૩॥
હે કેશવ મોય સુહદ પિછાની, શિષ્યકે ભાવ સહિત દૃઢ જાની ।
શરણાગત જાની કરી નેહા, કહત હો મોય કૃપા કરી એહા ॥
નિજ એશ્વર્ય સ્વાભાવિક જેહી, અતિ કલ્યાણરુપ ગુણ તેહી ।
કહત હો અધિક દયા કરિ મોઈ, પરમ સત્ય કરી માનુ સોઈ ॥
દોહા - નાંહિ પ્રશંસામાત્ર કહૂ, તાતેં શ્રીભગાવાન ।

પ્રગટ હોનકિ રીતિ સબ, જેહી વિધિ કૃપાનિધાન ॥
સોરઠા - ત્યુંહિ પ્રકાશન રીત, દેવ દૈત્ય નહિ જાને કોઉ ।
મહાઋષી પરમ પુનિત, સોઉ ન જાનત મર્મ યહ ॥૧૪॥

ચોપાઇ

હે પુરુષોત્તમ પુરુષ પુરાના, તુમ નિજ જ્ઞાનસેં પરમ સુજાના ।
નિત્ય આતમકુંજાનો મુરારી, તુમ સબ જગકર્તા સુખકારી ॥
હે સબ વિશ્વ નિયંતા સ્વામી, હે દેવાધિદેવ બહુનામી ।
હે જગદીશ જગતપતિ દેવા, તુમહિ કહન જોગ્ય તવ ભેવા ॥૧૫॥
પ્રભુ તવ દિવ્ય વિભૂતિ જેહા, તુમહિ કહન જોગ્ય હો તેહા ।
અનંત વિભૂતિ જુક્ત તુમ જેહૂ, સબ લોકનમેં વ્યાપિ રહે તેહૂ ॥૧૬॥
ભક્તિજોગ જુત મેં તવ દાસા, ભક્તિસેં નિત્ય પ્રતિ અભ્યાસા ।
ચિતવત રહૂ તુમહિ નિત્ય જોઈ, ચિત્તવન જોગ્ય જાનુ કિમિ તોઈ ॥
દોહા - કવન કવન ભાવ વિષે, રહત નિયંતા હોય ।
કોન કોનમહિ નાથ તુંમ, ચિંતવન જોગ્ય હો મોય ॥૧૭॥

ચોપાઇ

મેં સબ વિશ્વકો કારણ જેહા, મોહિસેં હોત પ્રવર્તિ સબ એહા ।
ઈન આદિક શ્લોકનિ કરિ જેહી, કહ્યો સંક્ષેપ જોગબલ તેહી ॥
ત્યુંહિ વિભૂતિ જનાર્દન જેહૂ, કરિ વિસ્તાર કહો મોય તેહૂ ।
તુમહિ કહ્યો તવ મહાતમ જોઈ, સુનત પ્યાસ બાઢી અતિ મોઈ ॥
અમૃતપાન કરત જ્યું કોઉ, ત્યું ત્યું ત્રપત હોત નહિ સોઉ ।
ત્યું મોય સુનન પ્યાસ અતિ ભારી, સુનત તૃપ્તિ નહિ હોત મુરારી ॥૧૮॥

શ્રીભગવાનુવાચ -

શ્રીભગવાન કહત ભયે બાતા, સુનુ કરુશ્રેષ્ઠ વચન વિખ્યાતા ।
અતિ કલ્યાણકારી હે જેઉ, દિવ્ય વિભૂતિ બરનિ કહૂ તેઉ ।
દોહા - કહીહૂં તોય સંક્ષેપસેં, મુખ્ય વિભૂતિ જોય ।
કહન સુનન વિસ્તાર જુત, સમર્થ હોત ન કોય ॥
સોરઠા - મોર વિભૂતિ અનંત, કહત સુનત વિસ્તાર જુત ।
કોઉ ન પાવત અંત, તાહિતે કહીહું પ્રધાન સોઈ ॥૧૯॥

ચોપાઇ

ગુડાકેશ સુનુ પરમ ઉદારા, મમ શરીર સ્થિર ચર જગસારા ।
સબકે હૃદેકમલમહિ તાતા, આત્મા હોય રહૂં સાક્ષાતા ॥
તાતેં પ્રાણિમાત્ર જગ જેહૂ, સબકો આત્મા મેંહૂં તેહું ।
સબહિકો આદ્ય મધ્ય અવસાના, મોઈસેં હોત હે પરમ સુજાના ॥૨૦॥
દ્વાદશ આદિત્ય મધ્ય હે જોઈ, વિષ્ણુનામ સૂર્ય મેં સોઈ ।
જ્યોતિ વિશ્વપ્રકાશક જેહા, મેંહૂં અંશુમાન રવિ તેહા ॥
મરુત જો ઉનચાસ જોઉ, શીતલ ચંદ્રરુપ મેં સોઉ ॥૨૧॥
દોહા - ચહુ વેદમેં શ્રેષ્ઠ સો, સામ વેદ મેં સોય ।
સબ દેવનમેં શ્રેષ્ઠ સો, વાસબ જાનહૂં મોય ॥
સબ ઈન્દ્રિનમેં શ્રેષ્ઠ સો, મનકે રુપ મેં તાત ।
ચેતન શક્તિ જંતુકી, મેહૂં સોઈ સાક્ષાત ॥૨૨॥

ચોપાઇ

એકાદશ રુદ્રન મધ્ય જેહુ, શંકર નામ રુદ્ર મેં તેહૂ ।
જક્ષ રું રાક્ષસકે પતિ જોઉ, ધનકે ઈશ કુબેર મેં સોઉ ॥
અષ્ટ વસુ મધ્ય ઉત્તમ જેહા, પાવક નામ વસુ મેં તેહા ।
સબ શિખરિ પર્વત મધ્ય તાતા, મેંહૂં મેરુરુપ મેં સાક્ષાતા ॥૨૩॥
સબહિ પુરોહિતમેં મુખ્ય જેહિ, પારથ બૃહસ્પતિ મેં તેહિ ।
સૈન્યપતિ મધ્ય પરમ અનુપા, દેવ ષડાનન મેરો રુપા ॥
તાલ સરોવર બહુવિધિ જેઉ, ગિનત પાર નહિ આવત તેઉ ।
તિન મધ્ય મુખ્ય સિંધુ હે જોઈ, અતિ અગાધ મમ રુપ હે સોઈ ॥૨૪॥
દોહા - સબ મરીચિ આદિક ઋષિ, તિન મધ્ય મુખ્ય હે જેહૂ ।
ભૃગુ નામ જો માહઋષી, મેરો રુપ હે તેહૂ ॥
એક અક્ષર સબ બાનીમેં, મેઈહૂં સો ઓંકાર ।
જજ્ઞ મધ્ય જપજજ્ઞ સો, મેંહિ સ્વયં કર્તાર ॥
સોરઠા - સ્થાવર પર્વત જોય, તિનમેં હિમાલય અચલ ।
મેરો રુપ હે સોય, સબ પર્વતમેં મુખ્ય સોઈ ॥૨૫॥

ચોપાઇ

સબહિ વૃક્ષમેં પૂજ્ય હે જોઈ, તરુ અશ્વસ્થ મોર તનુ સોઈ ।
દેવઋષિમધ્ય મુખ્ય હે જેહા, મુનિ નારદ મમ રુપ હે તેહા ॥
ગાંધર્વ મધ્ય ચિત્રરથ જેહૂ, મેરો રુપ કહાવત તેહૂ ।
જોગનિષ્ઠ સિદ્ધ મધ્ય જોઉ, ભજન જોગ્ય મુનિ કપિલ મેં સોઉ ॥૨૬॥
અમૃતમથન સમે ભયો જેહી, સબ અશ્વનમેં મુખ્ય હે તેહી ।
ઉચ્ચૈઃશ્રવા અશ્વ અતિભારિ, મેરો રુપ સો લેહૂ વિચારી ॥
અમૃત મથન સમે ભયો જેઉ, ઐરાવત ગજ મેંહૂં તેઉ ।
મનુષ્ય મધ્ય રાજા વિખ્યાતા, મેરો રુપ જાનો તુમ તાતા ॥૨૭॥
દોહા - સબ આયુધમહિ વજ્ર મેં, હવિદુધા ધેનુજેહૂ ।
તિન મધ્ય સુરભિ નામ સો, કામધેનુ મેં તેહૂ ।
જન્મહેતુ કન્દર્પ સો, કામ હે મોર રુપ ।
એક શિર જુત સબ સર્પમહિ, વાસુકિ મેંહિ અનુપ ॥૨૮॥

ચોપાઇ

નાગ અનંત મસ્તક જુત જેહા, તિન મધ્ય શેષ નાગ મેં તેહા ।
સબ જલ જંતુકેં પતિ જોઈ, વરુણ નામ મમ રુપ હે સોઈ ।
પિત્રિન મધ્ય અર્યમા જેહુ, મેરો રુપ જાનો તુમ તેહૂ ।
શુભ રુ અશુભ ફલદાતા જોઉ, તિન મધ્ય ધર્મરાજ મેં સોઉ ॥૨૯॥
સબ દૈત્યકે મધ્ય ઉદારા, જન પ્રલ્હાદ સ્વરુપ હમારા ।
અનર્થ પ્રાપ્ત કરત હે જેહી, તિન મધ્ય કાલ મોર તનુ તેઉ ।
સબહી પંખિમેં અતિબલવાના, ગરુડ સો મેરો રુપ સુજાના ॥૩૦॥
દોહા - પુનિત કરત વા વેગજુત, તિન મધ્ય વાયુ જેઉ ।
અતિ અસંગી અતિશે પ્રબલ, મારુત મમ તનુ તેઉ ॥
શસ્ત્રધારી સબહીનમહી, દશરથસુત શ્રીરામ ।
મોર વિભૂતિ નાંહિ યહ, મમ સ્વરુપ સુખધામ ॥
સબહી મત્સ્યકિ જાતિમેં, મગર મચ્છ મમ રુપ ।
સબહી નદીનમહી જાહ્નવી, ગંગા મેંહિ અનુપ ॥૩૧॥

ચોપાઇ

સ્રજન જોગ્ય સબ પ્રાણિ અપારા, સબહી કાલ તેહી હેતુ ઉદારા ।
પુનિ પુનિ સ્રજનકો કારન જેહૂ, હે અર્જુન સબવિધિ મેં તેહૂ ॥
સબકો નાશ કરત હે જેહા, મો બિન દુજો કોઉ ન તેહા ।
મધ્યમેં પોષણ કરત હે જોઉ, સબ સુખધામ મેંઈહું સોઉ ॥
અતિ કલ્યાણકો સાધન રુપા, સબ વિદ્યામહી પરમ અનૂપા ।
અતિ કલ્યાણરુપ સુખકારી, મેંહી અધ્યાતમ વિદ્યા ભારી ॥
જલ્પ વિતંડાદિક બહુ વાદા, તિન હિત બકત કરત બહુ નાદા ।
તિનમેં તત્ત્વનિર્ણય હિત જેહી, એસો વાદ મોર તનુ તેહી ॥૩૨॥

દોહા - અક્ષર મધ્ય અકાર મેં, સબહિ સમાસ હે જેહૂ ।
તિનમેં ઉભય પદ મુખ્ય સો, દ્વન્દ્વ સમાસ મેં તેહૂ ॥
મુહૂરત કલાકિ આદિ સબ, અક્ષય કાલ મેં જોય ।
ભરણ રું પોષણ સબહિકો, મેંહિ કરત હૂં સોય ॥૩૩॥

ચોપાઇ

સબકે પ્રાણ હરત હે જેહા, મૃત્યુરુપ મેંઈહૂંતેહા ।
ઉપજત હે પ્રાણી જગ જેહી, ઉતપત્તિ રુપ કર્મ મેં તેહી ॥
સબ નારીમહિ કીર્તિ નામા, શ્રી અરુ બાણી સ્મૃતિ ગુણધામા ।
મેધા ધૃતિ ક્ષમા હે જોઈ, સાત ધર્મ પત્નિ મેં સોઈ ॥૩૪॥
ગાન કરનકી ઋચા હે જેહૂ, તિનમેં બૃહત સામ મેં તેહૂ ॥
પાદબન્ધ શ્રુતિ છન્દ અનુપા, તેહિ મધ્ય ગાયત્રી મમ રુપા ॥
બારુ માસ મધ્ય અતિ ભારિ, માસ માગશિર મેં અઘહારિ ।
ષટ્ ઋતુ મધ્ય જો મુખ્ય પ્રમાની, મેંહુ ઋતુ બસંત સુખદાની ॥૩૫॥

દોહા - છલ કરી ઓરકું ધૂતહી, તિન મધ્ય દ્યૂત હે જેહૂ ।
પાસા ખેલનરુપ છલ, મેરો રુપ હે તેહૂ ।

ચોપાઇ

ઉગ્ર પ્રભાવજુકત નર જેહા, તિનકો તેજ મેંઈહું તેહા ।
જિતનહારકો જય હે જેહી, પારથ સબહિ ભાતિ મેં તેહી ॥
નિશ્ચે જથારથ કરતા જેહૂ, તિનકો દૃઢ નિશ્ચે મેં તેહુ ।

સાત્વિકી નરકે ધર્મ અરુ જ્ઞાના, સત્વકે કારજ મેંહિ સુજાના ॥૩૬॥
વાસુદેવ વૃષ્ણિ કુલમાંહિ, મેં વસુદેવપુત્ર અન્ય નાંહિ ।
તોય ઉપદેશકો કરનેહારા, વાસુદેવ મેં જગ ઉજિયારા ॥
પાંડવમધ્ય ધનંજય જોઉ, તેરે રુપસેં મેંહુ સોઉ ।
મનનસેં આતમ જ્ઞાની જોઈ, તિનમહિ વ્યાસ મુનિ મેં સોઈ ॥
દોહા - કવિ વિવેકી પુરુષ સબ, તિન મધ્ય ઉશના જોય ।
શુક્રાચારજ દૈત્યગુરુ, મેરો રુપ હે સોય ॥૩૭॥

ચોપાઇ

નિયમ લોપ ભયે દમપ્રદ જેહા, તિનકો દંડ મેઈહું તેહા ।
જિતનકું ઈચ્છત હે જોઈ, તિનકો જય ઉપાય મેં સોઈ ॥
ગોપ્ય રાખને જોગ્ય હે જેહી, બાણી નિયમમેં રખત મેં તેહી ।
સબ જ્ઞાનિનકો જ્ઞાન હે જેહૂ, પારથ સબહિ ભાતિ મેં તેહૂ ॥૩૮॥
હે અર્જુન સ્થિર ચર જગ જોઉ, તેહિ ઉતપત્તિકાર મેં સોઉ ।
સ્થિર ચર પ્રાણિણાત્ર હે જેતા, શરીરરુપી હે તેતા ।
આત્મરુપ કરી રહુ સબ માંહી, મો બિન સ્થિર ચર સબ સત્ય નાંહી ।
તાતે પ્રાણિમાત્ર હે જેઉ, મેં આત્મા તેહિ જુક્ત હે તેઉ ॥૩૯॥
દોહા - સુનહુ પરંતપ મોર યહ, દિવ્ય વિભૂતિ જેહૂ ।
કહત અંત આવત નહિ, અતિ અપાર હે તેહૂ ॥
સોરઠા - યહ વિભૂતિ વિસ્તાર, સો મેં કોઉ ઉપાધિ કરી ।
સંક્ષેપહિ કહ્યો સાર, નહિ વિસ્તારકો પાર કહુ ॥૪૦॥

ચોપાઇ

જો જો પ્રાણિ ઐશ્વર્ય સમેતા, શોભા કાંતિ જુક્ત હે જેતા ।
ધન આદિક લક્ષ્મી જુત જેહા, મોક્ષકે હિત આરંભ જુત તેહા ॥
સો સો મેરો તેજ હે જેહૂ, અચલ નિયામક શક્તિ તેહૂ ।
તિનકે એક દેશસે એહી, ઉપજ્યો યું જાનો તુમ તેહી ॥૪૧॥
હે અર્જુન અથવા બહુવારા, બહુત જ્ઞાન કિને વિસ્તારા ।
કવન પ્રયોજન હોત હે ભાઈ, કહુ સંક્ષેપસેં મમ પ્રભુતાઈ ॥

યહ જડ ચૈતન સબ સંસારા, ગિનત ગિનત કોઉ લહત ન પારા ।
મમ મહિમાકો કોટિમ અંશા, તેહિ જગધારિ ન કરુ પ્રશંસા ॥
દોહા - જેહિ મહિમાકો અયુતકો, અયુત અંશ હે જેહૂ ।
મુનિ પરાશર યું કહ્યૌ, વિશ્વકું ધારત તેહુ ॥૪૨॥

યું પ્રભુકો મહિમા અનંત, જાને જથારથ જોય ।
મુક્તાનંદ કહે મહામતિ હોત કૃતારથ સોય ॥

ઈતિ શ્રીભગવદ્‌ગીતાસૂપનિષત્સુ બ્રહ્મવિદ્યાયાં યોગશાસ્ત્રે
શ્રીકૃષ્ણાર્જુન સંવાદે મુક્તાનંદમુનિવિરચિત - ભગવદ્‌ગીતાટીકાયાં
વિભૂતિયોગો નામ દશમો અધ્યાયઃ ॥૧૦॥

અધ્યાય-૧૧

ચોપાઇ

યું દશમેં અધ્યાયમેં એહા, ભક્તિજોગ સિદ્ધિ હિત જેહા ।
ભક્તિ જોગકી વૃદ્ધિ કાજા, નામ રુપ સબ અન્ય સમાજા ॥
તિનસેં વિલક્ષણ અતિ સુખકારી, પ્રભુકે ગુણ સમુહ અતિ ભારી ।
અતિ કલ્યાણરુપ ગુણ જોઈ, રહત હે સદા સ્વાભાવિક સોઈ ॥
તેહિ ગુણ જુક્ત સદા પ્રભુ જેઉ, સર્વાત્મા કરી બરને તેઉ ।
તાપિછે પ્રભુસેં ભિન્ન જેહી, જડ ચૈતન વસ્તુ હે તેહી ॥
નામરુપ સ્થિર ચર આકાર, પ્રભુકે શરીરરુપ જગ સારા ।
તાતેં સર્વહી વસ્તુ હે જેહૂ, હરિ આધીન સબહી વિધિ તેહૂ ॥
દોહા - પ્રભુકો સ્વભાવ સો સબહી વિધિ, શ્રીમુખ સુન્યો પ્રવીન ।
એહિ જથારથ યુંઈહે, યું દૃઢ નિશ્ચે કિન ॥
સોરઠા - યાતેં શ્રી ભગવાન, કરન ચહત સાક્ષાત તેહી ।
અર્જુન પરમ સુજાન, હાથ જોરી બોલત ભયેઉ ॥

ચોપાઇ

અર્જુન ઉવાચ ।

તનઅભિમાન મોહ સોઈ ભારી,તિનસેં મોહ મેં પાયો અઘારી ।
સો મમ મોહ નિવર્તિ કાજા, પરમ રહસ્ય કહે સુરમુનિરાજા ॥

આત્માવિષે જોગ્ય હે જોઈ, એસે બચન કહે તુમ મોઈ ।
નહિ તૂંહિ કાલમેં મેરો નાશા, અર્જુન તુમહિ અચલ મમ દાસા ॥
એસે વચન કહેઉ તુમ દેવા, તિન કરિ મેં જાન્યો સબ ભેવા ।
મેરો મોહ અધિકતમ જેહા, પ્રભુ તવ વચન ગયો સબ તેહા ॥૧॥
સુનહૂ કમલદલલોચન સ્વામી, તુમ સબકારન અંતરજામી ।
વિશ્વકે ઉદય અસ્ત હે જેહૂ, તવ મુખ સુને સબહી વિધિ તેહુ ॥
દોહા - તવ મહિમા અવિનાશી અજ, કબહૂ હોવત ન નાશ ।
સો સબ તવ મુખસેં સુન્યો, તાકો પ્રબલ પ્રકાશ ॥૨॥

ચોપાઇ

હે જગદીશ કહ્યો તુમ જેહી, મેં દઢ નિશ્ચે કિનો તેહી ।
હે પુરુષોત્તમ અલખ અભેવા, નિજ આતમ જ્યું કહત હો દેવા ॥
સબકું વશ્ય રાખત હે જેઉ, એસો રુપ તમારો તેઉ ।
તેહિ સાક્ષાત કરનકે કાજા, મેં ઈચ્છત હું સબ જગરાજા ॥૩॥
હે પ્રભુ સ્રજત જો સબ સંસારા, સર્વનિંયતા સબ આધારા ।
નાથ તોર યહ રુપ હે ભારી, મોય દેખન શક્ય માનો મુરારી ॥
હે જોગેશ્વર તબ મોય એહા, અવિનાશી તવ આત્મા જેહા ।
સો દેખાઓ નિજજન સુખદાતા, જો તવ રુપ અધિક વિખ્યાતા ॥૪॥

શ્રીભગવાનુવાચ ।

દોહા - યું કૌતુક અરુ હરખસેં, ગદગદ કંઠ સુજાન ।
એસે અર્જુન પારથે, બોલેઉ શ્રીભગવાન ॥

ચોપાઇ

હે કુંતીસુત સબ આધારા, મમ સ્વરુપ ભિન્ન ભિન્ન અકારા ।
શુક્લ રુ કૃષ્ણાદિક બહુ રુપા, અનંત વર્ણ જુત દિવ્ય અનૂપા ॥
શતકે શત મમ રુપ હે જેહી, ત્યુંહિ હજારુ હાજર હે તેહી ।
સો મમ રુપ વિલોકહુ તાત, અતિ સામર્થ્ય જુત અતિ વિખ્યાતા ॥૫॥
અર્જુન એક એક રુપ હમારા, તિનમહિ દેખહૂ સૂરજ બારા ।
અષ્ટ વસુ દેખહુ પુનિ તાંહી, ત્યુ અગ્યાર રુદ્ર તિનમાંહી ॥
ઉભય અશ્વિની સુતકું દેખો, જ્યું ઉંચાસ વાયકું પેખો ।

યા જગ પ્રગટ વિલોકે જેહૂ, સુનેઉ શાસ્ત્રમહી દેખો તેહૂ ॥
દોહા - ત્યુ કોય દિન દેખે નહિ, શાસ્ત્રમેં સુને ન જોઈ ।
એસે આશ્ચર્ય અતિ અનંત, સબ વિધિ નિરખો સોઈ ॥૬॥

ચોપાઇ

મમ એક દેહ તેહિ એક દેશા, તિનમહિ રહત હે વિશ્વ અશેષા ।
સ્થાવર જંગમ સબ જગ જોઈ, સબહિ ભાતિ તુમ દેખો સોઈ ।
હે નિદ્રાકે જિતનહારા, જો દેખન ચહો અન્ય આકારા ।
મમ એક દેહ દેશ તેહિ એકા, તિનમેં દેખો સબ સહિત વિવેકા ॥૭॥
હે અર્જુન મેરો એક દેહા, તિનકો એક દેશ હે જેહા ।
તિનમેં સબહી વિશ્વ હે જોઈ, મેં અબ સબહી દેખાઈહૂં તોઈ ॥
યહ તવ પ્રાકૃત ચક્ષુ જેહી, તિન કરીકે એસો મેં તેહી ।
દેખનકું તુમ સમર્થ નાંહી, યું મેં વિચાર લિયો મનમાંહી ॥
દોહા -દિવ્ય નયન તોય દેતહૂ, અધિક અપ્રાકૃત જોય ।
તિન કરી મમ ઐશ્વર્ય યહ, જોગ હે દેખો સોય ॥૮॥

ચોપાઇ

સંજય ઉવાચ ।

હે ધૃતરાષ્ટ્ર સુનો મમ બાતા, યું કહી જોગેશ્વર સાક્ષાતા ।
અધિક અલૌકિક જોગકે ઈશા, હોય રથસારથિ શ્રીજગદીશા ॥
નિજ પિતુ ભગિની તનય તેહી જાની, ત્યું અર્જુન દૃઢ ભક્ત પ્રમાની ।
અધિક અસાધારણ નિજ રુપા, તાહી દેખાવન લગેઉ અનૂપા ॥૯॥
મુખ અરુ નેત્ર અનેક હે જેહી, ઐસો રુપ અલૌકિક તેહી ।
અગણિત અદ્ભુત દર્શન જેહૂ, એક રુપ મહી ભાસત તેહૂ ॥
અગણિત દિવ્ય આભૂષણ જેહા, સોઈ રુપમહી ભાસત તેહા ।
આયુધ દિવ્ય અપરિમિત જોઈ, જિનમેં ઉગાંમે ભાસત સોઈ ॥૧૦॥
દોહા - દિવ્ય પુષ્પ અરુ વસ્ત્રકું, ધારત હે સોઈ રુપ ।
દિવ્ય ચંદન અનુલેપ જેહી, આશ્ચર્ય પરમ અનૂપ ॥
અતિ પ્રકાશજુત રુરુપ સો, કિતહૂ ન જાકો અંત ।
ચહુ દિશ મુખ તેહી રુપમેં, સોહત અધિક અનંત ॥૧૧॥

ચોપાઇ

ગગનમેં સૂરજ સહસ્રકી જોઈ, એક સમે કાંતિ જબ હોઈ ।
વિશ્વરુપકી કાંતિ જેહા, તેહિ સમ હોત કિ હોત ન તેહા ॥૧૨॥
અનંત અપરિમિત જેહી વિસ્તારા, પ્રભુ દેવનકે દેવ ઉદારા ।
તિનકો દિવ્ય શરીર હે જેહી, તિનમેં અનંત વિધિ ભાસત તેહી ॥
બ્રહ્માદિકકે ભેદ કરી એહૂ, અનંત વિભાગ જુક્ત હે જેહુ ।
એક દેશમહિ સબ જગ જોઉ, અર્જુન તબ દેખત ભયે સોઉ ॥૧૩॥
તાતેં અર્જુન દેખિ અપારા, અતિ અદ્ભુત રુપ જગસારા ।
પ્રભુકો એક દેહ હે જેઉ, તિનકે એક દેશમહી તેઉ ॥
દોહા - દેખિ ચરાચર વિશ્વકું, વિસ્મય ભયો અપાર ।
રોમાંચિત તન હોયકે, લાગેઉ કરન વિચાર ॥
સોરઠા - મહા આશ્ચર્યમય દેવ, તેહિ મસ્તકસેં નમન કરી ।
જોરી પાની તતખેવ, પારથ યું બોલત ભયેઉ ॥૧૪॥

ચોપાઇ

અર્જુન ઉવાચ ।

સુનહૂ દેવ તવ દેહકે માંઈ, સુરગણ દેખતહૂં સુર સાંઈ ।
ત્યું સબ પ્રાણિમાત્ર હે જેહા, સ્થિર ચર વૃન્દ દેખું સબ તેહા ।
જગકર્તા ચતુરાનન જેહૂ, તવ તનુમહી દેખતહૂ તેહૂ ।
વાસુદેવ કમલાસન એહી, તિનમેં રાખી મન બેઠે જેહી ॥
ઐસે ઈશ શંભુ ત્રિપુરારી, તેહિ દેખતહૂં દેવ મુરારી ।
ઋષિ નારદ આદિક મુનિ જોઉ, સબ વિધિ મેં દેખતહૂં સોઉ ॥
ઉરગ વાસુકી આદિક જેઉ, તક્ષાદિક સબ સર્પ હે તેઉ ।
હિવ્ય દેહ સોઈ ઉરગ અપારા, દેખત હું તવ દેહમેં સારા ॥૧૫॥
દોહા - વિશ્વેશ્વર તવ અનંત ભુજ, અનંત ઉદર મુખ નેંન ।
અનંત રુપ તોય સબહિમેં, દેખતહું સુખદેન ॥
વિશ્વ સબહિ તવ દેહમેં, તાતે ન દેખું અંત ।
મધ્ય ન આદિ દેખું તવ, તુમ અપાર ભગવંત ॥૧૬॥

ચોપાઇ

તેજપુંજ યહ રુપ તુમારા, ચહૂ દિશ જાકિ કાંતિ અપારા ॥
દુઃખ કરી દેખન જોગ્ય હે જેહી, દીપ્ત અનલ રવિ સમ દ્યુતિ તેહી ॥
નહી પરિમાણમેં આવત જેહૂ, મુગટ સહિત દેખતહૂં તેહૂ ।
તેહી વિધિ ગદા ચક્ર જુત દેવા, મેં દેખતહું અલખ અભેવા ॥૧૭॥
સબ ઉપનિષદમેં કહે જેહા, પરમ તત્વ અક્ષર તુમ તેહા ।
તુમહિ સદા સબ જગ આધારા, તુમ હો જાનન જોગ્ય ઉદારા ॥
અતિશુદ્ધ વેદકો ધર્મ હે જોઈ, તુમ અવિનાશી નિભાવત સોઈ ।
નિજઅવતારસેં તુમ અઘહારી, વેદધર્મ સ્થાપત સુખકારી ॥
દોહા - સોઈ સનાતન પુરુષ તુમ ઉપજે જદુકુલ માંહી ।
યું મેં માને અચલ કરી, યામહિ સંજય નાંહી ॥૧૮॥

ચોપાઇ

રહિત હો આદ્ય મધ્ય અવસાના, અગણિત પરાક્રમ જુત ભગવાના ।
અનંત બાહુજુત દેવ ઉદારા, ચંદ્ર ભાનુ જિમિ નેત્ર તુમારા ॥
ચંદ્ર જ્યું શીતલ લોચન જેહી, ભક્તકે તાપ નિવારત તેહી ।
રવિ સમ તપ્ત નયન તવ જેહા, સબ અભક્તકું પિડત તેહા ॥
દીપ્ત અનલસમ આનન જેહૂ, તવ મુખ જગ સંહારત તેહૂ ।
પ્રભુ તવ તેજસેં સબ જગ જોઈ, અધિક તાપ જુત દેખું સોઈ ॥૧૯॥
હે મહામતિ શ્રીકૃષ્ણ સુનુ બાતા, સ્વર્ગ ભૂમિકે મધ્ય સાક્ષાતા ।
સબહી લોક અરુ દશ દિશિ જેઉ, તુમહી એક કરી વ્યાપક તેઉ ॥
દોહા - અધિક ઉગ્ર તવ રુપ યહ, દેખિકેં અતિવિકરાલ ।
જુદ્ધ દેખન હિત આએ સો, ત્રિભુવન ડરસેં બેહાલ ॥૨૦॥

ચોપાઇ

તુમહિ દેખિ સુરવૃન્દ હે તેહા, તવ સમીપ આયે સબ જેહા ।
તિનકે મધ્ય કિતનેક હે જેહુ, અદ્‌ભુત તવ વપુ દેખિકે તેહૂ ॥
અધિક ડરે દોઉ જોરિકે હાથા, કરત હે સ્તવન નમાવત માથા ।
મહાઋષિ વૃંદ સિદ્ધગણ જેહી, અતિશેં સ્તવન કરત હે તેહી ॥૨૧॥

ત્યું અગ્યાર રુદ્ર હે જોઈ, બાર ભાનુ વસુ અષ્ટ હે સોઈ ।
તેહિ વિધિ સાધ્યદેવ હે બારા, તિમિ દશ વિશ્વેદેવ ઉદારા ॥
ઉભય અશ્વિનીસુત હે જેઉ, ઉંનચાસ વાયુ હે તેઉ ।
પિતર પ્રજંત સો વિસ્મિત ભયેઉ, તુમહિ વિલોકિ ચકિત હોઈ રયેઉ ॥
દોહા - હા હા હૂ હૂ આદિ સબ, ગંધર્વકે ગણ જેહૂ ।
જક્ષ કુબેરાદિક સબે, વિસ્મય પાયેઉ તેહૂ ॥
અસુર વિરોચન આદિ સબ, કપિલાદિક સિદ્ધ જોઈ,
વિસ્મય જુત હોઈ વૃન્દ સબ, તુમહી વિલોકત સોઈ ॥૨૨॥

ચોપાઇ

હે મહાભુજ તવ રુપ ઉદારા, તિનમહી મુખ અરુ નેત્ર અપારા ।
ત્યું બહુ કર ઉરુ ચરણ હે જામેં, ઉદર અનેક અનંત વિધિ તામે ॥
અનંત દાઢ કરી અતિ વિકરાલા, પ્રભુ તવ રુપ સો પરમ વિશાલા ।
તિનકું દેખિ પ્રથમ કહે જેઉ, સબહી લોક ભય દુઃખ જુત તેઉ ॥
ત્યું તવ રુપ દેખિ સબ લોકા, ભયસેં ભીત પાવત અતિશોકા ।
ત્યું મેરે ઉરમેં ભય છાયો, તવ જન તદપિ દુઃખ પાયો ॥૨૩॥
પ્રકૃતિ પુરુષકો આશ્રયરુપા, એસો અક્ષર બ્રહ્મ અનૂપા ।
સોઈ નભ તાહિ પ્રસરત હે જેહા, અધિક પ્રકાશ જુક્ત હોય એહા ॥
દોહા - અનંત વરણ હે જાહિમેં, વિકસે વદન અપાર ।
અતિ વિશાલ પ્રજ્જવલિત અનંત, લોચન જુત ભયકાર ॥
એસે તુમકું દેખિકે, અધિક ડર્યો મેં જોય ।
હે વિષ્ણુ ધીરજ અરુ, શાંતિ ન આવત મોય ॥૨૪॥

ચોપાઇ

દાઢસેં અધિક ભયંકર ભારી, પ્રલય અનલ સમ અતિદુઃખકારી ।
સબહિકું નાશ કરત હે જોઈ, એસે તવ મુખ દેખિકે સોઈ ॥
દશ દિશિ ભેદ ન ભાસત કોઈ, ત્યું સુખલેશ ન હોવત મોઈ ।
હે દેવેશ પ્રસન્ન મોય હોઉ, હોઉ મેં શાંતિ કરો પ્રભુ સોઉ ॥૨૫॥
યહ ધૃતરાષ્ટ્રકે સુત હે જેહા, દુર્યોધન આદિક સબ તેહા ।

ભીસ્મ રુ દ્રોણાચાર્ય જેહૂ, ત્યું સૂતપુત્ર કરણ હે તેહૂ ॥
એ સબ ઈનકે પક્ષકે રાજા, નૃપસમૂહ સબ સહિત સમાજા ।
ત્યુહી હમારે પક્ષકે જેહી, જુદ્ધા અનંત જુક્ત હે તેહી ॥૨૬॥
દોહા - દાઢન કરી વિકરાલ હે, તવ મુખ ભયપ્રદ જોય ।
ઉભય સેન તવ વદનમેં, વેગસેં પેઠત સોય ॥
તિનમહી કિતનેક વીરકે, શિર ચુરણ ભયે જેહૂ ।
તિન જુત દાંતકે છિદ્રમેં, લગિરહે ભાસત તેહૂ ॥૨૭॥

ચોપાઇ

જેસે નદિનકે જલ હે જેઉ, સિંધુહિ સનમુખ દોરત તેઉ ।
ત્યું તવ મુખ પ્રકાશ જુત જોઈ, નૃપતિમાત્ર તહાં પેઠત સોઈ ॥૨૮॥
જ્યું અતિદીપ્ત અનલમહી આઈ, ગિરત પતંગ વેગસેં ધાઈ ।
ત્યું નૃપલોક નાશ હિત અબહી, તવ મુખ વેગસેં પેઠત સબહી ॥૨૯॥
સબ નરેશકું તુમ જગસ્વામી, દીપ્તિમાન મુખસેં બહુનામી ।
ગિલત હો સબ વિધિ કરી બહુ પ્યારા, તબ સો નૃપતિકે રુધિરકિ ધારા ॥
તિન કરી લિપ્ત અધર તવ જેહા, પ્રેમસેં પુનિ પુનિ ચાટત તેહા ।
હે વિષ્ણુ તવ કાંતિ જેહિ, અતિશેં ઘોર ભયાનક તેહી ॥
અપને તેજ કરી કાંતિ એહુ, સબહી લોકમહી વ્યાપિકે તેહૂ ।
સબકુ તાપ કરત અતિ ભારી, સહિ ન જાત અતિશેં દુઃખકારી ॥૩૦॥
દોહા - અતિ ઘોર યહ રુપ તુમ, કહો પ્રભુ કોંન હો દેવ ।
કહા કરને ભઈ પ્રવૃતિ તવ, જાનન ચહું યહ ભેવ ।

ચોપાઇ

તવ વાંછિત પ્રવૃત્તિ હે જેહા, સબ વિધિ મેં નહિ જાનુ તેહા ।
હે પ્રભુ યહ સબ કહો મોય બાતા, રિઝો મોય દેવવર ત્રાતા ॥
એહિ વિધિ કરનકું રુપ હે એહી, યહ અભિપ્રાયસેં પ્રગટ્યો તેહી ।
સબ સંહારકારી યહ રુપા, એહિ કારન હિત ભયો અનૂપા ॥
એહિ વિધિ બાત કહો સબ સ્વામી, પ્રસન્ન હોઉ પ્રભુ અંતરજામી ।
સબહિ ભેદ કહો પ્રભુ સુખદાઈ, મેં તોય નમુ ચરણ શિર નાઈ ॥૩૧॥

શ્રીભગવાનુવાચ ।

કહે શ્રીકૃષ્ણ સુનુ અર્જુન એહી, કાલરુપ કરી મેંહૂં તેહી ।
મુખ્ય ધૃતરાષ્ટ્રપુત્ર જિનમાંઇ, ઐસે સબ નરદેવ કહાંઇ ॥
દોહા - તિનકે અંતકું ગિનતહૂં, રાજલોક હે જેહુ ।
તેહિ ક્ષયકારી ઘોર વપુ, પ્રગટ કિયો મેં એહૂ ॥
વૃદ્ધિ પાય એહી રુપસેં, નૃપતિ લોક સબ જોઉ ।
સબ વિધિ તેહિ સંહાર હિત, લોકમેં પ્રવર્ત્યો સોઉ ॥
સોરઠા - મમ સંકલ્પ વશ્ય સોઈ, તબ ઉદ્યમ બિન ઉભયદલ ।
રહન ન પાવે કોઈ, હોઈ હે નાશ જુધા સબહી ॥૩૨॥

ચોપાઇ

યાતેં શત્રુ સંગ જુદ્ધ વિકરાલા, તેહિ હિત ઠાઢો હોહત તતકાલા ।
શત્રુ જિતિ જશ લેહૂ ઉદારા, ભુક્તો રાજસમૃદ્ધિ જુત સારા ॥
દુર્યોધન આદિક નૃપ જેહા, પ્રથમહિ દીયે કાલમુખ તેહા ।
તુમ ઇનકે મારેમહી વીરા, નિમિત્તમાત્ર હોના રણધીરા ॥
જુગ કર વાન ચલાવત જોઈ, તાતેં સવ્યસાચિન કહે તોઈ ।
દોઉ કર જુદ્ધ કરત તુમ તાતા, યાતેં તવ પ્રતાપ વિખ્યાતા ॥૩૩॥
ભીષ્મ દ્રોણ અરુ જયદ્રથ જેહૂ, કરણ તથા અન્ય રાજ તેહૂ ।
શૂરવીર મધ્ય શૂર હે જેહી, મેં સબ મરણમેં જોડે તેહી ॥
દોહા - તિનકું તુમ અતિ વેગસેં, નાશ કરો તતકાલ ।
અનાયાસ રણ જિતકે, પઇહો ભોગ વિશાલ ॥
ગુરુ બંધુ અરુ અપર નૃપ, ભોગાસક્ત હે જેહૂ ।
મેં તેહિ કયું કર મારિહું, કષ્ટ ન પાઓ તેહૂ ॥
સોરઠા - જુદ્ધ કરો તુમ વીર, દયા ન કરનિ શત્રુ પર ।
જિતિહો તુમ રણધીર, રણ મધ્ય શત્રુ મારી સબ ॥૩૪॥

ચોપાઇ

સંજય ઉવાચ

કહે સંજય સુનુ નૃપ મમ બાતા, નિજભક્તન પર પ્રભુ સાક્ષાતા ।
દયાસિંધુ કેશવ હે જોઈ, તાસ બચન યહ સુનિકે સોઈ ॥

અર્જુન પ્રભુકું કિન પ્રનામા, ભયસેં ભીત પારથ ગુણધામા ।
પુનિ પ્રણામ કરી જોરેઉ હાથા, પુનિ પુનિ પ્રભુહિં નમાવત માથા ।
એસે અર્જુન દીન હે જેહા,અતિ ડરપત ધ્રુજત સબ દેહા ।
ગદગદ કંઠ વિકલ હોય રએઉ, પુનિ શ્રીકૃષ્ણ સો બોલત ભએઉ ॥૩૫॥

અર્જુન ઉવાચ

હે ઋષીકેશ ભકત ભયહારી, તવ કીરતિ કરિકે અઘહારી ।
જુદ્ધ દેખન આયે હે જેહી,સબ જગ હરખકું પાએઉ તેહી ॥
દોહા - ત્યું અનુરાગકુ પાવહી, સબ જગ જુક્ત હે જોય ।
તુમકુ દેખિ રાક્ષસ ડરે, સબ દિશિ ભાગે સોય ॥
સોરઠા - સિદ્ધ સમૂહ હે જેહૂ, સો સબ તુમકું અતિનમત ।
અધિક જુકત હે તેહૂ, નિજજનરંજન ખલદમન ॥૩૬॥

ચોપાઇ

હે બડ આત્મા જુત અઘહારી, અજહૂંકે કરતા અવતારી ।
સબસેં અધિક બડે તુમ જેહા, બ્રહ્માદિક ન નમત કિમિ તેહા ॥
હે અંનત દેવકે ઈશા, હે જગવાસ દેવ જગદીશા ।
અક્ષર જીવ કહાવત જોઈ, આત્મવસ્તુ તુમઈહો સોઈ ॥
કારજ કારણ જુત રહે તેહી, પ્રકૃતિ તત્વ જો તુંમ હો તેહી ।
પ્રકૃતિ રું તિન જુત જીવ હે જેઉ, દોઉસેં પર સો મુક્ત તુમ તેઉ ॥૩૭॥
આદિદેવ જગકર્તા જોઉ, પુરુષ સનાતન તુમ હો સોઉ ।
તુમ હો સબકે પરમ આધારા, જગમેં તુમ સબ જાનનહારા ॥
દોહા - જાનન જોગ્ય સો સબહી તુમ, સર્વાતમ તુમ જોઈ ।
એહિ પ્રકાર સબમેં રહો, પરમ ધામ તુમ સોઈ ॥
હે બહુરુપી તુમ હી યહ, જડ ચૈતન સંસાર ।
તિનમેં વ્યાપક હોઈ રહો, તુમ હો જગ આધાર ॥
સોરઠા - તાતેં વાયુ આદિ, શબ્દસેં કહને જોગ્ય જોઈ ।
તુમહિ સો દેવ અનાદિ, સર્વાતમ સબસેં પૃથક ॥૩૮॥

ચોપાઇ

વાયુરુપ તુમહિ બહુનામી, ધર્મરાજ સોઈ તુમ જગસ્વામી ।

વરુણ રુ અગ્નિ તુમહિ સુરભૂપા, તુમહિ ચન્દ્રમા પરમ અનૂપા ॥
પ્રજાપતિ મરીચ્યાદિક જોઈ, તેહી તેહી રુપસેં તુમ હો સોઈ ।
સબકે પિતામહ અજ વિખ્યાતા, તિનહીકે તાત સો તુમ સુરત્રાતા ॥
તાહિતે તુમકું નમન બહુવારા, હોઉ નમન પુનિ વાર હજારા ।
પુનિ તોઈ નમન અપરિમિત હોઉ, ગિનત પાર નહી પાવત કોઉ ॥૩૯॥
અતિ અદ્ભુત આકાર હે જેહી, તવ મૂરતિ પ્રભુ દેખિકે તેહી ।
હર્ષસેં ફુલે લોચન જાકે, અતિ ભયભીત અંગ સબકે ॥
દોહા - એસો મેં તોય અગ્રસેં, નમન કરતહૂ દેવ ।
પિછે સો સબ દિશનમહિ, નમન કરું તતખેવ ॥
હે સબ રુપી વીર્ય અરુ, પ્રાક્રમ તોર અપાર ।
એસે તુમ સબ જગતમહિ, વ્યાપક એક ઉદાર ॥
સોરઠા - આતમતાસેં અનુપ, તુમ સબકે ઉરમેં રહત ।
તાતે તુમહિ સબરુપ, પુનિ નિજ રુપસેં અતિ પૃથક ॥૪૦॥

ચોપાઇ

અનંત વીર્ય પ્રાક્રમમ જેહિ, સર્વાત્મા સબ કરતા તેહિ ।
ઈન આદિક સબ મહિમા જેહા, મેં નહિ જાનુ નાથ કછુ તેહા ॥
એસો મેં સોઈ મોહસેં સ્વામી, અથવા સંગ રહે બહુનામી ।
તુમ સંગ ભયો હે પરિચય ભારી, તિનસેં સખા સમ માને મુરારી ॥
હે જાદવ હે સખા વિહારી, સુનો હે કૃષ્ણ સબ બાત હમારી ।
યું મેં વિનય વિન બોલ્યો જેહૂ, ક્ષમા કરાવતહૂ સબ તેહૂ ॥૪૧॥
પ્રભુ તુમ સબહી કાલકે માંઈ, અતિ સતકારકે જોગ્ય ગોસાંઈ ।
સો તુમકું ક્રીડા ભઈ તાંહી, શય્યા આસન ભોજન માંહી ॥
દોહા - અસતકાર મેં કિન સો, હે અચ્યુત અવિકાર ।
ક્ષમા કરાવત હૂં સકલ, જો કછુ દોષ હમાર ॥
જો એકાંત વાસ બહી મધ્ય, કિનો તવ અપમાન ।
અપ્રમેય અપરાધ સબ, ક્ષમા કરહૂ ભગવાન ॥૪૨॥

ચોપાઇ

યહ જો ચરાચર લોક હે સારા, તિનકે પિતા તુમ પરમ ઉદારા ।

તુમહિ ગુરુ સબકે સુખકારી, તુમ અતિ પૂજન જોગ્ય સુરારી ॥
હે અતિશેં મહિમા જુત દેવા, સુર મુનિ સિદ્ધ કરત તવ સેવા ॥
ત્રિભુવનમેં તવ સમહૂં ન કોઈ, તુમસે અધિક સો કહાંસે હોઈ ॥૪૩॥

ચોપાઇ

યાતે તુમ સબહીકે તાતા, પૂજન જોગ્ય હો ગુરુ વિખ્યાતા ।
કારુણ્યાદિક ગુણ કરી સ્વામી, તુમ સબહીસેં અધિક બહુનામી ॥
તાતેં તુમકું નમન કરી ભારી, દેહકું ભૂપર દંડ જ્યું ડારી ।
ઈશ્વર સ્તવન જોગ્ય તુમ જેહૂ, હોય વિનીત રિઝાઉં તેહૂ ॥
દોહા - અતિ અપરાધિ પુત્રકે, અતિ અપરાધ હે જોય ।
ક્ષમા કરત હે તાત સબ, ત્યું તુમ જાનો મોય ॥
સખા સખાકે દોષકુ ક્ષમા કરત લખિ પ્રીત ।
નારીકે અપરાધ પતિ, ક્ષમા કરત એહિ રીત ॥
સોરઠા - હે કૃપાલુ હે દેવ, તુમ મેરે અપરાધ સબ ।
ક્ષમા કરો તતખેવ, ક્ષમા કરનકે જોગ્ય તુમ ॥૪૪॥

ચોપાઇ

કબહુ ન દેખ્યો અદ્‌ભુત એહા, અતિશેં ઉગ્ર રુપ તવ જેહા ।
તાહિકું દેખિ મેં હરખકું પાયો, મમ મન ભયસેં વ્યથા કરી છાયો ।
તાતેં દેવ તુમારો રુપા, અતિપ્રસન્ન દેખાઓ અનૂપા ।
હે દેવેશ હે વિશ્વનિવાસી, મોય રિઝત શ્રીઅવિનાશી ॥૪૫॥
કિરીટ મુગટ જુત મૂરતિ જેહી, કરમહિ ગદા ચક્ર જુત તેહી ।
ઐસે તુમહિ ભક્તભયહારી, પ્રથમ જ્યું દેખન ચહુ સુખકારી ॥
હે હજારભુજ જુત સુખકંદા, હે સબ વિશ્વરુપ જગવંદા ।
પૂરવ સિદ્ધ ચતુર્ભુજરુપા, તિન કરી જુક્ત હોઉ જગભૂપા ॥૪૬॥

શ્રીભગવાનુવાચ । દોહા -

કહે શ્રીકૃષ્ણ અર્જુન સુનો, તેજોમય મમ રુપ ।
આદ્ય મધ્ય અરુ અંત બિન, સર્વાતમ હે અનૂપ ॥

ચોપાઇ

સબકો આદિ રુપ મમ એહી, અતિશેં રાજિ ભયો મેં તેહી ।
સત્યસકંલ્પસેં ભક્ત તોય જાની, મેં જો દેખાયો રુપ સુખદાની ॥
યહ મમ રુપ સો એસો ભ્રાતા, તુમ વિન કોઉ ન દેખે સાક્ષાતા ।
પ્રથમહુ કિનહિ ન દેખો જેહા, એસો અલૌકિક રુપ હે એહા ॥૪૭॥
અનન્ય ભક્તિ બિન સાધન જેહુ, સબહી ઉપાય કરે કોય તેહુ ॥
તિન કરી મેં જિમિ રહતહૂ વીરા, તેહિ વિધિ કોઉ ન જાને સુધીરા ॥
હે કુરુકુલમધ્ય શૂર ઉદારા, યું મેં દેખાયો રુપ હમારા ।
વિશ્વરુપ સોઇ રુપ હે જાકો, એસો મે મહિમા બડ તાકો ॥
દોહા - મોમહિ ભક્તિવાન તુમ, તુમ વિન દુજો જોઇ ।
સુકૃત કરી યહ લોકમેં, મોય ન દેખત કોઇ ॥
કેવલ વેદકો પઠન વા, કેવલ જજ્ઞ રું દાન ।
ઇન કરી મોહિ ન દેખહી, ભક્તિરહિત અજાન ॥
સોરઠા - ક્રિયા જજ્ઞ અરુ જાગ, સબહી વ્રતાદિક ઘોર તપ, ।
ઇન સબ કરી બડભાગ, મેં નહિ દરશું ભક્તિ બિન ॥૪૮॥

ચોપાઇ

યહ મમ ઘોર રુપ હે જોઇ, દેખિકે પીર બઢિ હે તોઇ ।
દુઃખ અરુ મૂઢભાવ હે જેહી, તુમકું તાત ન હોના તેહી ॥
ભયસેં રહિત મગન મન હોઇ, સંશયશોક ન રહો ઉર કોઇ ।
ફિર તુમ પ્રથમ અભ્યાશ્યો જેહા, સુંદર રુપ દેખો મમ તેહા ॥૪૯॥

સંજય ઉવાચ -

કહે સંજય સુનુ નૃપતિ ઉદારા, વાસુદેવ વસુદેવ દુલારા ।
યું અર્જુનકું કહીકે બાતા, ફેર ચતુરભુજ ભયે સાક્ષાતા ॥
સો નિજરુપ ચતુર ભુજ જેહૂ, પ્રેમસેં લગેઉ દેખાવન તેહૂ ।
વિશ્વરુપ દર્શન ભયો જબહી, ત્રાસજુક્ત અર્જુન ભએ તબહી ॥
દોહા - અતિબડ આતમ જુક્ત નિત, કૃપાસિંધુ ભગવાન ।
સૌમ્ય રુપ હોઇ તાહી ફિર, કીનો અતિ સનમાન ॥૫૦॥

ચોપાઇ

અર્જુન ઉવાચ

સુનહૂ જનાર્દન વિનતિ એહા, અતિ સુંદર તવ રુપ હે જેહા ।
દેખિ મનુષ્યસમ ભયો હૂ સચેતા, અબ ભયો પ્રથમ જયું મિટ્યો અચેતા ॥૫૧॥

શ્રીભગવાનુવાચ

કહે શ્રીકૃષ્ણ સુનુ અર્જુન બાતા, સબહિકું શિક્ષાકર સાક્ષાતા ।
સર્વાતમ સબકારન જેહૂ, સો મમ રુપ દેખ્યો તુમ જેહૂ ॥
અતિ દેખેમેં આવત જેહી, ઓર કોઉ દેખત નહી તેહી ।
યહ મમ રુપકો દરશન જોઈ, દેવહૂં નિત્ય પ્રતિ ઈચ્છત સોઈ ॥
તોહૂ ન દેખત ભયે મમ રુપા, યાકો કારન વરનુ અનૂપા ।
ભક્તિ બિના અન્ય સાધન જેઉ, મોય ન દેખાવે બરનુ અબ તેઉ ॥૫૨॥

દોહા - મમ ભક્તિ બિન કેવલહી, વેદપઠન તપ દાન ।
જજ્ઞાદિક ઈન સબનસેં, મોય ન દેખે સુજાન ॥

સોરઠા - જિમિ દરશન ભયો તોય, તેહિ પ્રકાર કરી ભક્તિ બિન ।
મોય ન દેખત કોય, યહ મમ દર્શન અતિ કઠીન ॥૫૩॥

ચોપાઇ

હે અર્જુન તોય કહૂ સત્ય બાતા, રહતહું મેં જેહિ વિધિ સાક્ષાતા ।
અનન્યભક્તિ કરિ તેહી પ્રકારા, જાનત દેખત હોય ઉદારા ॥
હે શત્રુકે તપાવનહારા, ભક્તિસેં જાનિકે રુપ હમારા ।
તત્ત્વસેં મમ સ્વરુપમહિ જોઈ, કરત પ્રવેશ શક્ય હે સોઈ ॥૫૪॥
સુનહૂ પાંડુસુત જો નરધીરા, અધ્યયનાદિક કર્મ ગંભીરા ।
સો સબ કર્મ કરત મમ કાજા, જોઈ આરંભ જો કરત સમાજા ॥
સબહી આરંભનહી નિત્ય જેહી, મેં એક પાવને જોગ્ય હૂ તેહી ।
મો બિન અન્ય સંગ હે જેહા, મેરો ભક્ત તજત સબ તેહા ॥

દોહા - યા જગમેં સબ પ્રાણિ સો, વૈર રહિત હે જોય ।
સો મમ જન અતિ વિમલ મન, મોહિકું પાવત સોય ॥૫૫॥
નિંદા જોગ સ્વભાવ સો, સબહી તજત મમ દાસ ।

મુક્તાનંદકો નાથ કહે, તેહિ ઉર મોર નિવાસ ॥

ઇતિ શ્રીભગવદ્‌ગીતાસૂપનિષત્સુ બ્રહ્મવિદ્યાયાં યોગશાસ્ત્રે શ્રીકૃષ્ણાર્જુનસંવાદે
મુક્તાનંદમુનિવિરચિત શ્રીભગવદ્‌ગીતાટીકાયાં
વિશ્વરૂપદર્શનનામૈકાદશો અધ્યાયઃ ॥૧૧॥

અધ્યાય-૧૨

ચોપાઇ

એકાદશમે અધ્યાય માંઈ, શુદ્ધ જો ભક્તિજોગ કહાંઈ ।
ભક્તિજોગ નિષ્ઠા જુત જેહા, તિનકું પાવન જોગ્ય હે એહા ॥
નારાયણ પરબ્રહ્મ હે સોઈ, તેહિ ઐશ્વર્ય અપરિમિત જોઈ ।
તેહી સાક્ષાત કરન ચહે જેહૂ, ઐસે અર્જુન શુભમતિ તેહૂ ॥
અતિ કલ્યાણ રુપ ગુણ જેહી, તાસ મહોદધિ હે પ્રભુ તેહિ ।
સત્યસંકલ્પસેં જથારથ જેઉ, નિજ ઐશ્વર્ય દેખાઉ તેઉ ॥
દ્વાદશમેં અધ્યાયમેં ભારી, આત્મપ્રાપ્તિ સાધન સુખકારી ।
આત્માકો ઉપાસન જોઉ, ભક્તિકો સાધનરુપ હે સોઉ ॥
દોહા - તિનસેં શ્રીભગવાનકી, ભક્તિ કહાવત જોય ।
અતિ સુખસેં પરિશ્રમ બિના, ગ્રહણ હોય હે સોય ॥
તાતેં ભક્તિકી શ્રેષ્ઠતા, પ્રભુકો ઉપાસન જેઉ ।
તિનકો ઉપાય સો સબહી વિધિ, બરનિ સુનાવત તેહૂ ॥
સોરઠા - પ્રભુકે ઉપાસક જોઈ, અક્ષરબ્રહ્મમેં નિષ્ઠ જેઉ ।
ઉભયકું વાંછિત સોઈ, સબ સાધન ભિન્ન ભિન્ન કહત ॥

ચોપાઇ

અર્જુન ઉવાચ

કહે અર્જુન સુનુ પ્રભુ સુખકંદા, પ્રથમ કહ્યો તુમહી જગવંદા ।
સબવિધિ મમ પરાયણ જોઈ, મેરો ભક્ત જથારથ સોઈ ।
ઈન આદિક વચનનિ કરી દેવા, તવ ઉપાસનકો દૃઢ ભેવા ।
તિન કરિ જુક્ત નિરંતર જેહિ, તુમહીકું ભક્ત ઉપાસત તેહી ।
કોઉ નર ઇન્દ્રિ અગોચર જેહા, અક્ષરબ્રહ્મ ઉપાસત તેહા ।
ઉભયમેં શ્રેષ્ઠ કવન જગ સ્વામી, ભિન્ન ભિન્ન કરિ બરનો બહુનામી ॥૧॥

શ્રીભગવાનુવાચ

હે અર્જુન જેહિ મેં અતિપ્યારા, સો મોમંહી મન રખત ઉદારા ।
પરમ શ્રદ્ધાલુ જુક્ત નિત્ય જેઉ, મોય ઉપાસત દૃઢમતિ તેઉ ॥
દોહા - અનન્ય ભાવસેં મોકુ ભજે, સબસેં અધિક હે સોઈ ।
પરમ ભાગવત સંત સો, તેહી સમ ઓર ન કોઈ ॥૨॥

ચોપાઇ

દેવાદિક શબ્દનિ કરી એહા, નાંહી દેખાવન જોગ્ય હે જેહા ।
ચક્ષૂ આદિક ઈન્દ્રિ કહાવે, તિનસેં અવ્યક્ત ન જાનન પાવે ॥
સબમહી વ્યાપિકે વર્તત જેહૂ, ચિતવનમેં નહિ આવત તેહૂ ।
નિર્વિકાર નિત્ય અચલ હે જોઈ, સો અક્ષરકું ઉપાસત કોઈ ॥૩॥
અક્ષરબ્રહ્મ ઉપાસક જેહી, નિયમમેં રાખી ઈન્દ્રિગણ તેહી ।
સબમહી સમ બુદ્ધિ હે જેહી, સબકે હિતમેં પ્રીતિ જુત તેહી ॥
પ્રાણિમાત્રકો હિત અનુસરહી, અક્ષરબ્રહ્મ ઉપાસન કરહી ।
અક્ષર બ્રહ્મ ઉપાસક પ્રાની, મોહિકું પાવત હે સોઈ જ્ઞાની ॥
દોહા - એહિવિધિ સમમતિ પાયકે, આતમ જ્ઞાની ધીર ।
મોસમ અક્ષરબ્રહ્મકું, પાવત પરમ ગંભીર ॥૪॥

ચોપાઇ

અતિ અવ્યક્ત અક્ષર બ્રહ્મ એહા, તેહાં આસક્તિ કિએ ચિત્ત જેહા ।
એસે પુરુષ કહાવત જોઈ, અતિશેં ક્લેશકું પાવત સોઈ ॥
અક્ષર બ્રહ્મ અવ્યક્તકું હે એહી, તહાં મનવૃત્તિ ધરન ચહે જેહી ।
તન અભિમાની અવ્યક્તકું ધ્યાવે, સો શાંતિ અતિદુઃખ કરી પાવે ॥૫॥
તનકે કર્મ અશનાદિક જેઉ, તન ધારણ હિત કરત હે તેઉ ।
જજ્ઞ દાન તપ હોમકે આદી, વૈદિક કર્મ કહત બ્રહ્મવાદી ॥
સો સબ કર્મ સમરપત મોઈ, મો વિન પાવન જોગ્ય ન કોઈ ।
એહિવિધી અનન્ય જોગ કરી ધ્યાની, મોય ઉપાસત દૃઢ વિજ્ઞાની ॥૬॥
દોહા - હે પારથ મેરેવિષે, ચિત યું કરાયો પ્રવેશ ।
એસે પુરુષકું મુક્તિ હિત, કરનો રહ્યો ન લેશ ॥

મૃત્યુરુપ ભવ ઉદધિસેં, તેહિ તારુ તતકાલ ।
મોર નામ સબ ગ્રન્થમેં, સદા ભક્ત પ્રતિપાલ ॥૭॥

ચોપાઇ

તાતે તુમ મોમહી મન ધારો, મોમહી બુદ્ધિ ધારિ ભ્રમ ટારો ।
યું તવ મન અરુ બુદ્ધિ જોઈ, મોમેં પ્રવેશ કરાયકે સોઈ ॥
તાપીછે એહ દેહકે અંતા, કરીહો નિવાસ મોમેં બુદ્ધિવંતા ।
યામેં તિલભર સંશય નાંહી, યહ તુમ અચલ કરો મનમાંહી ॥૮॥
મોમહી સ્થિર ચિત્ત કરના જેહા, તુમસેં શીઘ્ર હો સકેં ન તેહા ।
તબ હે ધનંજય તુમ યું વિચારી, કરો અભ્યાસ જોગ અતિભારી ॥
અતિશેં પ્રેમ કરી મોય સંભારો, મો બિન ઓર વાસના ટારો ।
ચિત્તકો સમાધાન ઈમિ હોઈ, એહિવિધિ પાવને ઈચ્છો મોઈ ॥૯॥
દોહા - અબ યું સ્મૃતિ અભ્યાસકું, કરનકિ શક્તિ ન તોય ।
મેરે હિત શુભ કર્મ હે, કરો સબહી વિધિ સોય ॥

ચોપાઇ

મમ હિત મંદિર કરના ભારી, પુષ્પવાટિકા અતિ સુખકારી ।
મમ મંદિરમહી દીપ પ્રજારો, ધોય લિપિ નિત્ય મંદિર ઝારો ॥
પુષ્પ લાય પૂજા બિસ્તરના, અંગરાગ ચંદનકો કરના ।
નામકીર્તન નમન અપારા, ત્યુંહિ પ્રકમા સ્તુતિ બહુવારા ।
ઈન આદિક શુભ કર્મ હે જોઈ, પ્રેમસેં તાત કરો તુમ સોઈ ।
એહિવિધિ મમ હિત કર્મ હે જેહૂ, આદર જુત કિનેસે તેહૂ ॥
પરમ સિદ્ધિ મમ પ્રાપ્તિરુપા, તુમ તતકાલ સો પૈહો અનૂપા ।
તાતે સત્ય કરી માનો એહા, યામે લેશ નહી સંદેહા ॥૧૦॥
દોહા - અરુ મમ હિત શુભ કર્મકું, કરનકું સામર્થ્ય નાંહી ।
ભક્તિજોગ આશ્રિત સદા, હો રેના મનમાંહી ॥
અધિક જિતેન્દ્રિય વીર તુમ, કરો કર્મફલ ત્યાગ ।
કર્મ જનિત ફલ આશ તજિ, ભજહું મોય બડભાગ ॥૧૧॥

ચોપાઇ

અતિશેં પ્રીતિ બિન શિથિલ એહા, સ્મૃતિરુપ અભ્યાશ હે જેહા ।
તિનશેં નિજ આત્મકો જ્ઞાના, નિજ હિતમેં અતિશ્રેષ્ઠ બખાના ॥
જ્ઞાનહું પરિપૂરણ નહિ હોઈ, તિનસેં આત્મધ્યાન શુભ સોઈ ।
ધ્યાનહું પરિપૂરણ જબ નાંહી, તબ શુભ કર્મકે ફલ જો કહાંહી ।
તિનકો ત્યાગ કરત હે જેહિ, ધ્યાનસેં અતિ વિશેષ હે તેહી ।
ફલ ઈચ્છા વિના કર્મ જો કરહિ, તિનસેં સબહી પાપ સદ્ય ટરહી ॥
મનકું શાંતિ હોત તતકાલા, આત્મધ્યાન સિદ્ધિ હોત વિશાલા ।
ધ્યાનસેં જ્ઞાન હોત અઘહારી, જ્ઞાનસેં પ્રભુકી ભક્તિ સુખકારી ॥૧૨॥

દોહા - ફલ ઈચ્છા વિન કર્મમેં, નિષ્ઠાજુક્ત હે જેહૂ ।
તાહિ ગ્રહણકે જોગ્ય ગુણ, સબવિધિ કહત હે તેહૂ ॥

ચોપાઇ

દ્વેષકું કરત પ્રાણી શબ જેહા, તિનકો દ્વેષ કરત નહિ તેહા ।
દ્વેષ કરનહારેકું વિચારી, તિન સંગ મૈત્રી કરત અતિભારી ॥
પ્રાણિમાત્ર દુઃખિ જો હોઈ, તિનપર કરુણા કરત હે સોઈ ।
દેહ રુ દેહસંબન્ધિ જેહિ, તિનસેં મમતા રહિત હે તેહી ॥
તન અભિમાન રહિત હે જેઉ, સુખદુઃખમેં મમ રહત હે તેઉ ।
અધિકક્ષમા જુત પરમ ઉદારા, કરત નિરંતર પર ઉપકારા ॥૧૩॥
ઈશ્વરઈચ્છા મિલત હે જેહૂ, અન્નાદિકસેં તુષ્ટ રહે તેહૂ ।
પ્રકૃતિપર શુદ્ધ આત્માસ્વરુપા, તેહિ સંજોગ જુત સદા અનૂપા ।

દોહા - દૃઢ નિશ્ચે આતમવિષે, નિયમમેં રહે મન જાસ ।
વાસુદેવ ભગવાનકો, ઉરમેં દૃઢ વિશ્વાસ ॥
ફલ ઈચ્છા વિન કર્મસેં, આરાધન કિયે સોય ।
મમ આત્મસાક્ષાત સો, પ્રભુ દેખાઈ હે મોય ॥

સોરઠા - એહિ વિધિ અર્પે જોઈ, મોમહીં મન અરુ બુદ્ધિ જબ ।
ઐસે મમ જન સોઈ, મોકું અતિપ્રિય ભક્ત તેહૂ ॥૧૪॥

ચોપાઇ

કર્મમેં નિષ્ઠા જુક્ત હે જેહા, કાહૂંકું પીડા કરત ન તેહા ।

જિનસેં લોક દુઃખ ભય જુત હોઈ, ઐસો કર્મ કરત નહિ કોઈ ॥
લોકસેં આપ ન ભય દુઃખ પાવે, સબ જગ તાહી ન દુઃખ ઉપજાવે ।
વલ્લભ વસ્તુ મિલે કુછ જબહી, હર્ષસેં પ્રફુલ્લિત મન રહે તબહી ॥
કાહુંકો પ્રિય ન દેખિ સકે જોઉ, અમર્ષ નામ કહાવત સોઉ ।
ભય ઉદ્વેગ પ્રજંત હે જેહી, ઈનસેં મુક્ત મોય પ્રિય તેહી ॥૧૫॥
આત્માસેં અન્ય સબ સંસારા, તિનસેં અપેક્ષા રહિત ઉદારા ।
શાસ્ત્રમેં કહે સો દ્રવ્ય કરી એહા, શુદ્ધ રહત ઈમિ ધારત દેહા ॥
દોહા - કહી જો શાસ્ત્રમેં શુભ ક્રિયા, ગ્રહણકું સમર્થ જોઈ ।
ઉદાસીન આત્મ બિના, દક્ષ કહાવત સોઈ ॥
સોરઠા - વ્યથા રહિત બડભાગ, શસ્ત્ર વિના અન્ય સર્વ કર્મ ।
તેહિ આરંભકો ત્યાગ, એસો મમ જન મોય પ્રિય ॥૧૬॥

ચોપાઇ

સો નર ઈષ્ટ પદારથ માંહી, દેખિકે હર્ષકું પાવત નાંહી ।
અપ્રિય વસ્તુ પ્રાપ્તિમહિ એહા, તાકો દ્વેષ કરત નહી તેહા ॥
નારી પુત્ર મરણાદિક જોઈ, મનુષ્યકું શોકકે કારણ સોઈ ।
ઐસો જોગ્ય બનત હે જબહી, તિલભર શોક ન પાવત તબહી ॥
નારી ધનાદિક પ્રાપ્તિ જેહી, મનુષ્યકું હર્ષકો કારણ તેહી ।
સો નહિ પ્રાપ્ત હોત જબ કોઉ, તિનકુંકબહુ ન ઈચ્છત સોઉ ॥
શુભ અરુ અશુભ કર્મ હે જેતે, બંધનહેતુ જાનિકે તેતે ।
સબહી ભાતિ કિને સબ ત્યાગા, સો મોય પ્રિય મમ જન બડભાગા ॥૧૭॥
દોહા - શત્રુ મિત્ર જેહિ સમ સદા, સમ ત્યું માન અપમાન ॥
શીત ઉષ્ણ સુખ દુઃખવિષે, સમ મમ ભક્ત સુજાન ॥
અન્ય પદારથ આત્મ વિન, સબ વિધિ ત્યાગત જેહૂ ।
એસો મેરો ભક્ત જો, મોકું વલ્લભ તેહૂ ॥૧૮॥

ચોપાઇ

નિંદા સ્તવન તુલ્ય હે જાઈ, બાની નિયમ જુક્ત સુખદાઈ ।
સહજ મિલત અન્નાદિક જોઈ, તિન કરી અતિ સંતોષિ સોઈ ॥
આત્મસ્વરુપ કહાવત જેહા, તિનમેં અતિ સ્થિરમતિ જુત તેહા ।

નિયમસેં રહતકું નહિ સ્થલ કોઈ, સો મમ ભક્ત અધિક પ્રિય મોઈ ॥૧૯॥
જિનકું સબ વિધિ પરમ અનૂપા, મેઈહૂં પરમ પ્રાપ્ય સુખરુપા ।
એહિ વિધિ શ્રદ્ધાજુક્ત હે જેહી, ધર્મરુપ અમૃત કહ્યો તેહી ॥
જ્યું હમ કહ્યો પરમ સુખકારી, ત્યું દૃઢ રખત અચલ ઉર ધારી ।
યહ મમ ધર્મમેં રહત ઉદારા, ઐસે ભક્ત અધિક મોય પ્યારા ॥૨૦॥
દોહા - ઐસે લક્ષણ જુક્ત સો, સંત સુખદ ગુણધામ ।
મુક્તાનંદકો નાથ કહે, પ્રિય મોય જન નિષ્કામ ॥૨૧॥

ઈતિ શ્રીભગવદ્‌ગીતાસૂપનિષત્સુ બ્રહ્મવિદ્યાયાં યોગશાસ્ત્રે શ્રીકૃષ્ણાર્જુન સંવાદે મુક્તાનંદમુનિવિરચિત - શ્રીભગવદ્‌ગીતાટીકાયાં ભક્તિયોગો નામ દ્વાદશો અધ્યાયઃ ॥૧૨॥

અધ્યાય - ૧૩

ચોપાઇ

પ્રથમકે ષટ અધ્યાયમેં એહા, પરમ પાવને જોગ્ય હે જેહા ।
વાસુદેવ પરબ્રહ્મ ઉદારા, તેહિ પ્રાપ્તિ ઉપાય શ્રુતિ સારા ।
પ્રભુકો ઉપાસન ભક્તિસ્વરુપા, તિનકો અંગ સ્વરુપ અનૂપા ।
પાવનેહાર જીવાત્મા જેહૂ, તાસ જથારથ દર્શન તેહૂ ॥
જ્ઞાન રુ કર્મ જોગ હે જોઈ, ઉભયસેં આત્મદર્શ લહે સોઈ ।
બીચકે ષટ અધ્યાયમેં ભારી, પાવને જોગ્ય જો પ્રભુ અઘહારી ॥
તાસ સ્વરુપ જથારથ જ્ઞાના, સોહે પ્રથમ જેહી લખત સુજાના ।
ભક્તિજોગ એકાંતિક જેહી, નિષ્ઠા તાસ કહી સબ તેહી ॥
છંદ હરિગીત - સબકહિ એકાંતિક ભક્તિજોગકી વિમલ નિષ્ઠા જેહ જુ,
એશ્વર્ય કૈવલ્ય અર્થિકો કહ્યો ભક્તિજોગ હે તેહ જુ ।
ઈન ઉભયકુ વાંછિત સો સાધન કહે સબવિધિ સાર જુ,
અવશેષ ષટ અધ્યાયમેં યહ પ્રકૃતિ પુરુષ વિચાર જુ ॥
સો પ્રકૃતિ પુરુષ સંબન્ધસેં પ્રપંચ ઉપજ્યો જોય જુ,
તેહિ ઈશ તાસ સ્વરુપકો જિમિ જથારથ હે સોય જુ ।
તિમિ કર્મ જ્ઞાન રું ભક્તિ તિનકે સ્વરુપ ભિન્ન ભિન્ન જેહિ જુ,
તેહિ ગ્રહણ કરન પ્રકાર પ્રથમહિ કહે સબ વિધિ તેહિ જુ ॥

દોહા - દ્વાદશમેં અધ્યાય કરી, પ્રથમ કહે ગુન જેહુ ।
તિનકો શોધન કરત હે, અતિ સુખકારી તેહૂ ॥
તિનમેં પ્રથમહી તેરમે, અધ્યાયમાંહી અનૂપ ।
દેહ રું જિવાત્મા ઉભય, કહત હે તાસ સ્વરુપ ॥

ચોપાઇ

દેહસેં મુક્ત આતમા જેહા, તિનકિ પ્રાપ્તિ ઉપાય હે એહા ।
આત્મસ્વરુપકો શોધન જેહી, અતિ વિશુદ્ધ અબ કહત હે તેહી ॥
એહિ પ્રકાર આતમા હે એહૂ, જડ સંબન્ધ હેતુ તેહિ જેહૂ ।
તેહિ વિવેકકો અનુસંધાના, તેહી પ્રકાર અબ કહી હે સુજાના ॥

શ્રીભગવાનુવાચ

હે કુંતીસુત દેહકે માના, બહુવિધિ ભાવકું ધરત અજાના ।
મેહૂં દેવ મેં મનુષ્ય ઉદારા, મેં અતિ સ્થૂલ અતિ કૃશ અપારા ॥
એહિ વિધિ ભુક્તા જીવ હે જેહા, તેહિ સંગ એક હો ભાસત એહા ।
એસો નાશવંત યહ દેહા, જિવાતમસેં પૃથક હે તેહા ॥
દોહા - તનકે જથારથ જાન જો, કહે નિઃસંશય હોય ।
જિવકું ભોગકો ક્ષેત્ર હે, દેહ કહાવત સોય ॥
આત્મતત્વકે જાન સો, દેહકું જાનનહાર ।
કહત ક્ષેત્રજ્ઞ તાહીકુ, જિનકે વિમલ વિચાર ॥
સોરઠા - જાનન જોગ્ય હે દેહ, તિનસેં જ્ઞાન કરી અતિ પૃથક ।
જાનનહાર હે એહ, એહિ વિધિ કહત વિચાર જુત ॥૧॥

ચોપાઇ

હે ભારત સબ ક્ષેત્ર હે જેહા, વ્યષ્ટિ સમષ્ટિ કહાવત તેહા ।
સબમહી એક ક્ષેત્રજ્ઞ જોઈ, મોય જાનો જગ આતમ સોઈ ॥
પૂર્વ શ્લોકમેં જીવકો રુપા, કહ્યો હે ક્ષેત્રજ્ઞરુપ અનૂપા ।
તિનહીકો આત્મા મેહૂ તાતા, તુમ યું જાનિ લેહૂ સાક્ષાતા ॥
જૈસે ક્ષેત્રજ્ઞ જીવ કહાંહી, તેહિ બિન દેહકિ સિદ્ધિ નાંહી ।
તૈસે ક્ષેત્રજ્ઞ જીવ હે જેહુ, મો વિન પૃથકસિદ્ધ નહી તેહૂ ॥

તાતે જીવ ક્ષેત્રજ્ઞ જેહી, મેં જેહિ આત્મા જાનો યું તેહી ।
જો પ્રભુ રહત હે આત્મામાંઈ, આત્માસેં અતિ પૃથક કહાંઈ ॥
દોહા - જાહિ ન જાને આતમા, આત્મા જાસ શરીર ।
જો આત્મામેં રહત તેહી, નિમમેં રખત ગંભીર ॥
ક્ષેત્ર ક્ષેત્રજ્ઞ ઉભયકો, વ્યક્તિ જુક્ત કહ્યો જ્ઞાન ।
ગ્રહણ કરનકે જોગ્ય સો, શ્રુતિસિદ્ધિ મોર પ્રમાન ॥૨॥

ચોપાઇ

અબ યહ ક્ષેત્ર કહાવત દેહા, જેહી દ્રવ્યકો વરતત હે તેહા ।
જિનકો આશ્રયરુપ હે એહી, જો યહ તનકે વિકાર હે તેહી ॥
જેહિ કારન તન ઉપજ્યો અનૂપા, જેહિ પ્રકાર હે દેહકો રુપા ।
સો સંક્ષેપસેં કહૂ અબ તાતા, મોંસે સુનોં સબહી તુમ બાતા ॥
જૈસા રુપ ક્ષેત્રજ્ઞ કેરા, જૈસેં તાસ પ્રભાવ અનેરા ।
સો સબહી સંક્ષેપસેં વીરા, મોંસે સુનો અધિક રણધીરા ॥૩॥
ક્ષેત્ર ક્ષેત્રજ્ઞ જેહિ વિધિ જોઉ, તિનકો રુપ જથારથ સોઉ ।
ઋષિ પરાશર આદિક જેઉ, બહુ વિધિ ગાન કિયો હે તેઉ ॥
દોહા - ઋગ સામ જજુ અથર્વણ, વેદ ચહૂ હે જેહૂ ।
દેહ રું આત્મસ્વરુપ સો, ભિન્ન ભિન્ન વરને તેહૂ ॥

ચોપાઇ

બ્રહ્મરુપ પ્રતિપાદક જેહા, વ્યાસકે સૂત્ર કહાવત તેહા ।
તિનહું જો ક્ષેત્ર રું ક્ષેત્રજ્ઞકો જાના, તેહિ સ્વરુપ અતિ પૃથક બખાના ॥
નાનાવિધકે હેતુ હે જોઈ, તિન કરી જુક્ત સૂત્ર હે સોઈ ।
અતિવિશેષ નિર્ણયકો રુપા, સૂત્રમેં બરન્યો પરમ અનુપા ॥
બહુ પ્રકાર ઈમિ બરન્યો જેહુ, ક્ષેત્ર ક્ષેત્રજ્ઞ સબ વિધિ તેહૂ ।
મેં સંક્ષેપસોં બરન્યો જેઉ, સુનુ પુનિ સાવધાન હો તેઉ ॥૪॥
પંચ ભૂત ભૂ આદિક જેહિ, ક્ષેત્રકે આદિ કારણ તેહી ।
પંચ ભૂત કારણ અહંકારા, બુદ્ધિ તત્વ સોઈ મહતત્વ ઉદારા ॥
દોહા - અતિ અવ્યક્ત જો પ્રકૃતિ અરુ, દશ ઈન્દ્રિ મન એક ।
પંચ વિષય ચોવિશ ઈમિ, તત્વકો એહિ વિવેક ॥૫॥

ચોપાઇ

સુખકી ચાહ ઇચ્છા હે એહા, દુઃખકો અભાવ દ્વેષ હે તેહા ।
ઇચ્છા દ્વેષ રું સુખ દુઃખ જેહી, તનઅભિમાની માનત તેહી ॥
જદપિ આતમધર્મ હે એહી, તનકે માન બિન લખત ન દેહી ।
તાતેં ક્ષેત્રકે ગુણ તેહી જાનો, યામેં સંશય લેશ ન આનો ॥
માયાસેં ભૂમિ લગ જોઇ, સબહી તત્વસંઘાત હે સોઇ ।
ચેતનતા અરુ ધિરજ જેહૂ, ક્ષેત્રકે ધર્મ કહાવત તેહૂ ॥
યહ સબ અતિ સંક્ષેપસેં તાતા, સબ વિકાર જુત અતિ વિખ્યાતા ।
ક્ષેત્રસ્વભાવ બહુત વિધિ જેઉ । તિન જુત ક્ષેત્ર કહ્યો હે તેઉ ॥૬॥

દોહા - અબ યહ ક્ષેત્રકે કાર્યમેં આતમ સાધન જોય ।
તિન હિત ગ્રહણકું જોગ્ય ગુણ, સબ વિધિ કહત હે સોય ॥

ચોપાઇ

ઉત્તમકો અપમાન ન ઠાને, નિર્માની બુધ તાહી પ્રમાને ।
આપકો માન બઢાવન કાજા, અતિશેં ધર્મકો કરત સમાજા ॥
સોઇ હે દંભ તિન રહિત હે જેહા, અધિક અદંભિ ગુણ હે તેહા ।
મન કર્મ વચનસેં અહનિશ જોઇ, પરકું ન પિડે અહિંસા સોઇ ॥
પર અપરાધ પ્રાપ્ત ભયે જેહી, નિર્વિકાર ચિત ક્ષાંતિ તેહિ ।
મન કર્મ વચન સરલતા રહહીં, તાહી વિવેકી આર્જવ કહહીં ॥
આત્મજ્ઞાનપ્રદ ગુરુ જો ઉદારા, તેહિ સેવત અતિશેં કરી પ્યારા ।
જલ મૃત્તિકાસેં દેહ શુદ્ધ કરના, ત્યું રાગાદિક મલ પરહરના ॥

દોહા - ઇન કરી અંતઃકરણ હૂ, અતિશે નિરમલ હોઇ ।
બાહીર ભીતર શુદ્ધ યું, શૌચ કહાવત સોઇ ॥

ચોપાઇ

આત્મજ્ઞાન હિત શાસ્ત્ર હે જેહૂ, સોઇ શાસ્ત્ર કહે અરથ હે તેહૂ ।
તિનમેં મન નિશ્ચલ રહે જેહા, અતિ સ્થિર ભાવ કહાવત એહા ॥
આત્મસ્વરુપસેં ઇતર હે જેહી, પંચ વિષય શબ્દાદિક તેહી ।
તિનસેં મનકું હટાવત જોઇ, આત્મવિનિગ્રહ જાનો સોઇ ॥૭॥

આત્મ વિના અન્ય વિષય હે જેઉ, તહાં અભાવ વૈરાગ્ય હે તેઉ ।
અસત અનાતમરુપ હે દેહા, તિનમેં આત્મભાવ નહિ તેહા ॥
જનમ રુ મૃત્યુ જરા અરુ વ્યાધિ, નિજ શરીરમહિ અનંત ઉપાધિ ।
દુઃખરુપી ઈમિ દોષ હે જેતા, પુનિ પુનિ દેખે વિચારીકે તેતા ॥૮॥
દોહા - આત્મ વિના અન્ય વિષયમેં, સબ વિધિ અધિક અસંગ ।
પુત્ર દાર ગૃહ આદિમેં, પ્રીતિ રહિત અભંગ ॥
સોરઠા - ઈષ્ટ અનિષ્ટ હે જોય, સો વસ્તુકિ પ્રાપ્તિમહી ।
રહત હે સમચિત હોય, સદા હર્ષ ઉદ્વેગ વિન ॥૯॥

ચોપાઇ

મોમહિ અનન્ય જોગ કરી ભારી, અવ્યભિચારી ભક્તિ સુખકારી ।
જનવર્જિત સ્થલમેં નિત્ય વાસા, જનકી સભામહી અધિક ઉદાસા ॥૧૦॥
આત્મજ્ઞાનમહી નિષ્ઠા જેહા, રહત નિરંતર દૃઢ હોય તેહા ।
ક્ષેત્રસંબંધી પુરુષ હે જેહી, આત્મજ્ઞાન સાધન તેહિ એહી ॥
અમાનિત્વ આદિક ગુણ જેહૂં, તિનકો સમૂહ કહ્યો હે તેહૂ ।
આતમ જ્ઞાનકો એહિ સહાઈ, તાતે જ્ઞાન જિમિ બરનેઉ ભાઈ ॥
તેહી વિન ક્ષેત્રકો કાર્ય જેઉ, આત્મજ્ઞાન વિરોધિ તેઉ ।
યાતેં તાહિ કહ્યો અજ્ઞાના, એહિ વિધિ જાનો પરમ સુજાના ॥૧૧॥
દોહા - અતિ નિર્માની આદિ ગુણ, તિન કરિ જુક્ત હે જોય ।
તિનકુ જાનન જોગ્ય સો, કહીહૂ ક્ષેત્રજ્ઞ તોય ॥

ચોપાઇ

સબહીકે અંતરજામી રુપા, સોઈ ક્ષેત્રજ્ઞ પરમ અનૂપા ।
તાસ સ્વરુપકું જાનત જેહા, પરમ મોક્ષકું પાવત તેહા ॥
જાનન જોગ્ય રુપ હે જોઈ, ઉત્પત્તિ નાશ રહિત હે સોઈ ।
મેહૂ પર ઐસો હે એહી, બ્રહ્મસ્વરુપ જથારથ તેહી ॥
કાર્ય કારણરુપ હે જેઉ, ઉભય અવસ્થા રહિત હે તેઉ ।
સત અરુ અસત શબ્દ હે જેહૂ, તિન કરી કહને જોગ્ય ન તેહૂ ॥૧૨॥
પુનિ સો ક્ષેત્રજ્ઞકો એહ રુપા, સબહી ઠોર કર ચરણ અનૂપા ।
ત્યું સબ સ્થલમહી મુખ દૃગ શીશા, સબ સ્થલ શ્રવણ જુક્ત જગદીશા ॥

દોહા - નામ રુપ યહ લોકમેં, સ્થાવર જંગમ જોઈ ।
સો સબહિમેં ક્ષેત્રજ્ઞ, વ્યાપિકે રહત હે સોઈ ॥૧૩॥

ચોપાઇ

સબહી ઈન્દ્રિકિ વૃત્તિ જેહા, તિન કરિ વિષયકું જાનત તેહા ।
સબ ઈન્દ્રિનકિ વૃત્તિ વિન એહૂ, સબકું જથારથ જાનત તેહૂ ॥
દેવાદિકકો સંગ હે જેહિ, તિનસેં અસંગિ રહત નિત્ય એહી ।
દેવાદિક સબ દેહ હે જેઉ, પોષણ ભરણકું સમર્થ તેઉ ॥
માયમય સત્વાદિક તિના, તિનસેં નિર્ગુણ રહત પ્રવીના ।
સત્વ રજ તમ તિનુ ગુણ જોઈ, તિનકે ભોગમહી સમર્થ સોઈ ॥૧૪॥
પૃથવી આદિ પંચ મહાભૂતા, તેહિ બાહીર ભિતર અનુસ્યૂતા ।
સો વરતત હે સ્થિરચરરુપા, અતિસૂક્ષ્મ સબહીસેં અનુપા ॥
દોહ - તાતેં સ્થિર ચરમેં રહે, તદપિ ન જાને કોઈ ।
ગુણાતીત ગુણમેં રહત, જ્ઞેય કહાવત સોઈ ॥
અમાનિત્વકે આદિ ગુણ, તિન કરિ રહિત હે જેહૂ ।
તિનકે તનમેં હે તોહૂ, અધિક દૂર હે તેહૂ ॥
નિર્માનાદિક ગુણનિ જુત, તિનકું ક્ષેત્રજ્ઞ રુપ ।
અતિ સમીપ હે જ્ઞેય સો, ભાસત પરમ અનૂપ ॥૧૫॥

ચોપાઇ

નહિ વિભાગ ભયે એક હે તોહૂ, દેવ મનુષ્યાદિકમહી સોહૂ ।
મનુ સબ મહી વિભાગ જુત એહિ, યું રહે સબમેં જ્ઞેય હે તેહી ॥
ભરણ પોષકે કરતા જોઈ, જગ સંહાર કરત હે સોઈ ।
સબહીકુ ઉદયકો કારન જેહા, જાનન જોગ્ય ક્ષેત્રજ્ઞ તેહા ॥૧૬॥
સૂર્ય આદિ પ્રકાશક જેઉ, સો સબહીકો પ્રકાશક તેઉ ।
તમ જો પ્રકૃતિ તેહિ પર કહે જાહી, જાનન જોગ્ય રુપ કહેવાહી ॥
જ્ઞાનસ્વરુપ કહાવત જોઉ, જ્ઞાનસેં પાવને જોગ્ય હે સોઉ ।
સબહી પ્રાણિકે ઉરમેં ઉદારા, રહત નિરંતર જગ આધારા ॥૧૭॥
દોહા - ઉભય શ્લોક કહ્યો ક્ષેત્રકું, પાંચ શ્લોક કહ્યો જ્ઞાન ।

ષટ શ્લોકનિ કહ્યો ક્ષેત્રજ્ઞ, જાનન જોગ્ય સુજાન ॥
ક્ષેત્ર ક્ષેત્રજ્ઞકો સબે, જાનિકે મમ જન મર્મ ।
અજર અમર મમ ભાવકું, પાવે રખત દૃઢ ધર્મ ॥૧૮॥

ચોપાઇ

અતિશેં પૃથક રુપ હે જોઈ, એસે પ્રકૃતિ પુરુષ હે દોઈ ।
ઈન દોઉકો સંબન્ધ હે જેહા, અતિશેં અનાદિ કહત હે એહા ॥
પ્રકૃતિ પુરુષ મિલકે રહે જેહૂ, તેહિ કારજકે ભેદ કહે તેહૂ ।
તેહિ સંબન્ધકો કારન જેહી, સમઝી વિચારિ કહત હે તેહી ॥
પ્રકૃતિ પુરુષ દોઉ ભિન્ન કહાએ, અન્યોન્ય સંબન્ધ સોઈ પાએ ।
હે અર્જુન એ દોઉ સાક્ષાતા, તુમ અનાદિ અજ જાનો તાતા ॥
ઈચ્છા અરુ દ્વેષાદિક જોઉ, બંધકે હેતુ વિકાર હે સોઉ ।
અમાનિત્વ આદિક ગુણ જેઉ, મોક્ષકે હેતુ કહાવત તેઉ ॥
દોહા - ગુન અરુ દોષ સો પ્રકૃતિસેં, ઉપજે જાનો તુમ વીર ।
સંત હંસ જિમિ ગુન ગ્રહત, તજત દોષ જિમિ નીર ॥૧૯॥

ચોપાઇ

પ્રકૃતિ પુરુષ મિલિ રહે દોઉ જેહા, તેહિ કારજકે ભેદ કહે તેહા ।
કારજરુપ કહાવત દેહા, કારણ મન રું ઈન્દ્રિગણ એહા ॥
તિનકું ક્રિયા કરાવન માંઈ, પુરુષકે આશ્રિત પ્રકૃતિ કહાંઈ ।
અધિક અવિદ્યારુપસેં જોઈ, હેતુ હોત કહત હે સોઈ ॥
પ્રકૃતિ અવિદ્યારુપ હે જેઉ, તેહી સંબન્ધ જુત જીવ હે તેઉ ।
સુખદુઃખ ભોગકું ભુક્તત જબહી, પુરુષકું હેતુ કહત હમ તબહી ॥૨૦॥
પ્રકૃતિ અવિદ્યામહી રહ્યો જેહૂ, પુરુષ જો જીવ કહાવત તેહૂ ।
પ્રકૃતિસેં તિહુ ગુણ હે જોઉ, ગુણકૃત સુખદુઃખ ભુક્ત સોઉ ॥
દોહા - સત્વાદિક ગુણ તિનકો, સંગ જીવકું જોય ।
સાધુ અસાધુ જોનિમેં, જન્મકો કારન સોય ॥૨૧॥
યા તનમેં રહ્યો પુરુષ જો જંતા, દેહપ્રવૃત્તિ અનુસારિ અનંતા ।
હોત હે સંકલ્પ અનંત પ્રકારા, તિન કરી દ્રષ્ટા જીવ ઉદારા ॥

નિજવ્યવહારમેં વર્તત જોઈ, ઈન્દ્રિનકું ન નિવારત સોઈ ।
દેહકો પોષણ કરત હે એહી, સુખદુઃખ ભુક્તા જીવ હે તેહી ।
દેહકું નિમમેં રખત હે એહૂ, પોષણ ભરણ કરત હે તેહૂ ।
તિન કરી દેહ ઈન્દ્રિ મન જેહા, તિનકો મહેશ્વર જીવ હે તેહા ॥
ત્યું પરમાત્માહૂ કહ્યો તાહી, દેહસેં અતિ પર કહત હે વાહી । ।
વસ્તુ ગત્યસેં જીવકો રુપા, એહિ વિધિ બરન્યો પરમ અનુપા ॥૨૨॥

દોહા - એહિ વિધિ ઉભય પ્રકારકે, પુરુષ ક્ષેત્રજ્ઞ જેહૂ ।
વ્યષ્ટિ સમષ્ટિ રુપ કહી, પ્રકૃતિ ઉભય વિધિ તેહૂ ॥
સત્વાદિક તિહૂ ગુણ સહિત, સબકુ જાનત જેઉ ।
દેવ મનુષ્યાદિક મહી, તનુ ધરિ લિપ્ત ન તેઉ ॥

સોરઠા - તનુધારિ સમ સોય, તોહૂ ન બાંધત પ્રકૃતિ તેહી ।
બહુરિ જન્મ હોય, પાવત આત્મસ્વરુપ સોઈ ॥૨૩॥

ચોપાઇ

કિતનેક સિદ્ધ જોગ જુત જેહા, દેહમે આત્મા રહત હે તેહા ।
મનરુપિ આતમ કરિ એહી, ધ્યાનસેં સબ વિધિ દેખત તેહી ॥
અન્ય અપક્વ જોગ જુત જેતે, સાંખ્યજોગ કરી સબ વિધિ તેતે ।
મનકું શુદ્ધ કરત હે જેહૂ, આત્માકું દેખત હે તેહૂ ॥૨૪॥
આત્મદર્શનકે સાધન ભારી, કર્મજોગ આદિક સુખકારી ।
તિનમેં કછુ ન જાન જેઉ, અનઅધિકારી કહાવત તેઉ ॥
અન્યસેં જ્ઞાન સુનિ બુદ્ધિ પ્રકાશે, કર્મજોગ કરી આત્મ ઉપાસે ।
શ્રવણમાત્ર ઈમિ કરત હે જેહી, આત્મદર્શ મૃત્યુ તરે તેહી ॥૨૫॥

દોહા - પ્રકૃતિ સંબન્ધ જુત આતમા, તાકું હો ન વિવેક ।
સો અનુસંધિ કહન હિત, કહત વિવેકકિ ટેક ॥

ચોપાઇ

સ્થાવર જંગમ પ્રાણિ જેહા, જડ ચેતન સંબન્ધ હે એહા ।
તિનસેં ભયો યહ સબ સંસારા, હે અર્જુન ઈમિ કહત ઉદારા ॥
સ્થાવર જંગમ રુપ હે જેહી, પ્રાણિમાત્ર ઉપજત તેહી ।
ક્ષેત્ર ક્ષેત્રજ્ઞ જોગસેં હોઈ, ઐસ વિધિ જાનો તુમ સોઈ ॥૨૬॥

પ્રકૃતિ પુરુષકે જોગસેં જેઉ, પ્રાણિમાત્ર કહાવત તેઉ ।
સોઈ સોઈ દેવાદિકકે દેહા, તિનકે વિષે મન ઈન્દ્રિ તેહા ॥
તિનમેં રહત પરમેશ્વરરુપા, જ્ઞાનસેં સમ આકાર અનુપા ।
એસો જિવાતમ હે જોઉ, દેહકેં સંગ મરત નહી સોઉ ॥
દોહા - યું આતમકું દેખહી, સોઈ દેખત બુદ્ધિવાન ।
સોઈ આતમ જિમિ રહત ત્યું, દેખત પરમ સુજાન ॥
નાશવંત યહ દેહસમ, આતમા જાનત જેહી ।
સદા જન્મ અરુ મરણકું, પાવત હે નર તેહી ॥૨૭॥

ચોપાઇ

દેવાદિક શરીરમહી એહા, દેહસેં શેષ રહત હે તેહા ।
દેહકો દઢ આધાર હે એહી, તનકો નિયંતા હો રહે તેહી ॥
દેહ ઈન્દ્રિ અરુ મન હે જેઉ, તિનકો ઈશ હોઈ વર્તત તેઉ ।
સત્તારુપસેં જીવ હે સોઈ, સબહિમેં સમ યું દેખત જોઈ ॥
સો અપને મન કરી કોઈ કાલા, નિજ આતમા નહિ હનત કૃપાલા ।
સબમહી સત્તારુપકો જ્ઞાના, તિન કરી સમ દર્શનસેં સુજાના ॥
પરમ ગતિ પાવત બુદ્ધિવંતા, જાકો કાલસેં હોત ન અંતા ।
એસો શુદ્ધ આતમ હે જેહુ, સો સ્વરુપકું પાવત તેહૂ ॥૨૮॥
દોહા - ક્ષેત્રરુપ પરિણામકું, પાઈ અવિદ્યા જોઈ ।
સો સબ કર્મ કરાવહી, યું દેખત હે સોઈ ॥
ત્યુંહી અકરતા આતમા, દેખત પરમ સુજાન ।
સોઈ જથારથ આતમા, દેખત હે બુદ્ધિવાન ॥૨૯॥

ચોપાઇ

દેવાદિક પ્રાણિ હે જેઉ, પ્રકૃતિ પુરુષમય વર્તત તેઉ ।
તાતેં દેવકો ભાવ હે તેહી, મનુષ્યભાવ વર્તત હે જેહી ॥
હ્રસ્વ દીર્ઘ આદિક ભિન્ન ભાવા, એક પ્રકૃતિમહી રહત સ્વભાવા ।
આત્મવિષે રહત નહી કોઈ, એહિ વિધિ આત્મા દેખત જોઈ ॥
પુત્ર પૌત્ર આદિ વિસ્તારા, પ્રકૃતિસેં દેખત હે સારા ।
તબહી સો બ્રહ્મ આતમા જેહા, પ્રકૃતિ પાર તેહી પાવત તેહા ॥૩૦॥

દેહાદિકસેં શ્રેષ્ઠ હે જેહૂ, તાતેં પરમાતમ કહ્યો તેહૂ ।
ઐસો જીવાતમકો રુપા, હે કુંતીસુત કહ્યો અનૂપા ॥
દોહા - દેહમેં રહતહૂ જીવકું, અજ અનાદિ ગુણ જેહુ ।
સત્વાદિક ગુણરહિત નિત, તાતેં નાશ વિન તેહૂ ॥
તાતેં યહ જીવાતમા, કછુ ન કરત હે સોય ।
ત્યું યહ દેહ સ્વભાવ કરી, લિપ્ત કબહુ નહી હોય ॥૩૧॥

ચોપાઇ

નિર્ગુણ હું ક્યું કરત ન સોઈ, તનસ્વભાવ ક્યું લિપ્ત ન હોઈ ।
હે અર્જુન યું પુછિ હો જોઈ, યાકો ઉત્તર કહત હું તોઈ ॥
જ્યું આકાશ સબહિમેં રહહી, તદપિ અધિક સૂક્ષમ ગુન ગહહી ।
તાતે શબહિ વસ્તુ કરિ એહા, ગગન લિપ્ત હોત શુદ્ધ તેહા ॥
ત્યું આત્મા અતિ સૂક્ષ્મરુપા, સબમેં રહત અલિપ્ત અનુપા ।
દેવ મનુષ્યાદિક તન જેહિ, રહતહું તિનમેં અસંગિ એહી ॥૩૨॥
હે ભારત રવિ એક હે જેહુ, યહ લોક પ્રકાશત તેહુ ।
ત્યું જીવાતમ ક્ષેત્રી જેઉ, સબહી ક્ષેત્ર પ્રકાશત તેઉ ॥૩૩॥
દોહા - કહ્યો યું સબહી પ્રકાર કરી, ક્ષેત્ર ક્ષેત્રજ્ઞ જેહૂ ।
તિનકો ભેદ સો જ્ઞાન દ્રગ, તિન કરી દેખત તેહુ ॥
જીવકુ માયા તરનકો, અચલ ઉપાય હે જોય ।
નિર્માનાદિક મોક્ષકે, સાધન જાનત સોય ॥
સોરઠા - બંધનસે હોય મુક્ત, નિજ સ્વરુપ રહ્યો આત્મા જેહી ।
તેહી પાવત મુનિ જુક્ત, મુક્તાનંદ સો હરિ ભજત ॥૩૪॥

ઇતિ શ્રીભગવદ્‌ગીતાસૂપનિષત્સુ બ્રહ્મવિદ્યાયાં યોગશાસ્ત્રે
શ્રીકૃષ્ણાર્જુનસંવાદે મુક્તાનંદમુનિવિરચિત શ્રીભગવદ્‌ગીતાટીકાયાં
ક્ષેત્રક્ષેત્રજ્ઞવિભાગયોગો નામ ત્રયોદશો અધ્યાયઃ ॥૧૩॥

અધ્યાય-૧૪

ચોપાઇ

ત્રયોદશમે અધ્યાયમેં એહા, મિલિહે પરસ્પર આપમેં જેહા ।
ઐસે ક્ષેત્ર ક્ષેત્રજ્ઞ જેઉ, પ્રકૃતિ પુરુષમય વર્તત તેઉ ॥
તાસ સ્વરુપ જથારથ જાની, પ્રભુકી ભક્તિ જુત અતિ સુખદાની ।
નિર્માનાદિક સાધન જેહુ, ઈન કરી બંધસેં છુટત તેહુ ॥
તિનમહી બંદકો કારન ભારી, સત્વાદિક ગુણમય દુઃખકારી ।
જો જો સુખમહી પ્રીતિ હોઇ બંધનહેતુ સબહી વિધિ સોઇ ॥
અબ ચૌદમે અધ્યાયમેં એહી સત્વાદિક તિહુ ગુન હે તેહી ।
તાકો ભિન્ન ભિન્ન રુપ હે જૈસે, કૃષ્ણા કૃપાનિધિ બરનત તૈસે ॥
દોહા - બંધનહેતુ હોત જિમિ, કહત હે તાસ પ્રકાર ।
ગુણાતીતકિ વૃત્તિ જયું, કહત હે શ્રુતિ અનુસાર ॥

ચોપાઇ

શ્રીભગવાનુવાચ

કહે શ્રીકૃષ્ણ સુનુ અર્જુન વાતા, પ્રથમ જો કહ્યો જ્ઞાન સાક્ષાતા ।
તિનસેં અન્ય જ્ઞાન હે એહી, પ્રકૃતિ પુરુષકે ભિંતર જેહી ॥
સત્વાદિક સંબંધિ શુભ જાના, મેં તોય કહીહુ પરમ સુજાના ।
પ્રકૃતિ પુરુષકો જ્ઞાન હે જેહા, તિન મધ્ય અતિ ઉત્તમ હે એહા ॥
જેહિ જ્ઞાન જાનિ મુનિવૃન્દા, ભયે સંસારસેં મુક્ત સ્વછંદા ।
પરમ સિદ્ધિ પાયે સુખરુપા, આત્મસ્વરુપ જો શુદ્ધ અનૂપા ॥૧॥
કહિહુ ઐસો જ્ઞાન હે જોઇ, કિતનેક મુનિ તેહિ આશ્રિત હોઇ ।
મમ સાધર્મ્ય પ્રાપ્ત ભયે જેઉ, સર્ગ સમે ઉપજત નહી તેઉ ॥
દોહા - સૃષ્ટિસમે ઉપજત નહી, પ્રલયમેં દુઃખ નહિ લેશ ।
મો સેવા મમ સંતસેં, પાયે જો યહ ઉપદેશ ॥૨॥

ચોપાઇ

અબ પ્રાકૃત ગુણ તાસ સમાજા, બંધનહેતુ કહનકે કાજા ।
સબહી પ્રાણિમાત્ર હે જેહી, પ્રકૃતિસંબંધસેં ઉપજત તેહી ॥
એહિ વિધિ પ્રથમ કહ્યો હે જેહા, શ્રીમુખ આપ કહત હે તેહા ।

હે અર્જુન જગ જોનિરુપા, મહદ્બ્રહ્મ મમ પ્રકૃતિ અનુપા ॥
ભૂમિ આદિ ભેદ હે જેહૂ, આઠ પ્રકાર પ્રકૃતિ ભઈ તેહુ ।
તેજકો પુંજ પુરુષ હે જોઈ, પ્રકૃતિ સંગ જોરત હું સોઈ ॥
ઉભય પ્રકૃતિસેં હોત અનંતા, બ્રહ્મા આદિક સ્તંબ પ્રજંતા ।
ઉભય પ્રકૃતિ સંજોગસેં તાતા, હોત હે જગ સ્થિર ચર વિખ્યાતા ॥૩॥

દોહા - દેવાદિક સબ જોનિમેં, હોત મૂરતિ બહુ જેહી ।
પુરુષ સો મિલિ ભઈ અષ્ટધા, પ્રકૃતિ હે કારન તેહી ॥
મેં માયામહી બીજકો, પોષક સબકો તાત ।
જાકે જૈસે કર્મ તેહિ, તહાં જોડુ સાક્ષાત ॥૪॥

ચોપાઇ

હે મહાભુજ અર્જુન સુનુ એહી, સત્ય રુ રજતમ ગુણ હે જેહી ।
માયાસેં ઉપજત હે એહા, પ્રકૃતિ સ્વભાવરુપ હે તેહા ॥
ગુણકો પ્રકાશાદિક હે જોઈ, તિનસેં નિરુપણ જોગ્ય હે સોઈ ।
પ્રકૃતિ અવસ્થામેં રહે જબહી, ગુણ ઉપજે ભાસત નહિ તબહી ॥
મહત્તત્વાદિક તાસ વિકારા, તિનમહી ઉપજે ભાસત સારા ।
ઐસે ત્રિગુણ કહાવત જેઉ, તન સંબંધ જાકુ હે તેહુ ॥
નાશ રહિત જેહિ નામ અનંતા, દેહવિષે વરતત જો જંતા ।
દેહમેં વરતનરુપ જો વાકુ, સો ઉપાધિ કરી બાંધત તાકુ ॥

દોહા- યું યહ દેહમે વાસસેં, તન ઉપાધિ ઠરી જોઈ ।
જીવકું બાંધત ત્રિગુણ યું, છુટન દેત ન સોઈ ॥૫॥

ચોપાઇ

સત્વ રુ રજ તમ ગુણ આકાર, તેહિ બંધનકે કહત પ્રકારા ।
હે અર્જુન તિહુ ગુણ હે જેહા, તિન મધ્ય સત્વ મિલત હે તેહા ॥
સુખ રુ પ્રકાશકો કારન એહી, ત્યું આરોગકો હેતુ તેહી ।
સુખકે સંગ અરુ જ્ઞાન કે સંગા, જીવકું બાંધત સત્વ અભંગા ॥
જ્ઞાન રુ સુખકો સંગ હે જોઈ, સત્વઉ પાવત જીવકું સોઈ ।
સાધન વૈદિક લૌકિક જેઉ, તિનમેં જીવ પ્રવર્તત તેઉ ॥
પિછે તેહી ફલ રુપ અનંતા, જોનીજોનીમહિ જન્મત જંતા ।

સત્વ યું સુખ અરુ જ્ઞાનકે દ્વારા, સંગમેં બાંધત પરમ ઉદારા ॥૬॥
દોહા - રજકો રાગ નરનારીકું, પ્રીતિ પરસ્પર જેહુ ।
રહત અધિક અનુરાગ સો, હેતુ રજોગુણ તેહુ ॥

ચોપાઇ

પંચ વિષય શબ્દાદિક એહા, તિનકી ચાર રહત નિત્ય જેહા ।
પુત્રાદિક સંજોગ હે જેહી, તિનકી ચાહકો કારન એહી ॥
ઐસો રજોગુણ જીવકું જોઈ, કર્મ સંગ કરી બાંધત સોઈ ।
હે અર્જુન સબ ક્રિયા કહાંઈ, પ્રીતિ કરાયકે બાંધત તાઈ ॥
બહુ ક્રિયામહી પ્રીતિ જેઉ, તિનસેં જીવ સબ કરત હે તેઉ ।
ક્રિયા જો પાપ પુણ્યમય દોઈ, શુભ રુ અશુભ ભવકારન હોઈ ॥
એહિ વિધ પ્રબલ રજોગુણ જેહુ, કર્મકે સંગ દ્વાર કરી તેહુ ।
જીવકું અતિદૃઢ બંધન કરહી, તાતેં રજોગુણ મુનિ પરહરહી ॥૭॥
દોહા - હે અર્જુન અજ્ઞાનસેં, ભયો તમોગુણ એહી ।
સબ જીવનકું મોહકો, કર્તા જાનો તેહી ॥
મોહ વિપર્યય જ્ઞાનકો, કારન તામસ જોય ।
કરને જોગ્ય તજાય અન્ય, કર્મ કરાવત સોય ॥
સોરઠા - અતિ ગાફલતા જેહુ, કર્મકું કરન સ્વભાવ નહી ।
અતિનિદ્રા કરી એહુ, જીવકું બાંધત જોર કરી ॥૮॥

ચોપાઇ

ગુણ કરી બંધન દ્વાર હે જેહિ, તિનમેં પ્રધાન કહત હે તેહિ ।
હે અર્જુન યહ સત્વ હે જેઉ, સુખમહી જીવકું જીતત તેઉ ॥
તૈસે રજોગુણ વર્તત જેહા, કર્મમેં જીવકુ જિતત તેહા ।
ત્યુંહિ તમોગુણ વર્તત જેહુ, જીવકે જ્ઞાનકું ઢાંકિકે તેહુ ॥
અતિ પ્રમાદમહી જીવકું જોઈ, જિતત પ્રબલ તમોગુણ સોઈ ।
અતિ વિપરીત પ્રવૃત્તિકો સંગા, તમમેં રહત પ્રધાન અભંગા ॥૯॥
દેહસ્વરુપ પ્રકૃતિ હે જોઉ, તાસંગ સંબંધ સહિત હે સોઉ ।
ઐસે સત્વાદિક ગુણ સ્વામી, સબહી કાલ વર્તત બહુનામી ॥
દોહા - અતિ વિરુદ્ધ કારજ ઈમિ, ક્યું ઉપજાવત એહી ।
અર્જુન તુમ યું પુછિહો, કહુ અબ ઉત્તર તેહી ॥

ચોપાઇ

સત્વાદિક તિન ગુણ જેહા, પ્રકૃતિ જુક્ત આતમ સંગ એહા ।
દઢ સંબંધ પાયે હે તોઉ, પૂર્વ કર્મકે વશસેં સોઉ ॥
દેહકું પુષ્ટ કરત જો આહારા, તાકો વિષમ ભયે હે વ્યવહારા ।
ગુણ સત્વાદિ પરસ્પર એહી, ઉદય અસ્ત હો વર્તત તેહી ॥
કબહુક રજ તમકુ કરી ખીના, સત્વ આદિક હો રહત પ્રવીના ।
ત્યું તમ સત્વ ખિન્ન કરી દોઈ, રહત રજોગુણ અતિબડ હોઈ ॥
હે અર્જુન ત્યુંહિ કોઈ કાલા, રજ અરુ સત્વ સો હોત કંગાલા ।
રજ અરુ સત્વકો બલ કરી ખંડા, બઢત તમોગુણ અધિક પ્રચંડા ॥૧૦॥

દોહા - સત્વાદિક્કી વૃદ્ધિ અરુ, હોત પરાભવ જેઉ ।
કાર્ય પ્રાપ્તિ કરી જાનિવો, કહતહે તેહિ વિધિ તેઉ ॥
ચક્ષુ આદિ સબ જ્ઞાનકે, દ્વારમેં હોત પ્રકાશ ।
તબ યહ દેહમેં સત્વ ગુણ, બઢ્યો કરન દુઃખનાશ ॥૧૧॥

ચોપાઇ

હે ભારત યહ લોભ બખાના, નિજ ધનકો દે સકત ન દાના ।
નાહક ચપલ સ્વભાવ હે જોઈ, અતિબડ પ્રવૃત્તિ કહત હે સોઈ ॥
ફલકે સાધનરુપ જો કર્મા, તાહી કરત સોઈ આરંભ ધર્મા ।
વિષયસેં ઇંદ્રિય ન કરત વિરામા, સોઈ અશમ મહાદુઃખકો ધામા ॥
વિષયકી ચાહ સ્પૃહા હે એહા, બઢે રજોગુણ બઢત હે તેહા ।
લોભાદિક બાઢત હે જબહી, બઢ્યો રજોગુણ જાનો તબહી ॥૧૨॥
અતિ અપ્રકાશ જો જ્ઞાનકો નાશા, અતિ જડતા નહિ બુદ્ધિપ્રકાશા ।
કરને જોગ્ય કર્મ નહી જોઈ, તિનમહી પ્રવૃત્તિ પ્રમાદ હે સોઈ ॥

દોહા - મોહ વિપર્યય જ્ઞાન સો, ઈતને કએહે જેહુ ।
તામસ ગુણ વૃદ્ધિ ભએ, પ્રગટ હોત હે એહુ ॥

સોરઠા - હે કુરુનંદન ધીર, ઈનસેં તમોગુણ અતિ બઢત ।
જાનો ગુણ ગંભીર, બઢત હે મમ તબ એહિ બઢત ॥૧૩॥

ચોપાઇ

સત્વ વૃદ્ધિ ભયે મરત હે દેહી, આત્મજ્ઞાનીકે કુલમેં તેહી ।
જન્મિકે જ્ઞાનકે સાધનરુપા, પુણ્ય કર્મ સબ કરત અનૂપા ॥૧૪॥

રાજસ વૃદ્ધિ ભયેતેં જેહી, પ્રાણી મરનકું પાવત તેહી ।
ફલ હિત કર્મ કરત હે જેહા, તિનકે કુલમહિ જનમત તેહા ॥
ત્યુંહિ તમોગુણ વૃદ્ધિ હોઈ, તિનમેં દેહ તજત હે જોઈ ।
શ્વાન શૂકર આદિક તનુ લહહી, મોક્ષકે સાધન જોગ્ય ન રહહી ॥૧૫॥
સત્વ વૃદ્ધિ ભયે મરત હે જેઉ, બ્રહ્મવેત્તા ઘર જન્મિકે તેઉ ।
કર્મ કરત ફલ ઈચ્છા ત્યાગી, હોત હે પ્રભુ પદકો અનુરાગી ॥
દોહા - નિર્મલ ફલ હે સત્વકો, જિનેં નહિ દુઃખ લેશ ।
યુંહિ સત્વ ગુણ જાન સો, કહત હે શુભ ઉપદેશ ॥

ચોપાઇ

રાજસ બઢે તજત તન જબહી, કર્મસંગી કુલ જન્મત તબહી ।
તાતે દુઃખફલ તાહિ પ્રમાના, કહત જથારથ રજકે જાના ॥
ત્યુંહિ તમોગુણમેં મર જાવે, અતિ અજ્ઞાનરુપ ફલ પાવે ।
ઐસે તમોગુણ જાન હે જેહિ, એહિ વિધિ તમફલ કહત હે તેહિ ॥૧૬॥
એહિ વિધિ સત્વ વૃદ્ધિ ભયે તાતા, આત્મજ્ઞાન હોવત સાક્ષાતા ।
ત્યુંહિ તમોગુણ બાઢત જાકું અધિક મૂઢતા હોવત તાકું ॥
અતિ વિપ્રિત બુદ્ધિ તેહિ આવે, તાતે જ્ઞાન નાશ હોઈ જાવે ॥૧૭॥
દોહા - કહ્યો જ્યું તેહિ પ્રકાર કરી, સત્વમેં વર્તત જોઈ ।
અનુક્રમમેં ભવ તરત હે, લહત પરમ પદ સોઈ ॥

ચોપાઇ

રાજસી રહત ત્રિલોકિમાંહી, જન્મ મૃત્યુ ભુક્ત બહુ તાંહી ।
તામસી આલસમેં રહે જોઈ, નીચ જન્મ બહુ પાવત સોઈ ॥૧૮॥
ભક્તકે ભેદસેં હે જેહી, ફલ બિન સુકૃત કરત હે તેહી ।
એહિ વિધિ સત્વવૃદ્ધિ કિયો જેહા, સાત્વિકી પુરુષ કહાવત તેહા ॥
સો નરકું ગુણ નાશકે દ્વારા, ઉર્ધ્વ ગમનકો કહત પ્રકારા ।
એહિ વિધિ સાત્વિક આહારસેં એહુ, ભક્તિરુપ શુભ કર્મસેં તેહુ ॥
રજ તમ સબ વિધિ જિતીકે જેઉ, કેવલ સત્વમેં વર્તત તેઉ ।
જબ સત્વાદિક ગુન બિન જોઉ, કરતા ઓર ન દેખત કોઉ ॥
દોહા - તબ ગુનસેં પર આતમા, જાને અકરતા જોય ।
અતિ સમર્થ મમ ભાવકું, પાવત હે નર સોય ॥૧૯॥

ચોપાઇ

પ્રભુ તવ ભાવ સો કૈસો હોઈ, યાકો ઉત્તર કહુ અબ તોઈ ।
દેહરુપ માયા ભઈ જેહી, તિનસેં ભયે સત્વાદિક તેહી ॥
માયિક ત્રિગુણ ઉલંઘત જેહા, ગુણસેં અન્ય આતમ હે એહા ।
સો આતમ હે જ્ઞાનસ્વરુપા, તાકું દેખિકે પરમ અનુપા ॥
જન્મ મૃત્યુ બુઢાપન જોઈ, તિનકે દુઃખસેં છુટત સોઈ ।
અમૃતરુપ આતમ લહે જેહુ, મેરો ભાવ કહાવત તેહુ ॥૨૦॥

અર્જુન ઉવાચ

ગુણાતીતકો રુપ હે જેઉ, તેહિ સૂચક આચાર હે તેઉ ।
ગુણકે નાશકો હેતુ જોઉ, અબ અર્જુન પુછત હે સોઉ ॥
દોહા - સત્વાદિક ગુણ તિનકું, ઉલંઘે મતિ ધીર ।
કેહિ લક્ષણ તેહિ જાનિયે, કહઉ પરમ ગંભીર ॥
સોરઠા - ગુણાતીત નર જોય, કેહિ આચારસેં લખિ પરત ।
સત્વાદિક ગુણ સોય, કેહિ સાધનસેં મુનિ તરત ॥૨૧॥

ચોપાઇ

શ્રીભગવાનુવાચ

કહે શ્રીકૃષ્ણ સુનુ પાંડુકુમારા, જો આતમસેં અન્ય આકારા ।
અતિ અવસ્તુમહી પ્રવર્તે જેહા, મોહ પ્રકાશ પ્રવૃત્તિ તિહુ તેહા ॥
સત્વ રુ રજ તમ કારજ જેહુ, ઈનકો દ્વેષ કરત નહિ તેઉ ।
આતમાસેં ન્યારે રે જેઉ, ઈષ્ટ પદારથ તિનમહી તેઉ ॥
નિવૃત્તિ પ્રાપ્ત હોવત હે જબહી, સત્વાદિકકે કારજ સબહી ।
તબહુ પ્રકાશાદિક હે જોઈ, તિનહુ કબહુ ન ઈચ્છત સોઈ ॥૨૨॥
આત્મસ્વરુપ જો ગુણસેં ન્યારા, તાકે દર્શસેં તૃપ્ત ઉદારા ।
આત્મ વિના અન્ય વસ્તુ જેતા, તિનમેં ઉદાસી દેહ સમેતા ॥
દોહા - સત્વાદિક તિહુ ગુનનિ કરી, દ્વેષ આકાંક્ષા દ્વાર ।
ઐસો પુરુષ સો ચલત નહી, દૃઢમતિ અધિક ઉદાર ॥
મોહ પ્રકાશ રું પ્રવૃત્તિ તીહુ, ગુણકો કારજ જેહિ ।
તિનમેં ગુણકી પ્રવૃત્તિ યું, જાનિ મુન્ય રહે તેહિ ॥

સોરઠા- ગુણકો કારજ જેહુ, તેહિ અનુસારિ પ્રવૃત્તિ જોઈ ।
ચેષ્ટા કરત ન તેહુ, ગુણાતીત સ્થિરમતિ રહત ॥૨૩॥

ચોપાઇ

સુખદુઃખમેં સમ ચિત હે જાકો, નિજ આત્મામેં રહત મન તાકો ।
રજ પાષાન કરન સમ જાહી, તુલ્ય વિષય પ્રિય અપ્રિય તાહી ॥
દેહ આત્મા ભિન્ન ભિન્ન જોઈ, તિનકે વિવેકમેં કુશલ હે સોઈ ।
નિંદા સ્તવન તુલ્ય જેહિ રહહી, ગુણાતીત હમ તાકું કહહી ॥૨૪॥
માન અમાનમેં સમચિત તેહી, મિત્ર શત્રુ સમ તુલ્ય હે જેહી ।
વ્યવહારિક આરંભકો ત્યાગા, ગુણાતીત સોઈ મુનિ બડભાગા ॥૨૫॥
એહિ વિધિ ગુણકો નાશ હે જેહા, તિનમેં મુખ્ય હેતુ કહે તેહા ।
દેહાતમ વિવેક કહ્યો જોઈ, તિનને માત્ર ગુણ નાશ ન હોઈ ॥
દોહા - નરકું અનાદિ કાલકી, અશુભ વાસના જેહૂ ।
પ્રભુકે પ્રબલ પ્રતાપ બિન, નાશ ન હોવત તેહૂ ॥

ચોપાઇ

તાતે સત્યસંકલ્પ મેં જેહા, પરમ કૃપાવશ વર્ત તેહા ।
દયાસિંધુ નિજજન પર જેહી, ઐસો મેં સુખકારી તેહી ॥
અનન્ય ભક્તિ કરિ સેવત જોઈ, ગુણ સત્વાદિ ઉલંઘત સોઈ ।
મમ આશ્રિત હોઈ માયા તરહી, કાલ વ્યાલસેં સો નહિ ડરહીં ॥
બ્રહ્મ ભાવકે જોગ્ય સો હોઈ, બ્રહ્મરુપ હો પાવત મોઈ ।
ગુણ ઉલંઘન રીતિ ઉદારા, સબ વિધિ બર્નિ કહી શ્રુતિસારા ॥૨૬॥
અવ્યભિચારી ભક્તિ કરી ભારી, સેવત મોય જાની સુખકારી ।
અમૃત અખંડ બ્રહ્મ વિખ્યાતા, તેહિ આધાર મેંઈ સાક્ષાતા ॥
દોહા - ત્યુંહિ સનાતન ધર્મકો, મેહું દૃઢ આધાર ।
એકાન્તિક મમ ભકતકું, જોગ્ય સો સુખ દાતાર ॥
સોરા - સંતનકું સુખરુપ, મેં તાકો આધાર નિત ।
મેંહુ પરમ અનુપ, મુકત સદા મોકુ ભજત ॥૨૭॥
બ્રહ્મરુપ મુનિ જોય, ભજત મોય પરબ્રહ્મ લખિ ।
મોહિકું પાવત સોઈ, મુક્તાનંદ શ્રીમુખવચન ॥

ઇતિ શ્રીભગવદ્ગીતાસૂપનિષત્સુ બ્રહ્મવિદ્યાયાં યોગશાસ્ત્રે
શ્રીકૃષ્ણાર્જુનસંવાદે મુક્તાનંદમુનિવિરચિત-શ્રીભગવદ્ગીતાટીકાયાં
ગુણત્રય વિભાગયોગો નામ ચતુર્દશો અધ્યાયઃ ॥૧૪॥

અધ્યાય-૧૫

ચોપાઇ

ત્રયોદશમે અધ્યાયમેં જોઈ, ક્ષેત્ર ક્ષેત્રજ્ઞરુપ હે સોઈ ।
ઐસે પ્રકૃતિ પુરુષકો રુપા, શોધિકે સબ વિધિ પરમ અનૂપા ॥
પુરુષ ક્ષેત્રજ્ઞરુપ હે જેહિ, પ્રાકૃત ગુણકો સંગ ભયો તેહિ ।
સો ગુણ સંગ નિમિત્ત હે જોકું, પ્રકૃતિ સંબંધ સદા કહ્યો તાકું ॥
ત્યું ચૌદમે અધ્યાયમેં ભારી, જીવ ક્ષેત્રજ્ઞરુપ વિચારી ।
ગુનકો સંગ મૂલ હે જાકું, પ્રકૃતિ સંબંધ કહો પ્રભુ તાકું ॥
ગુણકો સંગ જેહિ વિધિ હોઈ, અતિ પ્રતિપાદન કરીકે સોઈ ।
ગુણસંગ નિવૃત્તિ પ્રથમ જિનમાંઈ, ઐસી આતમ પ્રાપ્તિ કહાંઈ ॥
દોહા - પુરુષોત્તમકી ભક્તિ જુત, આત્મપ્રાપ્તિ તેહિ હોય ।
ઓરકું આતમ દર્શનહી, કહ્યો સબહી વિધિ સોય ॥

ચોપાઇ

અબ જો પનરમે અધ્યામાંહી, ભજન જોગ્ય ભગવાન કહાંહી ।
ક્ષર અક્ષર દોઉ પુરુષ હે જેહા, બંધ રુ મુક્ત કહાવત તેહા ॥
તિનસેં અતિન્યારે હે જેહી, પુરુષોત્તમ પ્રભુ કહત હે તેહિ ।
પ્રથમ અસંગ શસ્ત્ર કરી સબહી, બંધન છેદ ભયે હે જબહી ॥
બંધન રહિત જો અક્ષરરુપા, મુક્ત પુરુષ સો પરમ અનૂપા ।
તાકો રુપ કહનકે કાજા, છેદન જોગ્ય જો અન્ય સમાજા ॥
બંધન કરન વિસ્તર્યો એહુ, જડ પરિણામ ભેદ હે તેહુ ।
વૃક્ષ જ્યું કલ્પિકે જગત પસારા, બોલત ભએ ઉ શ્રીકૃષ્ણ ઉદારા ॥

શ્રીભગવાનુવાચ ।

દોહા - કહે શ્રીકૃષ્ણ અર્જુન સુનો, યહ સંસાર હે જોઈ ।
પિપર તરુ જ્યું સ્થિર નહી, ક્ષણભંગુર હે સોઈ ॥

ચોપાઇ

સો તરુકુ કિતનિક શ્રુતિ જોઈ, ઉચે મૂલ બતાવત સોઈ ।
નીચેં શાખા કહત હે તાકી, અબ વ્યક્તિ બરનુ સબ યાકી ॥
જગકી આદિ અજ સબ પર જેહા, સોઈ બ્રહ્મા જગમૂલ હે તેહા ।
ભૂપર રહે સબ નર પશુ આદિ, નીચે શાખા સોઈ અનાદિ ॥
જ્ઞાન ઉદયસેં પ્રથમ સંસારા, અચલ પ્રવાહ રુપ કરી સારા ।
તાતે અચ્છેદ્ય અખંડ સ્વરુપા, વેદ ચહુ તેહિ પત્ર અનૂપા ॥
પત્રનિસેં તરુ બાઢત જૈસે, વેદસેં જગતરુ બાઢત તૈસે ।
કર્મ સકામ કહત શ્રુતિ જેહિ, તિનકરિ ભવતરુ બાઢત તેહિ ॥
દોહા - ઐસો યહ સંસારતરુ, જાનત સબ વિધિ જેહુ ।
વેદ અર્થ જુત સબહિ વિધિ, જાનત હે નર તેહુ ॥
વેદ જુક્તકે છેદકો, ઉદ્યમ દેત બતાય ।
વેદકું જાનિકે વિશ્વતરુ, છેદન કરત ઉપાય ॥૧॥

ચોપાઇ

મનુષ્યાદિક શાખા તેહી ભારી, એસો વિશ્વતરુ વિસ્તારી ।
મનુષ્યાદિકકે કર્મસેં જોઈ, ઉપર તર શાખા બહુ હોઈ ॥
મનુષ્ય પશુ આદિક હે જેહી, નીચે શાખા પ્રસરી તેહી ।
ગાન્ધર્વ જક્ષ આદિક સુર જોઉ, ઉપર શાખા પ્રસરી સોઉ ॥
સત્વાદિક ગુણસેં સોઈ ડારી, સ્થૂલ ભઈ વાઢિ દુઃખકારી ।
પંચ વિષય શબ્દાદિક જેહુ, શાખામેં નવ પલ્લવ તેહુ ॥
બ્રહ્મા સોઈ સદા જેહિ મૂલા, મનુષ્ય હે ઉપર ભાગ પ્રફુલા ।
ઐસો વિશ્વતરુ વિસ્તારી, નિચે મનુષ્યમેં મૂલ હે ભારી ॥
દોહા - મનુષ્ય અવસ્થામેં કિયે, કર્મ અશુભ શુભ જેહિ ।
તિનસેં મનુષ્ય પશુ આદિમેં, નીચે જન્મ લહે તેહી ॥
સોરઠા - ઉંસે જન્મ અપાર, દેવાદિકમહિ હોત તેહિ ।
ભ્રમત ભ્રમત ભવપાર, હરિકી ભક્તિ વિન લહત નહિ ॥૨॥

ચોપાઇ

ઉંચે મૂલ જો બ્રહ્મારુપા, તેહિ સુતકે સુત ભયે અનૂપા ॥
તિનકી પરંપરા ભઈ જેહા, મનુષ્ય પશુ આદિક બહુ તેહા ॥ ॥

એહિ વિધિ નીચે શાખા ઝાના, વિશ્વતરુ નહી જાત પિછાના ।
મનુષ્યમેં કર્મ કીએસે એહુ, ઉપર તર શાખા બઢી તેહુ ॥
યું સંસારવૃક્ષ હે જેહિ, સંસારી નહિ જાનત તેહી ।
ત્યું સંસાર વૃક્ષકો અંતા, નહિ જાનત સંસારી જંતા ॥
વિષયકે ત્યાગ ટરત ભવ જોઈ, અજ્ઞ જીવ નહિ જાનત સોઈ ।
દેહમેં આતમબુદ્ધિ જેહુ, વિશ્વવૃક્ષકી સ્થિતિ હે તેહુ ॥
દોહા - યું સંસારી જીવકું, નહિ જગતરુકો જ્ઞાન ।
દૃઢ બંધાને મૂલ જેહિ, સો કિમિ જાને અજાન ॥
સોરઠા - ગુણમય ભોગકું જેહુ, ત્યાગ કરત વૈરાગ્ય બલ ।
અસંગ શસ્ત્રસેં તેહુ, જગતરુ છેદિકે સબહી વિધિ ॥૩॥

ચોપાઇ

પિછે ખોજન જોગ્ય હે જોઈ, સો પદમેં પ્રવેશ કરી સોઈ ।
ઐસે પુરુષકું ફિર ભવમાંહિ, પુનરાવૃતિ હોવત નાંહી ॥
પ્રવર્ત્યો અનાદિ કાલસેં જેઉ, ગુણમય ભોગકો સંગ હે તેઉ ।
ગુણકો સંગ મૂલ હે જેહી, એસો અતિ અવિવેક હે તેહી ॥
તનઅભિમાન કહાવત એહા, કેહિ વિધિ હોત નિવૃતિ તેહા ।
એહિ વિધિ આશંકામહી તાતા, યાકો ઉત્તર કહુ સાક્ષાતા ॥
સો અજ્ઞાન નિવૃત્તિ કાજા, જો પ્રભુ સદા સબહીકે રાજા ।
વિશ્વકે કર્તા હર્તા જેહુ, આદિપુરુષ નારાયણ તેહુ ॥
દોહા - તાકું પાવત જીવ જબ, તબહિ મિટત અજ્ઞાન ।
વિમલ જ્ઞાન તેહિ હોત હે, હરન મોહ મદ માન ॥
સોરઠા - સબ જગ કરતા જેઉ, તિનસેં પુરાતન રુપ એહિ ।
ગુણમય ભોગ હે તેઉ, તિનકી પ્રવૃત્તિ ભઈ પ્રબલ ॥૪॥

ચોપાઇ

યું મેં અનાદિ પુરુષ સુખદાઈ, શુદ્ધ ભાવ મમ શરણકું પાઈ ।
માન રુ મોહ રહિત ભયે જેહા, વિષય પ્રસંગ દોષ વિન તેહા ॥
આત્મા જ્ઞાનમહિ તતપર રહહી, આત્મ વિના અન્ય સુખ નહી ચહહી ।
તાતેં રહત અચલ નિષ્કામા, સુખ દુઃખ દ્વન્દ્વ મુક્ત સુખધામા ।

આત્મ અનાત્મ સ્વભાવકે જાના, અતિ અમૂઢ મુનિ પરમ સુજાના ।
ઐસે શુભ લછન જુત જોઈ, અવિનાશી પદ પાવત સોઈ ॥૫॥
જા પદકુ રવિ નાંહી પ્રકાશે, ચંદકે તેજસેં સો નહી ભાસે ।
જો પદ અગ્નિ પ્રકાશ ન કરહી, જો પદ પાય ન પિછે ફરહી ॥
દોહા - એસો અક્ષર બ્રહ્મ સો, શ્વેતદ્વીપ પર ઢામ ।
જાકું પાય ન ગિરત હે, સોઈ પરમ મમ ધામ ॥૬॥

ચોપાઇ

જો આવત મમ ધામકે માંહી, સો બહુરીભાવ ભટકત નાંહી ।
એસો મેં તેહી અંશ હે જેહુ, મમ અવતાર સનાતન તેહુ ॥
મૃત્યુ લોકમહિ મમ અવતારા, અનંત જીવકો કરન ઉદ્ધારા ।
સોઈ મમ ધામ પ્રાપ્તિકે કાજા, જીવ જ્યું હોત સબનકો રાજા ।
નિજપ્રભુતા નિજજ્ઞાન હે જોઈ, અતિ સંકોચ જુક્ત કિયે સોઈ ।
એસો ભયો અંશ મમ જેહા, તેહિ પૈચાનકે લક્ષણ એહા ॥
મન આદિક ષટ ઈન્દ્રિ જેહી, માયામય તનમેં રહે તેહી ।
તિનકું વિષયસેં પિછે લાવે, આપ ન ઈન્દ્રિ વશ્ય હોય જાવે ॥૭॥
દોહા - ઈશ્વર જો મમ અંશ સો, જીવ જ્યું પાવત દેહ ।
અથવા દેહસેં નિકસે, તેહી અવસરમહી એહ ॥
ષટ ઈન્દ્રિનકું સંગ લે, નિજ વાંછિત તનુ જોય ।
તિનસેં પ્રવેશકું કરત હે, પુનિ નિકસત હે સોય ॥
મૃગમદ ચંદન પુષ્પકે, આદિક વસ્તુ જેહુ ।
તિનસેં વાયુ નિકસે, અતિ સુગંધ લે તેહુ ॥
સોરઠા - તેહિ વિધિ એહી પ્રસંગ, જબ તનુ તજત હે અંશ મમ ।
ષટ ઈન્દ્રિ લે સંગ, નિકસત અન્ય સ્થલ ગમન હિત ॥૮॥

ચોપાઇ

મેરો અંશ જીવ હે જેહા, મન જુત ષટ ઈન્દ્રિનકું તેહા ।
શ્રોત્રાદિકકે વિષય હે જેહી, તિનમેં પ્રવૃત્તિ કરાયકે એહી ॥
જ્ઞાન ઈન્દ્રિકે વિષય હે જેહુ, શબ્દાદિક મન ભાવન તેહુ ।
સબ વિધિ અતિ સ્વતંત્ર મમ અંશા, વિષયકુ ભુક્તત કરત પ્રશંસા ॥૯॥

મેરો અંશ જીવ હે જોઈ, દેહકું ત્યાગત કરત હે સોઈ ।
અથવા દેહમેં રતરહે જબહી, ગુણમય વિષયકું ભુક્તત તબહી ॥
સત્વાદિક તિહુ ગુણમય જેઉ, સુખ દુઃખાદિ જુક્ત જબ તેઉ ।
ઐસેહુંકું બંધન નહી જાને, જ્ઞાનદૃષ્ટિ જુત શુદ્ધ પ્રમાને ॥
દોહા - જન્મ કર્મ મમ અંશકે, દિવ્ય યું જાનત જોઈ ।
ઈનકે ચરિત્ર વિચિત્રમેં, મોહ ન પાવત સોઈ ।
આસુરી સંપત્તિ જુક્તે સો, અજ્ઞાની મતિહીન ।
જન્મ કર્મ લખિ મનુષ્યસમ, મોહકું પાવે મલીન ॥૧૦॥

ચોપાઇ

સો મમ અંશકુ જાનન કાજા, જત્ન કરત શુભમતિ મુનિરાજા ।
અધિક ઈન્દ્રિગણ જિતત જેહા, નિજ આતમમેં રહત હે તેહા ॥
ઐસે મેરો અંશ હે જોઈ, નિરમલ મન મુનિ દેખત સોઈ ।
જિન અપનો મન વશ્ય નહિ કીના, તેહિ જાનન જેહિ ચિત ન પ્રવીના ॥
તાસ સ્વરુપકો જ્ઞાન હે જેહી, સો જાનન શક્તિ નહી તેહી ।
ઐસે જત્નહુ કરત અપારા, સો મમ અંશ ન દેખનહારા ॥૧૧॥
યું મમ અંશ સંકર્ષણરુપા, પ્રદ્યુમ્ન અનિરુદ્ધ રુપ અનુપા ।
જીવરુપ કરિ વરને જેહુ, સબ જગકો જીવન હે તેહુ ॥
દોહા - અબ રવિ ચંદ્રાદિક સબે, જગત પ્રકાશક જોઉ ।
તિનમેં પ્રકાશ સો હમ દીયો, કહત શ્રીકૃષ્ણજી સોઉ ॥

ચોપાઇ

અર્જુન જગત પ્રકાશક માનો, રવિમહિ તેજ સો મેરો જાનો ।
ત્યુંહિ ચન્દ્રમામે હે જેહી, મેરો તેજ જાનો તુમ તેહી ॥
અગ્નિવિષે ત્યું તેજ હે જેહા, મેરોઈ તેજ જાનો તુમ તેહા ।
રવિ શશિ અગ્નિ ભજે મોય જબહી, મેં નિજતેજ દિયો તેહિ તબહી ॥૧૨॥
તબહી વિશ્વ ધારત ભુવ જેહુ, ધારક શક્તિ મેરી હે તેહુ ।
કરીકે પ્રવેશ ભૂમિમેં તાતા, મેં સબ પ્રાણી ધારું વિખ્યાતા ।
ત્યું મેં અમૃત રસમય ભારી, ચંદ્રકે રુપ હોઈ સુખકારી ।
મેં સબ ઔષધિ પોષનહારા, મોહિસેં સબ રસકો વિસ્તારા ॥૧૩॥

દોહા - જઠર અનલકે રુપમેં, સબ પ્રાણિ હે જેઉ ।
તિનકે દેહ આશ્રિત ભયો, ઉદરમેં સુખપ્રદ તેઉ ॥
સોરઠા - ભક્ષ્ય ભોજ્ય સુખરુપ, લેહ્ય ચોષ્ય પ્રાણી જિમત ।
પ્રાણ અપાન અનુપ, સમસેં પચાઉં સબહી અન ॥૧૪॥

ચોપાઇ

હે અર્જુન પ્રાણી કૃષ સ્થૂલા, તેહિ સબ જ્ઞાન પ્રવૃત્તિકો મૂલા ।
ઐસે હૃદયમહિ શુભ ગુણ જોઈ, મમ સંકલ્પ કરી હોત હે સોઈ ॥
મેં આત્મા કરું સબમેં પ્રવેશા, તાતે હોત મોસેં ઉપદેશા ।
સ્મૃતિ હોત સબકે ઉર જેહુ, અતિશે જ્ઞાન હોવત હે તેહુ ॥
ત્યું અજ્ઞાન નિવૃત્તિ જેહા, મોહીસેં હોતહે સબવિધિ તેહા ।
જાનન જોગ્ય વેદ કરી જોઉ, સબકો સાર મેઈહું સોઉ ॥
ત્યું વેદાંત અર્થ શ્રુતિસારા, તેહિ સંપ્રદાયકો મેં કર્તારા ।
વેદકો જાન મેઈહું ભારી, યું મોય શ્રુતિ સબ કહત પોકારી ॥
દોહા - મો વિન દુજો વેદકો, અર્થ ન જાનત કોઈ ।
યાતેં મોહિસેં વેદકો, સાર અર્થ સુનો સોઈ ॥૧૫॥

ચોપાઇ

યા જગ ઉભય પુરુષ હે જેહી, ક્ષર અરુ અક્ષરરુપ હે તેહી ।
તિનમહી વિધિસેં કીટપ્રજંતા, પ્રાણીમાત્ર અનંત વિધિ જંતા ॥
ક્ષરણ સ્વભાવ જુક્ત હે એહુ, તાતેં ક્ષર કરી વરને તેહુ ।
જો કૂટસ્થ અતિશે અવિકારા, જડકે સંબંધસેં રહિત ઉદારા ॥
નિજ સ્વરુપમેં રહત હે જેઉ, મુક્ત પુરુષ જાનો સબ તેઉ ।
કાલસેં ક્ષરણ સ્વભાવ ન જાકુ, અક્ષર શબ્દસેં કહત હે તાકુ ॥૧૬॥
ઉત્તમ પુરુ, કહાવત જોઈ, વાસુદેવ પ્રભુ જાનો સોઈ ।
ક્ષર અક્ષર દોઉ પુરુષ હે જેહા, તિનસેં અધિક ભિન્ન હે એહા ॥
દોહા - સબ શ્રુતિમહી પરમાતમા, પુરુષોત્તમ કહે જેહુ ।
સો ત્રિલોકરક્ષક સદા, શુભ ગુણગુણનિધિ તેહુ ॥
ત્રિભુવનરુપિ વિશ્વમેં, અપનો અંશ અનિરુદ્ધ ।
તિનકે દ્વાર પ્રવેશ કરી, જગ ધરી રહત પ્રબુધ ॥

સોરઠા - અવિનાશી હે જોય, પરમેશ્વર સબસેં અધિક ।
સર્વ નિયંતા સોઈ, નિમમેં રાખનહાર સોઈ ॥૧૭॥

ચોપાઇ

તાતેં ઉત્તમ પુરુષ હે જોઈ, વાસુદેવ મેઈહું સોઈ ।
તાતેં ક્ષર બ્રહ્માદિક જેઉ, તિનકું ઉલંઘિ રહ્યો મેં તેઉ ॥
અક્ષર પુરુષ જો મુક્ત અનંતા, તિનહિસેં ઉત્તમ મેં ભગવંતા ।
યાતેં શ્રુતિ સ્મૃતિમહિ તાતા, પુરુષોતમ મેંહિ વિખ્યાતા ।
હે અર્જુન જો અતિ બુદ્ધિવાના, પુરુષોતમ મોય જાને સુજાના ।
સો જાન કહાવત પ્રાણી, સો અમૂઢ મુનિવર વિજ્ઞાની ॥
મમ પ્રાપ્તિકે સાધન જેહી, જાનને જોગ્ય જાને સબ તેહી ।
સબહી ભાવ કરી ભજત હે મોઈ, તેહિ સમ જગમહી ઓર ન કોઈ ॥૧૯॥

દોહા - હે ભારત નિષ્પાપ મતિ, એહિ વિધિ મેરો જોય ।
પુરુષોત્તમ પ્રતિપાદ્ય શુભ, શાસ્ત્રગોપ્ય હે સોય ॥
તદપિ તુમ નિષ્પાપ હો, જોગ્ય હો પરમ સુધીર ।
યાતેં મેં તુમકું કહ્યો, ગ્રંથ પરમ ગંભીર ॥
એહિ શાસ્ત્રકું જાનિકે, બુદ્ધિમાન અતિ હોઈ ।
મુક્તાનંદકો નાથ કહે, હોત કૃતારથ સોઈ ॥૨૦॥

ઈતિ શ્રીભગવદ્‌ગીતાસૂપનિષત્સુ બ્રહ્મવિદ્યાયાં યોગશાસ્ત્રે
શ્રીકૃષ્ણાર્જુનસંવાદે મુક્તાનંદમુનિવિરચિત શ્રીભગવદ્‌ગીતાટીકાયાં
પુરુષોત્તમયોગો નામ પંચદશો અધ્યાયઃ ॥૧૫॥

અધ્યાય-૧૬

ચોપાઇ

ગયે જો તિન અધ્યાયસેં એહા, પ્રકૃતિ પુરુષ દોઉ પ્રથમ કહે તેહા ।
મિલે પરસ્પર જ્યું તેહિ રુપા, કહે જથારથ પરમ અનૂપા ॥
પ્રકૃતિ પુરુષકો સંગ હે જેહી, ગુણકો સંગ હેતુ હે તેહી ।
ગુણકો સંગ નિવૃત્તિ જબ હોઈ, તબ ભિન્ન ભિન્ન કરી બરને દોઈ ॥
ભજન જોગ્ય ભગવાન હે જેહૂ, પ્રકૃતિ પુરુષસેં ભિન્ન હે તેહૂ ।
ક્ષર અક્ષર દોઉ પુરુષ હે જોઈ, પુરુષોત્તમ તિન પર કહે સોઈ ॥

અબ સોળમેં અધ્યાયમેં જેઉ, સબહી પ્રસંગ બરની કહુ તેઉ ।
પન્નેમેં અધ્યાયમેં જોઉ, કહ્યો જો અર્થ સ્થિરતા હિત સોઉ ॥
દોહા - શાસ્ત્રકે વશ્ય દૃઢ રહન હિત, કહન ચહત પ્રભુ જોઈ ।
શાસ્ત્રકે વશ્ય દૈવી સરગ, અન્ય હે આસુરી સોઈ ॥

ચોપાઇ

શ્રીભગવાનુવાચ

કહે શ્રીકૃષ્ણ સુનુ અર્જુન વીરા, અભય જો ભયસેં રહિત ગંભીરા ।
અંતઃકરણ શુદ્ધ સો કહહી, રજ તમ ગુણ કરી ક્ષોભ ન લહહી ॥
રહત પ્રકૃતિપર આતમમાંહી, જ્ઞાનજોગમહી સ્થિતિ સો કહાંહી ।
ન્યાયસેં ધન લાવત હે જેહૂ, દેત સુપાત્ર દાન હે તેહૂ ॥
વિષયસેં મનકું પિછા લાવે, સંપૂરણ દમ સોઈ કહાવે ।
ઈશ આરાધન ફલ બિન જેઉ, પંચજજ્ઞ કરે જજ્ઞ હે તેઉ ॥
પ્રભુકે આરાધનકો વિધિ જેહા સબહી ભાતિ પ્રતિપાદત તેહા ।
યું લખિ વેદ પઢત હે જેહી, શુદ્ધ સ્વાધ્યાય કહાવત તેહી ॥
દોહા - પ્રભુકુ રાજિ કરન હિત, ઉપવાસાદિક જોય ।
અતિ નિરમલ સો તપ સદા, સરલ હે આર્જવ સોય ॥૧॥

ચોપાઇ

પ્રાણિમાત્રકું પીડત નાંહી, સોઈ અહિંસા વૃત્તિ કહાંહી ।
જ્યું દેખે ત્યું કહત હે જોઈ, પ્રાણિમાત્રકો હિત સત્ય હોઈ ॥
પરકું પીડા કરત ન જેઉ, અતિ અક્રોધસ્વભાવ હે તેઉ ।
નિજ કલ્યાનકું રુંધત જેહા, તિનકું તજત ત્યાગ હે તેહા ॥
વિષયમેં ઈન્દ્રિ ન દોરત જબહી, શાંતિ જથારથ જાનો તબહી ।
પર અનર્થકર કહત ન જેહી, અપૈશુન્ય ભાવ કહાવત તેહી ॥
કાહુકું દુઃખ સહિ સકત ન જોઉ, સબ પર દયા કહાવત સોઉ ।
વિષયસેં જબ નિઃસ્પૃહ હોઈ જાવે, અધિક અલોભ ભાવ સોઈ કહાવે ॥
દોહા - સંત વિજોગ ન સહહિ શકે, મૃદુલ સ્વભાવ હે એહી ।
કછુ અજોગ્ય ના કર સકે, લજજા જાનો તેહી ॥
સોરઠા - ઈચ્છન જોય હે જેઉ, સો સબ વિષય સમીપ ભએ ।
મન ચંચલ હોત ન તેઉ, અચપલ એસો ભાવ સોઈ ॥૨॥

ચોપાઇ

કામાદિક અરુ દુરજન જેહૂ, જિતિ ન સકત તેજ હે તેહૂ ।
આપકું પીડનહાર હે જેહા, તિનસેં અદ્રોહ ક્ષમા હે તેહા ॥
સંકટ પરેઉ જોગ્ય હે જેહી, કરત સો કર્મ ધૃતિ હે તેહી ।
અંતર બાહિર શુદ્ધ અપારા, સો હે શૌચ સબહી શ્રુતિ સારા ।
કાહુકો દ્રોહ કરત નહી જબહી, અથિ અદ્રોહભાવ દૃઢ તબહી ।
ગર્વ કરનકો ઠોર ન જાંહી, તાહુ ગર્વ અતિમાન કહાંહી ॥
તિન કરિ રહિત સ્વભાવ હે જોઈ, ના અતિમાન કહાવત સોઈ ।
શ્લોક અઢાઈસેં બરને જેહુ, અભયાદિક છબિશ ગુન તેહૂ ॥
દોહા - દૈવી સંપત જુત ભએ, પ્રભુકે વચન જુત જોઈ ।
તેહી ઉર એહી છબી સગુન, પારથ પ્રગટત સોઈ ॥૩॥

ચોપાઇ

હે કુંતીસુત સુનુ અન્ય સાજા, આપકું ધર્મિ જનાવન કાજા ।
એહિ વિધિ ધર્મ કરત હે જોઈ, દંભકો રુપ કહાવત સોઈ ॥
જોગ્ય અજોગ્ય કર્મ હે જેહી, તેહી અવિવેકકો કરતા એહી ।
વિષય ભોગ હિત હરષ હે જેહા, અતિશે દર્પ કહાવત તેહા ।
વિદ્યા ધન સમૃદ્ધિ હિત માના, સોઈ અભિમાન જાનુ બુદ્ધિવાના ।
પરપીડા હીત નિત્ય વિકારા, ક્રોધકો રુપ હે એહિ ઉદારા ॥
સંતકું દુઃખદ સ્વભાવ હે જેહુ, અતિ પારુષ્યકો લક્ષણ એહુ ।
જોગ્ય અજોગ્ય વિવેક ન જેઉ, અતિ અજ્ઞાન કહાવત તેઉ ॥
દોહા - આસુરી સંપત્તિ પ્રવૃત્તિ હિત, જો ઉપજે દુઃખધામ ।
ઈતને અજોગ્ય સ્વભાવ સો, તેહિ ઉર કરત આરામ ॥૪॥

ચોપાઇ

હે પાંડુસુત સુનુ મમ બાતા, દૈવી સંપત કહું સાક્ષાતા ।
મમ આજ્ઞામહી વર્તનરુપા, મોક્ષકે હિત સો દૈવી અનૂપા ॥
મમ આજ્ઞામહી રહત ન જેહી, સબ વિધિ આસુરી સંપત તેહી ।
અતિ બંધન હિત નરકમેં ડારે, જિનમેં બસત તેહી જન્મ બિગારે ॥
એસે વચન સુનિ શિશ હલાયો, નિજ પ્રકૃતિ નિરધાર ન આયો ।

તાતે અર્જુન અતિ ડરપાએ, તેહિ પ્રભુ વચન કહત મનભાએ ॥
હે અર્જુન તુમ શોક ન કરના, આસુરી સંપતસે નહિ ડરના ।
દૈવી સંપત અતિ સુખદાતા, તાસ પ્રવૃત્તિ હિત તુમ ભએ તાતા ॥૫॥
દોહા - હે પારથ યહ લોકમેં, ઉભય પ્રકારકે જંત ।
એક દૈવી એક આસુરી, ઉપજત પ્રાણી અનંત ॥

ચોપાઇ

ઉભય પ્રકારકો સર્ગ પ્રસારા, તિનમહી ઉપજત જીવ અપારા ।
ઉત્પત્તિ કાલવિષે ભયે દોઈ, અતિ વિભાગ જુત ઉપજે સોઈ ॥
મમ આજ્ઞા અનુવર્તિ જેહી, દૈવી જીવ કહાવત તેહી ।
તિનકી ઉત્પત્તિ જેહી હીત તાતા, જો કછુ કરત સો કહુ સાક્ષાતા ॥
જ્ઞાન રુ કર્મજોગ સો કરહી, ભક્તિજોગ અતિશે અનુસરહી ।
દૈવીકે તીહુ જોગ હે જોઈ, અતિ વિસ્તારસેં બરને સોઈ ॥
ઉપજત આસુરી જીવ સમાજા, જો આચાર કરનકે કાજા ।
સો આચાર પરમ દુઃખદાતા, મોસેં સુનો સબહી તુમ તાતા ॥૬॥
દોહા - સાધન અપને ઉદયકો, પ્રવૃત્તિ કહાવત વીર ।
સાધન કેવલ મોક્ષકો, સો નિવૃત્તિ મતિધીર ॥

ચોપાઇ

આસુરી જીવ કહાવત જેતા, પ્રવૃત્તિ નિવૃત્તત્તિ નહિ જાનત તેતા ।
વૈદિક કર્મ જોગ્ય હે જોઈ, બાહ્યાભ્યંતર રહે શુચિ હોઈ ॥
એહિ વિધિ રહત સો શૌચ કહાવે, આસુરિ જીવમેં સો નહી આવે ।
જેહી આચારસેં બાહીર માંહી, હોત પવિત્ર આચાર કહાંહી ॥
આસુરી જીવમેં સો નહિ લેશા, કાહુકો ના માનત ઉપદેશા ॥
જ્યું જાન્યો ત્યું જથારથ એહી, સબકો હિત ભાષણ સત્ય તેહી ॥
આસુરી જીવમેં સો નહી હોવે, વૃથા વચન કહી જન્મ વિગોવે ।
આસુર જીવ કહાવત જેતે, મનકલ્પિત મત સ્થાપત તે તે ॥૭॥
દોહા - આસુરી જીવ સો જગતકું, કહત હે અસત્ય અસાર ।
સત્ય બ્રહ્મ જગહેતુ હે, યું નહિ કહત ગમાર ॥

ચોપાઇ

બ્રહ્મકે વિષે જગત નહી રહહી, આસુરી જીવ સદા યું કહહી ।
સ્થાવર જંગમ સબ સંસારા, બિન ઈશ્વર સબ કહત પ્રસારા ॥
સત્યસંકલ્પ ઈશ્વરમેં જેહી, જગ કરતા મોય કહત ન તેહી ।
નર ત્રિય મિલત પરસ્પર જેહા, યા જગહેતુ પ્રગટ હે તેહા ॥
નરનારી સંબંધ બીન હોઈ, એસો પિંડ ન ભાસત કોઈ ।
તાતેં આસુર જીવ હે જોઈ, કામસેં જગ ઉપજ્યો કહે સોઈ ॥૮॥
ઐસી દૃષ્ટિ આલંબન કરહી, બુદ્ધિહીન તનસુખ અનુસરહી ।
દેહસેં પૃથક આતમા જેઉ, આસુર જીવ ન દેખત તેઉ ॥
દોહા - દેહ રુ આત્મ વિવેકમેં, અલ્પબુદ્ધિ હે સોય ।
અતિ હિંસક સબ વિશ્વકે, ક્ષય હિત આસુર હોય ॥૯॥

ચોપાઇ

દુઃખહિસેં પૂરન હોત ન જેહૂ, ઐસો કામકું આશ્રિત તેહુ ।
સોઈ કામ સાધન ચહે ભારી, મોહસેં કરત કર્મ દુઃખકારી ॥
આગ્રહ અસત ગ્રહણ સો કરહી, શાસ્ત્ર રહિત સો વ્રત અનુસરહી ।
દંભ માન મદ જુક્ત હે જેહી, આસુર પુરુષ વર્તે ઈમિ તેહી ॥૧૦॥
આજ કી કાલી મરન ઢીગ જાહી, ઐસી આસુર પુરુષ હે તેહી ।
નહિ પરિમાણમેં આવે વિશાલા, પ્રાકૃત પ્રલય પ્રજંત જો કાલા ॥
તિન કરી સાધન જોગ્ય હે જોઈ, ઐસી વિષય ચિન્તા વશ સોઈ ।
કામ સંબંધી ભોગ હે જેહુ, અતિ પુરુષાર્થ માનત તેઉ ॥
દોહા - નરતનકા ફલ એહિ હે, યું જાનત મતિ મંદ ।
વિષયાસક્ત સો આસુરી, મૂઢ ફસે ભવફંદ ॥૧૧॥

ચોપાઇ

આશારુપી પાશ અપારા, તિન કરી બંધ રહત ગમારા ।
કામ રુ ક્રોધ પરાયણ રહહીં, એહિ સુખસાર આસુરી કહહીં ॥
કામભોગ હિત ઉદ્યમ જેતા, આસુરી કરે અન્યાયસેં તેતા ।
દ્રવ્યસંચય હિત ઉદ્યમ કરહીં, આસુરી જીવ ન પાપસેં ડરહીં ॥૧૨॥
યહ જો ક્ષેત્ર પુત્રાદિક મેરે, મમ સામર્થિ કરી મિલેહે ઘનેરે ।

ઓરહુ અનંત મનોરથ જેતે, મમ સામર્થ્ય કરી પૈહુ તેતે ॥
તિજ સામર્થ્ય ધન પાયો અપારા, સો ધનકે અબ ભરે હે ભંડારા ।
નિજ સામર્થિ ધન પૈહુ અશેશા, ભાગ્ય રુ ઈશ્વરબલ નહી લેશા ॥૧૩॥
દોહા - મેં અતિશે બલવાન હું, મેહિં કિયો રિપુનાશ ।
શૂર મેં અન્ય રિપુ મારિહુ, મોય ન કાહુકિ ત્રાસ ॥

ચોપાઇ

દુર્બલ મંદબુદ્ધિ હે જેહી, ભાગ્ય રુ ઈશ્વર કલ્પત તેહી ।
મેં ઈશ્વર સ્વાધીન ઉદારા, ઓરકું નિયમમેં રાખનહારા ॥
મેં ભોગી મેં સિદ્ધ સુજાના, મેં નિજબલ કરી અતિ બલવાના ।
મેં નિજ સામર્થિ સુખી અપારા, ભાગ્ય ઈશ કહા કરહી બિચારા ॥૧૪॥
નિજ સામર્થિ પાયો ધનસારા, અતિ ઉત્તમ કુલ જન્મ હમારા ।
નિજ સામર્થિ સબ વૈભવ પાવે, ભુવિ મોસમ અન્ય કો ન કહાવે ॥
મેંહિ જજ્ઞ કરી જજિહું સ્વચ્છંદા, દૈહુ દાન પૈહુ આનંદા ।
યું અજ્ઞાનસેં બોલત બાની, આસુરી મોહજુક્ત અભિમાની ॥૧૫॥
દોહા - ઈશ્વર અરુ અદૃષ્ટ વિન, સબહી કરન મમ જોર,
અનંત કામ એકહિ સમે, મેહિ કરુ ચહુ ઓર ॥

ચોપાઇ

યું અનંત ચિત્ત કરી દુઃખ સહહી, અતિ વિભ્રાંત આસુરી રહહી ।
એહિ વિધિ મોહજાલ કરી ભારી, ભયો અતિશે આવરણ દુઃખકારી ॥
કામ ભોગમહિ પ્રીતિ અપારા, ઐસે આસુરી જીવ ગમારા ।
મરિ મરિ અશુચિ નરકમહિ જાવે, નરક કુંડમહિ મહાદુઃખ પાવે ॥૧૬॥
નિજમુખ આપકે કરત બખાના, આપકું પૂરન માને અજાના ।
સાધન ઓર કછુ નહિ કરહી, અતિ અનમ્ર ના કાહુંસે ડરહી ॥
વિદ્યા ધન ખુટુંબ મદ ભારી, તિન કરિ અતિ મદજુત અંહકારી ।
જશવિસ્તાર પ્રયોજન જાની, જજ્ઞ કરત અતિશે અભિમાની ॥
દોહા - જજ્ઞસેં આપકો નામ જિમિ, જાગ્રિક પ્રગટ હોય ।
તેહિ કારન વિધિહીન શઠ, જજત જજ્ઞ કરી સોય ॥૧૭॥

ચોપાઇ

ઓરકી મોય અપેક્ષા નાંહી, મે સમર્થ સબ કારજ માંહી ।
ઐસો અહંકાર અતિ ભારી, તેહિ આશ્રિત વર્તત અહંકારી ॥
સબ કારજમહિ મમ બલ પૂરા, યું બલ આશ્રિત હોઇ ॥
ઇચ્છામાત્રસેં સબ સુખ જોઇ, અનાયાસ પૈહુ મેં સોઇ ॥
એહિ વિધિ કામકી આશ્રિત રહહીં, કામ સંબંધિ બચન બહુ કહહીં ।
મેરો બુરા કરન ચહે જેતે, મેં ગિનિ ગિનિ હનિહુ અબ તેતે ॥
એહિ વિધિ ક્રોધકું આશ્રિત પાપી, આસુરી પુરુષ વિશ્વપરિતાપી ।
દોહા - નિજતન પરતનમેં રહ્યો, પુરુષોત્તમ મેં જોઉ ॥
સબહી કરાવનહારા મેં, મોસમ ઓર ન કોઉ ।
સોરઠા - સબ કારન મોય ત્યાગી, મો સંગ ઈર્ષ્યા દ્વેષ કરી ॥
કરત હે જજ્ઞ અભાગી, મોય અસૂયા કરન હિત ॥૧૮॥

ચોપાઇ

યું મમ દ્વેષ કરત હે જોઇ, નરમેં અધમ અતિ ક્રૂર હે સોઇ ।
આસુર અશુભ પુરુષ હે જેતે, જન્મ મરણ દુઃખ ભુક્તહી તેતે ॥
આસુર જોનિ કહાવત જેહી, તિનમહિ ડારુ નિરંતર તેહી ।
મોસેં વિમુખ જીવ હે ઝેહા, તિનમહિ જન્મ ધરત બહુ તેહા ॥૧૯॥
હે કુંતીસુત મમ પ્રતિકૂલા, આસુર જોનિ અનંત દુઃખમૂલા ।
તિનમેં જન્મ ધરત હે તેઉ, આસુર જીવ કહાવત જેઉ ।
જન્મોજન્મ વિમુખ સો રહહી, અતિ વિપરીત જ્ઞાન સો કહહી ।
આસુર જીવ મોય નહિ પાવે, અધમસેં અધમ જોનિમહિ જાવે ॥૨૦॥
દોહા - આસુર ભાવ તેહિ આત્મકો, સબ વિધિ કરન વિનાશ ।
આસુર ભાવકે હેતુ સો, સબ વિધિ કરુ પ્રકાશ ॥

ચોપાઇ

આસુર ભાવ નરક અતિ ભારી, તિનકે દ્વાર તિન દુઃખકારી ।
નરકકે દ્વારરુપ હે જેહી, આતમ નાશકે કરતા તેહી ॥
કામ રું ક્રોધ લોભ એ તીના, નરકકે કારન કહત પ્રવીના ।
અસુર સ્વભાવ જુક્ત હે જોઇ, તિનકું નરકકે કારન સોઇ ॥

તાતે ઘોર નરક પ્રદ જાની, કામાદિક ત્રય દુઃખદ પિછાની ।
શુદ્ધ મુમુક્ષુ નર હે જેહા, દૂરસેં ત્યાગ કરત હે તેહા ॥૨૧॥
હે કુંતીસુત સુનુ મમ બાતા, નરકકે દ્વાર એહી સાક્ષાતા ।
કામ ક્રોધ અરુ લોભ પ્રજંતા, એહિ તિનુસેં મુક્ત બુદ્ધિવંતા ॥
દોહા - નિજ આતમકે મોક્ષ હિત, કરત હે સાધન તેહી ।
મમ સ્વરુપકે જ્ઞાનકું, પ્રાપ્ત ભયો હે એહી ॥
એસો મમ અનુકૂલસેં, જત્ન કરત હે જોય ।
તાપિછે મમ ભક્તિસેં, લહત પરમ ગતિ સોય ॥૨૨॥

ચોપાઇ

વેદરુપ મમ આજ્ઞા એહા, તિનો ત્યાગ કરત હે જેહા ।
નિજ ઇચ્છાસેં વર્તત જોઈ, તન તજિ સિદ્ધિ ન પાવત કોઈ ॥
ત્યું યહ લોકમેં સુખ હે જેહી, સો સુખહું નહિ પાવત તેહી ।
પરમ ગતિ પર લોકમેં જેહુ, વિમુખ જીવ કહાંસેં લહે તેહુ ॥૨૩॥
તાતે ગ્રહણ જોગ્ય હે જેતા, તજને જોગ્ય કહાવત તેતા ।
તિનકે વિભાગનમેં તોય તાતા, શાસ્ત્ર હે સોઈ પ્રમાણ વિખ્યાતા ॥
ધર્મશાસ્ત્ર ઇતિહાસ પુરાના, તિનસેં જુક્ત ચહુ વેદ સુજાના ।
જ્યું પ્રસન્ન પુરુષોત્તમ હોઈ, તેહિ વિધિ કર્મ કહત હે સોઈ ॥
દોહા - ત્યું પુરુષોત્તમ પ્રાપ્તિકે, કહત હે શાસ્ત્ર ઉપાય ।
સોઈ કર્મ તુમ જાનિકે, કરન જોગ્ય ચિત્ત લાય ॥૨૪॥
શ્રુતિ પુરાન સદ્‌ગ્રંથકો, જાકું દૃઢ વિશ્વાસ ।
મુક્તાનંદકો નાથ કહે, સોઈ સાચો મમ દાસ ॥

ઇતિ શ્રીભગવદ્‌ગીતાસૂપનિષત્સુ બ્રહ્મવિદ્યાયાં યોગશાસ્ત્રે
શ્રીકૃષ્ણાર્જુનસંવાદે મુક્તાનંદમુનિવિરચિત શ્રીભગવદ્‌ગીતાટીકાયાં
સુરાસુરસંપદ્‌વિભાગયોગો નામ ષોડશો અધ્યાયઃ ॥૧૬॥

અધ્યાય-૧૭

ચોપાઇ

સોળમે અધ્યાયકે મહિ જોઉ, દેવ રુ આસુર સર્ગ હે દોઉ ।
તિનકો વિભાગ કહેસેં ભારી, પ્રાપ્તિ જોગ્ય જો પ્રભુ સુખકારી ॥

તિનકી પ્રાપ્તિ ઉપાય સરુપા, વેદસેં પ્રગટત જ્ઞાન અનૂપા ।
તાતેં વેદ જ્ઞાનકો મૂલા, વેદસેં જ્ઞાન કહ્યો અનુકૂલા ॥
સત્તરમે અધ્યાયમેં અબહી, શાસ્ત્રસેં રહિત કર્મ જો સબહી ।
આસુર ભાવસેં કરત હે એહા, નિષ્ફલ કર્મ કહાવત તેહા ॥
શાસ્ત્રમેં કહે કર્મ શુદ્ધ જેહી, ગુણ કરી તિન પ્રકાર કે તેહી ।
સો કર્મનકે લછન જોઈ, સબહી ભાતિ અબ કહત હે સોઈ ।
દોહા - શાસ્ત્ર રહિત નિષ્ફલ કર્મ, તાકો જાહિ ન જ્ઞાન ।
ઐસે અર્જુન શાસ્ત્ર વિન, શ્રદ્ધાકું દેખિ સુજાન ॥
સોરઠા - શ્રદ્ધાશાસ્ત્ર વિન જોય, તિન કરિ જજ્ઞાદિક કરત ।
ગુન કરિ ફલ ભિન્ન હોય, પાર્થ પુછત ભેદ સોય ॥

ચોપાઇ

અર્જુન ઉવાચ

કહે અર્જુન સુનુ કૃષ્ણ કૃપાલા, શાસ્ત્રકી વિધિ વિન શ્રદ્ધા વિશાલા ।
શ્રદ્ધા જુત જજ્ઞાદિક કરહી, શાસ્ત્રકે વચનસેં ના અનુસરહી ॥
તિનકી સ્થિતિ કિ સત્વ ગુનમાંહી, કિ રાજસમહી વાસ કહાંહી ।
કિ તામસમહિ વસત હે પ્રાની, જો વિન શાસ્ત્ર કરત અભિમાની ॥૧॥

શ્રીભગવાનુવાચ

યું પુછે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાના, શાસ્ત્ર રહિત શ્રદ્ધા વિધિ નાના ।
તિનકરી જજ્ઞાદિક કરે ભારી, ઉભયકું ઉરમહી નિષ્ફલ ધારી ।
શાસ્ત્ર કહે જજ્ઞાદિક જેહી, ગુન કરી તિન પ્રકાર હે તેહી ।
સો પ્રતિપાદન કરનકે કાજા, પ્રથમ શાસ્ત્ર કહે શ્રદ્ધા સમાજા ।
દોહા - શાસ્ત્રમેં કહી ઐસી શ્રદ્ધા, સો હે તિન પ્રકાર ।
ત્રિવિધિ ભેદ સો સબહી વિધિ, કહત હે કૃષ્ણ ઉદાર ।

ચોપાઇ

હે અર્જુન સબ જીવ હે જોઈ, તિનકિ શ્રદ્ધા તિન વિધિ હોઈ ।
પૂર્વ વાસનાસેં ભઈ એહા, તાતેં સ્વાભાવિક શ્રદ્ધા તેહા ॥
સાત્વિકી રાજસી તામસી જાનો, તિન પ્રકારકી શ્રદ્ધા પ્રમાનો ।
તાકિ કથા સુનો અબ તાતા, ભિન્ન ભિન્ન બરનિ કહુ સાક્ષાતા ॥૨॥

હે અર્જુન સબ પુરુષકું ભારી હોવત શ્રદ્ધા સત્વ અનુસારી ।
જેહિ ગુણ જુત અંતઃકરણ જાકું, તેહિ સમ શ્રદ્ધા હોત હે તાકું ॥
જેસિ શ્રદ્ધા જુક્ત જો રહહી, તાકું ત્યુંહિ લોક સબ કહહી ।
સાત્વિકી શ્રદ્ધા જુક્ત હે જેઉ, સાત્વિકી પુરુષ કહાવત તેહુ ॥
દોહા - રાજસી શ્રદ્ધા જુક્ત સો, રાજસી પુરુષ કહાંઈ ।
તામસી શ્રદ્ધા જુક્ત તેહી, તામસી કહે જગમાંઈ ॥૩॥

ચોપાઇ

સાત્વિકી શ્રદ્ધા જુક્ત હે જેહા, ભજત નિરંતર દેવકું તેહા ।
રાજસી શ્રદ્ધા જુક્ત જો હોઈ, જક્ષ રુ રાક્ષસ ભજત હે સોઈ ॥
તામસી શ્રદ્ધા જુક્ત હે જેતે, ભૂત પ્રેત ગણ યજત હે તેતે ।
સબહિ ક્રિયા ગુણકે અનુસારા, કરત હે અહર્નિશ સબ સંસારા ॥૪॥
એહિ વિધિ શ્રદ્ધા જુક્ત હે જેહુ, શાસ્ત્રીય જજ્ઞાદિક કરે તેહુ ।
તિનમહિ ગુન કરી અનંત પ્રકારા, ફલકે ભેદ ઉર કરી નિરધારા ॥
તપ જજ્ઞાદિક સાધન ભારી, શાસ્ત્રસેં રહિત સો અતિ દુઃખકારી ।
તિન મહિ સુખકો લેશ ન આવે, અતિ અનર્થ અતિ દુઃખદ કહાવે ॥
દોહા - એહિવિધિ નિજ અભિપ્રાય સો, પ્રગટ કરન ભગવાન ।
સબહી ભેદ સંક્ષેપસેં, કહત હે પરમ સુજાન ॥
શાસ્ત્ર રહિત અતિ ધોર હે, સો તપ કરત હે જંત ।
અતિ અહંકારસેં જુક્ત તેહી, કામ રાગ બલવંત ॥૫॥

ચોપાઇ

અતિ અવિવેકી પુરુષ હે જેહા, પંચ ભૂત નિજ તનમહિ તેહા ।
પૃથવી આદિક ભૂત સમૂહ, કૃશ કરિ તાસ કરત અતિદ્રોહા ॥
સાક્ષિરુપ મેં તેહિ તનમાંહિ, મમ આજ્ઞા સોઈ માનત નાંહી ।
તિન કરિ મોય કરત કૃશ ભારી, તપ જજ્ઞાદિ કરત અહંકારી ॥
મમ આજ્ઞા વિરોધિ અતિ પાપી, આસુરી જીવ વિશ્વપરિતાપી ।
અતિ વિપરીત કરત વિખ્યાતા, અધિક દુષ્ટ તેહિ જાનહુ તાતા ॥૬॥
શાસ્ત્ર જુક્ત યજ્ઞાદિ કહાંઈ, ગુણ કરિ ભેદ કહ્યો તિનમાંઈ ।
સો વિસ્તારીકે તિનમહિ એહુ, સત્વાદિકકી વૃદ્ધિ હે જેહુ ॥

દોહા - તિનકો હેતુ આહાર હે, સો હે તિન પ્રકાર ।
સો આહારકું પ્રથમહિ, કહત હે કરી વિસ્તાર ॥

ચોપાઇ

આહારહું પ્રાણી માત્રકો જેહા, ગુન કરી તિન ભાતિ પ્રિય તેહા ।
સત્વાદિક ગુણ સબમેં રહહી, તાતેં તિહુ વિભાગ બહુ ગ્રહહી ॥
તેહિ વિધિ જજ્ઞહુ તિન પ્રકારા, તપહું તિન વિધિ જાનો ઉદારા ।
દાનહું તિન પ્રકારકો વીરા, મોસેં સુનો સબહી રણધીરા ॥
કહે જો આહાર જજ્ઞ તપ દાન, સત્વાદિકસેં ભેદ તેઈ નાના ।
ગુણસેં ત્રિવિધ ભેદ કહ્યો જેહી, મોસેં સુનો સબહી વિધિ તેહી ॥૭॥
સાત્વિક આહાર કહાવત જેઉ, સબ વિધિ વરનિ કહત હે તેઉ ।
આયુષ અંતઃકરણમેં જ્ઞાના, ઉભયકી વૃદ્ધિ કરત સુજાના ॥
દોહા - બલ રુ અરોગી ભાવકું, અધિક બઢાવન જોય ।
સુર અરુ પ્રીતિ બઢાવહી, સાત્વિક આહાર હે સોય ॥
મધુરે રસસેં જુક્ત હે, ઘૃતસેં જુક્ત સ્થિર જેહી ।
ભક્ષ કિયે બહુ વાર લું, ક્ષુધા ન વ્યાપે તેહી ॥
સોરઠા - શુચિ સુંદર હે સોય, સાત્વિક આહાર સો અતિ સુખદ ।
સાત્વિક પુરુષ હે જોય, તિનકું વલ્લભ સોઈ નિત્ય ॥૮॥

ચોપાઇ

અતિ કડવા અતિ ખાટા ખારા, અતિ તિખા કિ ઉષ્ણ અપારા ।
રુક્ષ જો ચિકનાઈ બિન હોઈ, તાપકું કરત વિદાહિ સોઈ ॥
એહિ વિધિ આહાર કહાવત જેતા, રાજસી પુરુષકું વલ્લભ તેતા ।
દુઃખ રુજ શોક બઢાવત એહી, રાજસ ગુનહિ બઢાવત તેહી ॥૯॥
બહુત કાલકો અન્ન હો જેહુ, તજ્યો સ્વાભાવિક રસ હે તેહુ ।
અતિ દુર્ગંધ જુક્ત હે જેઉ, કાલસેં અન્ય રસ પાયો તેઉ ॥
ગુરુ આદિક વિન અન્ય જો પાયા, અતિ અપવિત્ર સો જુઠ કહાયા ।
એસો ભોજન હોવહિ જેહા, તામસી જીવકું વલ્લભ તેહા ॥
દોહા - તામસ ગુનકુ બઢાવહી, તામસી અન્ન અસાર ।
તાતે નિજ હિત ચહત સો, તજત તામસી આહાર ॥

સોરઠા - સત્વકી વૃદ્ધિકાજ, સાત્વિક આહાર હે જોગ્ય અતિ ।
સોઈ સેવત ગ્રહી લાજ, સત્વકી વૃદ્ધિકાજ, સાત્વિક આહાર હે જોગ્ય અતિ ।
સોઈ સેવત ગ્રહી લાજ, સત્વકી વૃદ્ધિ હોત જિમિ ॥૧૦॥

ચોપાઇ

તિન પ્રકારકે જજ્ઞ હે જેહા, ભિન્ન ભિન્ન વરનિ કહત હે તેહા ।
ફલ ઇચ્છા વિન પુરુષ હે જોઈ, વિધિ જુક્ત જજ્ઞ કરત હે સોઈ ॥
મંત્ર ક્રિયા જુત દ્રવ્ય અનૂપા, એસો જજ્ઞ આરાધનરુપા ।
એહિ વિધિ હરિ આરાધન જાની, અપનો પ્રયોજન કારન ઠાની ।
તાતેં જજન જોગ્ય હે એહી, એહિ વિધિ મન સમઝાયકે તેહી ।
હરિકું જજત જજ્ઞ કરી જોઉ, સાત્વિક જજ્ઞ કહાવત સોઉ ॥૧૧॥
ફલઇચ્છા જુત દંભકે કાજા, યશ હિત જજ્ઞ જજત સુરરાજા ।
હે અર્જુન યહ જજ્ઞ હે જેહુ, સબવિધિ રાજસી જાનો તેહુ ॥૧૨॥
દોહા - સદાચાર જુત વિપ્રવર, તિન બરન્યો વિધિ જેહી ।
તિનસેં રહિત અશુદ્ધ દ્રવ્ય, તિન કરિ જુક્ત હે તેહી ॥
સોરઠા - મંત્ર દક્ષિણા હીન, શ્રદ્ધા રહિત અતિ ક્લેશ જુત ।
એસો જજ્ઞ મલિન, તામસી કહત હે સબહી વિધ ॥૧૩॥

ચોપાઇ

તપકો ગુન કરિ સબહી સમાજા, તિન પ્રકાર કહનકે કાજા ।
તન મન વચનસેં તપ સિદ્ધ હોઈ, તિનકે ભેદ પ્રથમ કહે સોઈ ॥
બ્રહ્મા વિષ્ણુ શિવાદિક દેવા, બ્રાહ્મણ ગુરુ પિતુ માતકી સેવા ।
આચાર્યાદિક અરુ બ્રહ્મવેતા, સબહીકી પૂજન વિધિ સમેતા ॥
શૌચ જો તીર્થાદિકમહિ સ્નાના, સરલ સ્વભાવ સો આર્જવ જાના ।
અષ્ટ ભાતિ ત્રિય ત્યાગી જબહી, બ્રહ્મચર્ય દૃઢ જાનો તબહી ॥
પ્રાણિમાત્રકું પીડત નાંહી, સોઈ અહિંસાવ્રતી કહાંહી ।
એસે બરતત હે જેહી, દેહ સંબંધિ તપ કહે તેહી ॥૧૪॥
દોહા - પરકુ નહી ઉદ્વેગપ્રદ, સત્ય રુ પ્રિય હિતરુપ ।
વેદાદિક કો પઠન હે, વચનકો તપ સો અનુપ ॥૧૫॥

ચોપાઇ

મન ક્રોધાદિ રહિત અવિકારી, પર હિત કર ચાતુરી ભારી ।
મન બાનીકિ વૃત્તિ હે જોઈ, નિયમમેં રહત સો મૌન હે સોઈ ॥
ધ્યાનજોગ્ય હરિમૂરતિ જેહી, તહાં સ્થિર રહે મન નિગ્રહ તેહી ।
આત્માસેં અન્ય વિષય હે જેહુ, તેહિ ન સંભારે ભાવ શુદ્ધ તેહુ ॥
ઐસે લક્ષણ વર્તત જેહા, મન સંબંધિ તપ કહત હે તેહા ।
માનસ તપજુત જોગી ભારી, રહત ભજનરત અતિ અવિકારી ॥૧૬॥
ફલ ઈચ્છા વિન પરમ અનૂપા, તપ પ્રભુકું આરાધનરુપા ।
ઐસી ચિંતાજુક્ત હે જેઉ, પરમ શ્રદ્ધાસેં કરત હે તેઉ ॥
દોહા - કાયિક વાચિક માનસિક, તિન ભાતિ તપ જોઈ ।
ઐસો અતિશે વિમલ તપ, સાત્વિક કહત હે સોઈ ॥૧૭॥

ચોપાઇ

મન કરિ આદર કરનો ભારી, સો સતકાર પરમ સુખકારી ।
વચનસેં કહત પ્રશંસા જેહી, સબવિધિ માન કહાવત તેહી ॥
દેહસેં કરનો નમન અપારા, સો પૂજા હે સબહી પ્રકારા ।
અતિ સતકાર માન અરુ પૂજા, તેહી હિત કરત ભાવ નહી દુજા ॥
દંભહિસેં તપ કીજે જેઉ, રાજસ તપ બુધ કહત હે તેઉ ।
સ્વર્ગાદિક અસ્થિર ફલ જાકો, નાશવંત ચલ તપ હે તાકો ॥૧૮॥
અવિવેકી અતિ મૂઢ હે જોઈ, તિનકું કરત દેખી સબકોઈ ।
નિજ સામર્થ્ય બિન દેખે પ્રાની, તપસેં દેહ પીડત અભિમાની ॥
દોહા - અથવા કષ્ટસેં તપ કરે પરકુ વિનાશન કાજ ।
સો તામસ તપ કહત હે, મનન શીલ મુનિરાજ ॥૧૯॥

ચોપાઇ

દાનકે ભેદ કહાવત જેહા, ભિન્ન ભિન્ન કરિ કહત હે તેહા ।
ફલ ઈચ્છા ઉરમેં નહિ ધરહી, યહ દેનો યું મનન દૃઢ કરહી ॥
દેખિકે સુંદર દેશ રુ કાલા, લખિ સુપાત્ર ગુણ બુદ્ધિ વિશાલા ।
તેહિ સ્વારથ વિન દિજે દાના, સાત્વિક દાન સો કહ્યો સુજાના ॥૨૦॥
મોય પિછા દેઈહે બહુ એહી, તેહી હિત દાન કરત હે જેહી ।

સ્વર્ગાદિક ફલ ચાહત જેહુ, અશુચિ દાન રાજસ કહ્યો તેહુ ॥૨૧॥
દેશ રુ કાલ અધમ જહાં હોઈ, અતિ કુપાત્રકું દિજિયે જોઈ ।
પદપ્રક્ષાલન આદિક જેહી, શુભ સનમાન રહિત હે તેહી ॥
દોહા - અતિ આદર વિગ દિજિયે, તિરસ્કાર જુત દાન ।
વિધિરહિત યહ દાન સો, તામસ કહ્યો સુજાન ॥૨૨॥

ચોપાઇ

યું વૈદિક તપ જજ્ઞ રુ દાના, ગુનસેં કહ્યો જેહિ ભેદ સુજાના ।
અબ વૈદિક જજ્ઞાદિક જેઉ, પ્રણવકે જોગસેં કહત હે તેઉ ॥
તત્ સત શબ્દકો કરિ નિર્દેશા, તેહિ લક્ષણ સબ કૈહુ અશેષા ।
હે અર્જુન ૐ તત્ સત્ નામા । યું કહે તિન શબ્દ ગુનધામા ॥
વેદ વૈદિક કર્મ હે જોઈ, તેહી પ્રતિપાદન કરત હે સોઈ ।
વેદકે જાન કહાવત જેહા, યું પ્રતિપાદન કરત હે તેહા ॥
જજ્ઞાદિક વૈદિક કર્મ જેહૂ, ૐ તત્ સત્ ત્રય જુક્ત હે તેહુ ।
તિહુ નિર્દેશ વેદકે ભારી, તાસ સંબંધ આહી સુખકારી ॥
દોહા - ઐસે તિનુ વર્ણકે, પુરુષ કહાવત જોય ।
વેદ રુ જજ્ઞ સો પ્રથમ હમ, કર રાખે હે સોય ॥૨૩॥

ચોપાઇ

અબ ૐ તત્ સત્ શબ્દ હે તિના, તેહી અન્વય વિધિ કહુ પ્રવીના ।
તિનમહિ ૐ શબ્દ હે જેહા, તેહિ અન્વય કહુ પ્રથમહિ તેહા ॥
વેદકે પઠનહાર હે જેહી, તિન બરનિકે પુરુષ હે તેહી ।
તિનકી જજ્ઞ દાન તપ આદિ, હોત હે વિધિવત્ ક્રિયા અનાદિ ॥
ૐ શબ્દ સો પ્રથમહિ કહહી, સદા ક્રિયા યું પ્રવર્તત રહહી ।
ૐ શબ્દ કરી પ્રથમ ઉચારા, વેદકો આરંભ કરત ઉદારા ॥
એહિ વિધિ વેદ રુ વૈદિક કર્મા, યજ્ઞાદિક બહુ ભાતિસેં મર્મા ।
તિનકું ૐ શબ્દકો ભારી, અન્વય બરન્યો અતિ વિસ્તારી ॥
દોહા - ૐ શબ્દસેં જુક્ત સબ, વેદકું ધરત ઉદાર ।
જજ્ઞાદિક ૐકાર જુત, કર્મ કરત વિસ્તાર ॥
તાતે બ્રાહ્મણ શબ્દ કરી, તિન વરણ કહે જેહી ।
ૐ શબ્દકો તિનહિકું, અન્વય કહ્યો હે એહી ॥૨૪॥

ચોપાઇ

મોક્ષકી ઇચ્છા જિનકું હોઇ, ઐસે તિન વરણ હે જોઇ ।
સો તજીકે ફલ અનુસંધાના, વેદ પઠત તપ જજ્ઞ રુ દાના ॥
યું નાના વિધ ક્રિયા અપારા, કરત હે શ્રદ્ધા સહિત કરી પ્યારા ।
બ્રહ્મકો પ્રાપ્તિ ઉપાય સ્વરુપા, મોક્ષકે સાધન પરમ અનૂપા ॥
બ્રહ્મવાચિ તત્ શબ્દ હે જેહી, તિન કરિ કહનકે જોગ્ય હે તેહિ ।
વેદ પઠન જજ્ઞાદિક જેઉ, તત્ શબ્દસેં કહસેં કહત હે તેઉ ॥
તાતે તત્ શબ્દ હે જેહા, તાકો અન્વય બરન્ય એહા ।
તિન વરણકે પુરુષ હે જેહુ, વેદ પઠન આદિ કરે તેહુ ॥
દોહા - તેહિ કારન તત્ શબ્દકો, અન્વય પરમ અનૂપ ।
સબહીકું પ્રાપત ભયો, અતિ સુંદર સુખરુપ ॥૨૫॥

ચોપાઇ

બ્રાહ્મણાદિ ત્રય વરણ હે એહી, તેહી સત્ શબ્દકો અન્વય હે જેહી ।
તિન પ્રકાર કહન કે કાજા, બહુવિધિ સ્થિર ચર સૃષ્ટિ સમાજા ॥
તિનમહિ સત્ શબ્દ હે જોઇ, તેહી ઉત્પત્તિકે ભેદ કહે સોઇ ।
હે કુંતીસુત સુનુ અબ એહા, વિદ્યમાન વસ્તુ નહિ જેહા ॥
તિનકે સત્ય ભાવમહિ તાતા, સત્ શબ્દ જોરત સાક્ષાતા ।
તેસેં સબહી વસ્તુકે માંહી, જો કછુ સુખપ્રદ સાધુ કહાંહી ॥
તિનમહી સત્ પદ અનુસંધાના, લોક રુ વેદસેં પ્રગટ બખાના ।
લોકમેં સુકૃત કરત હે જબહી, સત્ કર્મ તાહિ કહત હે સબહી ॥
દોહા - વૈદિક લૌકિક કર્મમેં, યું સત્ શબ્દ ઉદાર ।
અબ ભાગ્યમહિ સબનકે, જોરત હે કરિ પ્યાર ॥૨૬॥

ચોપાઇ

તાતે વૈદિક પુરુષ હે જેહી, તિન વરણકે હોવત તેહી ।
તિનકી જજ્ઞ દાન તપમાંહી, હોત હે સ્થિતિ સો સત કહાંહી ॥
તિનુ વરણકે હિતપ્રદ જોઇ, જજ્ઞાદિક શુભ કર્મ હે સોઇ ।
એહિ સત્ કર્મ યું કહત હે બાતા, સો પરલોકમેં અતિ સુખદાતા ॥
તાતે વૈદિક કર્મ હે જેહુ, બ્રાહ્મણ શબ્દસેં બરને તેહુ ।

તિન વરણકે પુરુષ હે જેહા, ૐ તત્ સત્ તિહુ શબ્દ હે તેહા ॥
વેદ રહિત જો પુરુષ ગમારા, તિહુ અન્વય લક્ષણ કરી ન્યારા ।
ત્યુંહિ વેદ વિન કર્મ હે જેતા, ૐ તત્ સત્ અન્વય વિન તેતા ॥
દોહા - પુરુષ રુ કર્મ જો વેદ બિન, અસત કહાવત તેહી ।
ૐ તત્ સત્‌સેં અતિ પૃથક્, જાનન જોગ્ય હે એહી ॥૨૭॥

ચોપાઇ

શ્રદ્ધારહિત કછુ હોમ્યા જેહુ, દાન દિયા શ્રદ્ધા વિન તેહૂ ।
શ્રદ્ધા રહિત તપ કિનો જેહા, જો કછુ કિયો શ્રદ્ધા વિન તેહા ॥
શાસ્ત્ર જુક્ત સો જદ્યપિ હોઈ, તદ્યપિ અતિશેં અસત હે સોઈ ।
હે અર્જુન હમ એહિ વિધિ કહહી, યામેં સંશય લેશ ન રહહી ॥
કાયસેં યું હમ કહત હે બાતા, શ્રદ્ધારહિત સબ વ્યર્થ હે તાતા ।
હોમાદિક જો કર્મ કહાંહી, મરિકે મોક્ષ હિત હોવત નાંહી ॥
ત્યું સંસારિક સુખ હે જેહી, શુભ કર્મનસેં પાવત તેહી ।
શ્રદ્ધાહીન સો કછુ ન પાવે, વૃથા કર્મ કરી જન્મ ગમાવે ॥
દોહા - શ્રદ્ધારહિત જો જો કરે, સો સબ નિષ્ફલ હોત ।
મુક્તાનંદકો નાથ કહે, જડમતિ જન્મ વિગોત ॥૨૮॥

ઈતિ શ્રીભગવદ્‌ગીતાસૂપનિષત્સુ બ્રહ્મવિદ્યાયાં યોગશાસ્ત્રે
શ્રીકૃષ્ણાર્જુનસંવાદે મુક્તાનંદમુનિવિરચિત શ્રીભગવદ્‌ગીતાટીકાયાં
શ્રદ્ધાત્રયવિભાગયોગો નામ સપ્તદશોઅધ્યાયઃ ॥૧૭॥

અધ્યાય-૧૮

ચોપાઇ

સોલ સતર દોઉ અધ્યાય જેહા, ઈન કરી વર્ણન કિનો એહા ।
અધિક ઉદય અરુ અતિ કલ્યાના, તિનકે સાધનરુપ પ્રમાના ॥
વૈદિક તપ જજ્ઞાદિક કર્મા, સુખપ્રદ એહી કહ્યો યું મર્મા ।
વૈદિક કર્મ કહાવત જેતે, પ્રણવકે અન્વય જુત કહે તેતે ॥
તિનમહી મોક્ષ અભ્યુદય જેહી, તેહી સાધનકે મેહ કહે એહી ।
તત્ સત્ શબ્દકો કરી નિર્દેશા, મોક્ષકો સાધન એહી વિશેશા ॥
જજ્ઞાદિક શુભ કર્મ હે જેહુ, હો નિષ્કામ કરન કહે તેહુ ।

દોહા - સત્વકી વૃદ્ધિ હોત હે, સેવત સાત્વિક આહાર ॥
આહારસેં અંતર શુભ ભએ, હોત હે બ્રહ્મવિચાર ।

ચોપાઇ

અબ અઢારમેં અધ્યાયમાંહી, સબ કહુ સંશય રાખુ નાંહી ।
મોક્ષકે સાધન કરી કહે ભારી, ત્યાગ સંન્યાસ એક અઘહારી ॥
ત્યાગકો રુપ જથારથ જેહા, કઈહે સબ વિધ આગે એહા ।
સર્વેશ્વર સબપર સબજાના, વાસુદેવ પ્રભુ શ્રીભગવાના ॥
સો પ્રભુકું શુભ કર્મ હે નાના, તેહિ કરતાપન અનુસંધાના ।
ત્યું સત્વ રજ તમ કારજ જેતા, શુભ રુ અશુભ કરી કહિકે તેતા ।
સત્વકો ગ્રહણ શ્રદ્ધા જુત કરના, વર્ણાશ્રમકે ઉચિત અનુસરના ।
કર્મ જો હરિઆરાધનરુપા, સો પ્રભુપ્રાપ્તિ ઉપાય અનૂપા ॥
દોહા - અરુ સબ ગીતાશાસ્ત્રકો, સાર અર્થ હે સોય ।
ભક્તિજોગ ભગવાનમેં, તેહિ સમ ઓર ન કોય ॥
સોરઠા - ઈતનિ સબહી વાત, પ્રતિપાદન કરિહે પૃથક ।
તિનમેં પ્રથમ સાક્ષાત, ત્યાગ સંન્યાસ સો ઉભય બડ ॥
પૃથક રુ એકસ્વરુપ, ઉભયકો નિર્ણય કરન હિત ।
ત્યાગ સંન્યાસ અનૂપ, અર્જુન પુછત પ્રેમ જુત ॥

ચોપાઇ

અર્જુન ઉવાચ

હે મહાભુજ હૃષીકેશ ઉદારા, કેશિકે મારનહારા ।
ત્યાગ સંન્યાસ શબ્દ હે દોઈ, તિનકો રુપ જથારથ જોઈ ॥
ત્યાગ સંન્યાસ ઉભય અર્થ સ્વામી, કિ એક અર્થ હે કહો બહુનામી ।
પૃથક વા એકસ્વરુપ હે એહા, મેં અતિ જાનન ચહુ પ્રભુ તેહા ॥૧॥

શ્રીભગવાનુવાચ

અબ અતિસુખદ શ્રીકૃષ્ણ મુરારી, દોઉ સંન્યાસ ત્યાગ સુખકારી ।
સો દોનુ કો એક સ્વરુપા, યાહિ પ્રકાર હે પરમ અનૂપા ॥
એહી વિધિ નિર્ણય કરનકે કાજા, કૃષ્ણ કૃપાલ ચરાચરરાજા ।
મત વાદિનકે વાદ દેખાઈ, બોલત ભએઉ પરમ સુખદાઈ ॥

દોહા - હે અર્જુન કિતનેક કવિ, કામ્ય કર્મ હે જેહુ ।
તિનકો ત્યાગ સંન્યાસ સો, યું જાનત હે તેહુ ॥

ચોપાઇ

અરુ કિતનેક વિચક્ષણ જેહા, નિત્ય નૈમિત્તિક કામ્ય કર્મ તેહા ।
સબકે ફલકો ત્યાગ હે જેઉ, સદ્ગ્રંથનમેં ત્યાગ કહે તેઉ ॥
તિનમેં શાસ્ત્ર કહ્યો ત્યાગ હે જોઈ, કામ્ય કર્મકો જાનો સોઈ ।
સબહિકો કર્મકે ફલકો ત્યાગા, યું અતિવાદ કરત બડભાગા ॥
સોઈ વિવાદ દેખાય મુરારી, એક સંન્યાસ શબ્દ સુખકારી ।
દુજો ત્યાગ શબ્દ હે જોઉ, તિનમે જોરત ભયે પ્રભુ સોઉ ॥
તાતેં ત્યાગ સંન્યાસ ઉદારા, એ દોઈ શબ્દ એક શ્રુતિ સારા ।
એકહી અર્થ પૃથક કછુ નાંહી, યું દૃઢ ભાસત હે ઉરમાંહી ॥૨॥

દોહા - કપિલાદિક મત અનુસરે, એસે પંડિત જોય ।
જજ્ઞાદિક કર્મ દોષ જયું, જતન જોગ્ય કહે સોય ॥
અરુ અન્ય પંડિત કહત હે, જજ્ઞ દાન તતરુપ ।
કર્મ ન તજને જોગ્ય સો, કરને જોગ્ય અનૂપ ॥૩॥

ચોપાઇ

સુનુહુ ભરત કુલશ્રેષ્ઠ ઉદારા, યું વાદિનકે વાદ અપારા ।
તિનમેં ત્યાગકો નિશ્ચય જોઈ, મોસેં તાત સુનો તુમ સોઈ ॥
સુનુ નરવ્યાઘ્ર ત્યાગકી બાતા, ત્રિવિધ ત્યાગ બરન્યો સાક્ષાતા ।
વૈદિક કર્મ કહાવત જેહિ, તેહિ ફલ ત્યાગ પ્રથમ કહ્યો એહી ॥
દુજો કરતાપનકું તજના, તિસો મમત ત્યાગી હરિ જજના ।
એહિ વિધિ ત્યાગકે તિન પ્રકારા, તાત કહે તુમકું શ્રુતિ સારા ॥૪॥
જજ્ઞ દાન તપ આદિક જેહા, વૈદિક કર્મ કહાવત તેહા ।
મોક્ષકી ઇચ્છા જુત જન સબહી, તિનકું તજન જોગ્ય નહિ કબહી ॥

દોહા - કર્મ જજ્ઞ તપ આદિ સબ, કરને જન્મ પ્રજંત ।
કરત મુમુક્ષુ તુરત તેહી, કરહી વિમલમતિ સંત ॥૫॥

ચોપાઇ

યાહિતે હે કુંતીસુત તાતા, યહ જો મુમુક્ષુકે સાક્ષાતા ।

જજ્ઞ દાન તપ આદિક કર્મા, અતિ પવિત્ર કરે વૈદિક ધર્મા ॥
તાતે ઉપાસન કાંડ જ્યું એહા, જજ્ઞાદિક સબ કર્મ હે તેહા ।
સંગ રુ કર્મમેં મમતા ત્યાગા, તેહિ વિધિ ફલકુ ત્યાગી બડભાગા ॥
દિવસ દિવસ પ્રતિ દેહપ્રજંતા, હોન ઉપાસત સિદ્ધિ બુદ્ધિવંતા ।
કરને જોગ્ય મુમુક્ષુ એહી, યું મમ દૃઢ મત ઉત્તમ તેહી ॥૬॥
અચલ જો નિત્ય નૈમિત્તિક ભારી, મહાજજ્ઞાદિ કર્મ સુખકારી ।
તિનકો ત્યાગ ઘટત નહી કબહી, કરન જોગ્ય અતિ સુખપ્રદ સબહી ॥
દોહા - કર્મકું બંધનહેતુ લખિ, મહાજજ્ઞાદિક જોય ।
મોહસેં તિનકું તજત હે, તામસ ત્યાગ હે સોય ॥૭॥

ચોપાઇ

પરંપરા કરીકે સો અનૂપા, કર્મ હે મોક્ષકો સાધન રુપા ।
તોહુ અનંત દ્રવ્ય લાવત જબહી, કર્મ સિદ્ધિ હોવત હે તબહી ॥
તાતે દુઃખદ કર્મ સબ જાની, બહુ પ્રયાસ જુત તાહી પ્રમાની ।
કર્મહિ દેહકું કલેશઉ પાવે, યાતે મનહુ મહાદુઃખ પાવે ॥
યું ડરિ જોગસિદ્ધિકે કાજા, જ્ઞાન અભ્યાસ જ્ઞાનિ સુખસાજા ।
યું ગનિ મહાજજ્ઞાદિક જોઈ, શુભ કર્મનિકું તજત નર સોઈ ॥
રાજસ ગુન હે મૂલ દૃઢ જાકો, એસો ત્યાગ કહાવત તાકો ।
ત્યાગસેં જ્ઞાન ઉદય ફલ જેહા, તાકું નહિ પાવત નર તેહા ॥૮॥
દોહા - અર્જુન વર્ણાશ્રમ ઉચિત, જજ્ઞાદિક કર્મ જેહુ ।
મમ આરાધન હોય ત્યું, કરન જોગ્ય હે તેહુ ॥
એહિ વિધિ સંગ રુ કર્મમેં, મમત રુ ફલ કરિ ત્યાગ ।
સાત્વિક ત્યાગ સો સત્વ ગુણ, ઉદયહેતુ બડભાગ ॥૯॥

ચોપાઇ

એશે સત્વગુણ જુત મતબાલા, આત્મપાના જુત બુદ્ધિ વિશાલા ।
તાતે અવિદ્યાકૃત દુઃખકારી, છેદ ભયો તેહિ સંશય બારી ॥
કર્મમેં સંગ રુ ફલકો ત્યાગા, કરતાપનહું તજ્યો બડભાગા ।
બુરે કર્મકો કરત ન દ્વેષા, ત્યું શુભ કર્મમેં પ્રીત ન લેશા ॥૧૦॥
તાતે તનુધારી હે જોઈ, કર્મ તજન સમર્થ નહિ કોઈ ।
વપુધારણ હિત અન્ન જલ આદી, તાસ પ્રાપ્તિ જેહી કરીકે અનાદી ॥

ઐસે કર્મ કહાવત જેતા, અવશ્ય કરે વિન ચલત ન તેતા ।
યાતેં અન્નાદિક પ્રાપ્તિ કાજા, કરને અવશ્ય જજ્ઞાદિ સમાજા ॥
દોહા - જો જજ્ઞાદિક કર્મમેં, ફલ ત્યાગી મતિ ધીર ।
સબહી શાસ્ત્રમહિ ત્યાગી સો, કહત હે ગુનગંભીર ॥૧૧॥

ચોપાઇ

હે અર્જુન અનિષ્ટ હે જેહુ, નરકાદિકરુપી ફલ હે તેહુ ।
ઈષ્ટ જો સ્વર્ગાદિક ફલરુપા, મિશ્ર જો પુત્ર ધનાદિ અનૂપા ॥
એહિ વિધિ ત્રિવિધ કર્મ ફલ જેહા, ત્યાગ રહિતકુ હોવત તેહા ।
કરતાપન મમતા ફલ તીના, તિનકો ત્યાગ ન કરત મલીના ॥
તિનકું દેહ તજી તિહુ ફલ હોઈ, ત્યાગીકું તિનમેં નહી કોઈ ।
કરતા મમત તજત ફલ જેહી, મોક્ષ વિરોધી ફલ નહી તેહી ॥૧૨॥
યું કિએ કર્મવિષે બડભાગા, કરતાપન આદિકકો ત્યાગા ।
શાસ્ત્ર સિદ્ધ સંન્યાસ હે એહુ, ત્યાગ શબ્દ કરિ બરન્યો તેહુ ॥
દોહા - અબ શ્રીપુરુષોત્તમ વિષે, કરનકો અનુસંધાન ।
તિન કરી નિજ આતમ સદા, કહત અકરતા જાન ॥

ચોપાઇ

હે અર્જુન સુનુ વચન હમારા, સાંખ્ય શાસ્ત્રકે જાનનહારા ।
જિનમેં જથારથ જ્ઞાન હે તેહી, ઐસી વૈદિકી બુદ્ધિ જેહી ॥
તિન કરિ કિનો નિરણય જામેં, એસો સાંખ્ય શાસ્ત્ર હે તામે ।
સબહી કર્મ સિદ્ધિ હિત ભારી, કારણ પંચ સો કએહે પોકારી ॥
સાંખ્યમેં પંચ હેતુ કહે જેઉ, મોસેં જથારથ જાનો તેઉ ।
હે મહાભુજ ભિન્ન ભિન્ન કહુ સબહી, તવ સંશય છેદુ સબ અબહી ॥૧૩॥
અધિષ્ઠાન યહ દેહકુ જાનો, કરતા જીવાતમહી પ્રમાનો ।
કર્મસિદ્ધિમહી પૃથક અપારા, અનંત ભાતિકે જેહી વ્યવહારા ॥
દોહા - પંચ કર્મ ઈન્દ્રિ પૃથક, કરણ કહાવત તાત ।
પંચ પ્રાણ ચેષ્ટા કરે, સો ભિન્ન ભિન્ન સાક્ષાત ॥
ચહુ પ્રકાર સબ કર્મકે, હેતુ બરનિ કહે જોય ।
તિનમેં પંચમેં દૈવ હે, અંતરજામિ સોય ॥

સોરઠા - પ્રબલ હેતુ ભગવાન, સબહી કર્મકી સિદ્ધિ મહી ।
સો પ્રભુ પરમ સુજાન, અતિ પ્રધાન કારન પ્રગટ ॥૧૪॥

ચોપાઇ

દેહ બાનિ અરુ મન તિહુ સ્થંભા, ઈનસેં મનુષ્ય કરે કર્મ આરંભા ।
શાસ્ત્રસિદ્ધ સો ન્યાય હે કર્મા, શાસ્ત્ર વિરોધ અન્યાય અધર્મા ॥
એ સબ દેહ બાનિ મન જેહુ, ઈન સંબંધે કર્મનિમેં તેહુ ।
પ્રથમ કહે દેહાદિક પંચા, સો દૃઢ હેતુ કર્મકો સંચા ॥૧૫॥
પ્રથમ કહે પંચ હેતુ જામેં, મુખ્ય કર્તા પરમાતમ તામેં ।
સો સબ કર્મ કરત તિનમાંહી, કર્તા જીવ દેખે અન્ય નાંહી ॥
અતિ વિપરીતમતિ નર એહી, સદ્ગુરુ શાસ્ત્ર બોધ નહિ તેહી ।
તાતેં જથારથ કર્તા જેહા, સો નર નહિ દેખત હે તેહા ॥૧૬॥
દોહા - પરમાતમ કર્તા પ્રબલ, મેં કછું કર્તા નાંહી ।
તાકી બુદ્ધિ નિરલેપ નિત, લિપ્ત ન કર્મનિ માંહી ॥

ચોપાઇ

કર્મકો કર્તા મેં નહિ જબહી, તાકો ફલ મોકું નહી તબહી ।
યહ સબ કર્મ ન મેરે કોઈ, જાકી બુદ્ધિમહી યું દૃઢ હોઈ ॥
સો નર સબ લોક હે જેહુ, જુદ્ધ વિષે સદ્ય હનત હે તેહુ ।
તોહુ ન કોહુકું મારત એહા, પાપકો ફલ નહિ પાવત તેહા ॥૧૭॥
યહ કરતાપન આદિક સબહી, નિજ આતમમેં ગિનત ન કબહી ।
સોઈ સત્વગુણી બુદ્ધિ ઉદારા, તિન કરી હોત હે વિમલ વિચારા ॥
ગ્રહણકે જોગ્ય સત્વ ગુણ જેઉ, અધિક જનાવન હિત પ્રભુ તેઉ ।
કર્મમેં સત્વાદિક ગુન જોઉ, ઈન કિયો વિષમ કહિહે પ્રભુ સોઉ ॥
દોહા - ઐસે શ્રીભગવાન સો, કર્મકો પ્રેરણ જેહુ ।
તિનકે બહુ પ્રકાર સો, પ્રથમ કહત હે તેહુ ॥

ચોપાઇ

કરને જોગ્ય કર્મ વિધિ નાના, જિન કરી જાનિયે સોહે જ્ઞાના ।
જ્ઞેય જો કરન જોગ્ય શુભ કર્મા, પરિજ્ઞાતા જો લખત સબ મર્મા ॥
ત્રિવિધ યું કર્મ પ્રેરણા જેઉ, જાનનો જાનન જોગ્ય હે તેઉ ।

જાનનહાર એ તિહુ જૂત જેહૂ, બહુવિધ જજ્ઞવિધિ હે તેઉ ॥
જાનનહાર એ તિહુજૂત જેહી, બહુવિધ જજ્ઞવિધિ હે એહી ।
કરણ જો જિનસેં કર્મ સબ હોઈ, દ્રવ્યાદિક નાનાવિધ સોઈ ॥
કર્મ જો જજ્ઞાદિક વિસ્તારા, કર્તા કર્મકો કરનેહારા ।
એહિ વિધિ તીહુ પ્રકારકો ભારી, જાનન જોગ્ય પરમ સુખકારી ॥૧૮॥
કર્મનિકો સંગ્રહ સબ તાતા, તોકુ બરનિ કહ્યો સાક્ષાતા ।
દોહા - કરને જોગ્ય જો કર્મ હે, સો કર્મનકો જ્ઞાન ॥
કિનો ઐસો કર્મ તેહી, કર્તા પરમ સુજાન

ચોપાઇ

સો તિહુ સત્ત્વાદિક ગુણ જેહુ, તિનકે ભેદ કરિકે સબ એહુ ।
સાંખ્યશાસ્ત્ર ગુણ વર્ણત જેહા, તામહિ તિન ભેદ કહે એહા ॥
તિનમહિ ગુણસેં ભેદકુ પાએ, જ્ઞાનાદિક તિનુ જો કહાએ ।
તિનકુ તુમ નિશ્ચલ મન ભ્રાતા, સુનો જથારથ કહુ સાક્ષાતા ॥૧૯॥
બ્રાહ્મણાદિ તિહુ વર્ણ ઉદારા, બ્રહ્મચર્યાદિક આશ્રમ ચારા ।
કર્મકે અધિકારી હે જેહી, યું ભયે અતિ વિભાગ જુત તેહી ॥
ઐસે સબહી પ્રાણિકે માંહી, જેહી જ્ઞાન કરિકે અન્ય નાંહી ।
આત્મરુપ શુદ્ધ ભાવ હે જેઉ, સો એકહી દેખત હે તેઉ ॥
દોહા - આત્મારુપિ ભાવ સો, વિપ્રાદિક તનુમાંહી ।
લઘુ દીર્ઘાદિક ભેદ્રસેં, રહિત હે દેહ જયું નાંહી ॥

ચોપાઇ

નાશવંત વિપ્રાદિક દેહા, તિનમહિ નાશસેં રહિત હે એહા ।
ઐસો આત્મભાવ હે જેહુ, કર્મનકે અધિકારમેં તેહુ ॥
જેહિ જ્ઞાન કરી એકહી દેખે, ભિન્નભાવ કબહુ નહિ પેખે ।
અર્જુન એસો જ્ઞાન હે જેહી, સાત્વિક જ્ઞાન જાનો તુમ તેહી ॥૨૦॥
બ્રાહ્મણાદિ સબ પ્રાણી અપારા, તેહી આકાર અનંત વિધિ ન્યારા ।
તિન કરી આતમ ભાવ હે જેઉ, નાનાવિધ ભાસત હે તેઉ ॥
હ્રસ્વ રુ દીર્ઘ પૃથક બહુરુપા, તિન કરી ભિન્ન ભિન્ન ભેદ અનુપા ।
તેહી વિધિ કર્મ સમયમહી તાતા, જેહિ જ્ઞાન જાનત સાક્ષાતા ॥

દોહા - હે અર્જુન યહ જ્ઞાન તુમ, રાજસી જાનો તાત ।
ભેદદૃષ્ટિ યહ જ્ઞાનમેં, નહિ સુખપ્રદ સાક્ષાત ॥૨૧॥

ચોપાઇ

અરુ જો જ્ઞાન એક કારજમાંહી, અધિક અલ્પ ફલ કછુ સુખ નાંહી ।
ભૂત પ્રેતગણ એકા, તેહિ આરાધન કરી અવિવેકા ॥
તિનમેં સબહી ફલપ્રદ જ્યું પ્રીતિ, બિન કારન અતિ ઠાનેકું રીતી ।
અલ્પ જથારથ જ્ઞાન ન જાહી, તામસ જ્ઞાન કહત હે તાહી ॥૨૨॥
કરને જોગ્ય કર્મ હે જેહા, તેહિ સંબંધિ દૃઢ જાન હે તેહા ।
તેહિ અધિકાર સમય મહિ હોઈ, અધિકારીનકે ભેદસેં સોઈ ॥
ગુન કરિ તિન ભેદ હે જેહુ, કરિ સંક્ષેપ બરનિકે તેહુ ।
કરને જોગ્ય કર્મ હે જેઉ, ગુનસેં ત્રિવિધ કહત હે તેઉ ॥
દોહા - નિજ નિજ વર્ણાશ્રમ ઉચિત, કરતાદિક તિહુ જેહુ ।
તિનકે સંગસેં રહિત હે, દંભ રહિત કિયો તેહુ ॥
ફલકી ઈચ્છા રહિત હો, કરનહાર કિયો જોઈ ।
ઈન લક્ષણ જુત કર્મ જો, સાત્વિક કહત હે સોઈ ॥૨૩॥

ચોપાઇ

ફલ ઈચ્છા ઉરમેં અતિ ભારી, કરતાપનકે માન અહંકારી ।
બહુ પ્રયાસ કરનેમેં જાહી, રાજસ કર્મ કહત હે તાહી ॥૨૪॥
કિયો કર્મ તાહીમે વાકુ, પિછે અતિ દુઃખ હોત હે તાકુ ।
કિનો કર્મ તાહીમેં જેહુ, અર્થકો નાશ હોત હે તેહુ ॥
અરુ તિનમેં પ્રાણિવધ જેઉ, હિંસાદિક અનર્થ હે તેઉ ।
સો કર્મનકી સમાપ્તિ જેહા, કરનકુ નિજ સામર્થ્ય હે તેહા ॥
મનમહિ બિન વિચારિકે એતા, મોહસેં કર્મ આરંભત જેતા ।
એસે કર્મ કરત હે જોઈ, તામસ કર્મ કહે સોઈ ॥૨૫॥
દોહા - ફલકે સંગકું ત્યાગીકે, કર્તાપન અભિમાન ।
તિનસેં રહિત સો રહત હે, એસો પરમ સુજાન ॥

ચોપાઇ

આરંભ્યો જો કર્મ તિનમાંહી, જોલુ સમાપ્તિ હોવત નાંહી ।

તબ લગિ દુઃખકું ધારત જેહા, સો ધીરજ ધૃતિ કહત હે તેહા ॥
અતિ ઉત્સાહ ઉદ્યમ જુત ભારી, સિદ્ધિ અસિદ્ધિ નમહિ અવિકારી ।
અર્જુન એસો કર્તા જેઉ, સાત્વિક કર્તા કહત હે તેઉ ॥૨૬॥
પ્રીતિ જુત અંતર સવિકારા, કર્મકે ફલકું ચહત અપારા ।
કર્મમેં વાંછિત દ્રવ્ય હે જેહુ, તિનકો ખર્ચ કરત નહી તેહુ ॥
પરકુ પીડિકે કરન સ્વભાવા, કર્મમેં વાંછિત સુધિ અભાવા ।
સિદ્ધિ અસિદ્ધિનમહી સો પ્રાની, હર્ષ શોક જુત તનઅભિમાની ॥
દોહા - ઈન લક્ષણ કરી જુક્ત હે, ઐસો કર્તા જેહી ।
સો કર્તા રાજસ કહ્યો, અધિક અલ્પમતિ તેહી ॥૨૭॥

ચોપાઇ

શાસ્ત્રીય કર્મસેં ન્યારે જોઈ, અતિ કુકર્મમહી વર્તત સોઈ ।
નહી પાયો વિદ્યા સુખકારી, આરંભમહી શિથિલતા ભારી ॥
અભિચારાદિક કર્મ કઠોરા, તિનમેં રુચિ અંતર તમ ઘોરા ।
પરકું ઠગનમહી તત્પર જેઉ, જોગ્ય કર્મકું કરત ન તેહું ॥
સબહી કાલ ઉર ક્લેશ અપારા, સ્તબ્ધ સ્વભાવ ન જાનત સારા ।
અભિચારાદિક કર્મ હે જેહી, ઓર વિષે આરંભિકે તેહી ॥
બહુત કાલલુ અનર્થ તાકો, રહત વિચારી સ્વભાવ હે જાકો ।
અર્જુન એસો કર્તા જેઉ, તામસ કર્તા કહત હે તેઉ ॥૨૮॥
દોહા - જોગ્ય કર્મકો જ્ઞાન અરુ, જોગ્ય કર્મ હે જોઉ ।
કર્મકો કર્તા તિહુ વિષે, ગુણસેં ત્રિવિધ કહે સોઉ ॥
સોરઠા - બુદ્ધિ અરુ ધૃત્તિ જેહુ, સોઉ ગુનકે જોગ કરી ।
ત્રિવિધ હોત હે તેહુ, સો સંક્ષેપસેં કહત અબ ॥

ચોપાઇ

સુનુહુ ધનંજય બુદ્ધિ એહા, જો વિવેક જુત નિશ્ચે તેહા ।
ધૃતિ આરંભિ ક્રિયા તિનમાંહી, વિઘન ભયે તેહિ ત્યાગત નાંહી ॥
તિહુ ગુનસે અરુ ધૃતિ જેહુ, ત્રિવિધ ભેદ જુત ભિન્ન ભિન્ન તેહુ ।
મેં તુમકું બરનિ કહુ તાતા, સબહી ભાતિ સુનિલે સાક્ષાતા ॥૨૯॥
વિભવકો સાધન ધર્મ હે જોઈ, હે પારથ પ્રવૃત્તિ હે જોઈ ।

મોક્ષકો સાધનરુપ જો ધર્મા, નિવૃત્તિ સોઈ ટારત સબ કર્મા ॥
પ્રવૃત્તિ નિવૃત્તિ જુત ધર્મ હે એહી, સો દોઉ ધર્મ જાને બુદ્ધિ જેહી ।
ઉભય ધર્મમહી રહે સબ વરના, તિનકુ કરન જોગ્ય આચરના ॥
દોહા - યાકું કરને જોગ્ય યહ, કરન જોગ્ય યહ નાંહી ।
યું જાનત હે બુદ્ધિ જો, નિજ વિચારકે માંહી ॥
શાસ્ત્રસેં રહિત જો બરતનો, સો ભયસ્થાન નિદાન ॥
શાસ્ત્રમેં કહ્યો ત્યું વરતનો, અભયકો સ્થાન પ્રમાન ॥
ઈનકું જો બુદ્ધિ જાનહી, બંધ મોક્ષ હે દોઉ,
તિનહીકું જો બુદ્ધિ જાનહી, સાત્વિકી કહત હે સોઉ ॥૩૦॥

ચોપાઇ

અરુ જો બુદ્ધિ કરીકે નર એહી, પ્રથમ કહે દોઉ ધર્મ હે તેહી ।
ત્યું ન અધર્મ જથારથ જાને, ધર્મમેં રહત ન તાહી પિછાને ॥
કરને જોગ્ય ધર્મીકું જેહા, નહિ કરનેકુ જોગ્ય હે તેહા ।
જો બુદ્ધિસેં ન જથારથ લહહી, પારથ સો બુદ્ધિ રાજસી કહહી ॥૩૧॥
હે પારથ તામસસેં જબહી, આવરણ જુત બુદ્ધિ ભઈ તબહી ।
અતિ અધર્મકું હિ ધર્મ માને, ધર્મહીકુ સો અધર્મ પ્રમાને ॥
સત્યકું અસત્ય પ્રમાનત જોઈ, અસતકું સત કરી માનત સોઈ ।
યું સબ અર્થ માને વિપરીતા, તામસી બુદ્ધિ કહી ભયભીતા ॥૩૨॥
દોહા - હે પારથ શુદ્ધ જોગ જો, મોક્ષકો સાધનરુપ ।
પ્રભુકો ઉપાસન તિનહિસેં, દૃઢ ધૃતિ પરમ અનૂપ ।
સો ધૃતિસેં મન પ્રાણ અરુ, ક્રિયા ઈન્દિકી જેહુ ।
પ્રભુકી ઉપાસનકે વિષે, ધારત હે નર તેઉ ॥
સોરઠા - સો ધૃતિ પરમ સુજાન, સાત્વકી કહી હે સબહી વિધિ ।
હરત મોહ અજ્ઞાન, જ્ઞાન ધ્યાન વિજ્ઞાનપ્રદ ॥૩૩॥

ચોપાઇ

હે પારથ પલ ચાહત જેહા, ધર્મ અર્થ ચહે કામકું તેહા ।
અરુ જો તિનકે સાધનરુપા, તિનકુ માનત પરમ અનુપા ॥
મન અરુ પ્રાણ ઈન્દ્રિગણ જેહુ, સબકી ક્રિયા તેહી ધારત તેહુ ।

સો ધૃતિ રાજસી કહી તોય તાતા, અધિક અલ્પ ફલ જુત સાક્ષાતા ॥૩૪॥
હે પારથ દુર્મતિ નર જેતા, જેહી ધૃતિસેં ધારત હે તેતા ।
નિદ્રા ભય અરુ ત્રાસ અનંતા, શોક કષ્ટ મદકો નહી અંતા ।
વિષયકી સેવસેં તનમદ હોઈ, અતિ દુઃખદાયક હોવત સોઈ ॥
ઈન સબકું ધારત ધૃતિ જેહી, તામસી ધૃતિ હમ કહત હે તેહી ॥૩૫॥
દોહા - સુનહુ ભરત કુલ શ્રેષ્ઠ સબ, પ્રથમ કહે હે જોય ।
જ્ઞાન કર્મ કરતાદિ સબ, સુખકે કાજ હે સોય ॥

ચોપાઇ

સો સુખ ગુન કરી તિન પ્રકારા, સો તુમ સુનુ અબ પરમ ઉદારા ।
જો સુખમેં ચિર કાલ અભ્યાસા, તિનસેં અધિક પ્રીતિ લહે દાસા ।
અરુ સબ સંસારિક દુઃખ જેહા, તિનકે અંતકું પાવત એહા ।
ઐસો સુખ અતિ વાંછિત જેહુ, ગુન કરિ તિન ભાંતિ હે તેહુ ॥૩૬॥
જો સુખ જોગ આરંભકે કાલા, બહુ પ્રયાસસેં હોત વિશાલા ।
શુદ્ધ આતમ અનુભવન અનૂપા, તાતેં વિષ જ્યું હોત દુઃખરૂપા ॥
જબ પરિપક્વ અવસ્થા હોઈ, દૃઢ અભ્યાસકે બલ કરી સોઈ ।
આત્મસ્વરૂપ જો શુદ્ધ અપારા, તાસ દર્શ ભએ હોત ઉજારા ॥
દોહા - તબ જો સુખ અમૃત સરસ, પ્રગટત પરમ વિશાલ ।
સો સુખ નિજ બુદ્ધિ શુદ્ધસેં, હોવત હે તતકાલ ॥
સોરઠા - સો સુખ પરમ અનૂપ, આત્મસ્વરૂપકે જાન તેહી ।
બરનિ કહ્યો જેહી રૂપ, સાત્ત્વિક સુખ સો કહત બુધ ॥૩૭॥

ચોપાઇ

અનુભવ સમે હોત સુખ જોઈ, વિષય ઈન્દ્રિ સંયોગસેં હોઈ ।
જો સુખ અમૃત સમ ભયહારી, પિછે નરકપ્રદ અતિ દુઃખકારી ॥
જૈસે વિષકો પાન કરે કોઉ, એસે દુઃખદ હોત હે સોઉ ।
અર્જુન એસો સુખ હે જેહા, બુધ રાજસ સુખ કહત હે તેહા ॥૩૮॥
જો સુખ અનુભવ કાલમેં તાતા, ઉત્તર કાલવિષે સાક્ષાતા ।
આપકું મોહકો કર્તા સોઈ, આલસ નિદ્રા પ્રમાદસેં હોઈ ॥
સો સુખ તામસ કહ્યો પ્રવીના, તાહી ચહત મતિહીન મલીના ।

તાતે મુમુક્ષુ રાજસ ટારી, સાત્વિક ગ્રહણ જોગ્ય સુખકારી ॥૩૯॥
દોહા - ભુવમહી મનુષ્યાદિક વિષે, સ્વર્ગમેં દેવનિમાંઈ ।
પ્રકૃત્તિ જુક્ત બ્રહ્માદિ સબ, તૃણ પ્રજંત કહાંઈ ॥
માયાસેં તિહુ ગુન ભયે, તિનસેં મુક્ત ભયો જોઈ ।
એસો ત્રિભુવનકે વિષે, પ્રાણિમાત્ર નહિ કોઈ ॥૪૦॥

ચોપાઇ

સત્વ વૃદ્ધિ કોઈ કહે એહુ, સત્વ ગ્રહણ હિત બરને તેહુ ।
સત્વરજ તમ કારજ જેહા, તિનકે ભેદ કહે સબ એહા ॥
અબ જો મોક્ષકો સાધનરુપા, એસો કર્મ કહ્યો પરમ અનૂપા ।
તેહી લખી આરાધન સાજા, સોઉ ઉપદેશ કરનકે કાજા ॥
જેહિ વિધિ કર્મ કહ્યો જો જાકુ, શ્રીહરિ પ્રાપ્તિરુપ ફલ બાકુ ।
સો સબ પ્રતિપાદન હિત એઉ, બ્રાહ્મણાદિ અધિકારી જેઉ ॥
તેહી સ્વભાવ અનુસરી રહે જોઉ, સત્યાદિક ગુણ ભેદસેં સોઉ ।
વૃત્તિ જુત કરન જોગ્ય શુભ કર્મા, ભએ વિભાગ જુત કહત સો મર્મા ॥
દોહા - બ્રાહ્મણ ક્ષત્રિ વૈશ્ય અરુ, શૂદ્ર વર્ણ યહ ચાર ।
હે અર્જુન સબ ભિન્ન ભયે, ગુણ સ્વભાવ અનુસાર ॥
બ્રાહ્મણ આદિક જન્મકે, હેતુ પ્રથમકે કર્મ ।
તિનસેં ભયે સત્વાદિ ગુણ, ગુણસેં ભિન્ન ભયે ધર્મ ॥
સોરઠા - શમ દમાદિક સબ કર્મ, ગુણ કરિ ભયે હે વિભાગ જુત ।
સો સબહીકો મર્મ, શાસ્ત્ર યું પ્રતિપાદન કરત ॥૪૧॥

ચોપાઇ

અબ બ્રાહ્મણ કે કર્મ હે જેતા, અધિક મોક્ષપ્રદ કહત હે તેતા ।
શમ જો બાહ્ય ઈન્દ્રિ વશ કરના, દમ અંતઃકરણ નિમમે ધરના ॥
તપ જો નિમ તજિ ભોગ ન ભજના, શૌચ જો શાસ્ત્રીય કર્મ ન તજના ।
તાડન કરન દુષ્ટ નિત્ય ભારી, ક્ષાંતિ તોહુ ચિત રહે અવિકારી ॥
આર્જવ એહિ સરલતા હોઈ, જ્ઞાન વિજ્ઞાન જુક્ત હે સોઈ ।
સબહી વેદકો અર્થ હે જેહા, અચલ સત્ય ગીને આસ્તિક તેહા ॥
સો યહ શમ દમાદિ સબ જેહુ, બ્રાહ્મણકે સ્વભાવ શુદ્ધ તેહુ ।

તિનસેં ભયો યહ કર્મ ઉદારા, શમ દમાદિ સંપતિ શ્રુતિસારા ॥૪૨॥
દોહા - ધડક રહિત ધિરજ સહિત, રણમેં કરત પ્રવેશ ।
અતિ તેજસ્વી શત્રુસેં, નાંહિ પરાભવ લેશ ॥

ચોપાઇ

કર્મકું કરત વિઘન બિચ આવે, તેહુ સમાપ્તિ કરે ધૃતિ સો કહાવે ।
સબહી ક્રિયાકી સિદ્ધિ જોઈ, તેહી સામર્થી જો દક્ષતા સોઈ ॥
આપકે મરણકું જાતન જબહુ, ઐસેહુ જુદ્ધમેં હટત ન કબહુ ।
દેને જોગ્ય વસ્તુકે માંઈ, અતિ ઉદાર સો દાન કહાંઈ ॥
આપસેં ન્યારે પ્રાણી વાકુ, નિયમમેં રખતકિ શક્તિ જાકુ ।
શૌર્યાદિક સબ કર્મ હે જેહુ, ક્ષાત્ર સ્વભાવહિસેં ભયે તેહુ ॥૪૩॥
કૃષિ જો અન્ન ઉપજાવન કાજા, ભૂમિકું ખેડત કરી સાજા ।
પશુ પાલન કરે બનજ વેપારા, દેત લેત ધન કરત વધારા ॥
દોહા - કૃષિ આદિક સબ કર્મ સો, વૈશ્ય સ્વભાવ હે જોય ।
તિનસેં ભયે સબ જાનિયો, ઓર ન કારન કોય ॥
પ્રથમ કહે તિહુ વરણ તેહી, સેવારુપ જો કર્મ ।
સો ભયો શૂદ્ર સ્વભાવસેં, જાનિ લેહુ યહ મર્મ ॥૪૪॥

ચોપાઇ

નિજનિજ કર્મ પ્રથમ કહે જેહા, તહાં રત લહત પરમ પદ તેહા ।
આપકે કર્મમેં અતિ રત જોઈ, પાવે મોક્ષ જિમિ સુનુ તુમ સોઈ ॥૪૫॥
જગમહી પ્રાણિમાત્ર જો ભાસે, તેહિ ઉત્પત્તિ અરુ સ્થિતિ લય જાસેં ।
જિન કરિ વિશ્વવ્યાપિ રહ્યો એહુ, અમરકે અંતરજામિ તેહુ ॥
તાહી મનુષ્ય નિજ કર્મસેં જબહી, પૂજિકે અધિક રીઝાવત તબહી ।
તાસ પ્રસાદ પરમ પદરુપા, પરમ સિદ્ધિ સબ પાવે અનૂપા ॥૪૬॥
આપ વાસના જુક્ત હે જેહી, ગ્રહણ કરનકે જોગ્ય હે તેહી ।
ઐસો કર્મજોગ નિજધર્મા, ગુણસેં રહિતહુ મેટત ભર્મા ॥
દોહા - જ્ઞાનજોગ પર ધર્મસેં, કર્મજોગ અતિસાર ।
નિજ સ્વભાવમેં મિલત જો, હોત સો સુગમ પ્રકાર ॥
નિજ સ્વભાવ કરી જુક્ત સો, કર્મ કરત નર જોય ।

સો નર છુટત પાપસેં, ભવભય તાહી ન હોય ॥૪૭॥

ચોપાઇ

હે કુંતીસુત સુનુ મમ બાતા, ભએ હે સ્વભાવસેં કર્મ જો ભ્રાતા ।
સો દુઃખસહિત સદોષ હે જબહી, તાકો ત્યાગ કરત નહી તબહી ॥
જ્ઞાનજોગકે જોગ્ય હો વીરા, કર્મજોગ કરો તદપિ સુધીરા ।
કર્મ રુ જ્ઞાન આરંભ હે જેતા, દુઃખ સોઈ દોષ જુક્ત હે તેતા ॥
ધૂમસેં અનલ જ્યું રહે અબરાના, ત્યું યહ દુઃખસેં ઉભય લપટના ।
તિનમેં ઈતનો ભેદ હે ભારી, સુગમ હે કર્મજોગ સુખકારી ॥
કર્મજોગ એસો સુખરુપા, રહિત પ્રમાદ સો પરમ અનૂપા ।
જ્ઞાનજોગ સો કઠિન હે તાતા, સોઉ પ્રમાદ જુત જગ વિખ્યાતા ॥૪૮॥

દોહા - સબહી ફલાદિકકે વિષે, પ્રીતિ રહિત બુદ્ધિ જાસ ।
જિત્યો મન જેહી સબહિ વિધિ, જગસેં અધિક ઉદાસ ॥

ચોપાઇ

સબહી ભાતિ કર્તા પ્રભુ જાની, આપ અકર્તા રહે નિર્માની ।
આપકે કર્તાપનમેં જોઈ, અતિ નિઃસ્પૃહ ઉર ચાહ ન કોઈ ॥
સો નર કરિકે ફલાદિક ત્યાગા, કર્મકું કરત રહે બડભાગા ।
જ્ઞાનજોગહુકિ ફલરુપા, ધ્યાનકી નિષ્ઠા પાવે અનૂપા ॥૪૯॥
દેહ પ્રજંત દિન હિ દિન ભારિ, કિનો કર્મજોગ સુખકારી ।
તન કરિ સાધન જોગ્ય જો ધ્યાના, સોઈ સિદ્ધિ પાયો બુદ્ધિવાના ॥
જેહિ વિધિ બરતત બ્રહ્મકું પાવે, ઓર સકલ ઉરસેં વિસરાવે ।
સો વિધિ અબ કુંતીસુત વીરા, મોંસેં સુનો સંક્ષેપસેં ધીરા ॥

દોહા - ધ્યાનરુપ જો જ્ઞાન હે, તેહિ શુદ્ધ નિષ્ઠા જોય ।
પરમ પાવને જોગ્ય જો, બ્રહ્મ કહાવત સોય ॥૫૦॥

ચોપાઇ

અતિ વિશુદ્ધ બુદ્ધિજુત જોઈ, ધૃતિસેં નિજમન વશ્ય કરિ સોઈ ।
વિષયસેં વિમુખ કરત મન એહા, ધ્યાન જોગ્ય કરિકે મન તેહા ॥
પંચ વિષય શબ્દાદિક જેહુ, તાકું તજિકે વિમલમતિ એહુ ।
વિષય નિમિત્ત જેહી ઐસે ભારી, રાગ રુ દ્વેષ તાહી દૃઢ ટારી ॥૫૧॥

ધ્યાનવિરોધિ કહાવત જેઉ, તેહિ વિન શુદ્ધ સ્થલમેં રહે તેઉ ।
અતિશેં ભોજન કરત ન એહી, અતિ ઉપવાસ કરત નહી તેહી ॥
દેહ બાનિ મનવૃત્તિ જોઉ, ધ્યાનકે સનમુખ કિનિ સોઉ ।
દેહ પ્રજંત દિન હિ દિન વીરા, ધ્યાનજોગમહિ તત્પર ધીરા ॥
દોહા - ધ્યાન કરનકે જોગ્ય જો, પ્રભુકો દિવ્ય સ્વરુપ ।
તિનસેં પૃથક સબ વસ્તુમેં, તેહિ વૈરાગ્ય અનૂપ ॥૫૨॥

ચોપાઇ

દેહાદિકમેં આતમ મતિ જેહિ, દૃઢ અહંકાર કહાવત તેહી ।
તન અભિમાનકી વૃદ્ધિ જેહા, તાસ હેતુ તૃષ્ણા બલ તેહા ॥
દર્પ સો હર્ષસેં ભયો મદ જેઉ, કામ રુ ક્રોધ મહારિપુ તેઉ ।
સામગ્રી તન ધારન કાજા, સોઈ પરિગ્રહ સહિત સમાજા ।
સો સબ ત્યાગિકે નિર્મમ જોઈ, આત્મ વિના અન્ય ચહત ન સોઈ ।
આત્મસેં પૃથક વસ્તુ તિનમહીં, આત્મબુદ્ધિ સબહી વિધિ નાંહી ॥
આત્મ અનુભવકો સુખ જાકું, શાંત રુ દાંત કહાવત હે તાકું ।
ધ્યાનજોગકું કરત હે જોઉ, બ્રહ્મભાવકું પાવત સોઉ ॥
દોહા - સબ બંધનસેં મુક્ત હો, આત્મરુપ રહે એહુ ।
પ્રકૃતિ પાર શુદ્ધ આતમા, વાહિકું પાવત તેહુ ॥૫૩॥

ચોપાઇ

બ્રહ્મરુપ વર્તત હે જેહી, આત્મ સ્વરુપ પ્રગટ નિત્ય તેહી ।
ક્લેશરુપ કર્માદિક જેહા, તિનસેં રહિત અંતર નિત્ય એહા ॥
સો નર મોસેં પૃથક સબ પ્રાની, તિનકો શોચ કરત નહી જ્ઞાની ।
કાહુકી ઈચ્છા ઉર નહિ ધારે, મોં બિન ઓરકો સંગ નિવારે ॥
મો વિન ઓર પ્રાણિમેં વાહી, અધિક અનાદર સો સમ તાહી ।
તૃણસમ સબહી વસ્તુ ગિને જોઈ, મેરિ પરમ ભક્તિ લહે સોઈ ॥૫૪॥
સ્વરુપ સ્વભાવસેં મેં અવિકારી, જેસો મેં અતિશે સુખકારી ।
ગુસેં અરુ વિભૂતિસેં તાતા, જેસો મેં અતિ બડ વિખ્યાતા ॥
દોહા - મોકું એહી વિધિ ભક્તિસેં, જાને જથારથ જોય ।
જાની જથારથ મોય મમ, ભક્ત એકાન્તિક હોય ॥૫૫॥

ચોપાઇ

યું વર્ણાશ્રમ ઉચિત હે જેહા, નિત્ય નિમિત્ત ફલ ચહે બિન તેહા ।
હરિ આરાધન કિનો જોઈ, ઐસે કર્મકો ફલ કહ્યો સોઈ ॥
અબ જો કહ્યો પ્રકાર સોઈ મર્મા, તિન કરી કિને કામ્ય જો કર્મા ।
તિનહિકો ફલ સોઈ હે ભાઈ, એહિવિધિ કહત હે પ્રભુ સમુઝાઈ ॥
નિત્ય નૈમિત્તિક કર્મ કહાંહી, કેવલ સોઈ કરને યું નાંહી ।
સબહી કામ્ય કર્મ હે જેહુ, મોમેં ત્યાગી કર્તાદિક તેહુ ॥
ઐસો હોયકે સબહી કાલા, મમ હિત કર્મ જો કરત વિશાલા ।
સત્ય સનાતન પદ હે જોઉ, મમ પ્રસાદસેં પાવત સોઉ ॥૫૬॥

દોહા - અનન્ય ચિત્તસેં કર્મ સબ, કરીકે સમર્પત સોય ।
મેં ફલ પાવન જોગ્ય જેહી, ઐસે તુમ હો જોય ॥
સો તુમ કર્મકુ કરતહુ મોમેં બુદ્ધિકું ધારી ।
આત્મનિષ્ઠ કરો કર્મ સો, બુદ્ધિજોગ સુખકારી ॥

સોરઠા - સો બુદ્ધિજોગ હે જોય, તેહિ આશ્રિત હોકે અચલ ।
મોમેં સદા ચિત્ત પ્રોય, અર્જુન એસો હો અચલ ॥૫૭॥

ચોપાઇ

મોહિમેં ચિત્ત એસે તુમ જોઈ, સબહી કર્મ કિનેઉ સજ્જ હોઈ ।
સાંસારિક સબ દુઃખ હે જેહુ, મમ પ્રસાદસેં તરિહો તેહુ ॥
જો તુમ અહંકારસેં અબહી, કરન જોગ્ય મેં જાનુ સબહી ।
માનિકે યું ન સુનિ હો મમ બાતા, પૈહો નાશ તુમ અતિ વિખ્યાતા ॥
કરન જોગ્ય સબ જીવકું જોઉ, નાંહિ કરનકે જોગ્ય હે સોઉ ।
તાહિ સિખાવન જોગ્ય સુજાના, હે અર્જુન મોં વિન નહિ આના ॥૫૮॥
નિજ હિત અરુ નિજ અનહિત દોઈ, તિનકો જ્ઞાન સ્વતંત્ર હે મોઈ ।
યું અભિમાન ધારિ ઉરમાંહી, મેરે વચનકું માનત નાંહી ॥

દોહા - નાંહી કરુંગો જુદ્ધ મેં, યું માનત હે જોઉ ।
યહ સ્વતંત્રતા તવ પ્રબલ, મિથ્યા હોઈ હે સોઉ ॥
મમ સ્વતંત્રતાસેં અધિક, કષ્ટ જુકત ચિત્ત તોર ।
મમ આજ્ઞાસેં પ્રકૃતિ તોય, જોડેગિ કરી જોર ॥૫૯॥

ચોપાઇ

હે કુંતીસુત સુનો મમ બાતા, ક્ષત્રિ સ્વભાવસેં ભયો સાક્ષાતા ।
શૂર વીર રુપિ નિજ કર્મા, તિન કરી તુમ બંધાએ લખિ ધર્મા ॥
તાતે તુમ પરવશ હોય વીરા, વીર હાક સુનિકે રણધીરા ॥
ના સહિહો જુદ્ધ કરિહો તબહી, જો ન ચહત અજ્ઞાનસેં અબહી ॥૬૦॥
યાતે સર્વેશ્વર મેં જેહી, પૂર્વ કર્મ તિમિ પ્રાણિ એહી ।
સબ સ્વભાવ અનુવૃત્તિ કીના, સો કારન તુમ સુનહુ પ્રવીના ॥
હે અર્જુન ઈશ્વર હે જેઉ, સબહીકું નિયમમેં રખત હે તેઉ ।
ઐસે વાસુદેવ ભગવાના, સબકે ઉરમેં રહત સબજાના ॥
દોહા - દેહ રુ ઈન્દ્રિરુપ યહ, આપ રચ્યો શુભ જંત્ર ।
તિનમેં રહે સબ પ્રાણિ તેહી, નિમમેં રખત સ્વતંત્ર ॥
નિજ માયા ગુણમયી પ્રબલ, તિન કરી ગુણ અનુસાર ।
સ્થિર ચર વિશ્વ ભ્રમાવહી, ઉર વસિસેં કરતાર ॥૬૧॥

ચોપાઇ

હે ભારત સબ શિક્ષક જેહા, ભક્ત વત્સલતા કરીકે તેહા ।
તોર સારથી ભયે અવિનાશી, યું કર્મ એહિ વિધિ કહે સુખરાશી ॥
ઐસે સો સબ અંતરજામી, વાસુદેવ સબહીકે સ્વામી ।
મન કર્મ વચનસેં પરમ સુજાના, તાકે શરણ રહો તજિ માના ॥
તેહિ વિન અતિ અજ્ઞાનસેં વીરા, કરિહો જુદ્ધ તુમ હોય અધીરા ।
જુદ્ધ કરી હોય અજ્ઞાનસેં જબહી, હોઈહો નાશ સ્વરાથ બિન તબહી ॥
તાતે કહ્યો મેં જેહી પ્રકાર, જુદ્ધાદિક કરી ત્યુંહિ ઉદારા ।
યું કિયે પ્રભુ પ્રસાદસેં ભારી, પરમ શાન્તિ પૈહો સુખકારી ॥
દોહા - ત્યુંહિ સનાતન પ્રકૃતિ પર, પ્રભુકો સ્થાનક જોઈ ।
મોર બચનસેં સહજ તુમ, પૈહો પરમ પદ સોઈ ॥૬૨॥

ચોપાઇ

પાવને જોગ્ય મુમુક્ષુ જેહી, ગુહ્યસેં અધિક ગુહ્ય હે એહિ ।
કર્મજોગ જુત અતિ શુદ્ધ જેહુ, જ્ઞાનજોગ જુત નિર્મલ તેહુ ॥
ભક્તિ જોગ જુત સુખપ્રદ જ્ઞાના, તિહુ સંબંધિ કહ્યો જ્ઞાન સુજાના ।

યહ સબકુ વિચારી સાક્ષાતા, નિજ અધિકાર જ્યું કીજે તાતા ।
કર્મજોગ વા જ્ઞાન હુ જોગા, અથવા ભક્તિજોગ સંજોગા ।
ઈનમેંસેં તોય વલ્લભ જોઈ, જેહિ વિધિ ઈચ્છા કીજે સોઈ ॥૬૩॥
યુ સબ ગુહ્યમેં ગુહ્ય હે ભારી, મોર વચન અતિશે સુખકારી ।
તાહી સુનો તુમ અતિ ચિત લાઈ, સુને સબહિ વિધિ હોત ભલાઈ ॥
દોહા - તુમ મોકું વલ્લભ સદા, હો તુમ દૃઢ મતિમાન ।
તાતેં મેં તવ હિત અચલ, કહતહુ પરમ સુજાન ॥૬૪॥

ચોપાઇ

પ્રેમ સહિત મન મોમેં ધારો, હો મમ ભક્ત પરમ મતવારો ।
મેરો જજન રુ પૂજન જેહા, કરહુ અધિક પ્રીતિસેં તેહા ॥
મોહિકું નમસ્કાર કર્ય તાતા, મોહીકું યું પૈહો સાક્ષાતા ।
એહિ વિધિ સત્ય પ્રતિજ્ઞા એહા, તવ આગે કિનિ મેં એહા ॥
યહ નહિ કથનમાત્ર મમ બાની, સત્યસેં પરમ સત્ય સુખદાની ।
યાતે તોય કહ્યો સબ વીરા, તુમ મોય અતિ વલ્લભ રણધીરા ॥૬૫॥
હે અર્જુન મન કરીકે એહુ, માને ધર્મ સબહી તુમ જેહુ ।
મન કૃત ધર્મ ત્યાગિકે સબહી, મેરે શરણ આઓ તુંમ અબહી ॥
દોહા - મેં એક કહું ત્યુંહિ કરો, યું વરતન તોય વીર ।
મેં સબ પાપસેં છોડીહું, શોક ન કરના ધીર ॥૬૬॥

ચોપાઇ

પરમ ગુહ્ય યહ શાસ્ત્ર હે જેહા, મેં તોય કહ્યો રહિત સંદેહા ।
ના કિયો તપ ઐસો નર જેહુ, તેહિ આગે કહના નહિ તાહી ।
ભક્તહુ સુનને ચહત ન જેહી, યહ મમ રહસ્ય ન કહના તેહિ ।
મમ સ્વરુપ મમ સામર્થિ માંહી, ત્યું મમ ગુણ મહી દોષ દેખાંહી ॥
યું મમ ઈરષા કરત હે જોઈ, કહને જોગ્ય કબહુ નહી સોઈ ।
પરમ ગુહ્ય પર શાસ્ત્ર હે જેઉ, મેરે ભક્તકું કૈહહિ તેહુ ॥૬૭॥
પરમ ભક્તિ મમ કરીકે અશેષા, પૈહો મોય સંશય નહિ લેશા ।
દોહા - સબહી મનુષ્યમેં આજસેં, પ્રથમ ભયે તિનમાંહી ॥૬૮॥
મમ અતિ પ્રિય કર્તા પુરુષ, તેહી બિન અન્ય ભયો નાંહી ।

સોરઠા - આજસેં આગે જોય, ભૂમિ વિષે બહુ નરનિ મધ્ય ॥
અતિશેં વલ્લભ મોય, તેહિ વિન અન્ય કોઉ હોઈહે નાંહી ॥૬૯॥

ચોપાઇ

ધર્મરુપ તવ મમ સંવાદા, પઠિ હે પ્રેમ જુત લખિ તેહિ સ્વાદા ।
જ્ઞાનજજ્ઞસેં જજ્યો મોય તેહી, મમ મતિમેં વર્તત હે એહી ॥૭૦॥
પરમ શ્રદ્ધા જુત પુરુષ હે જેહુ, રહિત અસૂયા ઐસો એહુ ।
યહ સંવાદ સુનત હે જબહી, તબ તેહુ ભક્તિવિરોધિ સબહી ॥
પાપસેં મુક્ત હોય તતકાલા, અતિ પુણ્યવંતકે લોક વિશાલા ।
સો શુભ લોકકું પાવત સોઈ, દુઃખકો લેશ નહિ તહાં કોઈ ॥૭૧॥
હે અર્જુન કહે બચન મેં જોઉ, સુને કિ નહી એક ચિત્તસેં સોઉ ।
અતિ અજ્ઞાનસેં મોહિ હોઈ, જુદ્ધ ન કરીહું કહ્યો યું મોઈ ॥
દોહા - હે પારથ અતિ મોહ વશ, યું બોલે તુમ વીર ।
સો તવ મોહકો નાશ અબ, ભયો કિ નહિ મતિ ધીર ॥૭૨॥

ચોપાઇ

અર્જુન ઉવાચ

બાત પ્રથમ કહિ સુનિકે તેહા, તબ અર્જુન બોલત ભએ એહા ।
હે અચ્યુત મમ મોહ અનંતા, તવ પ્રસાદમેં પાયો અંતા ॥
સ્મૃતિ જથારથ જ્ઞાન હે જોઈ, તવ કરુણાસેં પાયો મેં સોઈ ।
સ્થિર હોઈ વિકલ મિટ્યો બહુનામી, સંશય રહિત પાયો મેં સ્વામી ॥
અબ જુદ્ધાદિક બચન તુમારા, કહીહો સો કરીહું કરી પ્યારા ।
મુનિ કહે સુનુ જનમેજય એહા, યું અર્જુન ભએ ગત સંદેહા ॥
નૃપ ધૃતરાષ્ટ્ર પુછિ જ્યું તાતા, સંજય કહત ભયો સાક્ષાતા ।
વ્યાસકિ કૃપા જ્યું નિજ ઉર જ્ઞાના, સો સબ સંજય કહત સુજાના ॥૭૩॥

સંજય ઉવાચ

દોહા - કહે સંજય હે નૃપતિ યું, વાસુદેવ ભગવાન ।
પાર્થ નિજ પિતુભગિનિ સુત, અર્જુન અતિ બુદ્ધિમાન ॥
સોરઠા - તિનકો યહ સંવાદ, અદ્‌ભુત રોમાંચિત કરન ।
તાકું તજિકે પ્રમાદ, જ્યું કહ્યો ત્યું મેં સુનત ભયો ॥૭૪॥

ચોપાઇ

મમ ગુરુ વેદવ્યાસ અઘહારી, તાસ અનુગ્રહસેં સુખકારી ।
દિવ્ય શ્રવણ દૃગ પાયો જેહિ, યાતે ગુહ્ય જોગ હે તેહી ॥
જોગેશ્વર શ્રીકૃષ્ણ હે જોઈ, આપહી કહત ભએ પ્રભુ સોઈ ।
પ્રભુસેં જો પરમ વિખ્યાતા, સો મેં સુનત ભયો સાક્ષાતા ॥૭૫॥
હે નૃપ કૃષ્ણ રુ અર્જુન જેહુ, તેહિ સંવાદ પુનિત અતિ તેહુ ।
સુનિ સાક્ષાત અલૌકિક એહા, પુનિ પુનિ હરખું સંભારીકે તેહા ॥૭૬॥
હે નરેશ અર્જુન કે કાજા, રુપ પ્રકાશ્યો સુર મુનિરાજા ।
એસો અદ્‌ભુત હરિકો રુપા, સો સંભારિકે પરમ અનૂપા ॥
દોહા - અતિ બડ હર્ષકું પાઉં મમ, અતિ બડ વિસ્મય હોય ।
પુનિ પુનિ હર્ષકું પાઉં મેં, મનહિમેં સમઝું સોય ॥૭૭॥

ચોપાઇ

કહા અબ બહુત કહેસેં હોઈ, જોગેશ્વર સમર્થ પ્રભુ સોઈ ।
નિજ સંકલ્પસેં સબ સંસારા, તાસ ઉદય સ્થિતિ કર સંહારા ॥
જો વસુદેવકે પુત્ર કહાંઈ, સો શ્રીકૃષ્ણ જેહિ પક્ષકે માંઈ ।
પારથ પ્રભુ પિતુભગિનિકુમારા, તેહિ શ્રીકૃષ્ણ પદ એક આધારા ॥
જેહિ હરિચરણકો આશ્રય ભારી, ઐસે અર્જુન ધનુષયકે ધારી ।
સો જેહિ પક્ષમેં અર્જુન ધીરા, તેહિ પક્ષ રહે શ્રી ગંભીરા ॥
જહાં શ્રીકૃષ્ણ તહાં વિજય પ્રચંડા, સમૃદ્ધિ સબહી તહાં રહત અખંડા ।
તાંહિ અચલ નીતિકો વાસા, યું મમ મતિમહિ પરમ પ્રકાશા ॥
દોહા - શ્રી આદિક સબ દેવ તેહિ, રહત સદા અનુકુલ ।
મુક્તાનંદકો નાથ જેહિ, સારથિ મંગલ મૂલ ॥૭૮॥
દુરગ નામ પતન વિષે, ઉન્મત્ત ગંગાતીર ।
હરિ આજ્ઞા ભાષા ભઈ, હરન સબહી ભવ પીર ॥
સંવત અઢાર રુ વ્યાસિયો, પ્રાવૃટ પ્રથમહિ માસ ।
કૃષ્ણ ત્રીજ રવિ વાર દિન, પૂરન ગ્રંથ પ્રકાશ ॥
યહ ગીતાકું પ્રેમસેં, પઠત સુનત બુદ્ધિવંત ।
મુક્તાનંદકો નાથ તેહિ, રિઝત શ્રીભગવંત ॥

યા ગીતાકેં અર્થકું, ઉરમહિ ધારત જોય ।
વાસુદેવ જગવંદકો, લહત પરમ પદ સોય ॥

ઇતિ શ્રીભગવદ્‌ગીતાસૂપનિષત્સુ બ્રહ્મવિદ્યાયાં યોગશાસ્ત્રે
શ્રીકૃષ્ણાર્જુનસંવાદે મુક્તાનંદમુનિવિરચિત શ્રીભગવદ્‌ગીતાટીકાયાં
મોક્ષસંન્યાસયોગો નામાષ્ટાદશોધ્યાયઃ ॥૧૮॥

ઇતિ શ્રીભગવદ્‌ગીતાભાષાટીકા સંપૂર્ણા ॥

શ્રી લક્ષ્મીનારાયણ દેવ-વડતાલ

॥વૃત્તાલયે સ ભગવાન્ જયતીહ સાક્ષાત્ ॥

મુક્તાનંદમહામુનિકૃત-કાવ્યસંગ્રહે-

કપિલગીતા

દોહા - વિઘન હરન મંગલ કરન, શ્રીહરિકૃષ્ણ ઉદાર ।
તિનકે ચરન સરોજકું, વંદુ વારમવાર ॥૧॥
કલિમહી અસુરનિ ધર્મ મિષ, અધર્મ કીન પ્રચંડ ।
કોસલમહી શ્રીકૃષ્ણ ભયે, કરત તાસ મત ખંડ ॥૨॥
ધર્મ નામ દ્વિજ દેવવર, પ્રેમવતી ત્રિય તાસ ।
જિનમહિ શ્રીહરિ પ્રગટ ભયે, કલિમત કરન વિનાશ ॥૩॥
સ્વધર્મ વિરતિ સાંખ્ય અરુ, યોગશાસ્ત્ર સુખધામ ।
ચહું જુત ભક્તિ કરાયકે, કરત ભક્ત નિષ્કામ ॥૪॥
સોરઠા - ગુણ આચરણ હે જાસ, દિવ્યરુપ મંગલ કરન ।
લખી અનન્ય નિજદાસ, પાખંડસેં રક્ષા કરત ॥૫॥
અધર્મ ટારન કાજ, ધર્મકો દૃઢ સ્થાપન કરત ।
ધર્મતનય મહારાજ, અસુરકી મતિ વિભ્રમ કરત ॥૬॥
મેટન હિંસા યજ્ઞ, વેદ અહિંસાપર કરન ।
અતિ શાંત અતિ તજજ્ઞ, અધિક કૃપાજુત કૃષ્ણ પ્રભ ॥૭॥
દોહા - ઐસે શ્રીહરિ દેવકું, કરીકે અનંત પ્રણામ ।
ઉદ્ધવ મતકે ભક્ત સબ, તેહિ આશ્રિત ગુણધામ ॥૮॥
તિનકુ સુખહિંસે બોધ હિત, કપિલકી ગીતા તાસ ।
હરિ આજ્ઞા ટીકા કરું, કરન મોહ તમ નાશ ॥૯॥

ચોપાઇ

શ્વેત વરાહ કલપમહિ એહા, સ્વાયંભુવ મન્વન્તર જેહા ।
સબ સતજુગમહિ બ્રહ્મા ધ્યાની, મુનિ કર્દમ સો કહત ભએ વાની ॥૧૦॥
પ્રજા સૃજહુ તુમ પરમ પ્રવીના, એહિ વિધિ બ્રહ્મા આજ્ઞા દીના ।

પ્રજા સૃજન સામર્થિકે કાજા, સરસ્વતી તીર ગયેઉ મુનિરાજા ॥૧૧॥
સો નિજ આશ્રમ મધ્ય ઉદારા, લગેઉ કરન તપ કઠીન અપારા ।
દશ હજાર વર્ષ લગ ભારી, કીન કઠીન તપ હરિ ઉર ધારી ॥૧૨॥
પંચરાત્રમહિ પરમ અનૂપા, જ્યું કહ્યો પૂજાવિધિ સુખરુપા ।
સો વિધિસેં પ્રભુપૂજા કરહી સેવા ભક્તિજુકત અનુસરહી ॥૧૩॥
દોહા - વાસુદેવ ભગવાનકી, એહિવિધ સેવા કીન ।
ધ્યાન ધરત દૃઢ તપ કરત, યું બન બસેઉ પ્રવીન ॥૧૪॥
શ્વેતદ્વીપપતિ શ્રીહરિ, વાસુદેવ ભગવાન ।
કર્દમ ઋષિકું પ્રેમ જુત દીનો દર્શન દાન ॥૧૫॥

ચોપાઇ

ગરુડારુઢ ભકતભયહારી, તડિત તુલ્ય પીતાંબરધારી ।
શ્વેતકમલ માલા ઉર છાજે, જ્યું ઘનમહિ બહુ હંસ વિરાજે ॥૧૬॥
ચિકન નીલ કેશ લટવૃંદા, તેહિ જુત મુખપંકજ સુખકંદા ।
કિરીટ મુગટ જુત મસ્તક શોભે, સો છબિ દેખિ મદન મન લોભે ॥૧૭॥
કુંડલ મકરાકાર સુહાએ, મનુ જુગ મીન જલજ ઢિગ આએ ।
કનકકડાં અંગદ અભિરામા, તેહિ જુત કરસરોજ છબિધામા ॥૧૮॥
ઈન આદિક આભૂષણ ભારી, તિન જુત સોહત પ્રભુ સુખકારી ।
કંઠમેં કૌસ્તુભ સોહે ઉદારા, મનહુ બ્રહ્મ ભયો મનિ આકારા ॥૧૯॥
દોહા - ઉર પર શ્રીવત્સ ચિન્હ જુત, સોહે ચતુર્ભુજ શ્યામ ।
શંખચક્ર અંબુજ ગદા, ધારી રહે સુખધામ ॥૨૦॥

ચોપાઇ

શ્વેત કમલ કર લે જગવંદા, ક્રીડા હિત ફેરત સુખકંદા ।
મુખસરોજ સોભા અતિ ભારી, મંદહાસ જુત અતિ સુખકારી ॥૨૧॥
ભક્તિ ધર્મ રક્ષક ભગવંતા, સો શ્રીપતિ પ્રભુ અકલ અનંતા ।
ઐસે વાસુદેવ ભગવાના, મુનિ કર્દમ તેહિ દેખિ સુજાના ॥૨૨॥
મુનિ સાષ્ટાંગ દંડવત કીના, પુનિ પુનિ પ્રભુકું નમત પ્રવીના ।
ગદગદ કંઠ નયન વહે વારી, પુલકિતતનુ શ્રુતિમંત્ર ઉચ્ચારી ॥૨૩॥
એહિવિધ સ્તવન કીન અતિભારી, જ્યું રીઝત પ્રભુ જનસુખકારી ।

પુનિ મુનિ પ્રભુસોં કહત ભએ વાતા, મોય બ્રહ્મા પ્રેર્યો સુરત્રાતા ॥૨૪॥

દોહા - પ્રજા સ્રજન આજ્ઞા કરી, તબ મેં ઉગ્ર તપ કીન ।
પ્રજા સ્રજુ તિમિ નાથ મોય, કરુણા કરહુ પ્રવીન ॥૨૫॥

ચોપાઇ

તબહિ સો વાસુદેવ ભગવાના, મુનિસંગ બોલેઉ પરમ સુજાના ।
અજસુત સ્વાયંભુવ મનુ જેહુ, શતરુપા વનિતા જુત તેહુ ॥૨૬॥
આજસેં તિસરો દિન જબ હોઇ તવ આશ્રમમહિ આયકે સોઇ ।
દેવહૂતી નિજપુત્રી ઉદારા, તુમકું દૈહે નૃપતિ કરી પ્યારા ॥૨૭॥
પાનિ ગ્રહણ તાસ તુમ કરના, યહ મમ વચન ઉર ધરના ।
દેવહૂતી નૃપકન્યા જેહા, તવ સમ ગુણ સ્વભાવજુત તેહા ॥૨૮॥
સો તવ પત્નીવિષે શુભનામા, નવ પુત્રી હોઇ હે ગુણધામા ।
મેં તવ પત્નીવિષે અવિકારી, અવતરીહું સબ જુનસુખકારી ॥૨૯॥

છંદ હરિગીત

સુખકારી મેં ધરી દેહ યોગ વૈરાગ્ય ભક્તિ જ્ઞાન જુ,
કહ્યો પૂર્વ કલ્પમેં શાસ્ત્ર એ ચહુ જુક્ત અધિક પ્રમાન જુ ।
સો વિકટ કાલકે વેગસેં અતિ નાશકું પ્રાપત ભયો,
સોઇ શાસ્ત્રમેં સબ જીવ કે કલ્યાન હિત કરીહું નયો ॥૩૦॥
સબ જીવકે ઉરમેં વિષયરસ વાસના દઢ મૂલ જુ,
ત્યું મોહ અહં મમરુપ તાકું કરન અતિ નિર્મુલ જુ ।
યહ જીવકુ ગતિ બ્રહ્મકી પ્રાપ્તિ કરન હિત સાર જુ,
ત્યું મોહિમેં દઢ ભક્તિ હિત કરિહું મેં શાસ્ત્ર ઉદાર જુ ॥૩૧॥

દોહા - દેવહૂતી માતા પ્રતિ, કરિહુ શાસ્ત્ર શ્રુતિસારા ।
માતા પહિહદિ બ્રહ્મ ગતિ, એહિ દઢ પર ઉપકાર ॥૩૨॥

ચોપાઇ

મોર જન્મ ભએ પીછે પ્રવીના, તુમ હોઇહો સંન્યાસી નવીના ।
તુમ સંન્યાસ ધર્મ સ્થિત હોઇ, મમ ભક્તિસેં પૈહો તવ મોઇ ॥૩૩॥
યું કહી વાસુદેવ ભગવાના, શ્વેતદ્વીપ પ્રતિ ગયે સુજાના ।
તબ સ્વાયંભુવ મનુ શતરુપા, સંગ લાયે નિજસુતા અનૂપા ॥૩૪॥

કર્દમકે આશ્રમ પ્રતિ આએ, આશ્રમ દેખિ પરમ મુદ પાએ ।
જબ કર્દમ ઋષિ અતિ તપ કીના, કૃશતનુ ભએઉ ભજન લે લીના ॥૩૫॥
પ્રભુ નિજ જનકું અધિક કૃશ દેખા, શ્રીપતિ ઉર ભઈ કૃપા વિશેખા ।
પ્રભુ દૃગ અશ્રુબિન્દુ ગિરે જબહિ, બિન્દુસર આશ્રમ ભયો તબહિ ॥૩૬॥
દોહા - સો આશ્રમમહિ રાનિ નૃપ, આયેઉ મુનિકે પાસ ।
કર્દમ ઋષિકું દેખિકે, ઉર ભયો અધિક હુલાસ ॥૩૭॥
દેવહૂતી નિજપુત્રીકો, મુનિ સંગ કીન વિવાહ ।
નૃપ રાની નિજ ઘર ગયે, ઉર ભયો અધિક ઉત્સાહ ॥૩૮॥

ચોપાઇ

તા પીછે કર્દમ ઋષિ ધીરા, પત્ની સહિત તપ કીન ગંભીરા ।
પતિવ્રતધર્મજુક્ત દૃઢ જોઈ, દેવહૂતિ અતિ તતપર હોઈ ॥૩૯॥
નિજપતિ સેવત પરમ સયાનિ, તાહિતેં મુનિ કર્દમ મનમાની ।
સેવા ભક્તિ દેખિ દૃઢ જબહી, મુનિ કર્દમ તેહિ રીઝે તબહી ॥૪૦॥
દેવહૂતીકું સુખકે કાજા, મુનિ નિજ તપબલ કિન સમાજા ।
સુરપતિ લોકસેં શોભા ભારી, જિનમહી ભોગ સાજ સુખકારી ॥૪૧॥
એસો વિમાન રચ્યો તતકાલા, અતિ સમર્થ મુનિ પરમ કૃપાલા ।
સો વિમાનમહી કીન નિવાસા, દેવહૂતિ જુત કરત વિલાસા ॥૪૨॥
દોહા - રચના સબ ભૂગોલકી, ત્યું સર્વ સુરકે સ્થાન ।
દેવહૂતિ નિજપત્નિકું, સબહિ દેખાયે સુજાન ॥૪૩॥
સો વિમાનમહી મુનિ સદા, દેવહૂતીકે સંગ ।
રમણ કીન શત વર્ષલું, ઉર હરિધ્યાન અભંગ ॥૪૪॥

ચોપાઇ

દેવહૂતીમહિ મુનિવર જ્ઞાની, નવ પુત્રી ઉપજાઈ સયાની ।
નવ પુત્રી કર્દમકી જેહા, પતિજુત નામ વરનુ અબ તેહા ॥૪૫॥
કર્દમસુતા કલા જેહિ નામા, દીની મરીચિકું ગુનધામા ।
અનસૂયા અત્રિકું દીના, શ્રદ્ધા અંગિરા મુનિહિ પ્રવીના ॥૪૬॥
હવિર્ભુવી સો પુલસ્ત્યકી ઘરની, ગતિ સોઈ પુલહ ઋષિકુ પરની ।
ક્રિયા નામ ઋષિ ક્રતુ મન ભાઈ, ખ્યાતિ નામ સો ભૃગુકું બિહાઈ ॥૪૭॥

નામ અરુન્ધતી કન્યા જોઈ, મુનિ વસિષ્ઠકું દીની સોઈ ।
શાંતિ નામ હૈ કન્યા જેહુ, દીનિ અથર્વન ઋષિકું તેહુ ॥૪૮॥
દોહા - યું નવ પુત્રી પ્રેમજુત, નવ મુનિવર કું દીન ।
હોય નચિંત મુનિ પત્નીજુત, હરિગુન ગાત પ્રવીન ॥૪૯॥

ચોપાઇ

તા પીછે પ્રભુ ભયહારી, શ્વેતદ્વીપપતિ શુકલ મુરારી ।
ઐસે વાસુદેવ ભગવંતા, સત્ય કરન નિજ વચન અનંતા ॥૫૦॥
ઋષિ કર્દમસેં પ્રભુ તતકાલા, દેવહૂતિમહિ પ્રગટે દયાલા ।
કપિલ દેવ જેહિ નામ ઉદારા, ભવભય હરત કરત ભવપારા ॥૫૧॥
કનક તુલ્ય જેહિ કેશ વિરાજે, નયન કમલસમ અતિ છબિ છાજે ।
કમલકે ચિન્હ ચરનમહી શોભે, શોભા દેખિ મદન મન લોભે ॥૫૨॥
અણિમાદિક સિદ્ધિ સબ જેહા, જેહિ અધીન રહત નિત્ય તેહા ।
ઐસે અનંત સિદ્ધકે વૃંદા, તિનકે અધીશ હે કપિલ સ્વછંદા ॥૫૩॥
દોહા - આસુરી પંચશિખાદિ સબ, સાંખ્ય આચારજ જેહુ ।
કપિલકે ચરણસરોજકું, પ્રેમસેં પૂજત તેહુ ॥૫૪॥

ચોપાઇ

ઐસે કપિલ દેવ જો કએઉ, દેવહૂતીસેં પ્રગટ જબ ભએઉ ।
ભૂપર જન્મ ધર્યો પ્રભુ જબહિ, સબ દિશિમહિ મંગલ ભયો તબહિ ॥૫૫॥
ગગનમેં મંદ મંદ ઘન ગાજે, જિમિ વાજિંત્ર સુખદ ધ્વનિ બાજે ।
દુન્દુભિનાદ દેવ તબ કીના, ગંધર્વ ગાવન લગેઉ પ્રવીના ॥૫૬॥
નાચત નભ અપસરા અનંતા, જયજયકાર કરત સબ સંતા ।
દિવ્ય પુષ્પવૃષ્ટિ કરે દેવા, એહિવિધિ સબહિ કરત હરિસેવા ॥૫૭॥
સબ દિશિ વિમલ ભઈ સુખકારી, નદી સર કૂપ વિમલ ભએ બારી ।
સતપુરુષનકે વિમલ મન જોઉ, અતિ શુદ્ધ ભએઉ મગન રહે સોઉ ॥૫૮॥
દોહા - ઐસે નિજસુત કપિલકું, મુનિ લે ગએઉ એકાન્ત ।
ચરણકમલ ઉર પર ધરે, ચિતમેં ભએઉ અતિ શાન્ત ॥૫૯॥
કપિલકી આજ્ઞા માગિકે, મુનિ કર્દમ ગુનધામ ।
સન્યાસી હોય ગૃહ તજયો, વનણેં ગએઉ નિષ્કામ ॥૬૦॥

સંન્યાસીકે ધર્મમેં, સો મુનિ અતિ દૃઢ હોય ।
વાસુદેવકી ભક્તિમેં, રહેઉ અચલ મન પ્રોય ॥૬૧॥
સોરઠા - શ્વેતદ્વીપપતિ દેવ, તાસ ભક્તિ મુનિ દૃઢ કરતા ।
ભક્તિ કરત તતખેવ, બ્રહ્મગતિ પાવત ભએઉ ॥૬૨॥

ચોપાઇ

તા પીછે સો કપિલ મુનિ જ્ઞાની, નિજ માતાકી વિમલ મતિ જાની ।
કપિલાખ્યાન શાસ્ત્ર હે જોઈ, નિજ જનનીકું કહત ભએ સોઈ ॥૬૩॥
સોઈ કપિલગીતા મહિ ભારી, સાંખ્ય રુ જોગ ભક્તિ સુખકારી ।
દૃઢ વૈરાગ્ય સહિત એ ચારા, ભિન્ન ભિન્ન કહે વિવિધ પ્રકારા ॥૬૪॥
સૂત્ર જ્યું અતિ સંક્ષેપસેં એહી, કપિલગીતામહિ બર્ને જેહી ।
ઈનહિકો વિસ્તાર હે જેહા, કહ્યો શ્રીભાગવતકે મધ્ય તેહા ॥૬૫॥
એહિ કપિલગીતા જો અનૂપા, સબ ભાગવતકો બીજ સ્વરુપા ।
સબહી ભાગવતકો યહ સારા, કપિલકી ગીતા ગ્રંથ ઉદારા ॥૬૬॥
સોરઠા - સોઈ ગીતા સૂત પ્રેમજુત, શૌનકાદિ પ્રતિ ગાઈ ।
પરીક્ષિતકું શ્રીશુકમુનિ, પ્રેમસેં બરનિ સુનાઈ ॥૬૭॥
સો ગીતા મૈત્રેય મુનિ, વિદુરકુ કહી શ્રુતિસાર ।
સોઈ ગીતા અબ સંત સબ, સુનહુ રાખિ દૃઢ પ્યાર ॥૬૮॥

અધ્યાય-૧

ચોપાઇ - શૌનક ઉવાચ

મુનિ શૌનક પુછત ભએ બાતા, હે સૂત શ્રીહરિ સોઈ સાક્ષાતા ।
તત્વકે ગિનનહાર ભગવંતા, કપિલદેવ અજ ઈશ અનંતા ॥
આત્મસ્વરુપ જો આપ અનૂપા, આપકો જ્યુંહિ જથારથરુપા ।
સો નર ત્રિયરકું જનાવન કાજા, શ્વેતદ્વિપપતિ સોઈ મુનિરાજા ॥
અપની જોગ માયાસેં ઉદારા, પ્રગટ ભયેઉ પ્રભુ જગ આધારા ॥૧॥
હે સૂત સબહી પુરુષ મધ્ય ભારી, ઉત્તમ પુરુષ એહી અઘહારી ।
સબહિ જોગીમહિ શ્રેષ્ઠ હે સોઈ, તેહિ સમ જોગી ઓર ન કોઈ ॥
જેહી ગુન શ્રવનસેં ઉરમહીં આઈ, તાસ રુપ પ્રગટત સુખદાઈ ॥
દોહા - ઐસે કપિલકી કીર્તિમહી, મોર ઇંદ્રિગણ જેહુ ।
પરિપૂરણ અતિ તૃપ્તિકું, કબહુ ન પાવત તેહુ ॥૨॥

ચોપાઇ

અતિ સ્વતંત્ર મૂરતિ અવિકારી, વાસુદેવ પ્રભુ ભવભયહારી ।
અપની જોગમાયાસેં અનંતા, જો જો ચરિત કરત ભગવંતા ॥
કીર્તન કરન જોગ્ય હે સોઈ, તિનમહી અધિક શ્રદ્ધા હે મોઈ ।
યું દૃઢ શ્રદ્ધા જુક્ત મોય જાની, પ્રભુકે ચરિત્ર સો કહહુ બખાની ॥૩॥

સૂત ઉવાચ

સૂત કહે સુનુ શૌનક મુનિ ધીરા, વ્યાસકે સખા પરમ ગંભીરા ।
ઐસે મુનિ મૈત્રેય ઉદારા, અતિ સમર્થ સબ જાનનહારા ॥
જયું તુમ પુછત મોય પ્રવીના, તેહિવિધ વિદુર પ્રશ્ન તેહી કીના ।
આતમવિદ્યા પ્રતિ મુનિ સોઈ, પ્રેરેઉ વિદુર જોરી કર દોઈ ॥
દોહા - મગન હોય મુનિ વિદુરકી, અધિક પ્રસંસા કીન ।
વિદુરકું હરિગુન કથન હિત, એહિ વિધ બોલેઉ પ્રવીન ।૪॥

ચોપાઇ

શ્રીમૈત્રેય ઉવાચ

કહે મૈત્રેય વિદુર સુનુ બાતા, બનમેં ગયેઉ કર્દમ નિજતાતા ।
તબ ભગવાન કપિલ મુનિરુપા, નિજમાતુ હિત કરન અનૂપા ॥
પ્રભુ બિન્દુસરમહી તતકાલા, કરી નિવાસ રહે દીન દયાલા ॥૫॥
સુનહુ વિદુ બિંદુસર માંહી, નિવૃત્તિ ધર્મમહી રહે પ્રભુ તાંહી ।
તત્વકો મારગ પરમ ઉદારા, તાકો પાર દેખાવનહારા ।
ઐસે નિજસુત કપિલકુ જાની, દેવહૂતિ અતિ મન હરખાની ।
વિધિકે વચન સંભારિકે સોઈ, બોલત ભયેઉ મગન મન હોઈ ॥
જબ બ્રહ્મા તેહિ આશ્રમ આએ, એહિ વિધિ વચન કેઉ મનભાએ ।
હે મનુસુતા સુનહુ મમ બાની, વાસુદેવ વિષ્ણુ સુખદાની ॥
સોઈ તવ ગર્ભમેં કીન પ્રવેશા, યામહિ સંશયકો નહી લેશા ।
સોઈ પ્રભુ તોર અવિદ્યા જેહુ, સંશય ગ્રંથિ છેદિકે તેહૂ ॥
વિચરત રહિહે ભૂમિતલ માંહી, યામહિ જૂઠ રંચભર નાંહિ ॥
દોહા - એહિ વિધ અજ કહ્યો આપકુ, વચન સંભારિકે સોય ।
દેવહૂતિ બોલત ભઈ, અધિક વિમલમતિ હોય ॥૬॥

ચોપાઇ

દેવહૂતિરુવાચ

દેવહૂતિ નિજમાત પ્રવીના, કપિલકું વચન કહત હોય દીના ।
હે સમર્થ હે અતિબડ દેવા, મોર અરજ સુનુ અલખ અભેવા ॥
અસત ઇંદ્રિગણકો સુખ જોઇ, તિનસેં અતિ વૈરાગ્ય હે મોઇ ।
વિષયકી અભિલાષા હે જેહા, પરિપૂર્ણ કિનિસેં તેહા ॥
અધિક અંધતમરુપ સંસારા, તેહિ મેં પ્રાપ્ત ભઈ દેવ ઉદારા ॥૭॥
અતિ દુઃખ કરીકે પાર જેહિ આવે, યું અંધતમ સંસાર કહાવે ।
તાકો પાર દેખાવત જેહૂ, એસે વિમલ ચક્ષુ તુમ તેહૂ ॥
પુણ્યરુપ મમ જન્મ અનંતા, હે પ્રભુ સો સબ ભવકે અંતા ।
એહિ અવતાર મધ્ય સુખકારી, મોપર કિને અનુગ્રહ ભારી ॥
દોહા - યું તુમ પ્રભુ કરુણાનિધિ, કૃપા કિનિ જબ મોય ।
તબ મેં તુમકુ પ્રાપ્ત ભઈ, ઓર ન કારન કોય ॥૮॥

ચોપાઇ

પુરુષ જો જીવ ઈશ્વરરુપા, તાસ નિયંતા તુમહી અનૂપા ।
તુમ સબકારન શ્રીભગવંતા, તુમહિ સનાતન દેવ અનંતા ॥
વાસુદેવ નારાયણ જોઈ, કપિલરુપ તુમઈહો સોઈ ।
અતિ અજ્ઞાનસેં અંધ જો લોકા, તેહિ ઉર રહત મોહ તમ શોકા ॥
સો માયાતમ મેટન કાજા, ચક્ષુરુપ તુમ સુર મુનિ રાજા ।
રવિ જિમિ ઉદય ભયેઉ અઘહારી, જ્ઞાનમૂરતિ સબ જન સુખકારી ।
જ્યું રવિ નિશિતમ મેટનહારા, ત્યું તુમ હરત મોહ અંધિયારા ॥૯॥
સુનહુ દેવ તવ તેજ પ્રચંડા, સોઈ કરત માયાતમ ખંડા ।
યાતેં મમ સંમોહ અપારા, મેટન જોગ્ય હો તુમહિ ઉદારા ॥
દેહુ રુ ગેહાદિકમહી તાતા, અહં મમ આગ્રહ અતિ દુઃખદાતા ।
તવ માયા કરી તુમહી મુરારી, યહ સંમોહ લગાયો ભારી ॥
દોહા - સોઈ સંમોહકું મેટને, જોગ્ય હો તુમહી ઉદાર ।
યા કારન તવ ચરનરજ, વંદુ વારમવાર ॥૧૦॥

ચોપાઇ

જગકે કારનરુપ હે સોઈ, ઐસે પ્રકૃતિ પુરુષ હે દોઈ ।
તિનકો રુપ જથારથ જેહુ, જાનનકું ઈચ્છતહું તેહૂ ॥
યાતેં તવ શરણાગત હોઈ, તુમહીકુ નમુ ચરન ચિત્ત પ્રોઈ ।
આશ્રય કરન જોગ્ય તુમ દેવા, યાતેં કરત સિદ્ધ મુનિ સેવા ॥
યહ સંસારરુપ તરુ જેહા, નિજ ભક્તનકુ લગ્યો હે તેહા ।
સો તરુકે તુમ છેદનહારા મોક્ષકે દાતા પરમ ઉદારા ॥
અધિક જો સત્ય ભાગવત ધર્મા, તાહીકે જાનનહાર જો મર્મા ।
અજ નારદ આદિક મુનિવૃંદા, તિન મધ્ય શ્રેષ્ઠ હો તુમ સુખકંદા ॥૧૧॥

શ્રીમૈત્રેય ઉવાચ

મુનિ મૈત્રેય કહત તતકાલા, સુનહુ વિદુર યહ કથા રસાલા ।
આત્મજ્ઞાની નિજભક્ત જો સંતા, તિનકે ગતિરુપ ભગવંતા ॥
મંદ હાસ જુત મુખ છબિધામા, ઐસે કપિલ અધિક અભિરામા ।
મનુષ્યમાત્રકુ મોક્ષમેં ભારી, પ્રીતિ બઢાવત અતિ સુખકારી ॥
નિજમાતાકો વાંછિત જોઈ, અતિશે સ્તવન જોગ્ય હે સોઈ ।
દોહા - એહિ વાંછિત સબસે બડો, સુનિકે શ્રીભગવાન ।
બુદ્ધિસેં અધિક બખાનિકે, બોલેઉ પરમ સુજાન ॥૧૨॥

ચોપાઇ

શ્રીભગવાનુવાચ

કહત શ્રીકપિલ દેવ ભગવાના, સુનહુ માત તુમ પરમ સુજાન ।
જીવ બ્રહ્મ પરમેશ્વર જેહી, આત્મા શબ્દસેં બરને તેહી ॥
તિનકે સ્વરુપ જનાવનહારા, જોગ જો સાંખ્ય જોગ શ્રુતિસારા ।
ત્યું અષ્ટાંગ જોગ હે જોઈ, ભક્તિજોગ જુત જાનો સોઈ ॥
મનુષ્યમાત્રકું મોક્ષકે કાજા, મેં માન્યો યહ જોગ સમાજા ।
જેહિ જોગમેં રહીકે પ્રાની, ગુન જો પ્રકૃતિ કારજ દુઃખખાની ॥
તિનસેં ભયે સુખ અરુ દુઃખ જેહા, અતિશે નિવૃત્તિ હોત હે તેહા ॥૧૩॥
હે નિષ્પાપ હે માત શયાની, કહીહુ, જોગ તોય અતિ સુખદાની ।
જેહિ જોગકું સુનુ ઉદારા, ઈછત ભએ સનકાદિક ચારા ।

તિનકુ તબ મેં હંસ તનુધારી, કહ્યો જોગ સંસૃતિ ભયહારી ॥
દોહા - સબહિ અંગસેં નિપુણતા, જિનમહી ઐસો જોગ ।
અબહી કહતહું માત સોઈ, હરન વિકટ ભવરોગ ॥૧૪॥

ચોપાઇ

સુનહુ માત જીવાત્મા એહી, તાકો ચિત્ત કહાવત જેહી ।
સો યહ જીવકે બંધન કાજા, સોઈ મુક્તિ હિત કહે મુનિરાજા ॥
વિષયાસક્ત ચિત્ત જબ હોઈ, બંધનકે હિત માન્યો સોઈ ।
પરમેશ્વરમેં પ્રીતિ જુત જબહી, મોક્ષકે હિત માન્યો હે તબહી ॥૧૫॥
દેહ રુ દેહસંબંધિ જેહુ, ધન નારી પુત્રાદિક તેહૂ ।
તિનમહિ અહં મમત્વ અભિમાના, તિનહિસેં ઉપજે અતિ બલવાના ॥
કામ ક્રોધ લોભાદિક ભારી, એ સબ મનકે મલ દુઃખકારી ।
સો મલ ત્યાગી શુદ્ધ મન જેહા, પ્રભુમહી પ્રીત કરત હે તેહા ॥
દોહા - સોઈ મન સુખ દુઃખકે વિષે, ક્ષોભ ન પાવત લેશ ।
તબ તાકુ શ્રીહરિ વિષે, ઉપજત પ્રીતિ વિશેષ ॥૧૬॥

ચોપાઇ

તવ યહ જીવાત્મા હે જેહુ, અતિશે સાવધાન હોય તેહુ ।
જ્ઞાન વૈરાગ્ય ભક્તિ સુખકારી, તેહિ બલજુત નિજ મન અવિકારી ॥
સો મન કરિકે પ્રકૃતિ પર એહા, સાક્ષી પુરુષ કહાવત જેહા ।
તેહી સંગ એક ભાવકુ પાયો, ઐસો નિજ જીવાત્મા કહાયો ॥
તેહિ સાક્ષાત વિલોકન જંતા, જો નિજરુપ હે અકલ અનંતા ।
આપકુ બંધન કરનેવારી, કાર્ય કારણરુપ વિકારી ॥
ઐસિ પ્રકૃતિ કહાવત જોઉ, અતિ બલહીન વિલોકત સોઉ ।
ત્યું નિજ જીવાત્મા જો અનૂપા, અતિ બલ જુત દેખત તેહી રુપા ॥
નિર્ગુણ પુરષ પ્રકૃતિ પર જોઈ, તાહિકે સંગ અભેદ હે સોઈ ॥
દોહા - સ્વયંજ્યોતિ સૂક્ષ્મ સદા, અચલ અખંડિત જેઉ ।
સાક્ષિરુપ નિજ આતમા, એહિ વિધિ નિરખત તેઉ ॥૧૭॥૧૮॥

ચોપાઇ

જ્ઞાન વૈરાગ્ય ભક્તિ એ તિના, પ્રથમહિ કહેઉ રહસ્ય અતિ ઝિના ।

તિહુ સાધનમહી ભક્તિકો રુપા, કહત હે સબસેં અધિક અનૂપા ॥
સુનહુ માત નિજ જીવ હે જેહી, બ્રહ્મસેં એક કરન ચહે તેહી ।
ઐસે જ્ઞાનશાસ્ત્ર અધિકારી, જોગી બ્રહ્મ ગતિ ચહે ભારી ॥
તિનકું બ્રહ્મપ્રાપ્તિકે કાજા, ભક્તિરુપ અતિ ઉત્તમ સાજા ।
જીવ રું ઈશકે અંતરજામી, વાસુદેવ પ્રભુ સબહિકે સ્વામી ॥
તિનમહી ભક્તિ જોરી દઢ જોઈ, તેહી સમ મગ નિર્વિઘ્ન ન કોઈ ॥૧૯॥
બ્રહ્મકી પ્રાપ્તિ કરાવનહારી, પ્રભુમહિ ભક્તિ અધિક સુખકારી ।
સો ભક્તિ સાધુસંગ હોઈ, નિજ માતાસોં કહત પ્રભુ સોઈ ॥
જીવરુપ યહ આતમ જેહા, ધન ત્રિય પુત્રાદિકમહી તેહા ।
મોહ વિવશ દઢ પાયો પ્રસંગા, અજર પાશ કહે મુનિ શુભઅંગા ॥
સ્ત્રી પુત્રાદિક સંગ હે જેહિ, અનંત જન્મ લગિ ટરત ન તેહી ।
અતિ દઢ બંધન કરત હે ભારી, એહિ વિધિ કહત સંત સુવિચારી ॥
સોઈ પ્રસંગ સંતનમહી જાહી, મોક્ષકો દ્વાર ખુલ્યો હે તાહી ॥
દોહા - જયું પ્રસંગ સંસારસેં, ત્યું સાધુસંગ હોય ।
અનાયાસ પ્રભુપદ લહે, બંધન રહત ન કોય ॥
સોરઠા - જૈસો કરત પ્રસંગ, તૈસો હોત સ્વભાવ તેહી ।
ત્યું તેહિ રુચિ અભંગ, બઢત બઢત બઢિ જાત નિત ॥૨૦॥

ચોપાઇ

જેહિ સાધુકો કરત પ્રસંગા, સહજસેં હોવત ભવભયભંગા ।
સો સાધુકે લક્ષણ જેઉ, નિજ માતાસોં કહત પ્રભુ તેઉ ॥
સુનહુ માત સાધુજન જેહા, અતિ દઢ ધીરજ કરિકે તેહા ।
માન અમાન રું સુખ દુઃખ ભારી, સહન કરત સાધુ અવિકારી ॥
અધિક સુહદ સબ જીવન કેરા, અતિ કૃપાલુ હિત કરત ઘનેરા ।
સો મુનિકુ ભૂમંડલમાંહી, કબહુ શત્રુ કોઉ ઉપજ્યો નાંહી ॥
કામ ક્રોધ લોભાદિ અનંતા, તિનસેં ક્ષોભ ન પાવત સંતા ।
શાસ્ત્રમેં સંતકે લક્ષણ જોઉ, સાધુપુરુષકે ભૂષણ સોઉ ॥૨૧॥
બ્રહ્માદિક સુરકો કરી ત્યાગા, જયું પતિવ્રતા ત્યું મુનિ બડભાગા ।
મોહિમેં દઢ નિષ્ઠા હે જાકુ, તિન કરી સાધુ વિમલ મતિ તાકુ ॥
મોહીમેં અતિ દઢ ભક્તિ હોઈ, અનન્યભાવસેં ભજત હે મોઈ ।

સો મુનિ મોય રિઝાવત કાજા, ભક્તિ વિરોધિ તજેઉ સુખ સાજા ॥
મમ ભક્તિકે વિરોધિ જેહુ, ઐસે કર્મ તજે સબ તેહુ ॥
દોહા - મેરી ભક્તિ વિરોધિ સો, સ્વજન બંધુકે વૃંદ ।
મોય રિઝાવન સબ તજે, ઐસે સંત સ્વછંદ ॥૨૨॥

ચોપાઇ

મમ અવતારકે આશ્રિત જેહા, અતિ શુદ્ધ મોર કથા હે તેહા ।
તાહીકુ કહત સુનત ચિત્ત લાઈ, ઐસે સંત પરમ સુખદાઈ ॥
સબહિ ભાતિ મોમહી ચિત્ત ધારે, મેરો ધ્યાન પલક નહી ટારે ।
ઐસે મુનિવરકે મનમાંહી, ત્રિવિધ તાપ સો પીડત નાંહી ॥૨૩॥
હે સાધ્વિ હે વિમલમતિ માતા, ઐસે સંત સો અતિ વિખ્યાતા ।
ધન ત્રિય પુત્રાદિક પરિવારા, ઈનમહી પ્રીતિ રહિત ઉદારા ॥
ઐસે સંતકો સંગ હે જોઈ, તુમ પ્રાર્થને જોગ્ય હો સોઈ ।
જીવકું અનંત જન્મમહી ભારી, વનિતાદિકકે સંગ દુઃખ કારી ॥
દોહા - વિષયકે સંગસેં દૃઢ લગે, ઐસે દોષ અપાર ।
સોઈ અઘ સાધુ ટારિકે, કરહિ સદ્ય ભવપાર ॥૨૪॥

ચોપાઇ

ઐસે વિમલમતિ સંતકો સંગા, તિનસેં હોત મમ કથા પ્રસંગા ।
જબ સત્સંગ કરત જન કોઈ, મમ ગુન કથા શ્રવણ તબ હોઈ ॥
અતિ સુખદાયક મમ અવતારા, તિનકે પરાક્રમ અનંત અપારા ।
તિનકો મહાત્મ સહિત સબ જ્ઞાના, સો જેહિ કથામેં અધિક પ્રમાના ॥
હૃદય રુ શ્રવણકુ અતિ સુખકારી, પ્રેમસેં સુનહી તાહી નરનારી ।
જેહિ મગ ચલત જીવ કોઉ જબહી, સહજસેં લહત પરમ પદ તબહી ॥
ઐસે શ્રીભગવાન ઉદારા, તિનકે વિષે તતકાલ અપારા ।
શ્રદ્ધા પ્રીતિ ભક્તિ દૃઢ જોઈ, કથાસેં અનુક્રમ હોવત સોઈ ॥૨૫॥
મમ અવતારકે ચરિત્ર અનંતા, તેહિ ચિતવન જો કરત બુદ્ધિવંતા ।
સો ચિતવનસેં મોહીમેં માતા, અચલ ભક્તિ ઉપજત સાક્ષાતા ॥
સો ભક્તિસેં સુન્યા અરુ દેખા, લોક પર લોકકે ભોગ વિશેખા ।
તિનસેં ઉપજ્યો દૃઢ વૈરાગા, ઐસો સાધક અતિ બડભાગા ।

જોગ જો આતમનિષ્ઠારુપ, સાંખ્ય યોગ સોઈ પરમ અનૂપા ॥
તિન કરિ જુક્ત પુરુષ હે જેહુ, અતિશે ભક્તિ પ્રધાન હે તેહૂ ॥
દોહા - તાતેં જોગ અષ્ટાંગકે, સુગમ રાહ કરી સંત ।
ચિત્ત ગ્રહણમહી જતનકું, કરત હે સો બુદ્ધિવંત ॥૨૬॥

ચોપાઇ

પંચ વિષય શબ્દાદિક જેહા, દુઃખપ્રદ માયાકે ગુન તેહા ।
તિનકો ત્યાગ કરત બુદ્ધિવાના, વિરતિ જુક્ત નિજ આતમ જ્ઞાના ॥
ત્યું અષ્ટાંગ યોગ અતિ ભારી, મોહીમેં ભક્તિ પરમ સુખકારી ।
ઈતને સાધનસેં યહ જંતા, નિજ ઉર સાક્ષિરુપ ભગવંતા ।
ઐસો વાસુદેવ મેં જોઈ, મોહિકુ પાવત શુભમતિ સોઈ ॥૨૭॥

દેવહૂતિરુવાચ

એહિ વિધિ કપિલકે વચન હે જેહી, માતા સુનિકે સબહિ વિધિ તેહી ।
દેવહૂતિ પુનિ પુછત બાતા, હે પ્રભુ તુમ સમર્થ વિખ્યાતા ॥
તુમહિ અધિક જોગ્ય સુખરાશી, ઐસી ભક્તિ કવન અવિનાશી ।
તિનમહિ મેં વનિતા મતિમંદા, જેહિ વિધિ જાનુ કરુ સુખકંદા ॥
ઐસે ભક્તિ કવન વિધિ દેવા, યાકો મોય બતાવહુ ભેવા ॥
દોહા - જો ભક્તિસેં પરમ પદ, પ્રભુ તવ અક્ષર ધામ ।
શ્રમ વિન સો પદ પાઉં જિમિ, સોઈ કહો અભિરામ ॥૨૮॥

ચોપાઇ

પ્રભુ તુમ વાસુદેવ ભગવંતા, શ્રુતિ કહે સબ વિધિ અકલ અનંતા ।
તુમમહી જીવકો ચિત્ત હે તેહા, લક્ષ મે બાણ જ્યું ધરત હે જેહા ॥
પુનિ જ્યું જીવ બ્રહ્મગતિ પાવે, સોઈ પ્રયોજન પ્રગટ દેખાવે ।
ઐસો જોગ કહ્યો તુમ જેહૂ, કેસો જોગ કહો પ્રભુ તેહુ ॥
કિતને જોગકે અંગ અધારી, એ સબ મોય કહઉ વિસ્તારી ।
મહદાદિક તત્વનિકો જ્ઞાના, સો જેહી જોગસેં હોત સુજાના ॥
ઐસો સાંખ્ય જોગ હે જોઉ, સો કેસો મોય કહો પ્રભુ સોઉ ॥૨૯॥
હે પ્રભુ એ સબ પ્રશ્ન હમારા, તેહિ ઉત્તર કહો કરી વિસ્તારા ।
ભક્તિ સાંખ્ય અરુ જોગ એ તીના, ઈનકી બાત સો અતિશે ઝીના ॥

બ્રહ્મા ભવ સનકાદિક જેઉ, નારદ સ્વાયંભુ મનુ તેઉ ।
પ્રિયવ્રત આદિક અનંત ઉદારા, સો સબ પાએ બુદ્ધિકો પારા ।
તોહુ નિરંતર કહત હે સોઈ, સુનત વિચારત તતપર હોઈ ।
તદપિ ઈનકુ યહ સબ બાતા, અતિ દુર્બોધ હે જગવિખ્યાતા ॥
તાતે મંદબુદ્ધિમેં ભારી, વનિતાકો તન મોય મુરારી ॥
દોહા - ઐસી મેં યહ વારતા, તવ કરુણાસેં દેવ ।
જેહિ વિધિ જાનુ સુખહિસેં, ત્યું મોય કહો તતખએવ ॥૩૦॥

ચોપાઇ

મૈત્રેય ઉવાચ

મુનિ મૈત્રેય કહત ભએ બાની, સુનહુ વિદુર હરિગુન સુખદાની ।
યું નિજમાતુ પ્રયોજન જેહૂ, કપિલ દેવ પ્રભુ જાનિકે તેહૂ ॥
નિજમાતા પર ઉપજ્યા હેતા, કપિલ દેવ પ્રભુ કૃપાનિકેતા ।
દેવહૂતિમહી પ્રભુ સુખકંદા, મનુષ્ય દેહ કરી ભએ જગવંદા ॥
યાતેં માતુ સંગ પ્રીતિ જનાઈ, ઐસે કપિલ દેવ સુખદાઈ ।
તત્વકી ગણના જિનમહી ભારી, ઐસો સાંખ્યશાસ્ત્ર સુખકારી ॥
એહિવિધ ભક્તિશાસ્ત્ર સુખરુપા, યોગશાસ્ત્ર તિમિ પરમ અનૂપા ।
જ્યું સબવિધ સમઝે નિજમાતા, ત્યું ભિન્નભિન્ન કહત ભએ બાતા ॥૩૧॥

શ્રીભગવાનુવાચ

ભક્તિ રુ જોગ સાંખ્ય એ તીના, માતા પુછત પુછત ભએ હોય દીના ।
તિનમહી પ્રથમ ભક્તિ સુખદાની, કપિલ દેવ પ્રભુ કહત બખાની ॥
એકહી નિષ્ઠા જુત મન જાકે, ઐસે શુદ્ધ સાત્વિક નર તાકે ।
વર્ણાશ્રમકે ધર્મજુત જેહુ, વેદમેં કહે કર્મ શુભ તેહૂ ॥
તિનમહી વરતત રહે નિત્ય જોઈ, પંચ વિષયકું જનાવત સોઈ ।
ઐસો જ્ઞાન ઇંદ્રિગણ જેહા, તેહિ વિધિ અંતઃકરણ હે તેહા ॥
તિનકે વૃત્તિ નિષ્કામ યું ચહહી, હરિ મુરતિમેં સ્વાભાવિક રહહી ।
સોઈ દઢ ભક્તિ કહાવત માતા, સોઈ એકાંતિ ભક્તિ વિખ્યાતા ।
બ્રહ્મપ્રાપ્તિ સોઈ સિદ્ધિ કહાવે, તિનહિસેં શ્રેષ્ઠ ભક્તિ શ્રુતિ ગાવે ॥
દોહા - હરિ બિન દુજિ વાસના, મનમેં રહત અપાર ।
સો સબહિકું પ્રયાસ બિન, ભક્તિ જારિ કરે છાર ॥

સોરઠા - ભક્ષ કિયો અન્ન જોય, તાહી જઠર અગ્નિ પ્રબલ ।
સહજ જરાવત સોય, ત્યું ભક્તિ જારત અશુભ ॥૩૨॥૩૩॥

ચોપાઇ

બ્રહ્મકી નિષ્ઠા બરનત જેઉ, તિનહિસેં ભક્તિ શ્રેષ્ઠ કહે તેઉ ।
મમ પદપદ્મકી સેવા જોઈ, તિનમહી અધિક પ્રીતિ જુત સોઈ ॥
સબ ઇંદ્રિયકી ક્રિયા હે જેહા, મમ હિત કરત મોર જન તેહા ॥
ઐસે કિતને દાસ હમારા, એકાંતિક દૃઢ ભક્ત ઉદારા ॥
જીવકુ બ્રહ્મસેં એકતા રુપા, મમ એકાતમ ભાવ અનૂપા ।
એહિ વિધિ મુક્ત કહાવત જોઉ, મેરે ભક્ત ન ઇચ્છત સોઉ ॥
ઐસે મોર એકાંતિક દાસા, મિલત પરસ્પર કરી બહુ પ્યાસા ।
મમ અવતારકે ચરિત અપારા, કહત રુ સુનત હે વારમવારા ॥૩૪॥
માત મોર એકાંતિક સંતા, અતિ સુંદર મમ રુપ અનંતા ।
મમ અવતાર જો દિવ્ય કહાંહિ, દેખત તાહિ સમાધિ માંહિ ॥
અતિ પ્રસન્ન મુખપંકજ શોભે, અરુણ નયન નિરખત મન લોભે ।
ઐસે દિવ્યરુપ વિખ્યાતા, ભક્તનકુ વાંછિત વરદાતા ॥
મમ જન મમ મૂર્તિકે સંગા, કહત વચન ઉર અધિક ઉમંગા ।
સ્નેહ રુ મહાતમ જુક્ત જો બાની, મમ જન કહત પરમ સુખદાની ।
દોહા - સરસ્વતિ દેવી તાહિકું, ઇછન જોગ્ય અપાર ।
મમ મૂરતિ સંગ મોર જન, કરત યું વચન ઉચ્ચાર ॥૩૫॥

ચોપાઇ

મુખ દૃગ કર ચરણાદિક જેહૂ, દર્શન જોગ્ય અંગ સબ તેહૂ ।
ઇક્ષણ હાસ વિલાસ ઉદારા, ભાષણ મધુર કરત ભવપારા ॥
ઐસે મોર અલૌકિક રુપા, અતિશોભાનિધિ અધિક અનૂપા ।
સો શોભા કરી મન ચિત્ત જાકે, અધિક હરાય ગએઉ છબિ છાકે ॥
ત્યું તેહી પ્રાણ ઇંદ્રિગણ જોઈ, અતિ ખેચાય ગએહેં સોઈ ।
ઐસે જો મમ ભક્ત કહાંહિ, સો મોં બિન અન્ય ઇચ્છત નાંહી ॥
તદપિ મોર ભક્તિ અતિ ભારી, ઐસે સંતકું અતિ સુખકારી ।
ભક્તકે જીવકું બ્રહ્મકે સંગા, એક કરત અતિશે શુદ્ધ અંગા ।

તબ સો ભક્ત મમ પાર્ષદ હોઈ, તેહિ ઉર સંશય રહત ન કોઈ ॥૩૬॥
તબ મેં જોગમાયાકો સ્વામી, ભકતકુ જાની અધિક નિષ્કામી ।
મમ વિભૂતિ અતિશે સુખરુપા, ચૌદ લોકમહી ભોગ અનૂપા ॥
ભક્તિયોગ પીછો જો આઈ, અષ્ટ સિદ્ધિ સબ ગ્રંથનિ ગાઈ ।
અણિમા મહિમા લઘિમા જેહા, ગરિમા ત્યું ઈશિત્વ હે એહા ॥
ત્યુંહિ વશિત્વ રુ પ્રાપ્તિ પ્રમાનો, સિદ્ધિ પ્રાકામ્ય અષ્ટમી જાનો ।
ભગવતી શ્રી શ્રેષ્ઠ કહાહિ, રહત સદા વૈકુંઠકે માંહી ॥
ઐસે દિવ્ય ભોગ હે જેઉ, મમ જન કબહુ ન ઈચ્છત તેઉ ॥
દોહા - તદપિ સો સબ સંપતિ, ભુક્તત હે મમ દાસ ।
જબહી બસત વૈકુંઠમેં, સો હરિજન મમ પાસ ॥
સોરઠા - મમ પદરત મમ દાસ, મો બિન અન્ય સુખ ના ચાહત ।
મેં તેહી જાની નિરાશ, જોરસેં દેતહું સબહિ સુખ ॥૩૭॥

ચોપાઇ

હે અતિ શાંતરુપ હે માતા, જો વૈકુંઠ વસે વિખ્યાતા ।
ઐસે મમ એકાંતિક દાસા, કબહુ ન તિનકો હોત વિનાશા ।
નાશ કરત સબ વિશ્વકો જેઉ, ઐસો કાલચક્ર મમ તેઉ ।
ભક્ત રુ તિનકે ભોગ સુખ જેતા, ત્યું યહ ભક્તકે લોક સમેતા ॥
કબહુ ન કાલ ગ્રસત તેહી આઈ, નાશ ન કરત સો મમ ડર લાઈ ।
જ્યું પતિવ્રતા નારી પતિસંગા, અતિ દઢ પ્રીતિ રખત અભંગા ॥
ત્યું મોમહી મમ જનકુ પ્રીતિ, તિનકી સબહી અલૌકિક રીતિ ।
અપને જીવમહિ પ્રીત હે જૈસી, ભક્તકુ મોમહી પ્રીત હે તૈસી ।
નિજ સુતમેં પિતુ માતકુ ભારી, જ્યું દઢ પ્રીતિ ટરત નહી ટારી ।
ત્યું મમ ભક્તકું મોહીમેં નેહા, અનંત વિઘનસેં ટરત ન તેહા ॥
દોહા - જેહિ વિધિ મિત્રમેં મિત્રકું, રહત અચલ વિશ્વાસ ।
ત્યું મોમહી વિશ્વાસ દઢ, રખત સદા મમ દાસ ॥
જિનકું મેંહિ ઉપદેશકો, કરનહાર ગુરુ એહૂ ।
ત્યું હિતકારી કુટુંબિ સો, મોહીકું માનત તેહૂ ॥
સોરઠા - ત્યું દઢ ઈષ્ટ ઉદાર, મોહીકું જાનત સબહી વિધ ।
મોહીમેં પૂરણ પ્યાર, મન કર્મ વચનસેં દઢ રાખત ॥

એહિ વિધિ પ્રીતિ જાહી, મમ મૂર્તિમેં અતિ અચલ ।
કાલચક્ર મમ તાહી, નાહી ગ્રસત નિર્ભય રહત ॥૩૮॥

ચોપાઇ

એસે મેરે ભક્ત હે જેહા, વિષય ભોગ સુખ ત્યાગત તેહા ।
જ્યું યહ લોક ભોગ સુખ ત્યાગા, ત્યું સુર ભોગસેં અતિ વૈરાગા ॥
મનુષ્યકે દેહ રુ દેવકે દેહા, સબહિસેં પ્રીતિ ત્યાગિકે તેહા ।
ત્યું નિજ દેહકે પીછે જેહૂ, ધન ત્રિય પુત્ર ગેહાદિક તેહૂ ॥
તિનમહી પ્રીતિ ત્યાગીકે જ્ઞાની, ત્યુંહિ કુટુંબ સબ ત્યાગીકે ધ્યાની ।
ભક્તકું સબ વિધિ સન્મુખ જોઈ, ઐસો પરમ સુખદ લખિ મોઈ ।
મોહિકું અનન્ય ભક્તિસેં ધીરા, ભજત નિરંતર પરમ ગંભીરા ।
જન્મ રુ મૃત્યુ નિવૃત્તિ જોઉ, મોસેં કબહુ ન ઈચ્છત સોઉ ॥
કેવલ મમ સેવામહિ પ્રીતિ, સેવા ભક્તિ ચહત એહિ રીતિ ॥
દોહા - ઐસે મેરે ભક્તકું, કાલકો અતિ ડર જેહિ ।
તિનસેં અતિરક્ષા કરું, બ્રહ્મરુપ કરું તેહી ॥૩૯॥૪૦॥

ચોપાઇ

માત મેં પ્રકૃતિ પુરુષકો સ્વામી, સબહી પ્રાણિકો અંતરજામી ।
મેં ષટ ગુણ ઐશ્વર્ય આધારા, મોહિસેં ઉપજત સબ સંસારા ॥
મો બિન દુજે કોઉસેં એહિ, જીવકું તીવ્ર કાલડર જેહી ।
સો ડર કબહુ નિવૃત્તિ નહિ હોઈ, મોહિસેં ટરત કાલડર સોઈ ॥૪૧॥
સુનહુ માત યહ વાયુ પ્રચંડા, તેહિ ડર મમ ડર રહત અખંડા ।
મમ ડરસેં ઋતુ ઋતુમહી આઈ, ઘટત જ્યું ત્યું હિ ચલત સુખદાઈ ॥
ત્યું સૂરજ મમ ડર ઉર ધારી, ઋતુ ઋતુ યોગ્ય ત્યું તપત વિચારી ।
મમ ડરસેં મઘવા સુવિચારી, વર્ષાઋતુ વરષત શુભ વારી ॥
મમ ડર અનલ ઘટિત જ્યું હોઈ, અન્ન જલાદિક જારત સોઈ ।
દોહા - ત્યું મૃત્યુ મમ ત્રાસસેં, જીવકે જેસે કર્મ ।
ત્યું તિનકું ભક્ષણ કરન, ફિરત જાની નિજ ધર્મ ॥૪૨॥

ચોપાઈ

પ્રથમ ભયે બહુ જોગી ઉદારા, નારદાદિ મુનિવર મત વારા ।
સો સબ નિજ કલ્યાણકે કાજા, જ્ઞાન વિરતિ જુત અતિ સુખસાજા ॥
ઐસે ભક્તિજોગ કરી દાસા, મમ પદ મૂલમેં કરત નિવાસા ।
મમ પદ આશ્રિત હોવત જબહી, સબ દુઃખનાશ હોત હે તબહી ॥
કાલ રું માયાદિક ડર જોઉ, મમ પદ નિકટ ન આવત કોઉ ॥૪૩॥
સુનહુ માત યહ લોકકે માંઈ, પુરુષકું મોક્ષ ઉદે જો કહાંઈ ॥
તિવ્રહી ભક્તિયોગસેં ધીરા, મોહીમેં મન અર્પત ગંભીરા ।
મોહીમેં મનકી વૃત્તિ દઢ રહહી, મોક્ષકો ઉદય તાહિ શ્રુતિ કહહી ॥
દોહા - મમ સ્વરુપમેં મન રહે, ઓર ઠોર નહિ જાત ।
મુક્તાનંદકો નાથ કહે, એહિ મોક્ષ સાક્ષાત ॥૪૪॥

ઈતિ શ્રીમદ્‌ભાગવતે મહાપુરાણે પારમહંસ્યાં સંહિતાયાં તૃતીયસ્કંધે
કપિલગીતાયાં યોગશાસ્ત્રે શ્રીકપિલદેવહૂતીસંવાદે મુક્તાનંદમુનિવિરચિત
ટીકાયાં એકાંતિકભક્તિયોગનિરૂપણનામ પ્રથમો અધ્યાયઃ ॥૧॥

અધ્યાય-૨

ચોપાઇ

પ્રથમકે અધ્યાયમહી સાક્ષાતા, દેવહૂતિ પુછત ભએ બાતા ।
ભક્તિ સાંખ્ય અરુ યોગ એ તીના, કપિલકું પુછત ભએઉ પ્રવીના ॥
તિનમહિ શુદ્ધ ભક્તિકો રુપા, કપિલ દેવ પ્રભુ કહ્યો અનૂપા ।
અબ દુજે અધ્યાયમેં ભારી, સાંખ્યકો રુપ કહત સુખકારી ॥

શ્રીભગવાનુવાચ

અબ શ્રીકપિલ દેવ ભગવાના, નિજ માતાસો કહત સુજાના ।
સુનહુ માત તત્વનકે જોઈ, ભિન્ન ભિન્ન લક્ષણ કહીહુ તોઈ ॥
દોહા - જેહિ લક્ષણકુ જાનીકે, પુરુષ જીવાત્મા જોય ।
આપવિષે રહે પ્રકૃતિ ગુન, તાહિસેં છુટત સોય ॥૧॥

ચોપાઇ

મહાનુભાવ જો પુરુષ ઉદારા, સબ જીવનકો કર ઉદ્ધારા ।

જેહિ જ્ઞાનકું કહત હે જ્ઞાની, સોઈ જ્ઞાન તોય કહુ સુખદાની ॥
આત્મ બુદ્ધ ક્ષેત્રજ્ઞ હે જોઈ, જેહિ જ્ઞાનસેં દર્શત સોઈ ।
જીવકે ઉરમહિ વજ્રસેં ભારી, તિન ગ્રંથિ અતિશે દુઃખકારી ॥
અહં મમત્વ સંશય તિહુ જેહા, જ્ઞાન ખડ્ગ છેદત હે તેહા ।
પુરુષ પ્રકૃતિ અરુ તત્વ હે જેહૂ, તેહિ લક્ષણ જાનેસેં એહૂ ॥
જીવકું જ્ઞાન હોત તતકાલા, તાહિતે લક્ષણ બરનુ વિશાલા ॥૨॥
પ્રથમ પ્રકૃતિપર પુરુષ હે જોઈ, તાસ સ્વરુપ કહત હે સોઈ ।
સુનહુ માત પ્રકૃતિપર જોઉ, પ્રકૃતિકે આધાર હે સોઉ ॥
ઐસે પુરુષ સનાતન જેઉ, પ્રકૃતિવિષે વ્યાપક હે તેઉ ।
પ્રકૃતિવિષે નિરલેપ વિશેષા, માયિક ગુનસેં લિપ્ત નહિ લેશા ॥
જબ યહ જીવકી ઇંદ્રિનકેરી, ભિન્ન ભિન્ન વર્તત વૃત્તિ ઘનેરી ।
વાસુદેવકે ધ્યાનસેં જબહિ, અંતર સનમુખ હોત હે સબહિ ॥
તબહિ અવસ્થા સાક્ષી અનૂપા, જાનેમેં આવત તેહિ અનૂપા ॥
દોહા - અંતરજામિ રુપસેં, સ્વયંજ્યોતિ સબમાંહિ ।
વ્યાપક હો વર્તત રહે, ઐસે પુરુષ કહાંહિ ॥૩॥

ચોપાઇ

અતિ સ્વતંત્ર યહ પુરુષ હે જેહી, પરમેશ્વર ઇચ્છાસેં તેહી ।
જગ ઉત્પત્તિ સ્થિતિ લય હિત ભારી, પ્રકૃતિ સંબંધ હોત સુખકારી ॥
સુનહુ માત યહ પુરુષ કે પાસા, પ્રકૃતિ આઈ કરી દાસ વિલાસા ।
મમ ઇચ્છા કરીકે તતકાલા, મિલેઉ ઉભય મુદ પાય વિશાલા ॥
અતિ અવ્યક્ત પ્રકૃતિ હે જેહા, દૈવી મમ શક્તિ હે તેહા ।
સત્વ રુ રજ તમ ગુણ હે જેહૂ, ઇન કરી જુક્ત રહત હે એહૂ ॥૪॥
સત્વ રુ રજ તમ ગુણ કરી માયા, આપકે તુલ્ય પ્રજા મનભાયા ।
બહુવિધ સૃષ્ટિ સૃજતી અનૂપા, પુરુષહુ દેખિકે તાસ સ્વરુપા ॥
યહ સબ જગકી ઉત્પત્તિ કાજા, કરન બહુત વિધિ સૃષ્ટિ સમાજા ।
સો પ્રકૃતિસેં પુરુષ નિર્મોઈ, સદ્ય મોહ પ્રાપત ભયો સોઈ ॥
દોહા - નિજ સ્વરુપકો જ્ઞાન જો, અતિશે પ્રબલ પ્રકાશ ।
તેહિ પ્રકૃતિ આવરણ કરત, ઐસો રુપ હે તાસ ॥૫॥

ચોપાઇ

એહિ વિધિ પુરુષ જો પરમ પ્રકાશા, પ્રકૃતિ સંગ કિયો આપ અધ્યાસા ।
તિન કરીકે યહ પુરુષ હે જોઈ, માયાકે ગુનસેં નિત્ય સોઈ ॥
વિશ્વકી ઉત્પત્તિ સ્થિતિ લયરુપા, અતિ બડ કર્મ સો કરત અનૂપા ।
કર્મનિકો કરતાપન જેહૂ, નિજ આતમમહિ માનત તેહૂ ॥૬॥
અધિક અકરતા ઈશ્વર જેઉ, સુખરુપ સાક્ષી હે તેઉ ।
ઐસે પુરુષ કહાવત એહી, પ્રકૃતિકે ગુન કરત હે જેહી ॥
ઉત્પત્તિ સ્થિતિ લયરુપ જો કર્મા, તિનમેં માન્યો કર્તાપન ધર્મા ।
તિનહિસેં તાહિ સંસૃતિ ભારી, વિશ્વરુપ તનુ અધિક વિકારી ॥
કલ્પ કલ્પમહી ઉપજત આઈ, કલ્પકે અંત સો મર મર જાઈ ॥
દોહા - યું વિશુદ્ધ સો પુરુષકુ, ગુન કરી બંધન જેહુ ।
ત્યું ગુનકૃત પરતંત્રતા, જાનિ લેહુ તમ તેહૂ ॥૭॥

ચોપાઇ

કારજ જો વિરાટ યહ દેહા, કરણ સો ઇંદ્રિનકો ગણ તેહા ।
કરતા સબહિ દેવતા જાને, તિહુકો હેતુ પ્રકૃતિ બુધ માને ॥
પ્રકૃતિ સોઈ તિહુરુપી હોઈ, એહિ બિન કારન લખત ન કોઈ ।
પ્રકૃતિસેં પર પુરુષ હે જેહૂ, સુખ દુઃખ ભુક્તા કહે બુધ તેહૂ ॥૮॥

દેવહૂતિરુવાચ -

દેવહૂતિ પૂછત હે બાતા, હે પુરુષોત્તમ સબ જગત્રાતા ।
પુરુષ પ્રકૃતિપર તુમ ભગવંતા, તુમ સબ જગઆધાર અનંતા ॥
જક્તકે ઉત્પત્તિ સ્થિતિ લયકારી, એસે પ્રકૃતિ પુરુષ અતિભારી ।
તિનકે લક્ષણ જેહિ વિધિ હોઈ, સો તુમ બરનિ કહો પ્રભુ મોઈ ॥
દોહા - સ્થૂલ રું સૂક્ષ્મ રુપ યહ, ભાસત સબ સંસાર ।
પ્રકૃતિ પુરુષ તેહી આતમા, સો મોય કહહૂ ઉદાર ॥૯॥

ચોપાઇ

શ્રીભગવાનુવાચ ।

દેવહૂતિ યું પૂછ્યા જબહી, કપિલ દેવ પ્રભુ બોલેઉ તબહી ।
માત ક્ષેત્રજ્ઞ પુરુષ હે જોઈ, તેહિ લક્ષણ કહ્યો પ્રથમહિ તોઈ ॥

અબ પ્રકૃતિકો લક્ષણ જેહૂ, સબ વિધિ બરનિ કહતહુ તેહૂ ।
જાહી પ્રધાન શબ્દ કરી ગ્રહહી, તાહિ વિવેકી પ્રકૃતિ કરી કહહી ॥
સોઈ પ્રધાન હે અતિ તમરુપા, તિનમેં ન ભાસત ભેદ અનૂપા ।
મહત્તત્ત્વાદિક તત્વ કહાંહી, જીવ રુ ઈશ્વર સબ તિનમાંહી ॥
જિનમહી સત્વાદિક ગુન તિના, તેહિ પ્રધાન કહે પરમ પ્રવિના ।
કારણ રુપસેં સોઈ પ્રધાના, અતિ અવ્યક્ત કહે પરમ સુજાના ॥
દોહા - સોઈ વિરાટ સૂત્ર આત્મા, અવ્યાકૃતકે રુપ ।
સબહિ ભેદ જુત ભાસહિ, તાકે રુપ અનૂપ ॥
સોરઠા - સત્ય સનાતન જોય, તાકું કહત પ્રધાન કરી ।
નિત્ય કહહિ હમ સોય, ઐસો રુપ પ્રધાન સોઈ ॥૧૦॥

ચોપાઇ

પાંચ રુ પાંચ ત્યું દશ અરુ ચારા, એહિ સંખ્યાસેં ભેદ ઉદારા ।
સોઈ ચોવિશ તત્વ જિનમાંઈ, ઐસો પ્રધાનકો ગણ જો કહાંઈ ॥
યહ ચોવિશ તત્વગણ જેહા, અધિકારિકે ભેદસેં તેહા ।
ભિન્ન ભિન્ન બ્રહ્મરુપ કરી એહી, અધિક ઉપાસન જોગ્ય હે તેહી ॥
તત્ત્વદર્શી ઈમિ જાનત જોઈ, સો યહ મર્મ કહતહુ તોઈ ॥૧૧॥
કહે જો પંચ મહાભૂત પ્રકાશા, ભૂ જલ અનલ વાયુ આકાશા ।
ત્યું તનમાત્રા પંચ પ્રબંધા, શબ્દ રુ સ્પર્શ રુપ રસ ગંધા ॥
પંચ પંચ બરને દોઉ બારા, યું હમ માનેઉ કરી નિરધારા ॥૧૨॥
દોહા - દશ જો કહે સોઈ ઈંદ્રિ દશ, શ્રોત્ર ત્વક્ દગ તેહૂ ।
રસના ઘ્રાણ સમેત સો, જ્ઞાન ઈંદ્રિ કહે એહુ ॥
ત્યું બાનિ કર ચરણ જુત, મેઢ્ર પાયુ હે જોય ।
કર્મ ઈંદ્રિ યહ પંચ ઈમિ, સબ મિલિકે દશ હોય ॥૧૩॥

ચોપાઇ

મન બુદ્ધિ અરુ ચિત્ત અહંકારા, અંતઃકરણ કહત હે ચારા ।
અંતઃકરણ એક જો ભાસે, ક્રિયાદ્વાર ચહુ ભેદ પ્રકાશે ॥૧૪॥
પ્રકૃતિ પ્રધાનરુપ કહી જેહા, તિનહીસેં ઉપજ્યો હે એહા ।
યું ચોવિસ તત્વગણ એહી, સગુણ બ્રહ્મ કરી બરન્યો તેહી ॥

તિનકી રચના ભિન્ન ભિન્ન જેઉ, જિતનિ હમ બરનિ હે તેઉ ।
તત્વકે જાન યુંહિ ગનિ ગ્રહહી, ત્યું પચિસમા કાલકુ કહહી ॥૧૫॥
પ્રકૃતિસેં પર પુરુષ હે જોઉ, યહ સબ જગકો કારણ સોઉ ।
તાહિકો પરાક્રમ કાલ કહાવે, એહિ વિધિ કાલકુ કિતનેક ગાવે ॥
દોહા - તનમહિ અતિ અભિમાનસેં, માયિક મૂઢ બેહાલ ।
તેહિ જાસેં ડર હોત હે, તાકો નામ હે કાલ ॥૧૬॥

ચોપાઇ

હે મનુપુત્રી વિમલમતિ માતા, કાલકો રુપ કહુ સાક્ષાતા ।
શુદ્ધ સત્વાદિક તિહુ ગુણ જેહૂ, જિનમહિ લિન રહત હે તેહૂ ।
મહત્તાત્વાદિક ભેદ હે જોઈ, સો જામેં નહિ ભાસત કોઈ ।
એસિ પ્રકૃતિ અધિક અવિકારી, જિનસેં તાસ ચેષ્ટા હે ભારી ॥
તિનકુ કાલ કહત હે ધીરા, સો અતિ સમર્થ અતિ ગંભીરા ॥૧૭॥
અપનિ જોગમાયાસેં એહી, સબહી પ્રાણિકે ઉરમહી જેહી ।
અંતરજામિ રુપસેં આઈ, અન્વય વરતત પ્રભુ સુખદાઈ ॥
બાહીર વરતત કાલસ્વરુપા, લવ નિમેષ આદિ જો અનૂપા ।
દોહા - પુરુષરુપ અંતર બસે, બાહીર બનિ રહે ।
કાલ વાસુદેવ ભગાવાન સો, વિષ્ણુ પરમ દયાલ ॥૧૮॥

ચોપાઇ

દૈવ જો કાલ તિનહિસેં એહા, ઉદય હોન હિત તતપર જેહા ।
સો સત્વાદિક ગુણ જિનમાંહિ, ઐસિ નિજત્રિય પ્રકૃતિ કહાંહિ ॥
તિનમેં પ્રકૃતિપર પુરુષ ઉદારા, હરિ ઈચ્છા ધર્યો વીર્ય અપારા ।
જિનમહી અતિશે પ્રબલ પ્રકાશા, એસો મહતત્ત્વ આભાશા ॥
તેહિ શુદ્ધ સત્વ દ્વારસેં માયા, પ્રસવત ભઈ સો પ્રગટ જનાયા ॥૧૯॥
સો મહત્તાત્વ આપમહી જેહૂ, સૂક્ષ્મરુપ વિશ્વ રહ્યો એહૂ ।
તિનકું પ્રગટ કરનકે કાજા, મહત્તાત્વ ભયો પ્રબલ સમાજા ॥
જો માયાતમ અતિ અંધિયારા, પ્રલયમેં આપકુ ઢાંકનહારા ।
ઐસો સઘન માયાતમ જોઈ, વાસુદેવ ઈચ્છાસેં સોઈ ॥
મહત્તાત્વ નિજ તેસેં તબહી, માયાતમ સો પાન કિયો સબહી ॥

દોહા - શુદ્ધરુપ મહત્તાત્ત્વ સો, એકરુપ અવિકાર ।
જગકી ઉત્પત્તિકો સદા, કારણ એહી ઉદાર ॥૨૦॥

ચોપાઇ

અબ તેહિ રુપ જનાવન કાજા, લક્ષણ તાસ કહત મુનિરાજા ।
સુનહુ માત મહત્તાત્ત્વકો રુપા, શુદ્ધ સત્વ ગુણરુપ અનૂપા ॥
વિમલ રજોગુણ રહિત હે એહા, વાસુદેવકો સ્થાનક તેહા ।
અક્ષાર બ્રહ્મરુપ હે એહી, વસુદેવ કરી કહત હે તેહી ॥
ઐસો મહત્તાત્ત્વ અભિરામા, સબ સુખસદન સો પ્રભુકો ધામા ।
ચિતહુ મહત્તાત્ત્વાત્મક રહહિ, મહત્તાત્ત્વહિ તેહિ આત્મા કહહિ ॥૨૧॥
ભૂમિ અરુ તેહી કાર્યવિશેષા, તિન કરી દોષ જુક્ત નહિ લેશા ।
ઐસો પરવતકે મધ્ય નીરા, પથ્થરકે કુંડમેં ગહિર ગંભીરા ॥
સો જલ સ્વચ્છરુપ જ્યું હોઈ, અતિ અવિકારી શાંતિજુત સોઈ ॥
દોહા - તેહિવિધ ચિત્ત અતિશે વિમલ, નિર્વિકાર અતિ શાંત ।
એહિ વિધિ વૃત્તિસેં કહ્યો, ચિત્ત લક્ષણ વૃત્તાંત ॥૨૨॥

ચોપાઇ

અબ અહંકારકી ઉત્પત્તિ જેહૂ, લક્ષણ સહિત કહત પ્રભુ તેહૂ ।
માત પ્રકૃતિપર પુરુષ કહાવે, તાસ વીર્ય ઉત્પત્તિ હોઈ આવે ॥
ઐસો મહત્તાત્ત્વ હે જેહા, અધિક વિકારકુ પાયો તેહા ।
તિનસેં ભયો ત્રિવિધ અહંકારા, ક્રિયા કરનમહી શક્તિ અપારા ॥૨૩॥
ત્રિવિધ ભયો અહંકાર અનૂપા, સાત્વિક રાજસ તામસરુપા ।
તિહુ અહંકારસેં ઉપજત જેહી, મન ઇંદ્રિ પંચ ભૂત હે તેહૂ ॥૨૪॥
ભૂત ઇંદ્રિ મન જુત જો કહાંહી, ઐસો અહંકાર તિનમાંહી ।
અતિ સાક્ષાતકાર જો રહહી, પુરુષ સંકર્ષણ નામ સો કહહી ॥
એહિ ઉપાસન જોગ્ય ઉદારા, સબ જગજીવન જગ આધારા ॥
દોહા - સહસ્ર સુભગ મસ્તક જેહિ, અતિ બલ અકલ અનંત ।
અક્ષારબ્રહ્મ રુપ સો, સંકર્ષણ ભગવંત ॥૨૫॥

ચોપાઇ

યહ અહંકાર, કહાવત જેહા, દેવકે રુપસેં કરતા તેહા ।

ઇંદ્રિનરુપ સો કરણ અનૂપા, પંચ ભૂત સોઈ કાર્યસ્વરુપા ॥
યું અહંકારકે લક્ષણ જેઉ, ત્રિવિધ ભેદ કરી બરને તેઉ ।
અથવા સાત્વિક રુપસેં શાંતા, રાજસ રુપસેં ઘોર વિભ્રાંતા ।
તામસ રુપસેં મૂઢ અજાના, ત્રિવિધ અહં લક્ષણ સો પ્રમાના ॥૨૬॥
મનકી ઉત્પત્તિ કહિકે અબહિ, મનકો લક્ષણ કહત હે સબહી ।
સુનહુ માત અતિ પાયો વિકારા, ઐસો જો સાત્વિક અહંકારા ॥
તિનસેં ઉપજ્યો મન જોઉ, સબ વિકારકો કારન સોઉ ।
જો સામાન્ય વિષય સુખ ચહહિ, સો સબ મનકે સંકલ્પ કહહિ ।
અધિક વિષયકો ચિંતન હોઈ, મનકે વિકલ્પ કહત હે સોઈ ॥
દોહા - સંકલ્પ વિકલ્પસેં સદા, સબ જીવન ઉર આઈ ।
કામકો સંભવ હોત યું, મન લક્ષણ દુઃખદાઈ ॥૨૭॥

ચોપાઇ

મનમહિ રહે ઉપાસ્ય જેહા, અનિરુદ્ધ નામ પુરુષ હે તેહા ।
અતિ ચંચલ ઇંદ્રિગણ જેહૂ, અનિરુદ્ધ રખત હે નિમમેં તેહૂ ॥
શરદ ઋતુ મહી ઉપજ્યા જોઈ, શ્યામ કમલસમ મૂરતિ સોઈ ।
અતિચંચલ મૂરતિ હે એહી, અતિ બડ જોગી કહાવત જેહી ॥
ધિરે હે ધિરે ધરિકે ધ્યાના, તેહિ વશ્ય કરતકુ જોગ્ય સુજાના ॥૨૮॥
બુદ્ધિકી ઉત્પત્તિ કહિકે દેવા, તેહિ લક્ષણ વરનત તતખેવા ।
હે માતા હે સતી ઉદારા, રાજસ ગુન જબ પાયો વિકારા ॥
તિનસેં બુદ્ધિ તત્ત્વ ભયો ભારી, જો બુદ્ધિમહિ અતિશે અવિકારી ।
પ્રદ્યુમન નામ પુરુષ નિત્ય રહહી, અધિક ઉપાસન જોગ્ય સો કહહી ॥
દોહા - ત્યુંહિ પદારથમાત્રકી, સ્ફૂર્તિરુપ જો જ્ઞાન ।
સો નિત્ય જિનમેં રહત હે, ઐસિ બુદ્ધિ પ્રમાન ॥
સબ ઇંદ્રિયકો જાહિસેં, અધિક અનુગ્રહ હોય ।
ઐસિ અધિક પ્રકાશ જુત, બુદ્ધિ કહાવત સોય ॥૨૯॥

ચોપાઇ

જો બુદ્ધિમહી સંશય રહે ભારી, ત્યું બુદ્ધિમહિ નિદ્રાહુ કહાંહિ ।
એહિ વિધિ વૃત્તિભેદસેં જેહા, બુદ્ધિકે લક્ષણ બરન્યો તેહા ।

વાસુદેવ સંકર્ષણ ધીરા, પ્રદ્યુમ્ન અનિરુદ્ધ પરમ ગંભીરા ॥
એ ચહુ મૂર્તિ કહાવત જોઈ, પુરુષ વિરાટ રું જીવ એ દોઈ ।
ઈનકું ઉપાસન હિત અવિકારા, ચિત્ત અહંકાર બુદ્ધિ મન ચારા ॥
એ ચહુમહિ ચહુ મૂરતિ રહહિ, એહિ વિધિ જાનિ ભજન રતિ ચહહિ ।
અબ ઇંદ્રિયકી ઉત્પત્તિ જેઉ, નિજમાતાકું કહત પ્રભુ તેઉ ॥૩૦॥
કર્મ રુ જ્ઞાન ઇંદ્રિયગણ જેહી, ઉભય વિભાગસેં દશ હે તેહી ।
સો રાજસ અહંકારસેં ભએઉ, પ્રાણહુ રાજસકે સુત કએઉ ॥
પ્રાણકી ક્રિયાશક્તિ હે જોઉ, કર્મ ઇંદ્રિમહી વર્તત સોઉ ।
તાતે કર્મ ઇંદ્રિગણ જેહૂ, રાજસ અહંકારસેં તેહૂ ॥
દોહા - બુદ્ધિ રાજસ અહંકારસેં, ઉપજત પરમ સુજાન ।
બુદ્ધિકી શક્તિ વિજ્ઞાન હે, યાતેં કર્ત પ્રમાન ।
સોરઠા - જ્ઞાનશક્તિ જુત જોય, એસે જ્ઞાન ઇંદ્રિ સબહી ॥
રાજસ અહંકારસેં હોય, તાકી વ્યક્તિ કહી અબહી ॥૩૧॥

ચોપાઇ

કહ હે અબ તનમાત્રા દ્વારા, પંચ ભૂત ઉત્પત્તિ વિસ્તારા ।
તેહિ વિધિ તિનકે લક્ષણ જેહૂ, ભિન્ન ભિન્ન બરનિ કહત પ્રભુ તેહૂ ॥
માત શ્રીહરિકી શક્તિ જો કાલા, તેહિ પ્રેર્યો તામસ વિકરાલા ।
તામસ અહંકારસેં ભારી, ઉપજિ શબ્દમાત્રા સુખકારી ॥
સોઈ શબ્દ માત્રાસેં ઉદારા, ઉદે ભયો આકાશ અપારા ।
શ્રોત્ર ઇંદ્રિ ઉત્પન્ન ભઈ જેહા, શબ્દમાત્રકું પાવતએહા ॥૩૨॥
શબ્દમાત્રકો લક્ષણ જૈસા, નિજમાતાકું કહત પ્રભુ તૈસા ।
અર્થકો આશ્રય શબ્દ કહાંહિ, વિવિધ અર્થ હે શબ્દકે માંહિ ॥
દૃષ્ટા દૃશ્યકો જ્યુંહિ સ્વરુપા, ત્યુંહિ જનાવત શબ્દ અનૂપા ।
નભતનમાત્રા શબ્દ હે જોઈ, નભકો સૂક્ષ્મરુપ હે સોઈ ॥
દોહા - શબ્દ જો માત્રા તાહિકો, એહી વિધિ લક્ષણ જેઉ ।
સો લક્ષણ સબહી વિધિ, જાને વિવેકી તેઉ ॥૩૩॥

ચોપાઇ

અબ આકાશકો લક્ષણ જેહા, નિજમાતાસે કહત પ્રભુ તેહા ।

પ્રાણિમાત્રકો હોત નિવાસા, ત્યું નભ સબકુ દેત અવકાશા ॥
બાહીર ભિંતર જો વ્યવહારા, તેહિ સ્થાનક નભ પરમ ઉદારા ।
પ્રાણ ઇંદ્રિગણ મન જુત જેઉ, ઇન સબકો આશ્રય નભ તેઉ ॥
એહિ વિધિ વૃત્તિસેં વિખ્યાતા, નભ લક્ષણ બરન્યો સાક્ષાતા ॥૩૪॥
શબ્દ સોઇ તનમાત્રા જાકુ, કાલસેં દૃઢ વિકાર ભયો તાકુ ।
એસે નભસેં ભઈ તતકાલા, સ્પર્શરુપ માત્રા સો વિશાલા ॥
ઐસિ સ્પર્શમાત્રાસેં ભારી પ્રગટ ભયો વાયુ અવિકારી ।
ત્વચા ઇન્દ્રિ વાયુકી જોઇ, સ્પર્શમાત્રાકુ ગ્રહત હે સોઇ ॥૩૫॥
સ્પર્શમાત્રાકો લક્ષણ જેહી, કપિલ દેવ પ્રભુ કહત હે તેહી ।
સુનહુ માત કોમલતા જોઉ, કઠિન રું શીત ઉષ્ણતા સોઉ ॥
વાયુકિ તનમાત્રારુપા, વાયુકો સુક્ષ્મ રુપ અનૂપા ॥
દોહા - ઐસે સ્પર્શતનમાત્રાકો, લક્ષણ કહ્યો હે તોય ।
અબ વાયુ લક્ષણ કહુ, સંશય રહે ન કોય ॥૩૬॥

ચોપાઇ

અબ વાયુકો લક્ષણ ભારી, નિજમાતાકુ કહત સુખકારી ।
ડાર પાત વૃક્ષાદિક કેરા, તેહિ કંપાવત અધિક ઘનેરા ॥
તૃણાદિકકુ બટોરિકે ધરહિ, એકહિ ઠોર સંજોગ સો કરહિ ।
ત્યુંહિ સુગંધિ પદારથ જોઉ ઘ્રાણ પ્રતિ પહુચાવત સોઉ ॥
શીતોષ્ણાદિક ગુણજુત જેહા, સો દ્રવ્ય ત્વચાકુ અર્પત એહા ।
શબ્દકું શ્રવણ ઇંદ્રિ પ્રતિ લાવે, સબ ઇંદ્રિયકો જીવ કહાવે ॥
યું વાયુકી ક્રિયાસેં અબહી, વાયુકો લક્ષણ કહ્યો સબહી ॥૩૭॥
દૈવ જો ઇશ્વર કાલસ્વરુપા, તેહિ પ્રેર્યો જો મરુત અનૂપા ।
સ્પર્શ સોઇ તનમાત્રા વાકી, ત્વચા દ્વારસેં વ્યક્તિ તાકી ॥
ઐસે વાયુસેં તેહિ કાલા, ઉપજી રુપમાત્રા જો વિશાલા ।
સોઇ રુપમાત્રાસેં ભારી, ઉપજય તેજ અધિક તમહારી ॥
દોહા - ચક્ષુ ઇંદ્રિ અતિશે સુખદ, રુપ હે માત્રા જેહૂ ।
ચક્ષુ રહત નિત્ય રુપમેં, સદા વિલોકત જેહૂ ॥૩૮॥

ચોપાઇ

રુપમાત્રાકો લક્ષણ જેહા, નિજ માતાકું કહત પ્રભુ તેહા ।
હે સાધ્વિ હે વિમલમતિ માતા, જો યહ સબ વસ્તુ સાક્ષાતા ॥
તાકી વિગત જનાવનહારા રુપ ગૌણ રહે દ્રવ્ય આધારા ।
વિવિધ દ્રવ્યકી રચનારુપા, ભિન્ન ભિન્ન ભાસત રુપ અનૂપા ॥
રુપ તેજતનમાત્રા જેહૂ, તેજકો સૂક્ષ્મ રુપ હે તેહૂ ।
રુપમાત્રકી વૃત્તિ જેહી, સબ વિધિ તાકો લક્ષણ એહી ॥૩૯॥
તેજકો લક્ષણ વરતત જૈસા, કપિલ દેવ પ્રભુ કહત હે તૈસા ।
દ્યુતિજુત સબકું પ્રકાશત જોઈ, અન્નાદિકકો પચન જેહી હોઈ ॥
પાન જો સબહી રસકું હરહી, અદન જો હુતદ્રવ્ય ભક્ષણ કરહી ॥
દોહા - શીત મિટાવત સબહિકી, સબ રસ શોષત જોઈ ।
ક્ષુધા તૃષા જુત સબહિ વિધ, તેજકો લક્ષણ સોઈ ॥૪૦॥

ચોપાઇ

જાસ રુપમાત્રા હે ઉદારા, દૈવકે પ્રેર્યે પાયો વિકારા ।
ઐસે તેજહિસેં તતકાલા, રસમાત્રા ભઈ અધિક વિશાલા ॥
રસમાત્રામેં ઉદક ભયો ભારી, જિહ્વા સો રસ ચાખનહારી ॥૪૧॥
અબ રસમાત્રા લક્ષણ જેઉ, નિજમાતાસો કહત પ્રભુ તેઉ ।
ભૂમિકો કારજ ઔષધિ જોઈ, તિનકે વિકારસેં ભિન્ન ભિન્ન હોઈ ॥
મધુર કષાય રું તિખા ખારા, કડવા ખાટા અનંત પ્રકારા ।
એહિ વિધિ ઔષધિ સંગસેં એહી, એકહિ રસ બહુવિધ ભયો તેહી ॥૪૨॥
અબ જલકો લક્ષણ પ્રભુ કહહિ, જહાં તહાં જલ ભિના કરી રહહી ।
મૃતિકાદિક પિંડાકર ધરહી, ત્યું જલ સબહિકું તૃપ્તિ કરહી ॥
જલ સોઈ સબ પ્રાણીકુ જીવાવે, જલહિ તૃષાકો કષ્ટ મીટાવે ॥
દોહા - તાપ હરત કોમલ કરત, બહુતસેં બહુત હે જોઈ ।
કૂપાદિકસેં ન ખુટહિ, જલકો લક્ષણ સોઈ ॥૪૩॥

ચોપાઇ

રસમાત્રા જુત જલ હે જેઉ, દૈવસેં પાયો વિકારકુ તેઉ ।
ઐસે જલહિસેં તતકાલા, ઉપજિ ગંધમાત્રા સુવિશાલા ॥

સોઈ ગંધમાત્રાસેં ભારી, ભૂમિ ઉદય ભઈ અતિ સુખકારી ।
ઘ્રાણ ઇંદ્રિ સોઈ ગંધકુ પાવે, ઘ્રાણકો લક્ષણ એહી કહાવે ॥૪૪॥
ગંધમાત્રાકો લક્ષણ જેહા, નિજમાતાસોં કહત પ્રભુ તેહા ।
મિશ્રિત ગંધ રું દુર્ગંધ જેહૂ, સૌરભ ગંધ કપૂરકો તેહૂ ॥
શાન્ત ગંધ કમલાદિક સોઈ, ઉગ્ર ગંધ લશુનાદિક હોઈ ।
દ્રવ્ય જો ક્ષિતિકે કારજરુપા, પુષ્પાદિક બહુ ભાતિ અનૂપા ॥
દોહા - ઈનકે વિષમ વિકારસેં, એક જો ગંધ ઉદાર ।
અનંત ભેદ પ્રાપત ભયો, સંગતિકે અનુસાર ॥૪૫॥

ચોપાઇ

પૃથિવિકો લક્ષ હે જોઈ, કપિલ દેવ પ્રભુ કહત હે સોઈ ।
ભૂમિ બ્રહ્મકે ભાવકો સ્થાના, પ્રતિમારુપ કરહિ ભગવાના ॥
વિષ્ણુકી પ્રતિમા હે જૈસા, વાસુદેવ શ્રીપતિ પ્રભુ તૈસા ।
યું વિશ્વાસ જનાવન કાજા, પ્રતિમા કિનિ ભજનકો સાજા ॥
સ્થાન જો લોકકી રચનારુપા, સ્થિર ચર જીવકું ધરત અનૂપા ।
આકાશાદિક ભૂત હે ચારી, તાસ વિભાગકી કરનેહારી ॥
સત્વ જો પ્રાણિમાત્ર કહાવે, સો પૃથિવિસેં પ્રગટ હોઈ આવે ।
નારી પુરુષ વૃંદલ આકારા, ભૂમિમહી ભાસત ભેદ અપારા ॥
શ્વેત કૃષ્ણ આદિક તનુ જોઈ, એહિ વિધિ ભેદ ભૂમિસેં સોઉ ॥
દોહા - એહિ વિધિ વૃત્તિ ભેદસેં, ભૂમિકો લક્ષણ જેહી ।
સો જૈસે સબ ગુન સહિત, બરનિ સુનાયો તેહી ॥૪૬॥

ચોપાઇ

શ્રોત્રાદિક ઇંદ્રિગણ જોઈ, શબ્દાદિકકુ ગ્રહણ કરે સોઈ ।
યું ઈનકો લક્ષણ હે જેઉ, ભૂતકી ઉત્પત્તિ સંગ કહ્યો તેઉ ॥
સોઈ લક્ષણકું કહત પ્રભુ અબહી, જ્યું નિજમાતા સમઝે સબહી ।
નભગુણ શબ્દ કહાવત જોઉ, સો જેહી વિષય શ્રોત્ર હે સોઉ ।
વાયુકો ગુણ સ્પર્શ પ્રમાનો, સો જેહિ વિષય ત્વચા તેહિ પ્રમાનો ॥૪૭॥
તેજકો ગુણ વિશેષ સોઈ રુપા, સો જેહિ વિષય સો ચક્ષુ અનૂપા ॥
જલગુણ વિશેષ રસ ગાવે, સો જેહિ વિષય સો રસના કહાવે ॥

ભૂમિકો ગુણ ગંધ હે જેહા, સો જેહિ વિષય સો ઘ્રાણ હે તેહા ॥૪૮॥
સબસેં પર આકાશ અપારા, વાયુ આદિ ચહુ અપર ઉદારા ।
ચહુમહી નભકો અન્વય ભાસે, ચહુમહી શબ્દકો રુપ પ્રકાશે ॥
ત્યુંહિ વાયુકો અન્વય ભારી, તેજ તોય ભૂમહી અવિકારી ।
યાતેં વાયુકો સ્પર્શ જો ધર્મા, તિહુમહી ભાસત યું સર્વ મર્મા ॥
યું પરકો અન્વય અન્યમાંહી, તાતેં તેહિ તેહિ રુપ દેખાહી ।
યાતેં આકાશાદિક એ ચારા, તેહિ ગુણ ભૂમિમહી ભાસત ન્યારા ॥
દોહા - એક શબ્દ ગુણ નભવિષે, વાયુવિષે ગુણ દોય ॥
શબ્દ રુ સ્પર્શ વિવેક જુત, જાનિ લેહૂ તુમ સોય ।
ત્યુંહિ તેજમેં તિન ગુન, શબ્દ સ્પર્શ અરુ રુપ ॥
એ તિહુ ભિન્ન ભિન્ન ભાસહિ, તેજમેં પરમ અનૂપ ।
સોરઠા - ત્યું જલમહી ગુણ ચાર, શબ્દ સ્પર્શ અરુ રુપ રસ ॥
ભાસત ભિન્ન પ્રકાર, જલમહી એ ચારું સુખદ ।
ભૂમિવિષે ગુણ પંચ, શબ્દ સ્પર્શ રુપ રસ ગંધ ॥
ભિન્ન ભિન્ન સબકો સંચ, ભૂમિવિષે વર્તત અચલ ॥૪૯॥

ચોપાઇ

યું ચોવિશ તત્ત્વકે નામા, ભિન્ન ભિન્ન કહિકે અભિરામા ।
દશ ઇંદ્રિ અંતઃકરણ ચારા, તાસ ચતુર્દશ દેવ ઉદારા ।
ઈનકી ઉત્પત્તિ તત્વકે સંગા, એહિ સ્થલ ના બર્નિ શુભ અંગા । ।
તદપિ દેવકી ઉત્પત્તિ જેહા, મુનિ મૈત્રેય પ્રથમ કહિ તેહા ॥
તાતેં એહિ સ્થલ યુંહિ પ્રમાનો, સાત્વિક અહં સુરકારન જાનો । ।
યહ જો તત્વ ચોવિસ કહાં, સાત તત્વ મુખ્ય હે તિનમાંઇ ॥
તાતેં મહત્તત્ત્વાદિક સાતા, સો યહ શ્લોકમેં બરનેઉ માતા ।
જો યહ તત્વકો કિન બખાના, સો સબ દેવ હે મૂરતિમાના ॥
કલ્પ કલ્પમહી સો સબ દેવા, સૃજત વિરાટ દેહ તતખેવા ।
સો સબ દેવ પૃથક રહે જબહી, સ્રજન વિરાટ ન સમર્થ તબહી ॥
પીછે યહ સબ દેવ વિચારી, પ્રભુકો સ્તવન કિન અતિભારી ।
જગકે આદિ નારાયણ સ્વામી, ઈનકી સ્તુતિ સુનિકે બહુનામી ॥

દોહા - કાલ રું કર્મ સ્વભાવ ગુન, ઈન જુત શ્રીભગવાન ।
પુરુષકે રુપસેં તત્વમહી, પૈઠેઉ પરમ સુજાન ॥
તિનમહી કાલ સો ક્ષોભપ્રદ, કર્મ સો જગ કર્તાર ।
ગુન શબ્દહિસેં પ્રકૃતિ કહી, યું યાકો નિરધાર ॥
સોરઠા - માયસુત ગુણ જોય, સો માયાકે સજાતિ નિત ।
તાતેં પ્રકૃતિ ગુણ સોય, ત્યું સ્વભાવ પરિણામ પ્રદ ॥૫૦॥

ચોપાઇ

તા પિછે યહ તત્ત્વ હે જોઈ, મિલે પરસ્પર આપમેં સોઈ ।
હરિઈચ્છાસેં તત્ત્વ સો તબહી, અતિશએ ક્ષોભકુ પાએઉ સબહી ॥
સો તત્ત્વનિસેં ઉપજ્યો અંડા, ભૂમિપ્રધાન તાતેં જડ પિંડા ।
ઐસે અંડહિસેં અતિ ભારિ, ઉપજ્યો વિરાટ પુરુષ સુખકારી ॥૫૧॥
પૃથિવિ નામ યહ અંડ ઉદારા, આવરણ જુત તેહિ અતિ વિસ્તારા ।
અનુક્રમસેં આવરણ અતિ ભારી, એક એકસેં એક એક વિસ્તારી ॥
બડે રુ સૂક્ષ્મ એકસેં એકા, દશ દશ ગુણ યું અધિક વિવેકા ।
બાહ્ય પ્રધાનસેં આવરિત એહા, ઐસે જલ આદિક ષટ જેહા ॥

દોહા - ઈન ષટ આવરણસેં સદા, આવૃત અંડ હે જોય ।
સમમ ત્યુંહિ પ્રધાન હે, અંડકુ આવરણ સોય ॥
સોરઠા - એહી અંડમહી માત, ચૌદ લોક વિસ્તાર સબ ।
હરિ જો વિષ્ણુ સાક્ષાત, તેહિ માયામય રુપ યહ ॥૫૨॥

ચોપાઇ

એહિ વિધિ અંડ ઉપાયકે દેવા, ભિન્ન ભએ વાસુદેવ તતખેવા ॥
તબ સો અંડ આવરણ જલમાંહિ, વર્ષ હજારું સોયો તાંહિ ॥
કાલસેં અંડ પક્વ ભયો જબહિ, તામહી પ્રભુ પ્રવેશ કિયો તબહી ।
જલમેં કનકમય અંડ અનૂપા, તિનસેં ઉઠાયે વિરાટ સ્વરુપા ॥
જબહી વિરાટ પુરુષ ભિન્ન કીના, પુનિ સો વિરાટમેં પૈઠે પ્રવીના ।
તબ વિરાટ તનુમહી અતિભારી, ભએ ઇંદ્રિયકે છિદ્ર સુખકારી ॥૫૩॥
યું વૈરાટકી ઉત્પત્તિ જેહૂ, સબહી ભાતિ બરનિ હે તેહુ ।
જો વિરાટતનકો અભિમાની, સો વૈરાજપુરુષ સુખદાની ॥

તિનકુ વિષયકો જોગ કરાવે, સો ઇંદ્રિ અરુ દેવ કહાવે ।
ઇન સબકી ઉત્પત્તિ હે જોઇ, પ્રભુ વિરટાસેં કહત સોઇ ॥
સુનહુ માત તોય કહુ સબ બાતા, યહ જો વિરાટ પુરુષ સાક્ષાતા ।
મુખરુપી તેહી ગોલક જેઉ, પ્રથમ ભેદકુ પાયો તેઉ ॥
પીછે વાક ઇંદ્રિ ભઇ ભારી, ત્યું ભયો અગ્નિ દેવ તમહારી ॥
દોહા - તા પિછે સો વિરાટકો, નાસિકા ગોલક જેહુ ।
ઘ્રાણ ઇંદ્રિકુ સદનસમ, ભેદકુ પાયો તેહુ ॥
સોરઠા - ગોલક નાસારુપ, તિનકે વિષે અતિશે સુખદ ।
ઉપજયા ઘ્રાણ અનૂપા, પ્રાણ સહિત અતિશે પ્રબલ ॥૫૪॥

ચોપાઇ

ઘ્રાણ ઇંદ્રિ ભએ પીછે માતા, વાયુ દેવ ઉપજેઉ સાક્ષાતા ।
ત્યુંહિ વિરાટપુરુષકે દોઉ, નેત્રરુપ ગોલક ભએ સોઉ ॥
નેત્રરુપ ગોલકસેં ભારી, ચક્ષુ ઇંદ્રિ ઉપજયો સુખકારી ।
ચક્ષુ ઇંદ્રિ ભએ પીછે ઉદારા, સૂરજ ભએ તમમેટન-હારા ॥
ત્યુંહિ વિરાટ પુરુષકે દોઇ, કર્મ રુપ ગોલક ભએ સોઇ ।
કર્મ સો ભેદકું પાએ જબહી, શ્રોત્ર ઇંદ્રિ ઉપજત ભયો તબહી ॥
શ્રોત્ર ઇંદ્રિ ઉપજેકે પાછે, દિશા દેવતા ઉપજેઉ આછે ॥૫૫॥
ત્યુંહ વિરાટ પુરુષકો એહી, ત્વચારુપ ગોલક ભયો તેહી ॥
ત્વચા ગોલક ભએ પાછે પ્રવીના, રોમ રુ દાઢી મુંછ નવીના ॥
ઇન આદિક ઇંદ્રિ જબ ભએઉ, ઔષધિ રુપ દેવ ભએ નએઉ ॥
દોહા - તબહિ સો પુરુષ વિરાટકો, શિશ્ન હે ગોલક જોય ।
સોઉ ભેદ પાવત ભયો, અનુક્રમ બરનુ સોય ॥૫૬॥

ચોપાઇ

શિશ્નરુપ ગોલક ભયો જેઉ, પીછે વીર્ય ઇંદ્રિ ભયો તેઉ ।
વીર્ય ઇંદ્રિ ભએ પીછે અનૂપા, જલ સોઇ ભએઉ દેવતારુપા ॥
એહિ જો પુરુષ વિરાટ કહાયો, તેહિ ગુદ ગોલક ભેદકુ પાયો ।
ગુદરુપિ ગોલક ભએ પાછે, ઇંદ્રિ અપાન ઉદય ભયો આછે ।
યું આપન ઇંદ્રિ ભયો જબહી, મૃત્યુલોક ભયો તેહૂ ॥૫૭॥

હસ્ત ગોલક ભએ પીછે ભારી, બલ ઇંદ્રિ ભયો અતિ જયકારી ।
બલ ઇંદ્રિ ભએ પીછે ઉદારા, ઇંદ્ર દેવ ભયો પ્રબલ અપારા ।
દોહા - ત્યું યહ પુરુષ વિરાટકે, ચરણ હે ગોલક જોઇ ॥

તબ વિરાટકે અંગમેં, ભેદકુ પાએ સોઇ ।
પગ ગોલક પીછે ભયો, ગતિ ઇંદ્રિ અભિરામ ॥
ગતિ ઇંદ્રિ પીછે ભએ, વિષ્ણુ દેવ સુખધામ ॥૫૮॥

ચોપાઇ

ત્યુંહિ વિરાટ પુરુષ જો કએઉ, નાડીરુપ ગોલક તેહિ ભએઉ ।
નાડીરુપ ગોલક ભયો જબહી, પીછે રુધિર ઇંદ્રિ ભયો તબહી ॥
રુધિર ઇંદ્રિ ભએ પીછે અનૂપા, નદી દેવ ભએ અતિ સુખરુપા ।
ત્યુંહિ વિરાટ પુરુષકો ભારી, ઉદર ગોલ ભયો અતિસુખકારી ॥
ઉદરરુપ ગોલક ભયે પાછે, ક્ષુધા તૃણા ઇંદ્રિ ભયો આછે ।
સો ઇંદ્રિમહી અધિક વિશાલા । દેવ સમુદ્ર ભયો તતકાલા ॥૫૯॥
પીછે વિરાટ પુરુષકો એહા, હૃદય ગોલ ભિદ પાયો તેહા ।
હૃદ ગોલ ભએ પીછે ઉદારા, મન ઇંદ્રિ ભયો ચપલ અપારા ॥
મન ભએ પીછે ચંદ્રમા દેવા, ઉપજત ભએઉ તબહી તતખેવા ।
ત્યુંહિ વિરાટ પુરુષ જો કહાંહિ, તાસ હૃદય ગોલક તિનમાંહી ॥
બુદ્ધિરુપ ઇંદ્રિ ભયો જેહૂ, પીછે અજ ઉપજત ભએ તેહૂ ॥
દોહા - તેહિ વિધિ પુરુષ વિરાટકે, હૃદય કમલમહી માત ।
અહંકાર ઇંદ્રિ પ્રબલ, પ્રગટ ભયો સાક્ષાત ॥
અહંકાર પીછે ભએ, રુદ્ર દેવ તતકાલ ।
અતિ સમર્થ સંહાર હિત, જેહિ જશ પરમ વિશાલ ॥
સોરઠા - પુરુષ વિરાટ હે જેહૂ, તાસ હૃદય ગોલકમહી ।
ચિત્ત ઇંદ્રિ ભયો જેહૂ, પીછે ક્ષેત્રજ્ઞ સુર ભએઉ ॥૬૦॥

ચોપાઇ

વાસુદેવ પ્રભુ અલખ અભેવા, એહિ સબ ઉપજાયકે દેવા ।
આપ વિરાટસેં ન્યારે ભએઉ, તબ સબ દેવ વિચારત રએઉ ॥
ગર્ભોદકમહી સોયો એહા, ઐસો વિરાટ દેહ હે જેહા ।

દેવકે વૃંદ ઉદય ભયો જોઈ, તાહિ ઉઠાવન શક્ય ન કોઈ ॥
તાપિછે સબ દેવસમાજા, સોઈ વિરાટ ઉઠાવન કાજા ।
અપને અપને સ્થાનક જોઈ, અનુક્રમ તહાં તહાં પૈઠેઉ સોઈ ॥૬૧॥
બાનિ ઇંદ્રિજુત અગ્નિ દેવા, મુખ ગોલકમેં બસેઉ તતખેવા ।
તોઉ વિરાટ પુરુષ હે જોઉ, જલસેં ઠાઢો ભયો ન સોઉ ॥
દોહા - ઘ્રાણ ઇંદ્રિજુત વાયુ તબ, નાસા પ્રતિ બસે આય ।
તદપિ પુરુષ વિરાટકુ, ઠાઢો ભયો ન જાય ॥૬૨॥

ચોપાઇ

ચક્ષુઇંદ્રિ જુત સૂરજ જેહા, નેત્ર ગોલક પ્રતિ પૈઠેઉ તેહા ।
તદપિ વિરાટ પુરુષ હે જેહૂ, જલસેં ન ઠાઢો ભયો તેહૂ ॥
શ્રોત્રઇંદ્રિ જુત દિશ સોઈ દેવા, કર્ણ ગોલ પૈઠેઉ તતખેવા ।
તોહૂ વિરાટ પુરુષ હે જોઈ, જલસેં ન ઠાઢે ભએ સોઈ ॥૬૩॥
રોમ ઇંદ્રિજુત ઓષધિ સબહી, ત્વચા ગોલ પ્રતિ પૈઠેઉ તબહી ।
તદપિ વિરાટ પુરુષ હે જેહિ, જલસેં ઠાઢે ભએ ન તેહી ॥
વીર્ય ઇંદ્રિજુત જલ હે જેઉ, શિશ્ન ગોલ પ્રતિ પૈઠે તેઉ ।
તોહુ વિરાટ પુરુષ અતિ ભારી, ઠાઢે ન ભએઉ પરમ સુખકારી ॥૬૪॥
ત્યું અપાનજુત મૃત્યુ જોઉ, ગુદ ગોલક પ્રતિ આએઉ સોઉ ।
તદપિ વિરાટ પુરુષ સુખરુપા, જલસેં ન ઉઠત ભએઉ અનૂપા ॥
દોહા - બલ ઇંદ્રિ જુત ઇંદ્ર તબ, હસ્ત ગોલમહી આએ ।
તોહૂ પુરુષ વિરાટકુ, જલસેં નાંહિ ઉઠાએ ॥૬૫॥

ચોપાઇ

ગતિ ઇંદ્રિજુત વિષ્ણુ દેવા, પગ પ્રતિ આય બસેઉ તતખેવા ।
તોહુ વિરાટ પુરુષ અતિભારી, જલસેં ન ઉઠત ભએ અવિકારી ॥
રુધિર ઇંદ્રિજુત નદી સબ જેહા, નાડી ગોલમહી આએઉ તેહા ।
તદપિ વિરાટ પુરુષ જડ હોઈ, સોવત રએઉ ન ઉઠે સોઈ ॥૬૬॥
ક્ષુધા તૃષા જુત જલ નિધિ જેહિ, ઉદર ગોલ પ્રતિ આએઉ તેહિ ।
તોહુ વિરાટ પુરુષકો અંગા, જલમેં સોવત રહ્યો અભંગા ॥
મન ઇંદ્રિજુત શશી શુભવેશા, હૃદય ગોલ પ્રતિ કિન પ્રવેશા ॥

તદપિ વિરાટ પુરુષ ગુનરાશી, જલસેં ન ઉઠત ભએ અવિનાશી ॥૬૭॥
બુદ્ધિ ઇંદ્રિજુત અજ સુખદાઇ, હૃદય ગોલ પ્રતિ પૈઠેઉ આઇ ।
તદપિ વિરાટપુરુષકો રુપા, જલસેં ન ઠાઢો ભયો અનૂપા ॥
દોહા - અહં ઇંદ્રિજુત રુદ્ર તબ, હૃદયમેં કિન પ્રવેશ ।
તદપિ પુરુષ વિરાટ સો, જલસેં ન ઉઠેઉ લેશ ॥૬૮॥

ચોપાઇ

મહત્તત્ત્વમહી રહત હે જેહા, પ્રકૃતિકે અધિપતિ હે એહા ।
ઐસે ક્ષેત્રજ્ઞ પુરુષકે રુપા, વાસુદેવ પ્રભુ પરમ અનૂપા ॥
ચિત્ત ઇંદ્રિજુત પ્રભુ શુભવેશા, હૃદય કમલમહી કિન પ્રવેશા ।
તબહી વિરાટ પુરુષ તતકાલા, ગર્ભોદકસેં ઉઠેઉ વિશાલા ॥
સબહિ ક્રિયામહી સમર્થ સોઇ, લગેઉ કરન સબ તતપર હોઇ ।
તાતેં અગ્નિ આદિ સુરવૃંદા, ઇંદ્રિ અંતઃકરણ સ્વચ્છંદા ॥
આપ વિરાટ પુરુષ અતિ ભારી, સબહિકે બલસેં અધિક બલધારી ॥
દોહા - ઐસે ક્ષેત્રજ્ઞ પુરુષકે, રુપસેં શ્રીભગવાન ।
વાસુદેવ પ્રભુ સબહીસેં, અતિ બલ જૂત સબજાન ॥
સોઇ વિરાટસેં હોત હે, બ્રહ્મા સબ જગતાત ।
સ્થિર ચર યહ સબ વિશ્વકું, સોઇ સૃજત સાક્ષાત ॥૬૯॥

ચોપાઇ

જ્યું નિદ્રાવશ સોવે સુજાના, તાસ ઇંદ્રિ મન બુદ્ધિ અરુ પ્રાના ।
વાસુદેવ સબ કર્મફલ દાતા, સોઇ ક્ષેત્રજ્ઞ પ્રભુ સાક્ષાતા ॥
તેહિ બિન ઇંદ્રિ મનાદિક જોઇ, નાંહિ ઉઠાવન સમર્થ કોઇ ।
ત્યું સબ દેવ ઇંદ્રિગન જેહુ, ત્યું વૈરાજપુરુષ હે તેહૂ ॥
એ સબ અપને જોરસેં તાજા, દેહ વિરાટ ઉઠાવન કાજા ।
વાસુદેવ બિન શક્ય ન કોઇ, જિનસેં વિરાટ દેહ ખડો હોઇ ॥૭૦॥
સુનહુ માત તોય કહુ સોઇ બાતા, જોગવિષે પ્રવૃત્તિ સાક્ષાતા ।
ઐસી બુદ્ધિ અરુ ભક્તિ ઉદારા, ત્યું વૈરાગ્ય જ્ઞાન એ ચારા ॥
એ ચહુ સાધનસેં બુદ્ધિવંતા, જો વિરાટમહી શ્રીભગવંતા ।
ત્યુંહિ જીવાત્મામેં નિત્ય રહહીં, જાહિ ક્ષેત્રજ્ઞ દ્રષ્ટા કહહીં ॥

ઐસે વાસુદેવ ભગવાના, તાહિકું ખોજિકે જોગિ સુજાના ।
અહર્નિશ તાહિકો ચિંતન કરહીં, ઓર સકલ ચિંતન પરહરહીં ॥
પુરુષ ક્ષેત્રજ્ઞ પ્રકૃતિ જેહિ, ત્યું વૈરાજપુરુષ હે તેહિ ।
અનંત કોટી જીવેશ્વર જોઉ, તાસ ઉદય સ્થિતિ લય કૃત સોઉ ॥
ઐસે વાસુદેવ જગસ્વામી, સબહિમેં અતિબલ જુત બહુનામી ॥
દોહા - પ્રકૃતિ પુરુષ આદિ સબે, વાસુદેવ બિન સોઈ ।
અપને અપને કાર્યકું, કરન સમર્થ ન કોઈ ।
યું વિવેક કરિકે અચલ, ઐસે શ્રીભગવાન ।
મુક્તાનંદકો પ્રભુ કહે, વાહિકો કરના ધ્યાન ॥૭૧॥

ઈતિ શ્રીમદ્ભાગવતે મહાપુરાણે પારમહંસ્યાં સંહિતાયાં તૃતીયસ્કંધે
કપિલગીતાયાં યોગશાસ્ત્રે શ્રીકપિલદેવહૂતિસંવાદે સાંખ્યયોગે
મુક્તાનંદમુનિવિરચિત-ટીકાયાં તત્ત્વલક્ષણનિરૂપણનામા દ્વિતીયો અધ્યાયઃ॥૨॥

અધ્યાય-૩

ચોપાઇ

દ્વિતીય અધ્યાયમેં કહેઉ પ્રસંગા, માયાપર જો પુરુષ શુદ્ધ અંગા ।
શ્રીહરિકી ઈચ્છાસેં એહૂ, જગ ઉત્પત્તિ સ્થિતિ લય હિત જેહૂ ॥
કારણરુપ પ્રકૃતિ સંગ જાઈ, જ્યું મિલિ રહત સો કહ્યો સમુઝાઈ ।
પ્રકૃતિ પુરુષકો જ્યુંહિ સ્વરુપા, સો સબ બર્ન્યો પરમ અનૂપા ॥
મહદાદિક સબ તત્ત્વ હે જોઉ, તિનહિકે લક્ષણ બર્ને સોઉ ।
પુરુષકે રુપસેં શ્રીભગવાના, વાસુદેવ પ્રભુ પરમ સુજાના ॥
તાસ પ્રવેશ વિરાટમેં હોઈ, સબહી ભાતિ બર્ન્યો હે સોઈ ।
અબ ત્રિજે અધ્યાયમેં એહા, માયા કાર્ય અવિદ્યા જેહા ॥
દોહા - તિનમેં અનાદિ કાલસેં, રહ્યો બંધાયકે જંત ।
સાધન માયા તરનકે, કહત હે શ્રીભગવંત ॥

ચોપાઇ

શ્રીભગવાનુવાચ

સુનહુ માત તોય કહુ સબ બાતા, પુરુષ જો જીવાત્મા સાક્ષાતા ।

દેહકે રુપ અવિદ્યા માયા, તિનમેં અનાદિ જીવ બંધાયા ॥
તદપિ દેહકે ગુન હે અપારા, સુખ દુઃખાદિક વિવિધ પ્રકારા ।
તિનસેં જીવકું દેહ જ્યું તબહૂ, ક્ષય વૃદ્ધિ નહિ હોવત કબહૂ ॥
જ્યું જલમેં રહ્યો રવિકો રુપા, જલકે સ્વભાવસેં ભિન્ન અનૂપા ।
જલકે ગુન કંપાદિ જેઉ, તિનસેં ન લિપ્ત હોત રવિ તેઉ ॥
ત્યું જીવાત્મા દેહમેં જોઈ, દેહકે ગુણસેં લિપ્ત ન હોઈ ।
દેહમેં હોત વિકાર અપારા, જીવાત્મા ચેતન અવિકારા ॥
દોહા-ત્યુંહિ અકરતા જીવ હે, નિર્ગુણ અજ અવિકાર ।
યાતેં દેહ જીમિ જીવ નહી, એહિ અચલ નિરધાર ॥૧॥

ચોપાઇ

ઐસો યહ જીવાત્મા જબહી, સુખ દુઃખ હેતુ વિષય જો સબહી ।
પ્રિય અરુ અપ્રિય માયિક જોઈ, તિનમહી અધિક પ્રીતિ જુત હોઈ ॥
તબ અહં મમત્વ ક્રિયાકું ગ્રહહીં, તિનસેં અધિક મૂઢ ચિત્ત રહહીં ।
દેહ ઇંદ્રિ અંતઃકરણ ચારા, તેહિ કિએ કર્મ જો વિવિધ પ્રકારા ।
તિનમહી આપકું કર્તા જાની, હોત હે જીવ અધિક અભિમાની ॥૨॥
કર્મકો માન સો નિજ શિર લાવે, યાતેં જીવ પરવશ દુઃખ પાવે ।
દેહરુપ પ્રકૃતિકે સંગા, લગત હે કર્મકે દોષ અભંગા ।
તિનહિસેં પાપ પુણ્ય જુત જેહૂ, અનંત જોનિમહી ભ્રમત હે તેહૂ ॥
દોહા - દેવમનુષ્યાદિક અનંત, જોનિ વિવિધ પ્રકાર ।
તિનમહી જન્મ રું મૃત્યુસેં, પાવત કષ્ટ અપાર ॥૩॥

ચોપાઇ

જીવ ન વસ્તુગત્ય તનરુપા, દેહસેં ભિન્ન હે પરમ અનૂપા ।
તાતેં દેહ રું વિષય અશેષા, તેહિ સંબંધ નહિ જીવકું લેશા ॥
તોહું જીવ કરે વિષયકો ધ્યાના, યાતેં અચલ રહે તનઅભિમાના ।
તેહિ કારણ યહ જીવ ગમારા, જન્મ મૃત્યુ દુઃખ સહત અપારા ॥
જૈસે સોવત હે નર કોઈ, સ્વપ્નમેં શિર છેદાદિક હોઈ ।
જુઠહું કષ્ટ પ્રાપ્ત ભયો જેહા, બિન જાગે દુઃખ મિટત ન તેહા ॥
ત્યું યહ જીવકું જબલગ ભારી, વિષયકો ધ્યાન રહત દુઃખકારી ।

તોલું જન્મ મરણ દુઃખ જોઉ, મિથ્યા તદપિ મિટત નહી સોઉ ॥૪॥
જીવકું વિષય ધ્યાન હે જેહી, જન્મ મરણકો કારણ તેહી ।
તાતેં મુમુક્ષુ પુરુષ હે તેહા, અધિક દુષ્ટ ઇંદ્રિગણ જેહા ॥
દોહા - સો ઇંદ્રિનકો મગ એહિ, સબહિ વિષયકો ભોગ ।
તિનમહી ચિત્ત અતિ પ્રીતિ જુત, એહિ અચલ ભવરોગ ।
અતિ દૃઢ ભક્તિ જોગ અરુ, અતિશે દૃઢ વૈરાગ્ય ।
ઉભયસેં ચિત્તકું વશ કરે, સોઈ હરિજન બડભાગ ॥
સોરઠા - ધિરેહિ ધિરે તેહૂ, યું નિજ ચિત સોધન કરત ।
વિષયકો ચિંતન જેહૂ, ચિત્તકું ન કરને દેત પલ ॥૫॥

ચોપાઇ

જેહિ સાધનસેં ચિત્ત વશ હોઈ, નિજ માતાકું કહત પ્રભુ સોઈ ।
અધિક શ્રદ્ધા જુત નર હે જેહા, યમ અરુ નિમય રખત દૃઢ તેહા ॥
આસન પ્રાણાયામ હે જેહૂ, પ્રત્યાહાર ધારણા તેહૂ ।
ધ્યાન સમાધિ પ્રજંત હે જેહી, યોગ અષ્ટાંગ કે મારગ તેહી ॥
ઈન સાધનસેં મુમુક્ષુ ધીરા, પ્રભુકી મૂરતિ મહી પરમ ગંભીરા ।
વારમવાર ચિત્તકે ધારે, પ્રભુકો ધ્યાન એક પલક ન ટારે ॥
યું મોમહી નિષ્કપટ જો ભાવા, તિનસેં જુક્ત ઉર નહી છલ દાવા ।
ત્યું મમ કથાશ્રવણ રતિ ભારી, ઈન સાધનસેં જુક્ત અવિકારી ॥૬॥
સબહિકે દેહકું સમ કરી જાને, પંચ ભૂતમય અસત્ય પ્રમાને ॥

હરિગીત છંદ -

ત્યુંહિ જાને આતમ સત્ય ચૈતનરુપ પરમ જનુપ જુ,
નહિ રખત કાહુસેં વૈર દ્વેષકું તજત લખિ દુઃખકૂપ જુ ।
બંધનકે કારણ નારી સુત આદિક પદારથ ત્યાગહી,
ત્રિયત્યાગ નિજ આશ્રમ ઉચિત તિમિ વીરવ્રત અનુરાગહી ॥
દોહા - ગ્રામ્ય કથા સબ વિધિ તજત, સોઈ મૌન વ્રતસાર ।
પ્રભુકું રિઝાવન અતિ બડો, સ્વધર્મ રખત ઉદાર ॥૭॥

ચોપાઇ

મિલત જો અપને ભાગ્ય અનુસારા, હરિ ઇચ્છાસેં વિવિધ પ્રકારા ।
અન્ન વસ્ત્રાદિક જો કછુ હોઇ, તિનહિસેં દૃઢ સંતોષી સોઇ ॥
શુચિ અન્નકો કરે અલપ આહારા, આત્મ અનાત્મકો કરત વિચાર ।
સબહિ ભાતિ ઉપદ્રવ બિન જેહુ, ઐસે શુચિ સ્થલમેં રહે તેહૂ ॥
કામ ક્રોધ લોભા દિક જેહા, તિનસેં અક્ષોભ શાંત રહે તેહા ।
સબહિ પ્રાણિકો મિત્ર ઉદારા, કઠિન બચન નહિ કરત ઉચારા ॥
સબહિ પ્રાણિપર કરુણા ભારી, આત્મનિષ્ઠ નહિ તન અહંકારી ॥૮॥
ધન ત્રિય પુત્ર કુટુંબિ આદિ, તેહિ જુત તન ભવરોગ અનાદિ ।
સો તનમહી અહં મમતા દોઉ, જુઠો આગ્રહ કરત ન સોઉ ॥
દોહા - પુરુષ પ્રકૃતિ જગહેતુકો, રુપ જથારથ જોઇ ।
સો દર્શત જેહિ જ્ઞાનમેં, તિનસેં જુક્ત હે સોઇ ॥૯॥

ચોપાઇ

ઇતને સાધનસેં સુખરુપા, જિનકો ચિત્ત વશ ભયો હે અનૂપા ।
જાગ્રત સ્વપ્ન સુષુપ્તિ જેહૂ, બુદ્ધિકી અવસ્થા મિટ ગઇ તેહૂ ॥
સ્થૂલાદિક તિહુ દેહ હે જેહા, જીવસેં ભિન્ન વિલોકત તેહા ।
ઐસો જોગી પરમ ઉદારા, આત્મદર્શ પાવત શ્રુતિસારા ॥
જ્યું દ્રગમેં રવિ તિનહિસેં માતા, ગગનકો રવિ દેખત સાક્ષાતા ।
ત્યું યહ દેહ રુ ઇંદ્રિ કહાંહિ, અંતઃકરણ ચહુ તિનમાંહિ ॥
મિલ્યો સામાન્ય સત્તાસેં જેહિ, ઐસો નિજ જીવાત્મા દેહી ।
તિન કરિકે શુદ્ધ આત્મા જેહૂ, સુક્ષ્મ સ્થૂલસેં ન્યારો તેહૂ ॥
દોહા - કારણ દેહમેં રહત હે, પ્રબલ સત્તાસેં સોય ।
સો નિજ આત્મા પાયકે, આતમદર્શી હોય ॥૧૦॥

ચોપાઇ

એસો શુદ્ધ જીવાત્મા જેહા, તિહુ શરીરસેં મુક્ત હે તેહા ।
તિહું તનરુપ ઉપાધિ જેહિ, તિનસેં રહિત રહતહે એહિ ॥
અસત જો તન અહંકાર કહાંહી, સત્ય રુપ ભાસત તનમાંહી ।
સત અરુ અસત વિવેક હે જોઉ, તિન જુત બુદ્ધિ જુક્ત હે સોઉ ॥

સત જો અવિદ્યા બંધનકારી, તાસ પ્રવર્તક જીવ અનાદિ ।
કાર્ય કારણરુપ હે જોઈ, દેહ અવિદ્યા જાનો દોઈ ॥
સબહિ મેં વ્યાપક પરમ અનૂપા, સોઈ નિજ જીવાત્માકો રુપા ।
દોહા - અજ અવિનાશિ આતમા, જીવરુપ અભિરામ ॥
તિનહિસેં પર પરમાતમા, સોઈ સદા સુખધામ ॥૧૧॥

ચોપાઇ

અપનો શુદ્ધ જીવાત્મા જેહી, બુદ્ધિકી જુક્તિસેં પાવત તેહી ।
જોગી આતમા પાવત જ્યુંહિ, તેહિ દૃષ્ટાંતસેં કહત હે ત્યુંહિ ॥
કાચકો પાત્ર કી કાંસા થારી, તિનમેં વિમલ ભરિ રાખ્યો વારી ।
સો જલમેં રવિ પ્રતિબિંબ જોઈ, તેહિ આભાસ ભિંતપર હોઈ ॥
તબ સોઈ ભીંતકો દેખી આભાસા, તિન કરિ પાત્રમેં દેખે પ્રકાશા ।
પાત્રકે જલમહી પ્રતિબિંબ જેહૂ, રવિસમ રુપ વિલોકત તેહૂ ॥
પાત્રકે જલમહિ ભાસત જોઉ, સૂરજકો પ્રતિબિંબ હે સોઉ ॥

દોહા - સો રવિકે પ્રતિબિંબસેં, દેખનહાર હે જોય ।
ગગનમેં સૂરજ તાહિકો, યું તેહિ દર્શન હોય ॥૧૨॥

ચોપાઇ

એહિ વિધ કારણ દેહમેં એહા, રહ્યો વિશેષ સત્તાસેં જેહા ।
સોઈ શુદ્ધ જીવાત્માકો રુપા, ગગનમેં રવિસમ પરમ અનૂપા ॥
ત્રિગુણાત્મક અહંકાર હે જોઈ, તિનકે વિષે પ્રતિબિંબ જો હોઈ ।
સો શુદ્ધ જીવાત્માકો જાનો, જલ પ્રતિબિંબ સમ તાહી પ્રમાનો ॥
દેહ ઇંદ્રિ મન ઈન સબમાંહી, પ્રતિબિંબકો આભાસ કહાંહી ।
તિહુ અહંકારમેં પ્રતિબિંબ જેહા, તેહિ આભાસ સ્થલ પ્રતિબિંબ તેહા ॥
તાતેં શુદ્ધ જીવાત્માસ્વરુપા, તેહિ પ્રતાપ ભયો જોગી અનૂપા ।
અપને દેહ ઇંદ્રિ મન જેહૂ, તિનમેં રહ્યો આભાસ હે તેહૂ ।
જોગી પ્રથમ તાહિકું પાવે, તા પિછે યું જુક્તિ લગાવે ।
સો આભાસસેં નિજ અહંકારા, તિનમેં રહ્યો પ્રતિબિંબ ઉદારા ॥
તિનકું જોગી પાવત જબહી, પુનિ અંતર દૃષ્ટિ કરે તબહી ।
સત્ય રુપ અહંકાર હે જોઉ, તિનમેં રહ્યો આભાસ હે સોઉ ॥

દોહા - તિન કરિ કારણ દેહમેં, રહ્યો ક્ષેત્રજ્ઞ જેહૂ ।
અપને શુદ્ધ જીવાત્મકું, જોગી પાવત તેહૂ ॥૧૩॥

ચોપાઇ

અબ યહ જોગિ કહાવત જેહા, શુદ્ધ ક્ષેત્રજ્ઞ પાયો તેહા ।
સો યહ શુદ્ધ ક્ષેત્રજ્ઞ જેહૂ, તિનકો સ્વરુપ કહત હે તેહૂ ॥
પંચ વિષય ઇંદ્રિગણ સારા, ત્યું મન બુદ્ધિ ચિત્ત અહંકારા ।
નિદ્રાસેં માયામહી જબહી, એ સબ ભિન્ન હોત હે તબહી ॥
અધિક શુદ્ધ જીવાત્મા જોઈ, નિદ્રા અહંવૃત્તિ રહિત હે સોઈ ॥૧૪॥
તાહિ સમે જીવાત્મા એહી, અહંકારમહી રહ્યો તબ તેહી ।
અહંકાર જબ નાશકું પાવે, આપ અનષ્ટ તોહુ મુરઝાવે ॥
નિજ આત્માકું મિથ્યા તોહૂ, નાશવંત જિમિ માનત સોહુ ॥
દોહા - જ્યું કોઇ લોભી પુરુષકો, ધન સબ પાયો નાશ ।
આપ ન પાયો નાશ તોહુ, નાશ જ્યું અતિ દુઃખ ત્રાસ ॥
સોરઠા - ત્યું જીવાત્મા જેહિ, આપ ન પાવત નાશ તોહુ ।
નાશ જ્યું માનત એહી, યા કારન અતિ દુઃખ સહત ॥૧૫॥

ચોપાઇ

હે માતા યહ જોગિ પ્રવીના, એહિ વિધ અતિ વિચાર કરી ઝીના ।
અપનો શુદ્ધ જીવાત્મા જોઈ, તાહિકું પાવત તતપર હોઈ ॥
ત્યુંહિ અવિદ્યા પ્રકૃતિસ્વરુપા, તિનસેં મુક્ત હોય રહત અનૂપા ।
અહંકાર જુત વરતત દેહા, ઇંદ્રિયાદિ સબ કારજ એહા ॥
ઇનકો પ્રકાશક આશ્રય જોઉ, શુદ્ધ જીવાત્મા જાનો સોઉ ॥૧૬॥

ચોપાઇ

દેવહૂતિરુવાચ માતા સાક્ષાતા, કપિલદેવ પ્રતિ પુછત બાતા ।
હે સમર્થ હે બ્રહ્મ અવિનાશી, તુમ કહ્યો જોગ પરમ સુખરાશી ॥
ભક્તિ વૈરાગ્યાદિક ઉર ધારે, ઇન સાધનસેં સબહિ મલ ટારે ।
અપનિ અવિદ્યારુપ જો માયા, સો પ્રકૃતિસેં મુક્ત મુનિરાયા ॥
અપને શુદ્ધ આતમકું પાવે, યહ મેરે મનમેં નહિ આવે ।
પુરુષ જો શુદ્ધ જીવાત્મા કહાંહિ, કબહુ પ્રકૃતિ તેહિ છોડત નાંહિ ॥

દોહા - પુરુષહુ ત્યું યહ પ્રકૃતિકો, કબહુ ન છોડત સંગ ।
ઈન દોઉકું પરસ્પર, આશ્રય રહત અભંગ ॥
સોરઠા - એ દોઉ સત્ય સ્વરુપ, કબહુ ન સો ન્યારે રહત ।
એહિ વિધ સંગ અનૂપ, સો કિમિ ન્યારે હોઈ શકત ॥૧૭॥

ચોપાઇ

જ્યું પ્રથિવી અરુ ગંધ એ દોઈ, મિલેઈ રહત નહિ ન્યારે હોઈ ।
જ્યું જલ અરુ રસ ન્યારે નાંહિ, ભિન્ન ન હોત કાલ તિહુમાંહિ ॥
ત્યું યહ બુદ્ધિ જો અવિદ્યારુપા, તિનહિસેં પર જો જીવ અનૂપા ।
ભિન્ન ભાવ નહિ પાવત સોઉ, અતિશે મિલે હે પરસ્પર દોઉ ॥૧૮॥
સહજ અકર્તા પુરુષ જો જીવા, તેહિ યહ કર્મકો બંધ સદૈવા ।
સો પ્રકૃતિકે તિહુ ગુણ જેહૂ, તેહિ આશ્રિત રહે બંધન એહૂ ।
પ્રકૃતિકે ગુન રહત હે જોલુ, જીવ મુક્ત ક્યુ હોવત તોલુ ॥૧૯॥
પ્રભુ તુમ કહે સાધનસેં પ્રાની, શુદ્ધ નિજ આત્મ વિચારસેં ધ્યાની ।
કબહુક કામ ક્રોધ અરુ લોભા, મોહ માન ઈર્ષ્યા મૃત્યુ ક્ષોભા ॥
ઈન આદિકકો અતિ ભય ભારી, નિવૃત્તિ ભયો યું ભાસે અઘારી ॥
દોહા - તદપિ ભયકે હેતુ હે, માયા અરુ ગુણ જોય ।
તાસ નિવૃત્તિ નહિ હોત તબ, પુનિ ભય પ્રાપત હોય ॥
સોરઠા - યાતેં કૃપા નિધિ મોય, એહિ બડો સંશય રહત ।
યાકો ઉત્તર જોય, સોઈ કહઉ સંશય હરન ॥૨૦॥

ચોપાઇ

શ્રીભગવાનુવાચ

અબ જેહિ સાધનસેં તતકાલા, પ્રકૃતિ રું ગુણ મિટ કહત હે સોઈ ।
સુનહુ માત પ્રભુ રિઝન કાજા, શુદ્ધ મન સેવત સંત સમાજા ॥
હોય નિષ્કામ રખત નિજધર્મા, ધર્મ વિરુદ્ધ કરત નહિ કર્મા ।
મમ અવતાર કથા હે જોઉ, નિર્મલ મનસેં સુનત નિત્ય સોઉ ॥
બહુત કાલ તેહિ શ્રવણસેં ભારી, તીવ્ર ભક્તિ ઉપજત સુખકારી ।
મોહિમેં અતિ દૃઢ ભક્તિ જેહા, નિર્ગુણ ભક્તિ કહાવત તેહા ॥
વિશ્વકી ઉત્પત્તિ જિનસેં હોઈ, ઐસે પ્રકૃતિ પુરુષ હે દોઈ ॥૨૧॥

તિનકો સ્વરુપ જથારથ જેઉ, જિનમેં ભાસે દૃઢ જ્ઞાન હે તેઉ ।
દોહા - તપ જુત યોગ અષ્ટાંગ અરુ, અધિક પ્રબલ વૈરાગ્ય ॥
આત્મનિષ્ઠા રુપ જેહિ, દૃઢ સમાધિ દૃઢ ત્યાગ ॥૨૨॥

ચોપાઇ

ઉભય લોકસેં બર્ને જેહા, નિજ ધર્માદિક સાધન એહા ।
અધિક તીવ્ર સાધનસેં તબહી, પુરુષ જો જીવાત્માકી સબહી ॥
ગુણ રુ કર્મ વાસના જુત ભારી, પ્રબલ અવિદ્યા અતિ દુઃખકારી ।
સો નિશદિન અતિ જરતિ જાવે, ધિરે હિ ધિરે નાશકું પાવે ॥
અગ્નિકો ઉત્પત્તિ કારણ જેહૂ, અરણિકો કાષ્ઠ મથન કરે તેહૂ ।
મથનસેં આપમેં અગ્નિ જોઈ, પ્રગટ હોય તેહિ જારત સોઈ ॥
ત્યું યહ દેહ ઈંદ્રિકે રુપા, પ્રકૃતિસેં જો કિએ હે અનૂપા ॥
નિજ ધર્માદિક સાધન જેહિ, અધિક તીવ્ર સુખદાયક તેહી ॥
તિનસેં પ્રબલ પ્રકૃતિ જરિ જાવે, તબ યહ પુરુષ પરમ સુખ પાવે ॥

દોહા - પુરુષકું દેહાદિક વિષે, અહં મમત્વ ટરી જાત ।
તબ યહ બ્રહ્મસેં એહ હોઈ, વર્તત હે સાક્ષાત ॥૨૩॥

ચોપાઇ

ભુક્તે હે વિષયરુપ સુખ જાકે, દેખેહે દોષ નિરંતર તાકે ।
ઐસી પ્રકૃતિ દેહાદિકરુપા, સબ વિધિ તાકી જાતિ દુઃખકૂપા ।
આત્મ અનાત્મ વિચારસેં ધીરા, અહંમમત્વ સબ ત્યાગી પ્રવીરા ।
યું પ્રવૃત્તિકો કરત હે ત્યાગા, ચૈતનરુપ રહત બડભાગા ॥
ઈશ્વરકે સાધર્મ્યકું પાયો, બ્રહ્મસ્વરુપમેં એકતા લાયો ।
ઐસો જોગિ બ્રહ્મમય જેહિ, વિષયમેં પ્રકૃતિ ન બાંધત તેહિ ॥૨૪॥
નિદ્રાવશ સોયા નર જોઈ, તાહિ સ્વપ્ન બહુ દુઃખપ્રદ હોઈ ।
સોઈ પુરુષ જાગત હે જબહી, સ્વપ્ન મોહ હિત રહત ન તબહી ॥૨૫॥

હરિગીત છંદ

એહિ ભાતિ તત્વકે સબહિ લક્ષણ જ્ઞાનસેં જાગત ભયો,
ત્યુંહિ પુરુષ પ્રકૃતિ સ્વરુપ જ્ઞાનસેં તત્વ જાનીકે ભય ગયો ।

જાને જથારથ જીવ ઈશ્વર બ્રહ્મ તિનકે સ્વરુપ જુ,
આત્મા જો બ્રહ્મસ્વરુપ તિનકિ સ્થિતિહુ પાયો અનૂપ જુ ॥
પરબ્રહ્મ પુરુષોત્તમ મેં તાહિમેં ભક્તિજોગસેં ધીર જુ,
જો રહત હે નિજમન મોહિમેં જોગીસોં પરમ ગંભીર જુ ।
સોઈ જોગિકો પ્રકૃતિ સો કબહુ પરાભવ નહી કરત હે,
મમ પ્રબલ ભક્તિ પ્રતાપ જુત જોગીસેં માયા ડરત હે ॥

દોહા - સો જોગિકે જ્ઞાનકું, પ્રકૃતિ કરત નહિ બાધ ।
માયા હે તોહુ કહા કરે, મમ જન પરમ અગાધ ॥૨૬॥

ચોપાઇ

અગણિત જન્મકે પુણ્યસેં જબહી, અતિ નિર્મલ મન હોવત તબહી ।
અધ્યાત્મ જો જ્ઞાન શ્રુતિસારા, તિનહિમેં બાઢત પ્રીતિ અપારા ॥
બ્રહ્મલોક પર્યંત કહાંહિ, એ સબ લોકકે સુખ તિન માંહિ ।
જાહિકું ઉપજ્યો દૃઢ વૈરાગા, ઐસો મુનિવર અતિ બડભાગા ॥૨૭॥
અતિશે મમ કરુણાસેં એહી, બ્રહ્મસ્વરુપ કહાવત જેહી ।
તેહિ સંગ આપકું એકતા જાની, મેરો ભક્ત જોગી વિજ્ઞાની ॥
કૈવલ્ય પદ હે જાકો નામા, ઐસો મેરો અક્ષર ધામા ।
તિનકું સુખહિસે જોગી પાવે, સોઈ મોક્ષ સાક્ષાત કહાવે ॥
અતિશે આનંદ જિનમહી રહહિં, અક્ષર ધામ તાહિ શ્રુતિ કહહિં ।
મેઈહું અક્ષરકો આધારા, ઐસો એહિ મમ ધામ ઉદારા ॥
દોહા - આતમજ્ઞાનસેં જાહિકે, સબ સંશય ભએ નાશ ।
ઐસે નિર્ભય જોગિકો, હોત બ્રહ્મપુર વાસ ॥
તનુ તજિ અક્ષરધામકું, જોગી પાવત જોઈ ।
પુનિ તાકુ સંસારમેં, જન્મ મૃત્યુ નહિ હોઈ ॥૨૮-૨૯॥

ચોપાઇ

સુનહુ માત એહિ ભાતિ ઉદારા, સિદ્ધ ભયો જોગી અવિકારા ।
તેહિ તનુ તજન સમે તતકાલા, અણિમાદિક સબ સિદ્ધિ વિશાલા ॥
અંતરાય કરનેકુ આવે, જોગિકું બહુ લોભ દેખાવે ।
તબહિ સો જોગિકો ચિત્ત જોઈ, સિદ્ધિનમહી સકામ નહિ હોઈ ॥

તબ મમ આત્યંતિક ગતિ જેહા, અક્ષર ધામકું પાવત તેહા ।
જેહિ ગતિ પાયકે જોગી સોઉ, જન્મ મૃત્યુ નહીપાવત કોઉ ॥
મેંહિ જો વાસુદેવ ભગવંતા, મેરો હિ ભજન કરત જો સંતા ।
સોઈ મમ ભક્તિજોગસેં માતા, પ્રાપ્ત હોત સિદ્ધિ સાક્ષાતા ॥
દોહા - એહિ મમ ભક્તિ જોગ બિન, સિદ્ધિ ન આવત પાસ ।
આત્મજ્ઞાન આદિક અનંત, કરહિ જો કોટિ અભ્યાસ ।
બિન ઈચ્છે મમ સંત ઢીગ, રિદ્ધિ સિદ્ધિ સબહી જાત ।
મુક્તાનંદકે પ્રભુ કહ્યો, નિજજન બલ સાક્ષાત ॥૩૦॥

ઈતિ શ્રીમદ્ભાગવતે મહાપુરાણે પારમહંસ્યાં સંહિતાયાં તૃતીયસ્કંધે
કપિલગીતાયાં યોગશાસ્ત્રે શ્રીકપિલદેવહૂતિસંવાદે સાંખ્યયોગે
મુક્તાનંદમુનિ વિરચિત-ટીકાયાં પ્રકૃતિપુરુષવિવેકનિરૂપણનામા
તૃતીયો અધ્યાયઃ ॥૩॥

અધ્યાય-૪

ચોપાઇ

તૃતીય અધ્યાયમેં બનેઉ ભારી, સ્વધર્મ ભક્તિજોગ સુખકારી ।
દઢ વૈરાગ્યકો કિયા હે બખાના, પુરુષ પ્રકૃતિકે રુપ કો જ્ઞાના ॥
ઈન આદિક સબ સાધન જોઈ, અધિક તીવ્ર કિનેસેં સોઈ ।
નિજ પ્રકૃતિસેં મુક્ત હોય જંતા, બ્રહ્મસ્વરુપ ભજત ભગવંતા ॥
પરમ મોક્ષ સોઈ પાવત પ્રાની, એ સબ ભિન્ન ભિન્ન કહેઉ બખાની ।
અબ ચૌથે અધ્યાયમેં એહિ, જોગકે શાસ્ત્ર સબીજસેં જેહિ ॥
વાસુદેવ પ્રભુકો કહ્યો ધ્યાના, તિનહિસેં માયા તરત સુજાના ॥
દોહા - જેહિ વિધિ યહ જીવાતમા, બ્રહ્મ સ્વરુપી હોય ।
પરમ ગતિ જયું પાવહિ, કહત હે મહા પ્રભુ સોય ॥

ચોપાઇ

શ્રીભગવાનુવાચ

અબહિ કપિલ દેવ ભગવાના, દેવહૂતિકું કહત સુજાના ।
હે નૃપપુત્રિ સુનહુ મમ બાતા, જોગ સબીજ કહુ તોય માતા ॥
વાસુદેવકો ધ્યાન હે જોઈ, જિનમહી દઢ આલંબન સોઈ ।

ઐસો જોગ અષ્ટાંગ હે જોઉ, તેહિ લક્ષણ તોય કહિહુ સોઉ ॥
જેહિ જોગ વિધિસેં મન એહા, અતિશે નિર્મલ હોયકે તેહા ।
પ્રથમ ભએ સબ સંત ઉદારા, નારદ અંબરીષ અવિકારા ॥
પ્રહ્લાદાદિક સાધુ સબહી, તેહિ મગ મન બરતત હે અબહી ॥૧॥
અબ યહ જોગકે અંગ હે જેઉ, યમ અરું નિયમ કહત હે તેઉ ।
સુનહુ માત નિજ સામર્થ્ય જોલું, અપના ધર્મ ન તજના તોલું ॥
નિજ તન શક્તિ જુક્ત હે જાકુ, ધર્મ ન શિથિલ કરના તાકુ ।
ત્યું અધર્મસેં નિવૃત્ત રે'ના, હરિગુન બિન અન્ય બચન ન કે'ના ॥
દોહા - ઈશ્વર ઈચ્છાસેં મિલ્યો, અન્ન વસ્ત્રાદિક જેહૂ ।
તિનહિસેં સંતોષ જુત, રખત અચલ વ્રત એહૂ ॥
આતમદર્શિ સંતકે, ચરણકો પૂજન જોય ।
સો કરના અતિ પ્રેમ જુત, અતિશે તતપર હોય ॥૨॥

ચોપાઇ

ધર્મ અર્થ અરુ કામસ્વરુપા, પ્રવૃત્તિ ધર્મ તજના દુઃખકૂપા ।
મોક્ષધર્મ જો અતિ નિષ્કામા, સોઈ નિવૃત્તિ ધર્મ સુખધામા ॥
તિનમહી રખનિ પ્રીતિ અપારા, કરના યુક્ત શુચિ અન્નકો આહારા ।
દુષ્ટ વિમુખ જન બિન સ્થલ જેહી, સબહિ ઉપદ્રવ બિન શુચિ તેહિ ॥
ઐસે સ્થાનક મહી નિત્ય રે'ના, કાહુ પ્રાનિકુ દુઃખ નહિ દેના ॥૩॥
મન કર્મ વચનસેં કાહુક જોઈ, પીર ન કરનિ અહિંસા સોઈ ।
હિંસા રહિત જથારથ જેહૂ, એહિ વિધિ બોલત સત્ય હે તેહૂ ॥
મનહુંસે પર દ્રવ્ય ચોરત નાંહી, સોઈ સબ વિધિ અસ્તેય કહાંહિ ।

હરિગીત છંદ

નિજ દેહકો નિરવાહ જિનસેં સોઈ પદારથ રાખહી,
તિનસેં પદારથ અધિક તિનકું તુરતહિ દે નાખહી ।
બ્રહ્મચર્ય નિજનિજ વર્ણ આશ્રમ ઉચિત શાસ્ત્ર જ્યું કહત હે,
તેહિ ભાતિ ત્રિય સંગ ત્યાગ રાખહિં વીરવ્રત ઈમિ ગ્રહત હે ॥
નિજ વર્ણ આશ્રમ જોગ્ય શાસ્ત્રમેં કહેઉ વિષયકે ભોગ જુ,
તિનહિકો વ્રત આદિકમહી સંકોચ સોઈ તપ જોગ જુ ।

જલ મૃતિકાસેં શુચિ રહત સોઈ બાહ્ય શૌચ કહાવહિં,
અંતરકો શૌચ જો અસદ વાસના ત્યાગિ હરિગુન ગાવહિં ॥

દોહા - સદ્ગ્રંથનકો પ્રેમ જુત, રાખહિ નિત્ય અભ્યાસ ।
સોઈ સ્વાધ્યાયસેં હરિ બિના, ત્યાગત દુજિ આશ ॥
સોરઠા - પુરુષ જો શ્રીભગવાન, વાસુદેવ વિષ્ણુસ્વરુપ ।
તિનહિકો હોઈ એક તાન, પૂજન કરના પ્રેમ જુત ॥૪॥

ચોપાઇ

ગ્રામ્ય વાર્તા કરત જો ત્યાગા, સોઈ વ્રત મૌન રખત બડભાગા ।
ઈહાંલુ યમ રુ નિયમ કહે દોઈ, આસનાદિ અંગ કહત હે સોઈ ॥
સુનહુ માત સબ આસન જેહી, તિનહિસેં સ્વસ્તિક શ્રેષ્ઠ હે તેહી ।
સ્વસ્તિક આસન જિતત જબહી, અતિ સ્થિર ભાવકું પાવત તબહી ॥
તા પિછે ધીરજ ધરી જોઈ, પ્રાણ જિતના તતપર હોઈ ।
ઈંદ્રિય કું વિષયસેં ધીરા, પીછે ફેરત પરમ ગંભીરા ॥
મન કરિ હૃદયમેં રોકત એહા, વિષયમેં પ્રવૃત્ત ન દેત ન દેહા ॥૫॥
પ્રાણકે સ્થાનક ચક્ર હે જોઉ, મૂલાધારાદિક ષટ સોઉ ।
તિન મધ્ય કોઉ એક ચક્રકે માંહિ, મન જુત પ્રાણકું ધરના તાહિ ।
વૈકુંઠ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાના, લીલા જુત કરના તેહિ ધ્યાના ॥
દોહા - વાસુદેવકે રુપમહી, તદાકારતા જોઈ ।
આત્મા જો મન તાહિકો, સમાધાન હે સોઈ ॥૬॥

ચોપાઇ

પ્રાણ વાયુ જિત્યો હે જેહિ, એસો જોગિ અનાલસુ એહી ।
અધિક અસાધુકે મગમાંહી, વિષય ભોગ હિત પ્રવર્તત તાંહી ॥
વિષયસેં દૂષિત મન હે જોઈ, સતશાસ્ત્ર શ્રવણાદિક સોઈ ।
ઈન ઉપાયસેં કરિકે મન જેહૂ, ધિરેહિ ધિરે બુદ્ધિ કરી તેહૂ ॥
શ્રીહરિકી મૂરતિમહી જોરે, પ્રભુ બિન ઓરસેં પ્રીતિ તોરે ॥
અતિશે આસન જિતે સબહી, ઐસો જોગી શુચિ દેશમેં તબહી ॥૭॥
કૃશ મૃગચર્મ રું વસ્ત્રસેં ભારી, આસન કરીકે પરમ સુખકારી ।
સો આસનમહી બેઠિકે ધીરા, સ્વસ્તિક આસન કરત ગંભીરા ॥

દોહા - સરલ દેહકુ રાખિકે, ત્યાગત તન સુખ આશ ॥
પ્રાનકું જિતન કારને, કરત હે દૃઢ અભ્યાસ ॥૮॥

ચોપાઇ

પૂરક કુંભક રેચક જેહિ, તિનસેં પ્રાણમગ શોધત તેહિ ।
અથવા સો પ્રતિકુલસેં પ્રાની, પ્રાનકો મગ શુદ્ધ કરત હે ધ્યાની ॥
ઈડાસેં પૂરક કરત હે જબહી, રેચક કરત પિંગલાસેં તબહી ।
સુલટો પ્રાણાયામ હે એહૂ, પ્રાણકો મગ શુદ્ધ કરત હે તેહૂ ॥
પૂરક કરત પિંગલા દ્વારા, ઈડાસેં રેચક કરત ઉદારા ।
એહિ પ્રતિકુલ કરત અભ્યાસા, પ્રાણકો મગ શોધત સોઉ શ્વાસા ॥
યું કરિકે જિમી ચિત સ્થિર રહહી, પુનિ ચંચલતા દોષ ન ગ્રહહી ।
તેહિ વિધ પ્રાણકો મગ શુદ્ધ કરહિ, જ્યું હરિ આજ્ઞા ત્યું અનુસરહી ॥૯॥
પ્રાણવાયુ જિત્યો હે તેઉ, એસે જોગિકો મન જેઉ ।
થોરેહિ કાલસેં રજ તમ રુપા, મલસેં રહિત શુદ્ધ હોત અનૂપા ॥
દોહા - જ્યું વાયુ અરુ અગ્નિસેં, કનક તપાયો અપાર ।
હોત શુદ્ધ અન્ય ધાતુકે, ત્યાગત સબહી વિકાર ॥
સોરઠા - ત્યું યહ જોગી જોઈ, તાકો મન શુદ્ધ હોત તબ ।
રજ તમકે મલ સોઈ, સબહી તજત દૃઢ હરિ ભજત ॥૧૦॥

ચોપાઇ

પ્રાણાયામસેં જોગી એહૂ, વાત પિત્ત કફ હેતૂ તેહૂ ।
ઐસે કામાદિક હે જોઉ, સબહિ દોષકું જારત સોઉ ॥
ત્યુંહિ ધારણાસેં તતકાલા, જારત હે સબ પાપ વિશાલા ।
પ્રત્યાહારસેં જોગી ઉદારા, વિષયકે બંધન જારે અપારા ॥
ધ્યાનસેં અનઈશ્વર મત જેહા, સમઝિ વિચારીકે જારત તેહા ।
પ્રભુ બિન પ્રકૃતિ કાલ કર્માદિ, જગતકે કારણ એહિ અનાદિ ॥
ઉત્પત્તિ સ્થિતિ લય ઈનહિસેં હોઈ, ઐસે કુતર્ક જારત સોઈ ॥૧૧॥
જબ નિજ મન રજ તમ મલ ત્યાગે, શુદ્ધ હોય પ્રભુપદ અનુરાગે ।
જોગસેં નિશ્ચલ મન ભયો જબહી, સાવધાન હોય જોગી તબહી ॥

દોહા - નાસાસેં અગ્રકું, દ્રગ કરી દેખે સુજાન ।
વાસુદેવકી મૂરતિકો, કરત નિરંતર ધ્યાન ॥૧૨॥

ચોપાઇ

અબ શ્રીકપિલ દેવ ભગવંતા, જેહિ રુપસેં આપ અનંતા ।
કર્દમ ઋષિકું દર્શન દીના, પુત્ર હોન વર દિન પ્રવીના ॥
અપનો સોઈ સનાતન રુપા, વાસુદેવ પ્રભુ પરમ અનૂપા ।
તાકો ધ્યાન કહત સુખકારી, રુપકો વરણન કહત હે ભારી ॥
સુનહુ માત પ્રભુરુપ ઉદારા, વાસુદેવ તન તેજ અંબારાઅધિક ।
પ્રસન્ન મુખપંકજ રહહી, શોભા સબહી કવન તેહિ કહહી ॥
પદ્મગર્ભ સમ રક્ત રસાલા, અતિ તિખે તેહિ નયન વિશાલા ।
નીલ સરોરુહ દલ જિમી શ્યામા, શ્રીઘનશ્યામ રુપ છબિધામા ॥
શંખ ચક્ર ગદા પદ્મ બિરાજે, આયુધધારી અધિક છબિ છાજે ॥૧૩॥
અતિ શોભા જુત પંકજ જેહૂ, તાસ તંતુ અતિ પિરે તેહૂ ।
તેહિ સમ પીત પીતાંબરધારી, વાસુદેવ પ્રભુ ભવભયહારી ॥
દોહા - ઉર બિચ શ્રીવત્સ ચિહ્ન જુત, મૂરતિ અધિક અભિરામ ।
કૌસ્તુભ મણિ જુત કંધરા, પ્રભુ સબ શોભાધામ ॥૧૪॥

ચોપાઇ

મત્ત ભ્રમર સુંદર કરે ગાના, સો જેહિ માલામહી લપટાના ।
ઐસી બનમાલા છબિધામા, તિન કરી વ્યાપ્ત રુપ અભિરામા ॥
અધિક અમૂલ્ય રત્નજુત રાજે, સોઈ મોતિનકે હાર ઉર છાજે ।
શિશ મગુટ કર કંકણ શોભે, બાજુબંધ દેખત મન લોભે ॥
નૂપુર આદિ આભૂષણ ધારી, વાસુદેવ પ્રભુ અતિ સુખકારી ॥૧૫॥
રત્ન જડિત કંચનકી જેહા, કટિમેખલા અનુપમ એહા ।
તિનસેં જુક્ત કરી સોહે અપારા, વાસુદેવ સોઈ જગઆધારા ॥
ભક્તકો હૃદયકમલ અવિકારી, સોઈ આસનમહી રહત મુરારી ॥
દોહા - અતિશે દર્શન જોગ અરુ, અધિક શાંત જેહી રુપ ।
નિજ જનકે મન નયનકું, હર્ષ બઢાવે અનૂપ ॥૧૬॥

ચોપાઇ

સદા જાસ દર્શન અતિ સુંદર, વાસુદેવ ભગવાન વિશ્વંભર ।
સબહિ લોક જેહિ નમત અપારા, સદા તરુણ વપુ રહત ઉદારા ॥
ભક્તકું કરન અનુગ્રહ ભારી, અતિ આતુર હોઈ જાત મુરારી ॥૧૭॥

કીર્તન કરને જોગ્ય અપારા, તીર્થરુપ જેહિ યશ શ્રુતિસારા ।
અતિ પવિત્ર જેહિ કીર્તિ ભારી, વાસુદેવ પ્રભુ અજ અવતારી ॥
ધ્રુવ અંબરીષ પ્રહ્લાદ ઉદારા, બલિ અરુ પ્રિયવ્રત આદિ અપારા ।
ઈન સબ ભક્તકો જશ અઘહારી, અધિક બઢાવત દેવ મુરારી ॥
ઐસે વાસુદેવ ભગવાના, તેહિ સબ અંગકો કરત યું ધ્યાના ।
તાકો મન હરિ મૂર્તિમાંહી, અતિશે પ્રીતિ જુક્ત રહે તાંહી ॥

દોહા - જોલું મન પ્રભુમેં રહે, તોલું ધરત હરિ ધ્યાન ।
જબ હરિસેં મન ચલત તબ, ધ્યાન ન કરત સુજાન ॥

સોરઠા - તબ કરે આત્મવિચાર, કિ પ્રભુકે કીર્તન કરત ।
કિ કરે કથા ઉચ્ચાર, ઈનસેં રજ તમ ગુન ટરત ॥૧૮॥

ચોપાઇ

જિનમહી હે શુદ્ધ ભાવ અપારા, ઐસે ચિત્તસેં જોગી ઉદારા ।
નિરખન જોગ્ય હે લીલા જોકિ, અધિક અલૌકિક પ્રભુ તાકિ ॥
ઐસે વાસુદેવ ભગવાના, જોગી કરત તાહિકો ધ્યાના ।
શ્વેતદ્વીપ વૈકુંઠ જો ધામા, દ્વારિકાં મથુરાં વ્રજ અભિરામા ॥
ઈન આદિક સ્થાનકમહિ સ્વામી, પ્રભુ વિચરત જનહિત બહુનામી ।
ઠાઢે રહત ચલત અરુ સોવે, બૈઠે જિમિ ત્યુંહિ ધ્યાનમેં જોવે ॥
કિ નિજહૃદેકમલમહી ધીરા, પ્રભુકો ધ્યાન કરે પરમ ગંભીરા ॥૧૯॥

વાસુદેવકી મૂરતિ એહિ, તિનમહી સ્થિતિ પાયો સોઈ ।
ઐસો અપને ચિત્તકું જાની, મુનિવર જુક્તિ કરત સુખદાની ।

દોહા - યત્ન બિના ભગવાનકે, અંગકી સંસ્મૃતિ હોય ॥
તેહિ હિત એક એક અંગમહી, ચિત્તકું જોરત સોય ॥૨૦॥

ચોપાઇ

સુનહુ માત જો જોગી સુજાના, પ્રથમ શ્રીવાસુદેવ ભગવાના ।

તિનકે ચરનકમલ સમ જોઈ, સબ વિધિ તાસ ધ્યાન કરે સોઈ ॥
પ્રભુકે ચરનકમલમહી એહા, ચિન્હ વજ્ર અંકુશ ધ્વજ તેહા ।
કમલ રુ અષ્ટકોણ જબ જેહૂ, સ્વસ્તિક ઉર્ધ્વ રેખા મત્સ તેહૂ ॥
જાંબુ ત્રિકોણ કલશ સુખકારી, ગોપદ અર્ધચંદ્ર અઘહારી ।
વ્યોમ ધનુષ યહ ષટદશ જોઉ, તેહિ જુત પ્રભુપદ સુખપ્રદ સોઉ ॥
ઉજ્જવલ ઉન્નત રક્ત અપારા, કાંતિ સહિત શોભાસેં ઉદારા ।
એસે નખમંડલકી કાંતિ, તિનસેં હોત ધ્યાતા ઉર શાંતિ ॥
દોહા - સોઈ કાંતિ હરિભક્તકે, હૃદયકમલસેં માત ।
મેટત અતિબડ સુષુમ્નિ તમ, ધ્યાનકો ફલ સાક્ષાત ॥૨૧॥

ચોપાઇ

પુનિ યહ પ્રભુ પદકમલકો માતા, મહિમા તોય કહુ સાક્ષાતા ।
પ્રભુ પદપંકજ ધોએ વિધાતા, પ્રગટિ દેવસરિતઅતિ સુખદાતા ॥
સબહિ નદીમધ્ય શ્રેષ્ઠ સો ગંગા, સ્પર્શત જલ પાતક કરે ભંગા ।
તીર્થરુપ તાસ જલ જાની, શિવ નિજ શીશ ધર્યો મુદ આની ॥
તિનસેં શિવકું અધિક શિવ ભએઉ, પુનિતસેં અધિક પુનિત હોય રએઉ ।
નારદ સનકાદિકસેં જેહી, સેવન જોગ્ય શંભુ ભએ તેહી ॥
ઐસે પ્રભુપદ અતિ સુખધામા, પુનિ તેહી મહિમા કહુ અભિરામા ।
ધ્યાનકો કર્તા ભક્ત હે એહૂ, તેહિ ઉર પાપકે પર્વત જેહૂ ॥
દોહા - તિનમહી વજ્ર જ્યું ધરત તબ, તોપર પાપ પ્રહાર ।
ઐસે પ્રભુપદ જાનિકે, ઉર ધારત કરી પ્યાર ॥
સોરઠા - જોગી પરમ સુજાન, બહુત કાલ ચિંતન કરત ।
યું પ્રભુ પદકો ધ્યાન, ઉરસેં ન ત્યાગત એક પલ ॥૨૨॥

ચોપાઇ

સમર્થ જન્મ મૃત્યુ ભયહારી, વાસુદેવ પ્રભુ અતિ સુખકારી ।
તિનકે જાનુ જો પિંડુરિ દોઈ, જોગિ નિજઉર ધારત સોઈ ॥
સબહી ચરાચર જીવ હે એહા, તિનહિકે કર્તા બ્રહ્મા જેહા ।
અજહુંકિ માતા જગ પ્રતિપાલા, પંકજસમ જેહી નયન વિશાલા ।
ઇંદ્રાદિક સબ સુરગણ જેહૂ, પ્રેમસેં જાહિ નમત હે તેહૂ ।

ઐસિ રમા સો પ્રેમ ઉર આની, નિજઉર ઉપર રાખિ સયાની ॥
નિજ કર કમલ તુલ્યસેં જોઉ, પ્રભુ પદપંકજ ચાંપત સોઉ ॥
દોહા - અતિશે સ્પર્શકી ચાતુરી, તિનસેં સુખદ અપાર ।
પ્રભુકે જાનુ ઉત્સંગ ધરી, શ્રી સેવત કરી પ્યાર ॥
ઐસે પ્રભુકે જાનુકો જોગી પરમ સુજાન ।
અધિક પ્રેમ ઉર લાયકે, કરત નિરંતર ધ્યાન ॥૨૩॥

ચોપાઇ

પુનિ સોઈ જોગી પ્રેમ ઉર આની, વાસુદેવ પ્રભુ લખિ સુખદાની ।
શ્રીપતિકે સુખદ ઉરુ દોઉ, તિનકો ચિંતન કરત હે સોઉ ॥
સો પ્રભુકે સુંદર ઉરુ દોઈ, ગરુડકે ભુજપર સોહત સોઈ ।
ગરુડારુઢ હોત પ્રભુ જબહી, ઉરુ દોઉ અતિ સોહત હે તબહી ॥
ઓજ જો બલ તિનકે આધારા, અતસિ કુસુમસમ કાંતિ અપારા ।
શ્યામ તદપિ અતિ શોભા ભારી, ઉરુ દોઉ પ્રભુકે અધિક સુખકારી ॥
પ્રભુકો નિતંબ વસ્ત્ર જુત જેઉ, જોગી ચિંતન કરત હે તેઉ ।
પગકી ઘુટિ પ્રજંત વિશાલા, પીતાંબર પહિર્યો હે દયાલા ॥
દોહા - સોઈ પીતાંબર તાહી પર, બાંધિ હે પરમ ઉદાર ।
કંચનકી કટિમેખલા, શોભા તાસ અપાર ॥
એહિવિધ પ્રભુકે નિતંબકો, કરત નિરંતર ધ્યાન ।
સો જોગીકો ઉરવિષે, લેશ ન રહે અજ્ઞાન ॥૨૪॥

ચોપાઇ

પ્રભુકો નાભિરુપ હ્રદ જેહા, તિનકો ધ્યાન કરત મુનિ એહા ।
ભુવન જો ચૌદ લોકમય એહી, તાહિકો, આશ્રયરુપ હે જેહી ॥
ઐસો પ્રભુકો ઉદર તિનમાંહી, નાભિરુપ જો હ્રદ રહાંહી ।
જો નાભિ હદ વિષે અનૂપા, અતિબડ અજકો સ્થાનકરુપા ॥
સબહિ લોકમય પદ્મ હે જેહુ, અતિ પ્રસિદ્ધ ઉપજત ભયો તેહૂ ।
અધિક શ્રેષ્ઠ મરકત સમ શ્યામા, પ્રભુકે સ્તનકો જુગલ અભિરામા ॥
અતિ ઉજ્જવલ મુક્તાફલ હારા, તિનકી કાંતિસેં ગૌર અપારા ।
ઐસે પ્રભુકે જુગલ સ્તન જોઈ, મુનિ તેહિ ચિંતવન તતપર હોઈ ॥૨૫॥
સબહિ દેવસેં શ્રેષ્ઠ ઉદારા, સબહિ લોક જેહિ નમત અપારા ।

બ્રહ્માદિક સુરગણકે સ્વામી, વાસુદેવ જગ અંતરજામી ॥
તિનકે વક્ષઃસ્થલ સુખદાઈ, મુનિ નિજ મનમેં ધરત હિત લાઈ ॥
દોહા - પ્રભુકો વક્ષઃસ્થલ સદા, શ્રીકો સ્થાનકરુપ ।
ધાતાકે મન નયનકું, અતિ સુખ દેત અનૂપ ॥
કૌસ્તુભ મણિહુકિ અધિક, શોભા દેત બઢાય ।
ઐસે પ્રભુકુ કંઠકો, ધ્યાન કરત હિત લાય ॥૨૬॥

ચોપાઇ

પ્રભુકે સુખદ ચહુ ભુજજેહા, જોગી સબ વિધિ ચિંતવત તેહા ।
ક્ષીરસિંધુ મંથન કિયો જબહી, મંદર ગિરિ રવાઈ કિયો તબહી ॥
વાંસ જ્યું મંદર ફેરત રએઉ, કર ભૂષણ તેહિ ઉજ્જવલ ભએઉ ।
કનકકડાં બાજુબંધ જેઉ, તેહિ જુત કરસરોજ હે તેઉ ॥
લોકપાલ ઇંદ્રાદિક જોઈ, પ્રભુ ભુજબલ આશ્રિત રહે સોઈ ।
જાકો તેજ સહ્યો નહિ જાવે, આરા સહસ્ર જુક્ત સોઈ કહાવે ॥
ચક્ર સુદર્શન પ્રભુકો એહૂ, જોગી ધ્યાનમેં લાવત તેહૂ ।
પ્રભુકે કર સરોજમહી એહી, રાજહંસ જિમિ સોહત જેહિ ॥
દોહા - ઐસો પ્રભુકો શંખ હે, પાંચજન્ય જેહિ નામ ।
જોગી તેહિ ચિંતન કરે, ઉર બિચ આઠુ જામ ॥૨૭॥

ચોપાઇ

જો કમલાપતિકું અતિ પ્યારી, કૌમોદકી ગદા ભયહારી ।
દેવ ધર્મ હરિભક્તકે બેરી, ઐસે અસુર જુદ્ધા અતિ ઝેરી ॥
તિનકે રુધિર માંસ સોઈ ગારા, તિનસેં લિપ્ત હે ગદા ઉદારા ।
જોગી તાહિકો ચિંતન કરહીં, એહિ વિધિ પ્રભુ પ્રતાપ ઉર ધરહીં ॥
ભ્રમર સમૂહ તાહિકી બાની, તાહિસેં શબ્દ જુક્ત સુખદાની ।
પ્રભુકે કંઠમહી રહિ બનમાલા, તેહિ ચિંતન કરે જોગી વિશાલા ॥
ચૈતન બ્રહ્મ ક્ષેત્રજ્ઞ જોઈ, પ્રભુ કંઠમહી કૌસ્તુભ સોઈ ।
અતિશે નિર્મલ બ્રહ્મ અનુપા, સોઈ સદા કૌસ્તુભ મણિરુપા ॥
દોહા - સો શ્રીપતિકે કંઠમેં, કૌસ્તુભ મણિ અભિરામ ।
જોગી તાસ ચિંતન કરે, જાની સદા સુખધામ ॥૨૮॥

ચોપાઇ

નિજ ભક્તનમહિ દયા અપારા, તિનસેં જુક્ત જેહી બુદ્ધિ ઉદારા ।
સોઈ બુદ્ધિસેં સુર મુનિરાજા, ભક્તકી રક્ષા કરનકે કાજા ॥
બહુ પ્રકારકી મૂર્તિ જેહા, ધારણ કરત કૃપાવશ તેહા ।
ઐસે વાસુદેવ ભગવાના, મહામુનિ ધરત સદા જેહી ધ્યાના ॥
સો પ્રભુકો મુખ પંકજ જેહૂ, શોભાધામ કહતહુ તેહૂ ।
કાનમેં કુંડલ મકરાકારા, મીન જ્યું ચંચલ સોહે અપારા ॥
સો કુંડલકી કાંતિ જુત જોઈ, વિમલ કપોલ જુક્ત મુખ સોઈ ।
ઉન્નત મનોહર સુંદર નાસા, તેહિ જુત મુખ મેટત સબ ત્રાસા ॥
દોહા - એહિ વિધ પ્રભુકો મુખકમલ, અતિશે શોભાધામ ।
જોગી તેહિ ચિંતન કરત, હોઈ અધિક નિષ્કામ ॥૨૯॥

ચોપાઇ

શ્રીહરિકો મુખપંકજ જેહી, અતિ શોભાનિધિ કહુ પુનિ તેહી ।
ભ્રમરવૃંદ સેવત કરી પ્યારા, ઉભય મીન જુત અધિક ઉદારા ॥
કમલાકું રહિબેકો સ્થાના, ઐસો પંકજ રુપનિધાના ।
હરિમુખ અતિ શોભાનિધિ જોઈ, શ્રી પંકજકું નિદત સોઈ ॥
કુટિલ કેશવૃન્દનિ ભારી, શ્રીહરિ મુખસરોજ સુખકારી ।
નયન કમલસમ અધિક બિરાજે, તેહિ જુત મુખસરોજ છબિ છાજે ॥
જ્યું જ્યું મનમહિ ચિંતન લાવે, ત્યું ત્યું અધિક પ્રગટ હોઈ આવે ।
ઐસો પ્રભુ મુખપંકજ જેહા, અતિ સુંદર ભ્રકુટી જુત તેહા ॥
દોહા - એહિ વિધિ રામનિવાસકો, અતિ સુંદર મુખ જોય ।
જોગી તાસ ચિંતન કરે, અતિશે તતપર હોય ॥૩૦॥

ચોપાઇ

શ્રીહરિકો અવલોકન જેઉ, ચિંતન જોગ્ય કહત હું તેઉ ।
નિજ ભક્તનકે ઉરમહી ઘોરા, વ્યાપત આય અધિક કરી જોરા ॥
અધ્યાત્મ અધિદૈવ હે જેહૂ, અધિભૂત તિહુ પાપ હે એહૂ ।
સો તિહુ તાપ શમાવન કાજા, અતિ કરુણા કરી સુરમુનિરાજા ॥
નિજ નેત્રનસેં પસાર્યો જોઈ, ઐસો અવલોકન હે સોઈ ।

સુંદર મંદહાસ જુત જેહા, અતિ પ્રસન્નતા જુક્ત હે તેહા ॥
યું હરિકો અવલોકન જેહી, જોગી નિજ ઉર ધારત તેહી ॥
દોહા - જોગી અતિશે ભાવસેં, બહુત કાલ એકતાન ।
પ્રભુકો અવલોકન સુખદ, કરત તાહિકો ધ્યાન ॥૩૧॥

ચોપાઇ

સબહી પાપ મેટન સુખકારી, વાસુદેવ પ્રભુ ભવ ભયહારી ।
તિનકો હાસ અલૌકિક જેઉ, ધ્યાન કરનકે જોગ્ય હે તેઉ ॥
આપકું નમેઉ ભક્તજન જેહા, દર્શન બિન દુઃખ પાવત તેહા ।
પ્રભુકે વિજોગસેં ઉપજ્યો જેહૂ, તીવ્ર શોક દુઃખદાયક તેહૂ ॥
તિનસેં અશ્રુ ઉદધિ ભયો જોઈ, તેહિ અતિશે શોષણ કરે સોઈ ।
ઐસો પ્રભુકો હાસ ઉદારા, ભક્તકું આનંદ દેત અપારા ॥
હરિકો હાસ યું સંકટ હરહી, જોગી તાહીકો ચિંતન કરહી ॥

હરિગીત છંદ

શ્રીહરિકો સુંદર ભ્રકુટિ મંડલ ભક્ત રક્ષાકાજ જુ,
ત્યુંહિ મદનહિકું મોહકે હિત આપ શ્રીમહારાજ જુ ।
નિજ જોગમાયાસેં રચ્યો નિજ ભ્રકુટિ મંડલ જોય જુ,
કરે જોગી તાહિકો ધ્યાન નિશદિન મગન રહત હે સોય જુ ॥
દોહા - શ્રીપતિકો શોભાનિધિ, ભ્રકુટિમંડલ જોઈ ।
કામદેવ તેહિ દેખિખે, મોહકું પાવત સોઈ ॥
તબ હરિભક્તકું કામરિપુ, ક્ષોભ કરન શક્ય નાંહી ।
હરિજન અધિક નિઃશંક હોઈ, મન જોરત પ્રભુમાંહી ॥
સોરઠા - જોગી પરમ સુજાન, સોઈ ભ્રૂમંડલ ઉર ધરત ।
કરત તાહિકો ધ્યાન, કામાદિક સબ રિપુ ટરત ॥૩૨॥

ચોપાઇ

શ્રીપતિ અધિક હસત હે જેહૂ, ધ્યાનકે જોગ્ય કહત હુ તેહુ ।
અધિક હાસ અતિ સુંદર જોઈ, સ્ફુરત યત્ન બિન ધ્યાનમેં સોઈ ॥
સઘન દંતપક્તિ સુખકારી, અરુણ અધરકાંતિ અનુસારી ।
સૂક્ષ્મ કુંદ કલિસમ જેહૂ, અધિક હાસમહી સોહત તેહૂ ॥

પ્રેમસેં આર્દ્ર ભક્તિ હે જેહા, તિનહિસેં તતપર હોયકે એહા ।
અધિક હાસ્ય જુત હરિકો રુપા, તાહિમેં મન ધરિ જોગી અનૂપા ॥
પ્રભુ બિન અન્ય આકાર હે જેહી, કબહુ ન દેખન ઈચ્છત તેહી ।
અપને હૃદય આકાશકે માંઈ, શ્રીહરિ ભાસત પ્રગટકી નાંઈ ॥
દોહા - વાસુદેવ શ્રીવિષ્ણુકો, અધિક હાસ્ય રસ જેહી ।
જોગી પરમ સુજાન સો, ધ્યાન કરત નિત્ય તેહી ॥૩૩॥

ચોપાઇ

એહિ વિધ વાસુદેવ ભગવાના, તાસ મૂર્તિકો કરત જો ધ્યાના ।
ધ્યાનસેં વાસુદેવમહી ભારી, પ્રેમભક્તિ ઉપજત સુખકારી ॥
પ્રેમસેં અધિક દ્રવત મન જાકો, રોમાંચિત તન હોત હે તાકો ।
ગદ ગદ કંઠ પ્રેમવશ ગાવે, અધિક ભાવ બન્યોં નહિ જાવે ॥
અંગોઅંગ મિલન ચહે એહા, તાહિસેં નયન શ્રવત મનુ મેહા ।
એહિ વિધ રોવત વારંવારા, યું જોગી ઉર પીર અપારા ॥
હરિકી મૂરતિકું ગ્રહણકે માંહી, મત્સ્ય ગ્રહણ જ્યું બડિશ કહાંહી ।
ત્યું નિજ ચિત્ત કંટકસમ જેહૂ, ગુણસેં ભિન્ન કરત મુનિ તેહુ ॥
દોહા - સત્વ રું રજ તમ એ તિહુ, માયાકે ગુન જોઈ ।
જોગી અપને ચિત્તસેં, ભિન્ન કરત હે સોઈ ॥૩૪॥

ચોપાઇ

ગુનકો આશ્રય છોડ્યો જબહી, પંચ વિષયસુખ ત્યાગેઉ તબહી ।
વિષયકી તૃષ્ણા ટારિ હે તેહુ, સો અધિક વિમલ મન જેહુ ॥
તબ યહ મુનિવરકો મન સોઈ, હરિકી મૂર્તિમહી રહે સ્થિર હોઈ ।
જબ પ્રભુમહી મન સ્થિર હોઈ જાવે, આત્યંતિક લયકી સ્થિતિ પાવે ॥
જ્યું દીપકકી જ્યોતિ હે જેહા, તૈલ રું બાતિ રહિત ભઈ તેહા ।
તાકું ઔર અવલંબન નાંહી, લીન હોત મહા અગ્નિમાંહી ॥
ત્યું યહ મુનિકો મન હે જેહૂ, શ્રીહરિમહી લય પાવત તેહૂ ।
ગુન અરુ ગુનકે કારજ જોઉ, અતિશે નિવૃત્તિ પાએહે સોઉ ॥
દોહા - બ્રહ્મરુપ સો મુનિ ભયો, સો સ્થિતિમાંહી સુજાન ।
દેખે નિરંતર તેજમધ્ય, સદા એક ભગવાન ॥
સોરઠા - શ્રીહરિ બિન અન્ય જેહૂ, માયાકૃત આકાર સબ ।
કબહુ ન દેખત તેહૂ, યું પ્રભુકું નિરખત રહત ॥૩૫॥

ચોપાઇ

ગુણ અરું ગુણકે કારજ જેહા, તિનસેં રહિત સ્થિતિ ભઈ એહા ।
યું પ્રભુમહી દૃઢ સ્થિતિ ભઈ જોઈ, આત્યંતિક લય કહાવત સોઈ ॥
તાહિતે પ્રાકૃત સુખ દુઃખ એહુ, તિનસેં રહિત બ્રહ્મ હે જેહૂ ।
તિનમહી એક ભાવકું પાયો, ઐસો જોગી સિદ્ધ કહાયો ॥
માયિક દુઃખ ભુક્તા જોઉ, આપ વિષે માનત રહ્યો સોઉ ।
સો અબ મુક્તાપનકો માના, તન અહંકારમેં લખત સુજાના ॥
આપકે જીવમેં કબહુ ન માને, યું જોગી સબહી ભ્રમ ભાને ।
દોહા - બ્રહ્મરુપ નિજ આતમા, તિનમહી સાક્ષાતકાર ॥
પ્રાપ્ત ભયો પરમાતમા, જોગી પરમ ઉદાર ।
સોરઠા - વાસુદેવ ભગવાન, તાસ મૂર્તિ પરબ્રહ્મ લખિ ॥
જોગી પરમ સુજાન, બ્રહ્મરુપ હોઈ હરિ ભજત ॥૩૬॥

ચોપાઇ

ઐસો જોગી પરમ ઉદાર, પ્રભુકી મૂર્તિમહી પ્રેમ અપારા ।
મનકી આત્યંતિક લયરુપા, સ્થિતિ પાયો મુનિ પરમ અનૂપા ॥
એસો જીવન્મુક્ત હે જોઈ, જોગી સિદ્ધ કહાવત સોઈ ।
તાકો જીવાત્મ હે જેહૂ, ભયો હે બ્રહ્મસંગ એકતા તેહૂ ॥
બ્રહ્મકે પર ભગવાન હે જોઉ, સાક્ષાતકાર વિલોકત સોઉ ।
યા કારન જોગી નિજ દેહા, આસનમેં ઠાઢો ભયો તેહા ॥
સોઈ આસન ઠાઢો રહહી, કિ કછુ સહજ પદાર્થ ગ્રહહી ।
કિ પ્રારબ્ધ કર્મસેં એઉ, આસનસેં અતિ ચલત હે તેઉ ।
કિ પ્રારબ્ધકે વશ હોઈ જાવે, નિજ આસન ઉપર ચલિ આવે ॥

હરિગીત છંદ -

ચલિ આવે કિ નહી આવે અપનો દેહ મુનિ નહિ દેખહી,
ભઈ દેહકી વિસ્મૃતિ અત્યંત સો તનકે ભાવ ન પેખહી ।
જ્યું મદ્યપાનસેં અંધ નર તેહી કછુ ન તન શુદ્ધ રહત હે,
પહિર્યો જો કટિમહી વસ્ત્ર સો રહ્યો ગયો સો ભેદ ન લહત હે ॥
દોહા - ત્યું જોગી ભગવાનકે, સુખસેં મત્ત ભયો જોય ।
સો નિજદેહ ન દેખહિ, પ્રભુમેં રહત ચિત્ત પ્રોય ॥૩૭॥

ચોપાઇ

ઐસો યહ જોગીકો દેહા, ભયો પ્રારબ્ધ કર્મસેં તેહા ।
સો કર્મનિકો ભોગ હે જોલું, રહે મન ઇંદ્રિ પ્રાણ જુત તોલુ ।
કર્મકે ભોગસેં જીવત એહી, બિન પ્રારબ્ધ મરત નહિ તેહી ।
યોગ અષ્ટાંગ સમાધિ પ્રજંતા, સો કિયો સિદ્ધ જોગી બુદ્ધિવંતા ॥
જાન્યો જથારથ બ્રહ્મસ્વરુપા, ઐસો જોગી પરમ અનૂપા ।
પુત્ર કલત્રાદિક જુત સોઇ, સ્વપ્નતુલ્ય નિજ દેહ હે સોઇ ॥
પુનિ અહં મમ તિનમેં નહિ કરહી, પ્રભુકે ચરનકમલ ચિત ધરહી ॥૩૮॥
જ્યું કોઉ અધિક સ્નેહ વશ હોઇ, આત્મભાવ કરી માને હે જોઇ ।
તદપિ પુત્ર ધનાદિક જેહૂ, ઇનસેં મનુષ્ય ભિન્ન ભાસત તેહૂ ॥૩૯॥

દોહા - દેહ ઇંદ્રિ મન પ્રાણસેં, અપનો જીવાત્મા જોઇ ।
ત્યું જોગીકે ઉર વિષે, અતિ ભિન્ન ભાસત સોઇ ।

ચોપાઇ

જાગ્રત સ્વપ્ન સુષુપ્તિ જેહા, બુદ્ધિકી વૃત્તિ સબ ગુન કરી તેહા ।
બુદ્ધિકી વૃત્તિસેં જીવ હે જોઇ, અધિક વિલક્ષણ ભાસત સોઇ ॥
સબહિ અવસ્થામેં સાક્ષી એહી, બડે સંત નિશ્ચે કિયો તેહી ।
એહિ વિધ સિદ્ધ જોગીકું ભારી, આત્મા ભાસત અતિ સુખકારી ॥૪૦॥
જરતે કાષ્ઠસેં અગ્નિ જેહૂ, અતિશે ભિન્ન કહાવત તેહૂ ।
તેહિ વિધિ અનલસેં ઉપજે જોઉ, વિસ્ફુલિંગ અરુ ધૂમ એ દોઉ ॥
ઇનહિસેં અગ્નિ પૃથક અપારા, એ સબ જાનત જાનનહારા ॥

દોહા - ઉલમૂક ધૂમ રું અગ્નિકણ, માને અગ્નિસમ જેહૂ ।
તદપિ એ તિહુસેં પૃથક, અગ્નિ કહાવત તેહૂ ॥૪૧॥

ચોપાઇ

ભૂત ઇંદ્રિ અંતઃકરણ જેહા, ઇનસેં ભિન્ન જીવાત્મા તેહા ।
જીવાત્માસેં વૈરાજ હે જોઇ, દૃષ્ટા પુરુષ ભિન્ન હે સોઇ ॥
ત્યુંહિ પ્રધાન પ્રકૃતિસેંએહી, બ્રહ્મ ક્ષેત્રજ્ઞ પ્રભુ ભિન્ન તેહી ।
એહિ વિધિ જોગી જાની વિવેકા, હોત વૈરાજ પુરુષ સંગ એકા ॥
તેહિ વિધિ બ્રહ્મકે સંગ ઉદારા, જીવાત્માકું કરત એકતારા ॥૪૨॥

હે સાધ્વિ હે વિમલમતિ માતા, દ્રષ્ટારુપ બ્રહ્મ સાક્ષાતા ।
સો સબ પ્રાણિમાત્રકે માંહી, વ્યાપક અંતરજામી કહાંહી ॥
પ્રાણિમાત્રકે એહિ આધારા, સોઈ બ્રહ્મસંગ જોગી ઉદારા ।
એકભાવકું પાયો જબહી, બ્રહ્મસંગ અનન્ય ભાવ હે તબહી ॥
તાતેં પ્રાણિમાત્રમહી એહી, દેખે નિજાત્મા વ્યાપક તેહી ।
સબહિ પ્રાણિમાત્ર હે જેહૂ, નિજ આત્મામહી દેખત તેહૂ ॥
જ્યું સ્વેદજ ઉદ્ભિજ હે જોઉ, તૈસે જરાયુજ અંડજ સોઉ ॥
દોહા - એ ચહુ ખાનીકે જીવમહી, પંચભૂત હે જેહૂ ।
તિનકે દેહરુપી રહે, તિનકે આધાર હે તેહૂ ॥
ત્યું જોગીકો આત્મા, સબહીમેં વ્યાપક જોઈ ।
પુનિ સબસેં ન્યારો રહે, સબકો આધાર હે સોઈ ॥૪૩॥

ચોપાઇ

જ્યું નિજયોનિ કાષ્ઠ તિનમાંહી, રહ્યો જો અગ્નિ સો એક કહાંહી ।
લંબા ટુંકા ચૌડા જેહૂ, કાષ્ઠકે ગુન બહુ વિધ ભએ તેહૂ ॥
કાર્યકે વિષમ ભાવસેં એહી, બહુવિધ અગ્નિ ભાસત તેહી ।
ત્યું પ્રકૃતિમહી રહત હે જોઉ, એક પુરુષ દ્રષ્ટા બ્રહ્મ સોઉ ॥
માયિક ગુનકી વિષમતા જેહા, દેવ મનુષ્યાદિક બહુ તેહા ।
તિનસેં ફલકે પ્રદાતારુપા, એક સો ભિન્ન ભિન્ન ભાસે અનૂપા ॥૪૪॥
તાતેં નિજ આત્મા હે જોઈ, બ્રહ્મભાવકું પાયો હે સોઈ ।
તિનમહી પ્રકૃતિ અવિદ્યા જેઉ, બહુવિધ ભેદ દેખાવત તેઉ ॥
શ્રીપતિ વાસુદેવ ભગવાના, તિનકી શક્તિ અતિશે બલવાના ।
પ્રકૃતિ હે કારજ કારણ રુપા, તેહિ જિતત હરિભક્તિ અનૂપા ॥
તેહિ બિન કોટીક સાધન કરહી, તિનસેં કબહુ ન માયાતરહી ॥
તાતેં પ્રથમ કહ્યો પરમ સુજાના, વાસુદેવ ભગવાનકો ધ્યાના ॥
દોહા - ધ્યાનકો બલસેં પ્રધાનકો, કરત પરાભવ જોય ।
સિદ્ધ જોગી બ્રહ્મરુપસેં, રહે મમ ધામમેં સોય ॥
એહિ વિધ માયા તરત હે, જોગી પરમ સુજાન ।

મુક્તાનંદકે નાથ યું, કહ્યો કપિલ ભગવાન ॥૪૫॥

ઈતિ શ્રીમદ્‌ભાગવતે મહાપુરાણે પારમહંસ્યાં સંહિતાયાં તૃતીયસ્કંધે કપિલગીતાયાં યોગશાસ્ત્રે શ્રીકપિલદેવહૂતિસંવાદે મુક્તાનંદમુનિવિરચિત-ટીકાયાં અષ્ટાંગયોગનિરૂપણનામા ચતુર્થો અધ્યાયઃ ॥૪॥

અધ્યાય - ૫

ચોપાઇ

કહ્યો ચૌથે અધ્યાયકે માંહી, સુખદ યોગ અષ્ટાંગ કહાંહી ।
સોઈ યોગસેં જોગી જેહી, આત્યંતિક ગતિકું લહે તેહી ॥
અબ પંચમ અધ્યાયમેં એહા, સગુન ભક્તિકો રુપ હે જેહા ।
નિર્ગુન ભક્તિકો રુપ હે જોઈ, કાલકો રુપ કહત હે સોઈ ॥
દેવહૂતિ ઉવાચ - દેવહૂતિ માતા સાક્ષાતા, કપિલ દેવકું પુછત બાતા ।
પ્રભુ મહદાદિક તત્વ હે જેહૂ, પ્રકૃતિ પુરુષકે લક્ષણ તેહૂ ॥
સાંખ્યશાસ્ત્રમહી જ્યું હે ભારી, તેહિ વિધિ તુમ મોય કહે અઘહારી ।
જિનસેં જથારથ સબકો રુપા, ભિન્ન ભિન્ન ભાસત પરમ અનૂપા ॥
તત્વકે લક્ષણ જાનત જબહી, સબસેં અધિક પ્રભુ ભાસત તબહી ।
યાતેં શ્રીહરિમહી ભક્તિ હોઈ, એહિ પ્રયોજન કહે સબકોઈ ॥
દોહા - એહિ વિધ લક્ષણ જ્ઞાનસેં, પ્રભુકો પ્રતામપ હે જોય ।
સબસેં અધિક તેહિ જાનીકે, હરિમેં ભકતિ દૃઢ હોય ॥
સોરઠા - ભક્તિજોગ હે જોય, તાહિકો મગ વિસ્તાર જુત ।
સબવિધ કહો પ્રભુ મોય, જાકિ સુનત અંતર ઠરત ॥૧॥૨॥

ચોપાઇ

હે પ્રભુ જક્તમેં બહુવિધ જંતા, કર્મસેં સંસૃતિ પાવે અનંતા ।
સો સંસૃતિ મોય કહો વિસ્તારી, જેહિ સુનિ યહ જો જીવ સંસારી ॥
દેહાદિકસેં નિઃસ્પૃહ હોઈ, અસત વાસના રહત ન કોઈ ॥૩॥
અતિશે બડ પ્રતાપ જુત એહી, બ્રહ્માદિકકો નિયંતા જેહી ।
પ્રભુ તવ દેહરુપ જો કાલા, તેહિ સ્વરુપ મોય કહહુ દયાલા ॥
જેહિ કાલકો ડર ઉર આની, કરત હે પુણ્ય કર્મ સબ પ્રાની ॥૪॥
હે પ્રભુ જીવ અંધ અજ્ઞાની, પશુ જિમિ મિથ્યા તનઅભિમાની ॥

હરિગીત છંદ

અભિમાની મિથ્યા કરત દેહાદિક વિષે અહંકાર જુ,
બહુ કર્મમેં આસકત મતિ તિનહીંસેં થાક્યો અપાર જુ ।
સંસારરુપી અપાર અતિ અંધકાર તિનમહી લોક જુ,
સોએ હે સબ બહુ કાલસેં પાવત હે અતિ દુઃખ શોક ઝુ ॥
સો લોક સબકું જગાવને દેને જથારથ જ્ઞાન જું,
અજ્ઞાન તમકું મેટન હિત આપ શ્રીભગવાન જુ ।
વૈરાગ્ય જુત શુભ ભક્તિયોગ રું સાંખ્યયોગ અશેષ જુ,
અષ્ટાંગ યોગ એ સબ પ્રકાશક પ્રગટે કપિલ દિનેશ જુ ॥
દોહા - ભક્તિયોગકે આદિ સબ, શાસ્ત્રસેં શ્રીભગવાન ।
ટારત હો અજ્ઞાન તમ, દેત જથારથ જ્ઞાન ॥૫॥

ચોપાઇ

શ્રીમૈત્રેય ઉવાચ

યહ સબ કથા પરમ સુખદાની, વિદુરકું કહત હે મુનિ વિજ્ઞાની ।
હે કુરુશ્રેષ્ઠ વિદુર ઉદારા, મહામુનિ કપિલ દેવ અવતારા ॥
યું નિજમાતકી સુંદર બાની, કપિલદેવ તેહિ અધિક બખાની ।
અતિપ્રસન્ન ભએ દીન દયાલા, નિજ માતાપર કૃપા વિશાલા ।
કરુણાસેં કાયર ભએ ભારી, નિજ માતાસુ કહત મુરારી ॥૬॥

શ્રીભગવાનુવાચ -

હે અતિ પ્રેમવતી હે માતા, ભક્તિયોગ જો અતિ વિખ્યાતા ।
ભક્તિ કરનકે ભેદ હે જેહુ, તિનહિસેં બહુ વિધ ભાસત એહૂ ॥
ભક્તિકે કરનહાર હે જોઈ, તિનકે સ્વભાવ રુપ ગુન હોઈ ॥
દોહા - તામસાદિ વૃત્તિ ભેદસેં, ભેદત પુરુષકો ભાવ ।
સોઉ અધિક ફિર જાત હે, તબ મન ખેલત દાવ ॥
સોરઠા - ફલ સંકલ્પમહી ભેદ, તિનહીસેં ભેદ હે ભક્તિમહી ।
કહત હે ચારુ વેદ, સો તુમ અબ મોસેં સુનહૂ ॥૭॥

ચોપાઇ

સુનહુ માત અતિ કોધી જેહી, અતિશે ભેદ દૃષ્ટિ જુત તેહી ।

નિજ તન નિજ સંબધિ સબ જેહુ, તિનકું સુખ દુઃખ હોવત તેહૂ ॥
સોઈ ઓરકું સુખ દુઃખ દોઈ, કબહુ ન સમ કરી દેખત સોઈ ।
ઐસો પુરુષ નિજસુખ હિત ભારી, ઓરકિ હિંસા ઉર બિચ ધારી ॥
પ્રતિમામેં ભક્તિ કરે જેઉ, અધમ તામસી ભક્ત હે તેઉ ।
નારી ધનાદિક પ્રાપ્તિ કાજા, દંભસેં ભક્તિકો કરત સમાજા ॥
યું અતિ કપટ ભાવ ઉર ધરહી, મમ પ્રતિમાકો પૂજન કરહી ।
યું જો ભક્તિમહી કપટ લગાવે, મધ્યમ તામસી ભક્ત કહાવે ॥
દોહા - ઓરકું પૂજન દેખિકે, અતિ મત્સર જુત હોય ।
તિનકિ ઈર્ષ્યાસેં કરત, પ્રતિમા પૂજન મોય ॥
એહિ વિધિ ભક્તિ કરત હે, ઈર્ષ્યાકે વશ જેહી ।
ઉત્તમ તામસી ભક્ત યું, કહત હે મુનિવર તેહી ॥૮॥

ચોપાઇ

આપ વિષે અરું ઓરસેં હોઈ, સુખ દુઃખ સમ નહી દેખત જોઈ ।
ઐસે રાજસી ભક્ત હે જેહૂ, તિન પ્રકારકે હોત હે તેહૂ ॥
તિનમેં વિષય સુખ પ્રાપ્તિ જેહા, તિન હિત પ્રતિમા પૂજત તેહા ।
એહિ વિધિ ભક્તિ કરત હે જેહી, અતિ લઘુ રાજસી ભક્ત હે તેહી ॥
નિજ જશ જક્ત મેં બઢન અપારા, સોઈ સંકલ્પ ઉર કરી નિર્ધારા ।
પ્રતિમાદિકમહિ પૂજત મોઈ, મધ્યમ રાજસી ભક્ત હે સોઈ ॥
ઇંદ્રાદિકકે લોક હે જેઉ, તિનકે ભોગ ઐશ્વર્ય હે તેઉ ।
તિનકિ પ્રાપ્તિકો સંકલ્પ જોઉ, ઉરમહી અચલ રાખીકે સોઉ ॥
દોહા - પ્રતિમાદિકમહી મોહિકું, પૂજત લખી ભગવંત ।
ઉત્તમ રાજસી ભક્ત સો, કહત સબહી શ્રુતિ સંત ॥૯॥

ચોપાઇ

આપ વિષે અરુ ઓરનિ માંહી, સુખ અરુ દુઃખ સમ દેખત નાંહી ।
ઐસે સાત્વિક ભક્ત હે જેહી, તિન પ્રકારકો હોવત તેહી ॥
તિન મધ્ય જો નિજ પાપ અપારા, તેહિ ટારન હિત પરમ ઉદારા ।
પ્રતિમામેં મોય પૂજત જેઉ, અતિ લઘુ સાત્વિક ભક્ત હે તેઉ ॥
યજ્ઞ દાન અરુ તપ વ્રત આદી, પુણ્ય કર્મ કરે હોઈ અપ્રમાદી ।

તાકો અલ્પ ફલ ચહત ન જોઈ, અતિબડ ફલ ઈચ્છત હે સોઈ ॥
પ્રતિમારુપ જો મેં ભગવંતા, મેરેહિ વિષે ભક્ત બુદ્ધિવંતા ।
પુણ્ય કર્મ જો અર્પત જાવે, સો મધ્યમ સાત્વિક ભક્ત કહાવે ॥
દોહા - મેં હું શ્રીભગવાનકો, બિન મૂલ્યકો દાસ ।
પ્રભુ પૂજન અરું યજનકો, મોહીકું દૃઢ અભ્યાસ ॥
સોરઠા - એહિ વિધિ કરીકે વિચાર, મોય ભજત અતિ પ્રેમ જુત ।
શુભ ગુનકો ભંડાર, ઉત્તમ સાત્વિક ભક્ત સોઈ ॥૧૦॥

ચોપાઇ

સુનહુ માત સબ અંતરજામી, પુરુષોત્તમ સો મેંહિ બહુનામી ।
મોહિમેં મમ શુભ ગુન હે જેહી, સોઈ અવતારચરિત્ર હે એહી ॥
સો ગુન શ્રવણમાત્રસેં ભારી, સબહી ક્રિયામહી અતિ અવિકારી ।
મનકી ગતિ નિરંતર જેહા, મમ સ્વરુપમહી રહત હે તેહા ॥
જ્યું ગંગાજલકી ગતિ જેહુ, સિંધુહિ સનમુખ રહત હે તેહુ ।
યું મનવૃત્તિ મોહિમેં રહહી, નિર્ગુણ ભક્તિ તાહિકું કહહી ॥
નિર્ગુણ ભક્તિજોગકો રુપા, તેહી લક્ષણ જુત કહ્યો અનૂપા ।
નિર્ગુણ ભક્તિ કહાવત જેઉ, ફલકી કામના રહિત હે તેઉ ॥
દોહા - ઐશ્વર્યાદિક રુપ અરુ, સિદ્ધિરુપ હે જોઈ ।
ઐસે વિઘન ન વ્યાપહિ, નિર્ગુણ ભક્તિ સોઈ ॥
એસિ ભક્તિ જાહીકે, ઉરમહી કરત નિવાસ ।
સોઈ નિર્ગુણ મમ ભક્ત હે, સોઈ અનન્ય મમ દાસ ॥૧૧॥૧૨॥

ચોપાઇ

સુનહુ માત મમ નિર્ગુણ દાસા, સેવા બિન ત્યાગત સબ આશા ।
જેહિ લોકમહી મોર નિવાસા, સોઈ વૈકુંઠમેં રહે મમ પાસા ॥
મો સમ ઐશ્વર્યપ્રાપ્તિ નાંહી, સોઈ મુક્તિ સાલોક્ય કહાંહી ।
મમ વૈકુંઠમેં રહત હે જોઈ, મોસમ વૈભવ પાવત સોઈ ॥
મહારાજાધિરાજ મેં જેહુ, મમ ઢિગ જન જુવરાજ હે તેહૂ ।
મમ સમીપ યું પ્રભુતા પાવે, સોઈ સાર્ષ્ટિ મુક્તિ કહાવે ॥
ત્યું વૈકુંઠ જો લોક હમારા, મમ સમીપ તહાં રહત ઉદારા ।

મહારાજાધિરાજ મેં જોઉ, મોર સમીપ સભાસદ સોઉ ॥
સોઈ સામીપ્ય મુક્તિકો રુપા, સબ વિદ બન્યો પરમ અનૂપા ॥

હરિગીત છંદ

વૈકુંઠ લોકમેં બસત મોસમ રુપ પાવત જોય જું,
રહે મગન રુપકિ પ્રાપ્તિસેં સારુપ્ય મુક્તિ સોય જું ।
વૈકુંઠમેં મમ મૂરતિ તામેં પ્રવેશ કરીકે રહત હે,
એકત્વ યાહિકો નામ એહિવિધ પાંચ મુક્તિ કહત હે ॥
યહ પંચ મુક્તિ સ્વરુપ સુખ બ્રહ્માદિ સબ સુર ચહત હે,
દુર્લભ હે સુખ ઐશ્વર્ય તેહુ એકાંતિક સંત ન ગ્રહત હે ।
મેં દેહુ તદપિ એ પાંચ ભાતકિ મુક્તિમહી મમ દાસ જુ,
કમલા જ્યું મમ સેવા ન હોત તો રહત અધિક ઉદાસ જુ ॥
દોહા - ઐસે નિર્ગુણ ભક્ત સો, એકાંતિક મમ દાસ ।
મમ સેવા બિન પંચ વિધ, મોક્ષકી કરત નહિ આશ ॥
અધિક વિચક્ષણ મોર જન, જાનત સબહિ વિચાર ।
હરિ સેવાસેં મુક્તિફલ, તાહિતેં સેવા સાર ॥
સોરઠા - સાધન કાલમેં સોય, સેવત નવધા ભક્તિ કરી ।
તાહીસેં મુક્તિ હોય, યાતેં હરિસેવા ચહત ॥
મમ સેવા હે જેહૂ, તાહિકું માનત પરમ ફલ ।
નિર્ગુણ ભક્ત હે તેહૂ, મમ સેવા સોઈ સુખ ગિનત ॥૧૩॥

ચોપાઇ

એસો ભક્તિજોગ હે જેહી, પંચ મુક્તિ સુખસેં બડ તેહી ।
ભક્તકું સોઈ અધિક સુખકારી, અધિક શ્રેષ્ઠ કહ્યો ભવભયહારી ॥
ભક્તિજોગ કરીકે સબકોઈ, સત્વ રું રજ તમ ગુનપર હોઈ ।
મેરો ભાવ જો બ્રહ્મસ્વરુપા, તાહીકું પાવત ભક્ત અનૂપા ॥
બ્રહ્મરુપ હોયકે મમ દાસા, મોય ભજત ત્યાગત સબ આશા ।
જ્યું શુક નારદ અરુ ધ્રુવ ધીરા, સનકાદિક પ્રહ્લાદ પ્રવીરા ॥
અંબરીષ પ્રિયવ્રત સમ સોઈ, મમ ભક્તિકું કરત ચિત્ત પ્રોઈ ॥૧૪॥
અબ યહ નિર્ગુણ ભક્તિ જેહા, જિન સાધનસેં હોત કહે તેહા ।

સુનહુ માત નિકિ વિધ તેઉ, નિજ વર્ણાશ્રમકો ધર્મ જેઉ ।
તેહિ દૃઢ રાખત હોઈ નિષ્કામા, તિનસેં ભક્તિ હોત સુખધામા ॥
દોહા - અતિ હિંસા બિન હોત જો, શ્રદ્ધા સહિત નિષ્કામ ।
ક્રિયાયોગ યું કરત હે, સોઈ સદા સુખધામ ॥
સોરઠા - પ્રભુ પૂજન પંચ કાલ, નિત્ય નિત્ય કરત હે પ્રેમ જુત ।
ત્યું ક્રિયાયોગ વિશાલ, વિષ્ણુયાગ આદિક કરત ॥૧૫॥

ચોપાઇ

મમ પ્રતિમાકો દર્શન કરના, સ્પર્શ રુ પૂજાવિધિ વિસ્તરના ।
સ્તવન પ્રકમા વંદન કરહી, તાહીસેં મોહાદિક રિપુ ટરહી ॥
સબહિમેં અંતરજામીરુપા, રહત હે શ્રીભગવાન અનૂપા ।
યું મમ ભાવના વર્તત ભારી, ઈનસેં મન હોવત અવિકારી ॥
નિર્ભય હોઈ વિષય સબ તજહી, યું વિશુદ્ધ મન હોય હરિ ભજહી ॥૧૬॥
મહત્પુરુષ જો સંત ઉદારા, કરના તેહિ સનમાન અપારા ।
કરના દયા દીનપર ભારી, ના રહેના અતિશે અહંકારી ॥
અપને તુલ્ય સંતકે સંગા, રખની મિત્રતા સદા અભંગા ।
યમ અરુ નિયમ રાખના દોઈ, એક એક દ્વાદશ વિધ હે સોઈ ॥
કરત ન હિંસા જુઠ ન કહહી, ચોરી ન કરત અસંગી રહહી ॥

હરિગીત છંદ

રહહિ સો લજ્જા જુક્ત લોભ ન કરત આસ્તિક્ય રાખહી,
બ્રહ્મચર્ય વ્રત અરું મૌન વ્રત સ્થિરભાવ કબહુ ન નાખહી ।
ત્યુંહિ ક્ષમા અભય પ્રજંત દ્વાદશ યમ કહે હિત લાયકે,
અબ નિયમ દ્વાદશ ભાંતિકે ભિન્ન ભિન્ન દેહૂ બતાયકે ॥
દોહા - શૌચ જો અંતર બાહ્ય અરુ, જપ તપ હોમ હે જોઈ ।
શ્રદ્ધા અતિથિપૂજન, પ્રભુકો પૂજન સોઈ ॥
તીર્થ કરત પરમારથી, રહત સંતોષી તેહૂ ।
આચારજકું સેવહી, દ્વાદશ નિયમ હે એહૂ ॥૧૭॥

ચોપાઇ

સાંખ્ય રુ યોગશાસ્ત્ર હે જેહિ, ભક્તિશાસ્ત્ર અતિ સુખપ્રદ એહી ।

તાકે શ્રવણમહી પ્રીતિ લગાવે, મેરેહિ નામકે કીર્તન ગાવે ॥
સરલ ભાવ મહાસંતકો સંગા, તન અભિમાનકો ત્યાગ અભંગા ॥૧૮॥
મેરે ધર્મ જો ભાગવતધર્મા, તિનસેં જુક્ત જાનત સબ મર્મા ।
પ્રથમ કહે સાધન સુખકારી, નિજ ધર્માદિક ગુણ અઘહારી ॥
ઈન સબ સાધનસેં અવિકારા, જાકો ચિત્ત ભયો શુદ્ધ અપારા ।
સો નર મમ ગુન સુનત હે જબહી, મોહિકું પાવત હે બુદ્ધિ તબહી ।
સદા તાસ ચિત્ત મોહીમેં રહહી, નિર્ગુણ ભક્તિ તાહી હમ કહહી ॥૧૯॥
વાયુ સ્વરુપી રથ હે જાહિ, ઐસો ગંધ કહાવત તાહિ ।
આપકો રહનકો સ્થાનક જેહુ, પુષ્પાદિક અતિસુંદર તેહૂ ॥
તિનસેં ગંધ નિકસત હે જોઈ, ઘ્રાણ ઇંદ્રિકું પાવત સોઈ ॥

દોહા - પ્રથમ સ્વધર્માદિક કહે, સાધન વિવિધ પ્રકાર ।
તિનમેં પ્રીતિ જુત ચિત્ત સો, રહત સદા અવિકાર ॥
ઐસો ભક્તકો ચિત્ત સો, મોહિકું પાવત આય ।
સાધન નિર્ગુણ ભક્તિકે, સો સબ દિએ હે બતાય ॥૨૦॥

ચોપાઇ

એહિ વિધિ પ્રથમહિ બર્ન્યો જેહી, નિર્ગુણ ભક્ત કહાવત તેહી ।
સો સબ અધર્મસેં અતિ ડરહીં, પ્રાણિમાત્રકો દ્રોહ ન કરહીં ॥
તબ મહાસંત રું બ્રાહ્મણ જેહા, તિનકો દ્રોહ કરત ક્યું તેહા ।
યાહિતેં ઈનકિ ભક્તિમાંહી, વિઘનમાત્ર કોઉ આવત નાંહી ॥
તામસી રાજસી સાત્વિકી જેહૂ,તિન પ્રકારકે ભક્ત હે તેહુ ।
કહે હે પ્રથમ તેહી ગુન વિસ્તારી, તિહુકુ ભેદદૃષ્ટિ હે ભારી ॥
સો નિજ નિજ સ્વભાવ અનુસારી, ભક્તિ કરત અરુ ભજત મુરારી ।
કરત સદા પ્રતિમાકી પુજા, તેહિ બિન મર્મ ન જાનત દૂજા ॥
તિનકું પ્રમાદસેં કુમતિ હોઈ, મહાપુરુષ કી બ્રાહ્મણ કોઈ ।
જબ ઐસેકો દ્રોહ બની આવે, તિહુકિ ભક્તિ નિષ્ફલ હોઈ જાવે ॥
નિર્ગુણ ભક્તિ ન પાવત એહી, તાતેં તિનકું વિઘન ભયો તેહી ॥

દોહા - તાતેં એ તિહુ ભક્તકું, પ્રાણિમાત્રકો જોઈ ।
યથાયોગ્ય ત્યું પૂજના, દ્રોહકે યોગ્ય ન કોઈ ॥

હે માતા મેં સબહીકો, અંતરજામી જેહી ।
રહું નિરંતર સબહીમેં, મર્મ અલૌકિક એહી ॥
સો મેરો અપમાન કરી, પ્રતિમા પૂજત જેહુ ।
સો પૂજા નહિ કરત હે, પૂજા મિષ છલ તેહુ ॥૨૧॥

ચોપાઇ

રહું મેં પ્રાણિમાત્રકે માંહી, મોં બિન ખાલી જીવ કોઉ નાંહી ।
ઈશ્વર અંતરજામી રુપા, સબહિમેં રહત હું સબસેં અનૂપા ॥
સો મેરો કરિકે અપમાના, મૂરખ તાસેં મુઢ અજાના ।
એહી વિધિ પ્રતિમા પૂજત જોઈ, ભસ્મ વિષે હોમત હે સોઈ ॥
પ્રતિમા પૂજનકો ફલ જેહા, નિર્ગુણ ભક્તિ ન પાવત તેહા ॥૨૨॥
સબહીકે દેહમેં અંતરજામી, રહતહું મેંહિ ચરાચર સ્વામી ।
એસો મેં તેહિ દ્વેષી જેઉ, ભેદદર્શી અભિમાની તેઉ ॥
પ્રાણિમાત્ર સંગ વૈર અપારા, ઐસો પુરુષ જો કુમતિ ગમારા ॥
દોહા - તાકો મન કામાદિસેં, અતિશે વ્યાકુલ હોય ।
કેવલ પ્રતિમા પૂજિકે, શાંતિ ન પાવત સોય ॥૨૩॥

ચોપાઇ

હે નિષ્પાપ હે શુદ્ધ મતિ માતા, ઉત્તમ મધ્યમ દ્રવ્ય સાક્ષાતા ।
વિવિધ ભાતકિ ભિન્ન ભિન્ન જેહી, પૂજાકી સામગ્રી એહી ॥
તિનસેં ભયો પૂજન વિધિ જેહા, તિનહિસેં પ્રતિમા પૂજત તેહા ।
કરત જો સબહીકો અપમાના, તાહિમેં કબહુ ન રીઝુ સુજાના ॥૨૪॥
તાતેં સબહી જો પ્રાણી કહાંહી, સાક્ષિ રુપ મેં રહુ સબમાંહી ।
ઐસો મેં પરમેશ્વર જોઈ, જબ લગ મમ પદ પ્રીત ન હોઈ ॥
નિર્ગુણ ભક્તિસેં નિજ ઉરમાંહી, મોય પ્રગટ જિમિ દેખત નાંહી ।
તબ લગિ નિજ વર્ણાશ્રમ ધર્મા, તિનકે જોગ્ય કરત સોઈ કર્મા ॥
દોહા - પ્રતિમામેં મોય પૂજહિ, એહિ વિધિ તતપર જેહુ ।
પ્રાણિમાત્રકો દ્રોહ જો, કબહુ કરે નહિ તેહુ ॥
સોરઠા - તાહીમેં રિઝું માત, નિર્ગુણ ભક્ત સો હોત મમ ।
તેહી ઉરમાંહી સાક્ષાત, મમ નિવાસ સંતત રહત ॥૨૫॥

ચોપાઇ

જો નર પૂજા કરનેહારા, ઓરસેં ભેદ જો કરત ગમારા ।
ઓર પ્રાણિકું અતિ દુઃક કરહી, જોરસેં તાસ ધનાદિક હરહી ॥
નિજ તન નિજકુટુંબિ સુત દારા, ઈનહિકો પોષણ કરત અપારા ।
ભેદદૃષ્ટિ ઉરમેં અતિ ભારી, ઐસો પુરુષ અધિક કુવિચારી ॥
તાહિકું મૃત્યુરુપ મેં જેહૂ, મહાઘોર ભય કરતહુ તેહૂ ॥૨૬॥
તાતેં મેં સબ અંતરજામી, સબહિમેં રહતહુ સબકો સ્વામી ।
દાન માન અરુ કરત મિતાઈ, ભેદ દૃષ્ટિ ત્યાગત દુઃખદાઈ ॥
દોહા - એહિ વિધિ પ્રતિમા પૂજહી, મોહિકું પૂજત સોઈ ।
હોત હે નિર્ગુણ ભક્ત સો, તેહિ સમ ઓર ન કોઈ ॥૨૭॥

ચોપાઇ

અબ સબહીમેં રહત પ્રભુ જેહી, દાનાદિકસેં પૂજત તેહી ।
ભૂતમેં ન્યૂન અધિકતા હોઈ, તાતેં વિવેકસેં પૂજત સોઈ ॥
સો ન્યૂનાધિક ભાવ હે જેહા, સબ વિધિ અબહી કહત હે તેહા ।
હે કલ્યાણરુપ હે માતા, યહ સબ ભેદ કહુ સાક્ષાતા ॥
બોએસેં ઉગત નહી જેઉ, ઐસો ધાન્ય અજીવ હે તેઉ ।
તિનસેં શ્રેષ્ઠ સજીવ કહાવે, જો બોએસેં ઉદય હોઈ આવે ॥
તિનહિસેં જલ કરી હરિત હે જેહુ, તૃણ આદિક અતિ શ્રેષ્ઠ હે તેહુ ।
તિનહિસેં સચિત કહાવત જોઉ, કમલ કુમોદની શ્રેષ્ઠ હે સોઉ ॥
ત્યુંહિ લજવની આદિક વૃક્ષા, સોઉ હે શ્રેષ્ઠ સચેતકે પક્ષા ।
તિનસેં ઇંદ્રિવૃત્તિ જુત લેતા, વૃક્ષ લત્તાદિક શ્રેષ્ઠ હે તેતા ।
વૃક્ષ વેલી આદિક તરુ સબહી, અનલકે તાપસેં દ્રુજત તબહી ॥
દોહા - રજનીમેં તરુ સોવહી, વાયુ બિના ગિર જાત ।
અતિશે નિદ્રા વૃક્ષકું, સોઈ ભાસત સાક્ષાત ॥
ધૂપાદિકકી સુગંધિસેં, બઢત રું હરિયા હોય ।
દુર્ગંધિસેં સુકહીં, ઇંદ્રિ વૃત્તિ જુત સોઈ ॥
વેલી હોત સો વૃક્ષપર, દેખિકે ચઢત હે જાઈ ।
ઈન સબહીકિ વૃદ્ધિ હિત, ઔષધ કરત હે તાઈ ॥

સોરઠા - કુપથ્ય કિએ સુકાત, એહિ વિધિ વૃક્ષાદિક વિષે ।
સબહી ઇંદ્રિ સાક્ષાત, વૃત્તિ સહિત ભાસત પ્રગટ ॥૨૮॥

ચોપાઇ

ઇંદ્રિકિ વૃત્તિ સહિત જો જંતા, તિનમહી સ્પર્શકે જાન અનંતા ।
વૃક્ષાદિકસેં રસન જુત જોઈ, મત્સાદિક અતિ શ્રેષ્ઠ હે સોઈ ॥
તિનહિસેં ગંધકે જાનનહારા, ભ્રમરાદિક સોઈ શ્રેષ્ઠ અપારા ।
તિનહિસેં શબ્દકે જાનત જેહા, સર્પાદિક અતિ શ્રેષ્ઠ હે તેહા ॥૨૯॥
તિનહિસેં રુપ ભેદકે જાના, કાકાદિક સોઈ શ્રેષ્ઠ પ્રમાના ।
તિન ઉભય તરપ જેહી દંતા, સો અતિ શ્રેષ્ઠ જીવ બલવંતા ॥
તિનહિસેં બહુ પગવાન હે જેહૂ, ઐસે જીવ શ્રેષ્ઠ હે તેહૂ ।
તિનમહી ચહુ પગ જુક્ત હે જોઉ, ઐસે જીવ શ્રેષ્ઠ હે સોઉ ॥
દોહા - તિનસેં ઉભય પગવાન સો, મનુષ્ય હે શ્રેષ્ઠ અપાર ।
મનુષ્ય દેહ સબસેં અધિક, એહિ અચલ નિરધાર ॥૩૦॥

ચોપાઇ

ઉભય પાઉ જુત મનુષ્ય હે જેઉ, તિન મધ્ય શ્રેષ્ઠ વર્ણ ચહુ તેઉ ।
ચાર વર્ણકે ધર્મ હે જેહા, તાહિમેં રહત શ્રેષ્ઠ હે તેહા ॥
ચાર વર્ણ મધ્ય બ્રાહ્મણ જેહુ, અતિશે શ્રેષ્ઠ કહાવત તેહૂ ।
સોઉ બ્રાહ્મણ જાતિકે માંહી, વેદકુ પઢત શ્રેષ્ઠ કહાંહી ॥
તાહિમેં વેદકે અર્થકો જાના, સો બ્રાહ્મણ અતિ શ્રેષ્ઠ પ્રમાના ॥૩૧॥
વેદકે અર્થ જાનસેં માતા, વેદકો સંશય અતિ વિખ્યાતા ।
સો સંશયકું ટારત જોઈ, અતિશે શ્રેષ્ઠ હે બ્રાહ્મણ સોઈ ॥
તાહીસેં વેદમેં કહે નિજધર્મા, વર્ણાશ્રમકે સબહિ વિધિ મર્મા ।
તિનમેં યથારથ રહત હે જેહી, ઐસો બ્રાહ્મણ શ્રેષ્ઠ હે એહી ॥
સો દ્વિજ વેદ પઢ્યો નહિ કોઈ, વેદકે અર્થકો જ્ઞાન ન હોઈ ।
વેદકે સંશય ભેદી ન જાને, કેવલ ગાયત્રિ જપ પઢાને ॥
તદપિ સ્વધર્મ જુક્ત હે જોઉ, સબહિસેં શ્રેષ્ઠ હે બ્રાહ્મણ સોઉ ॥
દોહા - તાહીસેં અપને ધર્મકો, ફલ નહિ ઈચ્છત લેશ ।
આત્મનિષ્ઠ અન્ય સંગ તજે, સો દ્વિજ સબસેં વિશેષ ॥૩૨॥

ચોપાઇ

આત્મનિષ્ઠહુંસે અતિ ભારી, મેરો ભક્ત અતિ સુવિચારી ।
નિજ તન મન ધન સર્વસ્વ જેહા, મોહિકું અર્પણ કિનો તેહા ॥
ચિંતવન મોર નિરંતર કરહી, સો બિન વૃથા શ્વાસ નહિ ભરહી ।
એહિ મમ નિર્ગુણ ભક્ત ઉદારા, સો સબહીસેં શ્રેષ્ઠ અપારા ॥
મન અરુ કર્મ સો મોહિકું દેવે, કર્મકો માન ન નિજ શિર લેવે ।
આત્મનિષ્ઠ અકર્તા રહહી, સમદર્શિ હોય ભેદ ન ગ્રહહી ॥
આપ કી ઓરકુ સુખ દુઃખ હોઈ, તુલ્ય ભાવ કરી દેખત સોઈ ।
યહ મમ ભક્ત એકાંતિક જોઈ, તિનસેં અધિક નહિ દેખુ કોઈ ॥
દોહા - યહ સબ કહે જો તિનહીસેં, માનને જોગ્ય અપાર ।
પૂજન જોગ્ય સો રહી હે, એહિ અચલ નિરધાર ॥

સોરઠા - મમ એકાંતિક ભક્ત, શ્રેષ્ઠસેં અતિશે શ્રેષ્ઠ સોઈ ।
તાહી ન લોપત જક્ત, બ્રહ્મરુપ હોઈ હરિ ભજત ॥૩૩॥

ચોપાઇ

એકાંતિક મમ જન બિન એહુ, ચાર વર્ણકે મનુષ્ય હે જેહુ ।
તિનમધ્ય જાકુ ઘટિત જ્યું હોઈ, તેહિ વિધિ નમસ્કાર કરે સોઈ ॥
અન્નાદિકકે દાનસેં એહી, કરે સનમાન ઘટિત ત્યું તેહી ।
મનુષ્ય બિના અન્ય પ્રાણી અપારા, પ્રથમ કહેઉ સબ કરી વિસ્તારા ॥
સબ પર દયા અધિક ઉર ધરહિં, મન કર્મ વચનસેં દ્રોહ ન કરહિં ।
જિનમહી જેહી વિધિ ઘટિત હે માતા, તેહિ વિધિ દયા કરત સાક્ષાતા ॥
સબહિ જીવકે અંતરમાંહી, શુભ અરુ અશુભ જો કર્મ કહાંહિ ।
સો કર્મકું જાનન કાજા, તેહી ફલ દેનકે હિત મુનિરાજા ॥
દોહા - અંતર્યામી રુપસેં, વાસુદેવ ભગવાન ।
સબહિકે ઉરમહી રહત હે, પ્રગટ જ્યું કૃપાનિધાન ॥
તાહિતેં જો કોઉ પ્રાણિકો, દ્રોહ મોસેં હોય જાત ।
તબ મોપર ખિજત પ્રભુ, રમાનાથ સાક્ષાત ॥

સોરઠા - યું પ્રભુકું પહિચાની, કાહુકો દ્રોહ ન કરત તબ ।
સબ ઉર શ્રીહરિ જાની, નમત રુ માનત જોગ્ય તિમિ ॥૩૪॥

ચોપાઇ

હે મનુસુતા હે માત ઉદારા, ભક્તિયોગ બન્યોં શ્રુતિસારા ।
ત્યું અષ્ટાંગયોગ હે જેહુ, સબ વિધિ તોય કહ્યો મેં તેહુ ॥
એ દોઉમેંસેં એક હે જોઈ, આપકું પ્રાપ્ત ભયો હે સોઈ ।
એકહિસેં જીવાત્મા એહા, પરમેશ્વરકું પાવત તેહા ॥
તિન મધ્ય ભક્તિ યોગકે માંહી, શ્રવણ કીર્તનાદિક જો કહાંહી ।
એ નવ વિધકી ક્રિયા પ્રધાના સોઈ ક્રિયાસેં ભજત ભગવાના ॥
ઈનસે પ્રભુકી મૂર્તિમહી માતા, ચિત્ત એકાગ્ર હોત સાક્ષાતા ।
યોગમેં યમ અરુ નિયમ હે જેઉ, આસન આદિ ક્રિયા હે તેઉ ॥
એ સબ ક્રિયા પ્રધાન કહાવે, ઈનસેં પ્રભુ કી મૂર્તિ ઉર લાવે ।
ક્રિયાસેં ધ્યાન અચલ જબ કરહિં, ધ્યાનસેં શ્રીહરિમેં ચિત્ત ધરહિં ॥
પ્રભુમેં ચિત્ત એકાગ્ર હોઈ, પ્રભુ બિન સુખદ ન ભાસત કોઈ ॥
દોહા - એહિ વિધિ યોગ ઉભય કહે, તિનમેં જાસે બને જેહી ।
સોઈ યોગસેં શ્રીહરિ, પ્રાપત હોના તેહી ॥
સાંખ્ય યોગ કહ્યો તાહીસેં, પ્રભુકો મહિમા જોય ।
તાહિ યથારથ જાનિકે, અંતઃકરણ શુદ્ધ હોય ॥

સોરઠા - અહં મમત્વ ટરિ જાત, આત્મનિષ્ઠ હોવત અચલ ।
ઉભય યોગ સાક્ષાત, તાહિ કરન સામર્થી બઢત ॥૩૫॥

ચોપાઇ

સાંખ્ય રું ભક્તિયોગ એ દોઉ, ત્યું અષ્ટાંગ યોગ હે સોઉ ।
એ તિહુ યોગ સિદ્ધ ભએ જબહી, તિહુ યોગકે સાધન સબહી ॥
તિનકો લેશ કરત નહિ ત્યાગા, સાધનહિમેં રખત અનુરાગા ।
ભૂલિકે સાધન ત્યાગ જો કરહી, સિદ્ધ ભયો તદપિ સો ગિરહી ॥
સો સાધનકી રક્ષા કાજા, કાલકો રુપ કહત મુનિરાજા ।
સુનહુ માત પરબ્રહ્મકો રુપા, સોઈ પરમાત્મા પરમ અનૂપા ॥
ઐસે વાસુદેવ ભગવાના, અતિ સમર્થ પ્રભુ કૃપાનિધાના ।
સર્વનિયંતા રુપ હે યાકો, કાલ નામ હમ કહત હે તાકો ॥
ઐસે કાલકો રુપ હે જોઉ, પ્રકૃતિ પુરુષકો પ્રેરક સોઉ ।

પ્રકૃતિ પુરુષકો કારજ જેહી, વિશ્વકે રુપ પ્રગટ હે એહી ॥
વિશ્વકે લય વિક્ષેપ અપારા, તિનસેં રહિત હે કાલ ઉદારા ।
સબહિ જીવકે કર્મ હે જોઈ, તેહિ ફલદાતા કાલ હે સોઈ ॥
દોહા - પ્રકૃતિ પુરુષસેં હોત હે, સ્થિર ચર સબ સંસાર ।
તેહિ શુભ કર્મ કરાવને, કાલકી ચેષ્ટા અપાર ॥
કાલહિસેં પરિણામકું, પાવત સબ સંસાર ।
વાસુદેવ ભગવાનકો, દિવ્યસ્વરુપ ઉદાર ॥
સોરઠા - વિશ્વકે સ્રષ્ટા જેહુ, મહત્તાત્ત્વાદિક તત્ત્વ સબ ।
દેવરુપ હે તેહૂ, કાલ વ્યાલસેં અતિ ડરત ॥

ભેદદષ્ટિ જુત જોય, બ્રહ્માદિક ઈશ્વર અનંત ।
અગણિત જીવ હે સોય, કાલ કરાલસેં ડરિ મરત ॥૩૬॥૩૭॥

ચોપાઇ

પુરુષ પ્રકૃતિ આદિક જગ જેહા, સબહીકો આશ્રય કાલ હે એહા ।
સબહી પ્રાણિમહી પેઠિકે જોઈ, પ્રાણિસેં પ્રાણિ સંહારત સોઈ ॥
સોઈ કાલકો વિષ્ણુનામા, યજ્ઞપ્રવર્તક અતિ અભિરામા ।
ત્યુંહિ યજ્ઞકે ફલકે દાતા, યજ્ઞકે ભુક્તા અતિ વિખ્યાતા ।
જકતનિયંતા શિવ બ્રહ્માદિ, તિનહિકે ઈશ્વર એહિ અનાદિ ॥૩૮॥

કાલકું વિશ્વમેં પ્રિય નહી કોઈ, ત્યું કોઉ દ્વેષકે જોગ્ય ન હોઈ ।
ત્યું તાકો બંધુ નહિ કોઉ, સબહીકો નાશ કરત હે સોઉ ॥

દોહા - સાંસારિક વ્યવહારસેં, અતિશે ગાફલ જંત ।
સાવધાન હોઈ સબહીકો, કાલ કરત હે અંત ॥૩૯॥

ચોપાઇ

જેહિ કાલકે ભયસેં માતા, વાયુ વહત સબકું સુખદાતા ।
જિનકો ડર અતિશે ઉર ધારી, સૂરજ તપત કાલ અનુસારી ॥
જેહિ ડરસેં ઇંદ્ર વર્ષે અપારા, જેહિ ડર ઉડુગણ કરત ઉજારા ॥૪૦॥
બડે બડે તરુ અન્ન ઓષધિ જેહી, બહુ વિધિ બેલિકિ જાતિ હે તેહી ।
એ સબ કાલકો ડર ઉર આની, નિજ નિજ સમયમાંહી સુખદાની ॥

પુષ્પ રું ફલકું પ્રગટ સોઈ કરહિ, યું સબ કાલહિકું અનુસરહિ ॥૪૧॥

ગંગા આદિ નદી સબ જેહા, કાલકે ડરસેં બહત જલ તેહા ।
જેહિ ડર સિંધુ મર્જાદમેં રહહિં, તોરિ મર્જાદ ન બાહિર બહહિં ॥

દોહા - કાલકે ડરસેં અનલહુ, અતિ પ્રકાશ જુત હોય ।
જેહિ ડર ભૂમિ ગિરિ સહિત, જલમેં ન ડુબત સોય ॥૪૨॥

ચોપાઇ

કાલકી આજ્ઞાસેં આકાશ, સબહિકું દેત અધિક અવકાશા ।
જીવ રું ઈશ્વરકું વિધિ નાના, દેત હે બાહિર ભિંતર સ્થાના ॥
બહીર ભિતર ક્રિયા જો હોઈ, નભ અવકાશ દેત હે સોઈ ।
કાલકી આજ્ઞાસે અતિ ભારી, મહત્તાત્ત્વ હોવત વિસ્તારી ॥
માયાસેં ઉપજયો હે અનૂપા, યહ બ્રહ્માંડ કો અંકુરરુપા ।
જો એસો યહ અપનો દેહા, સપ્ત આવરણસેં આવૃત તેહા ॥
ઐસો યહ બ્રહ્માંડ આકારા, કાલકે ડરસેં કરત વિસ્તારા ॥૪૩॥
ગુણ અભિમાની દેવ હે જેહુ, બ્રહ્મ વિષ્ણુ મહેશ્વર તેહુ ।
કાલકે ભયસેં વિશ્વકો જેહી, ઉત્પત્તિ સ્થિતિ લય કરત હે તેહી ॥
કલ્પ કલ્પ મહી તતપર રહહી, નિજ નિજ ક્રિયા પ્રેમ જુત ગ્રહહી ।
અતિ સમર્થ તિહુ દેવ ઉદારા, જેહિ વશ સ્થિર ચર સબ સંસારા ॥૪૪॥
કાલ હે આપ અખંડ અનંતા, ઓર સબહિકો કરત હે અંતા ॥
દોહા - આપ અજન્મા ઓરકી, ઉત્પત્તિ કરત હે જેહૂ ।
તાતાદિકસેં સુતાદિ બહુ, કાલ કરત હે તેહૂ ॥
સોરઠા - અંતક જો યમરાજ, તાહિકું મારત મૃત્યુ કરી ।
મુક્તાનંદ તેહી કાજ, કાલસેં છુટન હરિ ભજત ॥૪૫॥

ઈતિ શ્રીમદ્ભાગવતે મહાપુરાણે પારમહંસ્યાં સંહિતાયાં
તૃતીયસ્કંધે કપિલગીતાયાં યોગશાસ્ત્રે શ્રીકપિલદેવહૂતિસંવાદે
મુક્તાનંદમુનિવિરચિત - ટીકાયાં
ભક્તિભેદકાલસ્વરૂપનિરૂપણનામા પંચમો અધ્યાયઃ ॥૫॥

અધ્યાય-૬

ચોપાઇ

કહે પંચમ અધ્યાયમેં ભારી, ભક્તિકે ભેદ પરમ સુખકારી ।
પ્રભુકે ખડગસમ કાલ અનૂપા, કહ્યો યથારથ તાહિકો રુપા ॥
અબ છઠમે અધ્યાયમેં જોઈ, જીવકે ઉર વૈરાગ્ય જ્યુ હોઈ ।
તેહિ હિત બહુ વિધ સંસૃતિ જેહુ, તાકે દુઃખ બરનત હે તેહુ ॥

શ્રીભગવાનુવાચ -

અબ શ્રીકપિલ દેવ ભગવાના, દેવહૂતિકુ કહત સુજાના ।
સુનહુ માત અતિ બલ જુત કાલા, તિન યહ જીવકુ કિન બેહાલા ॥
તદપિ કાલ અતિ બલ જુત જેહૂ, મૂર્ખ જીવ ન જાનત તેહી ॥
દોહા - જેસે પ્રબલ ઘનાવલી, વાયુ દેત ચલાય ।
મેઘપંક્તિસેં મરુતકો, પ્રાક્રમ લખ્યો ન જાય ॥
સોરઠા - ત્યું યહ જીવ ગમાર, કાલકો પ્રાક્રમ નહી લખત ।
તાતેં મરત બહુવાર, કાલત્રાસ સંતત રહત ॥૧॥

ચોપાઇ

તબ સો પદારથ હિત દિન રાતી, શોક કરત અતિ દાઝત છાતી ।
નારી સુતાદિક જુત નિજ દેહા, અતિશે નાશવંત હે તેહા ॥
દેહકે ધન ધામાદિક જોઉ, નાશવંત દુઃખદાયક સોઉ ॥૨॥
તાકું દુર્મતિ જીવ હે જોઈ, મોહસેં અતિ સત્ય માનત સોઈ ।
યાતેં ગૃહાદિકકે હિત મંદા, શોક કરત જિમિ ટરત ન ફંદા ।
જીવકું યહ સંસારકે માંહી, શ્વાન શૂકર આદિ જો કહાંહી ।
સો યોનિમેં જન્મત રહહી, સબ યોનિમહી મહાદુઃખ સહહી ॥૩॥
દોહા - તદપિ સો યોનિવિષે, સુખ માનત હતભાગ ।
દુઃખહિમેં સુખબુદ્ધિ માનિકે, ના ઉપજત વૈરાગ્ય ॥

ચોપાઇ

અબ યહ પુરુષ નરકમેં રહહી, નારકી દેહ તજત નહી ચહહી ।
નરકહું મેં કરે નરકકો આહાર વાહીસેં માનત સુખ અપારા ॥૪॥
દૈવકી માયા મોહિની જોઈ, તિનસેં મોહ પ્રાપત ભયો સોઈ ।

તાતેં નરકભોજિ તન જેહા, તાહિકુ તજન ન ઈચ્છત એહા ॥
નિજતન નારી પુત્ર ધન જેહી, ધામ પશુ બાંધવ જન તેહી ।
ઈનમહી અતિ દૃઢ મૂલ હે જાકુ, ઐસો હૃદય નિરંતર તાકુ ॥૫॥
આપકુ આપ કૃતારથ જાને, નિજમુખ આપકું આપ બખાને ।
દેહાદિક પોષણકી ચિંતા, તિનસેં જરત સબ અંગ અનંતા ॥
દોહા - દુષ્ટ હૃદય જુત મૂઢ નર, કરત નિરંતર પાપ ॥૬॥
પાપકર્મસેં રેનદીન, પાવત અતિ સંતાપ ॥૭॥

ચોપાઇ

વ્યભિચારિણી જુવતિ બહુ જેહા, તિન એકાંત સમે રચિ તેહા ।
તેહિ સંભોગરુપ જો માયા, તિન કરીકે યહ જીવ બંધાયા ॥
મધુર વચન જુત બાલક જેહુ, તોતેર તોતરે બોલત તેહુ ।
ઈનહિસેં અધિક પ્રેમવશ હોઈ, ગએ હે ખેંચાય ઈંદ્રિ મન સોઈ ॥
એસો ગૃહસ્થ પુરુષ હે જોઉ, આપકુ અતિ સુખી માનત સોઉ ॥૮॥
લોભાદિક વ્યવહાર અપારા, સોઈ ધર્મ જુત સબ અગારા ।
અતિશે દુઃખ સદા જિનમાંહી, નિશદિન પલકમાત્ર સુખ નાંહી ॥
ઐસે ગૃહમહી તતપર રહહિ, સાવધાન હોય કે દુઃખ સહહિ ॥
દોહા - સો દુઃખ મેટન કારને, કરત ઉપાય અપાર ।
એસો ગૃહસ્થ સો આપકું, સુખ જિમિ માને ગમાર ॥૯॥

ચોપાઇ

એસો ગૃહસ્થ પુરુષ હે જેહા, અગણિત જીવકુ મારિકે તેહા ।
જહાં તહાંસે ધન લાયકે જંતા, નિજ કુટુંબ પોષત અઘવંતા ॥
નિજ કુટુંબકું પ્રથમ જીમાવે, શેષ અન્નાદિક આપ સો ખાવે ।
ખાન પાનસેં પુરણ નાંહી, તદપિ સુખ માનત મનમાંહી ।
નિજ જીવન હિત જુક્તિ બનાવે, પુનિ પુનિ સોઉ નાશ હોઈ જાવે ॥૧૦॥
લોભસેં પાયો પરાભવ જોઈ, અતિ પિસ્તાત અસમર્થ હોઈ ।
ઐસો ગૃહસ્થ પુરુષ હે જેઉ, પરધન ચોરન ઈચ્છત તેઉ ॥
ભયો કુટુંબ પોષણમહી રંકા, ભાગ્ય હીન તેહિ દૈવ હું બંકા ॥૧૧॥
દોહા - વૃથા ભએ ઉદ્યમ સબે, કૃપણ મૂઢ ધનહીન ।

ઐસો નર બુદ્ધિહીન સો, મહાદુઃખ સહત મલીન ।
એસો ગૃહી ધન પ્રાપ્તિહિત, ચિંતન કરત અપાર ॥
છોડત અતિ નિઃશ્વાસકુ, મહાદુઃક સહત ગમાર ॥૧૨॥

ચોપાઇ

તબ યાકે કુટુંબી સબ જેહુ, નારી પુત્ર આદિક હે તેહૂ ।
અપને પોષણ ભરણમેં સબહી, અધિક અસમર્થ જાન્યો જબહી ॥
તાકો પ્રથમ જ્યું આદર હોઈ, તૈસો આદર કરત ન કોઈ ।
બુઢા બેલકું કર્ષુક વિચારી, પ્રથમ જ્યું આદર કરત ન ભારી ॥
તેહિ વિધિ ગૃહી બુઢવા હોઈ જાવે, બેલ જ્યું અતિ અપમાનકુ પાવે ॥૧૩॥
આપકો આદર કરત ન લેશા, ઐસે અપને કુટુંબી અશેષા ।
સો શબ ઠગ સંબંધિ તિનમાંહી, તદપિ વૈરાગ્યકું પાવત નાંહી ॥
પ્રથમ આપ પોષણ કિએ જેહા, આપકો પોષણ કરત હે તેહા ॥
દોહા - જરા અવસ્થાસેં ભયો, દેહ કુરુપ અપાર ।
ગૃહી મરણ સનમુખ ભયો, તોહું ન તજ્યો અગાર ॥૧૪॥

ચોપાઇ

અપને નારી પુત્રાદિક જેહૂ, અતિ અપમાન કરીકે તેહૂ ।
આપકે ઢિગ સો અન્ન ધરી જાવે, શ્વાનકિ નાંઈ સદા તેહિ ખાવે ॥
રોગ જુક્ત જઠરાનલ મંદા, અલ્પ આહાર ન દેહ સ્વછંદા ।
તનમેં અલ્પ ચેષ્ટા સુખ નાંહી, એસો ગૃહી રહે નિજ ઘરમાંહી ॥૧૫॥
વેગસેં ઉંચા બહત હે જાઉ, કફસેં નાડી મગ રુંધે હે સોઉ ।
ઐસે પ્રાણ વાયુસેં તબહી, બાહિર નિકસત લોચન તબહી ॥
ખાંસિ શ્વાસસેં હોત પ્રયાસા, કંઠમેં ઘુર ઘુર બાજત શ્વાસા ॥૧૬॥
અતિશે શોક કરત બિલખાઈ, નિજકુટુંબી તિન ઘેર્યો આઈ ॥
દોહા - એહિ વિધિ સોવત ગૃહસ્થ સો, કાલ પાશ વશ હોય ।
ટેરે કુટુંબિ નામ લે, તદપિ ન બોલત સોય ॥૧૭॥

ચોપાઇ

યું કુટુંબ પોષણકે માંહી, જેહિ મન અતિ આસક્ત હે તાંહી ।
નિજ ઇંદ્રિગણ વશ નહિ કિના, મરણ સમય જબ પાયો મલિના ।

તબ અતિશે દુઃખ ભએ હે પ્રકાશા, તિનહિસેં તાસ બુદ્ધિ ભઈ નાશા ।
ઐસો ગૃહસ્થ પુરુષ હે જોઈ, નિજ સંબંધિ રોવત રહે સોઈ ॥
સો સબ દેખતહિ મરી જાવે, મરીકે મૂઢ મહાદુઃખ પાવે ॥૧૮॥
મરણ સમયમહી અતિ દુઃખકારી, યમકે દૂત આવત દોઉ ભારી ।
અધિક ભયંકર ક્રોધી અપારા, તિનકે નેત્ર મનુ જરત અંગારા ।
ઐસે દેખી યમદૂત કરાલા, અતિ મન ડરપત હોત બેહાલા ।
સબહી બંધ ખુલી જાત હે જબહી, વિષ્ઠામૂત્ર કું છોડત તબહી ॥૧૯॥
તા પિછે યમદૂત જો એહી, સૂક્ષ્મ દેહમેં રુંધિકે તેહી ॥
દોહા - જોરસેં કંઠમેં બાંધિકે, યમ પાપિનકું લેત ।
લંબે યમપુર ડિગરમેં, તેહિ ચલાય દુઃખ દેત ॥
જયું રાજાકે પુરુષ સો, દંડન જોગ્ય જો હોય ।
તાહિકું કંઠમેં બાંધિકે, લેજાવત હે સોય ॥
સોરઠા - ત્યુંહિ અધર્મિ જંત, તેહિ પકરત યમ જોર કરિ ।
જેહિ ન ભજે ભગવંત, સો યમપુર મગ દુઃખ સહત ॥૨૦॥

ચોપાઇ

યમકે દૂત કહે વચન કઠોરા, તાસ હૃદય ભેદત કરી જોરા ।
તન મહી ઉપજ્યો કંપ અપારા, થરથર ધ્રુજત કરત પોકારા ॥
સો યમપુરકે મારગમાંહી, પ્રબલ હજારું શ્વાન રહે ત્યાંહી ।
સો પાપીકું માંસકું ખાવે, તબ સોઈ જીવ મહા દુઃખ પાવે ॥
અપને પાપ સંભારિકે પ્રાની, યમપુર ડગરમેં જાત અજ્ઞાની ॥૨૧॥
ક્ષુધા તૃષા પીડત તન સારા, રવિ અરું દવકો તાપ અપારા ।
તિનકે ઉષ્ણ વાયુસેં પાપી, અધિક તપત સબ જનપરિતાપી ॥
યમકે દૂત જંજિર લે ભારી, પિંડમેં મારત અધિકપોકારી ।
ઐસો જીવ ચલન શક્ય નાંહિ, દુઃખસેં ચલત હે સો મગમાંહિ ॥
દોહા - મગમહિ રવિ અરું દવનિસેં, તપત હે વાયુ અપાર ।
તિનસેં રેતી અતિશે તપત, સો મનુ જરત અંગાર ॥
મગમેં નહી વિશ્રામ સ્થલ, પીવનકુ જલ નાંહી ।
સબહિ ઠોર મહા કષ્ટ હે, યમપુર કે મગ માંહી ॥૨૨॥

ચોપાઇ

સો મગહિમેં પાપી ગિર જાવે, થાકકે કષ્ટસેં મૂર્છા પાવે ।
અતિ દુઃખદાયક મારગ જાંહી, યમકે દૂત ચલાવત તાંહી ॥
ઠાઢો રહતકુ ઈચ્છત જબહી, જોરસેં યમગણ ખેંચત તબહી ।
જીવકું અતિશે શીઘ્ર ચલાવે, યું યમપુરમહી યમ લે જાવે ॥૨૩॥
યમપુર મગ પ્રમાણ હે જોઈ, જોજન સહસ્ર નવાંણુ સોઈ ।
તિનમહી છ ઘટિકાસેં જાવે, અથવા ચાર ઘટીમહી પહુચાવે ।
ઐસો જીવ સો વિવિધ પ્રકારા, યમપુરકે દુઃખ પાવે અપારા ॥૨૪॥
યમયાતના અનંત વિધિ જેહી, અતિ સંક્ષેપસેં કહત હે તેહી ।
હે માતા યમદૂત કઠોરા, જરત કાષ્ઠ ધરીકે ચહુ ઓરા ।
એહિ જીવકે દેહકું જારે, તબ અતિ દુઃખસેં પાપી પોકારે ॥
દોહા - કબહુક આપ કી ઓર કોઉ, નિજતન માંસ હે જેહૂ ।
કાટિકે તાહી ખવાવહી, અતિ દુઃખ પાવત તેહુ ॥૨૫॥

ચોપાઇ

સો યમપુરમેં શ્વાન અતિ ભારી, ગૃધ્ર પક્ષિ અતિશે દુઃખકારી ।
જીવત નરકે શ્વાન ખગ જોઈ, આંત ઉખારિકેં ખેંત સોઈ ॥
તબ અતિ પીરકું પાવત પ્રાની, હાહાકાર કહત મુખબાની ।
સર્પ બિછું ડંસાદિક જંતા, પ્રથમ પાપી તેહિ પીડે અનંતા ॥
સો સબ પીર સંભારિકે એહી, સર્પાદિક અતિ કાટત તેહી ।
પ્રભુપદ વિમુખ અધર્મી જેહૂ, યું દુઃખ પાવે નિરંતર તેહૂ ॥૨૬॥
યમકે દૂત હે નિર્દય જેહા, જીવકે સબહી અંગકું તેહા ।
કાટિકાટિ ટુકડા કરી ડારે, ત્રાહિ ત્રાહિ તબ જીવ પોકારે ॥
કબહુ ગજાદિ ઢિગ લે જાવે, યમગણ જીવકે અંગ ચિરાવે ।
ગિરિકે શિખરસેં કબહુ પછારે, તિલતિલ સમ તન ફેરે સુધારે ॥
દોહા - કબહુક જલકે દ્રોહમેં, અતિ ડુબાય દુઃખ દેત ।
કબહુક કિચકે ગર્તમેં, રુંધત પ્રાણ સમેત ॥
સોરઠા - એહિ વિધિ કષ્ટ અપાર, યમપુરમહી પાપી સહત ।
કબહુ ન પાવત પાર, અગણિત કુંડકે દુઃખ અનંત ॥૨૭॥

ચોપાઇ

પ્રથમ કુંડ તામિસ્ર હે નામા, અંધતામિસ્ર અધિક દુઃખધામા ।
રૌરવ અરુ મહા રૌરવ ભારી, કુંભીપાક નરક દુઃખકારી ॥
કાલસૂત્ર શૂકરમૂખ જેહૂ, અસિપત્રવન દુઃખપ્રદ તેહુ ।
અંધકૂપ કૃમિભોજન જેહી, સંદશ તપ્તભૂમિ હે તેહી ॥
શાલ્મલી વૈતરણી દોઉ, ત્યું વજ્રકંટક નરક હે સોઉ ॥
પ્રાણરોધ પુયોદ હે જેઉ, વિસશન લાલાભક્ષ હે તેઉ ।
સારમેયાદન અવિચી નરકા, ત્યુંહિ ક્ષારકર્દમ કરે ગરકા ।
રક્ષોગણભોજન હે જૈસા, શૂલપ્રોત દંદશૂક હે તૈસા ॥
પર્યાવર્તન શુચિમુખ જેહા, અયઃપાન અતિ દુઃખપ્રદ તેહા ।
અવટનિરોધકે આદિક જોઈ, નરકકે કુંડ હજારું સોઈ ॥
એ સબ કુંડકી પીર અપારા, નર અરું નારી સહત દુઃખસારા ॥

દોહા - મરદકું વનિતા સંગસેં, પાતક ભએ પ્રચંડ ।
તેહિ પાપસેં પુરુષકું, યમગણ દેવત દંડ ॥
ત્યું વનિતાકું પુરુષકે, સંગસેં પાતક હોય ।
સોઈ પાપસેં સુંદરી, પરત નરકમેં સોય ॥૨૮॥

ચોપાઇ

સુનહુ માત યમપુર દુઃખ જેહૂ, કેવલ કથનમાત્ર નહી તેહૂ ।
ભય ઉપાજાવનકે હિત એહી, કેવલ જુક્તિ ન જાનો તેહી ॥
યહ સબ બાત સત્યહિ જાનો, પાપકર્મફલ નરક પ્રમાનો ।
ત્યું યહ મૃત્યુ લોકકે માંહી સ્વર્ગ નરકસમ પ્રગટ દેખાહી ॥
એહિ વિધિ કહત વિવેકી સબહી, સોઈ પ્રસંગ કહત હું અબહી ।
પાપી નરકું યમપુર મહી ભારી, જ્યું નરકનમહી હોવત ખ્વારી ॥
ત્યું યા જગમહી પાપી જેહા, નરકતુલ્ય દુઃખ ભુક્તત તેહા ।
પુણ્યવાન યા લોકમેં જેઉ, સ્વર્ગતુલ્ય સુખ ભુકતત તેઉ ॥

દોહા - તાતેં પાપી જીવકું મગમહી દુઃખ જો કહાંહી ।
મગકે દુઃખસેં અતિ અધિક, કષ્ટ હે યમપુર માંહી ॥
તેહિ વિધિ સબ પુણ્યવાનકું, મગમહી અતિ સુખ હોય ।
મગહુસેં યમપુર વિષે, અતિ સુખ પાવત સોય ॥૨૯॥

ચોપાઇ

સુનહુ માત હરિવિમુખ જો પ્રાની, કેવલ પાપ કરત મુદ આની ।
પાપસેં નિજપરિવારકું પોષે પાપહિસેં નિજદેહ સંતોષે ॥
જો એસો અતિ પાપી કહાવે, દેહ કુટુંબ યાહિ તજિ જાવે ।
મરિકે યમપુર પહુંચત જબહી, પાપકે ફલ સંગ આવત તબહી ॥
દેહ કુટુંબિ પોષણ કાજા, પ્રબલ પાપકો કિન સમાજા ।
સો પાતકકો ફલ અતિ ઘોરા, તામિસ્રાદિક નરક કઠોરા ॥
દુઃખપ્રદ કુંડ હજારું માંહી, પાપી પરત સહત દુઃખ વાહી ।
પાપકે ફલમેં કુટુંબી સોઈ, તિલભર બાંટી ન લેવત કોઈ ॥૩૦॥
પાપ પ્રચંડ કિએ મુદ પાઈ, મગમેં જિમન હિત એહી મિઠાઈ ॥
દોહા - પ્રાણિમાત્રકે દ્રોહસેં, નિજતન પોષત જેહુ ।
સોઈ સ્થૂલ વપુ ત્યાગિકે, નરકમેં જાવત તેહૂ ॥૩૧॥

ચોપાઇ

જીવકું ઈશ કર્મફલદાતા, તિનહિ જો પ્રાપ્ત કિયો સાક્ષાતા ।
નિજકુટુંબ પોષણકો પાપા, સૂક્ષ્મ દેહસેં દુઃખ પરિતાપા ॥
પાપી નરકમેં ભુક્તત જબહી, અતિશે આતુર હોવત તબહી ।
જ્યું કોઉ પુરુષકો ધન ભયો નાશા, સો અતિ આતુર રહત ઉદાસા ।
ત્યું અતિશે આતુરતા હોઈ, જીવ પાપફલ ભુક્તત સોઈ ॥૩૨॥
સુનહુ માત અધર્મી જેહી, કેવલ અધર્મસેં નિત્ય એહી ।
નિજ કુટુંબકું પોષત જેહા, તાહિમેં મગન રહત તેહા ॥
નરકકો શેષ નરક હે જેહૂ, અંધતામિસ્રકું પાવત તેહૂ ॥૩૩॥
સુનહુ માત યમપુરકે માંહી, જિતનિક યમયાતના કહાંહી ।
સો સબ દુઃખકું ભુક્તિકે જંતા, પિછે ભ્રમત ચોરાશિ અનંતા ॥
દોહા - ખેદજ અરુ ઉદ્ભિજ અંડજ, ત્યુંહિ જરાયુજ જેહી ।
ચતુરાશિ લક્ષ યોનિમહી, અતિ સંકટ સહે તેહી ॥
અનંત જાતિકે દેહમેં, જન્મ મરણ દુઃખ જોઈ ।
અનુક્રમસેં તેહિ ભુક્તિકે, પાપસેં છુટત સોઈ ॥
સોરઠા - યું જંતુ શુદ્ધ હોય, પુનિ સોઈ પાવત મનુષ્યતન ।

મુક્તાનંદ કહે સોય, કથા સબહી મમ નાથ કહી ॥૩૪॥

ઈતિ શ્રીમદ્‌ભાગવતે મહાપુરાણે પારમહંસ્યાં સંહિતાયાં તૃતીયસ્કંધે
કપિલદેવહૂતિસંવાદે મુક્તાનંદમુનિવિરચિત-ટીકાયાં
વૈરાગ્યહેતુકસંસારદુઃખનિરૂપણનામા ષષ્ઠો અધ્યાયઃ ॥૬॥

અધ્યાય - ૭

ચોપાઇ

આગે છઠમ અધ્યાયમેં જેહી, ઝીવકું વિરતિ હોન હિત તેહી ।
યહ સંસારકે મહાદુઃખ જેહૂ, ત્યું યમપુરકે તીવ્ર દુઃખ તેહુ ॥
લખ ચોરાશિકે દુઃખ જેહા, સબ સંક્ષેપસેં બર્નેઉ તેહા ।
અબ સપ્તમ અધ્યાયમેં સોઈ, જીવનકું વૈરાગ્ય જ્યું હોઈ ॥
તેહિ હિત ગર્ભવાસ દુઃખ જેઉ, બાલકકે દુઃખ કહત હે તેઉ ॥

શ્રીભગવાનુવાચ -

અબ શ્રીકપિલ દેવ ભગવાના, નિજમાતા પ્રતિ કહત સુજાના ।
સુનહુ માત અબ કહુ તોય બાતા, જીવનકુ જો કર્મફલદાતા ॥
સો ઈશ્વર પ્રેરક હે જાહિ, જીવકે પાપપુંજ હે તાહી ।
મિશ્રભાવ આવત હે જબહી, ઐસે રાજસી કર્મસેં તબહી ॥
જંતુ પૂર્વ કર્મવશ જોઉ, મનુષ્ય દેહ પ્રાપ્તિ હિત સોઉ ॥
દોહા - પ્રથમ પુરુષકો વીર્યકણ, તામહી કરત આવેશ ।
તાપિછે ત્રિયા ઉદરમેં, કરત હે જીવ પ્રવેશ ॥૧॥

ચોપાઇ

એક રાત્રી બીતત હે જબહી, વીર્ય રુધિર સંગ મિલત હે તબહી ।
એહિ વિધિ પંચરાત્રિ જબ જાવે, ગોલ બુદબુદ સમ બની આવે ॥
દશ દિનકે બીતેસેં સોઈ, પાકે બદરીફલ સમ હોઈ ।
તાપિછે પેશિ હોય રહહિ, એહિ વિધિ ગર્ભકો અનુક્રમ કહહિ ॥
અથવા ખગકિ યોનિમાંહી, ઈંડાસમ બની જાત હે તાંહી ॥૨॥
એક માસસેં મસ્તક હોવે, માંસપિંડ સમ ઉદરમેં સોવે ।

કર ચરણાદિક અંગ સબ જેહૂ, ઉભય માસ કરી હોવત તેહૂ ॥
અસ્થિ કેશ નખ મર્મકે સ્થાના, તિન માસ કરી હોત સુજાના ॥
દોહા - તૃતીય માસ નારી પુરુષ, ચિન્હ અંગમહી હોય ।
ત્યું ઇંદ્રિનકે છિદ્ર સબ, પ્રગટ હોત હે સોય ॥૩॥

ચોપાઇ

ચાર માસ હોવત હે જબહી, સપ્ત ધાતુ જુત હોવત તબહી ।
પંચ માસકો હોવત સોઈ, ક્ષુધા તૃષાકી ઉત્પત્તિ હોઈ ॥
સોઈ ષટ માસકો હોવત જબહુ, જરહિસેં વેષ્ટિત જંતુ તબહૂ ॥
દક્ષિણ કુક્ષ માતુકી જેહી, તાહીમેં ભ્રમત હે જંતુ તેહી ॥૪॥
નિજમાતા ભુક્તે હે જેઉ, અન્ન જલાદિક સુંદર તેઉ ।
ઇનસેં સપ્ત ધાતુ હે જેહા, દેહમેં વૃદ્ધિ પ્રાપ્ત ભએ તેહા ॥
જંતુકો સંભવ જિનમાંહી, વિષ્ઠા મૂત્ર ભરેહે તાહી ।
અધિક બુરો દુર્ગંધિ જોઉ, ઐસે ખાડમેં સોવત સોઉ ॥૫॥
સો માતાકે ઉદરમહી ભએઉ, કૃમિગણ અતિ ભુખે હોઈ રએઉ ।
અતિ સુકુમાર જાનિકે તાઈ, કમીસમૂહ તેહિ કાટત ધાઈ ॥
દોહા - એહીવિધ અતિશે કલેશસેં, ક્ષણ ક્ષણમેં બહુવાર ।
મૂર્ચ્છા પાવત ગર્ભમેં, દુઃખકો ન પામત પાર ॥૬॥

ચોપાઇ

જનની જિમત રસ વિવિધ પ્રકારા, રુક્ષ ઉષ્ણ કટુક અરુ ખારા ।
તિખા ખાટા આદિક જેહી, આહાર દુઃખદ સહે જાત ન તેહી ॥
સો અન્ન અંગકુ સ્પર્શત જબહી, તીવ્ર વેદના હોવત તબહી ।
એહિ વિધિ જીવ મહાદુઃખ સહહી, નિજમાતાકે ઉદરમહી રહહી ॥૭॥
સો માતાકે ઉદરમહી પ્રાની, ઉલ્બસેં બાંધ્યા રહત અજ્ઞાની ।
બાહિર માતુકે આંત હે જેહૂ, તિનહિસેં વેષ્ટિત રહત હે તેહૂ ॥
ટેઢે પિઠ કંધરા દોઈ, માતુ કુક્ષિ શિર ધરી રહે સોઈ ॥૮॥
પક્ષિ પિંજરેકે મધ્ય જોઈ, અંગચેષ્ટા કરી શકત ન કોઈ ।
ત્યુંહિ અસમર્થ જીવ હે જેઉ, નિજમાતાકે ઉદરમહી તેઉ ॥
દોહા - કર્મકે ફલદાતા સદા, પરમેશ્વર હે જોય ।

તિનકિ કૃપાસેં ગર્ભમેં, સંસ્મૃતિ પ્રાપ્ત ભયો સોય ॥
પ્રથમ ભએ શત જન્મમેં, કર્મ જો અનંત અપાર ।
તાહિ સંભારિકે બડે બડે, શ્વાસ ભરત બહુવાર ॥
સોરઠા - ઐસો જીવ હે જેહૂ, સો કબહુ સુખ ના લહત ।
મહાદુઃખ પાવત તેહૂ, કર્મ સંભારિકે અતિ ડરત ॥૯॥

ચોપાઇ

સાતમે માસસે પ્રાની એહા, સ્મૃતિ જ્ઞાન પ્રાપત ભયો તેહા ।
તદપિ પ્રસવકો મારુત જોઈ, સમયકું જાની કંપાવત સોઈ ॥
નિજ માતાકે ઉદરમહી દેહી, નરકકે કમિસમ ભ્રમત હે તેહી ॥૧૦॥
ગર્ભવાસકે સંકટ જેઉ, તાસ નિવારણકે હિત તેઉ ।
પ્રભુકી પ્રાર્થના કરત હે ભારી, પ્રભુકે જ્ઞાન જુત અતિ સુવિચારી ॥
સપ્ત ધાતુ જો બંધનકારી, તિનહિસેં યુક્ત જીવ સંસારી ।
ગર્ભવાસસેં ડરત અપારા, જુગ કર જોરી નમત બહુવારા ॥
આપકું ગર્ભમેં અર્પન હારા, ઐસે પ્રભુ સબહીકે આધારા ॥
દોહા - ગર્ભવિષે સબહિ વિધિ, જ્ઞાનકે દાતા જોય ।
ગદગદ સ્વર સો દેવકી, સ્તવન કરત લઘુ હોય ॥૧૧॥

ચોપાઇ

જીવ ઉવાચ ।

આપકે શરણ આયો જગ જેહૂ, તિનહિકી રક્ષાકે હિત તેહૂ ।
નિજ ઈચ્છાસેં વિવિધ પ્રકારા, જો પ્રભુ ગ્રહત હે મૂર્તિ અપારા ॥
ઐસે વાસુદેવ ભગવાના, ભૂમિ વિષે વિચરત વિધિ નાના ।
તાકે ચપલ ચરન સુખકારી, તાકે શરણમેં ભયો હું વિચારી ॥
કાલ રું માયાદિક ડર જોઈ, પ્રભુપદ આશ્રિતકું નહી સોઈ ।
અસત જો મેં તેહિ જોગ્ય હે જેહિ, ઐસિ ગર્ભવાસ ગતિ એહિ ॥
તાહિ દેખાવનહાર અનંતા, ઐસે વાસુદેવ ભગવંતા ॥૧૨॥
પંચ ભૂત ઇંદ્રિગણ જેહા, ત્યું અંતઃકરણરુપી તેહા ।
અતિ પરિણામ પ્રાપ્ત ભઈ જેઉ, દેહરુપી માયા હે તેઉ ॥
સોઈ તનઆશ્રિત રહ્યો મેં અનૂપા, કર્મસેં આવૃત ભયો હે સ્વરુપા ॥

હરિગીત છંદ -

ઐસો મેં તનમેં બંધાયકે જનનિકે ઉદરમેં રહતહું,
પ્રભુકુ નમન કરું પ્રેમસેં ગર્ભવાસકે દુઃખ સહતહું,
જિમિ પંચ ભૂતકે તનવિષે મેં રહતહું બંધાયકે,
તેહિ ભાતિ પ્રભુ વૈરાટમહી અતિ શુદ્ધ રહે મુદ પાયકે ॥
દોહા - જદપિ પ્રભુ વૈરાટમહી, તદપિ રહત અવિકાર ।
અખંડ જ્ઞાન જુત શ્રીહરિ, કરુણાનિધિ કરતાર ॥
શુદ્ધ મુમુક્ષુકો હૃદય, પ્રભુકું મિલન અકુલાત ।
તિનમહી પ્રગટ જયું શ્રીહરિ, ભાસત હે સાક્ષાત ॥૧૩॥

ચોપાઇ

દશ ઇંદ્રિગુન તિન કહાંહિ તેહિ વિધ પંચ વિષય તિનમાંહી ।
જાકિ ચૈતન શક્તિ ભારી, ઐસો મેં ચૈતન અવિકારી ॥
પંચભૂત નિર્મિત તન જોઇ, તિનમહી મેં રહ્યો આવૃત હોઇ ।
ત્યું ભગવાન વિરાટમેં રહહી, તદપિ વિરાટકે ગુન નહી ગ્રહહી ॥
તેહિ ન વિરાટસેં આવરણ લેશા, દેહ વિરાટસેં રહિત વિશેષા ।
ઐસે શ્રીભગવાન ઉદારા, તાહિકું નમત હું વારમવારા ॥
સો વિરાટમહી રહત હે જબહુ, કુંઠિત જ્ઞાન ન હોવત તબહુ ।
ઐશ્વર્યાદિક મહિમા જેહુ, તિલભર ન્યૂન ન હોવત તેહૂ ॥
દોહા - પ્રકૃતિ પુરુષસેં પર સદા, સબહિ જાનત ભગવાન ।
પુરુષાકૃતિ સાકાર મેં, મોય લગ્યો દૃઢ તાન ॥૧૪॥

ચોપાઇ

પ્રભુકી માયાસેં ભએ ભારી, અગણિત કર્મ જો ગુણઅનુસારી ।
સો કર્મનિસેં બંધન જામે, એસો યહ જો વિશ્વમગ તામેં ॥
નિશદિન ભ્રમત રહત યહ પ્રાની, ભ્રમણકે ક્લેશસેં બુદ્ધિ હરાની ।
આત્મસ્વરુપકી સ્મૃતિ જેહી, અતિશે નાશ ભઇ હે તેહી ॥
અતિબડ વાસુદેવ પ્રભુ જેહુ, તાસ અનુગ્રહ અતિબડ તેહુ ।
તેહિ બિન ઓર જુક્તિસેં જંતા, પ્રભુકો ધામ નહિ પાવે અનંતા ॥૧૫॥
યહ જો ત્રિકાલ સંબંધિ જ્ઞાના, તાહિકો દેત બિના ભગવાના ।

ઐસે જ્ઞાનકું દેવનહારા, વાસુદેવ પ્રભુ પ્રબલ અપારા ।
તેહિ બિન બ્રહ્માદિક સુર જોઉ, જ્ઞાન દેન સમર્થ નહી કોઉ ।
જીવકો કર્મ ડગ રહે જેઉ, તેહિ અનુવર્તિ નિરંતર તેઉ ॥
દોહા - ઐસે હમ સબ જીવ તિહુ, પાપ નિવર્તિ કાજ ।
વાસુદેવકું ભજત હે, જાની સદા મહારાજ ।
સ્થાવર જંગમ જીવમેં, પ્રવર્તાયો હે જેહુ ।
અંતર્જામી પુરુષ કો, આપકો અંશ હે તેહૂ ॥૧૬॥

ચોપાઇ

હે પ્રભુ જનની જઠર હે જેહા, ઉદરરુપ કંદરા એહા ।
વિષ્ઠા મૂત્ર કૂપ તિનમાંહિ, પર્યો હે જીવ નિકસન બલ નાંહિ ॥
જઠર અગ્નિકી ઝાલસેં એહી, અતિશે તપ્યો દેહ જુત તેહી ।
અતિશે કૃપણ બુદ્ધિ જુત જોઈ, ઉદરસેં નિકસન ઈચ્છત સોઈ ॥
નિજમાતાકે ઉદરમહિ એહૂ, અપને માસ ગિનતહું તેહુ ।
ઐસો દેહી મેં દેવ મુરારી, ઉરસેં કબ કાઢિકો સુખકારી ॥૧૭॥
હે સમર્થ હે અધિક કૃપાલા, તુમ જૈસે એક તુમહિ દયાલા ।
તાતેં ઓરકી ઉપમા જેઉ, તુમકું દેને જોગ્ય ન તેઉ ॥
મેં દશ માસકો જીવ અજાના, તેહિ તુમ દિયો ત્રિકાલિક જ્ઞાના ।
જ્ઞાનરુપ ગતિ ગ્રહણ કરાઈ, ઐસે દીનબંધુ સુખદાઈ ॥
દોહા - પ્રભુ તુમ અપની બડાઈકું, દેખિકે રિઝત દેવ ।
અપનો બિરુદ વિચારીકે, દેત અભય તતખેવ ॥
જ્ઞાનકું દેવે રુપ તુમ, કિયો અધિક ઉપકાર ।
તાકે પ્રતિ ઉપકાર હિત, ના હોવત નિરધાર ॥
અંજલિમાત્ર જોરે બિના, કરન ન સમર્થ કોય ।
તવ ઉપકારકું દેખિકે, ઉરીન કોઉ નહિ હોય ॥૧૮॥

ચોપાઇ

સાત ધાતુ જેહિ બંધન કારી, ઐસે પશુ આદિકકું વિચારી ।
સો કેવલ અપને તનમાંહિ, સુખ દુઃખ દેહસંબંધિ કહાંહિ ॥
તાહિકું દેખત હે અજ્ઞાની, ના પરલોકકું દેખત પ્રાની ।

જ્યું સુખ દુઃખ પરલોકમેં હોઈ, મુક્તિકે સાધન લખત ન સોઈ ॥
મોય દિનિ પ્રભુ અતિ સુખકારી, બુદ્ધિ વિવેક જ્ઞાન જુત ભારી ।
તાહિસેં શમ દમ અરું તપ જેહા, ઈન આદિક સાધન જુત દેહા ।
યું મેં શુદ્ધ ભયો મનમાંઈ, સાક્ષી ક્ષેત્રજ્ઞ જીવકી નાંઈ ।
પુરુષોત્તમ પરબ્રહ્મ હે જેહુ, પ્રગટ પ્રમાણ જ્યું ભાષત તેહૂ ॥
દોહા - ઐસે શ્રીભગવાનકું, બાહ્યા રુ હૃદયકે માંહી ।
દેખતહું પ્રત્યક્ષ જ્યું, આડ્ય અટક કોઉ નાંહિ ॥૧૯॥

ચોપાઇ

હે સમર્થ હે દેવ ગોંસાઈ, અતિ દુઃખસેં વસવો જિનમાંઈ ।
ઐસે ગર્ભમેં બસતહું જબહૂ, બાહિર નિકસત ડરત હું તબહૂ ॥
અંધકૂપરુપિ સંસારા, તિમેં બાસ નહિ ચાહુ ઉદારા ।
જો સંસાર કૂપ માંહિ આવે, તેહિ સંગ તબ માયા લપટાવે ॥
તાપિછે યહ જીવ હે જોઈ, તનમેં તાહી અહંબુદ્ધિ હોઈ ।
નારી સુતાદિ સંબંધસે ભારી, મમતા હોત અધિક દુઃખકારી ॥
તિનસેં અનંત દેહમહી જંતા, જન્મ મૃત્યુ દુઃખ સહત અનંતા ॥૨૦॥
તાતેં ગર્ભવાસકે માંહી, અતિ દુઃખ જુક્ત રહતહું તાંહિ ॥

હરિગીત છંદ -

દુઃખ જુક્ત રહતહું તદપિ પ્રભુ મમ સબ હિ વ્યાકુલતા ગઈ,
તુમ દિની સુખદ વિવેક અરું વિજ્ઞાન જુન બુદ્ધિ નઈ ।
સો બુદ્ધિસેં મમ આત્મકું અજ્ઞાન સંસૃતિ ટારિહુ,
યહ અનંત જન્મ રું મરણ ગર્ભકે કષ્ટમેં ઉદ્ધારિહું ॥
દોહા - જન્મ મરણકે કષ્ટ સો, પુનિ મોકું નહિ હોય ।
સાવધાન દૃઢ હોયકે, કરિહું યત્ન મેં સોય ॥
સોરઠા - હૃદયકમલકે માંહી, ધરેહે વિષ્ણુપદ પ્રેમ જુત ।
સો પલ છોડુ નાંહી, એહિ અચલ સિદ્ધાન્ત મમ ॥૨૧॥

ચોપાઇ

શ્રીભગવાનુવાચ ।

અબ શ્રીકપિલ દેવ ભગવાના, દેવહૂતિ પ્રતિ કહત સુજાના ।
સુનહુ માત એહિ વિધિ મતિ કીના, દશ મહિનેકો જીવ પ્રવીના ॥

યું ભગવાનકી સ્તુતિ નિત્ય કરહિં, ગર્ભમેં રહત ભક્તિ અનસુરહિં ।
તાપિછે નીચે શિર હોઈ, પ્રસવ કાલકો મારુત જોઈ ॥
તબ તતકાલ પ્રસવ હિત આઈ, પ્રેરત હે અતિ જોર જનાઈ ॥૨૨॥
સવ કાલકો વાયુસેં જંતા, નીચે પ્રેર્યો જીવ અનંતા ॥
નીચો શિર કરિકે તતકાલા, શ્વાસ ઉચ્છવાસસેં રહિત બેહાલા ॥
અતિ આતુર સ્મૃતિ ભઈ નાશા, મૃતક સમાન ખિન્ન ભયો શ્વાસા ॥
દોહા - અધિક કષ્ટ કરી ગર્ભસેં, બાહિર નિકસત જંત ।
હરિમાયા મોહિતમતિ, ભુલિ ગયો ભગવંત ॥૨૩॥

ચોપાઇ

વિષ્ઠા મૂત્ર જુક્ત ભુવિમાંહિ, જીવ બેહાલ પર્યો હે તાંહિ ।
વિષ્ઠામેં ભએ કીટ જ્યું પ્રાની, મલ રું મૂત્રમહી લોટે અજ્ઞાની ॥
ગર્ભમેં ભયો જો ત્રિકાલકો જ્ઞાના, સો ભયો નાશ બઢ્યો અજ્ઞાના ।
અતિ વિપરીત ગતિ જબ પાઈ, અતિ રોવત શ્રીપતિ વિસરાઈ ॥૨૪॥
બાલકકો અભિપ્રાય હે જેહા, પોષનહાર ન જાનત તેહા ।
એસે માત-પિતાદિક જેઉ, નિશદિન પોષણ કરત હે તેઉ ॥
તાતે આપકું ગમત ન જોઈ, સોઈ પદારથ પ્રાપત હોઈ ।
તદપિ બાલ ના કહનકે કાજા, સમર્થ નાંહિ રોવત બિન લાજા ॥૨૫॥
જુકા પિશુ ષટ્મલ જિનમાંહી, અધિક અશુચિ પર્યંક કહાંહી ।
સો પર્યંકમેં સોવત બાલા, દુઃખ દુર્ગંધ સો સહત વિશાલા ॥
દોહા - અપને અંગ સુજાનમેં, બેઠન ઉઠન માંહી ।
ફિરન વિષે સમર્થ નહી, અતિ રોવત શુદ્ધ નાંહી ॥૨૬॥

ચોપાઇ

મચ્છર ષટમલ આદિક જોઈ, કાટનહાર જંતુ હે સોઈ ।
ગર્ભમેં રહ્યો જો ત્રિકાલકો જ્ઞાના, સોઉ મિટ ગયો બઢ્યો અજ્ઞાના ॥
તાકિ ત્વચા અતિ કોમલ જાની, કાટત જંતુ અધિક રુચિ જાની ।
જ્યું એક કૃમિકું બહુત કૃમિ ખાવે, તેહિ વિધિ બાલ રોત દુઃખ પાવે ॥૨૭॥
સુનહુ માત યહ જીવ હે જેહી, એહિ વિધ અનંત કષ્ટ સહે તેહી ।
પાંચ વર્ષલુ બાલ કહાવે, તબલું બાલપનકે દુઃખ પાવે ॥

ત્યું દશ વર્ષ પ્રજંત હે જેઉ, પૌગંડ દુઃખદ અવસ્થા તેઉ ।
આપકું વાંછિત મિલત ન લેશા, સોઈ પદારથ હિત સહે ક્લેશા ॥
દોહા - યા કારન અતિ શોક જુત, અતિ અજ્ઞાનસેં જંત ।
પ્રબલ ક્રોધ જુત રહે સદા, ઉરમહી કષ્ટ અનંત ॥૨૮॥

ચોપાઇ

તાપિછે જોબન મદમાંહિ, કામકે વશ કછુ સુધ બુધ નાંહિ ।
દેહકે સંગ બઢ્યો અભિમાના, ક્રોધસેં વૈર કરત વિધિ નાના ॥
અપને નાશ હિત મૂઢ અભંગા, કરત વિરોધ કામિકે સંગા ॥૨૯॥
પંચ ભૂત કરીકે ભયો દેહા, તિનમેં અસત આગ્રહ જુત જેહા ।
અજ્ઞ જીવકું કુમતિ અપારા, અહં મમત્વ મતિ વારમવારા ॥૩૦॥
યહ જો જીવ તન પોષણ કાજા, પાતક કરત ત્યાગી સબ લાજા ।
જેહી પાતક વશ હોયકે જંતા, સંસૃતિકેં દુઃખ સહત અનંતા ॥
જેહિ તનકું પોષત હે પ્રાની, સો વપુ હોત પરમ દુઃખદાની ॥
દોહા - જહાં જહાં જાવત જીવ યહ, તિન પિછે વપુ જાત ।
હોત અવિદ્યા કર્મસેં, દેહ દુઃખદ સાક્ષાત ॥૩૧॥

ચોપાઇ

સુનહુ માત યહ જીવ હે જોઈ, વેદકે મગમહી રહત હે સોઈ ।
તદપિ શિશ્ન જિહ્વા સુખ જેઉ, તેહિ હિત ઉદ્યમ કરત હે તેઉ ।
ઐસે અધર્મ સર્ગમે રહહિં, અસત પુરુષ હમ તાહિકું કહહિં ।
ઈનકેં સંગમેં રહિકે પ્રાની, અસતપુરુષ કિયો મગ દુઃખદાની ॥
સબ ઇંદ્રિયકે વિષયસુખ જેહા, તાસ પ્રાપ્તિ હિત મારગ તેહા ।
તિનમહી જીવ રમત હે જેહુ, પ્રથમ જ્યું સંસૃતિ પાવત તેહૂ ।
નરક ચોરાસિકે દુઃખ જેહી, પ્રથમ કહે પાવત હે તેહી ॥૩૨॥
સત્ય શૌચ દયા મૌન હે ભારી, શોભા લાજ બુદ્ધિ સુખકારી ।
કીરતિ ક્ષમા શમ દમ પ્રભુતાઈ, ઈન આદિક શુભ ગુન સુખદાઈ ॥
દોહા - અસત પુરુષકે સંગસેં, મોક્ષદાઈ ગુન એહુ ।
સબહી ભાતિ જડ મૂલ જુત, નાશકું પાવત તેહુ ॥૩૩॥

ચોપાઇ

તાતેં અસત પુરુષકો સંગા, તજત મુમુક્ષુ જીવ અભંગા ।
મૂઢ અશાંત રું લોલુપ ભારી, ઉલટે જ્ઞાન જુક્ત અહંકારી ॥
દેહમેં આતમ બુદ્ધિ અપારા, શોક કરનકે જોગ્ય ગમારા ।
ક્રીડામૃગ જિમિ નારી આધિના, ઐસે અસત પુરુષ મતિહીના ॥૩૪॥

જીવકું ત્રિયકો પ્રસંગ હે જેહા, ત્યું ત્રિયસંગિ પ્રસંગ હે તેહા ।
ઉભય પ્રસંગસેં બંધન હોઈ, ઐસો મોહપ્રદ ઓર ન કોઈ ।
અન્ન દ્રવ્ય આદિ પદારથ જોઉ, તેહિ સમ બંધન કરત ન સોઉ ।
લોભ રું દ્રવ્ય ઉપાર્જન જેહી, સિખેસેં આવત હે તેહી ॥
દોહા - ત્યું નારીકી કામના, મનુષ્ય ન સિખત કોઈ ।
ત્યું પશુ આદિક દેહમેં, ભેદુ કહે બિન હોઈ ॥
સોરઠા - તાહિતેં નારી પ્રસંગ, અતિબંધન કારી લખત ।
તેહિ વિધિ સ્ત્રૌણ પ્રસંગ, વનિતા જયું બંધન કરત ॥૩૫॥

ચોપાઇ

સુનહુ માત પ્રજાપતિ જેહા, બ્રહ્મા દેવ તપસ્વી તેહા ।
અતિશે રુપ જુક્ત સકુમારી, નિજ પુત્રી સરસ્વતી અવિકારી ॥
તાકો રુપ દેખિ લલચાએ, બ્રહ્મા અધિક પરાભવ પાએ ।
અપનિ બ્રહ્મસ્થિતિસેં જોઈ, શિવકિ નાંઇ ગિરત ભએ સોઈ ॥
સો પુત્રીકે અંગકો સંગા, કરનકું ઈચ્છત ભએ અભંગા ।
તબ સરસ્વતી મૃગી હોય ભાગી, તાપિછે અજ ચલે અનુરાગી ॥
મૃગસ્વરુપ ધરિ નિર્લજ હોઈ, શંભુ આદિ દેખે નહિ કોઈ ।
શિવ મરીચ્યાદિક નિજ સુત જેઉ, તેહિ દેખત દોરત ભએ તેઉ ॥૩૬॥
સુનહુ માત ત્રિયરુપ લોભાઈ, અજહુકિ મતિ મોહકું પાઇ ।
તબ બ્રહ્માસેં ઉપજે જેહી, શિવ મરીચિ આદિક હે તેહી ॥
ત્યું મરીચ્યાદિકસેં ભએ જેહુ, કશ્યપ આદિ પ્રજાપત તેહૂ ।
તિન કિયો દેવાદિક જગ એહી, તિનમેં નારાયણ ઋષિ બિન જેહિ ॥
નારીરુપ માયાસેં સોઉ, મોહ ન પાવે ઐસો નહિ કોઉ ॥
દોહા - શ્રીનારાયણ મુનિ બિના, બ્રહ્માદિક સબ જેહૂ ।

ત્રિયકો રુપ વિલોકિકે, મોહકું પાવત તેહૂ ॥
સોરઠા - નારી નયન શર જોઈ, જાહિ ન લાગત વેગ જુત ।
ઐસો ઓર ન કોઈ, શ્રીનારાયણ દેવ બિન ॥૩૭॥

ચોપાઇ

નારીરુપ મમ માયા જેહૂ, માત તાસ બલ દેખો એહુ ।
જિન દશ દિશ જીતિ વશ કીના, ઐસો ઐલ યયાતિ નરેશ પ્રવીના ॥
દશરથ રાવણાદિ અતિશૂરા, તિનહિકું નારી કિએ ચકચૂરા ।
કેવલ ભ્રકુટી વિલાસસેં નારી, પગકી લાત સબકે શિર ધારી ॥
ઐસે અતિ સમર્થ નૃપ જેહી, જુવતી પાઉંસેં ખુંદત તેહી ।
નારીરુપ મમ માયા ભારી, તેહિ બલ આગે જાત સબ હારી ॥૩૮॥
મમ સેવાસેં પરમ સુખકારી, આત્મલાભ પાયો અવિકારી ।
યોગ અષ્ટાંગકો પાર હે જોઈ, સુખદ સમાધિ ઈચ્છત સોઈ ॥
ભક્તિયોગ અરુ સાંખ્ય ઉદારા, ત્યું અષ્ટાંગ યોગ અવિકારા ।
એ તિહુ યોગમેં રહત હે જોઉ, ઐસો યોગી વિચક્ષણ સોઉ ॥
નારી પ્રસંગ કરત નહિ જબહી, યોગકે પારકું પાવત તબહી ॥
દોહા - ભક્તિયોગ આદિક વિષે, રહત હે યોગી ઉદાર ।
સો યોગીકું કહત હે, ત્રિય સોઈ નરકકો દ્વાર ॥
જોગીકું યમપુર વિષે, નારી તુરત લે જાત ।
કર બજાયકે મહામુનિ, યુંહિ કહત સાક્ષાત ॥૩૯॥

ચોપાઇ

દેવ શ્રીહરિ તેહિ નિર્મિ વિચારી, નારીરુપ માયા અતિ ભારી ।
દૃઢ પતિવ્રતા ધર્મ જુત જોઈ, ભગવદ્ભક્તિ દેખાયકે સોઈ ॥
ધિરજસેં સેવા મિષ ધારી, યોગીકે ઢીગ જાત ઠગારી ।
ઐસિહુ નારીકું યોગી જેહૂ, નિજ મૃત્યુ સમ દેખત તેહુ ॥
સો વનિતાકું શુદ્ધ હરિદાસા, કબહુ ન આવત દેવત પાસા ।
જુવતિકે ગુનકું દેખિકે જોગી, નાંહિ લોભાત બ્રહ્મરસ ભોગી ॥
જ્યું અતિ નીલે ત્રણસેં માતા, ઢંક્યો હે કૂપ ભાસત સુખદાતા ।
નીલે ત્રણકે લોભી પશુ જેહા, તિનકો મત્યુ કૂપ હે એહા ॥

દોહા - ત્યું પતિવ્રતાદિ ગુન જુત, અન્નાદિકસેં સોય ।
સેવા કરત શુદ્ધ ભાવસેં, અતિશે તતપર હોય ॥
સોરઠા - તદપિ વનિતા સોઈ, જોગી નિજ મૃત્યુ ગીનત ।
જન્મ મૃત્યુપદ હોઈ, યું જાની તેહિ સંગ તજત ॥૪૦॥

ચોપાઇ

એહિ વિધિ ઈચ્છત નિજ કલ્યાના, જેહિ દઢ ભક્તિ જ્ઞાન અરુ ધ્યાના ।
દઢ વૈરાગ્ય ધર્મ જુત જેહી, ઐસો મુમુક્ષુ યોગી તેહી ॥
યુવતી કે દેહરુપ જો માયા, અતિ દઢ બંધનકારી જનાયા ।
અબ જો નારી પતિવ્રતા સુજાના, જ્ઞાન વૈરાગ્ય ભક્તિ અરુ ધ્યાના ॥
ઈન સબ જુક્ત જો વનિતા હોઈ, નિજ કલ્યાનકું ઈચ્છત સોઈ ।
સોઉ ત્રિયાકું નરતન રુપા, માયા બંધન હિત દુઃખરુપા ॥
યુવતીકું જન્મ મૃત્યુપ્રદ એહા, કહત હે કપિલ દેવ પ્રભુ તેહા ।
સુનહુ માત યહ કથા પુરાની, જુવતીકે દેહમેં રહત જો પ્રાની ॥
પુરુષકે રુપ જનાત હે જેઉ, અતિ ઠગની મમ માયા તેઉ ।
તાહિકું મોહસેં પતિ કરી માને, ગૃહ સુત ધનપ્રદ તાહિ પ્રમાને ॥
યુવતીકે દેહમેં જીવ હે જેહૂ, એહિ વિધિ ભુલ્યસેં માનત તેહૂ ॥

હરિગીત છંદ -

જુવતીકે દેહમેં જીવ હે સો પ્રથમ નર તનમેં રયો,
જુવતીકે સંગકો ધ્યાન દઢ તેહિ કારન જુવતી ભયો ।
ત્યું નરકે દેહમેં જીવ સો રહ્યો પ્રથમ ત્રિયકે દેહમેં,
તેહિ પુરુષકો રહ્યો ધ્યાન ધ્યાન યાહિતે નર ભયો તેહિ નેહમેં ॥
દોહા - તાતેં પુરુષ અરુ નારીકે, દેહ સો માયારુપ ।
પ્રભુ બિન તેહિ ચિંતન તજે, જાનિ સદા દુઃખકૂપ ॥૪૧॥

ચોપાઇ

તાતેં પુરુષકે દેહ જ્યું એહૂ, માયા વેશ બનાવત તેહૂ ।
તાહિ મુમુક્ષુ માનિની જેહા, દઢ નિજ મૃત્યુ જાનત તેહા ॥
પતિ પુત્ર ગૃહકે આકારા, મૃત્યુ સોઈ ભયો વિવિધ પ્રકારા ।
દૈવ જો સબકું કર્મ ફલદાતા, તેહિ પ્રેર્યો મમ ઢિગ સાક્ષાતા ॥

જ્યું કિરાતકો સુંદર ગાના, મૃગકું સુખદ સોઈ મૃત્યુ સમાના ॥
ત્યું પતિ પુત્ર અરુ ગૃહરુપા, યહ માયા પ્રિય લગત અનૂપા ॥
તદ્યપિ તાહિ મૃત્યુ સમ જાની, શ્રી સમ પ્રભુપદ સેવે સયાની ।
ત્યું નરદેહમેં જીવ જો રહહી, યુવતિ પ્રસંગસેં મહા દુઃખ સહહી ॥
ત્રિય તનરુપ હે માયા જેઉ, તેહિ પ્રસંગ તેહી ધ્યાન હે તેઉ ।
પુરુષકું અતિશે બંધનકારી, લખ ચોરાશી ભ્રમાવત ભારી ॥

હરિગીત છંદ -

એહિ ભાતિ યુવતિકે દેહમેં રહ્યો જીવ તાહીકું એહિ જુ,
નર દેહકે આકાર માયા કરત બંધન તેહિ જુ ।
નારીકું પુરુષ પ્રસંગ અરું તેહી ધ્યાન અતિ બંધન કરે,
ચોરાશી લખ યોની ભ્રમાવત તદપિ સો અઘ ના ટરે ॥
ત્યુંહિ મુમુક્ષુ પુરુષ યુવતિ પ્રસંગ સબ વિધિ ત્યાગીકે,
નિજ વર્ણાશ્રમ ધર્મ જુત રહે પ્રભુચરણ અનુરાગીકે ।
તેહિ વિધિ મુમુક્ષુ માનિની સબ નર પ્રસંગકું ત્યાગહિ,
નિજ વર્ણાશ્રમ ધર્મજુત શ્રીકાંત સંગ અનુરાગહિ ॥
દોહા - વાસુદેવ વિષ્ણુ સુખદ, નારાયણ ભગવાન ।
નરનારી હરિજન કરે, તેહિ પ્રસંગ તેહિ ધ્યાન ॥
પુરુષકે જીવકું દઢ લગી, માયા યુવતિરુપ ।
ત્યું યુવતિકે જીવકું, નરપ્રસંગ ભવકૂપ ॥
વાસુદેવકે ધ્યાનસેં, દોઉ માયા ટર જાત ।
સત્તારુપી જીવ સો, બ્રહ્મ હોત સાક્ષાત ॥
સોરઠા - વાસુદેવ ભગવાન, તેહિપાર્ષદ હોવત અચલ ।
હરિજન પરમ સુજાન, બ્રહ્મરુપ હોઈ હરિ ભજત ॥૪૨॥

ચોપાઇ

અબ ત્રિય પુરુષ પરસ્પર જોઉ, દઢ પ્રસંગ ત્યાગત નહિ સોઉ ।
તબ યહ જીવકું સંસૃતિ જેહૂ, જન્મ મરણ દુઃખ મિટત ન તેહૂ ॥
સુનહુ માત યહ જીવ હે જેહા, સ્થૂલ દેહકુ ત્યાગીકે તેહા ।
સૂક્ષ્મ વપૂસેં કર્મ અનુસારી, ઓર દેહ પાવત અવિકારી ॥
સો તનમેં રહ્યો સુખ દુઃખ પાવે, તોહુ સદા કર્મનિ ઉપજાવે ॥૪૩॥

જીવકો લિંગ શરીર હે જેહી, જીવ જહાંજહાં જાવત એહી ।
તહાંતહાં લિંગ શરીર હે જોઈ, જીવકે પિછે જાવત સોઈ ॥
પંચ ભૂત ઈંદ્રિ મનરુપા, સ્થૂલ દેહ યહ પ્રગટ અનૂપા ।
સો તો નયો નયો વિવિધ પ્રકારા, પ્રાપ્ત હોત હે વારંવાર ॥
દોહા - સ્થૂલ દેહકો નાશ સો, જીવકું મરણ કહાત ।
સ્થૂલ દેહ પ્રગટત જબહી, એહિ જન્મ સાક્ષાત ॥૪૪॥

ચોપાઇ

પુનિ યહ જન્મ મરણ હે જેહા, અધિક પ્રગટ કરી કહત હે તેહા ।
સુનહુ માત તોય કહુ સબ બાતા, ભોગકે યોગ્ય વિષય સાક્ષાતા ॥
તિનકિ પ્રાપ્તિકો સ્થાનકરુપા, સ્થૂલ શરીર હે પરમ અનૂપા ।
ચક્ષુ આદિક ઈંદ્રિય જેહૂ, નિજનિજ વિષયકું ગ્રહત હે તેહૂ ॥
તબ યહ જીવકો મરણ કહાવે, એહિ વિધિ જીવ અમર મરી જાવે ।
તબ યહ સ્થૂલ શરીર હે જેહી, ફેર ઉદે હોઈ આવત તેહી ॥
તબ યહ સ્થૂલ શરીરમેં ભારી, યહમેં યું હોવત અહંકારી ।
વિષયકો ગ્રહણ સબહિ વિધિ હોઈ, જીવકું જન્મ કહાવત સોઈ ॥૪૫॥
નેત્રરુપ ગોલ કહે જેઉ, કોઉ રોગાદિક કરીકે તેઉ ।
રુપ વિષયકે દર્શન માંહિ, દેખનકિ શક્તિ રહે નાંહિ ॥
તિનમહી ચક્ષુ ઈંદ્રિ હે જોઉ, રુપ ગ્રહણમહી જોગ્ય ન સોઉ ॥

હરિગીત છંદ -

જબ નેત્ર ગોલક ચક્ષુ ઈંદ્રિય રુપકું નહિ જોત હે,
તબ જીવ દેખનહાર દ્રષ્ટા સાક્ષિ ભાવકું ખોત હે ।
એહિ ભાતિ સ્થૂલકે નાશસેં સૂક્ષ્મકો નાશ ન હોય જુ,
તદપિ કહાવત નાશ સમ કારજ ન હોવત કોય જુ ॥
દોહા - સ્થૂલ દેહ બિન કેવલ હિ, સૂક્ષ્મ દેહ હે જોઈ ।
વિષય ભોગકે ગ્રહણમેં, સમર્થ હોત ન સોઈ ॥
તાતેં સ્થૂલ તન નાશ જો, જીવકું મરણ હે એહી ।
સ્થૂલ દેહ ઉત્પતિ ભઈ, જીવકું જન્મ હે તેહી ॥૪૬॥

ચોપાઇ

જીવકું વસ્તુગતસેં જોઈ, જન્મ રુ મરણ કબહુ નહિ હોઈ ।
સ્થૂલ શરીર પ્રગટ હોઈ આવે, પુરન સોઈ સ્થૂલ નાશકું પાવે ॥
તાકે માન જુક્ત હે દેહી, જીવકું જન્મ મરણ હે એહી ।
તાતેં મરણકો ત્રાસ ન ધરના, જીવન હિત ન દીનતા કરના ॥
નિર્ભય હોય જીવગતિ જાનિ, વિમલ વિવેક ન તનઅભિમાનિ ।
ધીરજવાન પુરુષ હે જેહા, સબહિ સંગકું ત્યાગીકે તેહા ॥
એહિ વિધિ બંધન રહિત હે જેહુ, મગન હોય ભુવિ વિચરત તેહૂ ॥૪૭॥
નિજ સ્વરુપકો સાક્ષાતકારા, જામહી દર્શન હોત ઉદારા ।
ત્યું અષ્ટાંગ યોગ જુત જેહી, ભક્તિયોગ વિરતિ જુત તેહિ ॥
ઐસિ સુબુદ્ધિ જુક્ત બુદ્ધિવંતા, શુદ્ધ મુમુક્ષુ વિમલમતિ સંતા ॥
દોહા - પ્રકૃતિ રચિત યહ લોકમેં, અપનો કલેવર જોય ।
તાહિમેં પ્રીતિ ત્યાગકે, મુનિવર વિચરત સોય ॥
જેહી વિધિ સંસૃતિ ચક્રસેં, છુટત પ્રાની એહી ।
મુક્તાનંદકે નાથ સબ, મર્મ કહ્યો હે તેહી ॥૪૮॥

ઈતિ શ્રીમદ્ભાગવતે મહાપુરાણે પારમહંસ્યાં સંહિતાયાં તૃતીયસ્કંધે કપિલગીતાયાં યોગશાસ્ત્રે શ્રીકપિલદેવહૂતિસંવાદે મુક્તાનંદમુનિવિરચિત-ટીકાયાં વૈરાગ્યહેતુકકર્મસંસૃતિનિરૂપણનામા સપ્તમોધ્યાયઃ ॥૭॥

અધ્યાય-૮

ચોપાઇ

ષષ્ટમ અરુ સપ્તમ હે જેહા, દોઉ અધ્યાયવિષે હે એહા ।
પાપ કર્મ જુત જીવ હે જેહુ, તિનકિ ગતિ બરની હે તેહુ ॥
અબ અષ્ટમ અધ્યાયમેં ભારી, પ્રથમ વૈરાગ્ય હોત સુખકારી ।
પુણ્યરુપ શુભ કર્મ હે જોઈ, તાહિકુ કરત સકામિ હોઈ ।
વૃત્તિ ધર્મજુત જીવ હે જેઉ, તિનકિ ગતિ બરનત હે તેઉ ॥

શ્રીભગવાનુવાચ -

અબ શ્રીકપિલ દેવ ભગવંતા, દેવહૂતિ પ્રતિ કહત અનંતા ।
સુનહુ માત પ્રવૃત્તિ ધર્મવાના, ઘરહિમેં રહતહે હોય સુજાના ॥

ગૃહસ્થાશ્રમ સંબંધિ નિજધર્મા, કરત હે યજ્ઞાદિક શુભ કર્મા ।
સ્વર્ગાદિકકે ભોગસુખ જોઉ, તેહિ હિત કર્મ કરત હે સોઉ ॥
પ્રભુકિ પ્રાપ્તિ હિત કર્મ ન કરહી, યાતેં સકામ સદા ભવ ફરહી ॥
દોહા - ધર્મકે ફલકું સ્વર્ગમેં, ભુક્તત હે કછુ કાલ ।
ફિર આવત નરલોકમેં, એહિ વિધિ રહત બેહાલ ॥
સોરઠા - ફેર સ્વર્ગ ફલ કાજ, ધર્મ સકામી હોઈ કરત ।
નિર્લજ્જકું નહી લાજ, પ્રભુ તજિ યું વિલખત ફિરત ॥૧॥

ચોપાઇ

કામસેં અધિક મૂઢ ભયો જેહૂ, પ્રવૃતિ ધર્મ જુત પુરુષ હે તેહૂ ।
પ્રભુકે આરાધન જુક્ત હે જેહી, ઐસે ધર્મસેં વિમુખ હે તેહી ॥
તાહિતેં શ્રદ્ધા જુક્ત હે જોઈ, વિવિધ ભાતિકે યજ્ઞસેં સોઈ ।
દેવ રું પિતરકું યજત અજાના, તદપિ ન જાનત શ્રીભગવાના ॥૨॥

દેવ રું પિતર યજનકી જેહા, સોઈ શ્રદ્ધાસેં વ્યાપ્તમતિ તેહા ।
દેવ રું પિતરનિકે હિત ભારી, વ્રત અરું નિયમ રખત દુઃખકારી ॥
એસો પ્રવૃત્તિ ધર્મ જુત જેઉ, ચંદ્રકે લોકકું પાયકે તેઉ ।
ભુક્તિકે ચંદ્રલોક સુખ નાના, પ્રેમસેં કરીકે સુધારસ પાના ॥

દોહા - સોઈ પિછે મૃત્યુલોકમેં, આવત હે મતિમંદ ।
ઐસે કામી પુરુષકું, નાંહિ ટરત ભવફંદ ॥૩॥

ચોપાઇ

શેષનાગ જેહી આસનરુપા, ઐસે વિરાટકે રુપ અનૂપા ।
રાત્રિ પ્રલયમહી સોઈ ભગવાના, શેષશય્યા મહી સોત સુજાના ॥
તબ યહ પ્રવૃત્તિ ધર્મ જુત જોઉ, ઐસે ગૃહસ્થકે લોક હે સોઉ ।
પુણ્યસેં પાએ સ્વર્ગાદિક જેહા, સબહિ લોક લય પાવત તેહા ॥૪॥
એહિ વિધિ વેદમેં બન્યો જેહી, ગૃહસ્થકો પ્રવૃત્તિ ધર્મ હે તેહી ।
તિનમેં રહત ઐસો નર જેહુ, તાકિ ગતિ બર્નિ હે તેહૂ ॥
વેદમેં નિવૃત્તિ ધર્મ કહે ભારી, તાહિમેં રહત જાનિ સુખકારી ।
વાસુદેવ ભગવાન હે જોઈ, તિનકું વિરાટ રુપ લખિ સોઈ ॥
જોગી કરત ઉપાસન જેઉ, ઈનહિકિ ગતિ કહત હે તેઉ ।

સુનહુ માત જોગી અતિધીરા, નિવૃત્તિ ધર્મ જુત પરમ ગંભીરા ॥
વરણાશ્રમ સંબંધિ જો ધર્મા, તેહિ ફલ કછુ ન ચહત લખિ મર્મા ।
ફલ જો અર્થ રું કામ સ્વરુપા, તાહિ ન ચહત જાનિ દુઃખરુપા ॥

દોહા - મોક્ષકે હિત નિષ્કામ હોઈ, સ્વધર્મ કરત ઉદાર ।
સો સ્વર્ગાદિકમહી, પ્રીતિ રહિત અવિકાર ॥
સોરઠા - સબહિ કર્મફલ જોય, ત્યાગ કિએ અતિ દુઃખદ લખિ ।
અધિક શાંત મુનિ સોય, આત્મનિષ્ઠ અતિ વિમલમન ॥૫॥

ચોપાઇ

ઐસે યોગી પરમ સુજાના, નિવૃત્તિ ધર્મમહી પ્રીતિવાના ।
તનમહી અહં મમત્વ બિન જેહી, દૃઢ નિષ્કામ હે યોગી તેહી ॥
ફલ ઇચ્છા બિન સ્વધર્મ જેહા, તાહિકે બલસેં યોગી જન એહા ।
યહ જો વિરાટપુરુષકે રુપા, વાસુદેવ પ્રભુ પરમ અનૂપા ॥
તિનકો ઉપાસન કરિકે ભારી, અતિ શુદ્ધ ભયો ચિત્ત અવિકારી ।
યાહિમેં રવિમંડલકે દ્વારા, પુરુષ વિરાટકું પાવે ઉદારા ॥
સબ દિશમાંહિ મુખ જાહિ અનંતા, એસે વિરાટ પુરુષ ભગવંતા ।
બ્રહ્માદિક સ્થિર ચર જગ જેહુ, સબકે નિયંતા હે પ્રભુ તેહૂ ॥
દોહા - નામરુપ સબ વિશ્વકે, આદિ કારણ એહી ।
ઉત્પત્તિ સ્થિતિ અરુ પ્રલયકે, કરનહાર હે તેહી ॥૬॥૭॥

ચોપાઇ

સુનુહુ માત તોય કહુ સબ બાતા, યહ જો વિરાટ પુરુષ સાક્ષાતા ।
તાહિકો ચિંતન કરત હે જેહા, નિજ તન ત્યાગીકે યોગી તેહા ॥
સૂર્ય દ્વારસેં સાક્ષાતકારા, પુરુષ વિરાટકું પાએ ઉદારા ।
તેહિ દ્વિપરાર્ધ કાલ જબ હોઈ, નામ રુપ જગ રહત ન કોઈ ॥
તબ વિરાટ પુરુષહું મિટ જાવે, યાકો નામ મહાપ્રલય કહાવે ।
સો મહાપ્રલય હોત નહિ જોલું, લોક સનાતન રહત હે તોલું ॥
ઐસે વિરાટકે લોકમેં જાઈ, યોગી રહત પરમ સુખ પાઈ ।
કરત વિરાટ પુરુષકો ધ્યાના, સુખ ઐશ્વર્ય વિરાટ સમાના ॥
ઐસે ભોગકું ભુક્તત જેહુ, રાત્રિ પ્રલયસેં ટરત ન તેહૂ ॥

દોહા - રાત્રિ પ્રલયમહી યોગીકે, દેહ ભોગ અરુ લોક ।
તાકો નાશ ન હોત હે, સુખહીસેં રહત અશોક ॥૮॥

ચોપાઇ

સત્વ રું રજ તમ ગુન હે જેહી, તાહિકે આત્મ કહાવત એહી ।
બ્રહ્મા આદિ પ્રજાપતિ જેહુ, સબકે નિયંતા સમર્થ તેહૂ ॥
ઐસે વિરાટ હે જોઈ, અપનો આયુષ ભુક્તિકે સોઈ ।
તબ દ્વિપરાર્ધ કાલકે અંતા, ભૂમિ આદિ પંચભૂત પ્રજંતા ॥
મન અરુ દશ ઇંદ્રિ હે જેઉ, પંચ વિષય શબ્દાદિક તેઉ ।
અહંકાર મહત્તત્ત્વ પ્રધાના, ઈન સબ જક્ત વિરાટ પ્રમાના ॥
સો નિજદેહ વિરાટ હે જેહા, જબ તેહિ ત્યાગ કરત હે તેહા ।
તબ સૂત્રાત્મા દેહસેં દેહી, તનુ જો વિરાટ ત્યાગીકે તેહી ॥
અપનો અવ્યાકૃત દેહ હે જેહા, તિનમેં પ્રવેશ કરત હે એહા ।
દેહ અવ્યાકૃતકે કરી ત્યાગા, શુદ્ધ સ્વરુપ રહત બડભાગા ॥
દોહા - માયા અરુ પ્રકૃતિ પુરુષ, સબકે નિયંતા જોઈ ।
ઐસે શ્રીભગવાનકું, પાવત હે તબ સોઈ ॥૯॥

ચોપાઇ

જીતે હે પ્રાણ વાયુ મન જેહી, વિષયમેં પ્રીતિ રહિત હે તેહી ।
ઐસે વિરાટ ઉપાસક ધીરા, સિદ્ધ દેહ જુત જોગી ગંભીરા ॥
સોઉ વિરાટ પુરુષકિ નાંઇ, નિજ તન કારણ સૂક્ષ્મ કહાંઇ ।
ઉભય દેહ તેહિ તજિકે અશેષા, પુરુષ વિરાટમેં કરીકે પ્રવેશા ।
સોઈ વિરાટ પુરુષકે સંગા, શ્રીપતિકું પાવત શુદ્ધ અંગા ।
તદપિ વિરાટ પુરુષ હે જોઈ, તિનસેં પ્રથમ નહિ પાવત કોઈ ॥
મહા પ્રલયસેં પ્રથમ અપારા, રાત્રિ પ્રલય ભએ વિવિધ પ્રકારા ।
તિનમેં વિરાટ પુરુષસેં સોઈ, ભિન્ન રહે તેહિ સેવક હોઈ ॥
યાતેં વિરાટકે ભક્ત અનંતા, પાવે વિરાટ પીછે ભગવંતા ॥
દોહા - અવિનાશિ સબસેં બડે, પરબ્રહ્મ પુરુષ પુરાન ।
સોઈ સબસે ઉત્કૃષ્ટ હે, વાસુદેવ ભગવાન ॥૧૦॥

ચોપાઇ

મોહિમેં પ્રેમવતિ હે માતા, તુમ યહ બાત જાનિ સાક્ષાતા ।
ઐસી વિરાટકિ ભક્તિ પ્રમાના, તાહીસેં પાવત પદ નિર્વાના ॥
યહ મારગ અતિ કઠિન હે માઈ, તાતેં સુગમ અબ દેહુ બતાઈ ।
સબહિકે હૃદય કમલમહી દેવા, કિયોહે નિવાસ અખંડ અભેવા ॥
ભક્તિયોગ અતિશે સુખકારી, ત્યું અષ્ટાંગ યોગ અઘહારી ॥
ઉભયસેં જીવકો માહાત્મ્ય અપારા, સુન્યો હે સબહિ વિધિ વારંવારા ॥
ઐસો વાસુદેવ ભગવાના, કમાલપતિ પ્રભુ પરમ સુજાના ।
તુમ તેહિ શરણ રહો મુદ પાઈ, સો પ્રભુ સદા પરમ સુખદાઈ ॥
દોહા - વાસુદેવ ભગવાનકું, પ્રેમ ભક્તિસેં માત ।
સબવિધિ જાનિકે સુખસદન, સેવો સદા સાક્ષાત ॥
તુમકું પુરુષ વિરાટકી, કહિ ઉપાસના જોઈ ।
સબ વિધિ સમઝિ વિચારી તુમ, કરન જોગ્ય નહી સોઈ ॥૧૧॥

ચોપાઇ

દ્વિપરાર્ધ આયુષ હે જાકું, ઐસે વિરાટકે ભક્ત હે તાકું ।
જેહિ વિધિ ગતિ હોવત સુખકારી, સો સબ વાત કહી વિસ્તારી ॥
પુરુષ વિરાટકો એક દિવસ જેહી, તબ લગ આયુષ્યવાન હે તેહી ।
સો વિરાટરુપી ભગવંતા, તાસ ઉપાસક શુભમતિ સંતા ॥
બ્રહ્મા આદિ પ્રજાપતિ સબહી, ઈન સબકી ગતિ કહત હે અબહી ।
સુનહુ માત સ્થિર ચર સંસારા, ઈન સબકુ ઉપજાવનહારા ।
ઐસે વેદગર્ભ અજ જોઈ, પ્રવૃતિ ધર્મમહી રહત હે સોઈ ।
ઋષિગણ પ્રવૃત્તિધર્મ જુત જેહા, સબહિ વિરાટ ઉપાસક તેહા ॥
મરીચ્યાદિક નવ પ્રજાઅધીશા, ભજત વિરાટરુપ જગદીશા ।
એહી ભક્તિ પ્રવર્તાવત ભારી, પ્રવૃત્તિ ધર્મમહી રહત હે સોઈ ॥

હરિગીત છંદ -

અધિકારી ત્યુંહી નિવૃત્તિ ધર્મકે નિવૃત્તિ મગમહિ રહત હે,
વિરાટ પુરુષ દૃઢ ઉપાસક જોઈ પ્રવર્તક કહત હે ।
સનકાદિ સિદ્ધ શિવ આદિ યોગેશ્વર સહિત વિધિ દેવ જુ,

સબ પ્રવૃત્તિ નિવૃત્તિકે ધર્મજુત તેહિ સંગ લે તતખેવ જુ ॥
સબ પુરુષકે મધ્ય શ્રેષ્ઠ પુરુષ વિરાટકે ગુણ ગાયકે,
સો સગુન બ્રહ્મ વિરાટરૂપી વાસુદેવકું પાયકે ।
પુનિ રાત્રિ પ્રલયકે અંત ઈશ્વરમૂર્તિ કાલ હે જોય જૂ,
સો પુરુષ અરુ પ્રકૃતિકે પ્રેરક અધિક સમર્થ જોય જુ ॥
સો કાલસેં સૃષ્ટિકો કારન જો ગુન હે જેહિ જુ,
તેહિ ક્ષોભ ભએસેં વિરાટ પુરુષ હે તુરત જાગ્રત તેહિ જુ ।
સબ ઋષિ યોગેશ્વર સહિત બ્રહ્મા કરત કર્મ નિઃસંગ જુ,
સોઈ શુદ્ધ સાત્ત્વિક કર્મ તાહિકે કરનહાર અભંગ જુ ॥
તાતે જો પૂર્વ કલ્પમેં રહ્યો જાહિ જો અધિકાર જુ,
તિન સહિત પુરુષ વિરાટકું પ્રાપત ભએ કરી પ્યારજુ ।
અબ પ્રથમ સોઈ અધિકાર લેકર પુનિ વિરાટસેં હોવહી,
સબ વિશ્વકે વ્યવહાર હિત સંસારમેં ચિત્ત પ્રોવહી ॥

દોહા - ઋષિ અરુ યોગેશ્વર સહિત, વેદગર્ભ અજ જેહૂ ।
ભેદદૃષ્ટિ અભિમાનમેં, પુનિ પુનિ ઉપજત તેહૂ ॥
સમર્થ પુરુષ વિરાટકે, દેહ આત્મા જોય ।
તિનસેં પૃથક નિજ દેહ અરુ, આત્મકું દેખત સોય ॥

સોરઠા - ત્યું કરતાપન માન, સોઉ વિરાટસેં ભિન્ન રહત ।
યું વર્તત હે સુજાન, તાતેં સબ ઉપજત રહત ॥૧૨-૧૪॥

ચોપાઇ

સ્વધર્મસેં પ્રાપ્ત ભયો જેઉ, બ્રહ્મલોક વૈભવ સુખ તેઉ ।
સો સુખ ભક્તિકે બ્રહ્મા સંગા, પુરુષ વિરાટકું ભજત અભંગા ॥
તબ સોઈ પુરુષરુપ ભગવાના, વાસુદેવ પ્રભુ પરમ સુજાના ।
તિનકું પ્રાપ્ત ભએ હે જોઈ, ઋષિ અરુ યોગેશ્વર હે સોઈ ॥
તેઉ જબ આવત ઉત્પત્તિ કાલા, લે લે નિજ અધિકાર વિશાલા ।
બ્રહ્માકે સબ અંગસેં ભારી, પુનિ પુનિ ઉપજત હે સુખકારી ॥
એહિ વિધિ શિવ બ્રહ્મા મરીચ્યાદી, સનકાદિક સબ મુનિ બ્રહ્મવાદી ।
એ સબ સિદ્ધિ હે પૂરણકામા, મુક્ત રું બ્રહ્મનિષ્ઠ ગુનધામા ॥
કહે દ્વિપરાર્ધ આયુ જુત જેહા, સો યોગિનકે તુલ્ય હે એહા ।

તદપિ શ્રીવાસુદેવ ભગવંતા, તેહિ ઈચ્છા કરિકે બુદ્ધિવંતા ॥
વિશ્વકી ઉત્પત્તિ સ્થિતિ લય કાજા, જીવકું મોક્ષકે હિત મુનિરાજા ।
વૈદિક ધર્મ પ્રવૃત્તિરુપા, ત્યું હિ નિવૃત્તિ ધર્મ અનૂપા ॥
દોહા - ઉભય ધર્મકિ પ્રવૃત્તિ હિત, જબ જબ રાત્રિ હોય ।
તબ તબ પુરુષ વિરાટમેં, લીન હોયકે સોય ॥
રાત્રિ પ્રલયકે અંતમેં પુરુષ વિરાટસેં એહુ ।
ઉપજત સબહિ સ્વતંત્ર જિમિ, કર્મકે વશ નહિ તેહૂ ॥
સોરઠા - અજ્ઞ જીવ જિમી એહિ, પુરુષ વિરાટમેં લીન નહિ ।
અતિશે સમર્થ તેહિ, હરિ ઈચ્છા ઉપજત રહત ॥૧૫॥

ચોપાઇ

કહે જો વિરાટ પુરુષકે રુપા, વાસુદેવ પ્રભુ પરમ અનૂપા ।
તિનકે ભક્ત જો ઉભય પ્રકારા, સો સબ વિધિ કહેઉ ઉદારા ॥
અબ સો પ્રભુસેં વિમુખ હે જેહી, ધર્મ રું અર્થ કામપર તેહી ।
કેવલ ધર્મ સકામિક જેહા, નિંદત તાહિ દુઃખદ લખિ એહા ॥
સુનહુ માત જો નર મતિહીના, કર્મમેં મન આસક્ત મલીના ।
કર્મમેં શ્રદ્ધા જુકત હે ભારી, વેદવિહિત સબ કર્મ વિચારી ॥
નિત્ય નૈમિત્તિક સકામ જો કર્મા, સો સબ કરત ન જાનત મર્મા ॥૧૬॥
અધિક રજોગુન જુત મન જાકે, ઇંદ્રિસમૂહ નાંહિ વશ તાકે ।
કામી ગૃહાસક્ત મતિમંદા, જોરસેં મૂઢ ફસેં ભવફંદા ॥
દોહા - ઐસે પુરુષ દિનદિન પ્રતિ, પિતરકું યજત અપાર ।
પ્રભુ પદપંકજ વિમુખકું, રહત એહી નિરધાર ॥૧૭॥
જાહિ સંબંધિ બુદ્ધિ હે જોઇ, હરે સંસારપાશકું સોઇ ।
ગાન કરનકે જોગ્ય ઉદારા, જાકે પ્રાક્રમ અનંત અપારા ॥
ઐસે મધુસૂદન ભગવાના, વાસુદેવ ગુનરુપનિધાના ।
તિનકી કથાસેં વિમુખ નર જેહી, ધર્મ રું અર્થ કામપર તેહી ॥૧૮॥
ઐસે વિમુખ પુરુષ મતિહીના, સો હરિદાસ ન હોત મલીના ।
અચ્યુત વાસુદેવ પ્રભુ જેહા, તિનકી કથા અમૃતરસ એહા ॥
તિનકું ત્યાગીકે નર મતિમંદા, અસત કથા સુની હોત આનંદા ।
ગ્રામ શૂકર જ્યું વિષ્ઠા ખાવે, અતિ મલ મૂત્રમેં આનંદ પાવે ॥

ત્યું પ્રભુ બિન અન્ય દેવકિ બાતા, અસત કથા સો સુનત સાક્ષાતા ॥
દોહા - વાસુદેવ ભગવાનકી, કથા સુધાસમ જોય ।
તિનસેં વિમુખ મતિમંદ નર, હને હે દૈવને સોય ॥૧૯॥

ચોપાઇ

રવિકે દક્ષિણ મગસેં પ્રાની, પિત્રલોક પાવત અજ્ઞાની ।
પિત્રલોકમહી પુણ્ય ફલ જોઈ, કછુક કાલસેં ભુક્તિકે સોઈ ॥
પુનિ અપને પુત્રાદિક જેહા, તિનમહી જન્મ ધરત હે એહા ।
ગર્ભાધાન આદિ સંસ્કારા, સો સ્મશાન પ્રજંત અપારા ॥
ઐસિ ક્રિયા અપરિમિત જેઉ, યથાશાસ્ત્ર સબ કરત હે તેઉ ॥૨૦॥
સો નર પિતૃલોકસે જેસે, ગિરત હે સબહિ કહત હે તેસે ।
હે પતિવ્રતા વિમલમતિ માતા, પુણ્યસેં પિત્રલોક સાક્ષાતા ॥
તિનકું પાય પુણ્ય ફલ ખાવે, ભોગસેં ક્ષીણ સુકૃત હોઈ જાવે ।
ઐસે પુરુષ પરવશકિ નાંઈ, ગિરત હે મૃત્યલોકકે માંઈ ॥
દોહા - દેવનિ મિલ તતકાલ તેહી, વૈભવ કિને નાશ ।
યું સુર ડાર્યો ધકેલિકેં, પાવત અતિ દુઃખ ત્રાસ ॥૨૧॥

ચોપાઇ

યાહિતેં માત સુનો તુમ બાતા, બ્રહ્માદિકકિ નાંઈ સાક્ષાતા ।
પુરુષ વિરાટરુપ જો કહાવે, ઐસે વાસુદેવકું પાવે ॥
યહ મગ અતિશે કઠિન અનૂપા, પુરુષ વિરાટ સો માયિકરુપા ।
વિશ્વકો ઉત્પત્તિ સ્થિતિ સંહારા, તેહિ હિત પ્રભુકો સગુન અવતારા ॥
કરત સકામ કર્મ નર જેહી, ત્યું અન્ય દેવ ઉપાસક તેહી ।
કમલાકાંતસેં વિમુખ હે જોઈ, પુનિ પુનિ સંસૃતિ પાવત સોઈ ॥
યાતેં માત તુમતો ધરી ધીરા, પુષ્પ વિરાટકે હેતુ ગંભીરા ।
ત્યુંહિ વિરાટકે પ્રેરનહારા, ભજન જોગ્ય જેહી ચરન ઉદારા ॥
ઐસે વાસુદેવ ભગવાના, શ્રીનારાયણ પ્રગટ પ્રમાના ॥
દોહા - શ્રીપતિ પુરુષોત્તમ પ્રગટ, વિષ્ણુ સકલ ગુનધામ ।
તિનકિ ભક્તિ અતિપ્રેમ જુત, કરની હોય નિષ્કામ ॥
વાસુદેવકે ગુન સહિત, નવધા ભક્તિ જોઈ ।

સો ભક્તિસેં શ્રીપતિ, ભજો સદા દૃઢ હોઈ ॥
સોરઠા - તેહિ કારન તુમ માત, પુરુષ વિરાટકો ભજન તજિ ।
વાસુદેવ સાક્ષાત, તાહિ ભજો અતિ પ્રેમજુત ॥૨૨॥

ચોપાઇ

સુનહુ માત સોઈ શ્રીભગવાના, વાસુદેવ પ્રભુ પરમ સુજાના ।
તિનમહી જોર્યો અધિક સુખકારી, ઐસો ભક્તિયોગ ભવભયહારી ॥
એહિ સદ્ય વૈરાગ્ય ઉપજાવે, સોઈ બ્રહ્મ સાક્ષાત દેખાવે ।
જીવકું સહજસેં બ્રહ્મકે સંગા, એક ભાવ હોઈ રહત અભંગા ।
ઐસો નિજ આતમજ્ઞાન હે જોઈ, ભક્તિ તુરત ઉપજાવત સોઈ ॥૨૩॥
જબ યહ ભક્તકો ચિત્ત હે જેહા, હરિ ગુણમહી અનુરાગિકે તેહા ।
અધિક પ્રેમસેં પ્રભુકે માંહી, અતિ નિશ્ચલ હોય ઠેરીકે તાંહી ॥
પંચ ભૂતકી દૃષ્ટિ જેહૂ, તિનસેં તુલ્ય ભાસત હે તેહુ ।
ઐસે વિષય શબ્દાદિક જેઉ, ઇંદ્રિયકિ વૃત્તિસેં તેઉ ॥
દોહા - પ્રિય અરુ અપ્રિય એહી વિધિ, વિષમ ભાવ હે જેહુ ।
પ્રભુમેં સ્થિર ભયો ચિત સો, ગ્રહણ કરત નહી તેહૂ ॥૨૪॥

ચોપાઇ

તબહિ સો ભક્ત નિજાત્મા સંગા, બ્રહ્મકું એક કરી દેખે અભંગા ।
સો બ્રહ્મ પ્રકૃતિ પ્રસંગસેં ન્યારા, નભ જિમિ પૂરણ પરમ ઉદારા ॥
તજને યોગ્ય અવિદ્યા માયા, વિદ્યાગ્રહણકે યોગ્ય કહાયા ।
ઉભયસેં રહિત બ્રહ્મ એકરુપા, નિજાનંદમય પરમ અનૂપા ॥૨૫॥
જ્ઞાનમાત્ર પ્રકૃતિપર જેહિ, બ્રહ્મ પુરુષ પરમાત્મા તેહિ ।
સબકે નિયંતા ઈશ્વર જેઉ, પ્રકૃતિકે અધિપતિ હે તેઉ ॥
ત્યું ષટ ગુન ઐશ્વર્ય સમેતા, એક બ્રહ્મ સબ શક્તિનિકેતા ।
તત્વ ચોવિશ પ્રકૃતિ જુત જોઉ, પુરુષ વિરાટકે રુપસેં સોઉ ॥
દોહા - વિશ્વકી ઉત્પત્તિ સ્થિતિ પ્રલય, ઈનકે કાર્ય હિત જોય ।
પૃથક્ પૃથક્ જિમિ ભાસહિ, તદપિ અખંડ હે સોય ॥૨૬॥

ચોપાઇ

યું ભક્તિસે બ્રહ્મકે સંગા, એક ભાવ પાયો હે અભંગા ।
ઐસો દૃઢ યોગી હે જેહી, સબહિ ભક્તિયોગસેં તેહી ॥
અતિશે વાંછિત અર્થ હે એહા, વાસુદેવ મહી પરમ સનેહા ।
એહિ બિન અન્ય પદારથ સારા, રહના તિનમેં અસંગી અપારા ॥૨૭॥

બ્રહ્મસેં રહત બહિર્મુખ જેહા, બાહ્ય વિષયમહી વર્તત તેહા ।
ઐસે ઇંદ્રિયગણસેં તતકાલા, યોગીકું હોવત ભ્રાંતિ વિશાલા ॥
દેહાદિક આકારમેં ભારી, સત્યરુપ ભ્રાંતિ દુઃખકારી ।
સોઇ ભ્રાંતિસેં જ્ઞાનસ્વરુપા, નિર્ગુણ બ્રહ્મ જો એક અનૂપા ॥
સો જોગીકું કબહુ ન ભાસે, પંચ વિષય નિજરુપ પ્રકાશે ।
જબ યોગિકો ઇંદ્રિગણ સબહી, બ્રહ્મકે સનમુખ વર્તત તબહી ॥
વિષયમાત્ર નહિ ભાસત કોઇ, બ્રહ્મ સ્વરુપકો દર્શન હોઇ ॥
દોહા - તાહીતે દેહાદિક અરુ, વિષયસેં હોય અસંગ ।
બ્રહ્મકે સનમુખ ઇંદ્રિ સબ, રખના અચલ અભંગ ॥૨૮॥

ચોપાઇ

યહ જોગિકો ઇંદ્રિગણ સબહી, બ્રહ્મસેં હોત બહિર્મુખ જબહી ।
તબ સબ વિષય દેખત હે જેહુ, કપિલ દેવ પ્રભુ કહત હે તેહુ ॥
હે માતા મહત્તાત્ત્વ હે જોઉ, ત્યું અહંકાર કહાવત સોઉ ।
ત્રિગુણરુપ તિહુ વિધ અહંકારા, સોઉ ત્રિવિધ ભયો વિવિધ પ્રકારા ॥

હરિગીત છંદ -

જો બહુત વિધ અહંકાર સો ભયો પંચ ભૂતકે રુપ જુ,
અગ્યાર ઇંદ્રિય વિષય પંચ રુ દેવતા સો અનૂપ જુ ।
તેહિ ભાતિ પુરુષ વિરાટ અરુ મહત્તાત્ત્વ આદિક જેહ જુ,
ઇનસેં ભયો હે વિરાટપુરુષ કો વિશ્વરુપી દેહ જુ ॥
દોહા - મહત્તાત્ત્વાદિક વૃંદસેં, ઉપજ્યો સબ સંસાર ।
બ્રહ્મા કીટ પ્રજંત સબ, ભિન્ન ભિન્ન અનંત પ્રકાર ॥
બ્રહ્મસેં ઇંદ્રિ બહિરમુખ, ઐસો જોગી જેહિ ।

તાકું યહ સંસાર સબ, અતિ સત્ય ભાસત એહિ ॥
જબ યોગિકો ઇંદ્રિગણ, બ્રહ્મકે સનમુખ હોય ।
તબ સો યોગી અખંડ એક, બ્રહ્મકું દેખત સોય ॥
સોરઠા - મહત્તાત્ત્વાદિક જેઉ, ના ભાસત આકાર કોઉ ।
મગન રહત મુનિ તેઉ, અખંડ બ્રહ્મ દર્શન કરત ॥૨૯॥

ચોપાઇ

સુનહુ માત તોય કહુ સોઈ બાતા, શ્રદ્ધા ભક્તિ નિત્ય નિત્ય સાક્ષાતા ।
ત્યું અષ્ટાંગ યોગ હે જેહુ, સાંખ્ય યોગ અભ્યાસ હે તેહૂ ॥
ઈન સાધનસેં અચલ મન જાકો, ત્યું અતિ દૃઢ વૈરાગ્ય હે તાકો ।
ત્યું દેહાદિ પદારથ જેહા, તિનમેં આસક્તિ રહિત હે તેહા ॥
ઐસો અતિદૃઢ યોગી જોઈ, બ્રહ્મકું પ્રગટહિ દેખત સોઈ ॥૩૦॥

હે ગુર્વિ હે પૂજ્ય હે માતા, બ્રહ્મસ્વરુપ અધિક વિખ્યાતા ।
યોગી બ્રહ્મ સંગ એક રહાંહિ, યું સાક્ષાત દર્શ જિનમાંહિ ॥
ઐસો જ્ઞાન પરમ સુખકારી, તુમકું કહ્યો સબ સંશયહારી ॥
દોહા - જેહી જ્ઞાનસેં પ્રકૃતિ અરુ, પુરુષકો તત્વ હે જેહૂ ।
રુપ જથારથ ઉભયકો, તત્વસેં જાનત તેહૂ ॥૩૧॥

ચોપાઇ

માત પ્રકૃતિ અરુ પુરુષ હે જેહા, તેહિ લક્ષણકે જ્ઞાનસેં એહા ।
પ્રકૃતિ પુરુષસેં પર અવિકારી, પુરુષોત્તમ મેં પ્રગટ અઘહારી ॥
સો મોમહી એક નિષ્ઠા જાકું, ઐસો જ્ઞાનજોગ હે તાકું ।
નિર્ગુણ ભક્તિયોગ તિમિ જેહુ, ઉભયકો એક અર્થ હે એહૂ ॥
અર્થ સો વાસુદેવ ભગવાના, નારાયણ વિષ્ણુ સબ જાના ।
પરમાત્મા પુરુષોત્તમ જેહિ, પરમેશ્વર પરબ્રહ્મ હે તેહી ॥
જ્ઞાનમાત્ર નિર્ગુણ અવિકારા, આત્મતત્ત્વ સદ્ગ્રંથકો સારા ।
ઈત્યાદિક શુભ શબ્દ હે જોઈ, શ્રીપતિ તાહિ જનાવત સોહી ॥
જ્ઞાનજોગ અરુ ભક્તિજોગા, ઉભયસેં બનત એહિ સંજોગા ।
અનંત કોટિ અગ્નિ શશિ સૂરા, તિનહિસેં અતિ પ્રકાશ ભરપૂરા ॥
ઐસે તેજસમૂહકે માંહિ, સચ્ચિદાનંદ મૂર્તિ રહે તાંહિ ॥

દોહા - વાસુદેવ ભગવાન જો, જાનન જોગ્ય હે સોઇ ।
ભક્તિ જ્ઞાન એકહી કહે, એહિ વિધિ એક હે દોઇ ॥૩૨॥

ચોપાઇ

સુનહુ માત યહ બાત ઉદારા, જ્યું બહુ ગુનકો એક આધારા ।
શબ્દ રુ સ્પર્શ રુપ રસ ગંધા, સબહિકું ભૂમિ સંગ સંબંધા ॥
સબહિકો આશ્રય પૃથવીરુપા, એક પદારથ ભૂમિ અનૂપા ।
અગણિત ભાતિ ક્રિયામગ જેહૂ, તિનમહી પ્રવર્ત્યો ઇંદ્રિગણ એહૂ ॥
સો ઇંદ્રિયસેં અનંત પ્રકારા, એકમેં ભાસત ભેદ અપારા ।
એક ભૂમિકું નેત્રસેં દેખે, શ્વેત રક્ત પીત કૃષ્ણ યું પેખે ॥
શ્રોત્ર ઇંદ્રિસેં ભૂમિ એહા, વિવિધ શબ્દ જુત ભાસત તેહા ।
નાસિકા ઇંદ્રિસેં ક્ષિતિ એહિ, વિવિધ ગંધ જુત ભાસત તેહિ ॥
ત્વચા ઇંદ્રિસેં ભૂમિકે માંહી, શીત ઉષ્ણ મૃદુ કઠીન કહાંહી ।

હરિગીત છંદ -

તેહિ ભાતિ જિહ્વા ઇંદ્રિસેં તીખો રુ ખારો અપાર જુ,
મધુરાદિ બહુ રસ જુક્ત એકમેં ભાસે વિવિધ પ્રકાર જુ ।
ત્યુંહિ એક શ્રીભગવાન વિષ્ણુ વાસુદેવ હે જેહિ જુ,
સબ ભક્તિશાસ્ત્ર રુ યોગશાસ્ત્ર સો સાંખ્યશાસ્ત્ર તેહિ જુ ॥
ઇતિહાસ વેદ પુરાણ ઇન આદિક હે શાસ્ત્ર અનેક જુ,
સોઇ શાસ્ત્રકે જાન શ્રીભગવાન કહે વાસુદેવ જુ, ।
ત્યુંહિ યોગ શાસ્ત્રકે જાન કહે પરમાત્મા કરે સેવ જુ
દોહા - સાંખ્યશાસ્ત્રકે જાન તેહિ, કહત ક્ષોત્રજ્ઞરુપ ॥
વેદકે જાન સો વિષ્ણુ કહી, વરણન કરત અનૂપ ।
સોરઠા - ત્યું ઉપનિષદ જાન, અક્ષરબ્રહ્મ યું સબ કહત ।
યું ઇતિહાસ પુરાણ, શ્રીનારાયણ તેહિ કહત, વરણન કરત અનૂપ ।
સોરઠા - ત્યું ઉપનિષદ જાન, અક્ષરબ્રહ્મ યું સબ કહત ।
યું ઇતિહાસ પુરાણ, શ્રીનારાયણ તેહિ કહત ॥૩૩॥

ચોપાઇ

અબ તેહિ શાસ્ત્રકે મગ હે જેઉ, કપિલ દેવ પ્રભુ કહત હે તેઉ ।

માત ક્રિયાજુત જન હે જોઈ, વાપી કૂપ સર કરત હે સોઈ ॥
બહુ વિધિ યજ્ઞ કરત અતિભઆરી, તપ અરુ દાન કરત સુવિચારી ।
વેદાધ્યયન કરત રુચિ લાઈ, શુદ્ધ વિચાર કરત સુખદાઈ ॥
મન ઇંદ્રિકું જિતીકે ધીરા, ત્યુ સબ કર્મકું ત્યાગી ગંભીરા ॥૩૪॥
વિવિધ પ્રકારકે અંગ હે જાકું, સો અષ્ટાંગ યોગ સિદ્ધ તાકું ।
તેહિ વિધિ ભક્તિયોગસેં વીરા, શ્રીપતિકું સેવત ગંભીરા ।
તેહિ વિધિ પ્રવૃત્તિ રું નિવૃત્તિ રુપા, ઉભય ધર્મ દઢ રખત અનૂપા ॥૩૫॥
જામે આત્મસ્વરુપકો જ્ઞાના, ઐસે સાંખ્ય જુત પરમ સુજાના ।
તેહિ વિધિ દઢ વૈરાગ્ય અપારા, ઈન આદિક બહુ વિવિધ પ્રકારા ।
શાસ્ત્રકે મગસેં એક પ્રભુ જોઈ, સ્વયંપ્રકાશ સર્વજ્ઞ હે સોઈ ।
ઐસે વાસુદેવ ભગવંતા, સગુણ રું નિર્ગુણ ભાસે અનંતા ॥

દોહા - પુરુષ વૈરાજકે રુપસેં, સગુન ભાસે ભગવાન ।
અક્ષરબ્રહ્મ સ્વરુપસેં, નિર્ગુણ સોઈ સુજાન ॥
સગુણ નિર્ગુણ ઉભય વિધ, રુપકે ધારણહાર ।
સોઈ અક્ષરપર શ્રીહરિ, વાસુદેવ કરતાર ॥
શબ્દ રુ સ્પર્શ રુપ રસ, ગંધકો ભૂમિ આધાર ।
ત્યું સબ શાસ્ત્રકે મતનિકો આશ્રય એક ઉદાર ॥

સોરઠા - સબહિ શાસ્ત્ર હે એહિ, સગુન રું નિર્ગુન ભેદ કરી ।
વાસુદેવ પ્રભુ જેહિ, તાહિકો પ્રતિપાદન કરત ॥૩૬॥

ચોપાઇ

ભક્તિયોગકો રુપ જો સતા, ચહું વિધિ પ્રથમ કહ્યો સાક્ષાતા ।
ત્યું અવ્યક્ત ગતિકાલ હે જોઈ, તાકો રુપ કહ્યો મેં તોઈ ॥
સબહિ પ્રાણિમાત્રમહી કાલા, શીઘ્ર ગમન જુત પરમ વિશાલા ।
પ્રાણિમાત્ર ઉપજાવત એહિ, કાલહિ નાશ કરત પુનિ તેહિ ॥૩૭॥
સુનહુ માત અવિદ્યા ભારી, તેહિ વિધિ કર્મ પરમ દુઃખકારી ।
ઉભયસેં જીવકું સંસૃતિ હોઈ, વિવિધ ભાતિ બર્નિ હે સોઈ ॥
સો સંસૃતિમેં પરત જબ જંતા, નિજ આત્માકું ન લખત અનંતા ॥૩૮॥
સુનહુ માત ભક્તિ હે જેઉ, સાંખ્ય યોગ સ્વધર્મ જુત તેઉ ।
યોગ અષ્ટાંગ વૈરાગ્ય ઉદારા, ઈન સબ જુક્ત શાસ્ત્ર શ્રુતિસારા ॥

તુમકું કહ્યો સોઈ શાસ્ત્ર અશેશા, ખલકું ન કરના સો ઉપદેશા ॥
સબહિ પ્રાણિકું પીડત જેહા, યહ ઉપદેશકે યોગ્ય ન તેહા ॥
સદ્‌ગુરુ સંતકું નમત ન જોઉ, શાસ્ત્ર સુનાવન જોગ્ય ન સોઉ ॥
દોહા - અતિ અનમ્ર અતિમાન જુત, દુષ્ટ કર્મ જુત જોઈ ।
યહ જો શાસ્ત્ર સિદ્ધાન્ત મત, સુનન યોગ્ય નહિ સોઈ ॥
સાધુનકે આચારસેં, રહિત વિમુખ નર જેહુ ।
એહિ શાસ્ત્ર ઉપદેશકું, ગ્રહણ જોગ્ય નહિ તેહુ ॥
સોરઠા - અપનિ જીવિકા કાજ, કિ નિજપ્રબલ બડાઈ હિત ।
કપટસેં ભક્તિ સમાજ, ધર્મ રખત સોઉ કપટ જુત ॥
ઐસે પુરુષ હે જોય, તાહિ ન કહનો શાસ્ત્ર યહ ।
ધર્મ ભક્તિ મિષ સોય, સબ જીવનકું છલ કરત ॥૩૯॥

ચોપાઇ

અતિ કામીકું શાસ્ત્ર શુભ એહા, ભુલિકે કબહુ ન કહના તેહા ।
ગૃહમહી અતિ આસક્ત હે જેહિ, યહ જો શાસ્ત્ર કહના નહિ તેહિ ।
મોસેં વિમુખ રહત નર જેહુ, કહને જોગ્ય કબહુ નહિ તેહુ ।
મમ ભક્તનકે દ્વેષી જોઈ, શાસ્ત્ર સુનાવન યોગ્ય ન સોઈ ॥૪૦॥
સુનહુ માત શ્રદ્ધાજુક્ત જેહી, મેરો ભક્ત અચલ હે તેહી ।
સંત રુ ગુરુકો કરત સનમાના, ઈર્ષ્યા રહિત સો પરમ સુજાના ॥
સબહિ પ્રાણિમહી પ્રીતિ અપારા, સબહિકો મિત્ર સો પરમ ઉદારા ॥
દોહા - મેરી કથામહિ પ્રીતિજુત, રહત નિરંતર જેહી ।
ઐસે પુરુષકું શાસ્ત્ર શુભ, કહને યોગ્ય હે એહી ॥૪૧॥

ચોપાઇ

મો બિન સબહિ પદારથમાંહિ, જાકું પ્રીતિ રંચભર નાંહિ ।
એહિ વિધિ શાંતચિત્ત અવિકારા, મત્સર રહિત પવિત્ર ઉદારા ॥
જિનકું તન ધન સુત અરુ નારી, સબહિસેં મોહિમેં પ્રીતિ ભારી ।
ઐસે પુરુષકું શાસ્ત્ર જો એહુ, પ્રેમ મગન હોઈ દેના તેહ ॥૪૨॥
સુનહુ માત સો નર વિખ્યાતા, મોહિમેં ચિત્ત જોર્યો સાક્ષાતા ।
શ્રદ્ધાસેં જુક્ત હોઈ એકવારા, સુનત જો એહિ શાસ્ત્ર શ્રુતિસારા ॥

અથવા પ્રેમસેં કહત હે જોઈ, પાવત અચલ પરમ પદ સોઈ ॥
દોહા - મમ પદવી જો બ્રહ્મગતિ, અતિ દુર્લભ હે એહી ।
શ્રવણ પઠન એહિ શાસ્ત્રકે, નિશ્ચે પાવત તેહી ॥
યાહિકે શ્રવણ રુ પઠનમેં, અધિક પ્રીતિ જુત જોય ।
મુક્તાનંદકો નાથ કહે, સો નર અતિ પ્રિય મોય ॥૪૩॥

ઈતિ શ્રીમદ્ભાગવતે મહાપુરાણે પારમહંસ્યાં સંહિતાયાં તૃતીયસ્કંધે કપિલગીતાયાં યોગશાસ્ત્રે શ્રીકપિલદેવહૂતિસંવાદે મુક્તાનંદમુનિવિરચિત-ટીકાયાં સકામનિષ્કામકર્મભગવદ્ધર્મફલનિરૂપણનામા અષ્ટમો અધ્યાયઃ ॥૮॥

અધ્યાય-૯

ચોપાઇ

શ્રીમૈત્રેય ઉવાચ

મુનિ મૈત્રેય કથા શુભ એહા, વિદુરકું કહત પ્રેમ જુત તેહા ।
સુનહુ વિદુર યહ વિમલ વિચારા, કપિલકી જનની પરમ ઉદારા ॥
પ્રજાપતિ કર્દમકી નારી, દેવહૂત સતી સાધ્વી ભારી ।
એહિ વિધિ કપિલકે વચન હે જેહુ, અતિ શુદ્ધ ભાવસેં સુનુકે તેહુ ॥
મોહ જો અહં મમત્વકે રુપા, મિટ્યો એહી આવરણ દુઃખકૂપા ।
સાંખ્ય રું યોગ ભક્તિ વૈરાગા, ઈનકે સ્વરુપકો વિમલ વિભાગા ॥
ત્યું તિનકો નિર્ણય જિનમાંહી, ઐસો અનુપમ શાસ્ત્ર કહાંહી ।
કપિલગીતા જેહિ શાસ્ત્રકો નામા, તાસ પ્રવર્તક પ્રભુ સુખધામા ॥
દોહા - ઐસે નિજસુત કપિલકું, પ્રેમસેં કરીકે પ્રમાણ ।
સ્તવન કરત અતિ પ્રેમ જુત, જાની સદા સુખધામ ॥૧॥

ચોપાઇ

દેવહૂતિરુવાચ

પ્રકૃતિ પુરુષસેં પર હે જેહી, પ્રકૃતિ પુરુષકે પ્રેરક તેહી ।
ઐસે વાસુદેવ ભગવંતા, પુરુષોત્તમ પરબ્રહ્મ અનંતા ॥
નારાયણ શ્રીકપિલ ઉદારા, પ્રથમ હે તાસ પુરુષ અવતારા ।

યાતેં પુરુષ અવતારસ્વરુપા, માતા કપિલકું સ્તુવત અનૂપા ॥
પ્રભુ તવ નાભિકમલ હે જેહા, તિનસેં ઉદય ભએ અજ એહા ।
સૃષ્ટિ કરનકી સામર્થિ જોઈ, તાસ પ્રાપ્તિ હિત બ્રહ્મા સોઈ ॥
તબ જો વિરાટસ્વરુપ ધ્યાના, કરત ભએઉ અજ પરમ સુજાના ।
પ્રભુ તવ વિશ્વરુપ તનુ જેઉ, જલકે મધ્ય સોયા હે તેઉ ॥
પંચ ભૂત દશ ઈંદ્રિ જોઉ, પંચ વિષય અંતઃકરણ સોઉ ।
યહ ચોવિશ તત્ત્વ હે જેહુ, તિનહિસેં જુક્ત વિરાટ હે એહુ ॥
દોહા - બ્રહ્મા વિષ્ણુ રુદ્રકે, રુપસેં દેહ તુમાર ।
વિશ્વકો ઉત્પત્તિ સ્થિતિ પ્રલય, કરનહાર કરતાર ॥
સોરઠા - સબહિ સ્થૂલમેં સ્થૂલ, સ્થિર ચર યહ સંસાર સબ ।
તેહિ ઉત્પત્તિકો મૂલ, તવ વપુ વિશ્વાધાર દઢ ॥૨॥

ચોપાઇ

બ્રહ્મા વિષ્ણુ રુદ્રકે રુપા, તુમ નિજ સામર્થ્ય બાઢ્યો અનૂપા ।
ઐસે વિરાટ પુરુષ તુમ જોઈ, વિશ્વ ઉદય સ્થિતિ લય કૃત સોઈ ॥
જગ ઉત્પત્તિ આદિક કરો દેવા, તદપિ અકર્તા રહત અભેવા ।
સત્યસંકલ્પ સદા સુખકારી, સબકે નિયંતા તુમ અઘહારી ॥
વિશ્વકો ઉત્પત્તિ સ્થિતિ લય જેહુ, તવ શક્તિસેં હોત પ્રભુ તેહુ ।
ઐસિ અનંત શક્તિ જેહી દાસી, ઐસે તુમ હો દેવ અવિનાશી ॥૩॥

હે ભગવાન હે નાથ ઉદારા, રાત્રિ પ્રલયમહી યહ સંસારા ।
જાકે ઉદરમહી રહત હે સબહી, એસે વિરાટ પુરુષ તુમ તબહી ॥
એહી વિધિ અધિક બડે તુમ જેહા, મેરે ઉદર સમાત ક્યું તેહા ।
તુમ કહીહો તવ સુત સાક્ષાતા, ઈતનિ બડાઈ દેત ક્યું માતા ॥
હે પ્રભુ યાકો ઉત્તર જેઉ, સબ વિધિ વર્તિ કહતહું તેઉ
ઐસે વિરાટરુપ તુમ જોઉ, શિશુ બની ચરણકું ધાવત સોઉ ॥
દોહા - રાત્રિ પ્રલયમહી આપકી, માયાસેં તતખેવ ।
બાલ હોઈ વટપત્રમહી, સોવત અકેલ જ્યું દેવ ॥
ત્યુંહિ વિરાટ સ્વરુપ તુમ, નિજ માતાસેં તાત ।
મેરે ઉદરમહી આયકે, મમ સુત ભએ સાક્ષાત ॥૪॥

ચોપાઇ

હે પ્રભુ તવ જો કપિલ અવતારા, અધર્મ મૂલ ઉખાર નહારા ।
અધર્મસર્ગ પુષ્ટ કરે જેહી, તિનકે નાશ હિત મૂર્તિ એહી ॥
તવ આજ્ઞા અનુવર્તિ જંતા, ધર્મસર્ગમહી રહે બુદ્ધિવંતા ।
ઐસે સંતકી વૃદ્ધિ કાજા, પ્રગટ ભએ તુમ સુરમુનિરાજા ॥
જેહી વિધિ તવ અવતાર ઉદારા, વારાહાદિક અનંત અપારા ।
દૈત્યકો નાશ કરન હિત જોઈ, સાધુકી રક્ષા હિત સોઈ ॥
તવ ઈચ્છા અવતાર સો હોઈ, તેહિ બીન કારન ઓર ન કોઈ ।
તેહિ વિધિ તવ અવતાર હે એહા, કપિલ રુપ અતિ સુખપ્રદ તેહા ॥
દોહા - નિજ પ્રાપ્તિ સાધન સુખદ, સાંખ્ય યોગ શ્રુતિસાર ।
ભક્તિ વિરતિ પ્રવર્તાવને, પ્રભુ તવ યહ અવતાર ॥૫॥

ચોપાઇ

પ્રભુ તવ નામકો શ્રવણ હે જેહા, ત્યુ તવ નામકો કીર્તન તેહા ।
ત્યું તવ સ્મરન નમનસેં તાતા, હોંહિં કદાપિ શ્વપચ સાક્ષાતા ॥
તદપિ સોમયાગ હિત એહૂ, યોગ્ય હોવત તતકાલ હિ તેહૂ ।
તાકે પાપ સદ્ય જરિ જાવે, અતિ પવિત્ર હોઈ હરિગુન ગાવે ॥
જનમાંતર હોવત હે જબહી, દ્વિજકુલ જન્મ ધરત હે તબહી ।
તબ તુમ દર્શન સાક્ષાતકારા, તિનસેં પવિત્ર હોત સંસારા ॥
તિનમહી કહા કહનો જગસ્વામી, પતિતકે પાવન તુમ બહુનામી ।
દોહા - યાતેં મેં તવ દર્શસેં, ભઈહું કૃતારથ દેવ ।
તબ તવ ચરનસરોજકી, કરું નિરંતર સેવ ॥૬॥

ચોપાઇ

અહો અધિક અચરજ હે ભારી, અતિ બડ હરખ પરમ સુખકારી ।
પ્રભુ તવ નામ સકલ શ્રુતિસારા, જો તાકો નિત્ય કરત ઉચ્ચારા ॥
સો નર જદપિ શ્વપચ કુલમાંહી, તદપિ સો અતિ શ્રેષ્ઠ કહાંહિ ।
જો તવ નામકું જપત પ્રવીના, તિન સબ ભાતિ સબહિ તપ કીના ॥
ત્યું તવ નામ જપત હે જેહી, સબ વિધિ યજ્ઞ કીએ હે તેહી ।
ત્યું તવ નામ જપત હે જોઉ, સબ તીરથમેં સ્નાન કિયો સોઉ ॥

ત્યુંહિ તવ નામ ઉચ્ચારત જેહુ, સબહિ વેદ પઢત ભએ તેહૂ ॥
દોહા - અધિક પૂજ્ય અતિશે બડે, સોઈ સબ શુભ ગુનધામ ।
જો નર અતિશે પ્રેમ જુત, જપત તુમારો નામ ॥૭॥

ચોપાઇ

જિનકે નામ ઉચ્ચારકો ભારી, ઐસો મહિમા અતિ સુખકારી ।
ઐસે કપિલ દેવ તુમ જોઈ, નમતહું તુમકું જોરી કર દોઈ ॥
પુરુષોત્તમ પરબ્રહ્મ ઉદારા, પ્રભુ તવ નિગમ ન પાવત પારા ।
અંતર સનમુખ મન તિનમાંઈ, ચિંતન કરનકે યોગ્ય ગોસાઈ ॥
ગુન અરુ ગુનકે કારજ જેહા, આપકે તેજસેં ટારે હે તેહા ।
માયા અરુ માયિક ગુન જેહી, તિનકો કારજ કહાવત એહી ॥
તિનમહી વ્યાપક તુમ દેવા, તદપિ ન સો જાનત તવ ભેવા ।
વેદગર્ભ તુમ પરમ ઉદારા, મેં તોય નમતહું વારમવારા ॥૮॥

શ્રીમૈત્રેય ઉવાચ

મુનિ મૈત્રેય કહત ભએ બાતા, સુનહુ વિદુર એહિ વિધિ સાક્ષાતા ।
દેવહૂતિ જેહી સ્તવન યું કીના, ઐસે કપિલ પ્રભુ પરમ પ્રવીના ॥
દોહા - પુરુષોત્તમ ભગવાનકું, નિજ માતાપર તાત ।
અધિક કૃપા ઉપજત ભઈ, યું બોલે સાક્ષાત ॥૯॥

ચોપાઇ

શ્રીભગવાનુવાચ

સુનહુ માત તુમકું સુખરુપા, સુખહિસેં સેવન જોગ્ય અનૂપા ॥
ઐસો હમ બન્યો મગ જોઈ, સો મગમેં રહેના સજ્જ હોઈ ॥
ઈન કરી અલ્પ કાલસેં માતા, બ્રહ્મગતિ પૈહો સાક્ષાતા ॥૧૦॥

સુનહુ માત ભક્તિમગ જેહા, સાંખ્ય અષ્ટાંગ યોગ હે તેહા ।
દઢ વૈરાગ્ય ઈનહિસેં જંતા, બ્રહ્મસંગ એક હોત બુદ્ધિવંતા ॥
યહ મમ મત અતિશે સુખકારી, તેહી સેવત નિત્ય અજ ત્રિપુરારી ।
સનકાદિક અરુ નારદ આદિ, મમ મત સેવત ભએ બ્રહ્મવાદી ॥
સોઈ મત મોર શ્રદ્ધાસેં ધરના, ઈનમહી દઢ વિશ્વાસકું કરના ॥
દોહા - જીવકું જન્મ રુ મૃત્યુકો, ભયહારી મેં જોય ।
યહ મમ મતસેં માત તુમ, સહજમેં પૈહો મોય ॥

સોરઠા - એહિ મમ મત શ્રુતિસાર, તાહિ ન જાનત મૂઢ નર ।
સોઈ સહત જમમાર, જન્મ મૃત્યુ પાવત રહત ॥૧૧॥

ચોપાઇ

શ્રી૭મૈત્રેય ઉવાચ

મુનિ મૈત્રેય કહત ભએ બાની, સુનહુ વિદુર પ્રભુ અતિ સુખદાની ।
ઐસે કપિલ દેવ ભગવાના, નિજ માતા પ્રતિ પરમ સુજાના ॥
આપકું મિલનકો મારગ જોઈ, અધિક શ્રેષ્ઠ સમઝાયકે સોઈ ।
તાપિછે બ્રહ્મવાદિની જેહા, દેવહૂતિ નિજ માતા તેહા ॥
તિનકિ આજ્ઞા પાય ઉદારા, ચલત ભએઉ તજી સબ પરિવારા ॥૧૨॥
દેવહૂતિ માતા હે જેહુ, નિજ સુત કપિલદેવ કહ્યો તેહુ ।
યહ જો યોગશાસ્ત્ર ઉપદેશા, તિનહિસેં યોગમેં કીન પ્રવેશા ॥
સરસ્વતીકે તટ અતિ સુખરુપા, પુષ્પકે મુગટ જ્યું રહ્યો અનૂપા ॥
દોહા - સો અપના આશ્રમ સુખદ, બિંદુસર જેહી નામ ।
તિનમહી નિશ્ચલ હોય રહે, ભજત હે પ્રભુ સુખધામ ॥૧૩॥

ચોપાઇ

સરસ્વતીમહી તિહુ કાલ જો સ્નાના, નિયમસેં નિત્ય પ્રતિ કરત સુજાના ।
તિનસેં પીતવર્ણ ભએ કેશા, જટારુપ સુરઝત નહિ લેશા ॥
ત્યું અતિ કુટિલ કેશ ભએ જેહુ, તિનકુંધારી રહે હે એહુ ।
અધિક ઉગ્ર તપસેં કૃશ દેહા, જિરણ બસન જુક્ત ધરે તેહા ॥
ઐસે દેવહૂતિ હે જોઈ, નિજ આશ્રમમેં રહત ભએ સોઈ ॥૧૪॥
પ્રજાપતિ કર્દમ ઋષિ જેહિ, તિનકે તપ અરુ યોગસે એહી ।
અતિશે સમૃદ્ધિ જુક્ત સુખરુપા, સબસેં અધિક ગૃહ પરમ અનૂપા ॥
વિવુધ વિમાનકે બેઠનહારા, ઈંદ્રાદિક સુર ચહત અપારા ॥

દોહા - ઐસે નિજગૃહ અતિ સુખદ, દેવહૂતિ કિયો ત્યાગ ।
કપિલકે દુઃસહ વિયોગસેં, વ્યાકુલ ભએ બડભાગ ॥૧૫॥

ચોપાઇ

દેવહૂતિ તજે વૈભવ જેહૂ, કરી સંક્ષેપ કહત હે તેહૂ ।
દૂધકે ફેન સરિસ અતિ શ્વેતા, કોમલ સજ્યા અનંત સમેતા ।

હાથીદાંત કે પલંગ અપારા, કનક સાજ સબ વિવિધ પ્રકારા ।
કનકકે આસન સબ ઘરમાંહી, અતિ કોમલ બિછાન હે તાંહી ॥૧૬॥
નિર્મલ સ્ફટિક મનિ અતિભારી, તિનકી દીવાલ સોહે સુખકારી ।
બડે બડે મરકત મનિ હે જોઉ, તિનકી દિવાલ વિરાજત સોઉ ।
તિનમહી રત્નકે દીપક જેહા, વિવિધ ભાતિ અતિ સોહત જેહા ।
અતિશેં રુપવાન બહુ નારી, સદનમેં અતિ સોહત સુકુમારી ॥૧૭॥
જામહી કુસુમ ફુલે બહુ રંગા, ઐસે દેવતરુ સોહે અભંગા ।
તિન જુત ગૃહ સમીપ વન જેઉ, સબહી ભાતિ અતિ સોહત તેઉ ॥

ચોપાઇ

વિવિધ ભાતિકે વિહંગવર, તિનકિ જોરી જિનમાંહિ ।
અતિ સુગંધસેં મદોન્મત્ત, ભૃંગ ગાન કરે તાંહિ ॥
ઐસે ગૃહ ઉદ્યાન જુત, નિજ ગૃહસ્થાશ્રમ જેહૂ ।
સબ સામગ્રી અતિ સુખદ, કહાં લગ બર્નુ તેહૂ ॥૧૮॥

ચોપાઇ

દેવહૂતિ જબ વનમાંહિ જાવે, તબ તેહિ ગુન સુર ગંધર્વ ગાવે ।
ઇંદ્ર રુ શચી ઢિગ ગાવનહારા, સો ગાંધર્વ ગુન ગાત અપારા ॥
જિનમહી પદ્મસુગંધિ ભારી, ઐસિ વાપીમહિ અતિ સુખકારી ।
અપને પતિ કર્દમ મુદ પાઇ, જલક્રીડા કરી જાહિ લડાઇ ॥૧૯॥
ઇંદ્રકી શચી આદિક ત્રિય જેહા, તેહિ અતિ ઇચ્છન જોગ્ય હે એહા ।
ઇંદ્રકે સુખસેં અધિક કહાંહિ, ઐસે વૈભવ હે જનમાંહિ ॥
ઐસો અપનો ગૃહસ્થાશ્રમ જેહી, સબહિ વૈરાગ્યસેં ત્યાગ્યો તેહિ ।
ઐસે દેવહૂતિ બુદ્ધિમાના, અપને પુત્ર કપિલ ભગવાના ॥
તિનકે વિયોગસેં ઝુરે પ્રવીના, શોકસેં અતિ વ્યાકુલ મુખ કીના ॥
દોહા - ઐસો ગૃહસ્થાશ્રમ તજ્યો, તાકો સોક ન લેશ ।
નિજસુત કપિલ શ્રીહરિ ચલે, સો દુઃખ ભયો હે વિશેષ ॥
સોરઠા - પુત્ર વિયોગસેં સોય, બુડેઉ શોકસમુદ્ર મહી ।
અધિક શોક જુત હોય, કપિલ દેવ પ્રભુકું ભજત ॥૨૦॥

ચોપાઇ

પ્રજાપતિ કર્દમ બિન એઉ, કપિલકે વિરહસેં આતુર ભએઉ ।
ઐસે દેવહૂતિ હે જેહુ, આતમતત્ત્વકું જાનત તેહૂ ॥
તદપિ તુરતકિ વ્યાઇ જો ગાઇ, તુરત તાસ બછિયાં મર જાઇ ।
સો ગૌ જેહિ વિધિ વ્યાકુલ હોઇ, તેહિ વિધિ વ્યાકુલ રહત હે સોઇ ॥
નિજપતિ વનમહી કિન પ્રવેશા, તિનસેં શોક ન પાએઉ લેશા ।
સમૃદ્ધિ જુક્ત ગૃહ ત્યાગ્યો જેહા, તિલભર શોક ન કિનો તેહા ॥
જિનમહી નર ત્રિય ભેદ ન કોઉ, ઐસે બ્રહ્મ પ્રાપ્ત ભઈ સોઉ ।
તદપિ પુત્રરુપ ભગવાના, વાસુદેવ સોઇ કપિલ સુજાના ॥
દોહા - તાકો વિરહ ન સહિ સકત, અતિશે વ્યાકુલ હોય ।
કપિલ દેવ ભગવાનકો, ભજન કરત હે સોય ॥૨૧॥

ચોપાઇ

સુનહુ તાત વિદુર યહ બાતા, પુત્રરુપ શ્રીહરિ સાક્ષાતા ।
ઐસે કપિલકો કરત હે ધ્યાના, દેવહૂતિ અતિ પરમ સુજાના ।
પ્રથમ કહ્યો અપનો ગૃહ જોઇ, તિનસેં તુરત નિઃસ્પૃહ ભએ સોઇ ॥૨૨॥
નિજ સુત કપિલ દેવ હે જેહૂ, તિન કહ્યો પ્રભુકો ધ્યાન શુભ એહૂ ।
યોગાધ્યાસ વિષે અઘહારી, કહત ભએઉ પ્રભુ જનસુખકારી ॥
અતિ પ્રસન્નમુખ જુત પ્રભુ જેઉ, અપને ધ્યાનમહી ભાસત તેઉ ।
એસો પ્રભુકો સ્વરુપ હે જેહા, કપિલકો આદિ સ્વરુપ હે તેહા ॥
એહિ વિધિ જાનિકે સબહી અંગા, એક સંગ કરના ધ્યાન અભંગા ।
તેહિ વિધિ ભિન્ન ભિન્ન અંગકો જોઉ, સમઝિકે ચિંતન કરના સોઉ ॥
દોહા - ઉભય ભાતિ કરે ધ્યાનકું, દેવહૂતિ સબજાન ।
યું તતપર રહે પ્રેમ જુત, ભજત કપિલ ભગવાન ॥૨૩॥

ચોપાઇ

નવધાકો પ્રવાહ જિનમાંહી, ઐસી નિર્ગુણ ભક્તિ કહાંહી ।
અતિશે બલ જુત દૃઢ વૈરાગા, જુક્ત આહાર વિષયસુખ ત્યાગા ॥
જુક્ત વિહાર રું ચેષ્ટા જાકું, જુક્ત જાગ બોલવો સોઇબો તાકું ।
ઇનસેં ઉદય ભયો પરમ વિશાલા, જીવકું બ્રહ્મસંગ તતકાલા ॥

એક ભાવ કરી ડારત જોઈ, ઐસો સાંખ્ય જ્ઞાન હે સોઈ ।
એ સબ બલ જુત સાધન જેહા, તિનસેં અતિ શુદ્ધ નિજમન એહા ॥
તાહિસેં દેવહૂતિ જો માતા, અપને જીવાત્માકું સાક્ષાતા ।
પરિપૂરણ સોઈ બ્રહ્મકે સંગા, એક ભાવ નિત્ય કરત અભંગા ॥
દોહા - અપને સ્વરુપ પ્રકાશસેં, માયા અરું ગુન જોઈ ।
ટારેહે સોઈ ભેદ સબ, બ્રહ્મસ્વરુપ હે સોઈ ॥૨૪॥૨૫॥

ચોપાઇ

બ્રહ્મસંગ નિજ આત્મા જેઉ, એક હિ ભાવ વિચારીકે તેઉ ।
જીવ રુપ અહંકાર હે જેહા, સબ વિધિ નિવૃત્તિ પ્રાપ્ત ભયો તેહા ॥
તાતેં તિનકે ક્લેશ સબ જેહુ, સબ વિધિ નાશ ભએ હે તેહૂ ।
પરમાનંદરુપ સુખ જેહી, દેવહૂતિ પાવત ભએ તેહી ॥
વાસુદેવ ભગવાનમેં ભારી, અચલ મતિ કીનિ અવિકારી ।
સો પ્રભુ સબહીકે આશ્રય રુપા, સબસેં બડે ભગવંત અનૂપા ॥૨૬॥
શ્રીપતિ વાસુદેવ ભગવાના, તિમેં આરુઢ સમાધિ સુજાના ।
જાગ્રત સ્વપ્ન સુષુપ્તિ જોઉ, મિટ્યો હે ધ્યાનબલ ગુણભ્રમ સોઉ ॥
દોહા - દેવહૂતિ એહિ વિધિ ભએ, પ્રગટ જો અપનો દેહ ।
તાકું નાંહી સંભારહિ, સબવિધિ ભએઉ વિદેહ ॥
સોયકે ઉઠ્યો પુરુષ સો, સ્વપ્નમેં દેખ્યો તેહુ ।
અપનો સૂક્ષ્મ દેહકું, પુનિ ન સંભારત તેહૂ ॥
સોરઠા - ત્યું દેવહૂતિ માત, નિજવપુ સુખ ભુલત ભએઉ ।
ભએ વિદેહ સાક્ષાત, ફિર ન સંભાર્યો સ્થૂલ તન ॥૨૭॥

ચોપાઇ

દેવહૂતિ માતાકો દેહા, પરહિસેં પોષણ હોત હે તેહા ।
કર્દમ સ્રજિ શતકો શત જેહિ, વિદ્યાધરી સંગ રહે તેહિ ॥
સમય વિના પોષણ કરે સોઈ, તદપિ દેહ દુર્બલ નહિ હોઈ ।
વાસુદેવ ભગવાનકો ધ્યાના, સો સુખસેં અતિ મગન સુજાના ॥
ત્રિવિધ તાપકિ પીડા જોઈ, રંચમાત્ર તેહિ હોત ન કોઈ ॥
તાતેં મલ કરી ઢંક્યો શરીરા, તદપિ સોહત પરમ સુધીરા ॥

ધૂમ સહિત અગ્નિ હે જેસા, દેવહૂતિ વપુ સોહત તૈસા ॥૨૮॥
તપ અરુ યોગ જુક્ત તન જેઉ, છુટે કેશ સહિત હે તેઉ ।
તનસેં વસ્ત્ર ગિરેહે સબહી, દૈવાધિન તાસ વપુ તબહી ॥
દૈવ જો સબકું કર્મફલ દાતા, સોઈ ઈશ્વર રક્ષક સાક્ષાતા ॥
દોહા - વાસુદેવ ભગવાનમેં, બુદ્ધિકું કરાયો પ્રવેશ ।
દેવહૂતિ નિજદેહકું, ના જાનત લવ લેશ ॥૨૯॥

ચોપાઇ

એહિ વિધિ દેવહૂતિ હે જેહા, કપિલદેવ કહ્યો મારગ એહા ।
ઈન કરી અલ્પ કાલકે માંહી, પ્રકૃતિ પુરુષસેં પર જો કહાંહિ ॥
સબહીકે અંતરજામી જેહી, બ્રહ્મગતિકે દાતા તેહિ ।
ઐસે વાસુદેવ ભગવાના, કપિલદેવ પ્રભુ પરમ સુજાના ॥
તબ જલ તત્વ ધારણ કીના, દેહકું તજિ તેહિ પાએ પ્રવીના ॥૩૦॥
સુનહુ પ્રવીન વિદુર મમ બાતા, જેહિ સ્થાનકકે મધ્ય વિખ્યાતા ।
કપિલકે પ્રબલ પ્રતાપસેં માતા, બ્રહ્મગતિ પાએઉ સાક્ષાતા ॥
સો સ્થાનક ત્રિભુવનમહી ભારી, અતિ પ્રસિદ્ધ ભયો અતિ સુખકારી ॥
દોહા - નામ સિદ્ધપદ અતિ સુખદ, અતિ પવિત્ર હે એહૂ ।
દરશ સ્પરશ પાતક હરે, તીરથ ક્ષેત્ર ભયો તેહૂ ॥૩૧॥

ચોપાઇ

હે અતિ સૌમ્ય વિદુર સુનુ એહા, દેવહૂતિ માતાકો દેહા ।
યોગ અષ્ટાંગ ક્રિયાસેં એહી, વાત પિત્ત કફ આદિક જેહી ॥
સો સબમિટ ગયેઉ મલિન વિકારા, એહિ વિધિ શુદ્ધ ભયો દેહ ઉદારા ।
ઐસી દેવહૂતિ તનુ જોઈ, નદીરુપ હોવત ભયો સોઈ ॥
સબહી નદીમહી શ્રેષ્ઠ હે જેહા, સિદ્ધિદાયક સિદ્ધ સેવિત તેહા ॥૩૨॥
સુનહુ વિદુર પરમ સુજાના, મહાયોગી શ્રીકપિલ ભગવાના ।
નિજ માતાકિ આજ્ઞા પાઈ, પ્રથમહિ ચલત ભએઉ સુખદાઈ ॥
અપને તાત કર્દમ ઋષિ જોઉ, તેહિ આશ્રમ વિદુર સોઉ ॥
દોહા - સો બિંદુસરસેં ચલે, કપિલદેવ ભગવાન ।
ગએઉ કોણ ઈશાનમહી, સંગ લીએ સિદ્ધ સુજાન ॥૩૩॥

ચોપાઇ

તાપિછે સો કપિલ ભગવંતા, પૂરવ દિશ મહી ગએઉ અનંતા ।
ગંગાસાગર સંગમ જેઉ, સો સ્થલમહી પહુંચત ભએ તેઉ ॥
સિંધુ કિયો તેહિ પૂજન ભારી, રહનકું સ્થાન દિયો સુખકારી ।
સિદ્ધ ચારણ ગંધર્વ મુનિ જેહા, સ્તુવત અપસરા ગણજુત એહા ॥
આસૂરિ પંચશિખાદિક જેહુ, સાંખ્ય આચારજ સ્તુવત હે તેહુ ।
ઐસે કપિલ દેવ હે જોઈ, ધ્યાન યોગ્ય આશ્રિત ભએ સોઈ ।
દોહા - ત્રિભુવનકે કલ્યાન હિત, નિશ્ચલ હોય રહે દેવ ।
જ્ઞાન ધ્યાન જુત નિત્ય રહત, કરત સિદ્ધ મુનિ સેવ ॥૩૪॥૩૫॥

ચોપાઇ

હે નિષ્પાપ વિદુર હે તાતા, જ્યું તુમ મોય પુછત ભએ બાતા ।
સો સબ કથા કહી સમુઝાઈ, કપિલ દેવકે ગુન સુખદાઈ ॥
કપિલ રુ દેવહૂતિકો જોઈ, કહ્યો પુનિત સંવાદ હે જોઈ ॥૩૬॥
સુનહુ વિદુર ગરુડધ્વજ સ્વામી, વાસુદેવ વિષ્ણુ બહુનામી ।
કમાલપતિ ભગવાન હે જેહુ, ઐસે પ્રભુ મેં અચલ મતિ તેહૂ ॥
ઐસો પુરુષ પરમ બુદ્ધિમાના, ભજત નિરંતર શ્રીભગવાના ।
વાસુદેવ ભગવાન હે જેઉ, સર્વાત્મા સર્વેશ્વર તેઉ ॥
ઐસે પ્રભુકી પ્રાપ્તિકે કાજા, અનંત પ્રકારકે યોગ સમાજા ॥
દોહા - તિનમહી અતિશે ગોપ્ય યહ, કપિલકો મત શ્રુતિસાર ।
ભક્તિ સાંખ્ય અરુ યોગ જુત, દૃઢ વૈરાગ્ય ઉદાર ॥
એ ચહુ જુત શ્રીકપિલ મત, સુનત કહત નર જોય ।
વાસુદેવ પદપદ્મકું, પાવત હે બુધ સોય ॥
એહિ વિધિ શ્રીમૈત્રેય મુનિ, વિદુરકું પાત્ર પ્રમાની ।
સબહિ કપિલ ગીતા કહી, પઢત સુનત સુખદાની ॥
શ્રુતિ પુરાન સદ્ગ્રંથકો, સાર અર્થ હે જોઈ ।
નિજમાતાકું કપિલ મુનિ, કહ્યો સબહી વિધિ સોઈ ॥
સોરઠા - યહ ગીતાકો જ્ઞાન, વિવિધ ભાતિ સંશય હરત ।
કરત પરમ કલ્યાન, યાહિતેં પઠને જોગ્ય નિત ॥૩૭॥

દોહા - નિજગુરુ ઢિગ ટીકા ભઈ, ઉદ્ધવ મત અનુસાર ।
જો યાકું ચિત્તદે પઢે, પાવત ભવ જલપાર ॥
પુરુષોત્તમ શ્રીકૃષ્ણમહીં, ભક્તિ એકાંતિક હોય ।
દેહાદિકમહી અહં મમત, નાશકું પાવત સોય ॥
પ્રકૃતિ પુરુષસેં ઉપજ્યો, સ્થિર ચર સબ સંસાર ।
તિનમેં હોત વૈરાગ્ય દઢ, જાનત સાર અસાર ॥
સોરઠા - જન્મ મૃત્યુ દુઃખ જોય, જમકી જાતના અતિ વિકટ ।
તાસ નિવૃત્તિ હોય, સુનત કપિલગીતા સુખદ ॥
અન્ન વસ્ત્રાદિક જેઉ, તિનસેં હરિજન સુખિ રહત ।
દેહ ત્યાગીકે તેઉ, પ્રભુકો ધામ અવિચલ લહત ॥
દોહા - યા ગીતાકી પ્રેમજુત, કથા કરત હરિદાસ ।
મુક્તાનંદકો નાથ તેહિ, ઉરમહી કરત નિવાસ ॥
સંવત અઠાર રુ ત્રયાસીયો, જન્મ અષ્ટમી જેહૂ ।
રવિવાર પૂરન ભઈ, સુખપ્રદ ગીતા એહૂ ॥
દુર્ગ નામ પુરકેવિષે, ઉન્મત્ત સરિતા તીર ।
હરિ આજ્ઞા ભાષા ભઈ, તરત સબહી ભવપીર ॥

ઈતિ શ્રીમદ્ભાગવતે મહાપુરાણે પારમહંસ્યાં સંહિતાયાં તૃતીયસ્કંધે કપિલગીતાયાં યોગશાસ્ત્રે શ્રીકપિલદેવહૂતિસંવાદે મુક્તાનંદમુનિવિરચિત-ટીકાયાં દેવહૂતિસિદ્ધદશાનિરૂપણનામા નવમોઅધ્યાયઃ ॥૯॥

કપિલગીતા સંપૂર્ણા ॥

॥वृत्तालये स भगवान् जयतीह साक्षात् ॥

મુક્તાનંદમહામુનિકૃત-કાવ્યસંગ્રહે-

ગુણવિભાગ

દોહા - શ્રીહરિ ભક્તિ ધર્મ સુત, નારાયણ અવતાર ।
તેહિ પદપંકજ પ્રેમ જુત, વંદુ વિવિધ પ્રકાર ॥૧॥
ગુણાતીત વર્તત સદા, જેહી વશ ગુણકો વૃંદ ।
જેહિ પદ સ્પરશત જીવ સબ, ગુણ તજિ હોઈ સ્વચ્છંદ ॥૨॥
સોઈ કૃષ્ણ પાખંડ તમ, મેટન ભાનુ પ્રચંડ ।
કૃપાસિંધુ કલિ કલુષહર, મમ ઉર બસહુ અકંડ ॥૩॥
શ્યામ સરોરુહ તનરુચિ, અરુન કમલદલ નેન ।
સોઈ કૃષ્ણ મમ ઉર વિષે, બસહુ સદા સુખદેન ॥૪॥
મિલે પરસ્પર તિન ગુન, તિનકે લક્ષણ જેહૂ ।
ગુણ વિભાગમહિ સબ કહે, ભિન્ન ભિન્ન કરી તેહૂ ॥૫॥

ચોપાઇ

પુરુષ પ્રકૃતિસેં ઉપજ્યા જેહા, જડ ચિદરુપ સબહિ જગ એહા ।
ત્રિગુણાત્મક કરી કહ્યો અશેષા, ગુણસેં ભિન્ન વિશ્વ નહિ લેશા ॥૬॥
રુક્મિણીકાંત શ્રીકૃષ્ણ મુરારી, સોઈ નિર્ગુણ ઈમિ કહ્યો પોકારી ।
ત્રિગુણાત્મક જડ ચેતનરુપા, વસ્તુ અપરિમિત પરમ અનૂપા ॥૭॥
તિનમેં શ્રીકૃષ્ણ સંબંધ જુત જોઈ, નિર્ગુણ વસ્તુ કહાવત સોઈ ।
કૃષ્ણકે સંગ મિલે સાક્ષાતા, સો નિર્ગુણ ભયે જગ વિખ્યાતા ॥૮॥
ગુન જિતન જોજો ઉપાયા, સો સબ કહેઉ અધિક મનભાયા ।
યાહિકે શ્રવણસેં ગુનબશ હોઈ, તેહિ બિન અન્ય ઉપાય નહિ કોઈ ॥૯॥
દોહા - ગુણવિભાગ અધ્યાયસો, સુખદ સબહિ શ્રુતિસાર ।
મુક્તાનંદ કહે તેહિ લિખું, વ્રજભાષા અનુસાર ॥૧૦॥

ચોપાઇ

શ્રીભગવાનુવાચ ।

અબ શ્રીકૃષ્ણ સમર્થ સાક્ષાતા, નિજજન ઉદ્ધવકું કહે બાતા ।
હે સબ નર મધ્યે શ્રેષ્ઠ પ્રવીના, ઉદ્ધવ તોય મર્મ કહું ઝીના ॥
લેશ ન મિલે પરસ્પર જેહિ, અપને સ્વરુપસેં ભિન્ન ભિન્ન તેહી ।
ઐસે સત્વ રજ તમ ગુન તીના, ઈન સબકે ઉર સ્થાનક કીના ॥
જેહિ ગુણસેં નર જેસા હોઈ, મોસેં બાત સુનો તુમ સોઈ ॥૧॥
ઉદ્ધવ પરમ એકાંતિક જાની, તબ શ્રીકૃષ્ણ બોલત ભયે બાની ।
સત્વાદિક તિહુ ગુનકો સાજા, ભિન્ન ભિન્ન તાહિ જનાવન કાજા ॥
એ તિહુ ગુનકી વૃત્તિ સબ જેહુ, અનુક્રમસેં પ્રભુ કહત હે તેહુ ।
તિનમેં સત્વ ગુણ વૃત્ત જેહા, પ્રથમ કહત વિસ્તારિકે તેહા ।
હે ઉદ્ધવ શમ કહત અનૂપા, સો અંતઃકરણ નિગ્રહરુપા ॥
દોહા - બાહ્ય ઇંદ્રિગણ વશ કરે, દમ હે સોઈ સુખધામ ।
સુખ દુઃખ સહત હે સમ લખિ, તાસ તિતિક્ષા નામ ॥

ચોપાઇ

આત્મ અનાત્મ વિવેક હે જેહા, ઈક્ષા નામ કહત હે તેહા ।
શાસ્ત્ર કહ્યો તેહુ કામ કો ત્યાગા, તાહિકો નામ હે તપ બડભાગા ॥
કાહુકો દ્રોહ લેશ નહિ હોઈ, કહત જથારથ સત્ય હે સોઈ ।
અન્ન દ્રવ્યાદિક દાનસેં જેહી, ઓરકું પોષત દયા હે તેહી ॥
પૂર્વાપર રહે અનુસંધાના, સ્મૃતિ તાહિ કહે પરમ સુજાના ।
ભાગ્યસેં મિલ્યો તાહિમેં જોઉ, રહે સંતોષી તુષ્ટિ હે સોઉ ॥
વિપ્ર સંત હિત કરત જો દાના, તેહિ ન સંકોચ સો ત્યાગ પ્રમાના ।
દેહાદિકમહિ દઢ વૈરાગા, સો અસ્પૃહા કહત બડભાગા ॥
ત્યું સત્શાસ્ત્રકે બચન હે જેઉ, તહાં વિશ્વાસ શ્રદ્ધા હે તેઉ ।
લોક વેદમહિ નિંદિત જેહુ, સો ન કરત લજ્જા હે તેહૂ ॥
અન્ન દ્રવ્યાદિક દાન જો કરહી, સોઉ દયાદિક ગુન અનુસરહી ॥
દોહા - અતિ કોમલતા રાખહિ, વિપ્ર સાધુ ગુરુ પાસ ।
અધિક વિનય જુત વર્તહિં, જ્યું કોઉ દાસકો દાસ ॥

સોરઠા - આપ હે આત્મારુપ, તેહિ સુખસે નિત્ય સુખી રહત ।
ઐસે ભાવ અનુપ, વૃત્તિ સત્વ ગુનકી સબહિ ॥૨॥

ચોપાઇ

અબ રાજસકી વૃત્તિ જેહા, હે ઉદ્ધવ તોય કહત હું તેહા ।
વનિતાદિક સબ ભોગ હે જોઈ, તેહિ સુખ ઈછા કામ હે સોઈ ॥
ત્યું વ્યવહારિક ક્રિયા જેહી, ઈહા નામ પ્રવૃત્તિ હે તેહી ।
દ્રવ્યાદિકસેં મદોન્મત્ત રહહીં, યાહિકો નામ હે મદ યું કહહી ॥
ધન વનિતાદિ લાભ મિલે જોઉ, તોહુ ન તોષ તૃષ્ણા હે સોઉ ।
અતિ અનમ્રતા નમત ન લેશા, યાકો નામ હે સ્તંભ વિશેષા ॥
ત્યું હિ ધનાદિકકે હિત જેહૂ, દેવ પ્રારથના આશિષ તેહૂ ।
ભેદદૃષ્ટિ વર્તત અતિ ભારી, વિષયભોગ ભાષત સુખકારી ॥
તન મન યુદ્ધાદિક અઘ ભાવે, મદ ઉત્સાહ સો એહિ કહાવે ।
આપકે જશમહિ અતિ હિત જાકું, યશ પ્રીતિ હમ કહત હે તાકું ॥

દોહા - હાંસિ ઠઠા કરનકો, જાકું સહજ સ્વભાવ ।
નિજબલ પ્રગટ દેખાવહિં, વીર્યકો એહિ પ્રભાવ ॥
બલહિસેં કરત જો ન્યાય બિન, સોઈ બલોદ્યમ નામ ।
એ સબ વૃત્તિ રાજસી, અધિક તુચ્છ દુઃખધામ ॥૩॥

ચોપાઇ

અબ તામસકી વૃત્તિ જેઉ, હે ઉદ્ધવ તોય કહત હું તેઉ ।
પર પીડાકો ઘાટ મનમાંહિ, ક્રોધકો રુપ સો એહિ કહાંહિ ॥
આપકિ પર હિત ખરચ જો આવે, જો ખરચે બિન લજ્જા જાવે ।
તોહિ દ્રવ્યાદિક પદાર્થ જેહા, ખર્ચિ ન શકત લોભ હે તેહા ॥
અનૃત અસત્ય બચન ઉચ્ચરહિ, હિંસા પરકુ પીડા કરહી ।
જહાં ન ઘટે તહાં જાચત જોઈ, યાચ્ચાકો લક્ષણ હે સોઈ ॥
અપનો માન અરુ જશ હિત જોઉ, ધર્મ આચરત દંભ હે સોઉ ।
મૂઢભાવ શ્રમ કરત અપારા, કલહમેં આયુષ ખોવત સારા ।
વૃથા શોક સોઈ શોકકો રુપા, મોહ જો ઉલટી ક્રિયા દુઃખુરુપા ।
અતિ દુઃખ જુત વિષાદ સોઈ જાનો, અધિક દીનતા આર્તિ પ્રમાનો ॥

દોહા - આલસ ઉંઘ જો અંગમેં, નિદ્રા તાહિકો નામ ।
અતિ અપ્રાપ્ય વસ્તુ ચહે, સોઈ આશા દુઃખધામ ॥
અતિ ભય જુત અતિ જડ મતિ, ઉદ્યમ સુજત નાંહી ।
એહિ સબ વૃત્તિ તામસી, રહત તામસિ માંહી ॥૪॥

ચોપાઇ

હે ઉદ્ધવ હે પરમ પ્રવીના, સત્વ રું રજ તમ ગુન જો તીના ।
તિહુ ગુણકી વૃત્તિ હે જેહુ, અનુક્રમસેં વર્ણન કરી તેહુ ॥
ઈનસેં અપર એહિ તુલ્ય હે જેહા, તિહુ ગુણવૃત્તિ કહાવત તેહા ।
તેહુ વિચારસેં જાનત તાતા, અબ કહુ સંનિપાત સાક્ષાતા ॥
મિલે પરસ્પર તિહુ ગુન જ્યુંહી, તિનકી વૃત્તિ સદા હે યુહીં ॥૫॥

દોહા - અહંમમત્વ સંકલ્પ જુત, એસિ મતિ જેહિ મૂલ ।
વિષય ઇંદ્રિ મન પ્રાનસેં, ક્રિયા હોત પ્રતિકૂલ ॥
મિલે પરસ્પર તિન ગુ, તિનકો કારજ એહુ ।
સબ વૃત્તિ વિભ્રાંત જિમિ, સંનિપાત હે તેહુ ॥

ચોપાઇ

ધર્મ અર્થ અરુ કામ એ તિનાસ, તિનમહિ નિષ્ઠા જાહિ મલિના ।
એસે ભાવ જુક્ત નર જબહી, ગુનકો સંનિપાત હે તબહિ ।
મિલે પરસ્પર તિહુ ગુન જેહી, તિનહિકો કારજ ભાસત એહી ॥
ધર્માદિકમહિ નિષ્ઠારુપ, સો હે સંનિપાત દુઃખકૂપા ।
એસો સંનિપાત હે જેઉ, શ્રદ્ધા રતિ ધન દેવત તેઉ ॥
ધર્મકી નિષ્ઠાસેં અતિ ભારી, પુરુષકું શ્રદ્ધા દેત સુખકારી ।
કામકી નિષ્ઠાસેં રતિભોગા, પુરુષકું દેત બઢન ભવરોગા ॥
ધનનિષ્ઠા કરિ ધનકું દેહી, પુરુષકું પાપકો કારન એહી ॥૭॥
પ્રવૃત્તિરુપ લક્ષણ હે જામેં, એસો સકામ ધર્મ હે તામેં, ।
જબ એહ પુરુષકું નિષ્ઠા હોઈ, ગૃહસ્થાશ્રમમહિ રહે ચિત્ત પ્રોઈ ॥
નિત્ય નૈમિત્તિક સ્વધર્મ જોઉ, તિનમહિ રહત નિરંતર સોઉ ॥

દોહા - મિલે પરસ્પર તિન ગુન, તિનકો કારજ જેહી ।
સો પ્રવૃત્તિમહિ પ્રેમ જુત, સંનિપાત હે તેહી ॥

તાતેં સકામ જો ધર્મ અરુ, ગૃહરતિ સ્વધર્મ જેહૂ ।
રજ તમ સત્વ એ તિન ગુન, ઈનહિકો કારજ એહુ ॥૮॥

ચોપાઇ

યુંહિ પરસ્પર ન મિલે એહુ, ત્યુંહિ પરસ્પર મિલે હે તેહૂ ।
એસે ત્રિગુણકી વૃત્તિ જેહા, સબહિ વિવેકસેં કહિકે તેહા ॥
અબ જેહિ ગુનસેં પુરુષ જિમિ હોઈ, ભિન્ન ભિન્ન લક્ષણ કહત હે સોઈ ।
ઉદ્ધવ સત્વ જુક્ત નર જેહી, શમ દમાદિ વૃત્તિ કહિ તેહી ॥
તિનસેં મુમુક્ષુ મનુષ્ય હે જેઉ, દૃઢ અનુમાન કરત હે તેઉ ।
ત્યુંહિ રજોગુણ જુત નર જેતા, કામાદિક તેહિ વૃત્તિસમેતા ॥
પ્રથમહિંસે તોય કહેઉ સુજાના, જિનસેં મુમુક્ષુ કરત અનુમાના ॥
ત્યુંહિ તમોગુણ જુત નર જોઉ, પ્રથમ કહી ક્રોધાદિક સોઉ ।
ઈન વૃત્તિનસેં મુમુક્ષુ સબહી, દૃઢ અનુમાન કરત હે તબહી ॥૯॥
હે ઉદ્ધવ પુરુષ ઉદારા, આતમનિષ્ઠાસેં અવિકારા ।
ફલઈચ્છા બિન કરત હે કર્મા, વર્ણાશ્રમકે જોગ્ય જો ધર્મા ॥
તેહિ જુત ભક્તિ કરત અતિ ભારી, પ્રતિમારુપ મોય લખિ સુખકારી ॥
દોહા - પ્રતિમારુપ મેં તાહિકું, ભજત પ્રેમ લેલિન ।
સો નર સાત્વિક પ્રકૃતિ જુત, જાનહુ પરમ પ્રવીન ॥
એહિ વિધિ વનિતા તાહિકું, જાનિ લેહુ તુંમ તાત ।
સત્વગુણી પ્રકૃતિ સહિત, સોઈ ભાસત સાક્ષાત ॥૧૦॥

ચોપાઇ

જબ નર મૃત્યુ લોકે જોઉ, વિષયભોગ સુખ ઈચ્છત સોઉ ।
નિજ વર્ણાશ્રમ જોગ્ય જો ધર્મા, તિનહિસેં મોય ભજત લખિ મર્મા ॥
પ્રતિમા રુપસેં પૂજત મોઈ, રાજસ પ્રકૃતિ જુક્ત નર સોઈ ।
રિપુમરણાદિક ઈચ્છત એહુ, વર્ણાશ્રમકે જોગ્ય ધર્મ જેહુ ॥
તિનહિસેં પ્રતિમા પૂજત મેરી, તમ પ્રકૃતિ તેહિ જાનો ઘનેરી ॥૧૧॥
હે ઉદ્ધવ તિહુ ગુણ હે જેહિ, સબહિ જીવમેં રહત હે તેહિ ।
જીવકું અતિ દૃઢ બંધન કરહી, સોઈ ગુન મમ ઢિગ આવત ડરહી ॥
મોમહિં તિહુ ગુન કબહુ ન હોઈ, ગુણ મોય બંધન કરત ન કોઈ ।

સત્વાદિક તિહુ ગુન હે જેઉ, ચિત્તમહિસેં ઉપજત હે તેઉ ॥
ચિત્તકો જીવકું નિત્ય સંબંધા, તાહિતેં ગુણ કરી જીવકું બંધા ॥
દોહા - ચિત્ત સંબંધ તિહુ કાલમેં, મોકું નહિ લવ લેશ ।
યાતેં ન બાંધત મોહિ ગુન, મેરો એહિ વિશેષ ॥
પંચ ભૂતકે બહુત વિધ, દેહાદિક આકાર ।
તિનમહિ અતિ આસક્ત સો, જડમતિ જીવ ગમાર ॥૧૨॥

ચોપાઇ

તિહુ ગુણ જુક્ત સદા નર એહા, તિનમહિ જાહિ સમે ગુણ જેહા ।
અધિક ભાવ જુત વર્તત તબહી, તેહિ ગુન કાર્ય દેખાવત સબહી ॥
હે ઉદ્ધવ પ્રકાશમય ભારી, સ્વચ્છ રુ શાંત સત્વ અવિકારી ।
સો જબ રજ તમકો બલ હરહીં, આપકો જોર અધિક વિસ્તરહીં ॥
તબ સુખ ધર્મ જ્ઞાન ઈન આદિ, સત્વકે કાર્ય સુખદ અનાદિ ।
તેહિ સંગ જીવકો હોત પ્રસંગા, સત્ત્વ પ્રધાન હે સોઈ શુભ અંગા ॥૧૩॥
વિષયમેં પ્રીતિકો કારન એહી, ભેદદૃષ્ટિકો હેતુ તેહિ ।
પ્રવૃત્તિ સ્વભાવકો હેતુ અખંડા, એસો રજોગુણ બઢત પ્રચંડા ॥
તમ અરુ સત્ત્વકો સબ બલ ટારે, આપકે જોર અધિક વિસ્તારે ॥
દોહા - તબ યહ નર દુઃખકર્મ અરુ, યશ સંપતિ વિસ્તાર ।
ઈન આદિક રજકાર્યમેં, મન જોરત કરિ પ્યાર ॥૧૪॥

ચોપાઇ

વિરતિ વિવેક નાશ કરિ ડારે, અતિ આવરણ કરી તમ વિસ્તારે ।
ત્યું જડ ભાવકો હેતુ ભારી, એહિ વિધ તામસ અતિ દુઃખકારી ॥
સો રજ સત્વ પરાભવ કરહીં, તામસ નિજબલ અતિ વિસ્તરહીં ।
શોક મોહ નિદ્રા દુઃખરુપા, હિંસા આશા અતિ દુઃખકૂપા ॥
ઈન આદિક તમ કારજ જોઈ, તેહિ સંગ પુરુષ પ્રીતિ જુત હોઈ ॥૧૫॥
હે ઉદ્ધવ યહ જીવકો જબહી, અતિ નિર્મલ ચિત્ત હોવત તબહી ।
ઈંદ્રિનકું જો વિષય સુખઆશા, સો સબ મિટત હે બિનહિ પ્રયાસા ॥
એહિ વિધ દેહમેં ભય નહિ કોઈ, દેહદિક રતિ બિન મન સોઈ ॥
દોહા - તન ગેહાદિકકે વિષે, પ્રીતિ રહિત મન હોય ।

તબ સો પુરુષકે ઉરવિષે, સત્ત્વકી વૃદ્ધિ સોય ॥
સોઈ સત્વ ગુણ રુપ હે, મમ પ્રાપ્તિકો સ્થાન ।
ઈન લક્ષણ કરી સત્વ ગુણ, બઢ્યો યું જાનો સુજાન ॥૧૬॥

ચોપાઇ

જબ યહ પુરુષવિષે સુખકાજા, વિવિધ ભાતિ જો ક્રિયા સમાજા ।
તિન કરી અધિક વિકારુકું પાવત તેઉ ॥
તબ તાકો મન હોત વિભ્રાંતા, ઈત ઉત દોરત રહત અશાંતા ।
ઈતને લક્ષણ જુત નર જેહી, બઢ્યો રજોગુણ જાનો તેહી ॥
જબ યહ પુરુષકો ચિત્ત હે જોઉ, કષ્ટસેં હોત હે જડ જિમિ સોઉ ।
સત અરુ અસત વિવેક કહાંહી, તિનકે ગ્રહણમહિ સમર્થ નાંહી ॥૧૭॥
સંકલ્પ વિકલ્પ મન ઉપજાવે, સોઉ મન આપસેં નાશકું પાવે ।
અતિ અજ્ઞાન બઢત હે તબહી, ખેદ રું કુતર્ક બાઢત સબહી ॥
દોહા - ઈન લક્ષણસેં પુરુષમહિ, અધિક તમોગુણ જેહુ ।
સો વર્તત અતિ જોરસેં, જાની લેહુ તુમ તેહૂ ॥૧૮॥

ચોપાઇ

હે ઉદ્ધવ યહ જીવકો દેહા, તિનમહિ વર્તત તિહુ ગુણ એહા ।
ત્યું વૈરાજ પુરુષ હે જેહી, તાકો દેહ વિરાટ હે એહી ॥
તિનમહિ વર્તત તિહુ ગુણ જોઈ, તિનકિ ભેદ બતાઉં તોઈ ।
સત્ત્વકી વૃદ્ધિ હોવત જબહી, બેઠે ઈંદ્રાદિક દેવ બલ તબહી ।
રાજસ ગણ જબ વૃદ્ધિ પાવે, તબ અસુરનકો બઢિ જાવે ॥
ત્યું તામસ બાઢત જેહિ કાલા, તબ રાક્ષસ બાઢત વિકરાલા ॥૧૯॥
હે ઉદ્ધવ યહ જીવમેં આઈ, અધિક સત્ત્વ વર્તત સુખદાઈ ।
સત્ત્વસેં અતિશે જાગ્રણ હોઈ, જાગ્રત રુપ અવસ્થા સોઈ ॥
રાજસ અધિક હોત હે જાકું, સ્વપ્ન અવસ્થા વર્તતતાકું ।
તામસ અતિશે બાઢત જાહી, ઘોર સુષુપ્તિ વર્તત તાહી ॥
દોહા - તુરીય બ્રહ્મ યહ જીવકી, તિન અવસ્થા જેહૂ ।
તેહિ સાક્ષી વ્યાપક સદા, એહિ વિધ જાનો તેહુ ॥
સોરઠા - તિન અવસ્થા જોય, તાસ જથારથ જ્ઞાન સબ ।
જીવકું દેવત સોય, સાક્ષી બ્રહ્મ તેહિ જાનો તુમ ॥૨૦॥

ચોપાઇ

હે ઉદ્ધવ વેદોક્ત હે એહા, ઐસે સ્વધર્મ મેરહે જેહા ।
ઐસે બ્રાહ્મણ સાત્વિકી જોઈ, સત્વસેં અધિક વિમલ મતિ સોઈ ॥
એક એકસેં ઉપર રહે ભારી, મહર્લોક આદિ સુખકારી ।
તિનમેં રહત જો દેવકે વૃંદા, તેહિ સમ આકૃતિ અધિક સ્વચ્છંદા ॥
અનુક્રમસેં ઈમિ પાવે બડાઈ, સાત્વિક ફલ યુંકહ્યો સમુઝાઈ ।
તામસ ગુણસેં સ્થાવર દેહા, તિનહિસેં નીચ હે તેહા ॥
અનુક્રમસેં પાવત અવતારા, તામસસેં દુઃખ અનંત અપારા ।
રાજસસેં મધ્ય લોકમેં પ્રાની, મનુષ્યાદિક તનુ લહે સુખદાની ॥૨૧॥
હે ઉદ્ધવ યહ જીવકું જબહી, મરણ સમય આવત હે તબહી ।
સત્વકિ વૃદ્ધિ અધિક હોય જાવે, સો નર તનુ તજિ સ્વર્ગકું પાવે ॥
રાજસ અધિકમેં મરત હે જેહુ, મનુષ્યલોકકું પાવત તેહુ ।
તામસ અધિકમેં મરત જો જંતા, નરકનિમેં દુઃખ પાવે અનંતા ॥
દોહા - પ્રગટ રુપ મેં તાહિકું, આપ મિલે સાક્ષાત ।
સો મમ નિર્ગુણ ભક્ત હે, મોહિકુ પાવત તાત ॥૨૨॥

ચોપાઇ

હે ઉદ્ધવ મેં પ્રતિમારુપા સો મોમહિ ધરી ભાવ અનૂપા ।
અતિ બડ ફલકી ઈચ્છા ધારી, અર્પત મોય કર્મ સુખકારી ॥
અથવા ફલઈચ્છા કરી ત્યાગા, દાસભાવ કરિકે બડભાગા ।
પ્રતિમા પૂજત તતપર હોઈ, સાત્વિક કર્મ જાનિબો સોઈ ॥
જો તુચ્છ ફલ હિત કર્મકું કરહીં, પ્રતિમા અર્ચનાદિ વિસ્તરહીં ।
એસો કર્મ રાજસી જાનો, સદા દુઃખદ ફલ તાસ પ્રમાનો ॥
રિપુમરણાદિક હિંસા જેહા, સોઈ સંકલ્પસેં કિના તેહા ।
પ્રતિમા પૂજન આદિક જેહી, તામસી કર્મ જાનો તુમ તેહી ॥
દોહા - મમ સંબંધ સાક્ષાતસેં, કર્મ કરત જો જોઈ ।
સો નિષ્કામ સકામહુ, નિર્ગુણ જાનો સોઈ ॥૨૩॥

ચોપાઇ

હે ઉદ્ધવ કૈવલ્ય પદ જેહા, રહત સદા પ્રકૃતિપર તેહા ।

માયિક કારજસેં વ્યતિરેકા, જો અદ્વૈત બ્રહ્મ હે એકા ॥
તેહિ સંબંધિ જાકું દૃઢ જ્ઞાના, સોહે સાત્વિક જ્ઞાન સુજાના ।
કહે જો શાસ્ત્રમહિ પરમ પ્રવીના, ધર્મ અર્થ અરુ કામ એ તીના ॥
તેહિ સબંધિ દૃઢ જ્ઞાન હે જેહુ, રાજસ જ્ઞાન કહત હે તેહુ ।
શાસ્ત્ર વિરુદ્ધ અધિક દુઃખધામા, ઐસે ધર્મ અર્થ અરુ કામા ॥
તેહિ સંબંધિ દૃઢ જ્ઞાના હે જાકું, તામસી જ્ઞાન કહત હે તાકું ।
પ્રગટ મોહિમેં નિષ્ઠા જાહી, નિર્ગુણ જ્ઞાન કહત હે તાહી ॥૨૪॥

હે ઉદ્ધવ જો ગ્રામ્ય સુખ ત્યાગી, વનમહિ બસત પરમ બડભાગી ।
જાહિ ઠોર તપસિ મુનિ રહહીં, સાત્વિક વાસ તાહિકું કહહીં ।
ગ્રામ્ય સુખનીમહિ પ્રીતિ અપારા, ઐસે મનુષ્ય જહાં રહત ગમારા ।
વિષયાસક્તકો સ્થાનક જેહું, રાજસી વાસ કહત હે તેહુ ॥

છંદ હરિગીત -

જેહિ ઠોર ખેલત જુવા દારુ પીત માંસહુ ખાવહિં,
વ્યભિચાર પરત્રિય સંગ જેહિ સ્થલ નાયકાહુ નચાવહિં ।
જેહિ ઠોર મારત જીવ વિટલત પિશુન પાપી રહત હે,
ઐસો નિવાસકો ઠોર તાહિકું તામસી સ્થલ કહત હે ॥
દોહા - મેં પ્રત્યક્ષ જેહી સ્થલ રહું, નિર્ગુણ સ્થાનક સોઈ ।
પરમ ધામ તેહિ સ્થલ સદા, તેહિ સમ ઓર ન કોઈ ॥૨૫॥

ચોપાઇ

ઉદ્ધવ આત્મજ્ઞાનસેં કોઈ, ફલ આસક્તિ રહિત જો હોઈ ।
યજ્ઞાદિક કર્મનિ કરે જેઉ, સાત્વિક પુરુષ કહત હે તેઉ ॥
ફલકી ઈચ્છા ઉરમહી ભારી, વિષયાસક્ત રું અધિક વિકારી ।
કર્મ કરત યજ્ઞાદિક જેહા, રાજસી પુરુષ કહત હે તેહા ॥
યજ્ઞાદિક જો કર્મ સુખદાની, શાસ્ત્ર કહત તેહિ વિધિહિ બખાની ।
તેહિ પૂર્વાપર સ્મૃતિ જેહૂ, તિનસેં રહિત સદા નર તેહુ ॥
યજ્ઞાદિક કર્મનિ કરે જેહી, તામસ પુરુષ કહત હે તેહી ।
મેં પ્રત્યક્ષરુપ જગમાંહિ, મેરોહિ આશ્રિત અનન્ય કહાંહી ।
મમ હિત યજ્ઞાદિક કરે જોઈ, નિર્ગુણ પુરુષ કહત હે સોઈ ॥૨૬॥

હે ઉદ્ધવ ઉપનિષદ જોઉ, વ્યાસસૂત્ર આદિક હે સોઉ ।
એહિ અધ્યાત્મ શાસ્ત્ર શ્રુતિસારા, તાસ શ્રવણ મનનાદિ વિચારા ।
તિનમહિ શ્રદ્ધા રહત હે જાકું સાત્વિકી શ્રદ્ધા કહત હે તાકું ॥
દોહા - કર્મકાંડકું કહત હે, ધર્મશાસ્ત્ર સબ જેહૂ ।
તેહિ શ્રવણાદિકમેં શ્રદ્ધા, રાજસી શ્રદ્ધા એહૂ ॥
અતિ વિરુદ્ધ સદ્ગ્રંથસેં, અધર્મ સ્થાપત જોઈ ।
સોઈ શાસ્ત્રમહિ દઢ શ્રદ્ધા, તામસી શ્રદ્ધા સોઈ ॥
સોરઠા - મેં ભુવિ પ્રગટસ્વરુપ, મમ સેવામહિ પ્રીતિ દઢ ।
સો શ્રદ્ધા હે અનુપ, નિર્ગુણ શ્રદ્ધા નામ તેહિ ॥૨૭॥

ચોપાઇ

હે ઉદ્ધવ અતિ પથ્ય જો હોઈ, દેહકું સુખ ઉપજાવત સોઈ ।
બિન પ્રયાસ પ્રાપત ભયો જેઉ, અતિ પવિત્ર નિંદિત નહિ તેઉ ॥
ઐસો આહાર કરત હે જેહા, સાત્વિક આહાર કહત હે તેહા ।
જિહ્વાદિકકું અતિ પ્રિય જોઉ, રાજસી આહાર કહત હે સોઉ ॥
અશુચિ દેહકું પીડનહારા, ઐસો કહત તામસી આહારા ।
મેં પ્રત્યક્ષ સબ જન સુખદાતા, અન્ન ફલાદિક લે સાક્ષાતા ।
મોય નિવેદન કરત હે જેહુ, મમ પ્રસાદ નિર્ગુણ હે તેહુ ॥૨૮॥

ઉદ્ધવ આત્મા બ્રહ્મ કહાવે, તેહિ વિચારસેં સુખ હોઈ આવે ।
સત્વગુણિ સુખ કહત હે એહા, તામેં લેશ નહિ સંદેહા ॥
વનિતાદિકસેં ભોગસુખ જેહિ, રાજસગુણિ સુખ કહત હે તેહી ॥
દોહા - મદ્યાદિકકે કેફસેં, મોહજનિત સુખ જોઉ ।
ત્યું વનિતાદિક બચનસેં, તામસી સુખ કહે તેઉ ॥
મેં પ્રત્યક્ષ તેહિ શરણસે, જો સુખ પાવત સંત ।
સો નિર્ગુણ સુખ કહત હે, સબ વિધિ અચલ અનંત ॥૨૯॥

ચોપાઇ

ઉદ્ધવ દ્રવ્ય સો આહાર અનૂપા, દેશ કહ્યો સો સ્થાનકરુપા ।
ફલ જો કહ્યો સુખરુપ માનો, ગુણ અનુવૃત્તિ કાલકું જાનો ॥
દેવાદિક બલવૃદ્ધિ જોઈ, ગુણ અનુસારી કાલસેં હોઈ ।

જ્ઞાન જો કૈવલ્યાદિક મર્મા, કર્મ જો મોય સમર્પત કર્મા ॥
કારક કર્મકો કરનેહારા, શ્રદ્ધા આધ્યાત્મિક આદિ ઉદારા ।
જાગ્રત આદિ અવસ્થા જેહા, દેવાદિક આકાર હે તેહા ॥
મરણ સમે સત્વાદિક તીના, તિનમહિ સ્થિતિ નિષ્ઠા સો પ્રવીના ।
સબ પ્રથમ કએહે જેહુ, સબ ત્રિગુણાત્મક વર્તત તેહૂ ॥૩૦॥
હે સબ નરમધ્ય શ્રેષ્ઠ ઉદારા, હે ઉદ્ધવ સુનુ બચન હમારા ।
પ્રકૃતિ પુરુષ આશ્રિત હે જેતા, જડ અરુ ચૈતન વસ્તુ તેતા ।
ત્રિગુણાત્મક સો સબહિ કહાવે, ગુનકે પાર કોઉ રહન ન પાવે ।
ઉદ્ધવ બોત કહે કહા હોના, મૃત્યુ લોકમહિ જો કછુ જોના ॥
દોહા - ત્યુંહિ સુન્યો પરલોકમેં, બુદ્ધિસેં નિશ્ચે હોઈ ।
નામ રુપસેં સબ વિશ્વમહિ, ત્રિગુણાત્મક હે સોઈ ॥૩૧॥

ચોપાઇ

હે ઉદ્ધવ હે સૌમ્ય ઉદારા, જીવકું સંસૃતિ અનંત અપારા ।
દેવ મનુષ્યાદિકકે રુપા, જનમત મરત ભ્રમત ભવકૂપા ॥
ત્રિગુણ સંબંધિ કર્મ હે જેહા, જન્મ મરણકો કારણ તેહા ।
તાતેં ચિત્તસેં ઉદે ભએ જેહી, જેસે સત્વાદિક ગુન એહી ॥
જેહી પ્રાણી નિજ વશ ગુન કીના, સોઈ પ્રાણી મમ ભક્ત પ્રવીના ।
સબ વિક્ષેપ રહિત અતિ ભારી, મોહિમેં ભક્ત જોગ સુખકારી ॥
તીનહિસેં મોહિમેં નિષ્ઠા જેહૂ, ઐસો દૃઢ મમ ભક્ત હે તેહૂ ।
મેરો ભાવ જો બ્રહ્મસ્વરુપા, તાસ પ્રાપ્તિ તેહિ હોત અનૂપા ॥૩૨॥
હે ઉદ્ધવ એહિ કારણ અબહી, શ્રુતિસિદ્ધાંત કહતહું સબહી ।
જ્ઞાન જો આત્મસ્વરુપકું જાને, આત્મરુપ મમ ભક્તિ ઠાને ॥
મમ સ્વરુપ પ્રત્યક્ષ હે જોઈ, તેહિ જાનત વિજ્ઞાન હે સોઈ ॥
દોહા - એ કોઉથી ઉત્પત્તિ સદા, મનુષ્ય દેહમહિ સોય ॥
તાતેં બુદ્ધ ગુનસંગ તજિ, ભજહુ નિરંતર મોય ॥૩૩॥

ચોપાઇ

હે ઉદ્ધવ જો અધિક અસંગા, વિષયમેં વિરતિ જુક્ત શુભ અંગા ॥
સબહિ ઇંદ્રિગુણ જિતિકે લીના, સાવધાન એહિ ભાતિ પ્રવીના ॥

આત્મ અનાત્મ વિવેક હે જેહા, તિનહિસેં જુક્ત વિવેકી તેહા ।
ઐસો પુરુષ ભજત હે મોઈ, સત્વગુણી વૃત્તિ જુત સોઈ ॥
સત્વમેં શાંત બુદ્ધિ હે જાકી, મમ ભક્તિમેં અચલ મતિ તાકી ॥૩૪॥
ઐસો નર નિરપેક્ષ કહાવે, મમ સેવા બિન ઓર ન ભાવે ।
સબ ઈચ્છા તજિ મમ ગુન ગાવે, એહિ વિધ સત્વ જિતિ બશ લાવે ॥
યું મમ સેવાબલસેં એહી, ગુનસેં મુક્ત હોયકે તેહી ।
જીવ ભાવકો કરિકે ત્યાગા, બ્રહ્મ હોઈ મોય પાવત બડભાગા ॥
હે ઉદ્ધવ યું ચિત્તસેં ભએઉ, સત્વાદિક તિહુ ગુન ઈમિ કએઉ ॥૩૫॥
ગુનસેં મુક્ત હોત હે જબહી, જીવભાવસેં ભુક્ત હે તબહી ।
દોહા - તેહિ કારન યહ જીવ સો, બ્રહ્મરુપ હોય જાત ॥
પુરુષોત્તમ પરબ્રહ્મ લખી, મોય ભજત સાક્ષાત ।
સોરઠા - મોહિસે પૂરનકામ, પંચ વિષય સંગતિ તજત ॥
ત્યુંહિ જાની દુઃખધામ, ઉરસેં વિષય ચિંતન તજત ।
દોહા - જેહિ વિધિ ગુનપર હોત હે, હરિજન પરમ સુજાન ॥
મુક્તાનંદકે નાથ તિમિ, ઉદ્ધવકું કહ્યો જ્ઞાન ।
ગુણવિભાગ જેહિ નામ સો, પરમ સુખદ શ્રુતિસાર ॥
જો યાકું ચિત્ત દે પઢે, સોઈ પાવત ભવપાર ।
જો યાકો નિત્ય નેમસેં, પાઠ કરત બુદ્ધિમાન ॥
કૃષ્ણ કમલદલનયન તેહિ, રિઝત શ્રીભગવાન ॥૩૬॥

ઈતિ શ્રીમદ્‌ભાગવતે મહાપુરાણે પારમહંસ્યાં સંહિતાયાં એકાદશસ્કંધે
શ્રીકૃષ્ણોદ્ધવસંવાદે મુક્તાનંદમુનિવિરચિતા ગુણવિભાગટીકા સંપૂર્ણા ॥

॥वृत्तालये स भगवान् ज्यतीह साक्षात् ॥

મુક્તાનંદમહામુનિકૃત-કાવ્યસંગ્રહે-

શ્રીનારાયણગીતા

દોહા - શ્રીગુરુ સહજાનન્દકું, પુનિ પુનિ કરું પ્રણામ ।
જાસ કૃપાબલ પાય નર, હોત સુખદ ગુણધામ ॥૧॥
નીલકંઠ મુનિવર કહે, વચન પ્રથમ ગિરબાન ।
સો અબ ભાષા કરી કહુ, હરન મોહ અજ્ઞાન ॥૨॥

ચોપાઇ

પ્રસન્ન હોય પ્રભુ કહિ શુભ બાની, સો નિજ સંતનકું સુખદાની ।
સો બચનનિ અન્ય તેહિ દાસા, લહે સમાધિ બિન જોગ અભ્યાસા ॥૩॥
દેખે સમાધિમહિ તેહિ રુરુપા, કોટિ અર્કસમ તેહિ અનૂપા ।
નિજ સ્વરુપ અતિ નિર્મલ જોઈ, પ્રગટ અર્કસમ ભાસત સોઈ ॥૪॥
સો નરનારાયણ પ્રભુ જેહા, પુરુષ પુરાતન તપસ્વી તેહા ।
નિજ આતમમેં ધરુ તેહિ ધ્યાના, જો જગ હિત તપ કરત સુજાના ॥૫॥
મમ ગુરુ રામાનન્દમુનિ જેહિ, ભક્તિસહિત વંદન કરુ તેહિ ।
જિનહિસેં નારાયણ કહે જેહુ, પાયો ધર્મ સંગ્રહ શુભ તેહુ ॥૬॥
દોહા - નારાયણગીતા સુખદ, નિજગુરુમુખ સુનિ જોય ।
યથાયોગ્ય સબ રહસ્ય જુત, બરની સુનાઉ સોય ॥૭॥

ચોપાઇ

એક સમય નારાયણ સ્વામી, સુખ આસન રાજત બહુનામી ।
મુકુન્દવર્ણી આદિક દાસા, પૂછત ભયેઉ સુનન અતિપ્યાસા ॥૮॥

શિષ્યા ઉચુ :

પ્રભુ તુમ સર્વ ભૂત સુખદાઇ, સબકી પરમ ગતિ મનમાઇ ।
નિજ આશ્રિતકું અતિસુખદાતા, તુમહિ ગુરુ ઈશ્વર સાક્ષાતા ॥૯॥

યાતેં તવ આશ્રિત હમ જોઉ, ગૃહી અરુ ત્યાગી દાસ તવ સોઉ ।
નારી સબહિ તવ ચરન ઉપાસી, સબકે ધર્મ કહહું સુખરાસી ॥૧૦॥
પ્રથમ ઋષિનકે રુપ મુરારી, કહે તુમ ધર્મ અનંત સુખકારી ।
તુમહિ કિએ તેહિ ગ્રન્થ અપારા, સો અબલું વર્તત શ્રુતિસારા ॥૧૧॥
દોહા - તદપિ કાલકે વેગ કરી, અલ્પબુદ્ધિ નર જેઉ ।
અલ્પ આયુષકે જોગસેં, જાનિ શકે નહિ તેઉ ॥૧૨॥
સોરઠા - પઠન શકત નર કોય, અલ્પબુદ્ધિ અતિ ગ્રન્થ બડ ।
ધર્મ દુષ્કર સોય, કરત ન શકત તેહિ જીવ કોય ॥૧૩॥

ચોપાઇ

તાતેં તિનકે સાર ધર્મ જેહા, અતિ આવશ્યક કહો પ્રભુ તેહા ।
જ્ઞાન વૈરાગ્ય ભક્તિજુત ભારી, કહહુ સો ધર્મ સબહિ સુખકારી ॥૧૪॥
જિન કર્મનકે કિયે તતકાલા, પ્રસન્ન હોઉ તુમ દીનદયાલા ।
જિન કરી કર્મ હોહિ નિષ્કર્મા, જન સુખકારી કહહુ તેહિ મર્મા ॥૧૫॥
યું પુછ્યા નિજ શિષ્યનિ જબહિ, કૃપાસિન્ધુ બોલેઉ હસી તબહી ।
વેદાદિકકે સાર સુખરુપા, કહત સનાતન ધર્મ અનૂપા ॥૧૬॥

શ્રીનારાયણમુનિરુવાચ

સુનહુ મોર સેવક સબ કોઈ, નર અરુ નારી વિમલમતિ જોઈ ।
મુકુંદવર્ણી સુનહુ સુજાના, કહુ હિતકારી ધર્મ વિધિ નાના ॥૧૭॥
દોહા - પુરુષોત્તમ શ્રીકૃષ્ણ સો, ઉદ્ધવ રામાનન્દ ।
વન્દુ ઈષ્ટ ગુરુદેવકી, પરંપરા સુખકન્દ ॥૧૮॥
શ્રુતિ અરુ સ્મૃતિ પુરાન સબ, ઈતિહાસનજુત એહિ ।
તિનમેં અતિવિસ્તારસેં ધર્મ નિરુપણ જેહિ ॥૧૯॥
સોરઠા - ગૃહી ત્યાગિનકે ધર્મ, તિન તિન ગ્રન્થનમહિ કહેહુ ।
અતિ વિસ્તાર સમર્મ, અતિ સુખદ સબ કષ્ટહર ॥૨૦॥

ચોપાઇ

તિનકો સાર સબહિ ઉર ધારી, તુમ સબહિકું પરમ સુખકારી ।
જ્ઞાન વૈરાગ્ય ભક્તિજુત બાની, કહુ સંક્ષેપ યુક્ત સુખદાની ॥૨૧॥
નિશા પ્રહર ચૌથે ગુનવંતા, બ્રહ્મ મુહૂર્ત ઉઠિકે મમ સંતા ।

મમ જન ગાન કરહિ મમ નામા, અતિહિ મુદિત મન અધિક અકામા ॥૨૨॥
નિત્ય મમ જનકે નામ તેહિ ગાના, હરિ હરિજન બિન બિસરના ।
દૃઢ મન કરિ ધરનો મમ ધ્યાના, મૂહૂર્ત એક ઘડી એક પ્રમાના ॥૨૩॥
તા પીછે કરી દણ્ડ પ્રણામા, મમ મૂર્તિ ઉર ધરી ગુણધામા ।
શુદ્ધ હૃદય સુમરત મમ રુપા, કરન જોગ્ય તનક્રિયા અનૂપા ॥૨૪॥
દોહા - સ્નાન રુ સંધ્યા હોમ જપ, પિતૃતર્પણ સ્વાધ્યાય ।
દેવકો પૂજન આદિ નિત્ય, દ્વિજ કરહિ ચિત્ત લાય ॥૨૫॥

ચોપાઇ

સ્નાન રુ માનસી પૂજા મેરી, દિન પ્રતિદિન કિને સો ઘનેરી ।
રોગાદિક પીડિત બિન એકા, સબહિ ન અન્ન લેના ગ્રહિ ટેકા ॥૨૬॥
રસ આસક્તિ ન કરના ભાઈ, સબહિ કાલ સબ દેશમેં જાઈ ।
જેસે કાલ મિલ્યો જો આઈ, અન્ન ફલાદિ લેનો સુખદાઈ ॥૨૭॥
જો જિનમેં કછુ મુખ્ય કહાવે, સબહિ જિમાય આપ સો પાવે ।
પંક્તિભેદ કબહુ નહિ કરહી, મમ જન અધર્મસેં અતિ ડરહી ॥૨૮॥
એકાદશી સબકીહે માંઈ, જો મમ જન્મ દિવસકે કહાંઈ ।
શિવરાત્રી ઈતને દિન વીરા, મમ જન અન્ન ન જિમત હોઈ ધીરા ॥૨૯॥
દોહા - લશુન પલાણ્ડુ માંસ મદ્ય, ગાંજા ભંગા જેઉ ।
મમ જન ત્રિવિધ તમાલ સબ, તજત ન છિવત તેઉ ॥૩૦॥

ચોપાઇ

જિન ગ્રન્થનમેં મોર અવતારા, સ્થાપન કિયે અધિક કરી પ્યારા ।
મમ ભક્તિ જુત જ્ઞાન હે જામે, પઠન યોગ્ય સંશય નહિ તામેં ॥૩૧॥
સાંખ્ય રુ જોગ શાસ્ત્ર દ્વય જોઈ, સુનન યોગ્ય શુદ્ધમતિ મુખ સોઈ ।
કામાદિકસેં દગ્ધ નર જેઉ, મમ પદવિમુખસેં સુનત ન તેઉ ॥૩૨॥
નિર્ગુણ બ્રહ્મ જ્ઞાનકે માંહિ, દિવ્યરુપ મમ સ્થાપન નાંહિ ।
સો નહિ સુનન જોગ્ય તિહુ કાલા, જાનિ લેહુ મત મોર વિશાલા ॥૩૩॥
સબહિ નિયમ કરી જુક્ત હે નારી, બ્રહ્મમેં પ્રાપ્ત ભઈ સ્થિતિ ભારી ।
તદપિ નારી મુખસેં નર જ્ઞાના, સુનન જોગ્ય નહિ સુનહુ સુજાના ॥૩૪॥
દોહા - મમ જશ અરુ નામ ભક્તજશ, પ્રેમ ભક્તિ ઉર લાય ।

ગાન કરનકુ જોગ્ય નિત્ય, ઓર ન તરન ઉપાય ॥૩૫॥
સોરઠા - સતપુરુષનકો સંગ, સદા કરનકું જોગ્ય સોઈ ।
મમ પદવિમુખ અભંગ, તજન જોગ્ય સબ શ્રુતિ કહત ॥૩૬॥

ચોપાઇ

દાસ જ્યું હોય અધિક નિર્માની, રહત જોગ્ય મહામુનિ ઢિગ પ્રાની ।
ગ્રહન જોગ્ય તેહિ બચન અનૂપા, કરી એકાગ્રહ ચિત્ત તદ્રૂપા ॥૩૭॥
કરન જોગ્ય નહિ વૃથા વિવાદા, ગ્રામ્યકથા ન સુનહુ સંવાદા ।
તજી અપશબ્દ ગારી નહિ દેના, આપત બિન જુઠા નહિ કે'ના ॥૩૮॥
જેહિ સંગ નિજબ્રત અતિ દૃઢ હોઈ, મમ પદ પ્રેમ બઢત અતિ સોઈ ।
તેહિ આજ્ઞામહિ અધિક વિચારી, સ્થિર હોઈ રહહુ સદા નરનારી ॥૩૯॥
અધિક સમાધિનિષ્ઠ મુનિ જેહા, એસો સંગ તજત પુનિ તેહા ।
કામાદિક પીડન ઉરમાંહી, ભ્રષ્ટ હોહી કછુ સંશય નાંહી ॥૪૦॥
દોહા - મુનિમંડલમેં બસત કોઉ, આપકું નિંદત આય ।
કરન જોગ્ય નહિ બચનસેં, ક્ષોભ રંચ મુનિરાય ॥૪૧॥

ચોપાઇ

યદિ મમ જન અતિ ઉન્મત્ત કોઉ, નિજવ્રતહીન ભ્રષ્ટ હે સોઉ ।
કરન જોગ્ય તેહિ સંગ ન કબહુ, તજન જોગ્ય પાપી ખલ સબહુ ॥૪૨॥
પ્રાપ્ત નિજાતમ બ્રહ્મકો જ્ઞાના, જગદીશ્વર હીન ભજત અજાના ।
મમ અવતારમેં શ્રદ્ધા હીના, દૂરસેં ત્યાગન જોગ્ય મલીના ॥૪૩॥
બ્રહ્મચર્યાદિક નિયમ શુદ્ધ જેહુ, ત્યાગિવેષ ધરી રખત ન તેહુ ।
ત્યજન જોગ્ય સો શ્વપચકિ નાંઈ, યહ મમ મત સમજકું મનમાંહિ ॥૪૪॥
મમ સંપ્રદાય ચિન્હ હે જોઉ, બાહિર ઉત્તમ રાખત સોઉ ।
ગુપ્ત જુવતિ આદિક રત જેહી, દૂરસેં ત્યજન જોગ્ય હે તેહી ॥૪૫॥
દોહા - શમ દમાદિ ષટ્ સંપતિ, ઈન્દ્રાદિક ચહે જાહી ।
મમ જન તેહિ જુત રહહુ નિત્ય, કબહુ ન તજનિ તાહી ॥૪૬॥

ચોપાઇ

નિજ સ્વરુપ અરુ પરબ્રહ્મરુપં, ભયે તેહિ પ્રગટ પ્રમાણ અનૂપં ।
તદપિ પઞ્ચ વિષયનકો સંગા, ત્યજન જોગ્ય મમ દાસ અભંગા ॥૪૭॥

આગે સિદ્ધ ભયેઉ મુનિ ભારી, તેહિ ધર્માચરણ કિયે વિચારી ।
સો સબ ગ્રહન યોગ્ય સુનુ ભ્રાતા, તાસ અધર્મ ન ગ્રહો દુઃખદાતા ॥૪૮॥
બ્રહ્મચર્યાદિ નિયમ બિન જેહા, સાધન હીન ભક્તિ મગ તેહા ।
સદ્ય મહા ફલદાયક તાઈ, હો ખલ ગુરુ કોઈ દેત બતાઈ ॥૪૯॥
તબ તેહિ ભક્તિ સહિત તતકાલા, તજત તાહિ અતિ જાની બેહાલા ।
નિજ નિયમનકું કબહુ નહિ ત્યાગે, સો મમ પદસરોજ અનુરાગે ॥૫૦॥
દોહા - ધર્મપ્રતિજ્ઞા પ્રથમ જો, કરત ન પાલત જેહુ ।
શ્વપચ તુલ્ય નર નારી અબ, ગનન જોગ્ય હે તેહુ ॥૫૧॥

ચોપાઇ

મમ મૂર્તિ પૂજત ધન કાજા, લોભસેં ગ્રન્થ પઠત કવિરાજા ।
યદિ મમ ભક્ત તદપિ તેહિ પાસા, દીક્ષા ગ્રહન જોગ્ય નહિ દાસા ॥૫૨॥
સબવિધિ પ્રાપ્ત તીવ્ર વૈરાગા, જ્ઞાન ધ્યાન સબવિધિ બડભાગા ।
મમ પદપંકજ પ્રેમ અનૂપા, સો ગુરુદેવ સેવ્ય મમ રુપા ॥૫૩॥
માયા પ્રધાન જીવેશ્વર બ્રહ્મ, ઈનકે રુપ નિર્ણય સબ મર્મ ।
જાનન જોગ્ય સો ગુરુ મુખ્ય જ્ઞાના, ક્ષેત્ર રુ ક્ષેત્રજ્ઞ જ્ઞાન પ્રમાના ॥૫૪॥
યું મોય જ્ઞાનસેં પરબ્રહ્મ જાની, યથાયોગ્ય મહિમા પહિચાની ।
તુચ્છ વસ્તુમહિ અતિ વૈરાગી, સો મમ ભક્તિ કરહુ બડભાગી ॥૫૫॥
દોહા - પ્રકૃતિ પુરુષ તેહિ કાર્ય પુની, ભુવન કોટિ અગણિત ।
અક્ષર અરુ તેહિ ધામમેં, મુક્ત કોટિ સુપુનિત ॥૫૬॥
અન્વય અરુ વ્યતિરેક કરી, ઈન સબમહિ ગુનવંત ।
પુરુષોત્તમ મેં સ્થિત રહુ, કોઉ ન પાવત અંત ॥૫૭॥
સોરઠા - એહિ વિધિ જાનત જોય, સબહિ ભાતિ સંશય રહિત ।
જાન કહત મુનિ સોય, શ્રુતિ ભાષિત જાનહુ સબહી ॥૫૮॥

ચોપાઇ

નિજ શરીર આરભ્યકે તાતા, પ્રકૃતિ પુરુષ કાર્ય જગજાતા ।
તિન મધ્ય અનાસક્તિ અતિ જેહુ, સો વિરક્તિ જાનહુ તુમ તેહુ ॥૫૯॥
મૃત્યુલોકકે ભોગ હે જેતા, રાજ્યાદિક નાનાવિધ તેતા ।
તિન હિત તૃષ્ણા કરની નાંહિ, ક્ષણ ભંગુર જાની મનમાંહી ॥૬૦॥

ઇન્દ્રાદિક દેવની આધીના, સ્વર્ગાદિ વૈભવ સો નવીના ।
લોભ ન કરના સુની તેહિ કાજા, કાલગ્રસિત જાનહુ સુખસાજા ॥૬૧॥
શ્વેતદ્વીપ વૈકુંઠ ગોલોકા, અતિહિ મનોહર અધિક વિશોકા ।
બ્રહ્મનગર સૂખ ઐશ્વર્ય ભારી, કહત રુ સુનત યોગ્ય સુખકારી ॥૬૨॥
દોહા - તેહિ લોકનસેં ઇશ સબ, પાર્ષદ જુત મમ રૂપ ।
નિવૃત્તિ ધર્મ રત મુક્ત સબ, તેહિ ધામનિમેં અનૂપ ॥૬૩॥
સો સબ નિજ ઉરકમલમેં, સદા સંભારત દાસ ।
અંત સમે સો સ્મૃતિ તેહી, દેત મુક્તિપદ વાસ ॥૬૪॥

ચોપાઇ

શ્વેતદ્વીપ વૈકુણ્ઠ કહાંઇ, બ્રહ્મનગર ગોલોકકે માંહિ ।
જિતનેક એશ્વર્ય પાર્ષદ જેતા, પ્રભુ નરતન ધરે તિનહિ સમેતા ॥૬૫॥
સો પ્રભુ રહત ભૂમિપર આઇ, દિવ્ય ભાવ જેહિ ઉર રહ્યો છાઇ ।
સ્નેહસેં યું મમ સેવન જેહા, ભક્તિ સમાશ્રિત જાનહુ તેહા ॥૬૬॥
મમ સ્વરુપમહિ વૃત્તિ લોભાની, તહાં દૃઢ સ્થિતિ પાવત કોઇ ધ્યાની ।
અથવા અવસ્થા તિનસેં ન્યારા, નિજસ્વરુપ જાન્યા શ્રુતિસારા ॥૬૭॥
એસેઉ ઉભય ભાતિ જન જેહી, તજન જોગ્ય મમ ભક્તિ ન તેહી ।
શ્રવણાદિક નવધા મમ જેહા, ઓરકો ત્યજન યોગ્યકું તેહા ॥૬૮॥
દોહા - નિત્ય કીર્તન મમ નામકો, કથાસુધા કરી પાન ।
મમ જન હરખન જોગ્ય હે, સુનીયો સંત સુજાન ॥૬૯॥

ચોપાઇ

ગોપીચન્દન નામ હે જાકા, ઉર્ધ્વપુણ્ડ્ર કરના શુભ તાકા ।
મમ પ્રસાદ ચન્દન મિલે જબહિ, કરન જોગ્ય ટીકા તેહિ તબહિ ॥૭૦॥
તુલસીકાષ્ઠ સંભવ શુભ માલા, ધરની કણ્ઠસમ અતિ ન વિશાલા ।
દંભ માન વર્જિત મમ દાસા, નિત્ય ઉર ધરહી ભક્તિરસ પ્યાસા ॥૭૧॥
શુદ્ધ ઉપચાર મીલત જબ જેહિ, નિજ અધિકાર મંત્ર કરિ તેહિ ।
મમ મૂર્તિ પૂજહુ દૃઢ ભાવા, ત્યજહુ ઓર મિથ્યા સુખ ચાવા ॥૭૨॥
દુરાચાર પ્રાકૃત નર કોઇ, તાસ સદન મૂર્તિ મમ હોઇ ।
તેહિ દર્શન હિત મમ જન સબહુ, જાને યોગય ન નર ત્રિય કબહુ ॥૭૩॥

દોહા - શીલાબુદ્ધિ મમ મૂર્તિમેં, ત્યું ગુરુમહિ નરભાવ ।
જાતિબુદ્ધિ મમ જનવિષે, કબહુ ન કરનો કુભાવ ॥૭૪॥

ચોપાઇ

મમ પદોદકમેં મમ દાસા, અમ્બુબુદ્ધિ નહિ કરત પ્રકાશા ।
મમ નામનીમેં મમ જન જ્ઞાની, અક્ષરસમ મતિ કરત ન ધ્યાની ॥૭૫॥
પાદોદક પ્રસાદ મમ જોઈ, નિજ જ્ઞાતિકું જોગ્ય જો હોઈ ।
સો મમ દાસ ગ્રહત અતિ પ્યારા, ઓર ન ગ્રહન જોગ્ય અધિકારા ॥૭૬॥
મમ પ્રસાદ ચરણામૃત જેહુ, વિન માગે દેના નહિ તેહુ ।
અતિ અભક્તકું દેન ન કેના, ભક્તિ સહિત જાચે તેહિ દેના ॥૭૭॥
જન્મસેં બ્રાહ્મણ જાતિ જોઉ, જ્ઞાનનિષ્ઠ મમ આશ્રિત સોઉ ।
બ્રહ્મચર્યાદિ નિયમ કરી પૂરા, શુદ્ધમતિ હરિ ભજનમેં શૂરા ॥૭૮॥
દોહા - તેહિ પાદોદક ભક્તિ જુત, ગ્રહન જોગ્ય મમ દાસ ।
જ્ઞાનનિષ્ઠ અન્ય જાતિકો, કબહુ ન ગ્રહો કરી પ્યાસ ॥૭૯॥

ચોપાઇ

મમ દાસનકે દ્રોહિકે સંગા, મમ જન મૈત્રી તજત અભંગા ।
કરત સદા મમ કથા વિચારી, પુરુષમેં પુરુષ નારીસંગ નારી ॥૮૦॥
મોર દાસ અતિ રંકહુ જેહા, તિરસ્કારકે જોગ્ય ન તેહા ।
તેહિ અપમાન કિયે ભય ભારી, જન્મ મરણ મુક્તહિ નરનારી ॥૮૧॥
મમ જન રોગવિવશ જબ હોઈ, સો મમ સેવન જોગ્ય હે સોઈ ।
અન્નાદિક તેહિ રુચિ અનુસારા, પ્રેમસહિત દેવત બહુવાર ॥૮૨॥
સંત મહંતકે આગે જાઈ, દેને સબહિ નિજ દોષ દેખાઈ ।
નિજ ગુન અધિક પ્રશંસા જેહુ, નિજ મુખ કહન જોગ્ય નહિ તેહુ ॥૮૩॥
દોહા - વૃદ્ધ શિશુ મમ ભક્ત પુનિ, લૌકિક મહાજન જોય ।
એક વચન અપમાન સમ, તાહિ ન કહનો સોય ॥૮૪॥

ચોપાઇ

દેવ ગુરુ રાજા મમ દાસા, પગ પસારી સન્મુખ તેહિ પાસા ।
બેઠન જોગ્ય ન મમ જન જ્ઞાની, ત્યુંહિ સભામધ્ય વર્તત ધ્યાની ॥૮૫॥
તિનહિકે આગે અધિક વિચારી, તાસ પ્રિય કહના સત્ય ધારી ।

તાસ ગૃહ્ય યત્કિંચિત જેહા, કિતહુ પ્રકાશન જોગ્ય ન તેહા ॥૮૬॥
કરહુ ન કાહુકો દ્રોહ ઠગોરી, સબહિ ભાતિ તજિ દેના ચોરી ।
અતિ હિતકારી સબનકો જોઈ, કરન યોગ્ય સત્ય ભાષણ સોઈ ॥૮૭॥
પ્રાણિમાત્રકો હનન હે ઘોરા, કરન જોગ્ય કોઉ નહિ કહિ ઠોરા ।
પરકે મર્મ પદ જો બાની, કહન જોગ્ય નહિ દુઃખપ્રદ જાની ॥૮૮॥
દોહા - ત્યાગી ભક્ત કોઉ આવતે, જબ દેખત મમ દાસ ।
અભ્યુત્થાનન કરી નમત તેહિ, ઉર અતિ પ્રેમ પ્રકાશ ॥૮૯॥
સ્વામિનારાયણ જય સહિત, કહત પરસ્પર સંત ।
મીલત પ્રેમમેં મગન હો, હરિસમ ગિનિ ગુનવંત ॥૯૦॥

ચોપાઇ

જોરી પાની તેહી પાસ હઝુરા, દીન જ્યું વચન કહત જબ પુરા ।
જથા યોગ્ય તેહી કરી સન્માના, ભક્તિ ભાવ કરી નમત શયાના ॥૯૧॥
સદ્‌ગુરુ આવત જાને જબહી, તેહિ કરી સન્મુખ જાવે ઉઠી તબહી ।
જબ સદ્‌ગુરુ અન્ય ગામ સધાવે, પુર બાહિર પહુચાવન જાવે ॥૯૨॥
નૈષ્ઠિક વ્રતધારી મમ સંતા, તેહિ દેખત મમ જન ગુનવંતા ।
પરઈર્ષ્યા અરુ ગાલીદાના, પરઅપમાન ન કરત સુજાના ॥૯૩॥
જો મમ જન અતિ ગુણગંભીરા, લૌકિક બડે પુરુષ મતિધીરા ।
સભા મધ્ય તેહિ ગુણ કહે ભારી, મમ જન અવગુણ ન કહે વિચારી ॥૯૪॥
દોહા - બ્રાહ્મણકું મમ રુપસમ, જાનીકે માનત જેહુ ।
સો મમ જન શુભગુન સદન, મોય અધિક પ્રિય તેહુ ॥૯૫॥
સોરઠા - દેવાલય શુભ જોય, દૂરસેં દેખત દાસ મમ ।
નમન કરત સદ્ય સોય, જોરિ પાની અતિ વિનય જુત ॥૯૬॥

ચોપાઇ

શિવ વિષ્ણુ ગણપતિ રવિ જેહા, દેવી સહિત પઞ્ચાંગ હે તેહા ।
એહિ મમ રુપ જાની ગુનવંતા, પૂજત નમત સ્તુવત તેહિ સંતા ॥૯૭॥
પઞ્ચ દેવ કીર્તનરત દેખી, હોવત મમ જન હરખ વિશેખી ।
કાઉકુ ભજત દેખી હરખાઈ, તેહિ મધ્ય વિઘ્ન કરત કછુ નાંહિ ॥૯૮॥
જૈન અપાશ્રય નાસ્તિક પાસા, કબુ ન પ્રવેશ કરત મમ દાસા ।

તેહિ આચારજસું નહિ બોલે, નાસ્તિક ગ્રન્થ સુનત નહિ ભોલે ॥૯૯॥
જો મમ વચન ત્યાગી કોઇ ગંદા, એ તિનુ કરી હહિં મતિમંદા ।
સો મહાપાપ પઞ્ચ તતકાલા, પ્રાપ્ત હોય અતિ હોત બેહાલા ॥૧૦૦॥
દોહા - ગૃહી ત્યાગી મમ દાસકે, સાધારણ ધર્મ જોય ।
કહે સબહિ સંક્ષેપસું, અબ વિશેષ કહુ તોય ॥૧૦૧॥

ચોપાઇ

વેદપાઠ ગુરુસેવા જેહુ, બ્રહ્મચારિકું કરની તેહુ ।
વાનપ્રસ્થકું તપ અધિકારા, હિંસારહિત યજ્ઞ વિસ્તારા ॥૧૦૨॥
સંન્યાસીનકું અધિક વિચારી, અતિ ત્યાગી રે' ના સુખકારી ।
હરિપૂજન પ્રણવજપ જોઈ, કરન યોગ્ય તાકું નિત્ય સોઈ ॥૧૦૩॥
કનક રજત આદિક ધન જેહા, ગૃહી વિન મમ આશ્રિત જન તેહા ।
આશ્રમી તજન જોગ્ય સબ તેહિ, મમ પદપંકજ પ્રીતિ દૃઢ જેહિ ॥૧૦૪॥
અષ્ટ ભાંતિ વનિતાકો સંગા, ગૃહી બિન સબહુ ત્યાગ અભંગા ।
વિધવા ત્યાગી મમાશ્રિત નારી, નરકું ત્યજત ત્યું સમજી વિચારી ॥૧૦૫॥
દોહા - પઞ્ચ હાથ ત્રિય માત્રસેં, દૂર ચલે મમ સંત ।
મમ ઉત્સવ આદિક વિષે, સ્પર્શ તજત ગુનવંત ॥૧૦૬॥

ચોપાઇ

જેહિ જેહિ સ્થલ યોષિત સબ જાઈ, જો કછુ ક્રિયા કરત દુઃખદાઈ ।
તેહિ તેહિ સ્થલ નૈષ્ઠિક મમ દાસા, કરન જોગ્ય સો નાંહિ પ્રકાશા ॥૧૦૭॥
એક ભીંત અંતર પટ નારી, સો સ્થલ મુનિ જાનત દુઃખકારી ।
ત્યાગી ન શયન કરત તેહિ ઠામા, નિશિ તેહિ ઠોર જાની દુઃખધામા ॥૧૦૮॥
ત્યાગી મમાશ્રિત વનિતા જોઈ, તેહિ પૂજિત મૂર્તિ મમ હોઈ ।
તેહિ મન્દિર નૈષ્ઠિક મમ સંતા, દર્શન હિત ન જાહિ ગુનવંતા ॥૧૦૯॥
જલ કરી પૂનિત મિશ્ર અન્ન જોઉ, એક વખત લેના નિત્ય સોઉ ।
રસ આસક્તિ કરત બુધ જબહિ, ભ્રષ્ટ હોત નિજ ધર્મસેં તબહિ ॥૧૧૦॥
દોહા - ભિક્ષા હિત કિ સભા વિના, ગૃહસ્થકે ઘર મમ દાસ ।
જાને જોગ્ય ન ત્યાગિ સો, જેહિ મમ ચરન નિવાસ ॥૧૧૧॥

ચોપાઇ

જો મમ સંત ત્યાગી જેહા, ખટવા પર સોવત નહિ તેહા ।
નેષ્ઠિક વ્રત વિન અધિક અકામા, આપત ધર્મ ગ્રહત અન્ય ઠામા ॥૧૧૨॥
અષ્ટમ બ્રહ્મચર્ય વ્રત જોઈ, પ્રાણ ગએ તજના નહિ સોઈ ।
ઋષભદેવ જડભરતકિ નાંહિ, માન તજો સમજી મનમાંહિ ॥૧૧૩॥
બ્રહ્મરુપ મમ જન તનપ્રીતિ, તજહુ દધીચિસમ યહ રીતિ ।
નિવૃત્તિ ધર્મરત જો નરનારી, ઈશ કહે ગુરુ કહે સો વિચારી ॥૧૧૪॥
પ્રવૃત્તિ રાહપર વચન હે જેહુ, ગ્રહન જોગ્ય કબહુ નહિ તેહુ ।
દોહા - વિધવા ત્યાગિની નારીકે, ધર્મ હે ત્યાગી સમાન ॥૧૧૫॥
તીર્થાટન દ્રવ્ય ત્યાગ બિન, ભિક્ષા બિન સો પ્રમાન ।
ધર્મ કો કારજ આવત કોઈ, નિજ નિર્વાહ જોગ્ય ધન જોઈ ॥૧૧૬॥
સો જુવતિનકું જોગ્ય નહિ દેના, યહ મમ વચન શિર ધરી લેના ।
જુવતિમાત્રકો ધર્મ હે સોઈ, નિજ સંબન્ધી બિન મનવશ હોઈ ॥૧૧૭॥
તીર્થાટન તેહિ કરનો નાંહિ, યહ મમ વચન ગ્રહો મનમાંહિ ।
સુવાસિની મમ આશ્રિત ત્રિય જેહા, પતિવ્રત ધર્મ પાલે સબ તેહા ॥૧૧૮॥
નિજપતિ અન્ધ રોગી વૃદ્ધ જોઉ, સેવન જોગ્ય ઈશસમ તોઉ ।
રખન જોગ્ય ત્રિય શીલ સદાઈ, તજિકે ચપલતા મન કુટિલાઈ ॥૧૧૯॥
નિજપિતૃ અરુ પતિ કુલ જોઈ, લાંછન દેન જોગ્ય નહિ દોઈ ।
દોહા - નિજનારી બિન ગૃહસ્થકું, ગીનની ઓર ત્રિય માત ॥૧૨૦॥
નિકટ સંબન્ધી નારીસેં, લેન દેન કહે બાત ॥૧૨૧॥

ચોપાઇ

નિકટ સંબંધી જુવતી સંગા, ગૃહી મમ જન કરે કથા પ્રસંગા ।
કરન જોગ્ય સો દૂરસેં બાતા, નહિ સબ ઠોરે સદા સોઈ તાતા ॥૧૨૨॥
માતા ભગિની સુતા નિજ જબહુ, ગૃહી એકાંત તાસ સંગ તબહુ ।
બેઠન જોગ્ય સો મમ જન નાંહી, સમજી વિચારી સદા મનમાંહિ ॥૧૨૩॥
પઞ્ચ મહાયજ્ઞ ગૃહસ્થ અભંગા, કરન જોગ્ય મમ જન શુદ્ધ અંગા ।
પૂજન જોગ્ય અતિથિ તેહિ, ત્યું નિત્ય દાન શક્તિસમ દેહી ॥૧૨૪॥
અપનો પદાર્થ અતિ પ્રિય જેહા, પાત્રકું અર્પે નારી બિન તેહા ।

ઈર્ષ્યા માન ક્રોધ ઉર નાવે, સમજહુ તાત સો દાન કહાવે ॥૧૨૫॥
ઈષ્ટાપૂર્ત આદિ કર્મ જેહુ, કરન જોગ્ય ગૃહી ધનપતિ તેહુ ।
પુણ્ય ક્ષેત્રમહિ દાન અનન્તા, કરન જોગ્ય બ્રહ્મ ભોજ પ્રજંતા ॥૧૨૬॥
સામ દાન દણ્ડ ભેદસેં, નૃપતિ મમાશ્રિત જોઈ ।
વિન પ્રાણીવધ કાર્ય સબ, કરત નીતિ શુદ્ધ સોઈ ॥૧૨૭॥

ચોપાઇ

કહે શુભ વચન રાજધર્મ માંહિ, નૃપહિ પ્રાણિવધ દૂષણ નાંહિ ।
જુદ્ધ વિન ઓર ઠોર યહ વાની, ગૃહણ જોગ્ય નહિ નીતિ પિછાની ॥૧૨૮॥
પિતૃસમ પ્રજા રખત ચિત્ત લાઈ, હિંસક ધર્મ તજન દુઃખદાઈ ।
દીનપર જેહિ દયા અપારા, સો મમ જન નૃપ લહે ભવપારા ॥૧૨૯॥
જો દિગ્વંર્ણ અત્યષ્ટિ વરણા, ગૃહી નરનારી પઠન સોઈ કરણા ।
જપન જોગ્ય ત્યાગીનકું દોઉ, જો રવિવર્ણ દેવવર્ણ સોઉ ॥૧૩૦॥
મેરે કહે નિયમ શુભ જોઈ, તેહિ મધ્ય લોપ જાહિકો હોઈ ।
કરન યોગ્ય તેહિ પ્રાયશ્ચિત તબહી, યથાજોગ્ય નર ત્રિય જન સબહિ ॥૧૩૧॥
દોહા - જો મમ વચનમેં રહત નિત્ય, તજત ઈર્ષ્યા અભિમાન ।
મોય ભજત નિષ્કપટ હો, સો મમ પ્રાણ સમાન ॥૧૩૨॥

ચોપાઇ

સુનહુ સઠત યહ ધર્મ ઉદારા, કહેઉ મેં સુખદ સબહિ શ્રુતિસારા ।
નિજ અધિકાર દંભ કરી દૂરા, મમ વચનિમેં રહત હજુરા ॥૧૩૩॥
તજિ સબ કપટ ભક્તિ જુત હોઈ, મોય રુ સંતકું સેવત જોઈ ।
દયા સબહિ પ્રાની પર લાઈ, ક્રોધ માન તજને દુઃખદાઈ ॥૧૩૪॥
મમ સન્મુખ કોઉ જીવકુ કરહિ, એહિ વિધિ જો મમ જન અનુસરહિ ।
ઈન કરી પ્રસન્ન હોઉ તતકાલા, જાની લેહુ દૃઢ બુદ્ધિવિશાલા ॥૧૩૫॥
અતિ દુર્લભ નરતનકું પાઈ, સંતકે બચન ગ્રહત હિત લાઈ ।
મમ સન્મુખ હોવત જો જંતા, સો ભવસિન્ધુ તરત બુદ્ધિવંતા ॥૧૩૬॥
દોહા - ચિન્તામણિ સમ મનુષ્યતન, જાનન જોગ્ય સુજાન ।
સ્વર્ગ મોક્ષ વાઞ્છિત સબ, ઈન કરી લહે ગુણવાન ॥૧૩૭॥

ચોપાઇ

ભવવારિધિકો નાવ નરદેહા, સદ્‌ગુરુ કર્ણધાર શુભ તેહા ।
મેં અનુકુલ મરુત સુખકારી, કો ન અર્થ સાધત નહિ ભારી ॥૧૩૮॥
વિષયસંબન્ધી અલ્પ સુખ જેહી, સબહિ દેહમહિ તુલ્ય હે તેહી ।
નરતનુ પાય અધિક ગુનવંતા, મોય ભજહિ નિર્મલમતિ સંતા ॥૧૩૯॥
કાલરુપી અજગર મુખમાંહિ, નરતન ક્ષણભંગુર સ્થિર નાંહી ।
યું બુદ્ધિમાન જાનિ યહ લોકા, જ્ઞાન ભક્તિગ્રહી હોત વિશોકા ॥૧૪૦॥
દેહસેં પૃથક જાની નિજરુપા, બ્રહ્મરુપ અતિ પરમ અનૂપા ।
ઉર બિચ ધરત સદા મમ ધ્યાના, મોય સમર્પત તન ધન પ્રાના ॥૧૪૧॥
દોહા - હો અનન્ય નિષ્કામવ્રત, જજ્ઞ દાન તપ જોય ।
નવધા ભક્તિ સહિત સબ, કર્મ હૈ નૈષ્કર્મ્ય સોય ॥૧૪૨॥

ચોપાઇ

ભવ બ્રહ્મા સુર જાચત જોઈ, મિલ્યો મનુષ્યતન સબકુ સોઈ ।
યહ મમ કૃપા વિચક્ષણ જાની, મમ પદ પ્રીતિ કરહુ સુખદાની ॥૧૪૩॥
સો તન પાય ભક્તિ મમ નાંહિ, નિયમ ધર્મ પાલત સકુચાંહિ ।
કાલ રુ કર્મ કૃપા મમ જેહુ, તિન મધ્ય હેતુ બતાવત તેહુ ॥૧૪૪॥
પુરુષ પ્રયત્નહીન સોઈ મૂઢા, અનન્ત જન્મ મોય લહત ન ગૂઢા ।
ભ્રમત ભ્રમત તેહિ અંત ન આવે, મમ પદવિમુખ ન કબહુ સુખ પાવે ॥૧૪૫॥
યા કારન તુમ તત્પર હોઈ, સ્વધર્મ નિયમ જુક્ત સબ કોઈ ।
આનન્દ સહિત ભક્તિ મમ જેહા, કરત જોગ્ય શ્રદ્ધા જુત તેહા ॥૧૪૬॥
તનસ્મૃતિ તુમકું રહે જોલુ, મમ ભાષિત નિજધર્મસેં તોલુ ।
ના તજને તનપાન પ્રજંતા, યહ મમ વચન ગ્રહો દૃઢ સંતા ॥૧૪૭॥
દોહા - સ્નાન ધ્યાન મમ ગુણકથન, મમ પૂજા જપ જોઈ ।
સંતસમાગમ સાંઝકું, દિનદિન ષટ્ કર્મ સોઈ ॥૧૪૮॥
સોરઠા - યહ ન કરત અલસાય, તાકિ બુદ્ધિ મલજુત રહત ।
કબહુ કુસંગતિ પાય, ભ્રષ્ટ હોત સો નારી નર ॥૧૪૯॥

ચોપાઇ

જ્ઞાન વિરતિ ભક્તિ જુત જેહિ, સબ શ્રુતિસાર ધર્મ શુભ તેહિ ।

એહિ વિધિ કહે સંક્ષેપસું તાતા, સબહિ ભાતિ સબકુ સુખદાતા ॥૧૫૦॥
સુનહુ સંત યહ ધર્મ પસારી, કહનકુ શક્તિ નાંહિ હમારી ।
મન ઈન્દ્રિયકિ વૃત્તિ મમ જોઈ,અતિ પ્રતિલોમ પ્રાણજુત સોઈ ॥૧૫૧॥
નિજસ્વરુપ જ્યોતિ સુખકારી, પ્રણવધ્વનિ ગર્જત અતિ ભારી ।
ઈન કરી ભ્રાંત ઇંદ્રિ સબ મેરી, કહન સુનન નહિ શક્તિ ઘણેરી ॥૧૫૨॥
ભક્તિ જ્ઞાન વિરતિ જુત સારા, ધર્મકે સબહિ ભાતિ વિસ્તારા ।
તાતેં ગ્રહો ગ્રન્થનસેં ભાઈ, તિનકે નામ અબ દેહુ બતાઈ ॥૧૫૩॥
દોહા - સાઙ્ગવેદ વેદાન્ત જુત, વ્યાસસૂત્ર હે જેહુ ।
ભગવદ્ગીતા શ્રીભાગવત, વિષ્ણુસહસ્રનામ તેહુ ॥૧૫૪॥
વિદુરકી નીતિ અરુ, વાસુદેવમાહાત્મ્ય જેહુ ।
યાજ્ઞવલ્ક્ય સ્મૃતિ એહિ, અષ્ટ શાસ્ત્ર મમ ઈષ્ટ તેહુ ॥૧૫૫॥

ચોપાઇ

આત્યંતિક મુક્તિ સુખદાઈ, અધિકારિનકું દેત બતાઈ ।
નિજ હિત ઈચ્છત શિષ્ય હમારે, ઈન ગ્રન્થ પઢે સુને વિચારે ॥૧૫૬॥
રામાનુજભાષ્ય સહિતા, વ્યાસસૂત્ર અરુ ભગવદ્ગીતા ।
સો આધ્યાત્મિક ગ્રન્થ હમારા, મમ જન પઠિ સુનિ કરહુ વિચારા ॥૧૫૭॥
ધર્મકે નિર્ણય કારન જેહિ, યાજ્ઞવલ્ક્ય સ્મૃતિ હે તેહિ ।
મિતાક્ષરા ટીકાજુત સોઉ, ગ્રહન કરહુ મમ જન સબ કોઉ ॥૧૫૮॥
દોહા - તિનમેં શ્રી ભાગવતકો, સ્કન્ધ અધિક હે હોય ।
જાનન મહિમા શ્રીકૃષ્ણ કો, દશમ પઞ્ચમ સોય ॥૧૫૯॥
દશમ પઞ્ચમ સ્કન્ધ સો, યાજ્ઞવલ્ક્ય સ્મૃતિ હે જેહી ।
ભક્તિ યોગ અરુ ધર્મકે, ગ્રન્થ માને હમ તેહી ॥૧૬૦॥

ચોપાઇ

યહ સદ્ગ્રંથમેં વચન હે જેહા, જો ઉત્કર્ષ કહે કૃષ્ણકો તેહા ।
ધર્મ ભક્તિ વૈરાગ્ય કહાવે, તિનકો અતિ ઉત્કર્ષ બતાવે ॥
તિનકું અન્ય વચનસેં પ્રધાના, મમ જન માનહુ પરમ સુજાના ॥૧૬૧॥
ઈન ગ્રન્થનસેં ધર્મ વિધિ નાના, જ્ઞાનાદિક જુત ગ્રહહું સુજાના ।
ઈન અનુસારી ગ્રન્થ અન્ય જેહિ, તિનસેં ગ્રહો ધર્માદિક તેહિ ॥૧૬૨॥

મોર વચન અનુસારી જોઉ, નિર્ણય કરન જોગ્ય શુભ સોઉ ।
સબ ગ્રન્થનકો તાત્પર્ય વીરા, ઈતનોહિ જાની લેઉ મતિ ધીરા ॥૧૬૩॥
યહ ગીતા સબ ગ્રન્થકો સારા, મોહ હરન મેં કીન ઉચ્ચારા ।
તુમ સબકુ અધિકારી જાની, ગીતા બરની પરમ સુખદાની ॥૧૬૪॥
દોહા - યહ ગીતા દુર્લભ અતિ, મહા જોગીનકું તાત ।
તાતેં તુમ ઉરમેં ધરો, શ્રદ્ધા સહિત સાક્ષાત ॥૧૬૫॥

ચોપાઇ

શ્રદ્ધાહીન અતિ ધૂર્ત જે પ્રાની, મોર ભક્તિ બિન અતિ અભિમાની ।
નાસ્તિક દૂરાચાર વિપરીતા તિનહિ ન દેન જોગ્ય યહ ગીતા ॥૧૬૬॥
જો નિષ્કપટ જાચે જોઈ દીના, નિર્મદ શુદ્ધ મુમુક્ષુ પ્રવીના ।
જો મમ ભક્તહિતાર્થી જેહા, દેન જોગ્ય તેહિ અવશ્ય હે એહા ॥૧૬૭॥
પઠન રુ શ્રવન માત્રસે તેહિ, સબ અઘ નાશ કરે સદ્ય એહિ ।
મમ જનકુ નિત્ય પર પુનીતા, જત્નસું પઠન જોગ્ય યહ ગીતા ॥૧૬૮॥

છંદ હરિગીત

નિત્ય પઠહુ ગીતા પ્રેમજુત નિજધર્મ દૃઢ કરી રાખના,
અભિમાન ઈર્ષ્યા સહિત ક્રોધકું દૂર કરી સદ્ય નાખના ।
કોઉ જીવકું સતધર્મ મારગ મધ્ય ખેંચિકે લાવના,
મમ રુપ ઉર બિચ ધરઉ નિશદિન મોર જશ મુખ ગાવના ॥૧૬૯॥
દોહા - યું કહિ શ્રીભગવાન તબ, મૌન ભયેઉ જગદીશ ।
તેહિ આશ્રિત ભયે મગન સબ, બચન ચડાએ શીશ ॥૧૭૦॥

ચોપાઇ

પ્રગટ શ્રીપુરુષોત્તમ સુખદાઈ, નિજમુખ ગીતા બરની સુનાઈ ।
જો પઠહિ સુનહિ એહિ જંતા, નિજવાંછિત પાવહિ ગુનવંતા ॥૧૭૧॥
બ્રાહ્મણ બ્રહ્મતેજ અતિ પાવે, ક્ષત્રિય ઉત્તમ રાજ્ય બઢાવે ।
વૈશ્ય લહે ધન સંપત્તિ જેહિ, શૂદ્ર લહત સુખ નિત્ય પઢી એહિ ॥૧૭૨॥
રોગી પઠત પ્રેમ જુત એહા, રુજ ભયસેં છૂટત સદ્ય તેહા ।
પુત્ર રુ ધન અર્થી યહ ગાવે, સો સુત ધન મનવાંછિત પાવે ॥૧૭૩॥
વિદ્યા અર્થી પાવે જાજો ચહહી, કામકે અર્થી કામ સબ લહહી ।

ભગવદ્ પ્રીતિકામ મન ધરહી, સો પ્રભુ સદ્ય રિઝાય ભવ તરહી ॥૧૭૪॥
યહ મહા કલ્પલતા સુખકારી, મનવાંછિતકી પુરનહારી ।
સેવન જોગ્ય સબનકું એહિ, અધિક સેવ્ય નિજહિત ચહે તેહી ॥૧૭૫॥
દોહા - યહ ગીતા સબ શાસ્ત્રસેં, અતિ બડ જાનન જોગ્ય ।
પ્રગટ શ્રીપુરુષોત્તમ કહિ, કરન સબહિ આરોગ્ય ॥૧૭૬॥

ચોપાઇ

નારાયણમુનિ શ્રીભગવાના, તેહિ મુખ ગીતા સુનિ વિધિ નાના ।
ગીતાઅર્થ સો પદ્યમેં અબહી, તાસ કૃપા ગ્રન્થન કીયો સબહી ॥૧૭૭॥
શ્રીનારાયણગીતા નામા, પઠત પઢત જન હોત અકામા ।
અક્ષર દેખીકે વન્દન કરહી, સો નર ભક્તિ પાય ભવ તરહી ॥૧૭૮॥
દોહા - ગ્રન્થ પ્રથમ ગીર્વાણ યહ, સમજી શકત નહિ જંત ।
સો અબ ભાષા કરી કહ્યો, જાની લેઉ ગુણવંત ॥૧૭૯॥
ઉન્મત્ત ગંગાતીર, પુર દુર્ગ નામ શુભ ઠામ ।
વાસુદેવ પ્રભુ ચરન ઢિગ, ભઈ ભાષા સુખધામ ॥૧૮૦॥
નિર્મલમતિકું સુખસદન, હરન સબહિ ભવફંદ ।
ભાષા કરી કહિ સુગમ હિત, ગીતા મુક્તાનન્દ ॥૧૮૧॥
છન્દ ચોપાઈ સોરઠા, દોહા તાસ નિર્ધાર ।
એકસો બ્યાસી સબહિ મિલ, મેટન મોહ વિકાર ॥૧૮૨॥

ઈતિ શ્રીમદ્ધર્મમર્યાદાપાલનધુરંધર-પ્રથિતપ્રતાપ-શ્રીનારાયણમુનિ-
શિષ્યાગ્રગણ્યશ્રીમુક્તાનન્દમુનિવિરચિતા સકલધર્મપ્રકાશિકા
શ્રીનારાયણગીતા સમ્પૂર્ણા ॥

॥વૃત્તાલયે સ ભગવાન્ જયતીહ સાક્ષાત્ ॥

મુક્તાનંદમહામુનિકૃત-કાવ્યસંગ્રહે-

રાસલીલા

પદ ૧ (રાગ : હરિ હૈયાના હાર છો - ગરબી)

વંસી વજાડી ગિરધારી વૃંદાવન, વંસી વજાડી ગિરધારી;
અનુપમ શબ્દ ઉચ્ચારી ટેક૦
શરદપુનમનો ચંદ્ર જોઈને રે; મન હરખ્યાં મોરારી વૃંદાવન. ૧
શબ્દ સુણીને ચૌદભુવનમાં રે, ચક્તિ થયા નરનારી વૃંદાવન. ૨
ગોપી જનનું ગમતું કરવા રે, રસિયે રજનિ વધારી વૃંદાવન. ૩
મુક્તાનંદ મોહનની લીલા રે; ન શકે વેદ વિચારી વૃંદાવન. ૪

પદ ૨

બંસી સુણી વૃજનારી મગન થયા, બંસી સુણી વૃજનારી,
લોકની લાજ વિસારી ટેક૦
અવળાં આભૂષણ અંગે પેર્યા રે, અવળાં વસન તનધારી મગન. ૧
જે જ્યાંથી તે ત્યાંથી ચાલી રે, ન રહિ કોઈની વારી મગન. ૨
મોહનવરને મળવા સારૂ રે, વિરહની તે વેદના ભારી મગન. ૩
મુક્તાનંદ કહે ગઈ તીહાં ગોપી રે, જ્યાં હતા કુંજવિહારી મગન. ૪

પદ ૩

ગિરધર કહે સુણો ગોપી આવ્યા કેમ ગિરધર કહે સુણો ગોપી,
કુળ મરજાદા લોપી ટેક૦
વન જોઈને જાઓ, ઘેર વિનતા રે, રૈયુ શરદ રાતે ઓપી આવ્યા. ૧
પતિવૃતાને પીયુજીને ભજવો રે, તન, મન ધન સર્વે સોંપી આવ્યા. ૨
કઠણ વચન કહી કહી હાર્યા રે, રહી અચળ પગ રોપી આવ્યા. ૩
મુક્તાનંદ અધર ડસી[1] અબળા રે, કાન સંગ બોલીયા કોપી આવ્યા. ૪

પદ ૪

કોને વાલમ ક્યા જઈએ ચરણ તજી, કોને વાલમ ક્યાં જઈએ,
ક્યાં જઈ સુખીયા થઈએ ટેક૦
મનમોહન તમ સંગ મન માન્યું રે, કહો ઘરમાં કેમ રહિએ ચરણ. ૧
શૂર તણી પેરે સન્મુખ ચાલ્યા રે, પાછા તે પગ કેમ દઈએ ચરણ. ૨
સર્વાતીત સરવનાં સ્વામી રે, કહો કેમ પરનાર કહીએ ચરણ. ૩
કાંતો પ્રાણ તજી શું પ્રીતમ રે, નહીં તો મહાસુખ લઈએ ચરણ. ૪
મુક્તાનંદ કહે મોહન સંગેરે, વિરહનું તે દુઃખ કેમ સહીએ ચરણ. ૫

પદ ૫

મગન થયા મુરારી, વચન સુંણી મગન થયા મુરારી;
રાસ રચ્યો સુખકારી ટેક૦
પ્રેમપરીક્ષા પૂરણ કીધિ રે, હરિસંગ હેતમાં ન હારી વચન. ૧
વચ્ચે વચ્ચે વ્રજરાજ વિરાજે રે, બે પાસે વ્રજનારી વચન. ૨
મોર મુગટ ધરી મોહન નાચે રે, થેઈ થેઈ શબ્દ ઉચ્ચારી વચન. ૩
મુક્તાનંદ મોહનની શોભા રે, નિરખિ નિરખિ જાઉં વારી વચન. ૪

પદ ૬

માનિની તાન મિલાવે, મોહનસંગ માનિની તાન મિલાવે,
રાસમાં રંગ જમાવે ટેક૦
તાથેઈ તાથેઈ શબ્દ સુંણાવે રે, કોઈ નાચે કોઈ ગાવે મોહન. ૧
જળકે ઝાલ્ય ને ખળકે ચુડી રે, શોભા વર્ણવી ન જાવે મોહન. ૨
અતિશે માન વધ્યું અબળાને રે, કહેતાં તે પાર ન આવે મોહન. ૩
મુક્તાનંદ ગયા તજી ગિરધર રે, વનિતા વન વન ધાવે મોહન. ૪

પદ ૭

પુછતી ફરે છે વ્રજનારી, વનોવન પુછતી ફરે છે વ્રજનારી,
કોઈ દેખાડો સુખકારીરી ટેક૦
હે તુલસી હે જાય ચમેલી રે, તમે છો પ્રભુજીને પ્યારી વનોવન. ૧
ચંપક હે બકુળ કેતકી રે, પીડા તે ટાળજ્યો અમારી વનોવન. ૨

વડ, પિંપળ, આંબને પૂછે રે, દિઠડા દેવ મુરારી વનોવન. ૩
મુક્તાનંદ મોહનવર કેડે રે, ડોલતાં દેહ વિસારી વનોવન. ૪

પદ ૮

શ્યામનાં ચરણ નિહાળી, મગન થયાં શ્યામનાં ચરણ નિહાળી;
અહિ ગયા છે વનમાળી ટેક૦
આ પગલાં સખી નંદનંદનનાં રે, સંગે છે નારી મર્માળી મગન. ૧
એ તો એકલડી મહાસુખ માણે રે, રસિયાસંગ રૂપાળી મગન. ૨
ત્યાં સખી પુષ્પ વિણ્યા પંચરંગી રે, ગુંથી છે વેણી સંભાળી મગન. ૩
મુક્તાનંદ દુઃખિત થયાં દિલમાં રે, શોક્યને સંભારી વ્રજવાળી મગન. ૪

પદ ૯

માનિની મનમાં ફુલાણી, મોહનસંગ માનિની મનમાં ફુલાણી;
હું તો હરિની પટરાણી ટેક૦
સૌ ગોપીનો સંગ તજીને રે, મુજસંગ પ્રીતિ બંધાણી મોહન. ૧
કાંધે ચઢાવીને ચાલ્યા મોહન રે, હરિ હસીયા સુણી વાણી મોહન. ૨
અંતરધાન થયા અવિનાશી રે, માનિની મન પસ્તાણી મોહન. ૩
મુક્તાનંદ કહે નારીતણા ગુણ રે; સૂચવ્યા શારંગપાણી મોહન. ૪

પદ ૧૦

વનિતા વનમાં પોકારે, વાલમ વિના વનિતા વનમાં પોકારે;
ત્રાહિ ત્રાહિ શબ્દ ઉચ્ચારે ટેક૦
ત્રણ્ય ભુવનમાં તમ વિના બીજો રે, નથી આધાર અમારે વાલમ ૧
તમ વિના પુરૂષોત્તમ પ્યારા રે, દુઃખસાગર કોણ તારે વાલમ ૨
વનિતાના વૃંદને વાત સુંણાવી રે, સાંભળી શ્યામને સંભારે વાલમ ૩
મુક્તાનંદ મળી સઉ ગોપી રે, ગુણ સુણી સુણી મન ધારે વાલમ ૪

પદ ૧૧

ઉન્મત્ત થઈ અલબેલી, વાલમ વિના ઉન્મત થઈ અલબેલી;
દેહ દશાને મેલી ટેક૦
શ્યામ સુંદરનું ચિંતન કરતાં રે સઉની દશા થઈ છેલ્લી વાલમ. ૧

કોઈ થઈ કૃષ્ણ લલીત ગતી ચાલે રે, કોઈ પાડે તરૂને ઠેલી વાલમ. ૨
વંસી વજાડી મેં મોહ પમાડ્યાં રે, પશુ પક્ષી વનવેલી વાલમ. ૩
મુક્તાનંદ કોઈ ગિરિ કર ધારે રે, કોઈ તો કરે છે જળએલી વાલમ. ૪

પદ ૧૨

વદન દેખાડો વનમાળી, વિરહણીને (૨) લાગી છે તમસંગ તાળી ટેક૦
જનમ ધરી તમે જય કર્યો વ્રજનો રે, સહુને તે રાખ્યાં સંભાળી વિરહ. ૧
કમળા તમકારણ વ્રજ વસિયાં રે, રંગભીની રુપાળી વિરહ. ૨
જમનાનું જળ નિર્વિષ કરીયું રે, કાઢિયો વશ કરી કાળી વિરહ. ૩
અનંત વિઘ્નથી વ્રજને ઉગાર્યું રે, દુઃખડાં તે નાખ્યાં ટાળી વિરહ. ૪
મુક્તાનંદ કહે રાસ રમાડ્યો રે, પ્રેમશું પળવટય વાળી વિરહ. ૫

પદ ૧૩

પ્રેમ જોઈ પ્રગટ્યા મુરારી ગોવાળણિનો (૨) ઉમંગશું ઉઠી વ્રજનારી ટેક૦
કોઈ સખી ચરણગ્રહી સુખ પામી રે, કોઈ ઉરપર કર ધારી પ્રેમ. ૧
કોઈ આલિંગન કરવા ધાંખે રે, કોઈ તો ચુંબન કરે પ્યારી પ્રેમ. ૨
ભૃકુટી ચઢાવી રહી કોઈ ભામા રે, કોઈ રહી દેહ વિસારી પ્રેમ. ૩
મુક્તાનંદ નટવરની લીલા રે, નિરખી નિરખી બલિહારી પ્રેમ. ૪

પદ ૧૪

ગોપીકા મધ્ય ગિરિધારી શોભે છે ઘણા (૨) ચરણ સેવે છે વ્રજનારી ટેક૦
જેમ તારામાં ચંદ વિરાજે રે, માનીનીમાં તેમ મુરારી શોભે. ૧
ચરણગ્રહીને ચરણે શિર નામી રે, પુછિયા પ્રશ્ન વિચારી શોભે. ૨
શા માટે ન ભજો ભજતાંને રે, શી તકસીર અમારી શોભે. ૩
મુક્તાનંદ કહે મર્મવચન સુણી રે, કામિનીને કહે સુખકારી શોભે. ૪

પદ ૧૫

સુંદરી કહું સત્ય વાણી કપટ તજી (૨) પ્રેમની રીતિ પ્રમાણી ટેક૦
ભજતાંને જો ભજું નહિ અબળા રે; પતિત તરે કેમ પ્રાણી કપટ. ૧
ભક્ત આધીન સદા વ્રત મારૂં રે, ગાય છે વેદ વખાણી કપટ. ૨
મુજને ભજે તેને હું ન વિસારૂં રે, જન પોતાના જાણી કપટ. ૩
મુક્તાનંદ મોહનની વાણી રે, સુણતાં સર્વે લોભાણી કપટ. ૪

પદ ૧૬

રાસ રચ્યો વનમાળી વૃંદાવન (૨) પ્રેમે શું પળવટયવાળી ટેક૦
કોઈ સખી તાળ મૃદંગ બજાવે રે, કોઈતો બજાવે કરતાળી વૃંદાવન. ૧
કરનાં લટકાં કરી કોઈ નાચે રે, કોઈ ફરે ફુદડી રૂપાળી વૃંદાવન. ૨
રાધા રાસમાં રંગ જમાવે રે, મોહન સંગ મર્માળી વૃંદાવન. ૩
ગોપીદીઠ બન્યા ગિરિધારી રે, વ્યવહારિક હદ ટાળી વૃંદાવન. ૪
મુક્તાનંદ મોહન સંગ રમતાં રે, ન શકી આપ સાંભળી વૃંદાવન. ૫

પદ ૧૭

માનિનીને મહાસુખ દીધું, કૃપા કરી (૨) અધર અમૃતપાન કીધું ટેક૦
કોટી કંદર્પના દર્પ હરવાને રે, ભૂતલ ભોગીનું રૂપ લીધું કૃપા. ૧
સફળ મનોરથ કર્યા શ્યામળિયે રે, કામિનીનું કારજ સીધું કૃપા. ૨
જાળવિયું જોબન હરિ સારૂં રે, પ્રેમે પાતળિયે પીધું કૃપા. ૩
મુક્તાનંદ વદન વિધુ[1] જોઈને રે, શ્યામ થયા સુખસિંધુ કૃપા. ૪

પદ ૧૮

થક્તિ થયાં સર્વ નારી, મોહનસંગ (૨) કેશ દુકુળ પડયાં ભારી ટેક૦
રસિયો રણ સંગ્રામ ન છોડે રે, બ્રહ્મચર્ય વ્રતધારી મોહન. ૧
માનિનીના મુખ થકી શ્રમજળ લું છે રે, રસિયો રસ વિહારી મોહન. ૨
જીવતી સહીત જઈ જમુનામાં રે, શ્રમ નિવાર્યો સુખકારી મોહન. ૩
મુક્તાનંદ કરી જમુનામાં રે, જળક્રીડા મુરારી મોહન. ૪

પદ ૧૯

શુ કર્યું વીઠલ વનમાળી, કહો મુને (૨) ધર્મસેતુ કેમ ટાળી ટેક૦
પરદારા, પરસંગ જગતમાં રે, સૌ નિંદે ગુણશાલી વનમાળી. ૧
સંશય છેદ કરો ગુરુ મારો રે, અનુપમ ઉત્તરવાળી વનમાળી. ૨
સમૃથ શુદ્ધ, કરે કોણ તમ વીનાં રે, અંત્તરના મળ ટાળી વનમાળી. ૩
મુક્તાનંદ પરીક્ષિતે પુછયું રે, નર નાટકને ભાળી વનમાળી ૪

॥વૃત્તાલયે સ ભગવાન્ જયતીહ સાક્ષાત્ ॥

મુક્તાનંદમહામુનિકૃત-કાવ્યસંગ્રહે-

રુકિમણીવિવાહ

રાગ ઘોળ - પદ ૧

કુંદનપુર વિવા' રચ્યો, ભૂપતિ ભીમકરાય ।
કન્યા તે દેવા શ્રીકૃષ્ણને, આનંદ ઉર ન સમાય ॥૧॥
રુકમૈયે તે જાણીયું, ઉર વ્યાપ્યો અતિશ કાળ ।
કન્યા ન આપું શ્રીકૃષ્ણને, એ છે ગાયોતણો ગોવાળ ॥૨॥
રુકમૈયાનું મન મેલું ને, તેડાવ્યો શિશુપાલ ।
રુક્મિણીએ તે ખબર જાણી, ને અંતર ઉઠી ઝાળ ॥૩॥
દૂર ઘણી દ્વારામતિ, રહ્યો લગન વચ્ચે દિન એક ।
અંતરજામી આવજો, રાખજો મારી ટેક ॥૪॥
એવું તે કહીને કુંવરી, કરી કાગળ લખવા આશ ।
મુક્તાનંદ કહે માનિની, થઇ જગથકી ઉદાસ ॥૫॥

પદ-૨

મારી સાર લેજો અવિનાશી રે, જાણી જનમો જનમની દાસી રે ॥૧॥
વાંચી કાગળ વે'લેરા આવો રે, મારા તનના તે તાપ બુઝાવો રે ॥૨॥
દિન એક લગન વચ્ચે જાણી રે, વ્હેલા આવજો શારંગપાણી રે ॥૩॥
મેં તો તમ અર્થે તન કરીયું રે, મેં તો તમ ચરણે ચિત્ત ધરીયું રે ।૪॥
જો નાથ નહિ આવો વ્હેલા રે, તજું પ્રાણ લગન પહેલા રે ॥૫॥
કહે મુક્તાનંદ મુરારી રે, વ્હાલા રાખજો ટેક અમારી રે ॥૬॥

પદ-૩

લઈને કાગળ વિપ્ર સીધાવ્યા, હરિની કરુણાથી દ્વારકાં આવ્યા ॥૧॥
દેખી દ્વારકાં મહાસુખધામ, જેના રાજા છે સુંદર શ્યામ ॥૨॥
વ્હાલો વિપ્રને આવતા જાણી, ઉઠ્યા સન્મુખ શારંગપાણી ॥૩॥

પુછી ક્ષેમને કાગળ લીધો, વાંચી પત્ર હૈયે દૃઢ કીધો ॥૪॥
પૂજ્યા વિપ્રને દઈ ઘણું માન, જાવા તૈયાર થયા ભગવાન ॥૫॥
સાથે વિપ્રને રથમાં બેસારી, ચાલ્યા કુંદનપુર શ્રીમુરારી ॥૬॥
એવા ભક્તવત્સલ શ્રીગિરિધારી, જાય મુક્તાનંદ બલિહારી ॥૭॥

પદ-૪

માનિની મનમાં ચિંતવે, કેમ ના'વ્યા સુંદર શ્યામ ।
વાર થઈ કેમ વિપ્રને, નવ સરીયું મારું કામ ॥૧॥
જો નહિ આવે જદુપતિ, તો તજીશ મારા પ્રાણ ।
એવામાં દ્વિજ આવીયો, જેમ આવે રામનું બાણ ॥૨॥
વિપ્ર વદન જોઈ વનિતા, મન આનંદ વાધ્યો અપાર ।
પ્રાણજીવન પધારીયા, જગજીવન જગદાધાર ॥૩॥
કુંદનપુર હરિ આવીયા, સુણી ભૂપતિ ભીમકરાય ।
સામા જઈ સનમાન કીધું, આનંદ ઉર ન સમાય ॥૪॥
ત્રિકમ તોરણ આવીયા, વરત્યો તે જયજયકાર ।
મુક્તાનંદ કહે માનિનીના, પુણ્યતણો નિહ પાર ॥૫॥

પદ-૫

દેવીપુજાનું મિષ લઈ પ્યારી રે, ચાલી નિરખવા કુંજવિહારી રે ॥૧॥
સાથે લીધો પૂજાનો સામાન રે, નેણે નીરખવા શ્રીભગવાન રે ॥૨॥
હરિના ભક્ત અનાદિનાં માની રે, ભાવે પુજીયાં ભવ ને ભવાની રે ॥૩॥
વળતાં રુપ પ્રકાશીયું બાળી રે, પ્રેમે પામવા શ્રીવનમાળી રે ॥૪॥
સંગે અસુર હતા રખેવાળ રે, દેખી રુપ પડ્યા તત્કાળ રે ॥૫॥
વેગે આવીયા અંતરજામી રે, મળીયા મુક્તાનંદના સ્વામી રે ॥૬॥

પદ-૬

કર સાઈને રથપર લીધાં, મનવાંછિત કારજ સીધાં ॥૧॥
કન્યાહરણ કરીને હરિ વળીયા, સૈન્યસોતા ત્યાં બળભદ્ર મળીયા ॥૨॥
વાંસે રુકમૈયો ચડ્યો શિશુપાલ, લેશે કેમ કરી કન્યા ગોપાળ ॥૩॥
બાંધી દ્વારિકામાંહીથી લાવુ, નહિ તો પુરમાંહી પાછો ન આવું ॥૪॥
સંગ જુદ્ધ કરીયો, વ્હાલે સર્વેતણો મદ હરીયો ॥૫॥

રુક મૈયાની વાઢી છે દાઢી, કાપી કેશ ને મુક્યો છે કાઢી ॥૬॥
રુક્મિણીનો શોક નિવારી, મુક્તાનંદ કહે પધાર્યા મુરારી ॥૭॥

પદ-૭

માધવપુરનો માંડવો, આવે જાદવકુળની જાન ।
પરણે તે રાણી રુક્મિણી, વર વાંછિત શ્રીભગવાન ॥૧॥
જાદવ જાનૈયા થયા, વળી માંડવીયા પણ સોય ।
વિધિસહિત વિવા' રચ્યો, કસર ન રાખી કોય ॥૨॥
માણેકસ્થંભ મંડપ રચ્યો, મધ્યે ચોરી બાંધી સાર ।
મોહન આવ્યા માયરે, કોટી ભુવનના કરતાર ॥૩॥
માથે તે મુગટ જડાવનો, કાને કુંડલ મકરાકાર ।
વાંયે બાજુબંધ બેરખા, કોટે કૌસ્તુભ મણિનો હાર ॥૪॥
શોભે ઘણા શણગારમાં, પીતાંબર અતિ ઉદાર ।
હેમકડાં બેઉ હાથમાં, પાયે ઝાંઝરનો ઝમકાર ॥૫॥
વ્હાલાનું વદન સોહામણું, જાણું ઉગ્યો પુનમ ચંદ ।
મુક્તાનંદ કહે મોહન વરને, જોઈ થયો આનંદ ॥૬॥

પદ-૮

વળતી લાડડીને શણગારી રે, પીઠી ચોળી ને પાટ બેસારી રે ॥૧॥
નીલી સાડી ધરી તન સારી રે, જેણે રીઝે તે શ્રીગિરિધારી રે ॥૨॥
સોળે શણગાર અંગઅંગ ધારી રે, ચાલી ભેટવા દેવ મુરારી રે ॥૩॥
સંગે માનિની મંગળ થાય રે, તેની શોભા તે વર્ણવી ન જાય રે ॥૪॥
એવી રીતે મંડપ મધ્ય આવ્યાં રે, તેડી પીયુજી પાસ પધરાવ્યાં રે ॥૫॥
કર સાહ્યો ચરાચર સ્વામી રે, નારી માયરે મહાસુખ પામી રે ॥૬॥
શોભે માયરે મહાસુખકારી રે, જાય મુક્તાનંદ બલહારી રે ॥૭॥

પદ-૯

વર કન્યાની જોડ વિરાજે, જોતાં કોટી કામછબી લાજે ।
વાજે દેવનાં વાજાં અપાર, પરણે અખિલ ભુવનના આધાર ॥૧॥
બ્રહ્મા ઉચ્ચરે વેદ વચન, જયજયકાર થયો ત્રિભુવન ॥૨॥
ચારે ફેરા હરિસંગ ફરિયા, નારી જગના જીવનજીને વરીયાં ॥૩॥

શોભે અખંડ અલૌકિક જોડ, માથે બત્રીશ ભમરીનો મોડ ॥૪॥
લાડો લાડી જમે રે કંસાર, જેનો નિગમ ન પામે પાર ॥૫॥
મુક્તાનંદ કહે મહાસુખકારી, એવાં ચરિત્ર કરે ગિરિધઆારી ॥૬॥

પદ-૧૦

કંસાર જમતાં કામિની, બોલે વિવિધ વચન રસાળ ।
શ્યામ સુંદર તેને સાંભળે, હસતા તે દીનદયાલ ॥૧॥
બંદીજન જયજય કરે, ગાય ગાન્ધર્વ મધુર ગાન ।
અનંત નાચે અપસરા, સુર આવ્યા ચડી વિમાન ॥૨॥
બ્રહ્માદિક સુર પુષ્પવૃષ્ટિ, કરે તે વારમવાર ।
ઢોલ નગારાં ગડગડે, વાજિંત્રોનો નહિ પાર ॥૩॥
ચારે મંગલ વરતીયાં, વર કન્યા ભલી જોડ ।
રુક્મિણી લઈને આવીયા, દ્વારકા શ્રીરણછોડ ॥૪॥
દીન જાણીને દયા આણી, પુરી મનની આશ ।
મુક્તાનંદ કહે ચરણસેવા, દઈને રાખ્યાં પાસ ॥૫॥

પદ-૧૧

શ્રીકૃષ્ણ પરણ્યા રુક્મિણીને, આવ્યા તે નગર મોઝાર ।
જેણે એ વિવા' નીરખીયો, તેના પુણ્યતણો નહિ પાર ॥૧॥
પ્રેમેસું માતાએ પોંખીયા, જગજીવન જગદાધાર ।
લિયે ઉમંગે શ્યામનાં, વારણાં વારમવાર ॥૨॥
પુરવાસી સહુ પ્રેમશું, નીરખતાં નટવર નાથ ।
જન્મ સુફલ કરી જાણીયો, મહાસુખી થયો સર્વ સાથ ॥૩॥
રુક્મિણીએ જે ધારીયું, તે સાચું કીધું શ્યામ ।
ભક્તજનના લાડ પાળે, એવા છે કરુણાના ધામ ॥૪॥
અધમ જન ઉદ્ધારવા, થયા મનુષ્યરુપ મહારાજ ।
પાવન જશ વિસ્તારીઓ, સુણતાં તે સીજે કાજ ॥૫॥
નરનારી જે રુક્મિણીનો, વિવા' શીખે ને ગાય ।
તેને તે રીઝે શ્રીહરિ, સર્વે પાતક પ્રલય થાય ॥૬॥
શેષજી પાર ન પામીયા, કહેતાં તે હરિજશ સાર ।

તોય તેના ગુણ ગાવતાં, જાણીને અધમ ઉદ્ધાર ॥૭॥
મુક્તાનંદ કહે મહાપ્રભુની, અચળ જુગ જુગ જોડ ।
શ્રોતા જન જે સાંભળો, તે બોલો જય રણછોડ ॥૮॥

ફટાણાંના ઘોળ -

પદ ॥૧॥

અવિદ્યા છે નકટી નાચ્ય, પ્રભુથી પાછી ભાગે જો ।
એનું કહ્યું કરે તેને સાથ, જમનું લા'રું લાગે જો ॥૧॥
જમનું છે જબરું જોર, મારશે મોઢું બાંધી જો ।
બોલો છો ફાટ્યા બોલ, આવડી શું આવી આંધી જો ॥૨॥
બુડી મરો લાગે છે લાજ, વેણ શું વાંકાં કાઢો જો ।
પ્રભુ વિના કાઢો છો બોલ, જીભડીને ઘસી વાઢો જો ॥૩॥
હરિ ભજે લાગે છે લાજ, કુડમાં કેવા રાજી જો ।
મુક્તાનંદ કે' મૂરખ લોક, પાધરાં દીસે પાજી જો ॥૪॥

ઢાળ બીજો -

પદ ॥૨॥

નાનિ મોટિ વરતિયો, સંભાળિને લેજો ।
જગના જીવનને, કોઈ દોષ મ દેજો ॥૧॥
સુરતેં સંભાળ્યા વિના, ભ્રષ્ટ મતિ થાશે ।
વિમુખ થઈને, ઘણાં ખાસડાં ખાશે ॥૨॥
સમઝુને શિખ લાગે, ભજે અવિનાશિ ।
મૂરખ ન માને, ગળે પડે જમ ફાંસિ ॥૩॥
પ્રભુને જે ભજે તેને સઘળે છે સારું,
મુક્તાનંદ કહે, મૂરખને સઘળે અંધારું ॥૪॥

પદ ॥૩॥

દુર્લભ અવસર આવ્યો, ભજી લીયો અવિનાશી ।
પ્રગટ થયા છે વાલો, વૃન્દાવનના વાસી ॥૧॥
દરશન દઈને દુઃખડાં, કાપે શ્રી ગિરિધારી ।

શ્વાસે ને ઉચ્છવાસે ભજો, દેવ મુરારી ॥૨॥
આ અવસર નહિ ચેતે, તેતો ઘણું દુઃખ સે'શે ।
ઉંટ ને ગધેડા થઈને, ભાર ઘણો વે'શે ॥૩॥
પ્રભુને વિસારી, જે કોઈ બીજે ચાળે ચડશે ।
મુક્તાનંદ કે' મૂઢમતિ, નરકમાં પડશે ॥૪॥

ઢાળ ત્રીજો

પદ ॥૪॥

આજ ભવજળ પાર ઉતરિયાં રે, આનંદભર ।
મારાં સહજે તે કારજ સરિયાં રે ॥આનંદ૦॥ ॥૧॥
મેંતો લોકની લજ્જા ત્યાગી રે ॥આનંદ૦॥
મારી મતિ મોહન સંગ લાગી રે ॥આનંદ૦॥ ॥૨॥
મદમોહને રોતાં કરિયાં રે ॥આનંદ૦॥
મેંતો સુંદરવર ઉર ધરિયા રે ॥આનંદ૦॥ ॥૩॥
મુક્તાનંદ કહે મોહન ઉર ધારી રે ॥આનંદ૦॥
મેંતો દુર્મતિ દુબધા[1] વિસારી રે ॥આનંદ૦॥ ॥૪॥

ઈતિ શ્રીમુક્તાનન્દમુનિવિરચિત રુકિમણીવિવાહ સમ્પૂર્ણ ॥

“ચરણ સરોજ તમારાં વંદુ કર જોડી,
ચરણે શીશ ધર્યાથી, દુઃખ નાખ્યા તોડી... જય સદ્‌ગુરુસ્વામી”